

HANS
LEBERECHT

KAPTENID
-
UHES
MAJAS

Hans Leberoch

HANS LEBERECHE

TEOSED

II

EESTI RIIGLIK KIRJASTUS · TALLINN 1964

HANS LEBERECHE

KAPTENID

ÜHES
MÄJAS

EESTI RIIGLIK KIRJASTUS · TALLINN 1964

Toimetuse kolleegium:

*Helmi Leberecht,
Eduard Päll,
Lembit Rimmelgas,
Endel Sõgel*

Kunstiliselt kujundanud:

Silvia Lüberg

Illustreerinud:

Ilmar Torn

KAPTENID

ROMAAN

Andrus Laane, umbes kahekümneaastane tugev sihvakas noormees, astus heledaid, päevitunud näos peaaegu valgeid kulme kortsutades aeglaselt laia trepist alla.

Kolm Andrust nooremat poissi tormasid käratsedes ja trampides temast mööda.

«Läki sööklasse!» hõikas peenikese kaelaga kõhetu noormees jämeda häälega. «Edu tuleb pühitseda. Teen igatühele välja kaks portsu praetud kartuleid.»

«Oo! Sul on raha?» imestas paks punapõskne poiss, kelle ülahuulele olid tärnanud karvaudemed. «Olgu siis, kui jäätisega ka kostitad, olen peaaegu valmis pidama sind täitsameheks! Mitte nii, nagu seda vaimuvaest tuupijat.»

Ta müksas kolmandat noormeest, kellel olid raamatud kaenlas.

«Mi-iss! Korda veel, sa õnnetu!...» ähvardas «tuupija» ja tormas punapõsksele kallale.

Lõbusa lärmi ning trampimisega veeresid nad trepist alla ja varsti prantsatas raske paraaduks nende järel kinni.

Andrus saatis neid kadestava pilguga.

Riietehoiuruumis anti Andrusale ta mantel, mis sedavõrd pleekinud, et raske oli selle esialgset värvi ära arvata. Nii-
gune mantel ostetakse harilikult alevikauplusest, mis asub vaiks-
es tänavas apteegi ja postkontori kõrval, ja mantli vastupida-
vus pannakse otsekohe proovile. Teda ei niisuta napp linnavihm
lühikesel jooksul elukohast trammipeatuseni, vaid uhavad rän-

gad sajud poristel maanteedel ja metsaradadel ning kõrvetab kuum päike põllul. Andrusel mantlil võib lähemal silmitsemisel märgata väikesi tõrva- ja roosteplekikesi ning millegipärast lõhnab mantel õige pisut kala järele.

Andrus võttis mantli käsivarrele ja vaatas ringi.

Avar ja veidi hämar vestibüül sumises noorte tagasihoitult erutatud häälest. Siin sõlmiti kiirtutvusi; üks poistest kujutas kaaslaste heakskiitva naerulagina saatel lihtsameelset uustulnukat klassitahvli juures, teine hoopis oma tabavate vastustega eksamil.

Andrus peatus klaaskupli juures, mille all asetses kolmemastilise purjelaeva mudel, ja imestas, kui osavasti see meisterdatud oli. Tõeline fregatt täieliku taglasega, kaptenisillaga ja päästepaatidega! Ainult purjed rippusid elutult: neis polnud tuult.

Kepile toetudes möödus aeglasel sammul erruläinud mere-meest meenutav lüheldast kasvu vanamees, kühunud kuub seljas. Ta märkas purjelaeva mudeli juures laiaõlgset päevitunud näoga noormeest ja jäi seisma. Noormees vaatles laeva, järsk laup ettepoole kallutatud; tema helehallide silmade vaade oli nii paljuütleval, et hallipäine meremees jäi mõtlema, karmi hõbedase vurru all värahtas miski ning ta ilmetud silmad soojenesid. Vanamees astus Andrusel juurde ja küsis sõbralikult, ehkki pisut pilkavalt:

«Kukkusid vist läbi?»

«Nelja panid välja, saatana!»

«Kuidas siis nii? Neli võistluseksamil — see pole midagi asi, vennas,» vangutas meremees etteheitvalt pead. «Mis isa nüüd ütleb?»

«Isa uppus sõjas fašistidega,» vastas Andrus mornilt.

«Mis sa siis mõtled edasi teha?»

Andrus tõstis pea, kohtas sinakate, kortsudest ümbrisetud silmade terast ning osavõtlikku pilku ja lausus trotsivalt:

«Kas või läbi seina, aga siia tulen ikkagi! Võetakse vastu viiemehi, memmepoegi, aga kas kellelgi neist on tulnud ka merevett paadist välja loopida?»

«Oo, tuleb välja, et oled lestjalg,» muigas vanamees. «Ei sina põhja vaju, küll jõuad välja oma laevani!»

«Aga näe, ei lastud,» urises Andrus.

«Pole viga, küll leidub sinugi jaoks laev, ainult otsi hästi.»

Vanamees võttis kinni massiivse ukse tammisest käepidemest ja ähvardas Andrust sõrmega.

«Pea meeles, aasta pärast kahekümnenadal juulil on sul uuesti eksam. Selle annad viie peale. Selge?»

«Selge,» vastas Andrus sirgu tõustes.

Uks vanamehe järel sulgus pikkamisi.

Varsti astus ka Andrus uksest välja ja südapäevane soe õhuvool embas teda mõnusalt. Andrus heinis hüvastijätva pilgu hoonele, millega teda sidus nii palju lootusi ning unistusi. Kuld-
sed tähed kooli nimesildil «Merekool» sätendasid päikeses pimestavalt. Andrus seisatas veidi, vaatas korra ja hakkas siis minema. Suur rahvarikas linn ereda juulipäikese tulvas helises tuhandehäälselt. Virgalt veeresid rõõpail eredavärvilised trammivagunid, katkematu voorina kihutasid autod. Andrus astus maainimese ettevaatlikkusega põiki üle tänava, segunes rahvamurruga ja sammus ruttamata sihitult edasi.

Vana kiriku juures toitis väike tüdrukuponts tuvisid. Tiheda sinkjashalli parvena nokkisid need kartmatult nagu kanad toiduraasukest ta jalge eest. Tütarlaps sirutas käed laiali ja püüdis linde kinni haarata, need aga liikusid laisalt vaid pisut temast eemale. Tüdruk aina kiljus rõõmust, talle näis, et nüüd-nüüd saab ta kätte valge tuvi, ta silmad särasid. Ka ta ema, mitte enam noore naise nägu säras, kuid ema ei vaadanud tuvisid, vaid tüdart, ja hoidis kätt ees, et tütreke ei kukuks.

Andrus mõtles tusaselt, et täna merekoolis oli ta sattunud samasse seisukorda nagu see naiivne tütarlaps, kes asjatult püüdis haarata soovitud. Ainult eksamineerija, kardpaal varrukas, ei sarnanenud põrmugi hea emakesega. Ta pani välja hinde, mis otsustas Andrusel saatuse, ja ta käsi ei värisenud, nagu see ei värisenud kindlasti ka merel, kui ta hoidis käes kange tubakaga piipu, või juhtis binokli kaugele pilvele, milles sähvisid välgud.

Andrusel ümber sagisid möödakäijad. Kõik nad ruttasid kuhugi, üksnes tema, Andrusel, polnud nüüd vaja kuhugi rutata, vahest ehk ainult raudteejaama pileti järele. Ei, säärast kojupöördumist polnud ta küll oodanud! Ema taipab esimesest pilgust, et ta on läbi kukkunud, ometi pärast isa surma uskus ema nii kindlasti tema mehisusse, visadusse ja andekusse.

Ja üldse kogu Vao kaluriküla — kuidas see teda vastu võtab? Seal oldi harjunud mõttega, et kui vana Johannes Laane kogu oma elu merd sõitis, siis poega ootab kindlasti sama saatuse.

Mida enam Andrus koju tagasipöördumisele mõtles, seda vähem võimalikuna see talle näis.

Mõttesse vajununa lonkis ta enda ette maha vahtides mööda linna. Temast möödusid Kadriorgu suunduvad trammid ja eest-

poolt paistsid juba põliste pargipuude tumerohelised võrad. Otse kõnnitee ääres kasvava vana pärna all pidi ta peaaegu kokku pörkama kuldlokilise tütarlapsega kerges suvekleidis. Viivuks vaatas ta suurtesse imestunud silmadesse, märkas päevitunud kaela kaunist painet.

Andrus pomises midagi ja astus edasi.

Nii murelik kui Andrus ka oli, kuid mõne sammu astunud, pöördus ta ümber ja heitis pilgu kaugenevale tütarlapsele.

Oli ju Andrus kõigest kahekümneaastane!

2

Vana külghorviga mootorratas veeres aeglaselt Tallinna lahe äärsel kaldateel.

Seda juhtis kõhn elava näoga noormees; külghorvis istus sinisilmne nopsninaga tütarlaps, tolmumantel seljas.

«Vaata, Villu, kui ilus!» Tütarlaps osutas lahe teispoolsele kaldale.

Tõepoolest, linna panoraam Toompea mäe, keskaegsete kirikute gooti tornide ja uute tööstuskvartalite suitsevate korstnatega, mis paistis teiselt poolt laia hõbedaselt sinakat veevälja, oli haruldaselt kaunis.

«Noh, meie Suur-Sonda vabrikukorstnad on siiski kõrgemad,» tähendas Villu skeptiliselt. «Ja suitsu tossavad paksemalt.»

Õeldust kostis nii kindel veendumus Suur-Sonda korstnate üleolekus, et tütarlaps ei hakanud vastu vaidlema, vaid muigas ainult.

Vanade tihedate pajude tagant hakkas paistma pronksingel kõrgel graniitalusel — kurb mälestusmärk «Russalkale», 1893. aastal hukkunud vene sõjalaevale. Pronksist naine sirutas üles käe ja otsekui õnnistas kõiki julgeid ning vapraid meresõitjaid.

Päikese käes sätendavalt avaralt veeväljalt paistsid pikad hallid laevamürakad ja taamal ilutses kolmemastiline purjekas kumera rinnaga nagu valge luik.

Villu kuulatas murelikult mootori töötamist.

«Juba jälle turtsub,» urahtas ta. «Ei, paistab, et tuleb temaga hüvasti jätta. Vaja «Moskvitš» osta.»

«Õige mul ostja!» turtsatas tüdruk. «Ostaksid parem endale tappa viisaka lauagi.»

10

«Kui me abiellume, Laine...» alustas Villu, kuid Laine lõi rullikeeratud ajalehega talle vastu nina ja noormees jäi vait.

Tolmune mootorratas peatus rohelise kioski juures, kus müüdi puuviljajooke; noored hüppasid rattalt maha ja asusid ahnelt otse pudelist limonaadi jooma.

«Vaata, see vist on armunud,» muigas Laine.

Villu vaatas ta pilgu suunas ja nägi jämedakoelises hallis ülikonnas noormees, ebamäärast värvi mantel käsivarrel. Karge tuul sasis ta karmivõitu juuste heledaid salke katmata peas. Noormees nõjatus spordiväljaku aia najale ja vaatas ainiti enda ette.

«Noh, kui ta armunud on, siis kindlasti õnnelt,» tähendas Villu sügavamõtteliselt. «Aga seal, näed, mängitakse palli.»

Spordiväljakul teisel pool planku lendas pall ja hullasid spordipükstes poisikesed, pinkidel aga istusid pealtvaatajad.

«Tuleb järele vaadata,» elavnes Villu. «Läki!»

«Küllap hakkad varsti lastesõimedest Suur-Sonda meeskonda mängijaid koguma,» nokkis Laine.

Ent Villu tiris teda juba kättpidi ja nad astusid spordiväljaku väravast sisse.

Andrus — temale oligi Laine tähelepanu juhtinud — vaatas silmi ära pööramata purjekat. Talle näis, et laev on täpne koo-pia väikesest mudelist merekoolis. Kuid see oli tõeline laev, millega võis sõita ookeanivetes tuult täis paisunud ning päikeses roosatavate purjedega.

Mis ta kõik ei annaks selle eest, et praegu pääseda õppelaevaga purjetama!

Kuid paraku oli see võimatu, ehule ei saa anda tagasikäiku. Ei pöördunud tagasi enam tänased eksamid kui ka eksamite eel kaotatud aeg, millal ta oma edus kindel olles ei pidanud vajalikuks õppida paremini matemaatikat ja füüsikat.

Noh olgu, teist korda temaga seda enam ei juhtu!

Ahistatud südamega pööras Andrus pilgu valgete purjedega laevalt, võttis maast oma väikese kohyri ja teadmata, kuhu minna, lonkis edasi. Spordiväljaku lahtise värava juures ta peatus, astus siis väravast sisse, et veidi pingil istuda. Korvpalli harjutavad poisikesed ei pakkunud Andrussele huvi, ta pööras üksikõikselt pilgu poisikeste käes hüppavalt pallilt.

Viimasele vabale pingile asusid enne teda kaks madrust oma tütarlastega. Naaberpinkidel istusid perekonnad: isad, ajalehed põlvedel, ja emad näputööga, samas kõrval askeldasid lapsed

11

kirevate mänguasjadega. Valges kitlis neiu müüas kandelaualt jäätist.

Andrus tammus kõhklevalt paigal, soris taskus ja ostis krõbisevasse paberisse pakitud jäätise, millest õhkus külma. Jäätist süües jäi ta seisma tolmumantlis tütarlapse ja selle kaaslase lähedale.

Äkki lendas kellegi poolt halvasti heidetud pall otse inimeste sekka, just sinna, kus Andrus seisis. Pall pidi vältimatult Andrussele pihta sattuma ja Laine koguni kiljatas ehmunult, kuid nüüd juhtus midagi niisugust, mis äratas üldist tanelepanu. Pall ei tabanud Andrust ega löönud tal jäätist käest maha. Andruse parem käsi sirutus pallile vastu ja ei tõrjunud, vaid haaras palli kindla vaevalt tajutava liigutusega nagu õuna puult.

Sellele järgnes samasugune vaevalt tajutav hoogne liigutus, pall paiskus Andruse käest ja lendas kõrges kaares lähema korvi rõngale, keerles ringi ja vajus korvi.

Villu tegi suured silmad ja vilistas paljutähendavalt.

Poisikeste hulgast korvpalliväljakult kostis imestushüüdeid.

«Päris tšempion!» hüüdis keegi Andruse selja taga.

Pall lendas uuesti Andruse suunas, seekord ilmselt meelega heidetuna.

Andrusest sai otsekui teine inimene. Ta loidus oli nagu peoga pühitud. Mantli kõrvale heitnud, hüppas ta pallile vastu, püüdis selle kinni, sihtis kaugemale korvile ja sooritas hoogsa viske. Pall lendas kõrgele, ja kõik, kes väljakul olid, tõstsid pead, jälgides selle lendu.

«Sisse lendab!» hüüdis Villu hasartselt.

«Mööda läheb,» sosistas Laine.

«Ütlen sulle, lendab sisse!»

«Küll näed, et ei lähe!»

Madrused tõusid nagu käskluse peale kohtadelt ja tõstsid käed silmade kohale.

Pall pörkas vastu lauda, langes raskelt rõngale, keerles nagu kõheldes ringi ja vajus ikkagi korvi.

«Sees!» hõiskas Villu.

Kostis käteplagin. Poisikesed katkestasid mängu ja arutlesid midagi elavalt omavahel.

Siis võttis Andrus oma kohvri maast ja suundus tagasi vaatamata värava poole.

«Halloo, sõber! Ainult paar sõna...»

Andrus pöördus vastumeelselt ümber. Pikka kasvu noor-

mees, nahkkuub seljas, astus naeratades ta juurde. Noormehe kõhnas liikuv näos võitis miski otsekohe poolehoidu.

«Villu Sork, Suur-Sonda spordikomitee liige.» Noormees ulatas talle käe nii särava naeratusega, nagu teataks ta jumal teab kui rõõmustavat uudist. «Otsustasime vähekeseks Tallinnasse sõita. Ja see on Laine Kuller, meie tšempion odaheit-tes.»

«Andrus Laane,» ütles Andrus kätt surudes mitte just eriti lahkelt.

«Ära muretse, su autogrammi me ei taha,» ruttas Villu Andrust vaadates kinnitama ja ajas viimase kombel alumise huule hapult torri; osatamine tekkis Villul ebateadlikult nagu väikesel lapsel. «Missuguses meeskonnas sa mängid?»

«Mis asja?» imestas Andrus.

«Missuguses korvpallimeeskonnas?»

Andrus ei saanud naeru pidada. Korvpallimeeskonnas? Ei, tema pole kunagi mänginud mingis meeskonnas. Poisikesena, tõsi küll, pildus ta koplis omasugustega nartsudest tehtud palli ja hiljem proovis osavust Vao küla poistega.

Laine imestas, et ta on Vao külast. Sinna on ju kolmkümmend kilomeetrit Suur-Sondast. Sügiseti sõidavad nad sinna marjule ja seenile. Ja nüüd on seltsimees Laane asunud elama Tallinna?

«Ei, aasta pärast asun siia.»

«Siis sõidame koos koju,» elavnes Villu. «Tagaiste on vaba, hakkame kohe sõitma.»

Andrus ütles laupa kibrutades, et ta praegu koju ei tule: merekooli astumisega on juhtunud ettenägematuid takistusi ja ta peab veel järele mõtlema.

Nüüd sattus Villu lausa vaimustusse. Noh, siis on kõik korras, mis enam muretseda? Tuleb nüüd kohe sõita Suur-Sondasse — see on küsimuse ainuõige lahendus! Niisugune korvpallur nagu Andrus võetakse Suur-Sondas kahel käel vastu. Hakkajaid noormehi on seal vaja. Tema, Villu, vastutab selle eest, et Andrus otsemaid tööle saab, ja mis tahes kohale, mis talle aga meeldib. Korter? Selle taha asi seisma ei jää. Esialgu võib asuda Villu juurde.

«Möödunud aastal elas tema juures poksija,» pidi Laine ütlema, kuid vaikis, tabades Villu mõistaandva pilgu.

«Aga aasta pärast tulen ma niikuinii siia tagasi,» kehtitas Andrus õlgu. «Mis mõtet sel on?»

«Sel on mõte... sügav mõte sees,» ei lasknud Villu tal lõpe-

tada. «Küll sa näed! Pärast, siis ole lahke, sõida, kuhu soovid, kas kooli või instituuti.»

Andrus vaatas Villu Sorgi tolmust tsiklit ja jäi mõttesse. Aga mis siis, kui saatus Villu näol on toonud talle parima jäljapääsu olukorrast? Sest praegu on peaasi — häbiga mitte koju tagasi minna.

«Sõidame!» kamandas Villu ja haaras Andruse kohvri. «Istuge peale!»

Spordiväljaku aia juurde kogunes lapsi, et tsiklit vahtida. Villu ajas põsed punni ja pöristas mõned taktid marssi.

Vana tsikkel turtsatas paar korda, paukus korratult ning jäi vait, ja alles pärast Villu korduvaid jõupingutusi, kui keegi enam ei oodanud, et tast asja saab, sööstis paigalt. Kerget tolmupilve tõstes viis ta teadmatusel vastu kangekaelse ja enesekindla Andruse, kellele elu oli mänginud esimese vingerpussi.

3

Elatanud sekretär, igava, ilmetu näoga naine, jäi peainsener Julius Metslangi kabinetis lävele seisma.

Peainsener, aastait üle viiekümne, pikka kasvu teravate näojoontega mees, kelle meelekohtadel paistis halli, istus suure kirjutuslaua taga. Hajameelselt tihedaid kulme näppides luges ta lauale asetatud pabereid.

Loojuva päikese lüangi kiiri langes ümmargusele lauakesele telefoniaparaatidega ja helkis vastu klaasvitriinist, milles aset-sesid põlevkivitükid; klaasist tuhatosis suitses poolik pabeross; vaarikavärvi põrandariidel olid näha päeva jooksul siin käinud inimeste tolmused jäljed.

Sekretär kõhatas tasa. Metslang tõstis küsivalt pead.

«Ah jaa, vabandage,» tuli tal äkki meelde. «Kutsuge, palun, seltsimees Koppel.»

Sekretär noogutas vaikides pead.

Metslang asetas enda ette lauale peene selge käekirjaga täiskirjutatud paberilehe. Suur-Sonda gaasitehaste peatehnoloog Priit Koppel palub direktiooni anda talle kahekuune puhkus oma katseseadise kallal töötamiseks.

Üks telefon hakkas helisema.

Peainsener võttis toru ja kuulis parteibüroo sekretäri Ran-napi häält. Oma tavalises naljatlevas toonis ütles viimane talle tere õhtust. Tal olevat teada üks sportlane, ja ilmselt tragi noor-

mees. Kas ei tuleks see panna Kopli juurde katseseadise ehitamisele? Koppel aina kurdab tööliste puuduse üle. Mis Metslang sellest arvab?

Peainsener viivitas vastusega.

«Aga kas sa ei leia, et praegu ei tuleks Koplit eemale kiskuda tema otsese töö juurest?» kostis ta ootamatult noor ning kõlav hääl. «Täna läks jälle kaks ahju rivist välja. Gaasitehase asjad pole nii hiilgavad, et muuta see eksperimentaalinstituudiks. Kas see noormees ei sooviks transpordiosakonda või tulevalvesse? Muide, ma kõnelen Kopluga.»

Koputati uksele.

«Jaa,» ütles Metslang valjusti ja pani telefonitoru hargile.

Kabinetis astus umbes kolmekümneaastane mees, seljas hall kantud ülikond, mille püksipõlved olid välja veninud. Väliselt ei paistnud ta millegi poolest silma. Tähelepanu äratasid vahest ainult tema heledad silmad sügaval silmakoopais oma kesken-dunud ning mõtliku ilmega.

Priit Koppel astus ettevaatlikult mööda suurest raskest tugi-toolist. Massiivne mööbel peainseneri kabinetis jättis külasta-jaile millegipärast alati mulje, et peale vastupidavuse on see kuidagi eriliselt kindel, järeleandmatu ega taha paigast liikuda.

«Palun,» osutas Metslang tugitoolile.

Koppel istus ja sattus otsekui pigistavasse, ent jahedasse süle-lusse.

«Minu ees on teie avaldus...» alustas Metslang.

«Jah,» noogutas Koppel. «See asi on veninud...»

«Ma toetan igati teie eksperimente, kuid teie puhkusele vaid-len kategooriliselt vastu,» sõnas Metslang järsult.

«Kuidas siis nii, seltsimees Metslang,» pomises Koppel. «See asi venib juba poolteist aastat. Raha on määratud, Moskva ja Leningradi instituudid tunnevad huvi tulemuste vastu, saada-vad järelepärimisi, mina aga olen nagu köidikuis, nagu kana takus.»

Kopli kõrvaletad löid äkki punetama, reetes tema erutust. Metslang vaatas teda ällatunult: nii pealekäivana polnud ta Kop-lit veel näinud.

«Lubage olla teiega täiesti avameelne,» alustas Metslang pikki peeni sõrmi vaheliti pannes peaaegu sõbralikult. «Meie mõlema mureks on anda tarbegaasi kahele suurele linnale, eks ole nii? Selleks ongi ehitatud gaasitehas, mis läks maksma mil-joneid. Tehas pole süüamaani suutnud saavutada projektis ette-nähtud võimsust. Ta on võlgu rahvale. Teile on see väga hästi

teada, kuid leiata siiski võimalikuks paluda loomingulist puhkust.»

«Kuid lubage!» hüüdis Koppel. «Aga minu katseseadis taotleb samuti gaasi saamise probleemi lahendamist. Ja võib-olla et tüüslikumal teel.»

«Ei, lubage,» katkestas Metslang teda jäiselt. «Ma mõõnan, et teie ideel on hiilgavad perspektiivid, kuid kogu asi seisab selles, et mina olen tehase peainsener, täidan praegu direktori kohuseid ning vastutan rahva ja partei ees, et tehas iga päev gaasi annaks. Selge? Suur-Sonda pole eksperimentaalinstituut. Ja teie, seltsimees Koppel, olete peatehnoloogiks gaasitehases, mis seni on töötanud küllaltki halvasti. Keeldun rahuliku südamega teile puhkust lubamast ja olen kindel, et te järele mõeldes minuga nõustute.»

Peainsener tõusis aeglaselt. Ka Koppel tõusis. Alati leplik Koppel oli seekord nähtavasti otsustanud mitte järele anda.

«Siis lubage ka minul olla täiesti avameelne,» lausus ta ärritusest kogeldes. «Olen palju kordi kuulnud komplimente minu idee hiilgavate perspektiivide kohta, sealhulgas ka teilt...»

Metslang kehtitas õlgu.

«Ma ütlesin juba oma arvamuse teie idee kohta.»

«Te peate seda paljutöotavaks? Hästi. Aga miks ma siis mitme kuu jooksul pole saanud sedagi, et seadise juurde komandeeritaks kas või mõnedki töölised! Kõigest muust kõnelemata!»

Metslang kortsutas kulmu. Koppel ei suutnud end enam pidada ja peaaegu kisendas värisevi huuli:

«Seltsimees Metslang, mulle näib, et teie... teie...»

Äkki hakkas telefon pikalt ning nõudlikult helisema. Kopli kõne katkes.

Metslang käratas järsult telefonitorusse:

«Ma kuulan! Oo, see oled sina, Reet? Tord, suurepä-rane...» ta hääle mahenes märgatavalt. «Ei, ei ole üksi, seltsi-mees Koppel on minu juures, ajame mõnusat juttu... Jajah, ta leiutab endiselt... Noh, noh, alati mõtled sa midagi välja... Homse rongiga? Hästi, tütar, ma sõidan jaama...»

Tütrega kõneldes vaatas Metslang Koplit. Talle ei jäänud märkamata, et noore inseneri langetatud silmade laud värahtasid ja ta näole langes otsekui vari. Huvitav!

«Te vist ei lõpetanud?» tuletas Metslang telefonitoru ära pan-nes viisakalt meelde. «Vabandage, tütar segas vahele. Torma-kas iseloom.»

«Jaa... muide, ma ütlesin kõik ära...» lõi Koppel sil-

mad maha. «Teie asi on otsustada. Kui kuidagi võimalik pole...»

«Väga hea,» ütles Metslang südamlikult. «Saite isegi aru, et puhkus tuleb edasi lükata. Muuseas, väga hea, et tuletasite meelde tööliste asja. Rannap helistas praegu, soovitas kedagi. Tuleb teie juurde komandeerida.»

«Täna,» ütles Koppel Metslangi otsa vaatamata. «Ma võin minna?»

«Palun. Aga see võtke kaasa!»

Metslang andis avalduse Kopli kätte. Too vaatas kogu aeg kõrvale, võttis avalduse, pistis selle hooletult taskusse ja läks uksest välja.

Metslang saatis teda pilguga, nõjatudes tooli seljatoele. Peab ütleva, Koppel pani teda täna imestama. Ta jonnis ja punas-tas nagu koolipoiss, kes esimest korda vaidleb vastu õpetajale. Igal juhul avaldas ta täna visa vastupanu ja, väliselt küll Mets-langile alistudes, jäi endale siiski kindlaks. Huvitav, milleni see kõik viib? Lõppude lõpuks ei vaja gaasitehas katsetajat, vaid tehnoloogi, kes armastusega suhtub tema hoolde usal-datud töösse.

4

Sekretäri ära lasknud, pani Metslang kübara pähe ja astus jahedasse koridori. Töö ajal saalis seda laia koridori nagu prospekti mööda inimesi edasi-tagasi, paukusid vahetpidamata kabinetide ukseid. Nüüd oli koridor tühi; ainult kaks korista-jat, kleidisabad vöö vahel, pesid kivipõrandat.

Peainseneri nähes peitis välisukse juures seisev öövaht pabe-rossi pihku ja tõusis sirgu.

Metslang ütles talle «tere öhtust» ja astus õue, sukeldudes otsekui leigesse vette. Oli selge juuliõhtu ja nii vaikne, et katusepanijate sammud ehitataval hoonel kõmisesid nagu kõi.

Baraki ees platsil ootas tehase auto. Juht magas autos. Mets-lang koputas tükk aega sõrmeküünega klaasile, et teda äratada, ent selle ajaga, kuni viimane ärkas, kadus tal tahtmine sõita umbses, päeva jooksul päikesest kuumaks köetud autos. Ta käs-kis imestunud autojuhil sõita garaaži, võttis kübara peast, las-tes nõrgal tuulel paitada pead, ja sammus ruttamata linna poole.

Juht vaatas arusaamatuses veel kord aknast ja andis gaasi.

Kiirelt eemaldus auto hall siluett. Saates pilguga punaseid signaaltulesid, kujutles Metslang hetkeks, et ta istub autojuhi kõrval ja sõidab koju. Kodus ootab teda jahtunud lõunasöök. Teenija Salme jutu järgi olevat ta pottide ja pannide põhjad lausa läbi kulutanud, liigutades neid pliidil kord kuuma, kord külma. Praad on ära kuivanud, kartulid nagu kummijunnid — viruta või vastu seina.

Tema, Metslang, asub süüdlase ilmel Salme etteheitva pilgu all sööma kuivanud praadi ja kartuleid, neid aina kiites.

Pärast lõunasööki veedab ta tavaliselt paar tundi mugavas tugitoolis, lugedes lehti ja ajakirju. Hilise õhtusöögini jäänud aeg kulub Metslangil isiklikuks kirjavahetuseks või lihtsalt mõtisklusteks kirjutuslaua taga. Seejuures suitsetab ta, kuulatades, kuidas Salme söögitoas vaevukuuldavalt klõbistab nuga ja kahvlitega. Temani kandub värske kurgisalatil lõhna. See on peainseneril vist küll kõige rahulikumat ärasuitsetatud paberross päeva jooksul.

Kell seitse sööb ta vähimagi isuta kiiruga hommikust, vaadates aina aknast, kas auto juba ootab. Kord on auto kumer katus kevadisest vihmast märg, kord kaetud õhukese juulikuu tolmukorraga; teinekord aga sätendab see nõeljalalt härmatisest või on kaetud kerge koheva lumega. Metslang otsustab ilma ühe auto järgi.

Seejärel pikk päev täis pakilisi talitusi ja kohtumisi. Päev möödub imeruttu, kuid pikendada pole teda kuidagi võimalik ja alati jääb midagi ikka homseks teha. Salme aga juba muretseb ning pahandab kodus ja autojuht tukub autos.

Ja nõnda päevast päeva, kuust kuusse, aastast aastasse.

Iga päev kell seitse on auto kindlalt kohal ja tema, Metslang, peab kindlasti sõitma gaasikombinaati, sest ilma temata, nagu ta on selles kindlasti veendunud, läheb seal kõik uperkuuti, juhtub midagi niisugust, mida enam parandada ei saa.

Ta hilineb alati lõunale, kuigi talle näib iga kord, et ta jõuab õigeaks ajaks, ja seepärast käsib ta Salmet valmistada lõunasöök kindlaksmääratud kellaajaks. Kõike ei jõua ette näha, elu vee-retab ikka ja jälle ette midagi ootamatut — selleks ta elu ongi! — ja kui talle lõpuks meenub kella vaadata, siis selgub, et täna on lugu niisamuti nagu eilegi: hilinemisega harjunud autojuht magab rahulikult autos, kodus aga jahtub lõunasöök. Metslang istub autosse, see sööstab kohalt ja selle rattad joonistavad harjumuskohaselt kõvera joone, sattudes täpselt varem sissesõidetud roopasse.

Muide, mõnikord juhtub ka kõrvalekaldumisi sellest roopast: teaduslikele konverentsidele sõitude puhul, Tallinnasse või Moskvasse komanderingute ajal või siis niisugusel päeval nagu täna.

Metslang sammub kübaraga vehkides mööda laia asfaltteed, mis gaasitehasest viib sotsialistlikku Suur-Sonda linna. Maheda sahinaga veereb vastu sõitjaid täis autobuss ja Metslang silmitseb bussi teraselt, nagu näeks ta seda esmakordselt. Teel tuleb tal kogu aeg teretusi vastu võtta — talle vastutulevad tundmatud inimesed teretavad teda. Ja neid vastutulijaid on nii palju!

Metslang teab väga hästi, kui palju elanikke on Suur-Sondas, kuid see üllatas teda esmakordselt alles nüüd siin sellel siledal asfaltteel, mis ühendab tehas linnaga. Ta muigas äkki, meenutades, kuidas ta kuus aastat tagasi siin sellisamal teel kaotas kalossi. Savisegune sügav pori, millesse veoautod rummuni sisse vajusid, lihtsalt imes selle endasse. Nüüd aga on gaasitehase territoorium ja Suur-Sonda teed ning tänavad kaetud asfaldiga ja neil liiguvad sahinad uhiuued autobussid. Kudas ja kuidas see kõik on toimunud? Oma alalises ruttamises polnud ta seda kõike üldse märganudki. Ja kust on välja ilmunud need tuhanded inimesed, kes talle vastu tulevad?

Mõelda ainult, et neid kõiki on siia kokku toonud gaasitehas, mis on seadmestatud Metslangi gaasiahjudega. Nagu hubase kodukolde ümber on nende gaasiahjude lähikonda kogunenud kümned tuhanded inimesed ja rajanud siia põlevkiviväljale uue Suur-Sonda linna. Nad on toonud uude linna elu, sellesama kärerikka, vaikimatu, alati rahutu ning alati otsiva elu, mis ise asustamata alale soetas enda jaoks eluhooned, elektrijaama, veetornid, koolid, klubid, lastesõimeid, kauplused, sööklad ja hulga teisi asutusi ning hooneid.

Olgugi et see noor linn ja need, kes siin on sündinud, pole veel jõudnud välja lapsekingadest, ometi on sel linnal juba oma pale ja oma ajalugu. Hiljuti tervitas ta uues äsjaavalminud kultuurihoones oma kangelasi ning lemmikuid, ajutiseks laudadest üleslöödud staadiontribüünil aga karjus hääle ära, elades kaasa oma jalg- ja korvpallureile.

Ja kuigi Suur-Sonda tänavate ning alleede äärde istutatud puud, võrreldes vana Viljandi või Tartu võimsate pärnadega, on nagu pillirookepid laevamastide kõrval, osutus siiski, et vabariigi noorima linnakese elanikud pole oma linna suhtes sugugi väiksemad patrioodid kui vanade linnade elanikud.

Ja kogu linna kihav elu, kõik, mis selles on suurt või väikest,

kurba või naljakat, keerleb Metslangi tuhandava kuumusega ahjude ümber. Tuhanded inimesed on sidunud oma elu, oma saatuse, oma kired tema ahjudega, tema, Metslangi elu ja saatusega. Nad on veendunud, et Metslangi ahjud annavad neile elatust niikaua, kuni leningradlased ja tallinlased ei lakka keetmast ning küpsetamast nende suurepärase gaasiga. Kui see ei peaks kestma igavesti, siis igal juhul niikaua, kuni leiutatakse mõni muu soojuseallikas.

Ainult üks inimene tuhandete hulgas, üksainus inimene kogu linnas ei uskunud üldse, et uutel ahjudel võiks olla pikk iga.

Kui imelik, mõtiskles Metslang, et tehas, mis on tõmmanud kaasa tuhandeid inimesi, on rakendanud ka selle noore inseneri, kes saatuse tahtel juba vabriku sünnimomendist peale ei asunud nagu teised võitlema ta eest, vaid sai tema vastaseks. Kopli idee tervenisti pole ju muud kui olemasoleva tehase täielik eitamine. Tehas töötab praegu ahjudes ümber tellisesuurusi põlevkivitükke, kuid Koppel tahab hakata ümber töötama tolmu. Metslangi ahjudes on mässav tulemeri eraldatud põlevkivist tugeva tellisest müüri, Koppel aga tahab kõrvaldada selle vahemüüri. Kuid see muudaks põhiliselt kogu protsessi. Muidugi, noore inseneri ideel on palju puudusi, mõnes osas on see hulljulge ebaküpse mõttelennu sünnitis. Põhiliselt pole praegu veel millestki kõnelda. Kuid noormees on kogu olemusega andunud oma ideele, oma sisimas suhtub ta ükskõikselt sellesse, mida ta peainseneri korraldusel on sunnitud tegema, kuigi hooltust on talle raske ette heita.

Just seda ükskõiksust ei saa Metslang talle kuidagi andestada ning juba ammu on tal kogunenud vimma ja vaenu tolle arglik-häbeliku pilguga vaikse noormehe vastu.

Metslangi nägu omandas karsti ilme, kulnud tõmbusid kortsu. Nüüd keeras ta teelt ära Komsomoli tänavasse. Veel mõni minut, ja ta on kodus. Mõlemal pool tänavat kerkivad kahe- ja kolmekordsed valged rõdudega kivimajad. Kõikjale on istutatud kastaneid, vahtraid ja pärni, kuid kohati kasvab majade taga veel puhmastena harilik lepavõserik, visa ning elujõuline nagu karuohakas põllul.

Seal on linna ajalehe pikk hoone trükikojaga alumisel korral. Pidulikel, teinekord ka tavalistel päevadel tuleb toimetusest Metslangi juurde keegi blond mees umbusklikult kõõritava vasaku silmaga. See esineb väga tarmukalt, nõuab artiklit või intervjuud, kuulab Metslangi karmilt üle, kusjuures peainseneril on alati tunne, et ajalehemees ei usu ainustki ta sõna.

Metslang märkab juba eemalt oma kivipalkonit maja teisel korral eefeu ja eredalt leekivate kresside järgi ja ta mõtleb sellest, et inimesed toovad tingimata oma uude elukohta alati kaasa midagi endisest kohast. Salme on kunagi Hiiumaal kasvatanud eefeud ja kresse ning tõi need kaasa põlevkivilinna kui mälestused oma äpardunud õnnest.

Salme, lüheldast kasvu, kõrge rinna ja tumedate elavate silmadega naine, avas ukse.

Metslang teretas ja pani kübara nagisse.

«Reet tuleb homme praktikalt tagasi. Jääb kuni õppetöö algu seni siia. Mäletate, me pidime tema tuppa ikka uue tapeedi panema? Ja jäigi meil maaler kutsumata.» Metslang vangutas kahetsevalt pead.

«Kõik on tehtud,» ütles Salme päevitunud käsi valgel põlvel kokku pannes.

«Kuidas? Millal?» imestas Metslang ja lükkas lahti väikese toa ukse.

Selle toa tapeedid olid talle alati paistnud tumedate ning süngetena, nüüd aga olid seinad helepruunid kuldsete ja punaste tähnikestega.

«Ilus...» ta polnud veel toibunud imestusest ja millegipärast koguni katsus seina. «Millal siis maaler käis?»

Naeruhimuline Salme turtsatas.

«Kui leiate, et annan maalri mõõdu välja, siis see juhtus neil päevil ennelõunastel tundidel.»

«No kas teate...» ei osanud Metslang muud öelda. «Mis me küll ilma teieta peale hakkaksime?»

«Kas võib lõuna lauale panna?» küsis Salme tehtud ükskõik susega.

«Jah, jah,» ütles Metslang ja astus küseti kohal rippuva suure päevapildi juurde. Pildilt naeratas vastu tütarlaps tahheidetud heledate juuste uhke puhmaga. Metslang armastas seda suurendust päevapildist, mis oli tehtud mererannal, kui tütar oli kuueteistkümnepäevane. Kui väga ta ikkagi sarnaneb kadunud emaga! Seesama julge kulmukaar, seesama ilus ilmekas suu kärsitult sissesurutud nurkadega.

«Söök on laual,» tuletas Salme meelde.

«Ma tulen kobe,» kostis Metslang hajameelselt ega liikunud paigast.

Andrus saagis teraslatti. Sae krigin kostis nukralt avaral tuhjal platsil, mida ühest küljest piirasid vabriku kõrge plank ja laohoone tellismüür, teisest küljest aga läbis roobastee, mille ääres takjates roostetas vanaraud.

Peale Andruse töötas siin veel määrdunud sonimütsi ja vistrikulise näoga noormees ning kaks lukkseppa-monteerijat, vana ja noor. Nad püstitasid väikesele vundamendile silindrikujulist viie-kuue meetri kõrgust karkassi. Vistrikulise näoga noormees keevitas ühenduskohti, Andrus tegi, mida kästi.

Lähedal tekkis rütmikas ähkimine, rõõpmed hakkasid tasa undama: lähenes vedur, mis teekäänaku tõttu jäi nähtamatuks. Kõik vaatasid tagasi, unustades töö, lukksepad kasutasid juhust, et suitsu teha.

Laohoone nurga tagant paiskus vihinal välja paks aurujuga ja ilmus nähtavale veduri must soomusrind. Veduri järel veeresid müriinal põlevkiviga laaditud platvormid. Vedur oli juba peaaegu kadunud silmist gaasitehase ahjutsehhide taha, platvormi aga aina veeres ja veeres mööda. Andrus luges neid kolmkümmend.

Poole kilomeetri kaugusel tühjast platsist kerkisid ahjutsehhid. Hiiglasuured, neljakordse maja kõrgused suitsevate korstnatega, mis põimitud massiivsesse torustikku, meenutasid need eemalt merelesõidu eel katlatesse auru tegevaid ookeaniaurikuid.

«Kolmas rongitais täna. Küll ikka õgib!» imestas Andrus.

«Suur vats, sestap siis õgibki,» ühmas vistrikulise näoga noormees sülitades. «Miljonid kantmeetrid gaasi, kust see kõik tuleb. Vaata, näed, Metslang tuleb.»

Noormees osutas käega ahjutsehhide poole suunduvale meestegrupile.

Andrus jäi huviga vaatama kõige ees sammuvat kõrget kogu. Metslangi järel astusid mõned mehed nagu ülemjuhatajat saatvad ohvitserid, kuid Andrus nägi ainult teda üksi ta järsu energilise profiili ja hoogsa kõnnakuga. Hetkeks mõtles Andrus, et selle mehe võiks vabalt panna meremehemundrisse, kapteni-paelad varrukail.

«Vabrik on ehitatud tema projekti järgi,» sõnas noormees aimustusega ja lisas heasüdamliku leebuse varjundiga hääles: «Näe, kõrval vantsib meie Koppel.»

Metslang heitis eemalt pilgu töötajaile ja pöördus järsult

Kopli poole. Ta ütles viimasele midagi lühidalt, vaatas kella ja noogutas pead. Pärast seda suundus Koppel katseseadise poole. Metslang aga liikus koos teistega edasi.

Katseseadise juures asusid mehed taas tööle, saag Andruse käes hakkas jälle krigisema.

Koppel, kes oma puhtakspestud tagasihoidlikus tööriietuses meenutas vahetusmeistrit, hakkas kõnelema vanamehest monteerijaga; nad süvenesid joonise uurimisse.

Andrus tõmbas sae teraslati seest välja ja jäi eemalduvale meestegrupile järele vaatama. Tal oli niisugune ilme, nagu oleks ta sedamaid valmis oma tööriista nurka viskama ja peainsenerile järele jooksmas.

«Noh, kuidas töö läheb?» kuulis ta Kopli häält.

«Pisitasa. Saag on nürivõitu.»

«Pole viga, pole viga,» lohutas Koppel. «Ka nüri saega võib hea seadise välja saagida.»

«Kas see hakkab ka gaasi andma?» küsis Andrus.

«Noh, muidugi.»

«Päris tõeline tehase on ju olemas, milleks siis see... seadis? Näete, kui võimas värk!»

«Mis, kas meeldib? Grandioosne, eks ole?» muigas Koppel. «Rabab nagu illustratsioon fantastilisest romaanist. Aga teate, mis rahva kõnekäänd ütleb? «Paksu suitsu taga pole alati suurt tuld.» Metslangi ahjudes põlevad põlevkivitükid ära ja muutuvad gaasiks neljakümne kahetsa tunniga, aga selles väikeses ahjus põleb põlevkivitolm ära vähem kui ühe sekundiga.»

«Ime,» tähendas vistrikulise näoga noormees lõbusalt.

«Siin pole mingit imet,» vastas Koppel talle sama tooniga «Tehnika.»

«Ja kas sellest saab varsti asja?» küsis Andrus.

«Noh, tuleb veel tublisti mõelda ja töötada.»

Andrus tammus jalalt jalale.

«Mul on teile suur palve. Aidake mul näete sinna tööle saada.» Andrus osutas käega tehase poole.

Naeratus kadus Kopli näolt. Ta vaikis veidi ja küsis tasa: «Teile ei meeldi siin?»

«Pole huvitav,» tunnistas Andrus.

«Pole huvitav,» kordas Koppel närviliselt õlgu kehitades. «Mõelge ise, kuidas ma saan teid ära lasta. Ma ei või inimesi pillata, mul on neid liiaks vähe. Teid soovitas parteikomitee sekretär Rannap kui energilist ja ettevõtlikku noormeest. Või ei hooli teie tema soovitusest?»

Koppel vaatas karsitult kella.

«Mõtelge tõsiselt järele, ma ei saa teid ära lasta.»

Ja laks.

Andrus asus mornilt saega tööle.

Tõepoolest, parteikomitee sekretär Rannap, kelle juurde Villu ta tõi, osutus haruldaselt sümpaatseks meheks, kohtles teda sõbralikult, võttis soojalt osa tema saatusest. Ei oleks tahtnud talle pettumust valmistada. Aga mis parata, kui nii välja kukkus? No mis ma rassin siin tühjal platsil selle armetu katse-ahjuga, kui samas kõrval on niisugune hiiglatehas!

Veidi enne lõunavaheaega astus Villu, elektrimontööri kantav kastike kaenlas, Andruse juurde.

«Aga sul vedas,» patsutas ta rõõmsalt kämblaga Andrusele vastu kõhtu.

«Mis asjas?» küsis Andrus.

«Enam ei pea sa õõhima minu laual.»

«Kas leidsid mulle toa?» rõõmustas Andrus.

«Jah, meister Vagal sõitis poeg õppima. Mine käi veel täna seal ära. Ma kiitsin su üles kui ingl. Ainult, vaata ette!»

Villu ähvardas sõrmega.

«Sa ära armu tema tütresse Lindasse. Meie korvpallimeeskonna huvides on see keelatud.»

«Olgu nüüd,» urises Andrus.

«Linda, muide, töötab ka Kopli juures tehases. Noh, panen ajama. Mind ootavad kaks lühist ja ma viidan siin sinuga aega.»

Villu raputas uljalt punakat juuksepulma, tegi Andrusele grimassi ja ruttas minema.

6

Põhjalikult ning mõnuga lõunatanud, astus vana Kaarel Vaga, pehmed toatuhvlid jalas, rõdule ja lõi ajalehe lahti. Rõdu polnud suur; tüseda mehena mahtus Vaga vaevu toolile valge krohvitud sein ja rõdu metallvõre vahel. Teiselt korralt avan-nes Kaarel Vagale vaade peaaegu kogu tänavale ja seepärast armastas ta õhtutundidel siin istuda. Siit olid talle näha kõnni-teel liikuvad inimesed, möödaskiirvad autod, rida kahekordseid maju teisel pool tänavat, peegelklaasist akendega toiduainete kauplus ja kollane postkontori hoone.

11

Seal astub noor naine postkontori uksest sisse — ja Vaga juba teab, et tal on käes tähtkiri. See on ahjutsehhi tööline, tal on laps sõjaväelasega. Sõjaväelane lubanud siia sõita ja temaga abielluda, kuid noorik närvitseb ja saadab talle kolm kirja nädalas, kõik tähtkirjad, kindlas usus, et tähtkirjad lähevad kindlasti kätte.

Seal ilmub kõnniteele kolmeaastane tütarlaps ilma jalata nukuga. Sõrme suhu pistnud, vaatab ta vaimustatult, kuidas kirju kass üle tänavä läheb. Nüüd tatserdab ta kassile järele.

«Milde!» hüüab Vaga palkoni ust paotades. «Kuuskede väike tüdruk on jälle tänavale ilma järelevalveta. Milde!»

Mõne hetke pärast paugatab all uks ja Vaga naine, täidlane halli peaga naisterahvas, võtab tütarlapse käekõrvale ja talutab ära naabermajja vanemate juurde.

Kauplusest väljuvad kaks noormeest, pintsakuhõlmad lahti. Nad itsitavad kavalalt, kuid märgates palkonil Vaga, katkesta-vad korrapealt naeru. Üks neist paneb ruttu käe pungis taskule. Ent on juba hilja, Vaga on märganud valget pudelikaela.

Noormehed teretavad Vaga. Need on masinistid, ahjublokist põlevkivituhha väljavedajad.

«Vaata ette, Endel,» ähvardab Vaga sõrmega. «See mulle ei meeldi.»

«Oige mul asi,» urahtab üks noormeestest kaaslase poole pöördudes. «Mis ta meile on, ülemus või isa?»

«Kuigi ta pole isa,» kostab teine mornilt, «aga sisse kukku-sime siiski. Teda ju tunnevad kõik. Küll ta seda meile ükskord meelde tuletab.»

Ent Vaga ei mõtle enam noormeestele. Tema tähelepanu köidab veoauto, mis on laaditud kuhjaga täis madratseid, väli-voodeid ja muud kraami. Vaga kergitab end pisut ja viipab käega. Auto peatub; kabiinist vaatab välja kehakas mees, piip-suus. Vaga tunneb ära vabriku direktori asetäitja majandusalal, ukrainlase Versilo.

«Kuhu te need viite?» küsib Vaga teraselt madratseid silmi sedes.

«Randa.»

Vaga taipab, et jutt on tehase tööliste mereranda ehitatud öisest profülaktooriumist.

«Üks minut!» hüüab ta ja kaob oma ea ning tüseduse kohta otse üllatava väledusega ukse taha.

«Rahutu vanamees,» muigab noor punapõskne autojuht ja pistab käe taskusse, et paberossi võtta

Selle ajaga on Vaga juba paraaduksest väljas ja sibab tuhveleid lohistades ruttu auto poole.

«Üks minut,» pomiseb ta murelikult madratseid katsudes. «Aga need pole ju karvmadratsid, vaid kolmas sort! Kuhu karvmadratsid jäid?»

«Karvmadratsid lähevad tehase võõrastemaja jaoks,» seletab rühikas Veršilo veenvalt. «Varsti lööme üles niisuguse võõrastemaja, missugust Tallinnastki ei leia. Laos on mul juba maalid ja vaibad valmis vaadatud.»

«Küllap tean, mis sul seal laos on,» uriseb Vaga auto külje juures kohmitsedes. «Ja mis see on?»

«Kuidas, mis?» imestab Veršilo piipu suust võttes. «Vaip puhketuppa. Seame sisse nagu kord ja kohus.»

«Aga kus hiina oma on, see roheline?»

«Hiina oma? No-noh, vennas,» vastab Veršilo. «Hiina vaip jääb võõrastemaja uhkuseks teisele korrale. Selle punase aga paneme puhketuppa.»

«Selle? Mul on koduski sellest parem vaip,» toriseb Vaga ja ta põsed lähevad punaseks nagu peedid. «Seltsimees Veršilo, kui palju on olnud juttu tööliste profülaktooriumist! Teha nii, et ta oleks nagu paradiis.»

«Noh, seltsimees Vaga,» Veršilo häälest kostsid madalamad toonid. «Paradiisi jaoks pole hinnaline hiina vaip hädavajalik. Kuid uhkusesemeks — see on teine asi. Missugune rahvas kõik siia sõidab: teadlased, artistid, ministrid...»

Ja Veršilo hakkab piipu pöidla küüne vastu tühjaks toksima.

Vaga turtsub tagedalt. Äh, artistid, ministrid! Ega need vaipade ja uhkusesemete pärast siia sõida. Aga näed, puhkajatel oleks huvitav vaadata ehtsat hiina vaipa, teda näpuga katsuda — seegi juba on mõnus. Kus on alles värv, nagu kevadine muru!

Veršilo vaatab altkulmu Vaga otsa. Tal oleks kange tahtmine saata see lääpitallatud toatuhvlitega vanamees kus seda ja teist, et ta ei topiks oma nina teiste asjadesse. Kuid Veršilo ei sõanda: pärast ei pääse siis pahandustest ega sekeldustest. Vanameest tunnevad ning armastavad kõik. Niikuinii viib ta oma tahtmise läbi — kui mitte parteikomitees, siis linnakomitees või saadikuna linnanõukogus.

Veršilo vaikib.

«Einoh, tee, mis tahad,» kinnitab Vaga, «aga profülaktooriumisse tuleb panna hiina vaip. Ja karvmadratsid. Tee, mis tahad!»

Veršilo kortsutab kulmu. Tal on pünlik autojuhi ees, Vaga

ees, iseenda ees. Ta hoiab end vaevu tagasi, sest ta ei taha tülid minna.

«Noh, lõppude lõpuks pole see mingi probleem,» kehitab Veršilo õlgu. «Võib ka nii. Palun, Ümberlaadimine ei võta kuigi palju aega.»

Veršilo poeb Vagaga hüvasti jätmata solvunud ilmel kabiini, auto keerab ringi ja sõidab tagasi ümber laadima.

Kaarel Vaga sammub rahuldatud ilmega tagasi majja. Kui tollele Veršilole voli antaks, topiks ta tehase võõrastemaja esimest sorti madratseid, kristalli ja hiina vaipu täis. Mees on võtnud endale pähe võõrastemajaga kuulsaks saada.

«Mis sa aina askeldad?» küsib Milde, kes söögitoas kleiti triigib. «Varsti hakkame kontserdile minema.»

«Nii kui sa järele ei vaata, kohe ajavad kõik segi,» uriseb Vaga palkonile minnes.

Ta istub uuesti toolile ja jälgib prillide alt peremeheliku pilguga umbusklikult tänavat, kas kuskil veel ehk pole vaja tema vahelesegamist.

Nähtavasti polnud Kaarel Vagale sel päeval osaks antud nautida ajalehe foljetoni. Tema vaateväljale ilmus tugeva kehaehituse ja päevitunud näoga noormees, kes silmitses teraselt maja.

«Kas selles majas elab seltsimees Vaga?» pöördus noormees pead kuklasse ajades vanamehe poole.

«Milleks sul Vaga tarvis on?»

«Oli asja.»

«Kas ei saaks täpsemalt?»

«Teie oletegi, seltsimees Vaga?»

«Ta elab selles majas. Ja mis asi see siis oli?»

«Seda ütlen talle isiklikult,» järgnes vastus.

«Olgu,» noogutas Vaga ja siivenes ajalehelugemisse.

«Veider vanamees.» Andrus kehtas õlgu ja astus eesuksest sisse.

«Paistab olevat iseloomuga,» mõtles Vaga heatahtlikult. Hetke pärast kutsus naine teda.

Andrus seisis esikus ja vaatas ringi.

«Siis teie see oletegi?» küsis ta pisut kohmetuna.

«Mina ise,» naeratas Vaga lõbusalt. «Seltsimees Laane? Noh, astu sisse, astu sisse! See on meie söögituba. See siin aga on poja tuba. Sõitis ära õppima. Astu sisse!»

Andrus astus ettevaatlikult kirjule põrandariidele, mis oli niisama puhas nagu perenaise põll.

«Sest pole midagi,» ütles Milde pilku külalise kulunud tolmustele saabastele heites. «Meil hakatakse homme pörandaid pesema.»

Kuskilt tuli isuäratavaid köögilõhnu, ja Andrusel meenus millegipärast kuumust hõõgav ahjusuu, kuhu ema laupäeviti pani leivapätse, valgeid nagu pörssaid.

Ta astus vanamehe järel väikesesse ühe aknaga tuppa. Andrusel pilk peatus uudishimulikult raamaturiulil. Selle peal seisis suur puust väljanikerdatud elevant. Too ei sarnanenud põrmugi portselanist elevantikestega, mida Andrusel seni oli olnud juhus näha. See elevant näis haruldaselt elusana, olles tagedalt küüru tõmbunud ja pea jõuliselt kõrvale pööranud. Andrus sirutas käe ja ahhetas samas kohe imestusest: puust elevant oli raske, nagu oleks ta tinast tehtud.

«See puu vajub vee alla,» seletas Vaga. «Ma ostsin selle Indias turult. Seal on nad odavad.»

«Te olete Indias käinud?» küsis Andrus umbusklikult ja pani elevanti kohale.

«Läbisõidul Austraaliasse aurikul «Hamburg».»

«Madrusena?»

«Ei, töötuna,» muigas Vaga. «Riigivanem Pätsi ajal sõitis palju rahvast aurikul «Hamburg» tööd otsima.»

«Noh, ja leidsite?»

«Istandustes. Selleks poleks maksnud nii kaugele sõita,» urises Vaga. «Soetõbi ja muud hädad. Kaotasin seal vanema poja.»

«Teil siin on hea olla,» ütles Andrus. «Raadio, raamatud... puhas.»

«Noh, mis siis, kui meeldib, jää siia,» ja vanamees heitis Andrusel terava pilgu kohevil kulmude alt. «Ainult hoiatan juba ette! Pummelunge ja igasugu üleannetust, seda ma ei salli.»

«Sa parem küsi, kas ta lõunat söönud on,» kostis Milde laulev hääl.

«Suur tänu, olen söönud,» ruttas Andrus kinnitama.

«Sinul, vana, on aeg riidesse panema hakata,» pöördus Milde mehe poole. «Varsti sõidab Luts meile järele.»

«Õige jah,» tuli Vagal äkki meelde. «Kas sa näe, juba seitsme peal ja mul pole veel lehtki loetud. Me läheme kontserdile. Tütar laulab,» teatas ta Andrusel usaldavalt.

«Ma lähen,» hakkas Andrus ruttama. «Millal, siis võib ülekõlida?»

«Kas või kohel! Ja lähme koos kontserdile.»

Andrus vaatas piinlikkust tundes oma kortsunud särki.

«Noh, see on tühi asi,» mõistis Vaga teda. «Milde, korralda see asi ära!»

«Küll me särgi leiame,» hakkas Milde askeldama. «Markus, meie poeg, on sama kasvu. Lipsusid, neid on terve tosin. Aga enne ehk lähete duši alla?»

Kuidas Andrus ka vastu ei seisnud, juhiti ta ikkagi vannituppa.

Kui ta vannitoast välja tuli, oli vanal Kaarel Vagal juba tume triibuga ülikond seljas ja eredatäpiline kaelaside ees. Puhtaks raseeritud näoga, üleni otsekui lihastest väljavoolituna, kergete ja väledate liigutustega, nägi Kaarel Vaga väga nooruslik välja. Kuidagi ei oleks saanud teda pidada kuuekümnepäevaseks.

Kell seitse kostis tänavalt autosignaali. Vaga vaatas aknast välja ja teatas, et Richard Luts on autoga siin.

Hetke pärast sisenes reibas tihedate loki juustega noormees.

«Richard!» imestas ning rõõmustas Andrus.

«Olete tuttavad?» naeratas Vaga.

«Kuidas siis! Ühest ning samast pajast tõrvasime võrke,» vastas Andrus.

«Jah,» kinnitas Richard Luts ilma erilise rõõmuta. «Ainult tema pani paja alla hagu, tõrvaja olin mina.»

«Vaata kui tore! Nüüd jääb ta meie juurde elama. Sõidame koos kontserdile. Autos ruumi ju on?»

«Jah,» vastas Luts jahedalt. «Minu autos on ruumi küll.»

Ta avas massiivse hõbeportsigari ja pakkus Vagale paberossi. Seejärel ise paberossi ette pannud, nihutas ta hooletu žestiga tuhatossi endale lähemale.

Reet Metslang, pikk sale neiu tumepruunis kleidis, mis tõstis veel enam esile ta kummaliselt kullaläikelisi silmi, astus enesekindlalt trepist üles ja ühines fuajees kireva kärarikka rahvavooluga.

Reet ei oodanud küll midagi erilist isetegevuskontserdilt, kuid ta tahtis käia ära uues kultuurimajas, mille üle Suur-Sonda elanikud nii uhked olid.

Kui Reet mõeldunud suvel õppetöö vaheajaks koju sõitis, seisis kultuurimaja veel tellinguis. Igal aastal, kui ta Suur-

Sondasse tagasi tuli, ruttas ta kannatamatusega tutvuma kõige uuega, mis tema äraolekul juurde oli siginenud. Linn kasvas tema silme all, tunnetatavana nagu elus organism, ta oli vahenditult seotud tema isa tööga, ja linna edusamme võttis Reet kui perekonnaasja, mis puudutas ka teda isiklikult.

Reet laskis mõnuga imbuda endasse kära, naeru, valguseära ja kroonlühtrite sädelust, ent ta ei saanud lahti tundest, et keegi teda teraselt silmas peab. Kord näis talle, et rahvamurru vilksatas Priit Kopli nägu. Koppel on ju küll tagasihoidlik ja korrektne mees, aga siiski kuidagi liiaks värvitu.

Enne kontserdi algust, kui Reet juba tugitoolis istus, ilmus ukse juures tunglevast rahvahulgast äkki välja Priit Koppel ja suundus tema poole. Reet tahtis teha näo, et ta ei märka teda, kuid noore inseneri ilmet sai ta aru, et sellest pole kasu — niikuinii tuleb Koppel tema juurde. Nähtavasti polnud Reedaga kohtumine talle sugugi ootamatuseks.

«Teie siin? Selgub, et oleme peaaegu naabrid,» hüüdis ta ebaõnnestunult teeseldud imestusega.

«Ah tõesti?» imestas Reet tagasihoidlult.

«Te olete vist üksi?» Koppel vaatas kõhklevalt tühjale tugitoolile Reeda kõrval.

«Isa pidi tulema, kuid tal läheb vist vabrikus aega.»

Koppel nähtavasti ootas, et teda istuma kutsutakse, kuid Reet vaikis. Koppel seisis vahekäigus, teda tõugati alatasa, kuid ta ei teinud sellest väljagi. Keegi vilgas tütarlaps lipsas otse Kopli käe alt läbi.

«Kas siin on vaba?»

Nüüd istub too juba Reeda kõrval ja vaatab saalis kiirel linnupilgul ringi.

Kopli nägu venis pikaks. Ta tusk oli nii silmanähtav, et Reet ei saanud naeratust tagasi hoida.

«Noh, kuni vaheajani,» lausus Reet juba pisut leebemalt.

«Nojah, vabandage,» lõi Koppel särama ja läks kuhugi tagumistesse ridadesse.

Punane eesriie liikus ülespoole, ja lavale astus pikk, pisut lodevate liigutustega noormees ning raputas nii hoogsalt pead, et ta pikad punakad juuksed paiskusid lehvikuna õhku. Reet tundis temas ära linna tuntud spordihuvilise Villu Sorgi.

«Nüüd esineb rahvatantsijate grupp täies koosseisus!» teatas ta valju häälega, nagu oleks tegemist jalgpallimatši algusega. «Rahvatants tuljak.»

Algus üks neist isetegevuskontsertidest, kus publiku ja esine-

jate vahel kujuneb otsekohe liigutav kontakt. Niisugusel kontserdil juhtub, et deklameerija jääb äkki ootamatult keset monoloogi vait, püüdes asjatult meelde tuletada mälust kadunud sõnu, või lauljanna haarab järsku pool tooni kõrgemalt, kui on saade. Sellest hoolimata on niisugused kontserdid kõigile armad, sellepärast et meile tuttavad inimesed näitavad ennast estraadil järsku hoopis uues valguses.

Paks ning morn lotendavate põskedega raamatupidaja Sooman mängis klarnetil Fibichi «Poeemi» ja Reet lõi kahtlema, kas ta tõesti on nii tuim ning nahkne, nagu isa temast räägib.

Mitte enam noor naisarst Vešnjova tagus nii energiliselt klaveriklahvidele ja mängis nii bravuurselt Straussi valssi, et Reet mõtles tahtmatult: «Kas see tõesti on sama Vešnjova, kelle loidus ja apaatus on tuntud terves Suur-Sondas?»

Mida kõike polnud selle kontserdi kavasl! Segakoor esitas «Laula ja hõiska» ja «Meie kolhoosis on pulmad». Kolm noormeest, kirevad muhu rõivad seljas, tantsisid pealtvaatajate üldise naerulagina saatel konnatantsu. Pikk ning peenike säravate siniste silmadega tütarlaps luges Majakovski luuletusi, ja tegi seda kuulajate üllatuseks äkki nii tugeva madala rinnahäälega, et teda oli kuulda isegi fuajeess.

Nüüd astusid lavale kolm ehmunud näoga noormeest ning mängisid kandlel «Kivikasukat» ja «Elas metsas mutionu».

Publik polnud kiiduavaldustega kitsi, Villu aga teatas aina uutest ning uutest numbritest, ja neil ei paistnud tulevatki lõppu.

Andrus sirutas toolil selga ja vaatas ning kuulas tähelepanelikult. See kõik oli Andrusel uudiseks: nii klarnet kui ka Fibichi «Poeem» ja pikk peenike tütarlaps, kes mehiselt luges Majakovski luuletusi. Uudiseks oli ka saal erepunase eesriidega ja loendamatuis tuledes sätendav kristallkroonlühter.

Nii imelik kui see on, aga sellest pidusärast ja muusikast muutus Andrus väga nukraks. Esmakordselt selle kahe nädala jooksul, mis ta oli elanud Suur-Sondas, tundis Andrus täie selgusega, mis oli saanud kõigist tema lootustest ja unistustest.

Merekooli avar vestibüül ja valged purjed reidil taandusid kuhugi kaugele, kaugele. Siin, selles põlevkivilinnas, kus vahtralehed on tahmast mustad, elab ta väga ebamäärast ja vististi vahetootavat elu. Maganud on ta seni Villu toas laual mantlit peale võttes; lõunaks võtnud sööklas kaks portsjonit hernesuppi ja muud ei midagi, õhtusöögiks aga ostnud kilo leiba ja heeringa. Tee asemel vesi. Ta elab ju võlgu...

Muidugi, kui sõita pühapäeval koju randa, kolmekümne kilo-

meetri taha, siis topib ema ta seljakoti pekki, mune ja rukki leiba täis ning paneb ühtlasi ka teki kaasa. Kuid Andrus ei tahtnud mõeldagi kojusõidust, kuni tema asjad siin pole joonde saanud.

Nüüd asus ta elama Vaga juurde, kuid vaevalt tal teenistusest niipalju jätkub, et maksta ära toa ning söögi eest ja muret seda endale vajalikud rõivad, sest mis palka sa teenid seal tehase tagahoovis, kus mõned mehed laisalt ning uniselt koperdades püstitavad mannetut piimanõuga sarnanevat ehitist, millele torud külge joodetud! Teine asi on ahjutschhides, mis eemalt meenutavad ookeaniaurikuid: seal on töötasu teine ja inimesedki teised, mitte nii nagu too unine Koppel.

Laval hakkas noor naine järskude žestidega mängima viiulil midagi väga keerukat ja virtuosset. Villu esitles teda kohaliku keskkooli õpetajana. Naise pingul näo järgi otsustas Andrus, et sellel on palju raskem mängida viiulit kui temal saagida terast.

Andrus kuulas hajameelselt meloodiat ja vaatas õpetaja musta sametkleiti, mis tõstis kaunilt esile ta valged käed. Ta mõtles, et rahast, mis on kulutatud selle kleidi peale, jätkuks temal vististi ülikonna ostmiseks ja jääks üle ka veel uute saabaste jaoks.

Jalatseid meenutades Andrus ohkas ja peitis oma paigatud saabastes jalad tooli alla.

Kui konferansjee teatas, et järgmisena esineb gaasitehase tehnik Linda Vaga, Andrus võpatas, ka Vaga vanad elavnesid.

Lavale astus tüse eakas prillidega daam ja kummardas edvis-tavalt. Andrus heitis Vagale küsiva pilgu. Kuid too vaatas kuhugi daamist mööda. Lihtsas kleidis sale neiu astus kergel sammul kulisside tagant välja ja jäi klaveri ette seisma. Kehakas daam tõstis käed klahvide kohale ja kõigil oli tunne, et nüüd kohe kärgatab kõu klaveri sisemuses, kuid selle asemel kostis õrn nukker muusika.

Vaga tütar vaatas usaldavalt saali, aetas kokkupandud käed ruttamata rinnale ja alustas tasa:

«Oi, sa Visla,
mets ja taevad sinu vees, sinu vees
Mul on leivakannik rihmal
märsi sees, märsi sees.»

Saalis muutus esimest korda selle õhtu jooksul täiesti vaiksaks, ja teadmata millest värahtas Andruse süda. Vaga tütar

ei pingutanud lauldes oma õrna, mitte väga tugevat häält, kuid imelik — selles ei läinud kaduma ainustki heli. Publik nähtavasti ei häirinud teda: unistavalt saali vaadates laulis ta otsekui iscendale karjusneiust Visla jõe ääres, kes ootas armast sõpra.

Ja mitte üksi Andrusele, vaid vististi paljudele saalis tuli ette, et siniste unistavate silmade ja kohevate kastanpruunide juus tega Linda Vaga ise ongi see karjusneiu, kes ootab oma sõpra. Kõikjal maailmas, kus voogavad sinise veega jõed, on selliseid karjusneiuseid.

Saal aplodeeris väimustatult. Ka Andrus plaksutas esimest korda sel õhtul valjusti käsi. Linda Vaga oli juba kulisside taha minemas, kuid vaibumatu käteplagin ja braavo- ning bishüüded sundisid teda tagasi tulema. Linda naeratas publikule niisama usalduslikult ja ütles vaikselt, et ta esitab Gretšaninovi laulu «Lumikelluke».

Ja kui ta oli laulnud lõpuread, kus lumikelluke küsib, kas tõesti on juba saabunud kevad, puhkes saalis kaiduavalduste torm. Ridadest, kus istusid kahupäised kaevurid, kostis jalatrapimist ja kõrvulukustavaid hüüdeid: «Bis!»

Andrus tõmbas oma katkisi saapaid unustades jalad tooli alt välja ja tagus kõigest jõust käsi vastamisi, nii et peopesad punased.

Lavale astus Villu ja kuulutas vaheaja. Saali anti täisvalgus. Kui Andrus nägi enda ees vana Vaga ja ta naise erutatud nägusid, meenus talle, et see tütarlaps, kes seal laulis, on Vaga tütar ja et tema, Andrus, läheb nende juurde korterisse. Ta heitis kõõrdi pilgu Lutsu iseteadlikule näole. Kes ta on Vaga perekonnas? Linda peigmees?

«Kõrgem klass, ekstra!» kiitis Luts väimustatult.

«Läki õnne soovima,» pani Vaga ette ja tõusis.

Andrus tahtis kohale jääda, kuid vanamees tiris ta kaasa, öeldes, et nii peab.

Kõige ees astus Vaga, tema järel Luts Mildet kääle alt toetades. Taga sammus Andrus niisuguse näoga, et ta pole kuigi kindel selles, kas ta ikka peab kaasa minema. Kuidas Vaga ka ei rutanud, liikusid nad ikkagi väga aeglaselt, sest vanamehel tuli ühtepuhku, teretada, mõnel tuttavalt kätt suruda, lahkelt naeratada.

Äkki nägi Andrus parteiorganisaator Rannapit. Puhtaks raseeritud nagu muigel, liikus Rannap aeglaselt talle vastu kahe noore naisega ja jutustas neile nähtavasti midagi huvitavat, nagu võis otsustada nende põnevil nägude järgi.

Andrus polnud Rannapit näinud sellest päevast saadik, kui Villu ta esmakordselt parteibüroo tuppa tõi. Tol korral tundus Rannap talle tubli mehena, spordihuvilisena. Ta kuulas Villu tähelepanelikult ära, küsis Andruselt, kas talle meeldib Suur-Sondas. Kui Andrus avameelselt tunnistas, et ei meeldi, siis pahvatas Rannap naerma ja lubas talle kunagi lähemalt näidata linna ja tehast, et ligemal tutvumisel ehk hakkab meeldima. Ta helistas mitmel telefonil, kõneles kõiksugu ülematega ja ütles lõpuks Andrusale sõbralikult otsa vaadates:

«Nii et Kopli juurde. Noor andekas insener. Ta alustab siin üht huvitavat asja. Ka sina oled algaja. Arvan, et meeldite teineteisele.»

Ei meeldinud... Andrusale meenus see nüüd, kui ta nägi Rannapit. Kas parteiorganisaator märkab teda? Ja kui märkab, kas siis temal, Andrusel, jätkub julgust teist korda palvega tema poole pöörduda?

Rannap noogutas lahkelt peaga, jäi seisma, surus kätt ja küsis: «Noh, kuidas töö läheb? Oled rahul?»

«Mis ta läheb,» vastas Andrus mornilt. «Ei paku huvi.»

«Ei meeldi?» Rannap vaatas teraselt Andrusale otsa.

«Ei... nokitsevad nagu varblased kõlkahunnikul,» urises Andrus rahulolematult.

«Aga mis sina siis tahaksid?»

«Gaasitsehhi,» vastas Andrus ebakindlalt.

«No-noh, vaatame järele,» Rannapi pilk peatus Andrusel vanadel alt narmendavatel pükstel. «Astu minu poole sisse, peame aru.»

Märgates, kuidas Andrus silmad särama löid, lisas ta naljatoonil:

«Vaata, vaata, või kaks korda valib!»

Andrusega hüvasti jättes võttis Rannap välja rahatasku.

«Tead mis, sõber, võta see kuni palgapäevani.»

Andrus peos krabises nüüd paberiraha. Ta ei jõudnud veel taibatagi, kuidas see juhtus, kui Rannap juba kadus rahva hulka oma kaaslastele järele.

Andrus tegi lahti pooleks kokkukeeratud viiekümnerublase. Ta pidi juba Rannapile järele ruttama, kuid peatus, sest kas

on mõtet pidada rangelt kinni viisakuse nõudeist, kui tasku on tühi?

Temast möödus lõbusaid kaunilt rõivastatud inimesi, kostis elavat jutusuminat ja Andrus mõtles, et tegelikult tema asjad polegi nii halvad: Rannap lubas teist tööd, söögi peale aga lähemaiks päeviks jätkub.

Ta silme ette kerkis laia kušeti, kirjutuslaua ja raamatu-riiuliga tuba Vaga korteris. Selles toas on nii puhas, soe, hubane ja pererahvas on nii sudamlik, lahke. Muide, ta ju kaotas Vaga silmist, see võib-olla ei meeldi vanamehele.

Andrus vaatas kimbakalt ringi, pidades aru, kuhu minna. Veidi järele mõelnud, astus ta sisse ahtakesest uksest, eksis kitsastes halvasti valgustatud vahekäikudes ringi ja leidis end lõpuks lavalt, kus keegi vanamees puhkides nihutas klaverit teise kohta. Siinsamas tuiskas Villu mureliku näoga ringi ja pomises kava lugedes endale midagi nina alla.

«Kuhu sina lähed?» peatas ta Andrust. «Aita õige klaverit edasi lükata.»

Siis viis ta Andrus kulisside taha, mis lõhnasid kotiriide ja tislერილიmi järele, ja tõukas ta sisse ühest uksest.

Andrus sattus suurde ja üsna kõledasse peeglitega tuppa. Siin askeldasid puuderdatud ja kostümeeritud neid, vahetades enne väljaastumist kiiresti üksteisega lühikesi repliike: kogukas mees kõndis närviliselt edasi-tagasi ja proovis vahetpidamata kõhatades häält: «Kha-kha, oo-o-o-o... a-a-a-a!» Hääl kõmises nagu tõrre põhjast.

«Näe, seal ta on! Kuhu sa kadusid?» kuulis Andrus Vaga hüüdu. «Saa tuttavaks, Linda... Meie uus sõber.»

Tütarlapse selged sinised silmad särasid alles äsja laval ületatud erutusest. Linda oli Andrusale õlast saadik ja temaga kõneldes tuli tal pisut pead tõsta.

Väikest tugevat kätt surudes pomises Andrus midagi kiidutaolist.

«Teile meeldis minu laul?» küsis Linda.

«Kangesti meeldis!» vastas Andrus tuliselt.

Linda naeratas meelitatult.

«Küll saad isu täis kuulata,» ühmas vana Vaga heasüdamlikult. «Ta laulab meil kodus kogu aeg.»

Ent siin tuletas Luts ennast meelde:

«Linda, me jõuame einelauas veel midagi karastavat juua. Läki!»

Ja oma laia seljaga varjas ta Linda Andrus eest.

Raskelt koormatud «Moskvitš» liikus aeglaselt Suur-Sonda tänavail. Richard Luts keeras oma tõntsakate kätega ruttamata rooliratast. Vastutulevate autode ja laternate heledad valgusload libisesid üle Lutsu käte, üle autos istujate nägude. Vaga vanad istusid vaikides taga, Andrus oli seadnud ennast meistri põlvedele. Ta hoidis eesistme seljatoest kinni ja toetus peaga lakke. Linda istus Lutsu kõrval. Andrus nägi ta nägu, see oli mõtlik ja paistis õhtuses valguses kahvatu.

Käänakult avanes tuhandeis tuledes särava tehase panoraam. Kõrgel taevas särasid rubiinpunased signaaltuled, mis tähistasid gigantsete suitsukorstnate asukohta.

«Nagu laevade tuled Tallinna reidil,» märkis Andrus vaimustusega.

«Nagu taevatähed,» ütles Linda tasa pead tema poole pöörates, seejuures ta juuksekiharad puudutasid Andruse põske.

«Mis? Säravad, aga kätte neid ei saa?» pahvatas Luts valjusti naerma. «Jah, neid peab oskama püüda. Kes saab kätte, kes ei saa...»

Auto peatus kahekordse valge maja ees, milliseid Suur-Sondas on palju. Luts hüppas esimesena autost välja ja aitas vana-del välja tulla. Kui kõik ukse poole suundusid, peatas Luts Andrust varrukast.

«Üks hetk,» ütles ta tähtsalt. «Kas märkasid Lindal sõlge?»

«Sõlge?» ei saanud Andrus aru.

«Jajah, pluusi ees. Suurt hõbesõlge?»

«Jah, nägin,» tuli Andrusel meelde.

«No vaata...» Luts tõstis jämeda, kumera küünega sõrme ja teatas madala häälega peaaegu sosinal: «See on minu kink! Ta kannab seda alati. Saad aru?»

Luts noogutas pead, istus autosse ja lõi autoukse paugatades kinni.

9

Reket käes ja lühike valge seelik seljas, astus Reet Metslang staadioni poole, kui tehase vana auto temast mööda sõitis. Auto peatus järsult pidurdades ja eesuksest hüppas välja Priit Koppel, portfelli käes. Auto sõitis edasi.

«Tere õhtust!» Koppel võttis kübara peast.

«Tervist! Miks te auto ära lasksite?»

36

«Jalutan pisut. Imetore õhtu. Kui lubate, saadan teid staadionile.»

«Palun.»

Reet astus valgete tenniskingadega kergelt ja Priit Koplile tundus, et selles valges spordiühikonnas on ta peaaegu veel kenam kui õhtukleidis. Ent selle asemel, et öelda seda Reedale, ohkas ta ja küsis:

«Missugust lõhnaõli te tarvitate?»

«Valget sirelit, Mis siis on?» imestas Reet.

«Niisama... Aga kas te teate, et põlevkivitõrvast võib valmistada mida tahes, sealhulgas ka lõhnaõlisid, haid, kalleid lõhnaõlisid.»

«Ei, seda ma ei teadnud.»

«Jaa, jaa...»

Koppel sammus Reeda kõrval, vehkis portfelliga ja vahtis enda ette maha.

«Ehitati üles hüiglasuur gaasitehas,» kõneles ta nurisevalt, «aga tõrvasid — põlevkivi peamist saadust — me ümber ei tööta. Fenoolid — väärtuslikema parkimiseekstrakti — heidame lihtsalt välja koos roiskveega.»

Ta vaatas Reeda poole, märkas, et sellel on igav, ja jäi vait. Eemalt hakkasid paistma staadioni aia taga kasvavad kased.

«Kas sõidate varsti ära?» küsis Koppel. «Ülikool, loengud... Suur-Sondas näeme teid jälle alles aasta pärast?»

«Sõidan vististi talvel mõneks päevaks siia,» ütles Reet.

Nad jõudsid staadioni värava juurde. Aia tagant kostsid katkelised viled, seal lendas pall ja vilksatasid lühikestes spordipükstes kogud.

Reet vaatas küsivalt Kopli otsa.

«Aga miks teie ei spordi?»

«Kust ma selle aja võtan?» kehtas Koppel õlgu.

«Sport ise ju annabki selle aja, ta pikendab eluiga.»

«Hm?» imestas Koppel. «Selles on mõningane loogika.»

Nad lähenesid korvpalliplatsile, kus treeningdressides noormehed mängu harjutasid. Vaatlejana viibis siin ka Villu. Ta oli mängust nii haaratud, et tema liikuvus näos peegeldus kõik mis platsil toimus. Kui mängija hüppas palli järele, siis elas Villu kogu kehaga talle kaasa. Pilku mängult pööramata surus ta Reeda kätt ja teatas talle ähmiga:

«Treenime Andrust!»

Reet aimas kohe, kes mängijaist on Andrus. Paljusid mängijaid tundis ta isiklikult, kuid madin käis pika heledajuukselise

37

noormehe ümber, keda Reet varem siin polnud kohanud. Vastased blokeerisid noormeest ägedalt, ta eraldus sageli oma meeskonnast, mispuhul treener andis vile, Villu aga krääksatas ja kibrutas pahameele pärast nägu.

Nüüd rebis uus mängija end hetkeks osavasti lahti kehade puntrast ja heitis palli ühe käega eemalt vastase korvi poole; pall keerles ringi ja langes sisse.

«Ilus!» ütles keegi vaimustatult Reeda selja taga. «Võtab palli igast olukorrast!»

Villu lõi särama.

Kuid pärast seda ilusat täpset viset tulid uuel mehel jälle äpardused. Aina kõlas treeneri vile. Uue mängija nägu omandas tigea ja pisut nõutu ilme.

«Mängib soolot,» pöördus Villu kannataja ilmel Reeda poole ja kortsutas kulmu. «Individualist, saatan!»

Treeneri vile katkestas mängu, Andrus suundus Villu poole.

«Kiusavad,» muigas ta tigevalt ja äigas peopesaga paksu heleda juuksesalgu higiselt laubalt.

«Ähmitsed liiga,» ütles Villu etteheitvalt. «Rahulikumalt peab. Noh, pole viga, küll harjud. Saage tuttavaks: Andrus Laane, Reet Metslang.»

Andrus vaatas tütarlast pisut kohmetunult ja mõtles, et just nimelt siisugune peab vististi olemagi Metslangi tütar.

Ta sirutas käe ja Reet märkas, et peopesa on tal mullaga koos, käeseljal aga sügav kriimustus. Andruse käepigistusest oli ta sõrmedel valus.

«Pole viga, mõned pealevisked tulevad teil väga hästi välja,» ütles Reet heakskiitvalt. «Eks ole, Koppel? Muide, kas olete tuttavad?»

«Jaa, jaa,» pomises Andrus.

«Meie tutvus ei kestnud vist kuigi kaua?» ütles Koppel vaevumärgatava muigega.

Andrus mõistis, et Koppel vihjab tema põgenemisele katseadise juurest, ja oli vait.

Nad surusid teineteisel tagasihoidlikult kätt ja Andrus läks Villuga kõrvale.

Reet saatis Andrust pilguga ja küsis Kõplilt hajameelselt:

«Kas teile meeldib korvpall?»

«Kuidas öelda...» Koppel mõtles järele, enne kui vastas. «Mul on vähe aimu korvpallist, kuid mulle meeldib kõik, milles avaldub võidutahet. Tugeva tahtega võib saavutada kõik. Isegi sinilinnu sabapidi kinni püüda.»

«Oo!» imestas Reet teeskluseta. «Ma ei oleks uskunudki, et te tunnete siisuguseid romantilisi sõnu!»

«Ma tean isegi seda, kui raske on sinilindu kinni püüda.»

«Kardan, et teie sinilind on tehtud tavalisest põlevkivist. Kas võib mingisuguse põlevkivi kohta tarvitada nii ülevaid väljendusi?»

«Mina võin. Selles on mu elu, Reet.»

«Ütelge avameelselt: igav elu?»

«Ei-ei! Umberringi on nii palju huvitavaid inimesi.»

«Kus te neid näete?»

«Näen isegi siisamas üht,» ütles Koppel ja punastas.

«Sellest räägime teine kord,» hakkas Reet naerma. «Eks ole?»

Ja ta astus nõtkel sammul traatvõrguga piiratud tenniseplatsi poole.

Koppel vaatas segadusse viiduna veidi aega talle järele ja suundus siis aeglaselt värava poole.

Andrus ja Villu tulid koos koju.

«Kas panid tähele, kuidas Koppel mulle otsa vaatas?» ütles Andrus. «Nagu oleksin ma tema ees süüdi.»

«Kuidas muidu, sa ju jätsid ta maha,» kehtas Villu õlgu. «Ta on solvunud.»

«Tont temaga,» lõi Andrus käega. «Mul on nii hea meel, et ma sealt ära tuln. Siin on vähemalt elav tegevus, tuhanded inimesed, masinad. Ja palka saab rohkem.»

«Jah, kobestajad teenivad päris hästi. Sinu brigadir Luts ostis endale isegi auto. Temast kirjutatakse ja ilmuvad pildid ajalehes. Töö on aga see-eest ränk ka.»

«Küll saame hakkama,» ütles Andrus ja müksas Villut nii osavasti õlga, et too lendas tükk maad eemale. Villu küttis omakorda juhust ja tõukas Andrust. Küllalt hullanud, võtsid nad teineteisel õlgade ümbert kinni ja astusid aeglaselt edasi keset tänavat ühekordsete puumajade vahel.

See agulitänav oli kõige vanem linnas, ta piirnes väljaga ja kandis Pioneerit tänava nime. Hiljuti sai ta viis aastat vanaks ja lapsed, kes selles tänavas sündinud, õppisid juba lugema. Selle tänava elanikud ärkasid varem kui kõigi teiste tänavate elanikud Suur-Sondas, sest neil oli vaja enne tööleminekut lehmad lüpsata ning põrsastele ja kanadele süüa anda. Pioneerit tänaval kostab alati lehmade ammumist ja kanade kaagutamist, sest viis aastat polegi nii lühike aeg, ja inimesel sigineb vara ruttu nagu kivile sammal. Tänavaga piirnev väli, mis lepavõsa täis kasva-

nud, pealegi otse meelitas Suur-Sonda majandusliku soonega elanikke muutma seda karjamaaks.

«Aga vahva, kui matši võidaksime!» sõnas Villu õhinaga.

«Pea meeles, me kõik loodame sinule.»

«Proovime,» kostis Andrus.

10

Gaasitehas avaldas Andrusale väga sügavat muljet. Hiiglasuured neljakordse hoone kõrgused ahjutsehhiid ei meenutanud millegagi tavalisi tehasetsehhe. Kogu oma keeruka ning kohmaka sisseseadega, massiivsete ahjude ja gaasijuhtimise kooldtorudega sarnanes ahjude blokk laboratooriumi keeruka katseriistaga, mis on tuhandeid kordi suurendatud ja läbipaistva klaasi asemel tehtud terasest, malmist ning šamott-tellistest.

Blokk paistis pisut süngena tahma tõttu, millega ta oli läbi imbunud pealispinnast kuni kõige sügavamate soppideni. Tal polnud ei seinu, aknaid ega uksi, olles igast küljest avatud kõikidele tuultele. Üla kuni alla ümbritsesid teda vöödena kerged metallrõdud. Just sellepärast võis teda samastada hiiglasuure ookeaniaurikuga. Kolm niisugust blokki seisid külje külje kõrval, moodustades kokku ühe ahjutsehhi.

Andrus lonkis mööda hämaraid käike bloki sisemuses, hingas sisse harjumatu läägevõitu gaasi lõhna, millel oli juures pisut väävlit hõngu, ning mõistis nüüd, miks taibukas Metslang polnud püstitanud seinu oma hiigelahjude ümber. Siin hõõgas kõik sooja ja kuumus tungis vähehaaval läbi isegi paksudest saapataldadest. Ka kõige sombusematel sügisöödel ja kõige karedama pakasega ei teadnud ahjude juures töötavad inimesed, mis on külm. Seinad olnuks inimestele õnnetuseks, sest põhjast puhuv soolasevõitu meretuul ja põldude meelõhnu tulvil lõunatuule leebed puhangud tõid neile ainult rõõmu, lausa paisutasid rinda.

Andrust esmakordselt tööga tutvustades pööratas Richard Luts kogenud mehe ilmel presentkindas rusikaga vastu ahju tellisest külge.

«Seal sees see kõige tähtsam toimubki. Põlevkivimass vajub ise oma raskusega ahju, põleb seal ja annab gaasi. Lugu on aga selles, et põlevkivi ei käitu alati nii, nagu see Metslangi vanale meeldib. Sageli jääb ta üht või teist külge pidi ahju kinni või toppab tervenisti ja siis lendab kõik kuradile, kogu protsess on mokas, ahi langeb rivist välja. Meie, kobestajad, peamegi kõik

40

need ummistused lahti murdma. Said aru? Peaasi — liiguta aga kangi, töö on lihtne. Küll siis näed, kuidas rahkest venib!»

Luts tõmbas ahjuukse pärani ja näitas Andrusale, kuidas tuleb kangi liigutada ning ahju segada.

Tegelikult aga ei osutunud see kõik sugugi nii lihtsaks.

Kord pärast lõunat, kui brigadiri poolt antud töö oli tehtud, hakkas Andrus tööriistu kokku panema. Äkki kostis ta lähedalt teravat sisinat, nagu oleks keegi aurukatla ventiili lahti keernud, ja punakad leegikeeled noolisisid ahjuseinu.

Andrus viskas haamri ja kangi põrandale ning vaatas nõutult ringi. Kõrval vahekäigus oli midagi korrast ära. Seal kerkis tolm sambana ja ahju tellisest külje seest paiskus marulise vihinaga välja tihe võimas tulejuga.

«Gaas!» sähvas Andrusel peast läbi.

Nähtavasti oli gaas tugeva surve all pressinud ahjukülje sisse mõra ja paiskus nüüd sellest välja. Andrus ehmus kangeks: mis teha niisugusel korral? Joosta abi järele?

Kuni ta kõhkles, möödus sekundeid, gaasijuga aga purskus endiselt raugematu jõuga. Sisina teravuse järgi võis otsustada, milline jõud on suletud ahju sisemusse. Aga äkki ei pea tellisest ahi vastu ja tekib plahvatus?

Andrus seisis nagu nõutult paigal ega saanud silmi ära ahjupraost purskuvast gaasijoalt. Seejärel kuulis ta ähmaselt teras katet mööda jooksvate inimeste samme ja nägi äkki insener Koplit tema tavalises pesemisest kulunud tööriietuses.

Koppel vilksas korraks vaadata ahjupraost paiskuvat gaasijuga ja käratas järsult:

«Müürisegul!»

Kellegi käes kolksatas ämber seguga.

«Määrige kinni!» hüüdis Koppel Andrusale käskivalt.

Kopli käskiv toon ja ta näo otsustav ilme olid nii ebatavalised, et Andrus ei suutnud kuidagi mõista, mida temalt nõutakse.

«Mis te siis vahite?» käratas Koppel kurjalt. «Määrige juba kinni!»

Seejärel jäi ta äkki teraselt Andrust tunnistama.

«Aa, see olete teie!» lausus ta tooniga, mida on võimatu edasi anda, ja sööstis ise ämbri juurde.

Järgmisel hetkel töötas Koppel juba kiirelt ja osavasti kelliga, tsementeerides kinni ahjusse tekkinud pragu.

Äkki saabus vaikus ja vaid kange gaasi lõhn, õhkupaiskunud tolm ja kokkurutanud inimeste ärevad näod meenutasid veel avariid.

41

Koppel pühkis asjalikult käsi puhta taskuräti sisse, vaatas korraaks kahetsedes rätti ja käkerdas selle kokku. Seejärel pöördus ta Andruse poole ja tema silmis süttisid pilkesädemed.

«Ei midagi kohutavat,» ütles ta vaikse häälega, mis Andrusse kostis kõuekärgatusena. «Ja millal me ometi õpime töötama kooskõlastatult ja komplekselt?» pöördus ta tööliste poole.

Tema sõnadest mõistis Andrus, et ühes ahjus oli gaasirõhk ületanud lubatud normi. Nähtavasti polnud rõhumärkijad, kes töötasid ülemisel korral, õigel ajal pööranud tähelepanu rõhunäitajale; ja kui pöörasidki ning märkisid rõhumõõtja näidud žurnaali, siis ei teinud nad sellest järeldusi ega teatanud kuhu vaja. Ja kui teatasidki, siis... Kuni teade juhtunud rikkest jõuab rõhumärkijate brigadiri kätte, kuni brigadir sellest meistrile ette kannab ja meister teise brigaadi brigadiril käsib rikke kõrvaldada, on kallis aeg juba kaotatud! Samal põhjusel — üksikute tööjärelduste kooskõlastatuse puudusel — toimub ka ahjude ummistumine põlevkiviga.

See väike sündmus vapustas Andrust nii, et ta mitu päeva ei mõelnudki muust kui sellest.

Kõige rohkem pani Andrust imestama Koppel. Too väliselt nii loid, otsustamisvõimetu ja häbelik mees kerkis äkki ta ette hoopis uues valguses. Vaevalt oleks Andrus säärast muutumist uskunud, kui ta poleks näinud seda oma silmaga. Ta ei saanud ilma häbipunata meenutada oma segadust ja peataolekut. Millise tobuna pidi ta küll näima Koplile! Ah, parem seda mitte meelde tuletada!

Ja veel üks asi hämmastas Andrust. Tuleb välja, et see gigantne tsehh, need Metslangi targad ahjud ei tööta hoopiski mitte kellavärgi täpsusega: ilmselt haakuvad mõningad hambad selles halvasti. Andrus tundis isegi väikest pettumust Metslangi kõikvõimsuses, kuid samas hakkas tal häbi, sest juhtunud avariis polnud muidugi süüdi Metslang, vaid töölised ise.

Kuidas ometi töölised kui ka juhtijad lepivad niisuguste häiretega, mis toovad tohutut kahju? Rannaküla vaese kaluri pojana polnud Andrus harjunud säärase pillamisega. Kas tema ema oleks kunagi lubanud, et puud, mis koldesse pandud, niisama tühja ära põlevad? Tuleb polnud vaja mitte üksi lõunasööki valmistada, vaid ka sigadele kartuleid keeta; sama tuli pidi kütma toa soojaks nagu sauna, et külmetav kalur rutem end kuivaks saaks. Seejuures küttis ema kollet mitte kasehalgudega, vaid lepahagudega, mida suvisel ajal karjamaal raiuti ja kuiva-

tati. Neistki oskas ta susi järele jätta triikraua jaoks, et pesu triikida. Nii käidi tulega ümber rannakülas, kus Andrus üles kasvas!

Mispärast ometi Metslang ja Koppel ja Vaga ja tehase töölised kõik lubavad seda, et ahjud, millele kulutatakse ära terve tulemeri, ühtepuhku rivist välja langevad? Ja see tuleb üksnes sellest, et inimesed, kes töötavad ühel ning samal alal, ei oska oma tegevust kooskõlastada. Kui nad sellest ise aru saavad, mis pärast siis keegi midagi ette ei võta, et häireid kõrvaldada? Või on nad ehk harjunud nendega, nagu mõni kalur on harjunud lekkiva paadiga? Too kirub paati iga päev ja loobib väsimatult vett välja, selle asemel et paat kaldale tõmmata ning korralikult ära tihtida ja tõrvata.

Elatanud, prille kandev kassapidajanna maksis ahjutsehhide kontoris palka. See oli kõige tavalisem kontor, mille seinad värvitud taevakarvasiniseks, mis suvel on jahe, talvel aga kuumaks köetud ning kust kunagi ei kao joonestus-kopeerpaberi ja määrideõlide lõhnad.

Järjekord jõudis Andruse kätte. Kassapidajanna ulatas talle valge, pealtnäha üsna paksu ümbriku. Andrus astus kõrvale, avas põlevkivitahmast mustade näppudega ümbriku ja luges raha üle. Rohkem kui nelisada rubla! Nii palju raha polnud Andrusel eluilmaski veel olnud.

Ta pistis raha ümbriku tagasi ning endal kellegi pilku tundes pöördus ümber. Talle näis, nagu oleks oma laua taga istuv meister Kaarel Vaga naeratanud, kuid samas lõi ta kahtlema, sest Vaga kirjutas midagi hoolega väikesesse raamatusse, millele oli kopeerpaber vahele pandud.

Kas saab unustada aega, mil me isade jälgedes astudes esmakordselt võtsime pihku jääkülma teraslati, et seda lõigata, taguda, saagida. Või mil me vilumata käega esimest korda haarasime raske, lohmaka kangi ja segasime sellega ahju, et teha ruumi leegi lõõskamisele ja panna kuumusest ergama pea-aegu kustunud ahi. Kui rõõmsad me olime esimese oma käega valatud eseme puhul. Kuidas rõõmustasime, kui ladusalt ning kuulekalt töötava treipingi vahele asetatud terastüki küljest langes sinakas metallilaast, kui esimest korda läks käima mootor või paiskus lõõmama meie õhutatud leek!

Hiljem võib meie elus juhtuda mõndagi: me võime muuta elukutset, summutada oma noorusetuhinaid, vanaks jääda, kuid me ei unusta kunagi seda kauget imekaunist aega, kus me esmakordselt oma tööga äratasime ellu surnud, tardunud materia...

Kas saab lõpuks unustada sedagi erilist päeva, mil me tehase kontoris kassapidaja juures asusime järjekorda oma esimest töötasu saama koos auväärsete meistritega, kes meid vaadates heasüdamlikult habemesse muigasid. Ei, ka seda suurt au — võtta vastu esimene tööga teenitud raha — ei suuda me kunagi unustada!

Andrus lõpetas sel päeval oma vahetuse rõõmsa õhinaga. Ta pööras jõuliselt pikka kangi gaasiahju kitsas tellisest kõris, nägu mustas põlevkivitolmust, keha nõretas higist, ent ta ei tundnud väsimust, vaid mõtles sellest, kui hea see siiski oli, et ta Kopli juurest ära tuli. Nähtavasti on kobestaja gaasiahju juures niisama vajalik isik nagu kütja ookeaniaurikul. Niipea kui gaasiahhi umbe läheb ja rivist välja langeb, on kobestaja otsemaid kohal ja just tema päästabki olukorra. Selge, et kobestaja elukutse on gaasiahjutsehhides üks tähtsamaid ja vajalikumaid. Sellest annab tunnistust ka tänane kõrge töötasu ja kiitvad sõnumid kohalikus ajalehes kobestajate, eriti aga nende brigadiiri Richard Lutsu töösaavutuste kohta.

Vahetuse lõpetanud, pani Andrus tööriistad — kangid ja haamrid — kokku ning läks koos oma paarimehe Jaan Tederiga duširuumi. Mustad nagu korstnapühkijad, astusid nad silmavalgete välkudes üle tehasehoovi ja lobisesid sõbramehelt.

Jaan Teder, elurõõmus, pikka kasvu ja tugev noormees, meeldis Andrusale teistest brigaadikaaslastest kõige enam, kuigi ta paistis olevat terava keelega. Eriti äratas Jaan Tedre juures poolehoidu tema heatahtlik valmisolek vajalikul hetkel appi tulla; näidata neid või teisi töövõtteid, seda, mida Andrus' esialgu nii väga vajab.

«Sinu asjad lähevad hiilgavalt,» ütles Jaan. «Meie ameti õpid sa ära paari kuuga, aasta pärast kirjutatakse sinust ajalehes, paari aasta pärast aga oled kõige kätkestusväärsem kosilane Suur-Sondas. «Moskvitsiga» nagu Luts. Lööd Linda Vaga tema käest üle.»

«Sõidan täpselt aasta pärast siit minema, et mitte rikkuda sinu karjääri.»

«Ja rumalasti teed! Siis lõõn mina ise Linda Lutsu käest üle.

võta seda arvesse. Me saame tosina lapsi, ja Villu Sorgi rõõmuks kõik puha korvpallurid. Kuid olgu sul teada, et me ei lase sind ära enne, kui oled Suur-Sondale võitnud karika.»

Nii lobises Jaan ega jätnud kasutamata juhust pilgutada silma vastutulevatele noortele naistööliste, kes naersid talle vastu ja mõned isegi pilgutasid silma.

Nad astusid duširuumi, mis oli täis kuuma niisket leitsakut nagu saun, panid riided kappi (Andrus katsus seejuures paksu ümbrikku) ning solistasid siis kaua ja mõnuga duši piitsutavate jugade all.

Andrus otsustas tingimata osta endale saapad, maksta ära võlad ja jätta mõningane summa toidu jaoks. Ta sõitis täiskilutud autobussis kesklinna, seisis kaua iga vaateakna juures ning vaatas mõnuga väljapandud kaupu. Teda lohutas mõte, et soovi korral võib ta osta endale millise tahes eredavärvilise kaelasideme, kirju salli, triiksärgi või koguni vihmamantli. Ruumikas universaalkaupluses klaaskannu silmitsedes meenus Andrusse ema ning ta koputas kannu konksus sõrmega asjalikult ilmel. Kannu polnud Andrusale sugugi vaja, kuid ta kujutles elavalt, kuidas lähemal palgapäeval emale mõne nõu ostab ja kingiga koju ilmub. Ema oli Suur-Sonda aadressil saatnud juba mitu kirja, paludes tungivalt teatada, kas Andrusel on ikka kõik korras ja miks ta koju ei sõida?

Samasuguse asjaliku ilmega laskis Andrus müüjal mõned grammofoniplaadid läbi mängida ja vaatas sisse jahipüssi raua otsast. Seda kõike polnud talle vaja, ent paks ümbrik taskus ei andnud rahu. Jalatsite osakonnas valis Andrus saapaid nii kaua, et piinas ära müüjanna ja teised ostjad, kes kannatamatult tunglesid tema selja taga. Kaluri pojana ning maapoisina polnud noormees päris võhik naha tundmises ja nüüd mudis ning muljus ta raevukalt taldu ja pealseid, kuni müüjanna ärritusest väriseval häälel ütles:

«Ärge ikka arvake, et nad traadiga on läbi õmmeldud!»

Andrus ostis mustad tugeva tallaga saapad. Tõsi küll, pruunid elegantsemad kingad meeldisid talle rohkem, kuid esiteks olid need ebapraktilised ja teiseks oleksid nad toonud liiaks suurt kahju valgele ümbrikule.

Universaalkauplusest väljunud, tahtis Andrus autobussi peatusse minna, kuid ta pilk langes rahataskutele väikese kaupluse vaateaknal. Siiamaani oli ta läbi ajanud tühjade taskuraamatu kaantega ja tal polnud kunagi veel olnud ehtsat pressitud nahast rahataskut.

Professoriga sarnanev auväärne hallinevate meelekohtadega müüja, vanamoelised näpitsprillid ninal, ladus Andrus ette pooltosinat mitut värvi, mitmesuguse väärtuse ja suurusega rahataskut.

«Rahataskul on noormehe elus kolossaalne tähtsus,» seletas müüja õpetlikult ja mõõtis Andrust hindava pilguga.

Andrusel meeldis keskmise suurusega ja mitte väga kallis rahatasku, mille naha sisse olid pressitud Tallinna tornid.

«See on rohkem üliõpilase oma,» tähendas müüja halvustavalt. «Soliidse mehe rahatasku peab olema mahukas, et sinna saaks panna kõik dokumendid ja viisaka rahasumma.»

Andrus oli teisel arvamisel, sest tema pass ja komsomolipilet mahuksid väga hästi sellessegi ära.

«Vaadake näiteks,» sõnas müüja, tõi põuetaskust välja mustast nahast pungil rahatasku nagu portfelli ning raputas seda mõjukalt. «Peale passi ja ametiühinguraamatu sigineb ju noorel mehel aja jooksul veel ilmtingimata registreerimise või siis abielulahutuse tunnistus. Kuidas arvate? Endastki mõista ei pääse te ka hoiukassaraamatust. Noh, aga kuhu panna mitmesugused tõendid? Varanduse kindlustuse poliis? Obligatsioonide nimestik? Kõnelemata juba komandeerimistunnistustest, notariaalsetest volitustest, igasugu piletitest... Aga sugulaste fotod? Ja lõpuks, kuhu te panete oma tütarlaste fotod?»

Ei, Andrus ei kujutlenud, et mehel kunagi võiks ssigneda nii tohutul hulgal dokumente.

«Vaata see siin oleks enam-vähem soliidne,» kiitis müüja veenda püüdvalt ja nihutas Andrus ette kõige suurema rahatasku. «Loodan, et see on ka teie maitse, kas pole?»

«Jah, pole viga,» pomises Andrus hämmeldunult ning taipas hinnasedelit silmitsedes, et see oli ühtlasi ka kõige kallim rahatasku.

«Sellega tegite ilusa ostu,» kiitis müüja tähtsalt rahataskut talle kätte ulatades. «Aga mida te sellest siin arvate?»

Müüja upitas end ja napsas ülemiselt riiulilt heleda veluurkübara. See oli tõepoolest suurepärase kaabu — pehme, siidjas, hõbedase helgiga. Müüja andis kerge käeliigutusega kübarale elegantse kuju ning pani selle Andrusel pähe. Seejuures heitis ta Andrusel heakskiitva pilgu ja ulatas talle ümmarguse käsipeegli. Andrus vaatas ennast peeglist. Paistis, et kübaral pole tõepoolest viga.

«Kübar on just nagu teie jaoks tehtud,» ütles müüja. «Selle kübaraga meenutate mulle tenor Kaldjärve. Too lõi kunagi lai-

neid, naised lausa kaklesid tema fotode pärast. Oo, ma fotografeerisin teda küll profiilis, küll en facel»

«Kas tõesti!» imestas Andrus.

«Ma olin kunstfotograaf,» lausus müüja tähtsalt. «Kunagi olin sama kuulus kui Kaldjärv, omal alal muidugi. Kuid, nagu näete, saatuse tujud... Kas käsitate kübara sisse pakkida?»

«Kallivõitu...» ütles Andrus hinda vaadates.

«Te lihtsalt ei taha oma tütarlapsele meeldida,» ohkas endine kunstfotograaf. «Kaldjärv oleks osanud niisugust kübarat hinnata. Ta oli läbi ja läbi džentelmen. Välimuselt te tuletate mulle Kaldjärve meelde. Ja võtke arvesse, et see on viimane kübar.»

Andrus vaatas ennast veel kord peeglist. Hetkeks kujutles ta end niisuguse kübaraga Linda Vaga kõrval. See professorinäoga müüja mõjus temasse vastupandamatult.

«Olgu pealegi,» nõustus Andrus südant kõvaks tehes.

Alles kauplusest väljudes meenus talle, et võlg parteiorganisator Rannapile on veel tasumata, Villust rääkimata. Ümbrikku aga oli jäänud veel ainult nelikümmend rubla. Süüdlase ilmel luges Andrus raha hoolikalt üle. Ei, ta ei läinud ka nüüd veel bussi peale. Tingimata tuli meeles pidada ka Mildet, Vaga naist. Milde hoolitseb tema nagu poja eest, peseb ja triigib talle, nõelub sokke. Andrus astus kondiitrikauplusse. Kõige suurema tordi jaoks enam raha ei jätkunud, kuid ta ostis siiski päris korraliku tordi.

Autobussis oli nüüd täiesti võimatu sõita — võis ostud nassu liitsuda. Andrus läks jala, saapakarp kaenlas, tort ühes, kübar teises käes ja pakitsev süütunne südames. Ümbriku, mis nüüd oli jäänud õhukeseks nagu liistakas, viskas ta teeäärsele kraavile.

Kuid kodutee muudab meeleolu, eriti kui see tee särab mahe-dalt soojas õhtupäikeses ja kui sa tead, et kodus ootavad sind lahked südamlikud inimesed.

Vaga majale lähenedes mõtles Andrus, et Mildel on kindlasti hea meel tordist; mis puutub kübarasse, siis see on tõepoolest väga ilus ning sobib talle ja egas ta saabaste ostmisegagi polnud sisse kukkunud.

Väsinuna ning õnnelikuna astus ta trepist üles ja vajutas kellanupule.

Kui Milde tuppa vaatas, istus Andrus kirjutuslaua taga, õpik ees. Milde sulges tasakesi ukse ja läks kikiarvul kuuldamatult minema.

Söögitoas lõi kell kaheksa, üheksa, kuid Andrus polnud pööranud veel ainustki lehte. Tahtmatult jäi ta kuulatama hääli ukse taga. Vahetevahel kõlas Kaarel Vaga vanamehelik tenor: ta oli harjunud vahetama naisega mõtteid huvitavate ajalehe-uudiste üle. Nüüd loeb ta valjusti ette sõnumit eelseisva korvpalliturniiri kohta. Seejärel hakati teispool seina kõnelema tasa ning halvastikuuldavalt, ja Andrus mõistis, et jutt on temast. Talle meenus, millist tähtsust omistatakse tema osavõtule sellest matšist, ja teda valdas kummaliselt terav tunne, nagu oleks keegi talle lund põue puistanud.

Nüüd kukkus ukse taga põrandale midagi pehmet, vististi lõngakera, kassipoeg hakkas sellega hullama, Linda pahvatas heledasti naerma, ja Andruse mõtted võtsid teise suuna: mis pärast pole Richard Luts juba viiendat päeva Vagade poole nagu näidanud? Kas ta on ehk Lindaga tülli läinud? Ja mis vahet neil üldse on? Luts on Vagade perekonda vastu võetud, sõidutab Lindat oma autoga kinno ja kontsertidele, kingib Lindale sõlgi. On ta peigmees või lihtsalt kurameerija, kelle tähelepanu Lindat meelitab, sest Richard Luts on ikkagi tuntud isik Suur-Sondas ja muidu ka üsna nägus mees? Andrus ei leidnud neile küsimustele vastust, kuigi ta oli elanud Vaga majas juba mitu nädalat ja nad olid Lindaga «sina» peal. Ei saa öelda, et Linda Lutsu nii väga püüaks, vähemalt inimeste nähes mitte. Ta kohtleb teda rahulikult nagu sõpra, kuid fakt jääb siiski faktiks: Linda kannab Lutsu kingitud sõlge.

Kas sõidab Linda Lutsuga pühapäeval korvpallivõistlusele? Huvitav, mis tundega ta mängu jälgib: kas rõõmustab Suur-Sonda meeskonna võidu puhul ja on kurb kaotuse korral, või — mis kõige tõenäolisem — jääb ükskõikseks nii sel kui teisel juhul?

Tasane koputus uksele.

«Jaa,» vastas Andrus ja nägi Linda naeratavat nägu lohukestega põskedel.

«Poed nagu karu koopasse. Tuubid matemaatikat?»

«Jah, ma pole selles tugev,» vastas Andrus kohmetult.

«Küll jõuad,» ütles Linda ja lõi raamatu otsustavalt kinni.

«Läki õhtust sööma.»

Andrus tõusis kuulekalt ja järgnes Lindale. Söögitoas põles täna tavalise kahe pirni asemel viis, keset puhta linaga kaetud lauda ilutses Andruse toodud tort, ja Vaga, krae kaelas ning lips ees, valas veini. Lauale oli pandud juustu, sprotte, kilu, küpsiseid ja puuvilja.

Vaga näitas Andrusele kavala ilmega tooli kätte. Kui Linda ja Milde olid istunud teine teisele poole Andrust, tõstis Vaga klaasi.

«No vaat, nii on tubli,» ütles ta Andruse poole pöördudes. «Esimese palgapäeva, esimeste edusammude, peaasi aga — tulevaste edusammude terviseks!»

Kõik löid naeratades klaase kokku. Lindaga tuli Andrusele kaks korda kokku lüüa, sest esimene kord ei kõlanud klaasid küllalt hästi. Nii näis see vähemalt Andrusele, ja vana Vaga toetas teda. Andrus jõi ära poole klaasi ja tal tekkis kerge ning vaba tunne.

Vaga võttis kala ette ja asus kadestatava isuga õhtust sööma.

«Noh, jutusta, kuidas sulle meie tsehhis meeldib? Sa ju nii kangesti kippusid meile tehasesse. Kas oled rahul?»

«Pole viga,» noogutas Andrus pead. «Ainult ühest asjast ei saa ma aru.»

«Mis see siis on?»

«Eks töötanud meie tehas augustikuus halvasti?»

«Jah, gaasi andis vähevõitu... viperused...» ohkas Vaga. «Metslang käib tigeda näoga ringi.»

«Aga meie brigaad on väga rahul ja Luts ei jõua küllalt rõõmustada — teenistus kasvab. Ja mis välja tuleb? Mida halvemini tehas töötab, mida vähem ta gaasi annab, seda parem see meile, kobestajatele, on!»

«No...» lahutas Vaga käsi. «Küll õige arutab! Kobestajad on oma töö ausalt ära teinud.»

«Meie oleme muidugi rahul ja teenistus on hea. Ma ainult ütlen, et see on imelik. Ütleme näiteks, minu isa oli kalur, egas temalgi vähe tööd olnud: merele sõita, võrgud sisse panna, need välja tirida, parandada, kuivatada... Kuid raha maksti talle kalade eest, mitte selle eest, mis tal kõik teha tuli. Kui palju kala püüad...»

«No-no-noh,» vehkis Vaga kätega. «Mis sina siis tahad? Et tasu makstaks gaasitoodangu pealt? Siis tuleb kogu töö teisiti organiseerida, kõik segi paisata. Küllap Metslang teab paremini, miks see peab olema nii ja mitte teisiti.»

Milde tõi pliidilt kohvikannu ja valas Andrusele healõhnalist

auravat kohvi. Linda hakkas torti lõikama. Andrus jälgis silmanurgast neiu käte täpseid liigutusi ja tal oli hea meel, et just Linda lõikas torti, mille tema oli välja valinud, oma raha eest ostnud ja läbi kogu linna kandnud.

Pärast õhtusööki läksid vanad oma poolele ja Linda hakkas lauda kraamima.

Andrus istus diivani servale ja lülitas raadio sisse.

«Sina aina turbid ega käi kuskil,» ütles Linda nõudega kolistades.

«Pühapäeval lähen staadionile, mul on mäng,» kostis Andrus.

«Õpikud... korvpall... Kas selles kogu elu seisabki?»

«Mitte kogu elu muidugi...»

«Ah jaa, sa ju sõidad siit varsti ära. Noh, eks seal ole sul hea olla. Unustad meid vist otsekohe.»

«Mispärast? Teie maja ma ei unusta.»

«Kirjutad aadressi taskuraamatusse, et meeles seisaks? Väga armas sinu poolt! Aita nõud ära koristada!»

Andrus hüppas abivalmilt püsti ja viis Linda järel virna taldrikuid laualt ära.

Toidunõud köögilauale pannud, naeratas Linda kavalalt.

«Noh, nüüd võid oma uue ostuga kelkida,» ütles ta.

«Mis uue ostuga?»

«Ära salga, palun. Sa ju näitasid emale kaabut.»

Nad läksid esikusse ja Andrus võttis nagist oma uue kübara.

«Noh, pane siis pähe,» ütles Linda.

Andrus pani kaabu peegli ees pähe ja pöördus endaga üsna rahul olles Linda poole.

«Noh, kuidas on?»

Linda pahvatas käsi kokku lüües laginal naerma.

«Kes siis kaabut nõnda kannab? Nagu karjapoiss!»

Ta hakkas kübarat Andruse peas sättima ja kõneles ise:

«Ei tohi nii kõrvadele vajutada, vaat nii, pisut vasakule, ääred painutame sedaviisi!»

Linda õrnad paljad käsivarred liikusid erutavas läheduses Andruse näole, väikesed peened sõrmed puudutasid ta kõrva.

«Sa lased liiga harva juukseid lõigata. Ja su ülikond ka ei kõlba niisuguse kübaraga kokku — ta on liiga ära kantud ja püksipõlved kottis. Väga ilus kübar! Oi!»

Andrus ei osanud ise ka seletada, kuidas see juhtus, kuid äkki haaras ta tugevasti Linda küünarnukkidest kinni ja ühe hetke seisis nad nii, küsivalt ning kuidagi väga tõsiselt teine-

teisele silma vaadates. Siis rebis Linda enda lahti ja kadus ühe hüppega söögitoa ukse taha.

Andrus oli nii jahmunud, et ei märganudki, kuidas kassipoeg hiilis põrandale kukkunud kübara juurde ja äigas sellele käpaga. Kübar hakkas veerema ja kassipoeg lippas ehmunult minema.

Hoovi sõitis helehall «Pobeda» ja peatus Metslangi korteri akende all. Autost astus välja Reet, ruuduline seelik seljas, silmitses teraselt kapotti ja hakkas sellelt kukesulgedest tehtud harjakesega teetolmu maha pühkima.

Isa oli paar aastat tagasi auto ostnud, kuid ise kasutas ta seda harva, ja kui Reet koju sõitis, jäi «Pobeda» peaaegu täielikult tema käsutusse. Reet ei tarvitanud isa usaldust kurjasti, kui mitte arvestada paari mõlki poritiiva sees ja pisut ärapainutatud tagumist kaitserauda. Tütarlapse kohta, kes alles läinud aastal oli lõpetanud õhtused autojuhikursused, polnud see sugugi halb. Nii lohutas teda vähemalt Villu Sork, kes oli lõpetanud kursused viis aastat tagasi ja sõitis siamaani vana tsikliga.

Kostis kerge kopsak, nagu oleks maipõrnikas vastu esiklaasi põrganud. Reet vaatas arusaamatuses ringi. Jälle kopsatus — ja autolaele langes suur karikakraõis.

Reet tõstis pead.

Maja teise korra aknast vaatas alla Salme ümarik naerune nägu.

«Ma korjasin hulga riisikaid!» hüüdis Reet talle.

«Pean vist tühja kartulikotiga alla vastu tulema?» nõokas Salme.

Hetke pärast astus Reet kööki, kandes kirju pearäti sees metsavärskusest lõhnavaid seeni.

«Süüa tahaks, Salme! Olgu või leivakoorukesi!»

Ja juba istubki ta mugavas nurgakeses külmutuskapi ja köögilaua vahel ning helbib ahnelt eilset soojendatud suppi.

Reeda silme ees liikusid väledasti Salme ümarad päevitunud käsivarred. Salme võttis osavasti noa ning kahvliga tegutsedes rasvase hõbeja heeringa seest välja selgroo, lõikas heeringa pikuti ribadeks, määris need sinepiga kokku ja ajas kõvasti rulli; rullikesed võotas ta mahlaka sibula valgete rõngastega ja pani pärjaks pähe tomatilõigud. Nii saadi midagi seenetaolist.

Kui Salme lõpuks nende punased nupukesed peenestatud muna-valgega üle puistas, ahhetas Reet vaimustusest. Ta ees ümmargusel kandikul kerkis muru meenutavas rohelises sibulakastmes terve pesakond kärbseseeni. Ja kui imehästi veel lõhnas see roog! Kangesti oleks tahtnud torgata kahvli ühesse neist punastest hõbedase varrega seentest!

«Kuidas minu seened teile meeldivad?» küsis Salme malbelt silmi maha lüües.

«Te olete tõeline kunstnik, otse hämmastav! Te hellitate isa ära, Salmel!»

«Teie isa see ei huvita,» kostis Salme nõrdinult. «Temale anna või praetud saapatald lauale — sööb ära! Millest ta küll mõtleb?»

«Jah, ta on muutunud hajameelseks. Töö... Elu ei lähe ju alati libedasti. See-eest olid minul iga päev meeles teie maitsvad lõunad, tundsin nii suurt puudust nende järele! Olehomme ootavad mind jälle ees üliõpilaslõunad, Salme.»

«Te ütlesite õieti: elu ei lähe alati libedasti. Ma arvan, elu ei lähe kunagi libedasti.»

«Enda kohta ei saaks ma seda öelda.»

«Teie, Reet, olete kõigest kahekümne kahe aastane! Kui olin teievanune, mõtlesin ma samuti: me hakkasime tol ajal mehega endile maja ehitama. Ja nüüd, kolmekümne kaheksa aastaseks olen ma üks. Elutormide eest ei pääse sa kuhugi ei maal ega merel. Kui jutustada teile oma elulugu — see on terve romaan!»

Reet püüdis juttu teisale juhtida. Ta teadis seda kurba romaani. Hiiumaa kehva talupoja tütreks oli Salme läinud mehele autobussijuhile. Ei möödunud kolme aastatki, kui nad kõigi imestuseks ehitasid endile üles väikese maja. Siis algas sõda ja autobussijuht mobiliseeriti. Ta sõdis eesti laskurkorpuses ja ei tulnud enam koju tagasi. Kui torm lahti pääseb, rebib ja paiskab ta puud maha koos pesadega. Sellal kui Salme nõukogude sõduri naisena laagris kinni istus, suri ta nelja-aastane poeg düsenteeriasse. Salme jäi üks ja ootas mitu aastat mehe tagasitulekut, sest ta ei uskunud, et mees surma on saanud, kuni pealtnägijad teda selles veensid. Siis jättis ta maha oma maja Hiiumaal ja sõitis Suur-Sondasse, linnakesse, mis ohtrasti võttis vastu uusi inimesi. Suur-Sonda vajab igaüht, kes ei kartnud tööd ning jaksas hoida käes labidat, et kaevata vundamendikraave.

Nii raevukas kui ka oli üleelatud torm, ei suutnud see siiski murda Salme iseloomu: lõbus meelelaad ja loomupärane huu-

mor jäid tal alles. Reet naeris südamest, kui Salme hakkas jutustama Hiiumaa kalureist ja talumeestest — reipast, lõbusast ning elurõõmsast rahvast, kes peab lugu naljast ja lopsakast sõnast.

Nälga kustutanud, puhastas Reet seened ja läks ära oma tuppa. Ta heitis kušetile ja hakkas lehitsema Eduard Vilde «Prohvet Maltsvetti». Mõtted keerlesid varstise ülikooli tagasi-pöördumise ümber. Silme ette kerkisid üksikud pild.d. Rong ahub raskelt Leningradi Balti vaksali tumeda suitsunud katuse all. Tuul kihutab Admiraliteedi skväärit kaldapealsele esimesi kollaseid lehti. Ülikooli akende all voogavad Neeva sinised veed.

Reet lehitses hajameelselt raamatut, kuni ta silmad peatusid ridadel:

«Nad kõik nägid prohvetit ja ta laeva, niipalju kui neid esimese nägija hüüdel unest oli ärganud, ning vajusid põlvili, ristitasid käed ja nutsid rõõmu pärast valjusti.

Aga seal seisis nende hulgas pikk kõhetu vanamees halli habemevõruga kõrvast kõrvani, keegi kolklane, ja see hüüdis korraka:

«Ma ei näe laeva! Mul on meremehe silmad, aga laeva nad ei näe!»

Palju kordi loetud traagiline jutustus tumedatest talupoegadest, keda «prohvet» hullutas, ja nende asjatust imelaeva ootamisest pani Reeda mõtlema. See on ju kirjanike ja kunstnike alatine armastatuim teema. Igaühel on elus oma imelaev, oma saatus. Tema isa on ka Kolgast pärit, kuid ta ei oodanud esivanemate kombel mere ääres imelaeva ilnumist, vaid ehitas ja aina ehitas seda ise.

Kuid tema, Reeda, imelaev, kunas see valmis saab? Reet jäi suuril silmil ainiti aknast välja vaatama. Väljas joonestusid telefonitraadid kahvatule pilvedeta õhtutaevale nagu puhtale sinakale paberilehele, millele teadmata mida veel kirjutatakse.

Esikust kostis isa vali hää.

Reet tuli söögituppa ja aitas Salmel lauda katta.

«Noh, mis muud, kui hakkame peale!» ütles isa lauda istudes ja hõõrus nagu külma käest tulles suuri kõhnu käsi vastu misi. «Käisid sõitmas, nagu näen?»

«Jah, käisin metsas, korjasin riisikaid.»

«Tore mõtel!» elavnes Metslang. «Homme hommikul vara läheme kõik metsa seenele! Kuulsite, Salme? Ma pole ammust aega enam metsas käinud.»

«Te alati ainult lubate minna,» sõnas Salme etteheitvalt. «Täpipealt nagu minu vanaema Tallinna minekuga. Rotid närisid viimaks ta kingad aidas puruks — ta määris neid searasvaga — ja vanaemal jäigi Tallinna sõitmata.»

«Homme kindlasti, ja ei mingeid vanaemasid!» müristas Metslang lõbusalt.

«Homme on staadionil korvpallivõistlus,» tuletas Reet meelde. «Tahad tulla kaasa elama? Nad toovad välja ühe uue hea mängija.»

«Elan niigi kaasa,» kostis isa, «gaasitoodangu protsentidele muidugi. Aga kui sa just tahad... Tead, mul on kahju, et meil Suur-Sondas pole tsirkust.»

«Tsirkust?» imestas Reet.

«Jah, Riias üliõpilasena käisin sageli tsirkuses. Täpsus ja meisterlikkus! Tsirkus nõuab igal sammul meisterlikkust. Mitte nii nagu gaasiahjude juures.»

«Kas siis gaasiahjude juures pole midagi vaja?» naeratas Reet.

«Küllap vist...» ühmas isa. «Näiteks meie rõhu- ja temperatuurimärkijad tütarlapsed loevad töö juures romaane. Seavad endid soojade ahjude juures mõnusalt istuma ja loevad. Zurnaalidesse aga kannavad tont teab missuguseid näitusid. Arvavad, et igavene suur tehasemürakas, küll läheb kõik üldisse patta.»

«Aga see on juba distsipliini ja vastutustunde küsimus. Nad on ju kommunistlikud noored?»

«Jah. Kommunistlike noorte organisator on asjalik, ta on võtnud need küsimused, nagu öeldakse, tõsiselt käsile. Kuid seni on see vähe aidanud.»

«Tähendab, on halvasti käsile võtnud,» otsustas Reet.

«Ma ei tea. Võib-olla. Ainult jätame täna selle... Supp tuuakse lauale!»

Reet tõstis taldrikuisse auravat suppi. Lõunasöök möödus vaikuses.

Pärast sööki astus Metslang lahtisele palkonile, Reet järgnes talle. Palkoni betoonpostide vahele olid asetatud lillekastid. Salme püüdlikkuse tõttu oli palkonist saanud väike aiake väänkasvudega.

«Muide,» ütles isa tagasi vaatamata, «ma tellisin sulle homseks pileti ära.»

Nad vaatlesid vaikides nende ees laiuvat linna. Lai Võiduallee, mille mõlemasse äärde olid istutatud noored puud, kul-

gas kaugusse. Valged majad mõlemal pool tänavat roosatasid loojuva päikese valguses. Palkonilt paistis tänav kogu pikkuses kuni väljakuni, kus kerkis kinoteater «Võit». Vägevad põlised vahtrad heitsid oma laiaharuliste võradega varje kinohoonele, mille uste juures tungles rahvas.

«Tead sa, isa, meie sinuga oleme Suur-Sonda veteranid,» lausus Reet äkki.

«Kuidas nii?» kergitas Metslang kulme.

«Näed seal nende vahtrate juures, kus nüüd on kinohoone, oli kunagi sammaldunud katusega talutare. Mäletad?»

«Ja-jah, tõepoolest,» tuli Metslangil meelde.

«Seal elas vanamees eidega, kunagi jõime nende juures piima ja söime mett ning leiba.»

«Hm... Kas sa oled selles kindel?» kibrutas Metslang laupa.

«Jah, me läksime sinna kolmekesi... Ema siis veel elas. Sina tapsid teel ussi ära...»

«Sul, tüdruk, on hea mälu,» ütles isa pärast lühikest vaikimist.

«Sellest saadik on palju muutunud. Käisin eile postkontoris — saal nagu suures linnas, kuid alles möödunud aastal oli postkontor barakis.»

«Jaa... Versilo sisustab nüüd võõrastemaja, kus on kolmetoaline luksusunumber, hiina vaipadega...»

«Tead, millest ma praegu mõtlesin, isa? Ema oleks võinud elada.»

«Oleks võinud,» noogutas isa. «Kui oleks olnud käepärast lõikustuba, poleks mädane pimesoolepõletik olnud ohtlik. Aga...»

«Kui ema elaks, oleks tal nüüd nii hea meel.»

Isa kõhatas ega öelnud midagi.

«Ja mõelda ainult, millest linn alguse sai! Metslangi gaasiahjudest!» sõnas Reet vaimustatult.

«Mis sa nüüd,» kortsutas Metslang kulmu. «Valitsus lihtsalt tegi otsuse tarbegaasi tootmiseks ja paigutas sellesse miljonid.»

«Aga kelle projekt see on?»

«See pole oluline, tüdruk. Oleks leidunud mõni teine.»

«Priit Koppel?»

«Mispärast Priit Koppel? Ma ei tea. Võib-olla ka Koppel.»

«See on nii ja ei ole ka,» ütles Reet veendunult. «Need «teised» pole elanud kaksikummend aastat Suur-Sondas, pole lämbunud gaasist aktsiakompanii vanades töötubades, pole matnud naist põlevkivisesse pinda, fašistid pole neid ähvardanud maha-

laskmisega. Ei, see pole juhus, et tehas ehitati Metslangi projekti järgi!»

«Niisugusel juhul siis juba Metslangide projekti järgi,» parandas isa. «Kui sinu vanaisa Kolga sepp Siim Metslang poleks kogu eluajaks loobunud pühapäeval joomast oma kannu õlut, ja su onu August Metslang kogu eluks jäänud lihttööliseks, et mind koolitada, siis ei istuks me sinuga praegu siin.»

«Hea küll,» nõustus Reet, «Metslangide ahjud.»

«Jah, aga targutajad aina otsivad neist vigu.» Metslangi häälest kostis irooniat. «Eriti ei heida armu mu kätetööle seltsimees Koppel.»

«Aga ahjud ju töötavad siiski halvasti, isa? Mis põhjusel?»

«Põhjusi on palju.» Metslang kehtas õlgu. «On muidugi ka konstruktsioonivigu, kuid asi ei seisa selles. Kogemuste nappus, paljude töötajate vähene meisterlikkus, peaasi aga — mõnede seltsimeeste, eeskätt kõrgestaatusatud seltsimees Kopli jahe suhtumine töösse, selles seisab asi!»

«Ma tean ainult üht,» ütles Reet. «Ühiselamus, kus ma elan, põleb gaas, ja üliõpilased, kes on kogu Nõukogudemaalt sõitnud kokku Leningradi, on tänulikud suursondalastele selle tule eest, mis põleb ilma tahmata puhta sinise leegiga...»

«Oo... põleb?!» Metslang pöördus Reeda poole ja pahvatas kogu südamest naerma. «Tähendab tudengirahvas ei prae enam priimusel kartuleid? Jaa, jaa, ma mäletan seda aega! See'p see on, tüdruk, et põleb, rääkigu Koppel mis tahes! Ja on olemas linn, gaasilinn!»

Metslang sirutas nooruslikult nõtke liigutusega käe väänkasvuarre juurde ja võttis ettevaatlikult, midagi lehelt ära. Reet nägi ta peol lepatriinut.

«Kõneldakse, see erineb head,» naeratas Metslang.

Reet võttis ettevaatlikult täpiliselt putuka, asetaski sõrmeotsale, astus palkoni äärele ja sirutas käe välja. Lepatriinu kergitas hoolikalt pealstiibu, nagu naine veest läbi minnes kergitab kleidisaba, ja lendas kuuldamatult minema.

Spordivõistluste päevil sai Villu Sorgist järsku kõige populaarsem isik Suur-Sondas. Ja kui ta ka ei saavutanud silmapaistvaid tagajärgi ühelgi spordialal, ei häirinud see asjaolu kedagi: Suur-Sonda rahvas pidas Villut ikkagi linna kõige

silmapaistvamaks sportlaseks. Tõeliselt see nii ka oli — Villu tõi sporti tõelise innu, pani sellesse kogu oma hinge. Olgu need mootorratta- või kergejõustikuvõistlused, olgu jalgpallimatš, — Villu sekeldas ning askeldas alati niisuguse õhinaga, mis pealtvaatajaid ei lasknud üldse kahelda selles, et nende silme ees toimuvad väga tähtsad sündmused.

Kui Suur-Sonda meeskond võitis, teatas Villu sellest ruupori kaudu nii pidulikult toonil, et igale pealtvaatajale oli selge ning arusaadav: ilma Villuta poleks saavutatud võitu. Kui suursondalased aga kaotasid, tõmbusid Villu kulmud kortsu, nagu muutus süngemaks äikesepilvest, ja spordihuvilistel polnud kahtlust, et Villu tegi kõik, mis suutis, kuid paraku... Ent ta kõvasti kokkusurutud huuled kõnelesid pealtvaatajaile, et Villu pole alistunud ja on täis tulevikulootusi.

Päikesepaisteline pühapäev augusti lõpul kujunes Villu Sorgile suupäevaks. Kerge spordikuub seljas, seisis ta staadioni väravas ja tervitas tulijaid. Täna teretasid teda peaaegu kõik, isegi need, kes tavaliselt ei omistanud vähimatki tähelepanu gaasitehase silmapaistmatule elektrimontöörile. Puhkepäeva puhul pühapäevavarõivais kaevurid, gaasitöölised, kobestajad ja mehaanikud pidasid oma kohuseks Villu kätt suruda, sest nende kujutluses oli Villu lahutamatu seotud selle uue suurepärase veel lõpetamata staadioniga ja üldse Suur-Sonda kõigi sportlike saavutustega.

Reet noogutas väravast sisse astudes Villule sõbralikult pead ja isegi Metslang kergitas talle kübarat.

«Ma olen seda noormeest kuskil näinud,» pomises peainser.

«Sul ei seisa naod meeles, isa. See on ju Villu Sorg. Tema on nagu sinagi Suur-Sonda au eest väljas, kuid mitte tehnilise, vaid sportliku au eest. Askeldab ilmast- ilma igasugu maadlejate, kettaheitjate ja korvpalluritega, need elavad ta juures, laenavad tema käest raha, söövad ta paljaks. Nii pole ta saanud abielludagi.»

Villu kõneles sellal juba Veršiloga. Rühikas ukrainlane, sõjaväeladne ülikond seljas, ei kõhelnud Villut täna mitte sugugi üleoleva armulikkusega, nagu tavaliselt siis, kui Villu küis tema juures spordi vajadusteks midagi nurumas. Vastuoksa, ta teatas Villule isegi mõninga kahetsusega, et tal ei läinud korda saada saabuvate külaliste jaoks autobussi ja ta on saatnud neile vastu veoauto.

Villu hammustas närviliselt kuivavaid huuli ja aina vaatas

laudmajakese poole, kust võistlusest osavõtjad ümberrüüetunult välja tulid. Kuidas Andrus mängib? Kas ta õigustab talle pandud lootusi? Selles suhtes läksid arvamused lahku. Andrusel on muidugi harukordsed sportlikud eeldused, kuid tal puudub kool, puudub pikaajaline treening ja tugev karastus, mis omandatakse kestva püsiva tööga.

Kuid Villu uskus ikkagi Andrusesse — teisiti ei saanud see ollagi, sest tema ise oli avastanud Andruse. Ja viimane kuu ei möödunud asjata: tänu Villu agarusele anti maapoisist palli-geeniusele päris põhjalik lihv.

Lõpuks ei kärsinud Villu enam ja lippas laudmajakese juurde. Andrusel olid jalas valged spordipüksid ja seljas sinine särk, mille seljale oli õmmeldud hüglasuur 3. Andrus oli pisut erutatud, näol rahutu muie.

«Noh, kuidas on?» küsis Villu.

«Pole viga,» kehtas Andrus õlgu.

Villu vaatas uuriva pilguga Andruse üle ja sosistas:

«Peaasi, ära pööra tähelepanu tribüünidele. Kujutle, et need on täiesti tühjad ja staadionivaht Johannes pühib neid. Pea palli silmas — ja see on kõik!»

Seejärel võttis Villu vastasmeeskonna esindajal, üle öla rippuva planšetiga noormehel käe alt kinni, juhtis ta laudmajakesest välja ning nad astusid sõbralikult lobisedes tribüünide eest läbi. Sajad silmad jälgisid neid. Villu teadis seda ja seepärast naljatas ning naeris ta lõbusalt, kuigi ta süda oli väga rahutu. Seisis ees tõsine heitlus Tallinna üliõpilastega: eelmised kohtumised nendega oli Suur-Sonda meeskond kaotanud.

Tribüünid olid rahvast täis, pealtvaatajad ümbritsesid tiheda müürina staadioni väljakut.

Pärast kergejõustikuvõistlusi: lühi- ja pikamaajookse, hüppeid, ketta- ja odaheitel algas korvpallimatš. Meeskonnad jooksid väljakule ja rivistusid üles.

Kuni toimus niisugustel puhkudel tavaline tseremoonia vastastikku lillede andmisega, lõi Andrus käega Villu nõuandele ja vaatas tribüünile. Vaatas erutatult. Esimesel silmapilgul ei näinud ta midagi peale nägude, kübarate, lilledele sarnanevate eredate pearättide ja vihmavarjude kirjuse meres, ent mõne hetke pärast tundis ta esimestes ridades ära Linda kastanpruuni pea. Ka Linda vaatas tema poole, tõstis käe ja viibutas Andrusele mõned korrad.

Linda kõrval silmas Andrus naerul näoga Richard Lutsu,

kuklasse lükatud laia äärega roheline kübar peas. Oma heleda halli tšikonnas nägi tema kodukandimees päris tore välja; Luts hoidis Linda valget käekotti ja heledat mantlit.

Andrus pöördus järsult ära. Kostis vile. Kohtunik viskas palli väljakule.

Üliõpilased alustasid mängu kiire tempoga. Nende meeskond koosnes kiiretest osavatest noormeestest, nii et pealtvaatajail tekkis mulje, et üliõpilaste meeskonnas on rohkem mängijaid kui Suur-Sonda omas ja et viimasel läheb kibedaks.

Korvpallile eelnenud kergejõustikuvõistlusi vaatas Metslang erilise huvita. Isegi kahetses, et ta hommikul metsa ei sõitnud, sest taevast oli selge ja ilm soe. Enne staadionile tulekut tegi ta veel tütreaga juttu metsaminekust, kuid Reet hämmeldus ning ta ei hakanud peale käima.

Palli ümber hoogu võtnud võitlus aga hakkas Metslangi huvitama ja ta küsis tütrelt väikest teatribinoklit.

Mängureegleid ta ei tundnud, kuid käimasolevast võitlusest polnud nii raske aru saada. Üliõpilaste meeskond mängis üksmeelsemalt ja kooskõlastatumalt, selle mängijad ilmusid alati just sinna, kus neid kõige rohkem vajati, nad sundisid Suur-Sonda meeskonnale peale oma tahte. Neil läks kohe algusest peale korda arendada välkkiirelt mõned ilusad, otsekui varem kätte õpitud rünnakud, kusjuures nad iga kord heitsid palli korvi.

Ent varsti hakkas üks Suur-Sonda meeskonna mängija, Metslangile tundmatu pikk valgepäine noormees ilmselt häirima üliõpilaste kooskõlastatud mängu. Too tormas nii tarmukalt ja niisuguse ägedusega rünnakule, et üliõpilastel tuli tahtmatult teda arvestada. Tema ümber kees äge heitlus.

«Andrus, Andrus!» kisasid korvpallihaiged väljaku äärel hirsardiga.

Harvul hetkil, mil Andrusel õnnestus vabastada end peale-suruvaist vastaseist, heitis ta palli nende korvile. Kui mitte kõik, siis ikkagi paljud pallid langesid korvi, kuigi need olid visatud kaugelt väljaku otsast. Need polnud sugugi halvad pealevisked ja nad kutsusid iga kord välja kiiduavalduste tormi.

Andrusel polnud muidugi niisugust kooli nagu Tallinna mängijail, võitlusmõllus käitus ta mõned korrad koguni ebakorrektelt ja kohtunik tegi talle märkuse, kuid ta mäng äratas siiski üldist tähelepanu, sest selles oli nii palju elu, tarmukust, eneseunustust. Jah, selle noormehe mängus tuli ilmsiks võitleja-loomus!

«Laa-ne... Laa-ne!...» skandeerisid korvpallihaiged väljaku ääres.

Metslang noogutas Andruse mängu jälgides heakskiitvalt pead ja pöördus siis hetkeks tütre poole. Peainseneri vasak kulm värahtas: Reeda kõrval istus Priit Koppel, uus halvasti istuv piimakohvi värvi ülikond seljas. Millal ta siia istus? Isa küsiva pilgu peale kehtas Reet vaevumärgatavalt õlgu. Koppel tegi halvasti varjatud piinlikkusega ja pisut isegi meeldida püüdvat kummarduse Metslangi poole. Metslang noogutas pead.

«Vaata seda valgepäist noormeest,» pöördus Metslang tütre poole. «Kui meil tehases igaüks suhtuks oma töösse nii sooja südamega nagu too noormees mängusse, siis oleks plaan meil ammu täidetud.»

Ta märkas mõnuga, kuidas Koplil hämmeldusest silmad pilkuma hakkasid ja too jalad enda alla konksu tõmbas.

Mäng jätkus. Seis oli üliõpilaste kasuks, kuid väga väikese ülekaaluga, ja pealtvaatajad löid kihama: paistis, et Suur-Sonda meeskonnal on mõningaid šansse...

Järsku Andrus kukkus, vastased said palli endi kätte, kuid mitte kauaks: Andrus kargas püsti ja hakkas sagima mängijaist moodustatud elava müüri taga. Järsk hüpe ettesirutatud käega — ja pall oli taas Andruse käes.

«Laa-ne!... Laa-ne!...» karjusid kaevurid, gaasitöölised ja mehaanikud, näod higised, niisuguse hasardiga, nagu oleks nende saatuse Andruse käes ja nagu sõltuks temast nende õnn või õnnetus.

«Ütelge, kas teie võitleksite nii oma palli eest?» kuulis Metslang tütre küsimust Koplile.

«Üldiselt öelda — jah,» vastas too tõsiselt.

«Aga tegelikult?» naeratas Reet.

«Pole proovinud,» vastas Koppel vastumeelselt.

Metslang kõõritas irooniliselt noore inseneri poole.

Rahvas tuli juba tribüünidelt alla ja korvpallurid lahkusid väljakult, kuid Villu aina karjus megafoni:

«Suur-Sonda ja Polütehnilise Instituudi meeskondade vaheline sõprusvõistlus lõppes viigiliselt tagajärjega viiskümmend kaks — viiskümmend kaks!»

Ja pealtvaatajad, kes olid harjunud Villu iga häälevarjundiga, mõistsid, et seda viiki tuleb võtta kui vaieldamatut saavutust ning tulevase võidu ennet.

Richard Luts astus Lindaga, kellel ta käe alt kinni hoidis, pruunide kingade kriuksudes staadioni värava poole. Linda

hammustas mõtlikuna huuli. Lutsu nägu oli pilves. Naeratada ja viibutada käega mingisugusele poisikesele! Tõepoolest, Linda peaks mõistma, et see pole kuigi viisakas. Lutsu enesearmastus oli riivatud, sest lõppude lõpuks ei ole ta Lindale mõni juhuslik tuttav. Juba pool aastat on tema, Luts, kulutanud Linda peale oma aega ja tähelepanu. Piletid vahetevahel Suur-Sondas gastroleerivate teatrite etendustele, Linda sünnipäevaks talvisel ajal Tallinnast nii suure vaevaga hangitud sirelid — kas see siis ei maksa ega tähenda midagi? Tõepoolest, Linda peaks aru saama, et paljud tütarlapsed gaasitehasest suhtusid hoopis heatahtlikumalt tema kurameerimisse...

«Ma tahtsin sult midagi küsida...» alustas Luts jahedalt. «Mispärast sa enam minu sõlge ei kannu?»

Linda silmitses teraselt, nagu näeks ta esimest korda oma kaaslast, ja imestas selle varjamatult enesega rahulolevat ilmet. Ta otsekui läikis üleni, alates puhtaks raseeritud lõuast ja pimestavalt valgetest hammastest ning lõpetades pruunide kinganinadega, mis olid peeglina särama nühitud. Neid kingi kriuksutas ta kõndides nii iseteadvalt, nagu ei lubaks ta üldse tekkida mõttel, et tema väärtused võiksid jääda tunnustamata.

Milline vahe on siiski tema ja teiste Linda tuttavate, näiteks Andruse vahel! Lutsu juures otse pressib peale ohjeldamatu isekus, Andrusel aga tundub välise tagasihoidlikkuse taga varjatud jõudu ja sügavust.

Millest küll Richard Luts on pähe võtnud, et tema, Linda, peab kandma Lutsu ostetud sõlge? Kas mitte sellest, et ta Lutsu mitte solvata tahtes võttis kunagi temalt vastu selle kingi?

«Ma ei tea, kuhu ta on jäänud,» vastas Linda meelega hoolimatult.

«Tähendab, kuidas nü — on jäänud? Kuhu ta siis võis jääda?»

«Ma olen ta vist kaotanud...»

«Kaotanud?» Luts jäi seisma ja vaatas suuril silmil Linda otsa. «Kaotasid hõbesõle? Ja ei pidanud vajalikuks otsida? Sõlg ju lõpuks maksab raha.»

Linda põsed löid lõkendama. Luts vist kavatses tõepoolest teda käsutada, esitada mingisuguseid õigusi tema peale. On siis tema andnud Lutsule põhjust selleks?

Lindal tuli äkki tahtmine teda alandada.

«Ütle, Richard, kas see on tõsi, et raha on sulle kõige tähtsam?»

«Mis asja?» kortsutas Luts kulmu.

«On see tõsi, mis räägitakse, et sa raha pärast oled valmis kas või tulisesse gaasiahju pugema?»

«Või räägitakse?!» sai Lutsu hing täis. «Huvitav oleks teada, kes seda siis räägib? Kas mitte teie uus üürnik? Oota, küll ma tal veel kaela kahekorra käänani!»

«Ära ärritu,» ütles Linda rahulikult. «Su sõlg on terve, küllap leian ta üles ja annan sulle tagasi.»

Linda pööras ära ja läks minema. Luts pidi talle järele minema, kuid jäi paigale, ehkki temas kõik kees. Ei, egas ta narts ole, et sellele ülbele plikale järele jookseb. Tuleb talle õpetust anda, et ta ei kujutleks endast liiga palju. Muide, küllap mõtleb järele ja tuleb ise tagasi.

15

Novembri algpäevil sadas Suur-Sondas esimest lund, mis valge vaibana kattis tänavad, katused ja puud. Lume sätendavalgel taustal näisid põlevkivitahmaga määndunud varblased mustadena kui kuldnokad, ent juba mõne päeva pärast omandas kogu ümbrus oma tavalise tuhakarva tooni. Peen põlevkivitahm, mida vahetpidamata paiskus välja gaasitehase kõrgetest korstnatest, võõpas tuhmiks kirkalt valge lume, tehasekatuseilt ja gaasitorustikult aga sulas lumi kiiresti, sest ka kõige pakasemail talvepäevil hõõgasid need sooja.

Andrus töötas kolmandat kuud gaasiahjude juures. Hõõguva põlevkivi plingiks vajunud kihti purustades unustas Andrus sageli enese ja mõtles tulevikule; siis tundus talle, nagu segaks ta tuld ilmatu suure auriku katlaruumis, mis täie auru all kihutades künnab ookeanilaineid. Ja mida enam Andrus raskele kangile rõhudes jõudu kulutas, seda kiiremini kihutas laev... Küllap kindlasti samuti rassis kunagi ka tema isa, kütja Johannes, auriku põrgupalavas katlaruumis. Neil hetkil tohutud gaasiahjud peaaegu lepitasi Andruse tehasega, ta uue olukorraga ja musta lumega. Ent nüpea kui ta ahju valusalt tuld lõõskavad luugid kinni paugatas ja raskeid hämaraid võlve oma pea kohal tundis, haaras teda taas terav nukrus.

Ta oli juba harjunud oma uue eluga, kuid päriselt see talle ei meeldinud. Hea teenistus, ka see ei suutnud teda meelitada. Töötasu Lutsu brigaadis polnud aga tööpoolest väike, ja mida rohkem ahje rivist välja langes, seda enam kasvas palk.

Lühikese ajaga ostis Andrus endale teki, pesu, helepruunid

62

kingad, uue vihmamantli ja tumesinise ülikonna. Kuid kahju küll, nüüd ei saanud ta enam näidata oma uusi oste Lindale. Vaga majas oli midagi muutunud — Linda suhtus temasse tagasihoidlikult, isegi pelglikult ega andnud võimalust lähenemiseks ja sõbralikuks vestluseks. Muide, Andrus seda eriti ei taotlenudki. Ta oli pahane Linda peale, pahane oma tookordse tuhina üle, kui ta nagu koerakutsikas ninali lompi lendas. Linda vist korraldas asja nii, et pärast tema üle irvitada, ja mine tea, rääkis ehk Lutsulegi ja siis koos itsitati.

Ega siis Luts ilmaasjata pole tüdrukust nii sisse võetud. Et Luts temasse armunud on, sellest räägivad kõik ahjutsehhi noored naistöölisel. Noh, miks ka mitte — ilus poiss, lõbus, tragi. Mispärast meeldivad tüdrukutele tavaliselt just niisugused mehed? Luts, kui teda sügavamalt tundma õppida, polegi teab kui väärt mees.

Andrus ei varjanud oma vaenulikkust Linda vastu. See paisis välja pilkudest, mida ta lõunalauas vahetevahel heitis, kostis toonist, millega vastas Linda tavalistele küsimustele nende kohtumistel. Kuid oma kodukandimehe Lutsuga läks vahetevahel hoopis halvaks ja kumbki neist ei püüdnudki seda parandada. Mis ajast see algas? Võib-olla tollestsamast päevast, kui Luts pärast kontserti Vaga pere koju tõi? Või siis pärast korvpallimatši? Andrus ei osanud ka ise neile küsimustele vastata. Kokkupõrked töö juures aga üha sagesid.

Andrus polnud nüüd tehases enam uustulnukas ja hiiglasuur ahjutsehh ei käinud enam üle mõistuse ega tundunud salapärasena, nagu see oli esimesil päevil. Taiplikuna ja teadmishimulisena tungis ta kiiresti asja olemusse.

...Metslangi ahi kujutas endast neljakordse maja kõrgust pikka ja kitsast tellisest karpi. Kange kuumuse käes laskis see pikkamööda endast läbi põlevkivi. Seda võis võrrelda praeahjuga, milles põlevkivi kuumenes ja haudus, eritades tõrvasid ja sedasama põlevgaasi, mis siis ranga surve all pressiti gaasi-juhtmeisse ja mööda neid maruhoona kihutas suurte linnade poole. Igale ahjubloki oli umbes sada niisugust «praeahju».

Kõige kõrgemal, nii-öelda pööningul, kust avanes avar vaade kümnete kilomeetrite kaugusele, vajus põlevkivi ahju sisemusse. Allpool, neljandal korral, mille ümber käis väline rõdu, jälgisid naistöölisel läbi luugipilude temperatuuri, määrates selle kindlaks silma järgi, olenevalt tule värvusest. Siia peadpöritavasse kõrgusse, mis oli avatud kõikidele tuultele, tulid üles noored tütarlapsed — temperatuurimärkijad oma tselluloidist

63

kandekottidega, millest paistis välja näruseks kulunud romaani selg, piimapudeli kael või teel turult ostetud kana; siin töötas ka Villu sõbratar Laine. Neil armsatel tütarlastel ja noorikutel oli üksainus kohustus — jälgida temperatuuri ahjudes, ja nad said sellega väga hästi hakkama. Eks neil tulnud kogu elu tegemist teha temperatuuridega. Nad kütsid kodus ahju, tegid lastele vanni, panid pirukaid praehju. Nad olid harjunud seda tegema silma järgi ning küünarnukiga katsudes, ja seepärast ei kasutanud nad siingi meelsasti kuigi tihti mõõduriistade abi.

Mõnikord takkisid neil ülesmärkimistes liiga pikad vaheajad. Seda juhtus siis, kui romaanis oli pooleli põnev koht, või selgetel sügisöödel, mil ümberringi kuni silmapiirini särasid tehaste ja põlevkivibasseini kaevanduste tuhanded tuled. Nii mõnus oli siis toetada seljaga vastu sooja ahjukülge, tõmbuda käärasse ja unistada.

Järgmisel — kolmandal korral töötasid rõhumärkijad. Ka seda korda ümbritses lahtine rõdu ja seegi korruis moodustas «omaette maailma». Rõhumärkijate-tütarlaste või naiste kohuseks oli mõõduriistadelt gaasirõhku jälgida. Kuid ka neil olid kaasas põnevad raamatud ja nemadki jäid teinekord sooja ahju juures suigatama: mis see ikka loeb, kui on üks kriipsuke ülalpool või allpool normaali?

Kõige alumisel korral, mis oli pime kui põrgu, liikus müri- nal edasi-tagasi tuhavagun, mida juhtis tahmast must masinist. Tema kohustuseks oli tuhka ahjudest välja vedada. Juhtus sageli, et põlevkivi tuli liiga ruttu läbi ahju ega jõudnud kõike gaasi ära anda, ja siis vedas masinist pikemalt mõtlemata tuhamäele tuha asemel «elavat», poolikult ärapõlenud põlevkivi.

Iga korra jaoks oli olemas üksikasjaline instruksioon, milles kõik oli arvestatud sekundilise ja atmosfääri murdosa täpsusega, kuid sellest kõigest oli vähe kasu. Ahjud langesid sageli rivist välja, kattusid šlakiga, nende küljed kuumenesid üle, tekkisid ummistused. Ning siis esinesid päästjatena kobestajad, ja Richard Luts, nende brigadir, lõikas loorbereid.

Kord ühel tootmisnõupidamisel, kus tsehhijuhataja Lutsu aadressil ohtralt kiitust jagas, ei suutnud Andrus end enam tagasi hoida ja ütles ninasõõrmete tõmmeldes kõigile kuuldavalt, et ei maksaks korstnapühkijaid kiita; parem tuleks ahjud korda seada, siis poleks enam nõge.

Aga kui Andruselt küsiti, kuidas nimelt ahjud korda seada, ei osanud ta midagi vastata. Nii tungis Andrus esimest korda Richard Lutsule kallale, heites talle otsekui väljakutse. Tõsi

küll, rünnak lõppes Andruse kaotusega, kuid sundis teda siiski pead murdma.

Lapsepõlves oli isa tihti ja väga piltlikult Andrusele jutustanud, kuidas juhitakse suurt ookeanilaeva. Kapten peab kõnetoru kaudu ühendust laeva kõige kaugemate nurkadega ja teab alati, mis kuskil toimub, millal tuleb kütmisel kuumust juurde anda, millal vähendada. Miks ka mitte siin, tehases, ühendada üksteisest eraldatud korrused kõnetoruga? Miks mitte seada seda nii, et iga ahju või ahjudegruppi teenindaks ülalt kuni alla üks brigaad, kes ühendaks nüüd lahus toimuvad operatsioonid, jälgiks kogu protsessi — põlevkivi sisselaadimisest kuni tuha väljavedamiseni — ja võiks, kui asi seda nõuab, teha kiiresti otsused, kõrvaldada rikked?

Andrus oli sellest mõttest haaratud ja ütles selle tootmisnõupidamisel välja. Kuulajate umbusklike nägude järgi oli selge, et tema ideed ei võeta tõsiselt. Andrust peeti roheliseks uustulnukaks, pealegi ei osanud ta küllalt veenvalt oma mõtet arendada — ei jätkunud teadmisi ega kogemusi.

Richard Luts lihtsalt naeris tema «kõnetorud» kui lapse- mängu välja, tsehhijuhataja aga seletas pedantse mehena kannatlikult, kaua ning asjalikult, et projektis ettenähtud võimsuse saavutamine ei olene uuendustest, vaid olemasolevate operatsioonide täpsest täitmisest. Kui iga kruvi ja rattake kella mehhanismis täidab täpselt oma ülesannet, siis näitab kell õiget aega. Eks ole? Nii on see ka ahjutsehhis: kui igaüks hakkab õieti täitma oma operatsioone, siis ei teki enam avarisid ega ahjude rivist väljalangemisi ja suureneb gaasi väljalase. Järeldus: tuleb omandada meisterlikkust ja tõsta töödistsipliini.

Tsehhiülem kõneles kaua ning nii ladusalt, et Andrusele endalegi hakkas kõnetorude idee näima naiivsena ja absurd- sena. Tõepoolest, kust ta võttis selle, et laeval tarvitata- vaid vahendeid võib rakendada siin, põlevkivigaasi riigis?

Andrus laskis pea norgu. Ta tundis oma kuklal Richard Lutsu parastavat pilku.

Ainult Vaga üksi toetas Andrust. Ta ütles, et Andruse sõna- del on oma mõte sees. Kui ahjude töö organiseerida nii, nagu Andrus ette paneb, siis võiks töötasu maksta gaasitoodangu pealt. Kuid lõppude lõpuks on raske öelda, milleni niisugune põhjalik murrang viiks. Võib olla, et sellest on asjale kasu, aga võib ka olla, et ei ole.

Ning Vaga raputas mõtlikult pead.

Sellega kõik lõppeski.

Kui hakati laiali minema, keeras Luts ajalehe lehtritaoliseks toruks, tegi totra näo ette ja hüüdis torusse jämeda häälega:

«Hallo, hallo!... Kas väljalaadimise tsehh? Andke vagonett — tuhakott tahab välja viia!»

Seejuures pilgutas Luts oma sõbrale silma, andes selgesti mõista, keda ta mõtleb «tuhakoti» all.

Lutsu sõber kobestaja Rahn, paks uniste silmadega noormees, pistis hirnuma. Andruse nägu tõmbus tumedaks, kuid ta tegi, nagu poleks midagi kuulnud.

Nii räägiti kõnetorudest, visati nende arvel nalja ja unustati nad, ning Andrus ei saanud Lutsule midagi teha.

Üsna varsti pärast seda pörkasid Luts ja Andrus juba tõsisemalt kokku.

Andrus ja ta paarimees Jaan Teder tahtsid hakata remonti määratud, jahtunud ahjust ummistust lahti raiuma. Nad seisid avatud ahjuukse juures, kui ahjunurga tagant ilmus Luts. Too silmitses mornilt Andrust ja Tetre.

«Sügate ennast siin. Liigutaksite parem kangel!»

«Mida siin praegu liigutada...» kostis Andrus. «Ahi on ummistunud. Tuleb lahti raiuda.»

«Sa targuta vähem!» nähvas Luts. «Paljuks sina taipad!»

«Ja sina ära lõuga!» vastas Andrus mornilt. «Siin polegi midagi taibata. Kui ülevalt oleks õigel ajal teatatud, et ahju-režiimi on rikutud, me oleksime abinõud tarvitusele võtnud.»

«Nad pole kohustatud teatama,» kehtas Luts õlgu. «Neil on oma töö.»

«Neil oma töö, meil oma töö. Sellest need avariid tulevadki!»

«Avariid? Sa vist kardad tööd? Mille eest sulle raha makstakse?»

Tuli kobestaja Rahn ja jäi uudishimulikult vaidlejaid vaatima.

«Parem makstagu mulle gaasi eest kui avariide eest,» ütles Andrus ägedalt.

«Noh, aga mulle makstakse töö eest,» turtsatas Luts.

«Töö eest... Harjunud teiste praagi varal raha koguma... Mõtledki rohkem taskuga kui peaga.»

«Tattnina niisuke!» kisendas Luts. «Seda ma arvasin, et sinult need jutud pärit ongi. Tõmban sul, poisikesel, püksid maha...»

«Ära lõuga.» Andrus läks kahvatuks. «Või muidu...»

«Brigadiri solvamise eest on ette nähtud seltsimehelik

kohun,» väitis kogukas Rahn ja pilgutas punetavate, paistetunud laugudega silmi.

«Pidage, poisid, aga võib-olla on see päris aus mõte — teemundada ahju ülalt alla ühe brigaadiga,» tegi Jaan Teder juttu, püüdes tülitsejaid lepitada.

«Aga võib-olla kobestajad üldse likvideerida?» küsis Rahn pilkavalt. «Ja viia üle korvpallimeeskonda?»

«Küi sina kuradile!» ägestus Andrus. «Brigadiriga koos prnagi varal rasva läinud.»

«Pea lõuad, sa vilets laimaja!» kisendas Luts.

«Kes on laimaja?» Andrus haaras Lutsul rinnust kinni.

Kaklus oleks olnud vältimatu, kui samal hetkel ahjunurga tagant poleks ilmunud vihast punetav Vaga ja naerul näoga parteiorganisator Rannap.

«Peate aru?» päris Rannap viisakalt.

«Vaidlesime pisut,» vastas Luts, nagu poleks midagi juhtunud. «Noh, poisid, kangid kätte.»

Andrus asus kellegi otsa vaatamata mornilt pika kangiga tööle.

Viimastel päevadel olid ilmad niisked, sombused, ja Metslangil algasid reumaatilised valud ristluudes. Sel puhul käis ta kuumas vannis ja Salme tegi talle hõõgveini. Sooja hommiku-annantli selga tõmmanud, heitis Metslang ähkides söögituppa kušetile ja hakkas lugema tehnikaajakirja. Suur suitsukarva angoora kass hüppas pehmelt ta juurde, ajas selja küüru ja müksas peremehele peaga vastu külge.

«Mis on, Peeter?» pomises Metslang ja kõditas kassi kohevil vurrude alt.

Ukselehel helises. Salme läks avama.

«Kes see küll võiks olla?» Metslang tegi pika kõva küünega märgi, kuhu lugemine pooleli jäi, ja pani ajakirja käest.

«Seltsimees Rannap...» teatas Salme.

Rannap astus tuppa, villane pullover seljas ja toatuhvlid jalas, sest ta elas üks kord allpool.

«Vabanda, et ma nii koduselt... Kuulsin su samme pea kohal ja mõtlesin, et sa ei maga veel. Tõin Balzaci ära. Täna.»

«Teeme partii malet?» elavnes Metslang ja tõusis kušetilt.

«Hilja on, teine kord... Mis kange nelgi lõhn sul siin on?»

«Hõõgvein... ilma vastu. Kas valada sulle ka?»

«Olgu, ma ära ei ütle. Sa anna mulle järgmine kõide.»

«Võta ise...»

Rannap läks kabinetti. Metslang võttis kohvikannult, milles Salme keetis hõõgveini, ära lappidest tehtud nuku-soojendaja ja valas klaasidesse tumedat auravat jooki. Toas levis teravat nelgi, sidruni ja punase veini lõhna.

«Kui imetore nukk!» ütles Rannap kabinetist tagasi tulles ja võttis kannusoojendaja kätte. «Näed, tal on ju Hiiumaa rahvarõivad seljas! Missuguste varustega need tibatillukesed labakindad küll kootud on? Peen töö. Kust sa selle oled saanud?»

«Salme töö.»

«Salme? Ja see pitsalvrätik on ka tema töö?»

«Jah, ka see padi,» osutas peremees villase lõngaga väljaõmmeldud padjale, mille peale kass Peeter oli pikali heitnud. «Salme on tõeline meister.»

«Tead, mis,» sõnas Rannap mõtlikult ja paitas nukku, «nii-sugust tööd ei tehta tellimise peale, neid tehakse kodu jaoks, parimast lõngast, hoolsalt: neisse ülipeentesse pistetesse on põimitud õrnad tunded...»

«Mis,» imestas Metslang ja vaatas pärani silmi Rannapi otsa. «Salmel pole kodu, ta on täiesti üksik.»

«Seda enam veel. Tähendab, süda on tikkinud need pisted.»

Metslang pahvatas täiel häälel naerma.

«No, no, naljamees oled! Leiutas õigel! Joo parem veini, see jahtub ära.»

Rannap maitses ja matsutas suud.

«Hõõgvein pole halvem neist pistetest... Tead, ma kõnelesin täna Kopliga, ta jutustas mulle üksikasjaliselt oma ideest. Sel inseneril on nappul!»

«Lased ennast kergesti kaasa kiskuda,» muigas Metslang.

«Mind huvitavad inimesed,» ütles Rannap. «Pealegi on mu kohuseks neid tagant õhutada, neile teed puhastada.»

«Aga kas ei osutu su Lomonossovid kontrollimisel avantüristideks ja vähikuteks?»

«Ka seda juhtub,» nõustus Rannap. «Kuid mis sellest siis muutub?»

«Kuidas sulle nüüd öelda...» Metslang võttis Peetri põlvedele. «Tõeline talent sarnaneb vaid näiliselt õrna ning nõrga võrsega. Tegelikult aga omab ta ebaharilikku jõudu: isegi kivi

ult pistub pea välja ja ajab juured alla viljatus liivas... Ma ei tnu nii väga seesugustesse kasvuhoone Lomonossovitesse, keda peab kättpidi talutama, et nad maha ei kukuks.»

«Kui need, kes sind kasvasid, oleksid arutanud sinu kombeid, siis poleks meil olnud insener Metslangi.»

«Kõik, mis ta teinud, on ta teinud ise ilma kõrvalabita,» naivas Metslang kuivalt.

«See ainult näib sulle nii, Julius,» vaidles Rannap kergelt vastu. «Keegi ei ela ega võitle üksi paljal maal. Võta näiteks Koppel. Vaene mees näeb üksi vaeva, aga kui teda abistada, munk temast võib-olla teine Metslang.»

«See polegi nii väga palju!»

«Küllaltki... Kuule, Koplit tuleks ikkagi abistada. Tema idee on siiski huvitav, sa ju ise ka rääkisid.»

«Idee on ahvatlev. Kardan ainult, et sellest midagi välja ei tule.»

«Aga tee proovi!»

«Sa nähtavasti tahad, et ma allutaksin tehase töö Kopli idee kontrollimisele? Ei tule välja. Uusi ideid töötavad läbi teaduslikud instituudid, meie asi aga on plaani täita.»

«Tuleb sobitada ühte nii see kui teine,» ütles Rannap, «ja mina taotlen seda, et sa abistaksid Koplit. Ja seda Laanet, kellest ma sulle päeval jutustasin, tuleb samuti abistada. Pole veel poolt aastatki möödas, kui noormees tehasesse tuli, aga juba tunneb vastutust töö eest. See väärrib märkimist.»

Metslang vaikis. Rannap vaatas mõtlikult peainseneri ja kass Peetri, kes istus ta põlvedel.

«Noh, ma lähen. Head ööd!»

Metslang võttis uuesti ajakirja, kuid lugemisest ei tulnud midagi välja. Ta lülitas raadio sisse ja peatas osuti viiulikonserdil. Tõusis siis, pani käed selja taha ja hakkas edasi-tagasi kõndima. Peetri pilkumatud rohelised silmad jälgisid teda jätmatult.

«Nii on lood, Peeter,» tegi peremees juttu. «Viis aastat tagasi oli üksnes Metslangi idee, nüüd aga on ilmunud veel Kopli ideed ja mingi poisikese Laane omad.»

Diktor teatas Liszti «Ungari rapsoodia». Metslang kuulas hajameelselt selle esimesi aeglustatud takte. Ta tuletas meelde, kuidas Rannap jutustas tolle Laane esinemisest tootmisnõupidamisel. Päeval, asjaajamiste saginas oli ta selle jutustuse lasknud kuidagi ühest kõrvast sisse, teisest välja. Nii siis, poisike paneb

ette teenindada ahje mitte horisontaali, vaid vertikaali mööda, tehnilise protsessi kulgu mööda. Hm...

Selles ettepanekus ei ole muidugi midagi uut, kuid oma mõte tal on. Kui tema, Metslang, projekteeris oma kogu maailmas ainulaadseid ahjusid, ei kujutlenud ta, et esmakordselt tehasesse tulevad ettevalmistamata inimesed suudaksid omandada kogu gaasitootmise protsessi. See nõudis osava ja kogenud kaadri olemasolu. Sellepärast siis ei saanud tol ajal mõeldagi töö organiseerimisest vertikaali, tähendab tehnilise protsessi käiku mööda. Nähtavasti on olukord tehases sellest ajast muutunud, ja kas mitte elu ise selle poisikese näol ei signaliseeri Metslangile sellest muutusest? Kas mitte elu ise ei ava kõiki neid võimalusi, mis on kätkevad tema leiutisest?

Endalegi ootamatult lõi Metslang sõrmedega nipsu ja lausus Peetri poole pöördudes:

«Jajaa, Peeter! See noormees on tõepoolest tubli ja me abistame teda! Abistame. Tingimata.»

17

Järgmisel hommikul ütles Teder Andrusale, et Vaga palub teda kontoris tulla.

«Misjaoks, kas sa ei tea?» küsis Andrus takuga käsi pühkides.

«Seda ma ei tea... Küllap ehk eilse pärast...»

«Arvad?» pomises Andrus mornilt, kuigi ta ka ise oli selles kindel. Eile õhtul läks tal korda ennast Vagast eemal hoida: ta tuli hilja koju, kui Vaga oli juba magama heitnud, täna hommikul aga läks söömata tehasesse.

Meister istus oma kontoris, mille seinal rippus suur gaasi-ahju läbilõiget kujutav joonis, ja ta näoilme ei tõotanud midagi head.

«Kuule, mis see kõik peab tähendama?» alustas ta, kui Andrus vaevalt oli jõudnud sulgeda ukse enda järel. «Kuidas sa käitud?»

«Mis siis on?» küsis Andrus tuseselt.

«Kuidas — mis on? Sõimlesid brigadiriga ja pidid peaaegu kaklema minema. Arvad, et kuna oled minu üüriline, et mina siis sinu eest seisan?»

«Ma ütlesin Lutsule tõtt näkku. Ja võin seda korrata. Ega see minu süü ole, kui see talle ei meeldi.»

70

Kas siis nii talitab? Oleksid kõnelnud temaga nagu kord ja kolm, inimese kombel.»

«Haa! Lutsuga? See on nagu hane selga vesi!»

Vaga nohises tigidalt ja hakkas Andrust noomima. Ei, säherdum distsiplineerimatust ta Andruselt küll ei oodanud. See siin on tehas, aga mitte maanteeäärne õllepood, kus purjus kalurid uksteisega arveid õiendavad. Ja veel kelle nähes skandaali tehti — parteiorganisatsiooni sekretäri silme all! Häbi ja teotus! Kas siis nõndamoodi tohib noor inimene alustada oma eluteed tehases? Säärase distsipliinirikumise eest võidakse tehasest vallandada.

Ent sedamööda, kuidas Vaga kõneles, lahtus ta viha, häälest hakkasid kostma isalikud toonid ja ta ei silmitsenud Andrust enam nii nõeluva pilguga. Ent imelik asi, mida mahedamaks ta toon muutus, seda järeleandmatumaks läks Andrus.

«Noh, ja vallandage, kui seda õigeks peate!»

«Mi-iss?» ägestus Vaga uuesti.

«Vallandage, ütlen ma, kui leiate, et mul õigus pole,» kordas Andrus tigidal pilgul meistri otsa vaadates. «Ma poleks uskunud, et te seda ahnepäitsu toetate.»

Vaga kuklatagune tõmbus punaseks, ta tõusis ja tõukas tooli kolinal eemale.

«Kuidas julged sa mulle, vanale mehele, öelda niisugust asja? Mine tsehi, ma kõnelen sinuga pärast.»

Andrus pöördus ringi ja läks.

Vana meistri tuju oli lõplikult rikutud. Näis, et ta kannatuse mõõt on täis, kuid varsti tuli tal üle elada veel üks pahandus. Ta polnud veel jõudnud tööle asuda, kui telefon helises. Metslang palus teda kiires korras enda juurde.

Mida see peaks tähendama? Peainseneri kabinetti kutsuti Vaga harva ja niisugustel puhkudel helistas tavaliselt sekretär. Nüüd aga helistas Metslang ise ja nõudis teda viivitamatult sinna.

Ta lasti otsekohe Metslangi juurde, niipea kui ta endast oli teatanud. Peainsener osutas tugitoolile, ja enne kui vanamees istuda jõudis, lendas talle kaela etteheideterahe.

«Seltsimees Vaga, mis see siis on? Teil tsehis töötavad inimesed välja väärtuslikke ettepanekuid, kogu tehas kõneleb sellest, kuid mina saan neist teada viimasena! Või ei paku minu arvamus selle kohta teile huvi?»

Vagal hakkas isegi kuum. Väärtuslik ettepanek? Ah, see Andrus Laane oma? Aga seni on olnud ainult jutud, ja needki

71

ebamäärased. Noormehel endalgi pole see asi veel päris klaar.

«Jah, aga mõte on välja öeldud!» Peainsener tegi käega energilise viipe. «See töötab suuri võimalusi! Tuleb sellega tegelema hakata ja abistada seltsimees Laanet. Aga mis selleks tehtud on? Mitte kui midagi. Laane nähtavasti on peaga noormees, sest niisugustel ideedel põhineb tehase tehniline progress. Ja teie ütlete: «Mitte midagi kindlat, ainult jutud!»»

Ning Metslang vangutas Vaga otsa vaadates etteheitvalt pead. «Tuleb välja, et sina, vana, takistad tehnilist progressi,» mõtles meister enda kohta kibeda huumoriga.

«Ma palun teid väga, seltsimees Vaga... Kaaluge selle noore novaatori mõte hästi läbi — mulle näib ta väärtuslik — ja kirjutage sellest kiire korras lühike ettekanne.»

«Miks siis just mina?»

«Teil on kogemused, Vaga, noormehel neid ei ole. Kes siis teda abistab kui mitte meie! Võtke arvesse, et ilma meie abita ei tee ta midagi ära!»

Vaga hõõrus hämmeldunult pealage.

«Tõsi ta ju on.»

Vaga perekonnas möödus lõuna sel päeval täielikus vaikus. Naise käest taldrikut praega vastu võttes heitis Vaga morni pilgu Andruse tühjale toolile.

«Näib, et meie noormees on viimasel ajal isu kaotanud.»

Murelik Milde ei vastanud midagi.

«Küllap ta on jälle kauemaks treeningule jäänud,» tähendas Linda.

«Treeningul...» Vaga torkas kahvli epergiliselt bifsteeki. «Kaitse aga sina teda veel rohkem. Noormees ongi juba käest ära.»

«Ta ju tahtis õppida, mitte tehases töötada,» vaidles Linda arglikult vastu. «Ega temalgi kerge ole.»

Isa ja ema ei vastanud selle peale midagi.

Pärast lõunasööki lahutati vaikides lauast.

Linda kinnitas vatmanpaberi lehe joonestuslauale, asetades enda ette Priit Kopli pliiatsivisandid ja asus tööle. Ta oskas joonestada ja nüüd, millal Koppel tundis puudust abilistest, läks tema oskust vaja. Linda tegi seda tööd innuga: ükskord tuli tal viibida vaidluse juures, kui Koppel kaitses oma ideed; Linda nägi, missuguseid raskusi ja koguni kunstlikult loodud takistusi kohtas Koppel oma leiutise viimistlemisel. Ja Linda hakkas uskuma Koplisse ning tema ideesse.

Milde töötas kiiresti nõelaga ning kuulas mehe lõppematut tühisemist.

«No mis sa tahad teha selle poisikesega? Justkui metsas üles kasvunud! Võtsin teda vastu nagu oma poega, aitasin tal tsehhi tööle saada, Koppel ei tahtnud teda ära lasta, mina palusin Koplil... Tema aga oli tänu asemel veel minu vastu jäme, palju ei puudunud, et oleks nimetanud mind ahnepäitsuks. Kuidas see sulle meeldib? Oleksin valmis talle vastu kõrvu andma!»

Vaga nägu tõmbles ärritusest.

«Eks sa's anna, kui see aitab.» Milde hammustas naksti niidi katki.

«Kuidas sa annad talle vastu kõrvu!» ühmas vana ägedalt. «Selle asemel pean tema eest peainsenerile ettekande kirjutama. Nägid?!»

«Ta on ju vaenelaps, ilma isata...» Milde silmad kippusid vesitama.

«Ilma isata, ilma isata...» torises vanamees. «Tähendab, mina olen tema jaoks lihtsalt ahnepäits. Vaat siis, kelleks su meest peetakse.»

Andrus sai emalt kirja.

Ema tänas kolmesaja rubla eest, mis Andrus talle oli saatnud. «Oleksid võinud ka vähem saata,» kirjutas ta, «eks ta kulu sulle endale ära.» Kas tal ikka kõht täis on ja kas ta lihatoitu saab? Andrus kirjutas, et on ostnud kaks linast voodilina. No milleks nii kalleid? Oleksid ostnud pleekimata pesuriidet, see on odav, ja õmmelnud lina kahest kokku. Mis sellest, et see riie on kollakas, tuleb ära pesta ja päikese käes pleegib ruttu valgeks. Maal on praegu talve tõttu vaikne. Kalu ei püüta, kuid kolhoosnikud käisid hiljuti hülgejahil. Meie naaber Osmussaar tõi koos pojaga kelgul kolme hülge nahad ja rasva; nad pidanud peaaegu triivivale jääle sattuma. Temal endal läheb eku hästi, jõudu jätkub ja pea jagab ka veel; kolhoosi linnutalitaja amet pole ju nii raske, et hakkama ei saa. Lehm lüpsab hästi. Enne uut aastat on nõuks siga ära tappa — kas ta tuleb verivorsti maitsma? Tõepoolest, võib arvata, nagu elaks ta kolmsada, mitte kolmkümmend kilomeetrit eemal. Mispärast ta siis pühapäeval korra ka vana ema vaatama ei sõida, autobuss käib ju iga päev. «Aga kus sellega, sa oled kangekaelne

nagu su kadunud isagi,» kirjutas ema. «Tema ju samuti ei tulnud ühelt untsuläinud reisilt üldse koju, vaid palkas ennast kohe uuele reisile. Nii ei näinud ma teda terve aasta otsa... Sina aga oled juba pool aastat kodunt ära, kas tõesti tuleb teist nii palju veel oodata?» Kas ta on oma merekooli mineku katki jätnud ja jääb tööle Suur-Sondasse või tuleb koju tagasi? Sel sügisel oli kaluritel hea teenistus, said suuri preemiaid, kaks neist ostsid endale isegi auto. Aga kui tal Suur-Sondas hea on, võib ta parem jääda siin: merd ei tea uskuda, isa ta juba võttiski neilt. Pealegi leidis tehases oma inimene — brigadir Luts, — see ei lase ülekohut teha.

Lõpuks palus ema osta kaks pudelit äädikat, rubla kolm-kümmend kopikat pudel, ja sada grammi želatiini ning anda need autobussijuhi kätte, tema tuleb siis teeristmele autobussile vastu.

Kuidas siis jääb: kas ta sõidab uueks aastaks koju?

Ruttamata keeras Andrus pliiatsiga täiskirjutatud lehe kokku. Ta tundis selle lehe kohe ära: see oli rebitud kaustikust, mida ema hoiab riitulil koos kalendrite, lauliku ja päevapildialbumiga. Albumis on mõned fotod isast: isa seisab meremehe vormis «Russalka» mälestussamba juures, isa Marsseille' sadamas prantsuse meremeestega vennastumas, isa Aafrika rannikul neegripoisi käest banaane ostmas.

Kaustik, vanad kalendrid ja päevapildialbum on imbunud läbi armsatest kodulõhnadest, mis on omased kõigile kaluri-hurtsikuile Balti mere rannikul. Siin on kolde, röske lubja ja seinal kuivava villa lõhna, mis tuleb sahvrist.

Andrus nuusutas kirja ja talle tundus, et kirjast tuleb neid-samu lõhnu.

Ema küsib, mis ta kavatses teha. Sellele pole nii lihtne vastata. Üks on selge: Suur-Sondasse ta igal juhul ei jää. Elu siin on valmistanud talle üksnes pettumusi ja ebameeldivusi, ta on kogunud endale rohkem vaenlasi kui sõpru. Pidi see ka nii juhtuma, et ta juba esimestel tööpäevadel tehases nii järsult tuli ära peatehnoloog Priit Kopli juurest, kaotas Kaarel Vaga sõpruse ning poolehoidu ja on sunnitud nüüd vanamehest kõrvale hoiduma; ja et must kass jooksis läbi tema, Andrus, ja Vaga tütre vahelt... Lõpuks läks ta tülli oma vana sõbra ja koduküla poisi Lutsuga. Kas poleks ehk parem koju tagasi minna ja valmistuda seal rahulikult sügisesteks eksamiteks?

Ukse tagant kostsid raadiohelid ja summutatud hääled. Sellest saadik, kui ta vahekord Vaga perekonnaga halvenes, hak-

kasid hääled söögitoast kostma tumedamalt, vana Vaga ei lugenud enam naisele valjusti ajalehte ette, ei naernud enam kogu südamest, ja Lindagi oli hakanud harvemini laulma ning andagi ainult oma toakeses Kopli jooniste taga istudes.

Peopesad meelekohtadele surutud, istub Andrus avatud õpiku taga. Kuid õppimine tal täna ei edene. Vaatab ta raamatusse, heidab pilgu enda ette maha või astub akna juurde — kõikjal kerkib ta ette ikka üks ja seesama: kivirahnudega kaetud ning kadukaid ja madalaid mände täis kasvanud liivane rannik.

Väikeses kivises paadisadamas õõtsuvad kergelt kalurite paadid, lõhnab teravalt tõrva ja mädanevate vetikate järele. Poisikesesalk sirkab liivast jalgrada mööda. Nüüd juba vajutavad nad kobaras ühe paadi pardale ja kiigutavad paati. Andrus seisab paadininas, ta on painutanud sõrmed torru, tõstnud need silmade ette, uurib silmapiiri ja hüüab:

«Meeskond! Aur sisse teha!»

«Hei, sa seaküna kapten!» kisavad poisikesed vastu. «Ära pükse märjaks tee.»

Üks neist lööb lapiti aeruga vastu vett ja pritsib Andrusse täis.

Väikesi tugevaid käsi rusikasse surudes tormab seitsmeaastane Andrus norijatele kallale.

Poisikesesalk jookseb mööda paadisadamat laiali. Neile tuleb taaraval sammul vastu laiaõlgne päevitunud näoga mees, piip suus; mehe helehallid, pisut purjus silmad on lõbusalt kissis, lainjad linalakka juuksed sassis, neisse on takerdunud roheline ämblik.

Poisikesed tormavad kalurist mööda, see ajab käed laiali ja püüab Andrus kinni.

«Aina sõdid, pojuke?»

Isa raudsete käte vahele sattudes kortsutab Andrus heledaid kulme.

«Mis nad siis mängivad valesti...»

«Kuidas valesti?»

«Kõik tahavad olla kaptenid...»

«Hm,» isa lükkab piibu ühest suunurgast teise. «Aga sina võta isast eeskujuga, hakka ahjukütjaks.»

Isa astub vana mustaks tõmbunud paadi juurde ja viskab aerud kolinal paadi põhja.

«Jah, aga... sa ise rääkisid, et kapteniks on parem olla.» Andrus vajutab krõpsudes katki jala alla sattunud teokarbi.

«Kunas ma seda rääkisin?»

«Sa räägid alati siis, kui oled pudelikorgile astunud.»

«Ma sulle näitan pudelikorki... Kõtt!»

Poiss oli kogemata riivanud valusat kohta: «pudelikorgile astuma» tähendas isa keeles «pudelit tühjaks jooma». Isa hakkab vihatsi paadist vett välja loopima. Ta tume vasekarva päevitunud kael läigib higist.

«Isa, aga miks sina ei hakanud kapteniks?»

«See on pikk jutt... Sa ei saa sellest aru.»

«Miks ma aru ei saa?»

«Sellepärast... et oled veel vähe soolasilku söönud... Ja kuke keelt sa ka ei oska.»

«Kuke keelt?» naerab Andrus. «Kukkedel pole keelt.»

«On!» Isa pörutas kapliga vastu paadi äärt, et seda külgehakanud mudast vabastada. «Sa ütle mulle, mida laulab Soomi kukk?»

Andruse ette kerkib kohe mootorpaatide omaniku Soomi lumivalge erepunase harjaga kukk. Too kireb väljakutsuvalt tiibu patsutades heleda häälega kõrgel keldri katusel uue suure maja kõrval, mis linnalaadselt on värvitud olivärviga.

«Kisab niisama täiest kõrist,» vastab Andrus.

Isa patsutab peopesi vastamisi ja karjub kukke matkides peene läbilõikava häälega:

«Meil on kõike küll!... Meil on kõike küll!...»

Andrus teeb imestusest suured silmad. Tõepoolest jah, rikka kaluri Soomi kukk kireb just nii.

Nüüd näitab isa, kuidas laulab Lutsude must jässakas kukk. Lutsudel ei ole niisugust suurt betoonkeldrit nagu Soomil, ja nende kukk kõnnib kuuri all, mille katus pole tsiingitud plekist, vaid lihtsatest laastudest.

«Ega me'gi mulda söö!... Mulda söö!...» kireb Lutsude kukk kähedalt ning vaevaliselt.

«Aga meie kukk?» naerab Andrus. «Kuidas laulab meie kukk?»

Isa tõmbab ehmunud ning argliku liigutusega pea õlgade vahele, patsutab parema käega nagu vigaseks löödud tiivaga vastu paadi äärt ja toob peene katkelise häälega kuuldavale:

«Päevast päe-va!... Päevast päe-va!»

Ning Andruse ette kerkib nende punakas tähniline kukk. Sellel on alati heidutatud ilme ja tiib on tal vigane, sest ta jookseb võoraste kanade järele, kuna omadest ei jätku.

Lõpuks istub isa paati ja hakkab sõudma. Roogudest välja jõudnud, tõstab ta purje üles.

Andrus jälgib kaua paati. See liigleb siledal sinisel mere-

pinnaal, mida kord siin, kord seal konardab hõbedane virvendus, ja muutub üha väiksemaks ning väiksemaks. Ja imelik, nende vana punakaskollaseks läinud puri, mida ema nii palju kordi oli paiganud, paistab eemalt lumivalgena, õhulisena, lendavana...

Nüüd kaob juba purigi silmist, otsekui ära sulades, nagu sulavad valged pilvesagarad taeva laotuses.

Isa sõitis võrkusid üle nõudma. Ta läks sageli ära meretele, loks kauaks ja mitte oma igeriku paadiga, mis ei suutnud peret toita, vaid suurte ookeanilaevadega.

Andrus oli uhke oma isa üle. Ta nägi, missuguse rõõmuga kalurid võtsid vastu Johannes Laanet, kui ta tuli tagasi kaugetelt reisidelt. See meremehe trikoosärki kandev tugev laialõlgne mees tõi kaasa suure hulga huvitavaid jutte, lihtsameelsed koduküla inimesed aga ei osanud nii kergesti vahet teha toe ja väljamõeldu vahel.

Andrus mäletas uduselt isa jutustusi meremaost, ristimisest, mida toimetatakse esimest korda ekvaatori alt läbisõitjatega, sellest, kuidas torm ükskord Botnia lahes paisanud nende laeva kaljudele ja kuidas laevakokk kätega kalu püüdes päästnud laevamehed näljasurmast. Eriti hästi jutustas Johannes Laane oma lugusid siis, kui ta oli «pudelikorgile astunud». Isegi niisugune tähtis mees, nagu mitme mootorpaadi ning suurte võrkude omanik Soom, ei keeldunud kunagi pudelikorki Johannes Laanele jalgu toimetamast. Ta ei nõudnud Johanneselt võlga taga, vaid kutsus ta koguni lauda ja kostitas ohtral käel. «Kui sa meresõidust tüdinud oled,» rääkis ta Johannesele, «siis tule minu juurde, mina austan kangeid mehi.» — «E-ei,» vastas Johannes naerdes, «parem sulatan oma rasvad üles laeva katlaruumis.»

Johannes Laanega oli mõnus napsi võtta, ta oli mehine mees, teravmeelne ning leidlik, tema naljad ja riukalikud ütlused käisid kogu külas suust suhu.

Nii ohtralt kui kohalikud rannatuusad teda ka kostitasid, kuid kalurina ei hinnanud nad teda kuigivõrd. Ja mis olid tema vanad võrgud ning paadiräbal Soomi mootorpaatide ja hiiglasuurte norra võrkude kõrval, milledesse kala voolas hõbedase jõena! Läks tõeks vana kõnekäänd, et raha tõmbab raha ligi. Kui kaugetesse maadesse Johannes Laane ka ei sõitnud, suuri võrke ta sealt tuua ei suutnud. Kui ilusates linnades ta ka ei käinud, oma naisega elas ta endiselt vanas rohekaspruuni samblasse kasvanud roogkatusega hurtsikus.

«Miks sa jälle ära sõidad, Johannes?» küsis ta noor naine mõnigi kord.

«Et mitte Soomi juurde sulaseks minna,» vastas Johannes piipu popsutades talle alati. «Ma ei tea, kellele ma meelepärast olen, võib-olla ehk näljasele haikalale.»

«Sa pole enam noor, Johannes, oled teist korda abielus. Meil on poeg Andrus, see tahab üles kasvatada.»

«Kevadel päikese käes kasvab rohi ise...»

Sõda tabas Johannes Laanet Tallinna sadamas kütjana kaubaaurikul. Vaenlase lennukid uputasid auriku, kui see oli evakueeritavatega teel Leningradi.

Andrus ei viibinud isa hukkamise juures, polnud näinud ta hauda ja talle näib millegipärast kogu aeg, et isa pole surma saanud, vaid, nagu see oli Andruse lapsepõlveski, tõstnud üles paigatud purje ja sõitnud merele võrkusid üle nõudma, kuid ta ei leia neid kuidagi üles. Ent isa pole niisugune mees, et tagasi tulla enne, kui ta võrgud on üles leidnud...

... Juba olid summutatud hääled söögitoas ammugi vaikunud, juba oli hüüdnud eemal gaasitehase toru, teatades Suur-Sonda elanikele öise vahetuse algusest, kuid Andrus aina istus kummargil kirjutuslaua taga ja sirgeldas ebateadlikult paberilehele. Naivselt kohmakad laevad kõverate mastide ja korstnatega täitsid vähehaaval kogu lehe. Näis, nagu oleks ta valmis istuma nii koiduni, kui poleks vaevukuuldavalt koputatud uksele. Andrus võpatas.

Unine Milde, öökuub seljas, vaatas etteheitvalt tuppa.

«Sa rikud nii silmad ära,» ütles ta. «Kas õhtust sööma tuled? Panin sinu jaoks üksi lauale. Ära häbene, kõik magavad... Pirukad on praeahjus.»

«Hea küll,» kostis Andrus kuulekalt. «Ma kohe...»

Hetke pärast istus ta söögitoas, vitsutas isuga sooje pirukaid süüa ja mõtles sellele, kui hea inimene Milde ikkagi on. Ta ju tõusis une pealt, et talle süüa anda, võib-olla koguni salajas mehe ja Linda eest.

19

Mõni päev pärast seda oli Andrus treeningul võimlas teises linnaservas. Ta tuli sealt jala tagasi, et viibida värskes õhus, ja valis meelega kaugema kõrvalise tee, mis viis mööda kultuurihoonest. Ta teadis, et seal valmistatakse ette uusaasta vastuvõttu näärikuusega ja et Linda võtab sellest aktiivselt osa.

78

Kõlm polnud kange; tõstis tuult, mis nurkade tagant tuiskas talle lumetolmu. Andrus, kes juba lapsepõlvest peale oli õppinud ilma üle otsustama, oli kindel, et tuul tingimata toob kaasa tuult.

Ümberringi särasid rahulikult ning kutsuvalt Suur-Sonda majade valgustatud aknad. Roosade ja punakaskollaste lambivarjude ühtlaselt hubane valgus, toakaktuste siluetid tüllkardinaid, peegli- või pildinurgake eesriide kõrval, — kõik kõneles sellest, et nende akende taga oli elu kindlalt ankrusse heitnud.

Möödudes neist sisse astuma meelitavaist akendest, mõtles Andrus, et tema igatsuseks pole niisugused tuled. Ta tõstis pilgu tumedale tähtitule taevale ja püüdis manada kujutlusse teisi tulesid — õõtsuvaid, lainetel tantsisklevaid, säärasel ööl läbi tuisu ja tormi kaugesse sadamasse rühkivaid... Jäine vesi pekab üle parda, tuleb reelingust kõvasti kinni hoida, et paigal püsida, tuulest vett jooksvad silmad aga otsivad pinguldatult knuge majaka vilkuvat tuld.

Mida kõike ei kõnele väsinud ning külmast lõdiseva mere-mehe südamele majakatuli! Ja kes seal seisab majaka alati ärkvel tulusilma taga, loeb kärsitult tunde ja minuteid ning ootab, millal laev lõpuks sadamasse jõuab? Linda? Kas tõesti tema?

Andruse südamest käis läbi terav ning magus valu, ta vaatas tahtmatult ringi, nagu kartes, et keegi ta mõtteid kuuleb.

«Mis tema mulle korda läheb?» küsis Andrus endalt ja oli samas sunnitud tunnistama, et läheb ikka küll. Kui poleks Lindat, oleks ta ammu juba rannikule tagasi pöördunud — kohe pärast väarikusele solvavaid kokkupõrkeid Lutsuga ja tülliminekut Vagaga. Nüüd paraku ei suuda ta seda teha.

Kultuurihoonele lähenedes ja maja valgustatud aknaid vaadates mõtles Andrus, et uusaasta vastuvõtuks korraldatakse kindlasti suur kontsert, ja Linda laulab seal jälle nagu eelmine kordki «Oi sa, Visla...».

Ta püüdis meelde tuletada, kuidas Linda käe südame juurde pani ja usaldavalt siira ilmega saali vaatas.

«Oi sa, Visla,

mets ja taevas sinu vees, sinu vees...»

Andrus peatus ja hakkas tasa laulma. Ta hääl kostis puiselt, kumeda ega sarnanenud põrmugi Linda omaga. Linda laulust aga pidid tal tookord pisarad silma tulema.

Andrus astus edasi ja jäi mõtisklema oma vahekorra Lin-

79

daga. Mispärast kohtlevad nad teineteist nii pinevalt ja võltsilt? Paljuski on süüdi tema, Andrus. Algul lubas ta vist endale liiga palju, ja hiljem, kui Linda pahaseks sai, laskis end paista jahedana, ligipääsmatuna ning tõukas Linda endast eemale. Tõukas eemale võib-olla jäädavalt.

Andrus isegi oiatas, sest nii valusalt tabas teda see ootamatu mõte.

Tõsi küll, ta tahtis Lindale mõista anda, kui sügavalt ta solvunud on, kuid valis selleks vist vale tee, sellega rikkus ta ise endal kõik ära, ja purustas igasugused suhted tütarlapsaga.

Tal oleks võib-olla kõik Lindaga võinud kujuneda hoopis teisiti, sest Vagade juurde tuleku esimesil päevil tundis Linda siirast huvi tema vastu ja kohtles teda sõbralikult ning sündimatu.

Andrus püüdis viimse peensuseni tuletada meelde Lindat ja ta naeratust tol õhtul, kui Linda õpiku ta nina all kinni lõi ja teda sööma kutsus; ja toda õnnetut õhtut, kui nad esikus kaabut pähe proovisid... Mis see siis on, milles asi seisab? Aga staadionil ei saanud ometi tema, Andrus, eksida, — Linda silmad särasid rõõmust, kui nende pilgud kohtusid, hoolimata sellest, et neiu kõrval istus Richard Luts.

Ent võib-olla on Lindal üldse viisiks kohelda inimesi sedaviisi sõbralikult, lihtsalt ning pisut familiaarselt, ja tema kujutles endale jumal teab mida. Tegelikult aga meeldib Lindale ainult Luts. Ja täiesti võimalik, et ta armastab Lutsu.

Andrus polnud tütarlastega veel tegemist teinud. Kõik, mida ta nende kohta teadis, oli ammutatud raamatuid ja mõne eakaaslase jutustusest, kes kinnitasid — plikadele ei tohi järele anda. Ainult sel tingimusel võib nendega tegemist teha, aga kui järele annad, oled kadunud mees.

Aga mis oleks, kui ta läheks üles saali, kus näärikuuske ehitakse, ja saaks Lindaga kokku? Ta astub Linda juurde, nagu poleks midagi juhtunud, ja pinevus, mis viimasel ajal nende vahele on tekkinud, kaob silmapilkselt nagu halb unenägu. Andrus alles kaalutles seda võimalust, jalad aga juba kandsid teda üles.

Palitu ära andnud, astus Andrus põiki läbi vestibüüli ja nägi seinal teadaannet:

Täna, 29. detsembril kell 7 õhtul
toimub väikeses saalis insener P. Kopli loeng
«Põlevkivi ümbertöötamise probleem»

Andrus läks teisele korrale. Helendavad valgusevöödid parkeetil viisid suure saali paakil uste juurde. Saalis seisis kõrge kohevate okstega kuusk, mille latv ulatus lakke. Kuuse ümber näkeldusid mõned neiu ja noormehed. Villu seisis treppredelil ja vedas üles väikestest elektripirnikestest vanikut. Keegi mees näärivana erepunases mantlis, sinise nina ja pika habemega, jagas käske:

«Tõmba vasemale, Villu, näed, selle lennuki poole, seal on tubi! Ja jätku ripub teil pea alaspidi. Noh, Linda, pane ta dusti!...»

Linda sirutas kuulekalt käe kartongist jätku poole.

Andrus astus häbelikult naeratades näärikuuse juurde. Kõik olid oma tööga nii ametis, et tema tulekut ei pannud keegi tähelegi, ainult näärivana pörutas peale:

«Mis kolamine see on, ilma tööta? Tee see karrakarp lahti!»

Andrus hakkas lahti pakkima karpi hõbedase vihmaga.

Kuuse tihedas okstikus peitus metsavarje ja tundus värske vaigu lõhna. Painduvatel okstel keerlesid kergelt kõikudes klaaskuulikesed. Linda askeldas Andruse kõrval. Ta võttis kuulikesi karbist välja ja riputas kuuse okstele; nende läikivalt pinnalt peegeldusid vastu Linda nägu, käed, vallapääsenud juuksed.

«Oi, ma olen justkui luud!» hüüdis Linda valjusti naerdes. «Ja nina — nagu ehtne kurk!»

«Aga minu arvates on ilus...» tähendas Andrus argelt.

Linda vilksas talle otsa vaadata ja jäi vait. Kuid tema muretu naeru Andrus enam ei kuulnud.

«Kas sa oled minu peale vihane?» küsis Andrus. «Millega ma sind olen pahandanud?»

«Noh, sina nähtavasti ei tee endale suurt muret sellest, kui sa kelagi pahandad.»

Andrus vaatas küsivalt Linda otsa.

«Ja, jaa,» ütles Linda ägedalt. «Isa ja ema pahandad sa sellega, et sa lõunale ei tule, mossitad ja kellegagi ei räägi... Nagu oeksid nad sinu vihavaenlased.»

Andrus lõi silmad maha.

«Ma lüün sinust tõesti paremal arvamisel,» lisas Linda tasa.

«Nii võib talitada üksnes hoolimatu ja kalk inimene.»

«Selge...» pomises Andrus. «Ma näen isegi, et on aeg sellele lõpp teha, ja võimalikult rutem...»

Andrus pöördus ümber ja läks minema.

Linda vaatas arusaamatuses talle järele: mis tahtis Andrus sellega öelda? Mida pidid tähendama ta viimased sõnad?

Richard Lutsul oli Kopli loengul igav ning ta surus krampihult haigutamist maha. Luts ei jätnud kunagi vahele loenguid, mida pidasid tehase insenerid, istus alati nähtavale kohale ja püüdis esitada mõningaid küsimusi. Kui muid küsimusi meelde ei tulnud, küsis ta lihtsalt seda, millal toimub järgmine loeng. Lutsu arvates niisugune agarus tõstis teda ülemuse silmis, lõi talle teooriast huvitatud eesrindliku brigadi kuulsuse.

Luts vaatas uniselt silmi vidutades visandit, mille Koppel oli mustale klassitahvlile joonistanud, ja pidas aru, kuidas oma meheväärikust kahjustamata Lindaga ära leppida. Muidugi, töökorraldusel läks ta pisut liiale... Kuid küsimus ei seisa siiski selles, vaid tolles kollanokas Andrusel. Poiss nähtavasti meeldib Lindale, millega siis muidu tüdruku tembutamist seletada? Jaa, jaa, siia see koer maetud ongi! Luts oli selles kindel. Ning kui Andrus ja Linda veel teineteise järel ei jookse, siis üksnes sellepärast, et Andrus on nolk, kes tütarlastest midagi ei tea, Linda aga on loomult tagasihoidlik ning pisut jahe. Tuleb midagi otsustavat ette võtta, kuni veel hilja pole, ja Andrus mängust välja lüüa. Aga mida ja kuidas? Teha Lindale abieluettepanek? Viimasel ajal mõtiskles Luts sageli sellest. Tööpööstest, mispärast ei võiks ta abielluda? Ta on kolmkümmend aastat vana, terve, töö juures hinnatud, tal on tuba, oma auto, mitu head ülikonda. Peab ta siis eluaeg oma sõpradega mööda reitorane ning piduõhtuid kolama ja neid omal kulul kostitama! Naine teeb elu täiuslikuks, ilma naiseta tunned end üksildasena kodus, lõunalauas, isegi autos... Linda oleks talle kõige sobivam naine: Vaga tütar, korralik tütarlaps, haritud, oskab seltskonnas käituda.

Ainult kas Linda nõustub? Kunagi varem poleks ta kahelnud, kuid nüüd... Ta ehk on oma ettepanekuga hiljaks jäänud?

Kuid ei, tema pole sedasorti mees, kes tüdrukust taganeb ja lubab siis võidurõõmutseta oma võistlejal — mingil põhikesel, kes talle brigaadis allub!

Insener Koppel joonistas tahvlile Metslangi ahju liblõike. Ta kõndis tahvli juures edasi-tagasi, vahtis enda ette maha ning kõneles ruttamata, nagu loeks ta pörandalt midagi.

Luts vaatas joonise selgeid kriidijooni, kuulas Kopli ühetasast häält ja mõtles oma asjust edasi.

... Isegi töö on soo noormees, kes pool aastat tagasi ei osa-

nud veel kobestamiskangigi käes hoida, hakanud äkki häält tõstma ja esitanud mingi uuenduse. Aga mis kasu sellest on? Seda ei tea Andrus arvatavasti ise ka mitte. Kuid üks on selge: kui töö ümber korraldada nii, nagu Andrus ette paneb, siis kaotab kobestajate brigaad täielikult iseseisvuse ja temal, Lutsul, tuleb loobuda brigadirikohast.

Üks kääksus ja Luts vaatas tagasi. Lävél seisis Andrus ja vahtis sunnelt saalis ringi. Nende pilgud sattusid kokku ja Luts märkas, et Andrusel nägu tõmbus veel enam pilve, kui ta väljus ja ukse tasa enda järel sulges.

«Peamisi häireid Metslangi ahjudes kutsub esile asjaolu, et need töötavad ümber suuri põlevkivikamakaid,» kõneles Koppel sellal. «Suured põlevkivitükid vajuvad ebaühtlaselt ahju sisse-musse, toppavad seal, tekitavad ummistusi ja muid häireid, mis on nii tuttavad meie kobestajatele. Eks ole õigus, seltsimees Luts?»

Luts noogutas energiliselt pead. Ja kuidas veel! Temal ju tuleb ilmast ilma niisuguse asjaga tegemist teha.

«Mida põrgut ta siin ringi kolab?» mõtles Luts ärevalt. «Teab, et Linda siin on.»

Ettekande lõpetanud, hakkas Koppel küsimustele vastama.

«Kuidas võidelda häirete vastu Metslangi ahjudes?» küsis elatanud naistööline.

«Tuleb konstruktsiooni täiustada, mida seltsimees Metslang teebki,» vastas Koppel loult. «Siis veel — vastavad abinõud töö organiseerimises... Muide, lugesin neil päevil huvitavat ettepanekut, mille autor soovib ahjude teenindamist organiseerida hoopis uut viisi. Asjalik mõte.»

«Ja kes selle ettepaneku autor on?» küsis Luts.

«Vist teie brigaadist, seltsimees Laane.»

Luts vahetas paljutähendava pilgu oma naabriga, kobestaja Rahmuga.

Andrus ja Luts seisis poolpimedas fuajees laia akna juures, millest paistis tuledes särav Suur-Sonda. Ka paks Rahn oli siin-samas.

«Ah siis sina see oledki!» ütles Luts irvitavalt.

«Jäta rahule... Ma ei tea midagi...»

«Kaeputist! Ta ei tea midagi,» itsitas paks Rahn.

«Kuradi karjerist, ajab kuulsust taga,» kõrgendas Luts häält. «Kasi mepema meie brigaadist!»

«Ma võib-olla ei tahagi enam sinu brigaadi jääda!»

«Oige asjamees, ja kisab veel pealekauba!» imestas paks Rahn. «Soojendasid ussi oma põues, Riis.»

«Mis te norite?» läks Andrus vihast kahvatuks.

Luts andis peaga sõbrale märku, too muigas ja lahkus taa-ruval kõnnakul fuajeest.

«See on siis sinu kui oma küla poisil tänu!» ahustas Luts pisut väriseva häälega, kui nad kahekesi olid jäänud. «Siin ta siis nüüd on, see ühest pajast võrkude tõrvamine... Võtsin su kui koduküla poisil brigaadi vastu, õpetasin töö kätte, aga sina heidad noota võõrastesse vetesse, trügid minu ja mu mõrsja vahele!»

«Mõrsja?» ajas Andrus silmad imestunult pärani.

«Sa nagu ei teakski? Sõlge sa ju nägid... Linda on juba ammu minu mõrsja.»

«Tähendab, sinu pärast ta täna siia tuligi?»

«Nojah... Kelle pärast siis?»

«Kas sa ei luiska?»

«Sa ei usu mind?» muigas Luts kibeda väarikusega. «Tead, ma ei saa ühest asjast aru: kui sa küll minu elu tahad ära rikuda, miks peab siis Linda kannatama? Mis halba tema sulle on teinud?»

«Äh, võtaks teid kõiki...» lõi Andrus vihaselt käega.

Ta sammus rutates heledasti valgustatud saali avatud udest mööda ja pörkas trepil kokku habemiku näärivanaga.

«Kuhu nüüd?» urises too ja võttis Andrusel käsivarrest kinni. «Kes siis nääripakikesi jaotama hakkab?»

«Laskel!» tahtis Andrus edasi tormata.

«Tasern, põrguline! Rebid habeme lahti,» ütles näärivana Jaan Tedre häälega ning võttis habeme ja kartongist nina eest ära. «Kuhu sa tormad?»

Andrus vaatas Jaan Tedre naervasse näkku ja lausus vaik- selt ning sõnahaaval:

«Kella kaheksasele bussile, nii on lood!... Ja tagasi ma enam ei tule. Selge?... Kes kurat mind käskis tookord kuu- lata ühe jabura nõuannet: «Sõidame Suur-Sondasse, seal leiad sa kõik...» Noh, ja leidsingi! Täna, olen kõrini kõigest... Aitab mulle!»

Ja Andrus tormas trepist alla.

«Pea nüüd, mis siis juhtus?» hüüdis Jaan talle järe, kuid Andrus samme polnud enam kuulda ja varsti kostis alt, kui- das välisuks kinni paugatas.

Koppel laotas joonise suurele lauale näärikuuse-ehete, paberi ja vatitukkide vahele ning hakkas Lindale arusaamatuid kohti seletama. Algul kuulas Linda tähelepanelikult, kuid varsti sun- dis erutatud kõnelus teisel pool kuuske teda kõrvu teritama.

«Sõidan ära, ütleb ta, ja asi tahel!» kostis Jaan Tedre hääle. «Ning panigi ajama — vilksatas kord ja kadus...»

«Ja sõidabki ära,» ütles Villu veendunult. «Kui tema juba kord midagi endale pähe võtab, siis on lõpp.»

«Narrus, tuleb teda tagasi hoida, komsomolidistsipliini kor- rald!»

«Kerge öelda, aga katsu sa teda tagasi hoida... Tsikkel on ju mul küll garaažis; autobussi minekuni on pool tundi aega...»

Miski kukkus kolksatades põrandale. Küllap Villu vist suu- rest kurvastusest viskas minema oma lapiktangid.

«Te olete ehk väsinud?» küsis Koppel Lindalt, ootamata ära vastust oma küsimusele.

«Oh ei, pole viga,» ütles Linda pingutusega. «Täna, ma vist saan kõigest aru.»

Ta jättis Kopluga kiiresti hüvasti ning läks ümber näärikuuse Jaani ja Villu juurde.

«Halb lugu...» lahutas Villu käsi. «Andrus pani plehku.»

«Me läksime alles vähe aja eest temaga pisut tülli,» ohkis Linda hädise häälega. «Kas tõesti selle pärast... Ei või olla...»

Ta tõstis pilgu Villule ja Jaanile, lootes oma kahtluse hajut- mist, kuid need kehtasid ainult õlgu.

«Tead mis, Villu,» ütles Jaan lõpuks resoluutselt, «jookse garaaži, istu tsiklile ja pöruta autobussi peatusse. Ehk jõuad. Peaasi, ei tohi tal praegu lasta ära sõita: homseks ehk on see tuhin möödas. Kui muidu ei saa, hoia teda kas või jalast kinni.»

Linda enam edasi ei kuulanud ja ruttas uksest välja.

Kultuurihoone-esisel väljakul keerutas lund üles, tõstis tuisku. Terav tuul piitsutas näkku. Linda sidus villase räti paremini pähe.

Luts, kõvasti kinninööbitud nahkpalitu seljas, käivitas autot.

«Ma viin koju, kui kiire on!» hüüdis ta auto ust lahti lüka- tes. Linda pomises vastuseks midagi arusaamatut, kuid peatus siis äkki, kõhkles hetke ja astus kiiresti auto poole.

Andrus ootas kahe maantee ristmel autobussi. Üks maantee kulges lõuna poole, teine — mööda rannikut. Kiiresti kasvav linn oli teeristme endasse haaranud ja muutnud selle tänavate ristumiskohaks. Kuid siin oli säilinud post noolte ning näitajatega ja madal puumajake sildiga «Baar», kus autojuhid ja reisijad käisid tuimaks istunud jalgu sirutamas ja kõri niisutamas.

Peale Andruse ootasid autobussi veel kolm inimest; vana naine kahe suure korviga ja kaks talumeest, kasukjopid seljas. Naine, kes oli mähitud villase räti sisse nagu tõuk tuppe, läks baari nurga taha külma vinge tuule eest varjule. Talumehed leidsid halva ilma eest varju baaris ja nende ähmased kujud vilksatasid lumiseks tuisanud aknal. Vahetevahel vaatasid nad rahutult baarist välja, kuid hoolimata sellest, et nad olid tuule eest kaitstud, muutusid nende põsed ja ninad kord-korralt aina punasemaks.

Tuul löötsus otse näkku, kuid Andrus ei varjanud ennast tema eest ei karusnahkse krae ega labakindas käega, sest ta lihtsalt ei pannud tuult tähelegi. Autobussi oodates puuris Andrus kannatamatult pilgu hädusesse lumesompu ja mõtles kibestunud rahuldustundega sellest, et ta lõpuks kõik nii lihtsalt ning järsult ära otsustas — ühe aerulöögiga end lahti rebis Suur-Sonda ebasõbralikust kaldast, kus tema ilmumine oli välja kutsunud nii palju arusaamatusi ja solvanguid.

Ta sõidab ära ega tule enam siia tagasi; hiljem toob Villu tema asjad Vaga juurest ära. Tõsi küll, ta lahkus tehase ette ütle mata, kuid mis sellest siis ikka on. «Söögu nüüd Luts ja Vaga ise ära puder, mis nad keetsid,» arutas Andrus mõninga kahjurõõmuga. «Üks neist ju kihutas mind oma brigaadist minema ja teine ähvardas peaaegu vallandamisega.»

Nüüd kaovad kõik need vastastikused solvamised minevikku. Tunni aja pärast viib autobuss ta valge silikaatkivist koolimaja juurde. Seal läheb ta mändidevahelist kitsast rada mööda rannikule, kus vihane tuul keerutab kriuksüdes plekist purjekatuulelipu kodumaja katusel, tungib läbilõikavalt vingudes koldesse ja tuiskab sealt sädemeid tule juures mõttesse jäänud emale otse sülle.

Selle purjekat kujutava tuulelipu löikas isa kunagi välja ja maalis ta kitsale pardaäärele «Uraania». Halbade ilmade käes olid viimased tähed ära kustunud ja nüüd oli järel ainult: «Uraa...»

Luts löötsub rannikul tuul, seda hubasem on ema juures köögil. Suhvris surub emal kindlasti valmis saanud õlu tammise vanni vitstele, keldris ripuvad kaselatil isuäratavad verivorsid, sink on saunas mahedas lepasuitsus ammugi valmis suitutatud...

Andrus märkas läbi lumesombu eemal autotulesid.

«Tuleb!» hüüdis ta vanale naisele, too hüppas nurga tagant välja ja hakkas ähmiga oma korvide juures askeldama.

Nüüd alles märkas Andrus, et tuled hoiduvad teineteisele ligi lähedale, mitte nii nagu autobussil. See oli muidugi auto ja «Moskvitš». Lähemale jõudes käitus auto pisut veidralt: valgustas Andrust korraks tuledega, ajas siis tagasi ja jäi baarist eemale seisma.

Autouks paugatas ja autost hüppas välja ahtake kogu. Andrus tundis ta kireva pearäti järgi ära: kirju kass Vaga korteris armastas mängida selle rätiga.

Auto teisest uksest väljus Richard Luts, nahkpalitu seljas.

«Tühendab, Luts ei valetanud mulle,» mõtles Andrus lähenevat Lindat vaadates õelalt.

«Mis sina siin teed?» küsis Linda Andruse ette seisma jäädes; ta hingeldas pisut ja vidutas näkku tuiskava lume pärast silmi.

«Sõidan ära,» vastas Andrus.

«Mispärast siis?»

«Nii on vaja.»

«Sõidad hoopis, päriseks ära?»

«Päriseks.»

«Kas sa oled arust ära, Andrus... Kes siis nii tohib?»

Andrus kehtas kannatamatult õlgu, kuid vaikis. Ta hoidis ennast vaevu tagasi, et mitte Lindale jämedusi öelda. Sammu kümme eemal nägi ta Lutsu: käed selja taga, jälgis too neid teraselt.

«Ära sõida ära, Andrus...» ütles Linda mingi seesmise õhinaga.

Ta tahtis Andrusele otsa vaadata, kuid lumi peksis vastu silmi ja ta pidi tahtmatult silmad sulgema.

«See jäta juba minu otsustada...» pomises Andrus.

«Sa oled minu peale vihane?»

«Ei. Palun, jäta mind rahule. Näed, sind oodatakse!»

Kuskilt kaugelt kostis autosignaal ja hakkasid paistma tuled. Seekord tuli autobuss.

Linda vaikis ega liikunud paigast.

Autobuss lõhestas kerega valge seina, pidurdas suhinal ja jäi baari ette seisma. Paksult lund täiskittinud klaasid heitsid nõrgalt tuhmi valgust. Baari uks prahvatas lahti ja kaks talumeest, rasked saapad jalas ja kasukjopid seljas, vajusid uksest välja.

«Ega sa rahakotti maha ei unustanud, Juhan?» hõikas üks neist valju häälega, nagu oleks jutukaaslane teispool tänavat, mitte tema kõrval.

Autobussist väljus üksikuid sõitjaid: mõned paksult riietesse topitud naised, üks nooruk suure kastiga ja keegi soliidne mees, halli karakullkraega talvepalitu seljas.

Algas pealeminek. Vana naine jäi oma korvidega ukse vahele kinni, talumehed asusid ähkides-puhkides talle appi.

Andrus astus autobussi poole. Linda tõmbas teda kergelt varrukast.

«Sa kahetsed, Andrus... Kas siis niimoodi tohib tehasest ära joosta?!» rääkis ta rutates. «Sa rikud ju endal kõik ära!»

Andrus rapsas käe lahti ja tahtis autobussi astuda, kuid trepil mässati ikka veel vana naise korvidega. Ühel korvil oli nõor ümbert lahti läinud, korvist pudenes välja mandariine ja mingeid paberlotte.

«Tere õhtust!» kostis kellegi südi, pisut pilklik hää. Andrus võpatas ning vaatas tagasi.

Tema ees seisis parteiorganisaator Rannap, karakullkraega palitu seljas. Rannap vaatas kord Andruse, kord Linda otsa ja naeratas kavalalt.

Linda lõi silmad maha ja läks sõna lausumata minema.

«Palun vabandust,» ütles parteiorganisaator, Andrusel sõbralikult käe alt kinni võttes. «Olin tähtmatult tunnistajaks... Minu arvates on Lindal õigus.»

Andrus vaikis ega pööranud pilku autobussilt.

«Noh, üks kord eksamil läbi kukkuda ja plehku panna... sellest ma saan aru,» jätkas Rannap. «Ja nüüd siis — jälle plehku? See nagu ei kuku mehe moodi välja. Ja kes siis oma õnne eest plehku paneb? Narr nagu.»

«Missuguse õnne eest?» küsis Andrus, mornilt, nähes, kuidas viimane sõitja autobussi trepile astus.

«Aga kuidas siis! Mulle näiteks on teada, et Metslang on teie ideest väga huvitatud. Sellest võib asja saada.»

Juht hakkas bussi käivitama, kuid Andrus ei sõandanud kätt Rannapi käest ära tõmmata. Nüüd hakkas autobuss aeglaselt, otsekui vastu tahtmist liikuma. Varsti kadusid ta rubiinpunased signaaltuled pimedusse.

«Marusööst,» sõnas Rannap, «tuleb ära oodata ja siis alles nuga otsust teha. Eks ole?»

«Ka maruga sõidetakse merel,» pomises Andrus.

«Kuid see nõuab kainet mõistust.»

«Moskvitš» pööratas, pistis mürisema ja kihutas ka minema. Kuid vaevalt oli ta silmist kadunud, kui mootorimüra uuesti tõrjus, nagu sõidaks auto tagasi. Seekord paistis üks silm — Andrus ja Rannapi ees peatus tsikkel. Villu hüppas sadulast, lukkas mütsi kuklasse ja kirus kurja.

«Igapäevane logu! Karburaator ütles teel üles.»

«Noh, kõike head,» surus Rannap Andrusel ja Villul kätt.

«Head vana aasta lõppu ja uue algust!»

«Teile samuti,» pomises Andrus.

Rannap hakkas minema.

Villu vaatas Andrust kõrvalt ja küsis tasa:

«Noh, kas lähme tagasi?»

«Ainult mitte Vagade juurde,» ütles Andrus. «Vagade juurde ma enam ei lähe.»

«Siis minu juurde! Istu peale!»

Andrus kobis vaikides tsikli tagaistmele.

21

Andrus äraolekul polnud Villu toas midagi muutunud. Ikka samad paljad krohvitud seinad igava ilustusega, mille nokastanud maaler seinale vedanud; nurgas naela otsas endiselt Villu luitud nokkmüts ja pleekinud mantel, paar vehklemisrapiiri ja poksikindad; laest rippus alla üksik elektrikirn, millel kollaseks tõmbunud ajalehepaber ümber.

Toa keskmise osa võttis enda alla laud, mis kunagi oli olnud valget värvi. Niisugused lauad on tavalised ambulantsides ja haiglates. Kuid Villu ei pidanud oma laual meditsiinilisi tarbevahendeid, vaid kehakultuuri käsiraamatuid ja kantud kraesid. Hommiku- või õhtusöögi ajaks lükkas ta need harjunud liigutusega laua äärel ja ladus vabanenud kohale paberisse mässitud leiva, või ja vorsti. Pärast õhtusööki keerati toit halli pakkimispaberisse ja pandi aknale. Villu majapidamises oli paberil üldse tähtis osa täita: paber asendas laudlina ja salvrätikut, paberiga pühkis Villu musti nuge ja kahvleid, paberisse keeras ta lõpuks toidujätted ja sokutas need salaja võõrasse prügi-ambriisse trepikojas.

91

Selle laua taga ajas Villu habet, parandas pesu, triikis pükse, ja kirjutas vahetevahel aruandetaolisi sõnumeid spordiajakirjale. Andrus magas kunagi sellel laual.

Nüüd lamas Andrus, käed kukla all, kokkupandaval puust raamil ja vaatas tigidalt lakke. Villu oli sirutanud end raudvoodile teisel pool lauda. Muide, peale lamamise polnudki Villu toas millegi muuga aega veeta, sest siin ei olnud riulit raamatutega ega raadiot, ei isegi pehmet tugitooli, kus oleks võinud istuda, mõtiskleda või unistada.

Villu keeras oma kipakas voodis naginal teist külge.

«Päris mõnus oleks midagi süüa... Näiteks hane pole ma ammu enam sünnud. Hani ise muide nii ei meelita kui hapukapsas hane juurde. Niisuke pruun, aina nõretab rasvast. Tõesõna, keele viib alla!»

Andrus vaikis.

«Muidugi, ka viini vorstid poleks laita... Nurgakauplus on veel lahti, ma lippaksin ära käia. Kui ma ei eksi, siis kuskil peab mul vedelema kümnerublane.»

Villu hakkas voodist tõusmata pintsaku taskutes tuhnima.

«Ära otsi,» ühmas Andrus, «sa ju eile vahetasid selle ära.»

«Ah jaa,» tuli Villul meelde. «Sant lugu...»

«Võta parem sellest kolmestsajast, mis sa minu käest laenasid.»

«Kui õel sa oled!» nähvas Villu etteheitvalt. «Sa ju tead, et need läksid asja eest välja.»

«Asja eest?! Kes sind on palunud osta oma raha eest spordivahendeid kultuurihoonele? Kaks komplekti kroketit ja veel talvisel ajal! Kui ma seda oleksin teadnud, poleks ma sulle miski hinna eest laenanud!»

«Ametiühinguorganisator ju ütles, et ta leiab summasid... maksab välja...»

«Ääh, leiab! Eks ta siis ostnud. Aga äkki eelarve ei luba?»

«Kui huvitav mäng see on... seda tuleb meil populariseerida.»

«Populariseeri aga siis peale omal kulul...» Andrus vangutas etteheitvalt pead. «Ma imestan su lihtsameelsust!»

Villu pöördus solvunult ära.

«Järgmisel palgapäeval maksan sulle kõik kinni.»

«Ja jääd ise narriks! No ütle, kellele seda sinu headust vaja on?»

See näakklemine oleks kestnud veel teab kui kaua, kui uksele poleks koputatud.

«Suu!» hüüdis Villu.

Uksele ilmus Laine, nägu kelmikal muigel. Tal oli halli ülega roheline viltkübar peas ja roheline palitu seljas.

«Andestage...» kargas Villu püsti. «Te olete vististi printsi filmist «Südamete röövija.»»

«Sina juba nii vara voodis? Ja Andrus ka siin?»

«Viendat päeva,» kostis Andrus tusaselt raamilt üles tõustes.

Villu aitas Lainel palitu seljast ära võtta. Tütarlaps astus laua juurde ja pidi oma uhiuue punasest nahast ridiküli lauale panema, kuid silmitses lauda hoolega ja jättis panemata; siis tahtis ta oma ilusa tellisevärvi kleidi hõlmaga taburetilt tolmust ära ääta, et istuda sellele, kuid ei istunud.

«Mul on kaks piletit kinno «India hauasambale,» teatas Laine siniste silmade välkudes lõbusalt.

«Aga meid on kolm.»

«Kolm...» jäi Laine tõsiseks. «Seda ma ei teadnud. Tunni aja pärast on algus. Võib-olla saame kino ukse juurest veel ühe pileti?»

«Mõningad asjaolud ei luba meil vastu võtta teie lahket kutset,» teatas Villu väga viisakalt. «Võib-olla ehk lubate selle asemel nautida vestlust teiega?»

«Ära tembuta,» katkestas Laine jutu ja astus asjaliku ilmega üle toa. Ta silmitses veel kord hoolikalt lauda ja tõmbas näpuga üle musta aknalaua.

«Teil tuleks siin korraldada küürimise laupäevak.»

Villu võttis poosi ja hakkas laulma:

«Tule mulle, Manni,
armastan vaid sind...»

Kuid Lainel nähtavasti polnud tuju naljatamiseks. Mõned minutid toas olnud, pani ta palitu jälle selga. Villu läks teda koridori saatma ja jäi veidi kauemaks.

Varsti hakkasid Andrussele seina tagant kostma erutatud hääled. Ta jäi tahtmatult kuulatama.

«Kui ma seda oleksin teadnud, poleks ma üldse pileteid ostnud,» ütles Laine. «Juba jälle elavad sinu juures võõrad inimesed. Mineval aastal oli too punase ninaga poksija, siis jalgpallur.»

«No mis võõras ta on,» pomises Villu. «See on ju Andrus... sõber... tore noormees.»

«Ja mis siis sellest? Kas maailmas vähe toredaid noormehi on? Aga miks peab ta just sinu toas elama?»

«Ta leiab varsti endale toa.»

«Kust sina seda tead, et ta leiab? Aga kui ei leia?»

«Ta on täitsa tofe poiss! Tõeline sportlane. Teda peab toetama.»

«Noh, ja toeta siis. Aga mulle, palun, ära õrnu kirju enam saada. Veidrik ikka oled!»

«Küll näed, temast saab tšempion.»

«Tema võib saada ja saabki ehk tšempioniks, aga sinust ei saa mitte midagi.»

Edasist kõnelust Andrus enam ei kuulnud, sest hääled vaikisid.

Tagasi tulles oli Villu pisut turris ning tusane.

Andrus hakkas veel valjemini naerma, lõi käega ja tõmbas pintsaku selga.

«Kuhu sa lähed?»

«Pane tee üles,» ütles Andrus, «ma lähen toon viini vorste, mul on veel kakskümmend viis rubla järel.»

Pime jaanuariöö vaatab Villu toa härmatunud aknast sisse. Puhuti raksatab seintes miski pakasest, nagu püüaksid palgid vanadest tappidest välja karata, et soojas toas külgi soojendada.

Villu, varrukad üles kääritud ja nagu köögikuumusest õhetamas, kandis tähtsalt lauale tulikuuma panni aurava kartuli-kuhjaga, heitis pilgu kastrulile viini vorstidega ja sõnas mõnuga:

«Prisked kui pörsad... Ja nüüd, Andrus, lõika leiba, aga rohkem... Siin on sinep! Mõelda ometi, kõigest tund aega tagasi unistasin viini vorstidest ja siin nad ongi — juba kastrulis. Kui kõik meie soovid nii ruttu täide läheksid!»

«Oleneb sellest, missugused soovid...» kostis Andrus mõtlikult, lõigates tuliterava taskunoaga leiba lahti.

Teekann elektriplaadil hakkas vanaeide kombel peene häälega laulma, nagu oleks keegi kolmas elusolend veel toas häält teinud.

Nüüd istuvad Andrus ja Villu laua taga, üks nagiseval toolil, teine kipakal taburetil, ja söövad õhtust. Nad söövad nii, nagu süüakse üksnes noorpõlves, mil iga toit on maitsev, olgu see leivakooruke või näritud heeringasaba. Mis sellest, et kahvel tükkeid täis on, see ei riku põrmugi aurava, pisut pruunistunud kartuli maitset. Mis sellest, et neil kahe peale on üksainus nuga — niisuguse noaga võib avada konservikarpi, parandada elektri kaitsekorki või lõigata tamme koore sisse nimetähti.

Amult niisuguse noaga, mis on kahe peale ühine, jagavadki need sõbrad noores eas oma igapäevast leiba.

«Villu...» lausus Andrus heldinult. «Kuule, Villu, sa oled hea poiss, tõeline sõber.»

«Ah, mis sa räägid!»

«Ei, tõsi, Villu. Mul on hea meel, et ma sinuga tuttavaks sain. Kui mul ükskord õnnestub merele minna ja sina minu järele poodust tunned, siis teadusta, ma annan endast kohe elumärki...»

«Just sina oled tubli noormees!» Villu silmad hakkasid pilkuma. «Ma sain sellest kohe aru, niipea kui sind nägin.»

«Kõige kallim asi ilmas on meeste sõprus,» väitis Andrus veendunult. «Mis on sellega võrreldes naiste armastus? Muutlik, sellele ei saa kunagi kindel olla...»

«Täitsa õige jutt!» toetas Villu teda tuliselt.

Uue aasta esimesil päevil kutsuti Andrus peainseneri juurde koju. Kutsumisele eelnes lühike kõnelus tsehhis: Metslang palus Andrust mõned küsimused läbi mõelda ja tulla tema juurde puhapäeval kell kaksteistkümmend, et kõnelda põhjalikumalt.

Ja nüüd vajutas Andrus südame võbisedes kellanupule vaskse nimesildil «J. Metslang» all. Ukse avas täidlane elavate silmadega keskealine naine. Esikus hoovas Andrusse vastu võõra korteri lõhn: tundus vänge lõhnaõli, kalli tubaka ja kassikarva lõhna. Andrus võttis oma kehva palitu seljast ja riputas Metslangi kallist biisamrotinahast talvemütsi alla.

«Aa, ilmusite täpselt... Alguse jaoks on see väga hea,» kostis Metslangi vali hääle. «Palun siia.»

Andrus nägi nagu läbi udu ruumikat söögituba mustast tamemest mööbliga ja väikest tagasihoidlikult kaunistatud kuuskenurgas raadioaparaadi peal.

Metslang osutas Andrusse istet pakkudes tugitoolile, istus ise tema vastu ja asus ilma pikemata asja juurde.

«Ma kuulan teid.»

Andrusse kõlas tema enda hääle, nagu tuleks see kuskilt kõrvalt. Too karm, tark elatanud mees ning põlevkivigaasiahjude looja pani Andrusse kohmetama; kõik see, millest ta kõneles, tundus otse koomiliselt naiivne.

Peainseneri terve rea katkendlike küsimuste järgi mõistis Andrus, et Metslang on juba läbi mõelnud küsimused, mis Andrusel endalgi veel päris selged polnud. Ja Metslang kuulab teda, vaadates oma läbitungivate hallide silmadega ainiti talle otsa, vististi vaid viisakuse pärast või et teda julgustada. Metslang hõõrus mõtlikult lõuaotsa ja hakkas kõnelema hoopis millestki muust:

«Kuulan teid siin ja mõtlen — mis on talent! Mõningal määral on see vist küll tajumise ja hindamise värskus. Mäletate poissi Anderseni muinasjutus, kes vastupidi kuninga hiilgavast rüüst vaimustatud rahvahulgale hüüdis äkki: «Aga kuningas on ju alasti!...» Värske inimene näeb teinekord seda, mida enne teda on vaadanud kümned ja sajad, hoopis teisest küljest. Vaat mis tähendab talent! Selles, seltsimees Laane, ongi teie teene.»

«Mina pole ju veel midagi ära teinud.»

«Aga te mõtlesite midagi välja. Mõte! See on, mis viimase tõukena paneb liikuma laiviini. Ma palusin seltsimees Vaga panna teie mõte korrapärasemal kujul kirja ja minu arvates saab sellest asja.»

Tuppa astus Reet, triibuline pullover seljas, jumelt värske, nagu oleks ta just alles vannist tulnud.

«Kas ma ei sega?»

Metslang noogutas pead.

Andrus krapsas püsti.

«Tervist, head uut aastat ja edu teile!» ütles Reet sädelevate silmadega naeratades ja surus ootamatult kõvasti, otse mehe kombel Andruse kätt. «Kõneldakse, et teie ei saavuta edu mitte ainult spordiväljakul?»

«Ah, mis edu nüüd...» hämmeldus Andrus.

«Kahtlemata,» kinnitas Metslang energiliselt. «Muide, seltsimees Laane, teil vist ei ole tuba?»

«Ei ole. Kuid ma ei vajagi tuba.»

«Isa, kas sa tead, et seltsimees Laane kavatses kõigi kohalike sportlaste suureks kurvastuseks Suur-Sondast lahkuda?» segas Reet end jutusse ja pöördus Andruse poole. «Andestage, kas ma teie saladust välja ei andnud?»

«Kuidas?» Metslang kergitas tihedaid kulme. «Ei, ei, rumalus, me ei lase teda kuhugi! Toa te saate, ma kõnelen direktoriga. Teie mõte viiakse ellu. Ma otsustasin määrata teid teie ettepaneku alusel organiseeritud gaasitöölise kompleksbrigaadi brigadiriks.»

«Mind?» ehmus Andrus ja isegi kergitas end pisut tugitoolis. «Aga ma pean ära sõitma.»

«Teie koht on siin,» sõnas Metslang kindlalt ning mõjukalt. «See ei tule üldse kõne allagi. Meil on teid vaja, mõistate! Tehas vajab teid!»

«Aga ma ei saa hakkama,» vaidles Andrus argset vastu.

«Ma aitan teid.»

«Äige tõrkuge,» naeratas Reet. «Isa te niikuinii ei suuda varda. Ja millekski seda? Teid võib-olla ootab siin edu ja kuuksus... Teist kirjutatakse ajalehes suurte pealkirjadega.»

Metslang astus puhvetikapi juurde ja pani lauale pudeli portveini kolme klaasiga.

«Te alustate uut aastat edukalt,» ütles Metslang tumepunast veinil klaasidesse valades. «Palun!»

«Ma ei joo, isa.» Reet lükkas oma klaasi kõrvale. «Tahtsin autoga sõitma minna, kui sa lubad.»

«Nagu soovid.» Metslang tõstis pisut teatraalselt klaasi. «Teid vist kutsutakse Andruseks. Niisiis, Andruse eduks ja õnneks!»

«Kui nii, siis joon mina ka kaasa,» hakkas Reet naerma.

Andrus tõstis kohmakalt klaasi. Metslang puudutas tema klaasi täpse enesekindla liigutusega, klaasid kõlksatasid. Andrus heitis pilgu Reedale, Reet vaatas üle klaasi Andrust: niisuguseid silmi polnud Andrus kunagi veel näinud. Kummaliselt kallalikelisena meenutasid need talle millegipärast ruuge- ja pruunivöödilisi maamesilasi.

Nad jõid klaase kokku, kostis peen ja pikk helin.

Reet maitstes veini ja pani klaasi ära.

«Kas te minuga koos autoga sõitma ei taha tulla?» pani Reet otte.

«Mina...» hämmeldus Andrus. «Ma tõesti ei tea...»

«Minge, minge,» põristas Metslang. «Ilm on ilus, tee hea. Tütar jubib mul hästi!»

Sinistest varjudest vöödilise tee kadus kiiresti auto rataste alla. Veinist ja kiirest sõidust erutatud Andrus vaatas mände, teeäärseid lumehangi ja põõsaid, mis liitusid ühtseks sätendavaks lindiks, ning mõtles, kui kummaline on elu. Taamal metsatuka ääres väänleb uniselt ülespoole suits lummetuisanud maja korstnast; kase oksal istub, suled kohevil, musta kaltsutombu-

kesena näiv vares ja vististi on ta istunud ning tukkunud nii tundide kaupa. Siin aga kihutab minutiosuti iga nõksuga mööda kilomeetripist, kõik lendab ja muutub pöörase kiirusega. Ka elus on see samuti: kord lamad sa Villu toas koikul ja nääkled temaga laisalt, kord rebib ta sind paigast ja sa lendad kui lind...

Andrus tundis lõhnaõli aroomi, sedasama, mis Metslangi esikus talle ninna tungis; ta nägi ereda kootud mütsi alt väljatunginud heledaid juuksesalku, ilmekat profiili, ahtaid, kuid tugevaid käsi auto roolirattal. Andrus vaatas neid käsi ja mõtles, et niisugust tütarlast ei ole ta kunagi veel kohanud.

Andrus pomises vastu istme seljatuge toetudes vaikselt nagu endamisi:

«Kui tore!...»

«Mis on tore?» küsis Reet oma hääletooniga teda pisut õrritades.

«Aga kas või seegi, et maailmas on olemas niisugused inimesed nagu teie isa, ja uusaasta, mis toob õnne...»

«Kuidas te kujutate endale õnne, Andrus?»

Andrus ei vastanud ja vaatas pinevalt kiiresti lähenevat veoautot. See oli lai võimas auto. Andrus takseeris silma järgi tee laiust. Sel kohal tee ahenes ja Andrusle paistis peaaegu võimatu veoautost õnnelikult mööda pääseda. Ta vaatas viltu Reeda poole. Reet ei vähendanud kiirust ja vahtis pisut silmi vidutades otse enda ette. Ta huuled olid kõvasti kokku surutud. Üks hetk — ja vasakult peaaegu külje vastast kibutas kohutava mürinaga mööda vastusõitnud veoauto.

«Julgesti, aga ohtlikult,» tähendas Andrus hindavalt, kuid pisut tusaselt. Kas Reet teda ehk proovile ei pane?

«Te ei vastanud mu küsimusele,» tuletas Reet meelde.

«Tõtt öelda pole sellele nii kerge vastata. Minu arvates on õnn nagu puri.»

«Mispärast puri?» imestas Reet. «Imelik.»

«Mulle näib see nii, sest ma kasvasin üles kalurikülas. Kui katsud purje käega, pole ta muud kui puldanriie. Aga kui vaatad teda eemalt...»

«Jajah, nüüd ma mõistan teid, ma unistan ka alati millestki kaugest... Kui näen ülal lennukit, tahaksin ise lennata, ja nii kahju on, et pean saama kõige tavalisemaks igavaks inseneriks, umbes nagu Priit Koppel.»

«Ja mina lähen Suur-Sondast niikuinii minema — merele!» sõnas Andrus õhinaga. «Kui tuleksite minu koju, ma näitaksin

teile oma isa fotot, kui ta sõitis aurikul «Uraania». Singapuri suulaamas võetud.»

Kui huvitav — Singapuris! Kas teie kodu on kaugel?»

«Kilomeetrit kolmkümmend siit, päris mere kaldal.»

«Sõidame sinna!» süttis Reet. «Ma olen ainult kord lapsepõlves käinud kalurikülas.»

Sõita pärast pooleaastast äraolekut oma kodukülla autoga ja astuda kodumajja ilusa neiuga — selles oli midagi meelitavat ohutavalist, enesearmastust kõditavat. Kuid mis ütleb ema? Ja kas meeldib talle hellitatud tütarlapsele tema kodu kiviplaadiga läve ees? Aga isa fotot tuleks talle siiski näidata, sest Reet on vist sedalaadi, kes oskab hinnata niisuguseid asju. Ja miks mitte kasutada juhust ema külastamiseks? Pärast tänast kõnelust Metslangiga polnud Andrusel häbi tulla oma kodukülla.

«Mis siis, sõidame,» ütles Andrus. «Ainult kas teile meeldib...»

Auto liikus aeglaselt kitsal lohklikul teel ja peatus lõpuks uue tenniseväljakuga ümbritsetud hoone juures.

«Maja juurde me ei pääse,» ütles Andrus. «Kõige parem on jätta auto siia kolhoosi linnufarmi juurde, see on mu ema majapidamine.»

Reet juhtis auto ettevaatlikult lumest puhastatud õue ja nad astusid aeglaselt edasi kiviaiaäärset rada mööda.

«Näe, seal ongi meie maja, see seal aga meri!» osutas Andrus käega ette paremale.

Reet nägi teispoole tumerohelisi kadakapõõsaid vana madalat roogkatusega palkmaja: maja oli rehalaga ühe katuse all. Teine pool asetsevad hajuvil niisamasugused madalad ajahambast puretud ja halvast ilmast tuhmunud kalurimajakased.

«Ja merd siit ei näegi?» Reeda häälest kostis pettumust. «Aina lumi ja lumi...»

«Rannajoon on näete seal, kus kivid nagu lambad hunnikus kukitavad. Nende ümber aga on jääsupp.»

See, mida Reef nägi, sarnanes pigem ääretu lumise väljaga kui merega. Taamal silmapiiril uppus päikeses sätendav lumelagendik suitsjasse vinesse ja sulas märkamatuult ühte talvise külma taevaga.

«Praegu on meri lume all,» ütles Andrus, «suvel aga sinab ta kuni silmapiirini, siis paistavad laevad, purjed; kajakaid on siin rohkem kui Suur-Sondas varblasi.»

Nad lähenesid majale.

«Selle tuulelipu maja katusel lõikas välja mu isa laeva mälestuseks, millel ta teenis kütjana.»

Helesinise taeval taustal näis päikeses helendava laeva roostetanud siluett erepunasena, kergena, õhulisena.

«Kui huvitav!» ütles Reet Andrusale pilku heites.

Äkki muutus Andrus teiseks, ja silmad löid särava. Reet vaatas ta pilgu suunas ja nägi elatanud, tumeda villase rätiga naist. See tuli korviga aida juurest. Andrus oli väga sarnane selle kaugelgi mitte vana naisega. Seesama suurte siniste silmade siiras pilk, seesama ilmekas energiline suu.

Naine vaatas külalisi; ta pilk tunnistas hoolega neid mõlemaid, kuid veel terasemalt kui Andrust uuris ta tütarlast.

«Võta, ema, äraaksinud poeg vastu,» ütles Andrus, püüdes jutule naljatooni anda. «Saage tuttavaks: üliõpilane Reet Metslang. Minu ema.»

Reet surus sooja karedat kätt.

«Seda need harakad hommikul kädistasid,» ütles ema rahulikult ja lahkesti. «Külalisi tähendas. Astuge tuppa.»

Reet kummardas madala ukse vahel pisut pead. Musta-valgekirju kohevil karvaga koer jäi Reeda ette tagumistele käppadele istuma, hakkas peenelt niutsuma ja näitas ülemist mokka kergetades hambaid.

«Miks ta nii teeb?» imestas Reet.

«Ta naeratab,» ütles Andrus ja silitas koera. «Tere, Tippi!»

Koer hakkas rõõmsalt niutsudes Andrus ümber hüppama.

Ema juhtis külalised läbi hämara köögi tuppa, mille seinad olid kaetud pleekinud tapeediga, ja kõneles ise:

«Vaata kui hästi. Mul on pliit veel kuum, praen kohe vorsti ja lõikan sinki, nääriõlut on ka veel järel... Palitud võib riputada siia. Ma tulen kohe...»

Ema läks tagasi kööki.

Andrus aitas Reedal palitu, seljast ära võtta.

Reet vaatas uudishimulikult toas ringi: lihtne laud, mõned toolid, akna juures kummut, nurgas kitsas kušett — kõik kõige lihtsam ja vajalikum. Kauasest tarvitamisest on mööbel kulanud nagu ema kingadki, seejuures aga puhas ja tugev.

Andrus võttis kummutilt raami sees päevapildi.

«Minu isa.»

Mastide ja korstnate taustal nägi Reet pikka kasvu naerul näoga madrust, banaanikimp käes.

«Te olete rohkem ema moodi, kuid naeratus on isalt,» ütles Reet.

Suu palus ta Andrust näidata talle maja. Reedale, kes oli kaevanud üles töölisasulas, oli kõik siin huvitav ja imestustäratav. Kuuri otsas katusealuses avastas ta terve rea asju, mille otstarbest tal polnud aimugi. Mingid ridvad, kopad, põikpuul võrreud kividega, üks katkine võrk, mis tõmmatud puuvõrudele nagu kalaroietele. Palkseina iga prao vahelt tolknes mingi tööriist. Roostetanud nuga, kulunud viil, arvutuist hoopidest hattu launud peaga peitel ja saag, millel hambad väljas. Lae alla olid torgatud vikadid. Kahe aampalgi vahele pistetud roostetanud kapparaua peal märkas Reet pääsukese pesa ja oli sellest vaimustatud.

«See siin on ahing,» osutas Andrus kentsakale riistapuule, mis sarnanes suure pika varrega kahvliga. «Kevadel raiutakse sellega haue, talvel aga käiakse hülgejahil. Näete, kui painduv! Vars tehakse noorest painduvast kuusest.»

«Milleks nii palju pusse?» küsis Reet.

«Igaühel on oma otstarve. Selle peene ja pika pussiga tapeetakse sigu; sellega siin, millel on vaskvõruga pea, kraabitakse hülgenahalt rasva; tolle kitsa ning teravaga hakitakse kapsast.»

Reet kõndis nende oma aja ära elanud asjade hulgas, katsus neid käega, kuulas Andrus seletusi ja vähehaaval kerkis ta silme ette raske võitlusrikas elu, mida kunagi elati selles majas. Kui palju pusse, ahinguid, õngi, labidaid, kirveid, vikateid; kui palju maasepa juures valmistatud või oma käega meisterdatud igasuguseid tööriistu — ja kõik selleks, et hankida endale leivapalukest, sealihakantsakat või tünnikest silku!

«Ja te oskate neid kõiki tarvitada?» küsis Reet.

«Muidugi,» naeratas Andrus. «Kuidas siis muidu? Ainult künda ma ei oska, meri meeldib mulle rohkem.»

Reet mõtles, kui erinev on siiski tema ja Andrus elu. Tõsi küll, ka tema lapsepõlv igavas kaevuriteasulas ei möödunud muredeta: tagasihoidliku inseneri kohal aktsiakompanii teenistuses vedas isa hädavaevalt otsa otsaga kokku. Kuid nõukogude korra tulekuga muutus kõik järsult. Isa sammus märke: nüüd on ta vabariigi suurimaid spetsialiste põlevkiviasjanduse alal. Reet ei tea, mis on puudus, ükski ta soov ei jää täitmata. Ta on uhke oma isale, Kolga valla talusulase pojale, ning püüab olla isa vääriline: ülikoolis jõuab ta hästi edasi ja temast peab saama geoloog. Elus läheb tal kõik ladusalt, iga asja omandab ta kergesti, otsekui iseenesest.

Aga millega seletada hingelise erutuse hoogusid, mis teda vahetevahel valdavad? Sagedamini juhtub seda kevadel vara-

jase lumesulamise ajal; siis tahaks ta asja ees, teist taga nutta või seletamatus ärritushoos haarata puhvetilt raske vaasi ja virutada see vastu põrandat tuhandeks killuks. Käsi lõdvalt rippu lastes vahib ta, tuhmunud silmad pärani, enda ette ja talle näib kõik halb: nii see, et ta pooleldi vastu tahtmist astus geoloogiafakulteeti, kui ka see, et ta on kuulsas inseneri tütar, ja et professorid aina ootavad temalt midagi...

Siis on ta valmis vihkama iseennast selle pärast, et teda loetakse eesrindlikuks üliõpilaseks, ta kadestab üht oma sõbratari ning kursusekaaslast, kes jättis hooletusse arvestused ja lõi käega õpinguile: tal oli mingi keerukas armudraama ühe abi-elus viiuldajaga. See on ikkagi elav elu, kired, kannatused...

Neil hetkil märkas Reet endal isa raskete kulmude alt langevat terast pilku.

«Mis sa vaatad?» küsib Reet.

«Mul on täna vaba õhtu,» ütleb isa. «Kinos vist jookseb päris hea film, ajalehtedes kiideti.»

«Eks siis lähme vaatama,» nõustub Reet loiult. Ta mõistab, et isa polnud siiras: — kirjutuslaual on tal pooleliolev töö ja ajalehes polnud tänase filmi kohta midagi öeldud.

Nad lähevad kinno, astuvad kinossaali, liiguvad ridade vahele läbi. Peainseneri tunnevad kõik ta kõrge kogu järgi, talle antakse meelsasti teed, noormehed sosistavad oma tütarlastele kõrva: «Vana ise tuli.»

Enamasti on film halb, moraliseeriv, võltsi armastusega ja mingite väljamõeldud tegelastega. Reedal on kinos igav.

Pärast kino kodus jalutab vana Metslang, öökuub seljas, käed selja taga, hääletult oma kabinetis edasi-tagasi. Reet teab, et isa mõtleb nüüd temast ning mureseb tema pärast, ja Reedal hakkab halb: teda kohutab see, et isa kõike märkab.

... Reet vaatab vanu repnenud võrkusid ja mõtleb: kui julge mees peab olema kalur, et võidelda silm silma vastu loodusjõududega! Mis on see võrk mässavate merelainete vastu? Nagu härmalõng! Reet kujutleb hetkeks, et ta elab selles majas Andruse naisena. Nüüd läheb Andrus merele... Ta läheks kindlasti Andrusega ühes.

«Pärast isa surma on ahingud ja pootshaagid kõik rooste läinud,» rääkis Andrus ega märganudki, et Reet ei kuula. «Võrgud on rebenenud ega kõlba enam kuhugi. Muide, nüüd ei püüta siin ka enam niisuguste võrkudega. Kaluriartellil on hüiglasuured kakuamid, ja kalurid sõidavad merele mootorpaatidega. Kõik on muutunud ja elu pole enam endine.»

Kuulset tuba kaeti laud. Reet nägi laual suurt vaagnat tumedate verivorstide kuhjaga, rukki- ja püülileiba, higiseks tõmbunud klaaskanne piima ja õllega.

«Kas me tõesti selle kõik peame ära hävitama!» lõi Reet naljatleva hirmuga käsi kokku.

«Siis seisate kaua noored,» ütles ema.

Andrus ja Reet ei lasknud endid pikalt paluda: sõit ja värske õhk oli toonud neile hea isu ja leib oli maitsev.

«Ega te linnast niisugust leiba leia,» rääkis ema. «Linnal on kooruke külgede pealt pisut pruunistatud, pealt aga soe poletatud. Ja selle ajaga, kuni ta kohale veetakse, võtab tänava ja auto lõhnu külge. Andrus, paku siis külalisele suitsukala. See on sügisese püügi räim, siis ta on pehme ja rasvane. Suitsetasin ise õlesuitsu sees, õlesuits on ju veel parem kui lepa oma. Noh, Andrus, armastad kuivatatud haugi, seal ääre peal on.»

«Pole kunagi veel niisugust näinud...» tunnistas Reet. «Kui ilus kullakarva, nagu meega läbi imbunud!»

«Päikese käes kuivatatud,» seletas ema. «Päike ju kuldab kõike — vilja põllul ja mett kargedes ja kõrvitsaid aias... Andrus, ulata külalisele kõrvitsasalati, see on nelgiga.»

«Ja nelk on ka oma?» imestas Reet.

«Oma, kasvab akna all. Ta on mul eriline, hiina nelk.»

«Teil on süin kõik eriline,» lausus Reet tasa ja laskis pilgul meelnselt libiseda üle vanade tockate seinte, madala kummuti, mullele on asetatud raamiga päevapildid, üle kodukootud hallide pürandariiete, nii paksude, nagu oleksid nad pilliroost pununud. «Mulle meeldib väga teie juures.»

Reeda pilk peatus sinakal aknaruudul karniisilt allarippuvate mustade jääpurikatega. Õhtu lähenes märkamatult. Reet kujutles elavalt hämarusse kaduvat tuulelippu katusel, kaluriasula majakesi, kive kaldal, ääretut lumme mattunud jäälagendikku. Ja tal hakkas igav. Reet küsis endalt, kas ta suudaks elada süin sellel karmil merekaldal, kus ööd on nii pikad ja päevad lühikesed, kaugel heledasti valgustatud suurtest linnadest, kus kõik on nii kirgas ja kirev.

«Teie eluga siin peab harjuma,» ütles Reet.

Silmi tõstes märkas ta, et Andruse ema silmitseb teda uurivalt. Reet oli juba mõnigi kord tabanud tema pilgu endalt.

«Igale oma,» sõnas ema kergelt õlgu kehitades. «Kadakas kasvab kivisel pinnal, mänd liiva peal...»

«Vist on juba hilja...» taipas Andrus äkki, märgates, et Reedal on siin igav. «Tuleks ehk sõitma hakata?»

«Ma lähen lasen mootoril soojeneda,» — ja Reet lahkus toast.

Andrus ja ema jäid kahekesi, nad vaikisid hulga aega.

«Sa pole ammu enam kodus käinud,» lausus ema vaikselt.

«Jah. Ammu jah,» tuli Andrusel pisut hämmeldunult üle huulte. «Pidin Suur-Sondast kord juba päriks ära tulema. Nüüd ootan veel veidi.»

«Kui pojad ennast kodus harva näitama hakkavad, siis on sellesse alati segatud mõni tüdruk.»

«Mis sa räägid, ema,» krimsutas Andrus nägu. «Õige mul neid vaja...»

«Ei, see on nii. Ainult too tüdruk pole sinu jaoks, Andrus...»

«Mis sa nüüd, me pole Reedaga õieti tuttavadki. Ta ei vaata üldse minu poolegi.»

«Mida's sa nii kehevile löid? Küllap ikka vaatab ka. Reet ju ei tea isegi, mida ta tahab ja mis talle meeldib. Sulle on vaja teistsugust tüdrukut. Lihtsat, head, südamlikku...»

Andrus vaatas ema tõsisesse, pisut kurba näkku ja pani äkki oma tagasihoidlikkuse kohta otse ootamatu õrnusega käed ema õlgadele.

«Kui leiaksin nii hea tüdruku nagu sina, ema. Kuid niisugust ei leia kuskilt ega kunagi.»

Auto kihutas maanteel, ta tuled tõid pimedusest nähtavale kord lumise mütsiga teeäärse männi, kord hõbehärma mähkunud kase.

Rooli taga elavnes Reet jälle. Tee oma järskude kurvide ja kallakutega, ohtlike kohtamiste ja kiiresti möödavälgatavate postidega tormas vastu. Kui alati saaks lennata nõnda ahvatlevasse teadmatusse täis üllatavat uudsust ja kui alati autolaternate eredas valguses tantsiskleksid nõnda lumekübemed pimestatud kihulaste parvena!

«Maantee — temas on midagi romantilist,» ütles Reet. «Maantee ristuvad inimeste rajad, põimuvad saatused.»

Andrus vaatles silmi vidutades lumehelveste tantsu ja mõtles, et tema rada võib-olla ristus praegu tolle eriskummalise tütarlapse rajaga.

«Näгите, praegu kihutas mööda auto,» jätkas Reet, «seda juhtis nooruk, päris poisike. Ta vedas terastalasid. Need vala

takse betooni ja paigutatakse jäädavalt ehitusel olevasse koolihoone kuskil kolgas. Nooruk vananeb, koolihoone aga jääb püsima, võib-olla saavad selles õpetust noormehe lapselapsed. Ise on ta juba ammu unustanud talvise öö, mil kihutas terastaladungiga, ja selle juhusliku kohtamise teekäänakul... Juhus, kuid selle taga on igavik. Andestage, ma fantaseerin, ent see kõik on nii kummaline, eks ole?»

«Jah, kummaline...» kinnitas Andrus hajameelselt järele. Ta muutis vaevu jälgida Reeda meeleolumuutusi ja mõtteid; talle tundus, et Reet väljendab oma mõtteid ülimal määral täpselt ja otsesti, — tema seda ei osanud.

Igavest on elus vähe,» lausus Andrus, et midagi öelda. «Ari, see on igavene.»

«Jah,» nõustus Reet ja talle torkas pähe uus mõte. «Ütelge, kas te purjepaati juhtida oskate?»

«Oskan... Kuidagi tulen toime.»

«Kui suvevaheajale tulen, hangin ma paadi või jahi ja me võime merd mööda teie koju. See on tore, eks ole? Küll teie ema siis imestab!»

«Nojah, seda võib,» nõustus Andrus oma mõtteisse süvenenuna meelsasti, ja küsis äkki täiesti ebasobivalt: «Ütelge... te olete naine... kas tähendab teile palju edu, kuulsus... auto?»

Reet heitis kõrvalt talle kiire pilgu ja ei vastanud kohe.

Küsimuse ootamatus ja ettekavatsetus tegid Reeda tähelepanelikuks. Ta arvas, et Andrus lihtsalt jätkab päevast kõnelust rüga ole heitekski kogu nende pika sõidu kestel lakanud mõtlemust selle üle. Nähes, kuidas Andrus kogu aeg enda ette vahib ja teeseldud rahuga vastust ootab, mõtles Reet, et Andrus ei kuulu nende hulka, kes oskavad varjata oma tundeid. Kuid mis temaga on? Miks tema sõnad — Reet ei omistanud tookord oma sõnadele erilist tähtsust — Andrusale nii sügavale hinge tungisid. Kas sel kõigel on seost tema, Reedaga, või on siia segatud mõni teine tütarlaps?

«Vaadake...» alustas Reet oletustes ekseldes. «Vististi jah... Puškinil on öeldud:

«Ma kuulsust igatsen ja mu nimi
su kõrva üllatagu iga tund,
et viibiksin ma kõikjal sinu juures...»

«Hästi öeldud,» sõnas Andrus valjusti. «Ja nii on see teie arvates iga naiseaga?»

«Jah,» vastas Reet. «Iga naisega...»

Ta vastas taas uurivalt Andruse otsa.

Seekord vastas Andrus ta pilgule, kuid nagu Reedale tundus, tegi ta seda liiaks tavaliselt ning rahulikult, — ja see torkas tütarlast valusalt.

Seejärel vaikisid mõlemad hulk aega, jälgides ees süttivaid ja jälle kaduvaid punaseid signaaltulesid.

«Ta armastab teist tütarlast,» ütles Reet endale ja see mõte erutas teda ebameeldivalt.

25

Villu oli kohe valmis Andruse asju Vaga juurest ära tooma, kuid alles vana meistri korteris sai ta aru, kui kergemeelselt ta oli talitanud.

Vaga pakkus Villule vaikse häälega istet, pärast seda tõmbus ta lahtilöödud ajalehe taha ning jäi vait. Linda läks kõrvaltuppa, kus Andrus varem oli elanud; Milde hakkas tusase naoga söögitoa laual Andruse pesu kokku panema.

«Ma pesin pesu puhtaks ja nõelusin sokid ka ära,» ütles Milde. «Ainult ühele varrukale ma ei jõudnud nõopi ette ajada.»

Milde võttis nõela, niit vingerdas otsekui elusana ta näppude vahel.

Tuppa tuli Linda.

«Andruse õpikud...» tütarlaps ladus lauale mõned raamatud ja lahkus ükskõikse ilmega toast.

«Kas ta siis ise ei võinud oma asjade järele tulla?» küsis Vaga lehte ära pannes jahedalt.

«Tal on treening, ei saanud.»

«Noh, noh, ei maksa keerutada,» katkestas Vaga teda hoolimatult. «Olen liiga vana selleks, et mulle suu sisse valetada. Või treening... Poisikene ajas nina püsti, südametunnistus pole puhas, see on see treening!»

Villu tammus piinlikkust tundes jalalt jalale — ta ei istunudki pakutud toolile — ja kirus südame põhjas oma sõpra.

«Kuhu nad siis nüüd suvatsevad kolida?» päris Vaga pilkavalt.

«Direktor andis talle toa,» ütles Villu vaikselt ning kohmetult ja heitis kärsitu pilgu Milde poole: paneks too ometi kõik rutiini kohvrissi, mõni asi nüüd — see nõop! Kuid samal ajal

106

markasid Milde silmad veel kuskil midagi korrast ära olevat ja need hakkas ta käes uuesti välkuma.

Villu ohkas; suutmata piinlikku vaikust ja Vaga torkivat pilku enamus taluda, lisas ta rumalast peast:

«Toal pole viga, valjuhääldaja sees... ilus tapeet...»

«Nii, nii... Tähendab, meie kangelane on rahul,» ja Vaga kadus jälle ajalehe taha.

Palatma jäi ainult pisut värisev, suurte pahklike sõrmedega üht vipestatud küünega väikesel sõrmel, ja Villule näis, et isegi kusi taunib Andrust ja ühtlasi ka ta sõpra.

«Sünn on ta kaks särki,» ütles Milde. «Ühel oli krae täiesti talil kulunud, ma õmblesin vanast mansetist uue.»

«Seda sa, memm, tegid asjata,» kostis salvav hää ajalehe tagant. «Andrus on nüüd suur nina, aga sina õmbled talle vanast mansetist krae. Mis temal meist enam on.»

Ta vaatas Villule otsa, nii nagu seisaks tema ees Andrus

Villu vajus kõssi ja tal oli kange tahtmine püsti tõusta ning tagasi vaatamata põgeneda. Kuid oli hilja taganeda.

«Milleks te siis nii...» astus Villu väriseva häälega oma sõbra eest välja. «Andrus pole ju halb poiss...»

Vaga ei lausunud selle peale sõnagi, nagu poleks ta kuulnud.

Lõpuks ometi klõpsatas kohvri lukk ja Villu ohkas kergendatult.

«Kui tal peaks midagi pesta olema, las saadab siia... ärgu hübenegu midagi...» ütles Milde teda ära saates. «Või sokke nõeluda...»

Ajalehe tagant kostis irooniline turtsatus.

«Tingimata ütlen, suur aitäh... vabandage,» ja Villu tagasi arglikult ajalehe poole kõõritades tagurpidi ukse juurde. «Nügemist. Palun, vabandage väga...»

Linda kuulis Andruse toast ukse sulgemist ja mõistis, et Villu lahkus, viies väikese kohvriga ära oma sõbra varanatukese. Seni oli Linda ikka lootnud, et kõik kuidagimoodi veel laheneb: võib-olla Andrus ise tuleb ja seletab kõik või toob isa ta tagasi. Kuid nüüd, mil uks kinni paugatas, ei jäänud enam mingit lootust: Andrus ei astu enam kunagi sellesse tuppa.

Paratamatu kaotuse tundega laskus Linda tugitooli kirjutuslaua taga ja ta pilk langes paberilhekestele, mis Andruse õpikuist välja olid kukkunud. Lehekesed olid jümeni täis kritseldatud purjelaevade siluette.

107

Jäik tomp kerkis Linda kurku, tal oli Andrust nii valusalt kahju ja ta oli nii solvunud, et laskis pea kätele vajuda ning puhkes pisaraist lämbudes hääletult nutma.

Et aga isa-ema ei juhtuks kuulma! Linda püüdis endast võitu saada, kuid ei suutnud, kogu ta keha vappus hääletust nuuksumisest. Nii nuttis ta esmakordselt: see oli vist esimene raske katsumus ta elus.

Lindale tundus, et Andrust mahajäänud paberilehed purjelaevade siluettidega heidavad talle vaikivatena ette midagi halba ning Andrust suhtes sõnamurdlikku. Ta kujutles elavalt, kuidas Andrus, suur ning kohmakas, istub õpiku kohale kummardununa laua taga ja kuidas ta käsi hajameelselt arvutulpade asemel veab paberile laevamaste.

Linda hakkas arvama, et Andrustele lihtsalt ei osatud läheneda ja tõugati ta endast ära. Isa suhtus asjasse liiga järsult ja tema ise ka on paljusküüdi, tehes Andrustele ülekohtu...

Ent nüpea kui Linda hakkas piinlikult juurdlema nende solvangute olemust, Andrust täiskritseldatud lehekesed otsku kadusid tal silmist. Kui tuletada meelde, kuidas see kõik oli, siis ei kõnele paljugi siin Andrust kasuks. Tol õhtul tahtis Andrus vist teda suudelda... Pärast ei seletanud ta üldse oma käitumist, vaid sulgus endasse, muutus õelaks ning vaenulikuks. Kui jöhker oli ta kallaletung Lutsule ja tüli isaga! Võib-olla ta, rumalake, kujutles jumal teab mida tema tutvuse taga Lutsuga? Aga mis õigus oli tal nii mõelda, kui ta midagi ei teadnud ega polnud temalt endalt küsinud? See on lihtsalt lugupidamatus tema, Linda vastu...

Talvine videvik täitis mahedalt toa. Aken lõi Linda silme ees sinendama ja selle taga hõljusid laisalt lumehelbed nagu tolgi õhtul, kui nad Lutsuga Andrustele järele kihutasid. See polnud hea, et Lutsuga... Aga muidu ta oleks võinud hiljaks jääda...

Linda silme ette kerkis Andrust morn, vingest tuulest õhetav nägu. Kui jäine ning ligipääsmatu Andrus tookord oli! Tema haaras Andrust veel ähmiga varrukast kinni ja ta hääle murtus erutusest. Ja Rannap nägi seda kõike pealt ning võis tõlgitseda seda omamoodi. Kuidas ta end alandas, kui rumal ta oli sel õhtul...

Toas läks pimedaks, silm juba ei seletanud enam, mis lehekestele oli joonistatud, lehed sulasid ühte pimedusega, neid oli võimatu leida.

«Et Andrus ise on kõiges süüdi,» kinnitas Linda endale kannatlikult, summutades vasturääkivaid hääli oma südames.

Kuid imelik, kuigi Linda end täielikult õigustas, ei toonud see talle kergendust ega rõõmu.

Kui Andrus sel päeval, mil ta Metslangi juures käis, veel ei märganud, et tema elus on avanenud uus lehekülge, siis pärast sündmused ei jätanud selles vähematki kahtlust. Tsehhi tootmisnõupidamisel ei räägitud üldse enam muust kui tema poolt ettepanud gaasihjude teenindamise reorganiseerimisest. Tuletati isegi meelde tema ideed kõnetorude sisseviimise kohta ahjukordade vahel ja nüüd ei paistnud see idee kellelegi naiivsena. Andrust lühike ning katkendlik ettekanne võeti vastu käteplaginaga, mida tootmisnõupidamistel julitus harva. Üks esimesi plaksutajaid Andrustele oli parteiorganisator Rannap.

Kõnelusi oli palju. Brigaadide täielik reorganiseerimine ja üleminek tasumaksmisele gaasitoodangu pealt olid küllaltki aktuaalsed küsimused, et keelepaelu valla päästa. Üksnes tavaliselt sõnaohter Luts vaikis; mõttlikult vaatas ta käsi plaksutavat Rannapit ja otsustas sõna mitte võtta.

Üldine arvamine kaldus sinnapoole, et kuigi see asi on uus, paistab ta töötavat suuri väljavaateid.

Mõne päeva pärast teatas Vaga Andrustele jahedavõitu toonil, et Andrus määratakse uue kompleksbrigaadi brigadiriks, peatehnoloog insener Koppel aga on uued brigadirid kokku kutsunud, et neid üksikasjaliselt instrueerida.

Iga uus päev tõi Andrustele üllatusi. Kord viis gaasitehase noor ametiühinguorganisator Nikolai Ušakov ta tehase autoga tube vaatama. Andrus valis kolmest talle pakutud toast välja kõige valgema. Võidu prospektil äsja alles valmisenhitatud maja päikesepoolsel küljel. Tuba lõhnas alles värvi järgi ja keskküte-radiaator praksus hubaselt.

«Oieti valitud,» kiitis suur spordiharrastaja ning Andrustesse sõbralikult suhtuv Ušakov. «Ja ka naabrus on sul hea. Näed seda palkonitega maja peaaegu vastas üle tänava? Seal elab peainsener Metslang.»

Andrus hakkas saama kirju kutsekaartidega piduõhtutele, näitustele, koosolekutele.

Äkki selgus, et Andrust on kõigile vaja.

Insener Koppel pistis talle pihku blanketi, et Andrus kirjutaks avalduse mingi väga pika nimega ühingusse liikmeks astumiseks. Andrus otsis üles kunstnikebrigaad Tallinnast ja mustajuukseline roheline silmadega naine hakkas tema büsti voolima. Ta juurde ilmus linna ajalehe kaastööline, umbusklikult kõõritavate silmadega mees, ja ütles, et kutsub Andrus tööjuurest ära kõigest viieks minutiks, kuid istus Andrus juures kolm tundi, ja Andrus jutustas talle kogu oma elukäigu. Teda pildistati korduvalt küll otse eest, küll profiilis.

Nagu kiuste polnud Andrusel nüüd ainukestki vaba tundi. Ta hakkas õhinal õppima gaasiasjanduse tehnoloogiat. Aine ei paelunud teda, sest ta ei kavatsenud hoopiski pühendada oma elu tehasele. Kuid oli kuidas oli, saatuse tahtel oli ta tõusnud ülesmärke ja nüüd tuli maksku mis maksab seal püsida.

Andrus külastas hoolega kõiki neid piduõhtuid, koosolekuid ja konverentse, kuhu teda kutsuti. Kui teda paluti sõnavõtuga esineda, siis kõneles ta ammendamatuist reservidest, mida peidab endas Metslangi ahjudele rajatud gaasitehas.

Kuid keegi ei märganud, et Andrus kõneleb iga kord üht ning sama; kõigile meeldis tema noorukitrots, oma jõust alles ebateadliku nooruse nurgeline kohmakus.

Andrusel polnud midagi kuulsuse vastu — oh ei! Ta avas rõõmuga kuulsusele pärani oma uue toa ukse ja aknad. Ta polnud küll harjunud avalikult esinema, kuid sai üle piinlikkusest ja oli valmis välja astuma igal koosolekul olgu või lühikese ning katkendliku sõnavõtuga, peaaegu äga, et ta nimi trükitaks aruandesse. Edu oli talle pähe hakanud.

Millise sisima erutuse ning hõiskamisega lõi ta lahti trüki-musta järele lõhnava värsket ajalehte, otsides selle veergudelt oma nime. Ta leidis selle kohe. — «...Järgmisena võttis sõna noor tootmise novaator Andrus Laane...» luges Andrus, peatus kaua neil sõnadel ja mõtles, et küllap Lindagi näeb neid, näeb võib-olla selsamal hetkel: ta ju ometi loeb linna ajalehte.

Kuigi Andrusel oli vähe vaba aega, nõustus ta siiski meelsasti poseerima kunstnikule. Ta istus kannatlikult tundide kaupa puhketoas kõrval toolil akna all heledas valguses, keeras kord külje, kord näo kunstniku poole ja mõtles värsket savi lõhna sisse hingates, et ta büst pannakse välja kõige nähtavamale

kolmle. See äratab kõikide tähelepanu. Ka Linda näeb seda...

Ja kui ei näe, loeb ta näituse aruandest tema kohta.

Ning ta kordas mõttes endamisi mällu sööbinud ridu:

«Ma kuulsust igatsen ja mu nimi
su kõrvu üllatagu iga tund,
et viibiksin ma kõikjal sinu juures...»

Kahetkümmet teisel jaanuaril toimus kultuurihoones Lenini mälestusele pühendatud ülelinnaline pidulik koosolek. Andrus võpatas, kui kuulis oma nime presiidiumi valitute hulgas. Saalist kostis mürisev käteplagin, tähendab, teda tunnevad pinglindavad kõik tervest linnast siia kokkutulnud gaasitöölised ja koevurid, meistrid ja spetsialistid! Kuid alles pool aastat tagasi ei tuntud teda Suur-Sondas veel üldse.

Sadade pilkude all astus Andrus vahekäiku mööda lava poole, et minna oma kohale presiidiumis. Keegi näitas talle tooli kätte. Andrus istus, kuid kargas kohe jälle püsti, sest ta oli sattunud esimesse ritta. Aga kohta vahetada oli juba hilja, keegi asus kõrvaltoolile ja sulges läbikäigu.

Algul püüdis Andrus saali mitte vaadata, hiljem aga hakkas pisut rahunenuna ringi vahtima. Laua teises otsas märkas ta Vaga halli pead. «Kui hea, et Vaga on nii kaugel,» mõtles Andrus. Vagale üsna lähedal, Lenini ordenit kandva paksu naise kõrval istus Julius Metslang, must ülikond seljas, ja silmitses analistujaid.

Andrus vaatas Metslangi poole, ta oleks tahtnud kohata tema pilku. Äkki näeb Metslang teda, naeratab ja kergitab pisut irooniliselt paksu kulmu, nagu tookord uuel aastal, kui nad klaase kokku löid. See naeratus näitab Andrusel, et tema tänase triumfi taga siin kultuurihoones seisab ikka toosama mehine, tugev ja tark Metslang.

Ja tõepoolest, Metslang nagu aimas olukorda, laskis pilgul üle Andrusel libiseda ja noogutas sõbralikult naeratades pead. Andrus lõi heameelest lõkendama ja vaatas ringi, kas teised ka märkasid, kuidas peainsener teda tähele paneb. Ta istus vabamalt ja andus mõnusaile mõtisklustele.

«Tähendab, mu mõttekesel on väärtust, kui nii tark mees sellest kinni on haaranud!» arutles Andrus. «Räägitagu mis tahes, aga mõtte ütlesin mina välja, kuigi sellele oli ennegi vihjatud, nagu hiljem tootmisnõupidamistel kõneldi.»

Ja kui nii, siis on ta täielikult ära teeninud nii tänased kiidu-

avaldused kui ka kirjutused ajalehtedes ning kogu linna tähelepanu.

Siin meenus Andrusle Linda. Ta ajas enda sirgu ja toetus tooliselja vastu. Kas Linda näeb teda? Mis tunne tal on teda vaadates? Kas tal on häbi oma upsakuse pärast ja selle pärast, et ta eelistas temale Richard Lutsu?

Andrus kujutles juba, kuidas ta vaheajal kohtab fuajees kahvatut ning kahetsuse pärast näost ära langenud Lindat ja suuremeelselt talle käe ulatab...

Püüdes näole tähtsat ilmet anda, hakkas Andrus silmadega otsima rahvamassi hulgast Lindat. Ent kuidas ta ka ei püüdnud, ei läinud tal siiski korda Lindat leida, ja see rikkus mõnevõrra ta ülevat meeleolu.

27

Kui ümmargune elektrikell tehase sööklas üks lõi, vajus rahvas söökla udest sisse.

Andrus istus harjumuse kohaselt merel sõitvat kalalaeva kujutava suure pildi alla. Kobestajad olid selle laua kunagi meelepärastelt välja valinud ja neid pahandas, kui keegi teine sellesse lauda asus. Isegi nüüd veel, mil enamik kobestajaid oli saanud brigadirideks ning mööda brigaade laiali läinud, jäi see laud endiselt neile, ja ettekandjad nimetasid seda «brigadiride lauaks».

Vaevalt sai Andrus lõuna ära tellida, kui tema juurde istus värskelt määratud brigadir Jaan Teder, seejärel tuli sinna lauda paks Rahn, kes polnud brigadiri «möötu» välja andnud ja töötas nüüd masinistina laadimisel. Rahn tundis end solvatuna ja nõokas uusi «ülemusi».

«Nägid?» Jaan Teder vehkis ajalehega Andrusle nina all. «Nägid?» kordas ta.

Andrus nägi oma pilti ja temale pühendatud artikli jämedalt trükitud pealkirja.

«No näita siis...» sirutas ta teeseldud hoolimatusega käe ajalehe järele.

«Ei, ei, enne tuleb välja teha.» Jaan pani ruttu ajalehe ära. «Pudel õlut!»

«Igale mehele, igale mehele pudel!» hüüdsid hulganisti «brigadiride lauda» kogunenud endised kobestajad.

112

«Telligel!» lõi Andrus käega ja haaras Jaani käest kähku ajalehe.

Artiklis vilksatas Andrus Laane nimi peaaegu iga kolme rea tagant. Kuid samas meenutati millegipärast ka meister Vaga ja brigadir Lutsu.

«Kullap kiidetakse vist?» torkas Rahn ja pilgutas salvavalt silma.

«Nii... kirjutavad,» ühmas Andrus ükskõiksesti; neile lähenevat Lutsu nähes pani ta ajalehe ruttu kokku.

«Ehee, Riks on vist juba väiksed tropid ära teinud!» laksutas Rahn keelt.

«Mis ma näen: puha pudelid laual!» hüüdis Luts. «Elate jõukalt.» Ta istus lauda, laskis pilgu üle meeste käia ja muigas joobnult. «Ma mõistan, mu semlak teeb välja... Tä-täna mina, homme mina! Vabandust, tähendab vastupidi...»

«Just nimelt vastupidi: eile sina, täna Andrus,» parandas Jaan Teder. «Kuni praadi tuuakse, ma loen sulle. Pane tähele: «Kollektiiv kasvatas üles silmapaistva tootmisnovaatori Andrus Laane...» Edasi aga: «Tema esimeseks õpetajaks, kes pühendas teda tootmise peensustesse, oli brigadir Richard Luts...» Nüüd, ka sind pole unustatud.»

«Ajaleht pole unustanud, aga mõni mees on,» muigas Rahn.

«Kuid Andrus Laane peakasvatamiseks,» jätkas Teder, «on olnud vana kommunist Vaga. Tootmisala suurepärase tundjana näitas Vaga seltsimees Laanel uut ratsionaliseerimisideed välja tootada. Tema isaliku abi tõttu tuli seltsimees Laane edukalt toime raskustega...»

«Säh sulle!» hüüdis Andrus ärritatult vahele. «Sina mõtled välja, aga ajalehes kirjutatakse, et kõik puha Vaga töö!»

«Miks nii?» Jaan vaatas imestunult Andrust. «Siin on öeldud ainult, et tema abi tõttu...»

«Kena küll, tema abi tõttu! Ja ilma temata ma oleksin vist istunud, käed rüpes, mis? Aitab juba, mul kõrvad aina huugavad sellest abist... Minu arust kulaks Vagale endale mõnes usjas õpetust anda.»

Jaan Teder tahtis nagu vastu vaielda, kuid mõtles ümber ja hakkas sööma.

Andrus koogitses närviliselt kahvliga, isu oli läinud, ta mälus mõni aeg ilma isuta ja tõusis lauast.

«Noh, nägemiseni... Mul on mõned asjad ajada.»

Ja Andrus astus tagasi vaatamata laudade vahelt ukse poole.

8 Teosed II

113

«Kõnnib ringi justkui autahvilt võetud päevapilt,» nähvas Luts talle järele vaadates nõökavalt.

«Õigust öelda, Riks,» pöördus Jaan Teder endise kobestajate brigadiri poole, «sul on Andruse peale süda täis, et ta sind üle löi!»

«Mind? ...» süttis Luts. «Ja teid ta ei löönud üle? Su teenistus on ju lännu!» vilistas Luts ja tegi käega paljutähendava liigutuse. «Kahju polegi või?»

«Võib-olla et ongi, kuid asi ei seisa selles. Kobestajaid on tehases käputäis, teisi töölisi aga tuhandeid. Sellest peale, kui ahjud joonde seati ja gaasitoodangu pealt maksma hakati, tõusis teenistus kõigil. Sellest tuleb aru saada.»

«Minu brigaadis sa nii ei targutanud, kui ma teid kõiki oma kulul kostitasin,» nähvas Luts.

Paks Rahn pahvatas äkki üle kogu söökla laginal naerma.

«Mäletad, Riks, misukese pummelungi sa ükskord korraldasid, sampusega?» hüüdis Rahn. «Terveks päevaks sai üüritud kaks taksot, ma põletasin veel purjus peaga oma uutele pükstele augu sisse.»

«Jah, ajasite tehase korratu töö arvel prisket raha kokku,» nähvas Jaan. «Kuid niisugune olukord polnud normaalne.»

«Lutsu «Moskvitš» on selle eest täitsa normaalne,» pistis üks endistest kobestajatest vahele.

«Ma müün ta varsti Andrusete maha, et tal oleks mugavam Metslangi tütre juurde sõita,» irvitas Luts. «Kus on alles pugeja ja karjerist! Aitasin koos Vagaga ta järjele, nüüd sülitab mees ka Vagale... Kuulsite, mis ta vanamehe kohta ütles?»

«S-st!» keelitas teda Jaan.

Vaga astus einelaua leti juurde, kuid Luts ei mõistnud Jaani hoiatust, vaid laamendas edasi.

«Mis sa seisad selle lurjuse eest!» kõrgendas ta häält. «Andrus sülitab kõigile ja kõigele, et aga ajalehed temast kirjutaksid. Ta vedas alt ja tüssas ka Vaga, laskis paista end paipoisina... Nüüd kaapab Metslangi kintsu, küll näed, et veab alt ka peainseneri ja abiellub ta tütreaga. Pidage minu sõnu meele...»

Luts jäi äkki vait: tema ees seisis Vaga.

«Tead mis, kallid mees,» ütles Vaga vihaselt. «Ära minu pärast palun tuju riku, Andruselga klaarin ma ise oma asju. Meil on temaga oma arved õiendada, aga tehase jaoks tegi ta suure asja, selle eest peab teda austama. Nii on lood!»

Ja vana meister läks laua juurest ära.

«Noh, näete, mehed,» madaldas Luts häält, «ma ju ütlesin, et ta veab vanameest ninapidi... Säärasel lurjusel kuluks larhv üle luua!»

Luts kahmas laualt võõra klaasi õllega ja kummutas kurgust alla.

Andrus luiskas, öeldes, et tal on mitmed asjad ajada. Ta talus lihtsalt kasutada lõunavaheaga, et üht oma kavatsust teostada. Viimasel ajal oli ta aina oodanud, et juhus teda Lindaga kokku viiks. Rahva hulgas olles vaatas ta alatasa ringi, lootes näha Lindat. Andrust vaevas painav mõte: kuidas suhtub Linda temasse nüüd, mil ta elu on võtnud hoopis teise pöörde? Kuidas reageerib ta Andruse edule? Mida ütleb Linda talle kolitumisel?

Ent kohtumist ei tulnud ega tulnud. Kuid pole mõtet tuulevikusega kaldale istuma jääda, tuleb asuda aerudele ja julgelt merre sõuda...

Mornilt enda ette vahtides astus Andrus üle tehase õue. Ta oli nii mõttesse vajunud, et ei märganud isegi Lainet, kui see noorte naistööliste kärarikka kambaga temast möödus ja naeratas.

Andrus mõtles selle üle, et ta sööklas kõneles Vagast vist liiga jõhkralt. Oma südamepõhjas tundis ta seda juba siis, kui Vaga kolita teravusi ütles, kuid ägedusehoos ei suutnud end pidada. Talle näis äkki, et ka teised loevad endid asjaosalisteks, et vähendada sellega Andruse teeneid. Kui neid kuulata, siis tuleb välja, et nad kõik on olnud tema õpetajad, isegi Luts.

Imelik asi: kui sulle eksamil pannakse neli, siis ei kipu keegi nimetama end sinu õpetajaks, kuid tarvitseb teha midagi, millel on väärtust, kui igaüks ruttab lugema sind oma õpilaseks; ja vist Metslang üksi ei arva, et Andrus talle millegi eest tänu võlgu on, kuigi peainseneril oleks selleks võib-olla kaaluvad põhjused.

Ükskord — see oli Andruse edusammude algpäevil — avaldas ta Metslangile oma kahtlusi.

«Kõik on hästi,» naeratas peainsener. «Kõik läheb väga hästi. Teist on meile olnud palju abi, olete tulnud toime suure asjaga. Enam usku isendasse, seltsimees Laane, pea püsti!»

Ja tõepoolest, miks ei peaks ta uskuma endasse? Ta on tõeliselt saanud hakkama tähtsa teoga. Insener Metslang pole seda laadi mees, kes sõnu tuulde loobib. Ning lõppude lõpuks kas tema, Andrus, pole alati ennetanud oma eakaaslasi nii tegudes

kui mängus? Poisikesena merekaldal oli alati tema see, kes lutsukivi veepinda mööda oskas kõige kaugemale visata; hiljem polnud kogu kulas noorukit, kes maadeldes oleks talle suutnud vastu seista; viieteistkümnenaastasena aga tassis ta juba täismehena võrke paati. Ka koolitarkuse omandamine ei nõudnud temalt suuremat vaeva. Tal tarvitses midagi tõsiselt tahta, ja alati saavutas ta selle.

Ainult üks kord lõi ta usk iseendasse kõikuma, see oli merekoolis eksamil. Pärast läbikukkumist pigistas ta viha pärast käed nii kõvasti rusikasse, et sõrmeküüned tungisid peopesadesse. Siis mõtles Andrus esmakordselt, et õnn pole varblane, kelle võid kiviga ülalt alla tuua. Ja sealsamas merekaldal «Russalka» juures töötas ta endale, et võtab õpetust sellest teda valusalt tabanud äpardusest.

Noh, ja ei saa öelda, et elu siin Suur-Sondas, selles tule ja gaasi riigis, poleks talle au toonud. Peainsener Metslang ise tunnustab tema teeneid. Ja mitte üksi Metslang, vaid sellest annab tunnistust kõik, isegi kalli kodukülamehe Richard Lutsu kadedusest tige nägu, sest Luts ei suuda andestada Andrusale oma lüüasaamist. Lutsuga tuli Andrusel läbi teha üsna raske võitlus. Mõelda ometi, Luts oli ju tuntud mees Suur-Sondas, teda peeti eesrindlikuks kogemustega brigadiriks, temast kirjutati ajalehtedes, nagu nüüd kirjutatakse Andruselt. Ja mis on Luts nüüd? Nüüd näevad kõik, et ta tõeliselt osutus tühiseks väiklase hingega tegelinskiks. Ja kes lõi Richard Lutsu jalust maha? Tema, Andrus! Kelle algatusel korraldati ümber töögaasihjudes? Tema, Andrus, algatusel! Nüüd ületab tehas plaani ja see on tema, Andrus, teene. Nii kirjutavad ka ajalehed. Tõsi küll, nad mainivad veel ka Vaga. Kuid selles on süüdi too kõõrdsilm toimetusest, kel pole asjast õiget aimu ja kes nähtavasti püüab vanale meistrile meele järgi olla.

Igal juhul näitab see kõik, et tema, Andrus, võiks Suur-Sondas saavutada paljugi, kui tal ainult oleks tahtmist siia jääda. Kas polnud tema läbikukkumine merekoolis pime juhus, saatuse tuju või lihtsalt eksamineerija norimise tulemus? ... Hm ... võimalik ...

Kuid teda ei rõõmustanud niipalju isegi Suur-Sondas saavutatud edu kui see, et ta näitas Vaga perele, mis üleskiidetud Richard Luts tõeliselt väärt on. Säh sulle kosilane! Lindal oleks tõepoolest aeg mõista vahet tema ja Lutsu vahel. Millegipärast aga hoidub Linda kangekaelselt temaga kokku puutumast.

Aga võib-olla Lindal on lihtsalt halb oma käitumise pärast?

Nu mis siis, Andrus on suuremeelselt valmis andestama talle, unustama meelchärmi, mida Linda talle on valmistanud. Andrusel tarvitses vaid sulgeda silmad ja ta nägi, kuidas Linda usaldavalt armsa näoga enda ette vaadates laulis:

«Oi, sa, Visla,
mets ja taevast sinu vees,
sinu vees ...»

Kui Linda ometi niisama usaldavalt temale silma vaadab ...

See, et Linda Lutsu pruut on, hakkas Andrusel juba ununema. Ta lihtsalt ei tahtnud sellele mõelda.

Andrus suundus pikka laia koridori mööda hoone teise otsa. Lähenedes klaasvaheseinale, mille taga töötas Linda, aeglustas Andrus sammu. Tal polnud kavatsust Lindale esimesena lepituseks kätt ulatada. Andrus lootis lihtsalt kohata siin Lindat, leppimine aga tuleb iseenesest.

Koridori lõpus olevast aknast paistis otse näkku arglik naartsipäike ja helendas tükike taevast. Eresinisena tuletas see Andrusale meelde, et maailmas on olemas ka veel teisi värve peale Suur-Sonda tuhkhjashallide toonide. Taevast töötas kevadet, soovide täitumist, kordaminekut ...

Andrus peatus ajalehtedetahtli juures ja tegi näo, nagu loeks ta ajalehte, ise aga piilus vargsi tahvli nurga tagant. Klaasvaheseina taga paistis olevat suur ruum kirjutuslaudade ja kappidega. Mõned noored naistöötajad sädistasid lõbusalt ühe laua ümber. Lindat polnud nende hulgas.

Akki Andrus võpatas: koridorist kostsid kiired sammud ja tuttav vaikselt omaette ümisev hääl.

Ootamatult tabatuna puuris Andrus pilgu ajalehte, sealt aga vaatas talle vastu tema enda päevapilt.

Mõne hetke pärast pöördus Andrus ümber ja hüüdis võltsi imestusega:

«Kanäe, see on ju Lindal Tere ...»

Lauluümin katkes.

«Tere,» vastas Linda tagasihoidlikult ja tahtis mööda minna. Et teda peatada, osutas Andrus peaga enda päevapildi poole:

«Kas on sarnane?»

«On küll,» muigas Linda.

Andrus vaikis ja tammus jalalt jalale.

«Linda, meil oleks vaja teineteisega kõnelda.»

«Millest?»

«Kuidas, millest? Kas sul tõesti pole midagi mulle öelda?»

Linda peened kulmud värahtasid ja tõmbusid kortsu.

«Sulle? Ei, mul ei ole sulle midagi öelda.»

Ja Linda läks edasi.

Andrus vaatas vargsi ringi, kās keegi ei näinud.

Talle lähenes elatanud, prillidega naine. Too võis kuulda. Hea seegi, et naist näivad rohkem huvitavat pirukad paberkotis kui võõrad asjad.

Kõik kees Andrus: kui kangekaelne ja isemeelne plika! Andrus astus hoone peakoridori, kus rahvast ruttas mõlemale poole, paukusid ukseid ja tõmbas labitungiv niiske tuul.

Keegi võttis tal küünarvarrest kinni. Andrus vaatas tagasi. Jälle Jaan Teder!

«Mis sa nii vingus oled?» küsis Jaan.

«Niisama, tuju...»

Jaan vaatas ebatavaliselt tõsisena Andrusse otsa.

«Kuule, sõber,» alustas ta kiirustamata ning mõtlikuna, «tahtsin juba ammugi öelda sulle üht asja. Sa oled viimasel ajal kuidagi kangesti muutunud...»

«Mille poolest?» küsis Andrus kõrvu teritades.

«Noh, ma ei tea... Olid kogu aeg tubli poiss, nüüd aga on sind justkui ümber vahetatud.»

«Kuidas nii?» naeratas Andrus virilalt.

«Sinuga on raske läbi saada, sa suhtud halvasti inimestesse... No kuidas sa ometi võisid Vaga kohta nõnda öelda! Kõigil oli vastik kuulata sinu sõnu... isegi Lutsul. See pole ilus.»

«Tead, mis ma sulle ütlen,» katkes Andrusel viha pärast hää, «ma pole enam tita! Kõle palju õpetajaid on mulle siginenud. Ei teagi enam, keda neist kuulata.»

«Sa ära vihasta, ma nii sõbramehe poolest,» ütles Teder tagasihoidlikult ja laskis Andrusel käsivarre lahti. Kui nad tehaseõue jõudsid, tegi ta kohe minekut.

«Paistab, nagu oleksime tülli läinud,» mõtles Andrus. «Noh, ja olgu. Kah õpetaja väljas!»

Ja taas mõtles ta Lindast kibedalt solvatuna. Selgub, et üldine tunnustus, artiklid ja päevapildid ajalehtedes, kogu kõmu ta nime ümber — see kõik ei loe talle midagi! Ei, ta viib maksu mis maksab kõneluse Lindaga lõpuni, ei lase tal järgmine kord käest ära lipsata nagu täna.

Oli udune pühapäevahommik täis varblaste käratsevat säutsumist ja vee vulinat musta lume all... Andrus sidus parajasti poegli ees lipsu ette, kui uksele koputati.

«Noh, viimaks ometi oled kodus!» hüüdis Villu ukse juurest rõõmsalt. «Muidu viimasel ajal näen sind ainult eemalt: kordatud presiidiumis, kord oled ülemusega koos... Ei pääse enam ligi!»

«Astu sisse,» rõõmustas Andrus.

«Lähed jalutama?» Villu silmitses sõpra.

«Ei, asja pärast... Sa tule sisse, mul pole kiiret.»

«Astusin vähekeseks sisse... Vaata aga vaata, kulla sõber, kui kena elamine sul siin on! Päikesepoolisel küljel... Kaks akent. Ja mis see on, telefon?»

«Jah, pandi sisse,» ühmas Andrus teeseldud ükskõiksusega. «Ülemus näed tahab, et oleksin neil käepärast.»

«Ja-ah, telefon, see on...» madaldas Villu häält, kuid ei leidnud sobivaid sõnu ja tokerdus. «Oled end hästi sisse seadnud, Andrus! Kolisid päikesepaistelisse tuppa. Kodune telefon nagu Metslangil endal... Noh, ja mis ma rääkisin sulle tookord merekaldal? Näed nüüd, ja sina ei tahtnud veel siia sõita. Einoh, utle nüüd ise, kas mul polnud õigus?»

«No hea küll, oli õigus jah,» pomises Andrus.

Sõbra vaimustus tegi Andrusel lõbu ja kõditas pisut tema enesearmastust. Ühtlasi heitis ta Villule kahtleva pilgu, kas too ei kavatse kirjutada enda arvele mingeid näilisi teeneid.

«Sulle nad millegipärast ei andnud päikesepoolset tuba ega pannud telefoni sisse...» mõtles Andrus ja vaatas viltu elavnenud Villut, kuid samas hakkas tal häbi oma mõtetest, ning et teist juttu teha, küsis:

«Miks sa täna nii lõbus oled? Kas leppisite Lainega ära?»

«Kust sina seda tead?» imestas Villu.

«See on silmadest näha.»

Ilmselt erutatuna tõukas Villu harali sõrmedega endal juuksed turri, tegi toas kiire ringi, jäi Andrusel ette seisma ja küsis kuuma sosinaga:

«Kas annad sõna, et see kõik jääb meie kahe vahele? Kui sa nii teada tahad, siis ütlen sulle...»

«Noh, kui see saladus on, ma siis kannatan,» lõi Andrus käega.

Praegu ei püüdnud ta nii väga tungida sõbra südameasjusse ega soovinud üldse neid temalt välja pinnida.

«Ma siis ütlen, kui sa just nii väga tahad. Ainult vaata ette — mitte pliiksi kellelegi... Suvel me abiellume Lainega...»

«Kuidas, lükkasite edasi? Pidite ikka kevadel...» nokkis Andrus.

«Suvel, see on surmkindel. Andsime sõna. Tuleb ju kõik ette valmistada, end pisut sisse seada, üht ja teist... Muide, sõber, ma tulin sinu juurde suure palvega. Pidasin aru, kelle juurde minna, lähen õige Andruse juurde, ta on oma inimene.»

«Mis siis on?» Andrus vaatas uudishimulikult sõbra otsa.

Villu jäi jutuga kinni ja kõõritas kuidagi võikalt silmi.

«Ma vaatasin siin ühe kapi valmis. Hea kapi... ja käsirahagi maksin sisse. Nüüd murrin pead, kuidas kapi koju saan. Veoauto lubatakse mulle anda alles nädala pärast. Käsikäruga aga tooksin me kahekesi tunni ajaga kapi kohale. Ma tean, kust käru saada. Sinuga kahekesi tassime selle mööbli ka trepist üles. Sina ju kannaksid üksi vankrigi teisele korrale, kapist rääkimata...»

Villu patsutas Andrusele sõbramehelikult õlale.

Andrus kujutles hetkeks, kuidas ta, uus ülikond seljas ja läikima viksitud saapad jalas, astub pori-sees käru järel, millegi nad kappi veavad. Pühapäevane päev, igal pool ollakse kodus, nähakse teda akendest, ja tehakse tema arvel igasuguseid oletusi. «Vaadake, meie novaator veab mööblit, seab end mugavalt sisse, küllap hakkab abielluma.» — «Jah, räägitakse, et ta kipub ligi Vaga tütrele. Kuid Vaga Linda ei tee temast väljagi...» Siis veavad nad kapi käruga kolistades Vaga akende alt läbi ja Linda lausub pilkavalt: «Mida see meie kuulsus seal käru järel pori sõtkub; imelik, et seltsimees Versilo tema teeneid arvestades veoautot ei andnud.» Ei, seda pole Villu kuigi vaikimisi väljast mõelnud...

«Küll on kahju lugu,» Andrus kõhatas. «Ma just riietun, et minna kunstnikule poseerima. Voolitakse mind savist...»

«Ah jaa, jaa, olen kuulnud. Sinust tehakse kuju. Ei vedanud mul...» Villul oli ilmselt kahju. «Aga kui õhtu eel?»

«Õhtu eel ju võiks, aga mind ootab hirmus töökoorem. Nädala pärast pean esinema loenguga, kuid olen seda alles alustanud.»

Andrus osutas lauale, kus olid vihikud ja kirjutuspaberipakk.

«Minu töökogemusi,» luges Villu valjusti Andruse suure hoogsalt käekirjaga täiskirjutatud leheküljelt.

«Pole viga, kulla sõber, ära muretse midagi,» ütles Villu.

«Minu ju ei teadnud. Sest pole midagi... Ma palun Jaani. Lühidalt. Kui niisugused lood, siis muidugi...»

Villu istus või õigemini jalutas veel veidi aega sõbra toas ja jalle kaldus jutt Andruse tööle ning edusammudele. Äkki tundus Andrusele, et Villu toon on muutunud kuidagi tehtult vaiksemaks. Või näis see talle ainult nii?

«Ma tegi Villu ruttu minekut Jaan Tedre poole. Andrusel kätti ootamist, peatus ta uksele ja ütles pisut kurva tooniga:

«Aga kuule, vanamees, treeningu oled sa hoopis hooletusse jättnud. Nii ei võida me küll kunagi mängu...»

See oli ainuke etteheide, mis Villu endale lubas.

Andrus kehtas õlgu ja ohkas.

«Minu mäng võttis teise pöörde...» ütles ta.

«Ma mõistan, ma mõistan,» nõustus Villu ja sulges ettevaatlikult ukse.

Andrus vaatas aknast välja ja nägi, kuidas ta sõber jalgrattavast väljus ja kõnniteele seisma jäi, nagu peaks ta aru, kuhu poole minna. Andrusel tuli järsku kange tahtmine Villule järele joosta, sõber tagasi tuua ja öelda talle, et kõike saab parandada. Võib helistada kunstnikule ja paluda seanss edasi lükata või lõpuks istuda öösel tunnike rohkem loengu koostamise kallal.

Ent miski ikkagi segas Andrust sõpra tagasi kutsumast.

Andrus märkas, et Villu ei suundunud hoopiski sinnapoole, kus elab Jaan Teder, kuid ka pärast seda ei jooksnud ta Villule järele, vaid valtis endist viisi mornilt aknast välja.

Rõske sulailmaudu varjas halli müürina taevast ja kaugeid maju. Maailm otsekui kaotas värvid ja ahenes. Puutüved, katused, lumi — kõik tuhmusid, kaotasid piirjooned, Vaga maja nurk aga, mis Andruse toa aknast alati näha oli, kadus hoopis ära...

Mai algul, pärast külmade tuulte perioodi, hakkas pidama päikesepaistelisi ilmu ja linna kohal laotus sinine taevaskõrgel ujuvate valgete pilvedega. Taevaskõrgel oli nii ääretu, et Suur-Sonda korstnate suits kadus sellesse jäljetult ega suutnud tumestada tema säravat sina. Vanad pärnad kino «Võit» juures seisid veel raagus, kuid kevade vägevad jõud olid juba tööle asunud. Linnaäärse Pioneeri tänava veertel pistisid äkki ninad maa seest välja

noore halja rohu nõeljad ladvad. Linda Vaga ärkas hommikul vara ja kuulis kergelt krõbinat: akna seespoolisel küljel lendles rohekaskollane liblikas, kes ei tea kust lennates õhuakna kaudu oli siia sattunud. Linda võttis liblika ettevaatlikult pihku ja las- kis vabadussõ. Samal päeval jäi Laine Kuller linnapargist möö- dudes imetlema kastani täispaisunud lopsakaid punge; ta leidis, et need väga sarnanevad südameile, mida armunud noormehed joonistavad paberrossikarpidele...

Nii saab Suur-Sondasse kevad.

Uhel sellisel päeval tuli Metslang ülevas meeleolus koju. Lõunasöök tundus talle haruldaselt maitsvana ja ta mõtles, et Salme on ikkagi suurepärase kokk ning asendamatu inimene majas. Sünnipäevaks tuleb talle hea kink teha. Kuid küsimus on, mida sobib kinkida keskmistes aastates lesknaisele? Villane kleidiriie, käekell või ehk kohviserviis? Peab kirjutama Ree- dale, las tema annab nõu...

Metslang kiitis lõunasööki, kuid Salme ohkas ainult.

«See on täitsa teie moodi... Puljong oli täna just väga halb, ma ei saanud suhkrukonti. Aga kui valmistad teile midagi tõeliselt maitsvat, siis ei märka te seda üldse...»

See kõik tuli muidugi Metslangi ülevast meeleolust. Tal oli selleks ka tõsine põhjus: tema aastaid kestnud jõupingutused hakkasid vilja kandma. Gaasitehas täidab juba mitu kuud järke- mööda plaani ja pole kaugel aeg, mil ta saavutab projektis ette- nähtud võimsuse. Peainsener teadis, et vabariigi valitsuse ring- kondades ollakse temaga rahul; hiljutises kõneluses ütles minister talle seda otseselt. Alles täna sai ta Liidu suuremalt tehnikaajakirjalt telegrammi palvega kirjutada artikkel tehase saavutustest.

Metslang polnud ammu enam tundnud niisugust energia juurdevoolu nagu hüüd. Ta töötas väga palju ja leidis seejuures aega ning jõudu tegelda tehnilise konverentsi ettevalmistami- sega tehases. Metslang ise andis direktor Unduskile mõtte kon- verentsi korraldamiseks ja saavutas ministriumi nõusoleku. Ta leidis, et on saabunud aeg üldistada kõik see, mis Suur Son- das gaasitehase käikulaskmisest saadik ära on tehtud ja millega tema, Metslang, oli sidunud oma elu.

Metslang otsustas konverentsi läbi viia suurejooneliselt, nagu see oli omane kõigile ta üritustele. Otsustati kutsuda külalisi peale Tallinna ka Moskvast ja Leningradist. Ta astus isiklikult kontakti rea vabariikide teaduslike instituutidega, valis kõnele- jaid, koostas ettekannete teemasid.

Ühelt lõunasööki jõi Metslang mõnuga ära tassi kanget hea- taluvalmist kohvi. Ta ei tahtnud Salmet tülitada, ja läks ise kööki, et valada teine tass kohvi, kuid jai imestunult köögilävele seisma, kui Salme istus, pisarad silmis, köögilaua taga.

«Milles asi on?» kergitas Metslang kulme. «Mis on juhtu- nud?»

Salme langetas pea ega vastanud.

«Otlege siis ometi, mis on juhtunud?» kordas Metslang.

«Ei midagi, mitte midagi...» pomises Salme ja nuuksatas.

Metslang päris edasi. Kas majapidamises on miski äpardu- nud? Või on ehk keegi Salmet solvanud?

Salme vaatas tumedate pisaraist laikivate silmadega talle otsa ja ütles:

«Meist räägitakse halba.»

See hammustas taskurätti.

«Meist?» hämmastus Metslang. «Kes siis räägib? Ja mida räägitakse?»

Metslang seisis köögiuksel, tühi tass käes ja totter ilme näol.

«Heino ütles mulle.»

«Missugune Heino?» Metslang kergitas hämmastunult õlgu; mis meenus talle, et nii kutsutakse tema tehase autojuhti. Nad on vist Salmega sõbrad.

«Ta ütles: «Teadagi, miks sa Metslangi juurde läksid. Ta on leikmees ja sinulgi pole hilja mehele minna,»» seletas Salme pilku kõrvale pöörates läbi pisarate. «Näete, mis inimesed välja mõtlevad! Aga mina ei taha, et minust ilmaasjata halba rää- gitakse, ma lähen ära teie juurest.»

Metslang ei osanud esimesel hetkel midagi öelda ja vaatas üllatunult Salmet. Mis jama see on! Salme — võrgutaja ja tema, Metslang, — vananev elumees! ... No see veel puudus!

«Kuulge, mis juttu te ajate?» ütles ta karmilt ja pani tassi lauale. «See Heino teeb lihtsalt rumalat nalja. Mis juttusid saab olla, kui selleks pole kõige vähemutki põhjust?»

«Nähtavasti on,» vaidles Salme vastu. «Te olete üksik mees, kellel on mõju ja kaalu, ja mina olen noorepoolne lesknaine... Ma ei taha, et minust halba räägitakse.»

«Kuid lubage!» katkestas Metslang teda, «teil on see sama hästi teada, et keelepeksuks pole mingit põhjust!»

Ja ta kõneles Salmega nii, nagu tavaliselt inimestega — auto- riteetselt ning mõjukalt, mahendamata kuigivõrd oma kõlavat mõnusa tämbriga häält. See, kuidas ta kõneles, ja tema raudne loogika avaldasid kuulajale alati vastupandamatut mõju.

Ta on juba vana, hallipäine, tütar lõpetab varsti ülikooli. Tal on hilja mõelda kurameerimisele... Kes võiks tulla mõttele mingist intiimsest vahekorrast tema, Metslangi, ja Salme vahel? Salme teeb oma tööd, tema — oma. Lõpuks on nad teineteisest liiaks erinevad... Nüüd kõneles ta mahedal toonil, sõnu valides. Neil on, kuidas seda nüüd öelda, erinevad intellektuaalsed huvid, maitset, kalduvused...

«Aga Salme on siiski päris nägus veel,» mõtles ta seejuures, vaadates naise täidlast päevitunud kaela ja ümaraid siidpluusi kammitsas õlgu. See tähelepanek imestas teda väga, sest ta polnud kunagi mõelnud sellele, et Salme on naine, pealegi üsna kena naine ja temast, Metslangist, hulga noorem...

Metslang kõneles kaua ja veenvalt, kuid imelik asi — nii ta häälel ja kõnelemisviisil kui ka raudsel loogikal polnud Salmele vähematki mõju. Vastuoksa, mida veenvamad olid ta väited, seda kangekaelsemalt surus Salme kokkukäkerdatud rätti silmadele.

«Ja kui keegi tahab keelt peksta, las peksab,» lõpetas Metslang. «Inimeste suid ei saa sulgeda. Peaasi, me mõlemad teame, et neil tühjadel juttudel pole mingit alust!»

Nüüd tõstis Salme pea ja Metslang nägi ta silmis tigatedat välgatust.

«Kuidas soovite,» nähvas ta, «aga mina lähen teilt ära.»

«Teil on täna lihtsalt närvid korrast ära,» ütles Metslang vaevu ärritust tagasi hoides ja lahkus köögist.

Pärast oma kabinetis selle veidra vahejuhtumi üle mõtteid mõlgutades meenus talle äkki kõnelus Rannapiga ning viimase udused vihjed ja Metslang turtsatas tigidalt. Kui juba Rannap lubab endale sääraseid oletusi, miks ei peaks tegema seda ka teised? Kui rumal ja absurdne see kõik on!

Aga mis siis, kui Salme tõepoolest oma ähvarduse täide viib? Sellega ei saa ta kuidagi nõustuda. Salme on viimaste aastate jooksul muutunud oma inimeseks, perekonnaliikmeks, kogu majapidamine on tema õlul, Salmest sõltub isegi Metslangi elu. Kes hakkab hommikuti, flanell-lapp käes, käratult liikuma toast tuppa, asetama posti ta kirjutuslauale, seejuures tingimata vaskkule poole; tooma õhtul kohvi kabinetti, soojendama vannivett vajaliku kraadini ja ära tegema suurt hulka teisi nii vajalikke pisiasju?

Ilma Salmeta on Metslangi elamist niisama raske kujutleda, nagu on võimatu näha palkonit ilma kresside, lõhnava lillherne

ja rööpadadeta, nagu pole mõeldav kujutleda peainseneri elu väljapool ta gaasitehast.

Imelik, et Metslang just täna avastas mõra hoones, mis talle alati oli paistnud kindlana ning kõigutamatuna kuni elu lõpuni.

30

Pärast vilet, mis teadustas teise vahetuse algust, astus Richard Luts vahekäigu uksest välja, läks aeglaselt üle asfalteeritud platsi tehase väravate ees, sammus oma «Moskvitši» juurde ja, käd tasku pannud, vaatas auto harjumuskohaselt üle. Kõrvetavast juunipäikesest tuliseks läinud auto kapotti kattis paks tolmukord, rattakapslid olid pori täis pritsunud, kaua pesemata seisnud tuuleklaas tuhmunud.

Kui silmitseda lähemalt auto omanikku, siis polnud raske ka tema välimuses märgata räpakuse ja lohakilejätuse jälgi: põskedel ja lõuaotsas mustendas kolm päeva ajamata habeme tüügastik, seljas kortsunud ruuduline särk.

Luts avas autoukse, ronis päikesest kuumaks köetud autosse, kuid rooli taha ei asunud. Ta laskis ukseklaasid alla ja silmitses ternselt kuumusest helendavat platsi väravate ees. Paremal puasihoidla madala torni taga kattis taevast sinkjashall pilv.

Luts ootas Lindat. Ta oli lõpuks otsustanud selgitada oma vahekorda Lindaga. Kuigi Luts loomult oli optimist, pidas ta meekord oma seisukorda tábaraks. Ei, see aasta ei toonud talle õnne. Brigaadide reorganiseerimine võttis temalt kullasoone. Kuigi ta sai ühe uue brigaadi brigadiriks, ei lohutanud see siiski teda. Tal kadus igasugune huvi gaasiahjude vastu, seda enam, et uute kompleksbrigaadide juhtimine nõudis tehnoloogilise protsessi hoolikat tundmaõppimist.

Luts proovis kohaneda uue olukorraga tehases, ta otsis palavikuliselt uut kullasoont. Tal läks korda lahkuda ahjutsehhist ja siirduda mehaanikatsehhi sepahaamrile. Ent ka siin ei meeldinud talle: töötasu oli liiga väike. Tema aga vajab raha, ränka raha, sest ta oli harjunud elama laial käel, kandma iga päev uut kaelasidet, laskma endale õmmelda vähemalt kaks ülikonda aastas, veetma õhtuid restoranides ja jooma häid viinu.

Poleks Lindat olnud, oleks ta Suur-Sondast ammugi ära sõitnud ja endale meelepärase töö otsinud. Kuid hasartse mehena oli ta Linda püüdmisel läinud liiga kaugele ega saanud nüüd enam pidama. Ja mida jahedamaks Linda muutus, mida enam

eemaldus temast too arusaamatu tütarlaps, seda enam Luts tuld võttis. Oli ju ometi aeg, mil Vaga perekonnas suhtuti temasse kui kosilasesse ja Linda võttis temalt vastu peokutseid ning kinke. Lutsule, kes oli harjunud uskuma oma õnnestumistesse, näis nüüdki veel, et möödunud saab tagasi tuua. Tuleb ainult leida õige käik, nagu leidis selle osavasti Andrus, osates pugeda lugupidamisse Metslangi juures.

Pahur ilme kadus silmapilk Lutsu näolt, sest ta nägi vahekäigu uksele Lindat. Ta haaras roolirattast, pööras ringi ja sõitis uhke kaarega kõnnitee äärde, käigul autouust avades.

«Istu peale, Linda,» — Lutsu nägu venis valgete hammaste välkudes naerule. «Meil on üks tee.»

Neiu vaatas mõtlikult talle otsa.

«Või oled sa üksnes Andrust nõus autoga taga ajama?» vidutas Luts rohekashalle silmi.

Linda kortsutas kergelt kulme, astus auto juurde ja istus Lutsu kõrvale.

«Kuidas elad, Richard?» küsis ta, kui auto paigalt liikus. «Kus sa nüüd töötad?»

«Kus juhtub!» vastas Luts teeseldud muretusega. «Ma loovutasin oma endised kohad vanale semule Andrusele.»

«Ja kuidas tema elab?»

«Ma ei tea... Kõneldakse, et ta ootavat Metslangi tüdart suvevaheajaks koju, nad kavatsevat jahiga merele sõita. Purjetavad emalt õnnistust saama. Villu rääkis.»

Luts kõõritas Linda poole. Viimane vaatas ikka sama rahulik-mõtlikul ilmel enda ette ja vaid pisut kortsu tõmbunud kulumud reetsid Lutsule ta erutust. Luts jäi saavutatud mõjuga rahule ja vaikis veidi, et anda Lindale võimalust öeldu üle paremini järele mõelda.

«Tahan siit ära sõita,» jätkas Luts. «Mulle pakutakse tööd Tallinnasse, hea korter, suurepärase tingimused.»

Luts uskus, et kuhu ta ka ei sõidaks, kõikjal oskab ta leida endale tulusat tööd. Selles suhtes oli tal hea nina ja tragi pealehakkamine.

«Aga ma ei saa ära sõita!» lisas Luts autot Vaga maja ees peatades.

Linda ei soovinud kõnelust jätkata, kuid viimased sõnad lausus Luts nii siira nukrusega, et Linda küsis tahtmatult:

«Miks sa ei saa?»

«Sinu pärast ei saa. Ma ei tea, mis sellest välja tuleb, kuid ära sõita ma ei saa. See võib halvasti lõppeda.»

«Ma maksa sellest rääkida,» ütles Linda häiritult, avas auto-
ukse ja astus autost välja.

Luts hüppas teisest uksest.

«Miks sa minust eemale hoiad?» küsis Luts rutates. «Kas
tõruti on meie vahel kõik lõppenud?»

«Pole midagi olnudki.» Linda taganes sammu.

«Ma käin sageli siin, sa ei teagi seda,» jätkas Luts kirglikult,
astudes Linda järel. «Eile luusisin terve tunni maja ümber
tööl, vaatasin sinu aknale.»

«Vaiki, vaiki!» Linda surus käed kõrvadele ja jooksis kitsast
paeplaatidest jalgrada mööda minema.

Tagasi vaadates oleks ta näinud, missuguse õela pilguga
Richard Luts talle järele vaatas.

Vari langes päikesepaistelisele paeplaatidest jalgrajale. Lut-
sule näkku jahedat tuult. Ta vaatas tagasi: tuulepuhang
tuukas mööda tänavat prügi, paberitükke ja tolmu, nagu see on
enne äikest.

Luts tõstis pea. Sinakashall valkjate rebenenud äärtega pilv
kattis kogu taeva. Tuul tuhistas vana lepa kallal naabermaja
taga, lõõtsus looka pesunööri sellel kuivava pesuga ja puhus
hüglavorstidena täis nõõril kuivavate särkide varrukad.

Lutsu silmis välgatas äikese sühvatus. Kostis kõuekärgatus
kõniseva mürinaga ja hall liikuv vihmamüür lähenes kiiruga.
Luts hüppas ruttu autosse.

31

Puri laperdas ja paisus Reeda pea kohal. Temast paremal,
nii kaugele kui silm ulatus, laius meri, suitsjalt uduses kauguses
nõlgas see märkamatult ühte taevaga. Vasakul paari kilomeetri
kaugusel helendas päikeses kõrge kallas rässakate põliste män-
didega.

Värske meretuul puhus kohevile Reeda juuksed, sakutas ta
valget pluusi. Reet vaatas Andrust. Noormees istus ahtris, hele-
sinine spordiülikond seljas, tugevad käed peaaegu liikumatult
tüüril, ja vidutas otse näkku paistvast eredast päikesest silmi.

«Mäletate, talvel unistasime meresõidust,» ütles Reet. «Ja
nüüd purjetamegi, ümberringi avarus, kajakad... vaadake!»

Nooljate tiibadega lind paiskus nagu kivi vette, puudutas
tiivaga laineharja ja sööstis taas valju haleda kisaga kõrgusse.

«Ma meenutasin sageli meie kõnelust õnnest, mäletate? Vahel

laboratooriumis keset kolbe ja retorte sulgesin hetkeks silmad — ja äkki nägin teid, kalurimajakest mererannal, tuulelippu katusel. Kas siit on sinna veel kauge?»

«Üsna kauge...» Andrus pööras mõtteisse süvenenuna vaevumärgatavalt tüüri.

«Te juhite väga hästi,» ütles Reet. «Olin millegipärast kindel, et see nii on. Ja teate, just nimelt sellisena kujutlesin meie sõitu ja merd ja kajakatega sarnanevaid purjesid ja isegi teie nägu, kui te sedaviisi tüüri hoiate, ainult mitte nii kurjana.» Reet kergitas kulme. «Teile võib-olla ei meeldi meie sõit?»

«Meeldib,» vastas Andrus hajameelselt.

«Aga mina olen tõsiselt vaimustatud! Niisuguses avaruses sirutavad unistusedki nagu kajakad tiibu! Kui saaks elada suur linnas, näiteks Moskvas, ja et inimesed su ümber oleksid ebatavalised, ilusad, julged, et armastuski oleks võimas... Oi!»

Andrus tegi nii järsu pöörde, et paat kaldus teisele küljele ja puri peaaegu puudutas vastu parrast voogava vee pinda.

«Mulle ei saaks kunagi meeldida igapäevaselt hall inimene,» jätkas Reet ehmatusest toibudes. «Ja teile, Andrus? Missugu sesse tüdrukusse teie armuksite?»

Noor, täis ülekeevat jõudu, vaatas Reet oma kullaläikeliste silmadega kuidagi väljakutsuvalt Andrusele otsa.

«Ma ei tea...» Andruse hääl kostis kiretult. «Võib-olla see on rumal, kuid ma ei tea.»

Reet kortsutas laupa.

Paat libises kergelt üle lainete. Vasakul venis aeglaselt mööda järsk kõrge kallas. Andrusele kodusest armsad kohad! Rohelised toomingäisse kasvanud nõod, mis soojadel maiöödel on täis uimastavat, lõhna ja ööbikulaulu, kivised, põlvkondade higiga niisutatud põllud, kuivendamist ootavad sood, kääruiline lõputu rannajoon. Ja inimene peab tallama kõiki neid teid ning radu küll kuumas päikeselöõmas, küll sitkes sügiseporis, küll paka seil talvepäevil. Pealegi — peab tallama üksinda. Sinul, Andrus, on tütarlaps kaasas, ära sa eksi teelt, ära komista raskel rajal!

«Olete vist minu olemasolu hõopis unustanud?» tuletas Reet ennast meelde.

«Mis?» Andrus isegi võpatas. «Mis on?» küsis ta veel kord.

«Sõidame tagasi,» ütles Reet ärritatult.

«Tagasi? Aga meil on pool teed juba sõidetud! Ja ema ootab...»

«Mõni teine kord... Teil on halb tuju.»

Andrus hoidis kahevahel olles mõni aeg endist kurssi, kuid hakkas siis Reeda tusase pilgu all pikkamööda rooli pöörama.

Linnas sõidutas Reet Andruse postkontorini. Raha, mis tal emale kätte viimata jäi, otsustas Andrus saata posti teel.

«Täna,» ütles ta hämmeldunult autost väljudes. «Ilma teieta poleks ma võib-olla merele pääsenud.»

Reet noogutas vaid pead.

Auto kadus käänaku taha ja Andrus jäi selges juulividevikus ikka vaikselt inimtühjale tänavale. Enne kui minna üle tänava teepool asuvasse postkontorisse, seisis ta veidi aega talle tuttava, madala püstaiaga ja ukse juurde viiva paeplaatidest jalgrajaga maja ees. Seal teisel korral ongi väike palkon, kus ta amakordselt nägi Kaarel Vaga. Palkoni klaasuks on valgustatud: nähtavasti istub pererahvas söögitoas. Tuba, kus Andrus varem elas, on pime.

Andrus kuulis kellegi samme ja pöördus ümber: Luts, käed tasku sisse topitud, taarus mööda kõnniteed.

«Mis sina siin tolkned?» küsis ta Andruse ette seisma jäädes vaenulikult.

«Lähem postkontorisse. Ja mis see sinu asi on?»

«Teame juba, mis postkontor see on! Lähed teiste pruute üle looma!»

«Lgatahes mitte sinu oma!» nähvas Andrus vastu.

«Luiska aga luiska!»

«Sa tead väga hästi, et ma tuln Vagade juurest ära.»

«Tulid ära, tulid ära... Aga miks siis Linda minust eemale hoiab?»

Andrus vaatas imestunudult Lutsu otsa.

«Hoiab eemale? Aga sa ju rääkisid...»

Luts astus Andruse nina alla, hingates talle näkku viinalahka.

«Sellest saadik, kui sina, raisk, siia sõitsid, ei taha ta minust enam teada.»

«Või nii... Tähendab, see kõik oli vale, mis sa mulle rääkisid?» Andrusel murdus hääl erutusest. «Valetasid ka seda, et te peigmees ja pruut olete?»

«Kao siit!» käratas Luts raevukalt. «Eemale sellest majast! See pole sul siin tehas, et asjameest mängida!»

«Mis sa õige endast arvad?» Andrus läks kahvatuks. «Ise petsid mind ja julged veel lõuata!»

«Tapan sul!» mõirgas Luts ja virutas kõigest jõust Andrusele vastu rinda.

Andrus tõmbas pea õlgade vahele ja äigas Lutsule niisuguse obaduse, et too lendas paar meetrit eemale ning pörkas seljaga vastu planku.

Ent Luts ei mõelnudki alla anda. Ta rebis jõudu pingutades lahti plangu laua ja võttis hoogu, et lajatada sellega Andrusale. Viimane jõudis end alla painutada ja hoop raksatas talle vastu ristluud.

Valust metsistunud Andrus virutas Lutsule rusikaga näkku. Luts vajus nagu kott kõnniteele.

Kaklus äratas tänava elanike tähelepanu — avati aknaid. Ustele ja väravaile ilmusid inimesed. Vaga majas paugatas välisuks ning Andrus nägi ukselävel vana meistrit ja tema selja taga veel kedagi.

Andrus pistis jooksmas.

Luts upitas end olates ning ohates kõnniteelt üles.

«Mis on? Mis siin juhtus?» astus Vaga Lutsu juurde. «See oled sina, Richard?»

«Ei midagi erilist...» vastas Luts. «Kaabakad tungisid kallale... Aga nad said mu käest, nii et mäletavad!»

Lutsu vasaku silma all ilutses hiiglasuur sinine muhk.

32

Lutsu antud hoop ei läinud Andrusel niisama mööda. Töö juures hakkasid tal ristluud nii valutama, et ta pärast vahetuse lõppu oli sunnitud ambulantsi minema.

Vanapoolne naisarst kompas ettevaatlikult haiget kohta ja vangutas pead.

«Kus te nii viga saite?»

«Kukkusin trepist alla.»

Kuni arst midagi kirjutas, vaatas Andrus ta heasüdamlikult murelikku nägu ja äkki meenus talle, et ta nägi seda naist kontserdil, kus Linda laulis «Oi, sa, Visla...». Tookord mängis naisarst klaveril midagi marulist ning kirglikku, mis nii vähe oli tema kohane. Imelik küll, tal oli ununenud kõik, mis tol õhtul kultuurihoones kontserdil ette kanti, meelde oli jäänud vaid Linda esitatud laulukese motiiv, nagu oleks Linda seda alles eile laulnud.

Doktor Vešnjova määras talle soojendusravi ja käskis minna teisele korrale. Andrus astus ebakindlalt valgusküllast koridori

132

minema ja luges klaassildikesi valgeil ustel. Ühe ukse tagant kostis valju oigamist ja seepeale arsti karmi häält:

«Ärge mul kätest kinni võtke!»

Pundunud kahvatu näoga vanamees, ristluudest kõverasse paindunud, kõmpis kepiga toksides aeglaselt Andrusale vastu. Andrus astus eest ära ja ta pilk langes iseenda peegeldusele klaaspinnas. Pikka kasvu, sale, lihasrikka kaela, ühtlaselt päevitunud näo ja heledate juustega, tundus ta endale juhuslikult aruainuna sellesse kannatuste ning hädade majja. Ta vaatas umbuskliku hämmastusega vanamehele järele. Kas tõesti saabub ükskord aeg, mil ka tema, Andrus, vajub niisamuti looka nagu tormist vintsutatud puu ja tema silmist võib niisama selgesti lugeda surmahirmu? Ei, ei tahaks seda uskuda...

Ongi füsioteraapia kabinet... Andrus avas ukse avarasse ruumi, mis oli jaotatud osadeks lõuendist sirmidega. Miski siin unustas, praksus, laes välkus sinakaid vastuhelke.

Pikka kasvu kõhn valges kitlis naine võttis Andrus käest paberilehe, luges selle hoolikalt läbi, küsis ta ees- ja perekonnanime ja osutas vaikides kabiinile.

Andrus astus lõuendist seintega kabiini, milles asetses vahariidega kaetud kušett, võttis õe käsul särgi maha ja heitis jahele kleepuval vahariidele pikali. Ode asetas ta ristluudele plandid, lülitas voolu sisse ja väljus kabiinist.

Äkki hakkas lõuendist vahesein Andrus silme all liikuma, keegi tõmbas käega selle eest ära ja peaaegu tema näo kõrvale ilmus Vaga nägu. Viimane lamas samas poosis teisel pool vaheseina.

Andrus tõusis isegi pisut püstakile, unustades, et ta on seotud juhtmetega.

«Ettevaatlikumalt, sa oled voolu all!» hoiatas Vaga, tema silmade ümber tekkisid kiirtekujulised kortsud ja vana meister hakkas tasakesi naerma. «Lõksu langesid, jänes!... Käisid kaugelt ringi, hiilisid eest ära ja langesid lõksu! Mida sa endal ravid?»

«Kukkusin trepist alla,» luiskas Andrus teist korda.

«Ära põgene vanade inimeste eest! Me vanaeidega aina ootame, et astud sisse, pead meid meeles, aga ei, hiilid kaugelt mööda, nagu oleksime sulle midagi halba teinud. Oi, see pole ilus, noormees, pole sugugi ilus! Oled uhkeks läinud.»

«Mis te nüüd!» pomises Andrus vanamehe etteheitva pilgu all silmi ära pöörates.

133

«Miks sa siis sedaviisi käitud? Tõtt öelda mu vanaeit isegi nuttis sinu pärast, sa nii solvasid teda.»

«Ma ei ole mõelnudki seda teha,» ütles Andrus mornilt. «Olen teile väga, väga tänulik kõige eest. Nii see kukub mul alati välja — kõik läheb vastuoksa. Kui suudate, andestage mulle. Varsti sõidan hoopis ära, siis nükuinii...»

«Olen kuulnud,» Vaga lõi käega ja surus huuled kokku. «Lähed, tähendab, õnne otsima? Nii, nii, sõida siis. Ainult seda pea meeles, et üksi, ilma teiste inimesteta, ei leia sa kuskilt õnne. Kapteniks, noormees, võib saada ka Suur-Sondas, milleks kaugele sõita. Ainult et õnne tuleb ära teenida: õnn, sõbrake, ise ei tule. Aga kas sa oled midagi selleks teinud, et õnne ära teenida?»

«Aga mina ju...» alustas Andrus ägedalt, kuid tokerdus.

Ta tundis äkki imelikku loidust; uhked ja ülbed sõnad ei tulnud huultele. Ta lebas jahedal kušetil, kus teda raviti Lutsu antud hoobist; Vaga tuhmunud, otsekui päikeses pleekinud silmad vaatasid teda nii rahulikult ning nukralt, et tal tõmbus süda kokku.

Ode vaatas kabiini sisse ja Vaga laskis vaheriide ette.

33

Metslang läks päeva teisel poolel tehase direktori juurde, et kõnelda temaga eelseisvast tehnilisest konverentsist, ja leidis eest ka Rannapi. Undusk oli äärmiselt ärritatud, ta lihavad värskelt raseeritud põsed tõmblesid tagedalt. Metslangi hahameelselt ära kuulanud, hakkas ta otsekohe kõnelema muust:

«Kas tead uudist? Koppel tahetakse meilt ära võtta ja ministeeriumi viia. Praegu alles helistati. Kuidas see sulle meeldib?»

Undusk lõi rusikaga vastu lauda ja vaatas küsivalt Metslangi otsa.

«Hm... See on tõepoolest uudis.» Metslang hakkas rahulikult paberossi tõmbama.

«Mis siis nüüd teha?» Direktor vaatas pisut üllatunud Metslangi otsa. «Kas nõustuda?»

«Küsime Koplilt.»

«Noh, aga kui Koppel nõus on?» ütles Rannap. «Sa ju ise rääkisid, et head tehnoloogi pole nii kerge leida.»

«Ministri asetäitja nõuab nimelt just Koplit!» pörutas

Undusk. «Ta ütles mulle suu sisse: «Kui sa Koplit ei anna, võtan ühe sinu asetäitjaist.»»

«Võib-olla mind?» sõnas Metslang ilmetult.

«Ja sina oleksid nõus?» muigas Rannap.

«Niipalju kui see minust oleneb, — ei.»

«Mispärast sa siis arvad, et Koppel peab minema?»

«Ma ei ole seda öelnud.»

«Aga mõtlesid...»

Metslang mõitis parteiorganisaatorit terase pilguga.

«Mida sa siis tõepoolest tahad? Mina vist peaksin hakkama Koplit veenma, et ta meilt ei lahkuks?»

«Et sa talitaksid nii, nagu see asjale kasuks on.»

«Asjale kasuks on...» kordas Metslang teravalt. «Mina arvan, et kui juba kedagi ära anda, siis ennem Koppel kui mõni teine. Te teate, et ta on rohkem huvitatud oma leiutisest kui meie tehasest. Hooletust ei saa ma talle ette heita, kuid ei maksa kunast petta, — ta ei pühenda oma talenti tehasele, vaid oma talle. Ja see on ka loomulik... Seepärast siis on meie jaoks suurema väärtusega too noormees Andrus Laane, sest viimase abiga läks meil korda tõsta tehase uuele, kõrgemale tasemele, milles asjas aga kõmpis Koppel ainult oheliku otsas kaasa... Kordan, — kui juba kedagi ära anda, siis on see Koppel.»

«Luba!» hüüdis Undusk. «Aga tema leiutis? See puudutab ju otseselt meid. Koppel ära lasta nüüd, mil ta katseseadis on valmis saamas?...»

«Just nimelt,» kinnitas Metslang. «Kas sa saad anda Koplile praegu loomingulist puhkust? Ei, ei saa. Ministeeriumis aga saab ta selle ühe või paari kuu pärast.»

«Võib-olla et see on nii, kuid ikkagi on kahju teda ministeeriumile ära anda. Väga kahju.» Ja Undusk lisas etteheitvalt: «Avameelselt öeldes olin ma arvamusel, et sa rohkem Koplit kinni hoiad.»

Metslang ei öelnud midagi. Kui ta koos Rannapiga kabinest lahkus, kutsus direktor sekretäri ja tegi korralduse:

«Otsige üles seltsimees Koppel ja las ta tuleb kiires korras minu juurde.»

Näis, nagu poleks tehase tagaõues midagi muutunud sellest saadik, kui Andrus seal viimati teraslatte saagis: niisama lopsakalt vohasid kibrulehed tagahoovi aia ääres ja sumisesid kärbsed. Üksnes ehituspraht katseahju vundamendi ümber, metallilõikmed ja madal tellinguis tornike kõnelesid visast ning väsimatust tööst.

«Varsti on august käes,» lausus Linda traatidele lennanud pääsukesi vaadates. «Pääsukesed õpetavad poegi lendama.»

Koppel vahtis mõtlikult enda ette ja näis, et ta ei kuulnud Lindat.

«Katseahi ongi juba peaaegu valmis,» alustas Linda uuesti juttu. «Võib-olla saab paari-kolme kuu pärast temaga juba katsed teha.»

«Valmis, kuid mitte täielikult,» ühmas Koppel otsekui ärgates. «Pearaskused on alles ees. Täpsemalt öeldes mitte raskused, vaid ebameeldivused. Meie pääsuke nii ruttu veel tiibu ei siruta.»

Linda heitis pilgu Koplile. Loojuva päikese paistel märkas Linda esmakordselt, kuidas Koppel on näost otsa jäänud, kuidas ta näonahk on muutunud hallikaks ja silmääred kurnatusest punetavad.

Linda oleks tahtnud talle öelda midagi ergutavat.

«Te võite minuga alati arvestada, seltsimees Koppel.»

Koppel vastas niisama lihtsalt:

«Täna, ilma teieta oleks mul raske.»

Nüüd märkasid nad rutates, lähenevat presentsäärikutest tütarlast-käskjalga.

«Seltsimees Koppel, direktor palub teid kiiresti enda juurde.» Sõnatooja hääl katkes ruttamisest.

Insener pistis tõtates joonised portfelli ning kohendas viltu nihkunud lipsusõlme.

«Ma ootan teid siinsamas,» ütles Linda.

Koppel noogutas ja läks tütarlapse järel. Ta pintsakuhõlmad lehvisid tuules, särgikaelus oli rangidena vastu kukalt kerkinud. Linda ohkas: see mees ei õpi vist kunagi nagu kord ja kohus riides käima.

Üksi jäädes vaatas Linda mõtliku pilguga tellistest tehase-mürakat, mida valgustas loojuv päike. Praegugi lõõmab ahjudes leek, kompressorid suruvad kõrvulukustava mürinaga tohutu suuri gaasimasse, köisraudtee veab vahetpidamata šlakki tuha-

magedele, mis on kõrged nagu püramiidid. Kõik selles hiiglaslikuses elab, hingab, liigub. Üksnes siin mahajäetud plangu all, kus vedelevad roostetanud raua hunnikud ja laiutavad lopsakad kibrulehed, valitseb unine soikumus, rahu ning vaikus ja kostab kärbeste suminat. Suurtehase tagahoov — kõlbmatu metalli, murdunud vedrude, kulunud rataste, läbipõlenud katelde ja roostest rikutud torude puhkepaik...

Linda teab, et see rahu on petlik. Siin tuksleb keeruka tehnilise probleemi lahendamise kallal elav, rahutu inimhõte. Võib-olla pole enam kaugel aeg, mil sinne unne suikunud tagahoov tulub inimeste jutusuminast, idee leiab kehastuse uutes materiaalvormides, vana tehase aga muutub tehnika eilseks päevaks, milku tagaplaanile...

Kellegi sammud äratasid Linda mõtisklustest. Linda arvas, et Koppel tuleb, ja tõstis pead: liipreid mööda lähenes hoogsalt sammul Andrus, suundudes ilmselt tema poole.

«Tere päevast,» ütles Andrus teeseldud sundimatusena ja astus Linda juurde. «Saame sinuga nii harva kokku...»

«Mis parata!» kostis Linda tagasihoidlikult.

«Sa jäändad ikka veel selle krempliga siin? Võib arvata, et milles seisabki kogu su elu. Kuski sa ei käi...»

Linda hammustas katki rohukõrre, viskas minema ja murdis me.

«Kuule, Linda, mul oleks sinuga tõsine jutt ajada. Tahan sulle sõbralikku nõu anda: jätta see Koppel koos oma katseahjuga kuskile ja teist...»

Andrus ei tulnud Linda juurde hoopiski mitte selleks, et kõnelda temaga Koplile; ta ei saanud isegi aru, kuidas see just nõnda välja kukkus. Imelik, miks ta Linda läheduses alati segadusse satub?

Linda vaikis.

«No ütle mulle, mis sa temaga jäändad?» jätkas Andrus. «Kellele, pealegi veel nüüd, on vaja seda projekti, mida ellu viia ei saa, mil tehase niikuinii plaani ületab? Ma soovin ju sulle ainult head! Targad ja asjatundlikud inimesed naeravad ammugi Koplile. Ka sina satud naeru alla...»

«Kes need sinu targad inimesed on?» Linda hääl hakkas värisema. «Küllap Metslang vist?»

«Kas või Metslang.»

Linda astus Andrusse lähemale. Alati tasast, tagasihoidlikku tütarlast polnud enam ära tunda: tema sinised silmad läksid

pärani, põsed löid õhetama ja väikesi rusikas käsi puusa pan-
nes vaatas ta Andrusele otse silma sisse.

«Kui ilus ta on!» mõtles Andrus üllatatult.

«Ja ennast loed sa ka nende tarkade hulka? «Meie uhkus, tootmishuuaator seltsimees Andrus Laane!...» Pildid aja-
lehes... Aga kas sina, «meie uhkus», ka tead, kes sinu eest ettekande kirjutas, millest kogu sinu kuulsus alguse sai.»

«Noh, sinu isa kirjutas, mis siis sellest? ... Idee oli ikkagi minu oma.»

«Aga sina, selle asemel et vanale inimesele abi eest aitäh öelda, pöörad talle selja ja teotad teda tagaselja! Kas sina, suur tark, seda ka tead, et oled ainult malenupuks Metslangi käes? Kõik, kõik teavad seda, peale sinu enese! Eks ta selleks sind üles upitanudki, et kaitsta oma tehast Kopli leiutuse vastu! Ta ju kardab Koplit, sest Koppel on temast tugevam! Sind aga kasutab ta kui trumpi Kopli vastu, et selle suurepärase ideed maha matta.»

«Kas sa oled... arust ära?»

«Ole parem vait! Mõelda ainult, andekale leiutajale tehakse takistusi, tühipaljas isekas poisike aga puhutakse tähtsaks!...»

Linda astus Andrusele veel lähemale ja tõstis kaks tugevasti kokkusurutud väikest rusikat talle nina alla.

«Kollanokk, poisike! Oi, kuidas ma sind vihkan!» peaaegu karjus Linda ja pisarad purskusid tal silmist.

Kahvatu, värisevate huultega Andrus seisis sõnatult Linda ees.

Otskui ärgates pöördus Linda ringi ja läks minema, sammu üha kiirendades. Andrus nägi, kuidas ta rutates, peaaegu joos-
tes temast eemaldus ja siis mehaanik töötoa nurga taha kadus.

Nüüd laskus Andrus nagu valu pärast nagu krampsutades jõuetult kastile. Kõnelus Lindaga jahmatas teda. Mitte niivõrd näkkupaisatud süüdistused kui Linda ise, ta silmade kuri helk ja vihast katkev hää. Linda kõneles temaga — ei, karjus tema peale — äärmiselt pahasena, sügavasti solvatuna.

... Mida ta siis õieti rääkis? Ta ütles, et tema, Andrus, ülis-
tatud tootmishuuaator, on ainult malenupuks peainseneri käes, trumbiks Metslangi käes võitluses Kopli leiutuse vastu! No lei-
dis õigel!

Veri tungis talle näkku, sest Linda oli teda solvanud, nime-
tades teda kollanokaks, upsakaks, tänamatuks poisikeseks, kes ei taha teada, kellele ta peab oma edu ja kuulsuse eest tänulik olema. Tont võtaks, ja ta oli teda kõrval lontis kuulnud, nagu

peale seda kõike õigeks! Vägisi oleks tahtnud Linda praegu
järele joosta, talle peale kätatada, selgeks teha...

Ta ei soovinud sattuda Linda ees kindrali seisukorda, kellel
rind on küll aumärke täis riputatud, kuid kes on kaotanud
müügilahingu.

Noh, hea küll, aga kas Metslang ise usub Andruse novaator-
lusse? Kui Linda sõnu tõsiselt võtta, siis tuleb välja, et ei, ei
usku, et Andrus on tema käes vaid tööriistaks võitluses Kopli
vastu.

Andruse ette kerkis järsku peainseneri tüse imposantne kuju,
tarkade hallide silmade puuriv pilk, tugevasti kokkusurutud,
otskui kivist tahutud suu ning ta mõtles endalegi ootamatult:
jah, selle mehe käes on kõik võimalik...

Kus nüüd siisugune tossike nagu Koppel suudaks vägikaigast
võidelda Metslangiga, kes hoiab enda käes kõiki Suur-Sonda võt-
meid! Küll on tema, Andrus, sattunud alles seisukorda, just
nagu kahe vesikivi vahele. Ja kuidas see küll juhtus, et ta
Metslangi ja Kopli vahelisse võitlusse kisti?

Alles hiljuti rääkis Metslang Andrusele, et tal tuleb eelseis-
val tehnilisel konverentsil ettekandega esineda, andis isegi
puberilehe, kuhu üldjoontes oli visandatud ettekande kava ja
sisu. Seejuures lisas ta, et ettekande asjas jääb talle konsultan-
diks... Koppel. Tuleb välja, et Koppel aidaku veel kaasa
Metslangi ahjude ülistamisele, tähendab, piitsutagu iseennast...

«Aga mis siis, kui Kopli katseahjust kujuneb tööpoolest
tahelepanuvääriv leiutus?» mõtles Andrus ja vaatas madalat
tornikest, mis torude kaudu oli ühendatud mingi paagiga. Ei saa
mõeldagi, katseahjustus oli üsna hõbe ning mannetu välimus! Kas
Linda viimaks ei kõnelnud kõike seda teadmatuses või kange-
kaelsest ning mõistmatust kaastundest selle hädavarese Kopli
vastu? Aga võib-olla ka viha pärast tema, Andruse vastu?...

Või sa siin nüüd õiget otsa kätte saad!

Koppel väljus direktori kabinetist täielikus segaduses. Seda
oli ta kõige vähem oodanud, et tal nüüd, mil töö katseseadise
kallal käis täie hooga, tuleb tehastest lahkuda ja Suur-Sondast
ära sõita. Kask on muidugi kask, kuid võimatu on jätta maha
seadis, mis on valmis saamas.

Direktor kõneles Kopli edasise töö hiilgavatest perspektiivi-

dest leiutise kallal, ent nii Koppel kui ka direktor mõistsid väga hästi, et need on paljad sõnad; uues kohas ootavad teda uued keerukad ülesanded ja puhkust ei saa ta niipea! Ning vaevalt läheb tal korda tehasest ja Suur-Sondast kaugel olles puhkust selleks ära kasutada. Asi jääb pikemaks ajaks, võib-olla aastateks toppama.

Kas see ministeeriumisse üleviimine pole viimaks Metslangi töö? Oma kibedaid kogemusi arvestades pidas Koppel säärase talitusviisi Metslangi poolt täiesti võimalikuks. Oo, seltsimees peainsener oskas oma asju nii peenelt ajada, et võimatu oli jälile saada! Need poolteist aastat, mis Koppel oli oma leiutise kallal töötanud, kulusid tal peamiselt selleks, et ületada arvutuid takistusi, mida kõrvalt polnud märgatagi, kuid mis tegelikult olid vägagi tuntavad. Kui näiteks kohale, mille suhtes Metslangi ja direktoriga varem oli kokku lepitud, juba oli rajatud seadise vundament, selgus järsku, et siia ei saa siiski ehitada, sest sellele platsile oli ette nähtud arteesiakaev. Ja senikaua, kui arutati, kas see kaev teha või tegemata jätta, piinles Koppel tegevusetuses ja tundis end liimile sattunud kärbsena. Lõpuks jõuti otsusele, et kaev tuleb teha just sellele platsile ja Koplile anti koht tehase tagahoovis. Kuni küsimust lahendati, kaotas Koppel pool aastat.

Tarvitses Koplil Metslangi osavõtlikule küsimusele vastata, et töö seadise püstitamisel edeneb hästi, kui ta järgmisel päeval määrati gaasijuhtmete korrosiooni uuriva komisjoni esimeheks. Selle komisjoniga jätkus sekeldusi terveks kuuks ajaks ja kogu selle aja kestel ei saanud Koppel mahti üldse pilkugi heita oma katseahjule. Koppel teab, et see polnud Metslang, kes teda komisjoni esimeheks esitas, ent seda polnud vajagi, sest seltsimees peainsener oskab väga hästi sisendada teistele omi soove.

Kui Koppel puhuti Suur-Sondat külastavate vastutavate seltsimeeste juuresolekul palus abistada toda katseseadise ehitamisel, siis Metslang ainult ohkas ja kinnitas Koplile etteheitvalt otsa vaadates: «Te teate, kuidas ma hindan teie eksperimente, olen isiklikult valmis laduma telliseid seadise vundamenti. Olen nõus vabastama teid iga päev poolest päevast töölt, et saaksite tegelda oma leiutisega. Palun, kas või homsest alates. Ainult kindlustage mulle gaasitoodang ka päeva teiseks pooleks. Te saate aru, nalja ei või me teha.»

Vastutavad seltsimehed nõustusid sellega ja Koppel tänas hämmeldunult Metslangi. Ent töölt ära tulla kella kaheteistkümnest ei saanud ta muidugi ei homme, ülehomm ega kuu

«ja pärast ka mitte. Vastuoksa, tema tööpäev aina pikenes. Jah, gaasitoodangut kindlustada — see pole naljaasi!

Ja kui Metslang siis küsis: «Noh, kuidas asi edeneb?» tõmbas ta silmad nii paljutähendavalt kinni, et Koppel oli valmis vastama: «Te teate seda paremini kui mina, mis te veel kü-

Neil momentidel tekkis Koplil kahtlus, et Metslang oli juba ammu, veel tehase ehituse ajal, ette näinud, kuhu tuleb puurida, nagu ta teadis sedagi, millel on vaja teda, Koplit, Suur-Sondaga gaasitehase huvides sokutada mingisse komisjoni.

Ei, Koplil käib niisuguste takistustega võitlemine üle jõu. Tööpoolest, ta on ju peatehnoloog ja peab koos Metslangiga vastutama gaasi väljalaskmise eest. Raske on vaielda ka komisjonidest osavõtu vastu. Mine ja tõesta, et seda kõike tehakse Koplile igati ebasobival ajal!

Muide, oli veel üks teine tähtis põhjus, miks Koppel ei tahtnud ega võinud avalikult välja astuda peainseneri vastu: Metslang oli Reeda isa. Koppel teadis, kuidas Reet oma isasse kiindunud on, ja ta ei tahtnud rikkuda oma häid suhteid Reeda laaga. Juba üksainus mõte sellele kohutas teda. Kui asi puutus Reedasse, kadus pahameel Metslangi vastu Koplil südamest ja ta muutus alistuvaks, kuigi Reedal polnud sellest aimugi.

Scepärast Koppel ei vaielnud Reeda isaga, vaid töötas visalt nagu mutt mulla all, puhastades endale teed paljudest ootamatust takistustest. Ta õppis isegi omal kombel peainseneri ees sõütult põiklema: tema küsimustele vastas ta alati, et kõik läheb väga halvasti ja võib-olla ei tule sellest midagi välja... Vahetevahel tundis ta piina, olles kindel, et kui seadis töötama hakkab, siis on ta vastane vältimatult löödud. Ja varem või hiljem peab see hetk saabuma.

Nii mõtiskles Koppel kuni tänase kõneluseni direktoriga...

Oma seadisele lähenedes märkas Koppel imestusega, et Lindat polnud kohal, tema asemel aga istus kastil Andrus Laane. Koppel noogutas Andrusse vaikides pead.

«Tervist!» Andrus tõusis hämmeldunult püsti.

«Istuge edasi.» Koppel lõi väsinult käega ja istus sama kasti äärel.

Andrus polnud ammu enam Koplit näinud. Pärast juhtumit gaasi väljapurskega vältis Andrus Kopliga kohtumist, ei sõandanud talle silma vaadata. Kuid see vaikimine muutus Andrusse koormavaks. Teda erutas ikka veel kõnelus Lindaga ja seepärast oli Koplil tulek nagu selle kõneluse jätkamine.

«Kas on tõsi, et teie ahi tuleb parem Metslangi omast?» küsis Andrus mornilt.

«Kuidas teile öelda...» kostis Koppel. «See väike samovar näiteks suudab anda palju rohkem gaasi kui ükskõik missugune Metslangi hiiglaahi.»

«Miks see teie samovar kunagi siamaani ei tööta? Kas ei saanud asja või?»

«Miks ei saanud! Sai küll, kuid ta pole veel lõplikult valmis.»

«Kas te ei jutustaks mulle oma katseahjust?»

Koppel vaatas üllatunult Andruse otsa.

«Huvitab see siis teid?»

«Jah, väga,» ütles Andrus tõsiselt.

«Olgu siis, kui see teid tõepoolest huvitab... Ainult teeme seda mõni teine kord. Muide, te vist pidite konsulteerima minuga oma ettekande asjas? Eks ole? Noh, astuge minu poole sisse. Kuid ärge seda kauaks edasi lükake.» Koppel muigas. «Mul seisab ees pikk teekond.»

36

Andrus tormas rutates, nagu oleks teda taga aetud, põiki üle tehasehoovi ja suundus värava poole. Rahutu soov kuhugi jõuda, midagi otsekohe ette võtta kihutas teda taga; isegi valu ei tundnud ta enam jalas ja ristluudes.

Vahekäigu ukse ees väljakul seisis pooltühi autobuss. See on nagu tellitud! Viimasel ajal tuli Andrusel üha enam ja enam rutata, sest tehnilise konverentsi tähtpäev lähenes, tema aga polnud veel asunudki oma ettekande juurde, kuigi sai Metslangilt juba ammugi üksikasjalise plaani. Peale selle oli vaja valmistada tehnikaringi järjekordseks töökoosolekuks. Tehase ajalehele oli ta juba ammu lubanud kirjutada artikli tööaja säästmisest tsehhis...

Andrus pidi juba autobussi astuma, kuid talle meenus Linda pahane nägu ja ta jäi kõheldes seisma.

«Tõepoolest, mis see siis on?» mõtles ta. «Suur-Sondas nagu ei saaks sammugi astuda ilma Metslangi teadmata.» Andruse ettekande sihiks on peainseneri toetamine ja ülistamine. Tehnikaringi töökoosolekuks on vaja ette valmistada, et paremini tundma õppida peainseneri kapriisseid ahjusid, ja kriitiline kirjutis ajalehes on lõppude lõpuks sihitud sellele, et paremini kor-

142

reldada Metslangi ahjude teenindamist. Tuleb välja, et hoolitsemiseks üksnes Metslangi eest, Koplile aga ei omistata vähimatki tähelepanu. Lindal on selles asjas võib-olla õigus?

Kuidas Linda ütles? «Sa oled malenupuks Metslangi eest...»

Andrus surus käed sügavale taskuisse ja sammus langetatud jät autobussi juurest ära.

Päevakordselt viimase nelja-viie kuu jooksul, mis otsekui minna vikerkaarelises udus möödusid lausa lennates, tundis Andrus, et ta peab koguma mõtteid ja ringi vaatama, kuhu elu teda on kandnud.

Andruse viha Linda vastu vaibus, ta mõtted võtsid vähehaaval teise suuna. Aga äkki on Lindal õigus, kui ta Andrust nii omul kombel süüdistab? Sest kui puhtast südamest tunnistada, et ta on ta ise ka kuskil sügavas hingesopis puhuti kahtlema löönud, kas tema kuulsusega kõik täiesti korras on. Kas siis tõesti peainsener Metslang pole hoopiski see, kelleks Andrus teda siamaani oli pidanud? Kas tõesti tuleb suur, tark ja üllameelne Metslang, kelle pildi ta vanast seinalehe numbrist välja lõi, ja seda nüüd rahataskus kannab, maha võtta tõeliste kaptenite ilmestikust?

Kas tõesti peab uskuma, et Metslangi imepärane naeratus tol mälestusväärsel uusaasta päeval ei tulnud üllast südamest, vaid mingist väiklasest kaalutlusest, nagu neil rahaahneil kalakunin-pail rannas, kes Andrusele lapsepõlvest on meelde jäänud?

Jajah. Metslangis pettuda oli Andrusel raskem, kui Linda seda arvata võis! Andrus kiirendas ühtesoodu sammu, peaaegu jooksis; ta hingas avatud suuga ahnelt sisse sooja õhku, et vaigistada närivat tunnet rinnus, kuid see ei kadunud. Metslangi õigustada püüdes tuletas ta hoolikalt meelde kõiki üksikasju, mis varem olid jäänud tähele panemata. Kuid paraku tunnistasid need kõik peainseneri vastu! Mõte brigaadide töö ümberkorraldamisest tekkis Andrusel avariipäeval, kui ta kuulis Kopli ärritatud väljendusi. Ent kui Andrus hiljem Metslangiga sellest juttu tegi, laskis too paista, et ta ei kuulnud Andrust, ja jätkas kõnelust teisel teemal.

See on tõsi, et peainsener ei armasta meenutada Kopli nime.

Tõtt öelda polnud Andrus peale mõne katkendliku, veel küpsaks kujunemata mõttekiilu muud avaldanudki, — ka selles on Lindal õigus, sest Metslang ja Vaga tegid ise kõik ära. Kuid rahva ees tõstis peainsener esiplaanile Andruse, ta kõneles rahvahulkade ulatuslikust loomingulisest initsiatiivist ja sellest,

143

kuidas need kannavad eesrindlikke tehnilisi ideid. Milleks? Ilmselt oli tal vaja lasta paista ammendamatu reserve, mis nagu oleks kätkevad Metslangi ahjudesse, ja seda, kuidas laiad hulgad ning novaatorid toetavad tema ideid... Ja nüüd peab Koppel ära sõitma just enne seda, kui algavad katsetamised tema seadisega... Võib-olla et seegi pole juhus? Võib-olla et peainsener tööpoolest kardab alandavat võistlust Kopluga?

Lilleklump erepunaste jorjenitega tõkestas Andrusel tee ja ta jäi seisma. Veel üks mõte rabas teda: kui Linda on õigus Metslangi süüdistamisega, siis on tal õigus ka kõiges muus... Millistest Andrus teenetest saab sel juhul juttu olla? Ischakanud novaator, võitis kangelane, ülespuhutud kuulsus... Oma südames irvitab Metslang tema üle...

Andrus hammustas huult, pigistas käed taskuis rusikasse ja hakkas raevununa mõniskema. Suur tugev noormees, kes naljatades tuli toime kobestaja raske kangiga, tundis end äkki nõrgana, abituna selle hoobi ees, sellepärast et hoop oli antud kaitsmata kohta.

Punased jorjenid nõtketel vartel kõikusid pisut. Päeva jooksul olid nad päikese järel käies jõudnud pöörduda idast läände. Kas ka tema, Andrus, polnud viimasel ajal niisama alistuvalt Metslangi järel käinud?

Teda hõigati nimepidi ja ta tõstis pea. Andrus märkas alles nüüd, et ta seisab kultuurimaja kõrvalukse ees. Teise korra avatud aknast vaatas välja noore tumedajuukselise naise tõmmu naeratav nägu. Andrus tundis temas ära kunstnik Ester Torni. Nüüd tuli meelde, et ta pidi täna kunstniku juurde poseerima tulema. Kuidas see tal nii meelest ära läks!

«Mis te seisate?» hüüdis kunstnik pooleldi kurjalt, pooleldi naljatades. «Ootan teid juba pool tundi!»

Esimesel hetkel Andrus isegi rõõmustas võimaluse üle vabandada rasketest mõtetest. Ester Torn ja tema töö polnud mingil moel seotud Metslangi, Kopli ega Vaga perekonnaga, kunstnik töötas omaette ja see rahustas veidi Andrust.

Laiast jahedast trepikäigust üles teisele korrale minnes tundis ta jälle valu jalas ja äkki tuli tal tahtmine jagada selle naisega kõiki oma kahtlusi, ent pisut järele mõelnud, sai ta endast võitu: temas tõstis pead meheuhkus. «Mida seal ikka haliseda, kui sind ninapidi on veetud,» taunis ta end karmilt.

Ta leidis Ester Torni suurest, peaaegu üle kogu seina ulatava aknaga toast; selles toas töötas tavaliselt kohalik isetegevuslik kunstiring. Kunstnik pani endale valge töökitli selga.

«Te lõkate?» tähendas Torn imestunult ega vaadanud kitli-
pölviga uskeldades peaaegu Andrus poolegi.

«Kommistasin,» kinnitas Andrus vastu tahtmist.

«Te olate ehk armunud?»

«Minge ikka! Millest te seda arvate?»

«Teil oli niisugune nägu seal lilleklumbi juures... Noh, hakame tööle, muidu valgus kaob.»

Andrus astus väikesele ringikujulisele puust alusele, mida ta soovis kohaselt keerata, ja istus toolile.

Torn vabastas alustatud töö ettevaatlikult riide alt. Sinisest arvist skulptuur kujutas Andrust teraselt ning pinevalt kaugusse vaatamas. Näo-, kaela- ja õlalihasid olid koondatud energiliseks liigutuseks, mis nüüd kohe pidi järgnema...

Seda skulptuuri vaadates võisid igaühel tekkida omad mõtted ja kujutlused. Ester Torn nägi selles oma tööst vaimustatud noort töölisi, kes on kindel oma vilumuses, jõus ja oskuses.

«Tahaksin selle skulptuuriga kujutada töö mõnu,» lausus Ester kunagi oma vaikivale modellile. «Ma tunnen seda nii elavalt, et silme ette ilmuvad isegi higitilgad mu savist Andrus laubal.»

Andrus oli vait. Ta nägi skulptuuris julge, tüüril seisva mere-
mehe kehastust ja higitilkade asemel paistsid talle selle näolt
moolase merevee pitsmed.

Mis puutub aga koristaja Annasse, kuuekümnepäevasesse vanusesse, siis vaatas too, tolmulapp käes, ükskord kaua Torni tööd ja sai pisarateni liigutatud: «Ilus tugev poiss, justament nagu minu Jaan, kes sõjas surma sai... Kui Jaan puid loikus, lendasid laastud köögini...»

Kuidas see ka ei olnud, aga Ester Torn tuli pärast kevadist loomingulist komanderingut Suur-Sondasse tagasi just selle skulptuuri pärast. Novaator Andrus Laane portree meeldis kevadel nii kohalikul näitusel kui ka Tallinnas. Torn süttis mõttest voolida skulptuur sügiseseks näituseks.

Kunstnik asus kiiresti tööle. Andrusel meeldis alati vaadata, kuidas ta töötab. Ta jälgis kunstnikku niisama tähelepanelikult, nagu see teda kunagi oli kõrvalt vaadelnud, kui Andrus töötas gaasihajude juures.

Kunstniku peened, kuid tugevad ning haakjad käed randmetel esiletungivate soontega liikusid kiiresti. Kiirete väledate liigutustega napsas ta suurema savikamba küljest toore savi tukikesi ning kandis neid ühe tõmbega skulptuuri näole ja kehale. Mõnikord jäid ta näpud savi laiali tõmmates otsekui

mõtisklema, liikudes aeglasemalt. Kunstniku käed tundusid hingestatuina ning ülitundlikena nagu pimedal. Mis talle ülearusena näis, selle kraapis ta puust kohnnurgaga maha.

«Te võite kõnelda nii palju kui soovite, ma kuulan,» rääkis Torn seansi ajal tavaliselt, kuid Andrus vaikis.

Andrusele tundus, et ta niikuinii ei kuula teda, sest ta näol oli sedavõrd äraolev ilme. Töö ajaks pani Torn ümmargused sarvprillid ette. Need tegid ta vanemaks ja moonutasid teda kentsakalt. Ihus noor naine rohekate unistavate silmadega sarnanes siis elatanud naisarsti Vešnjovaga, kui too haigeid vastu võttis.

Ka täna Andrus vaikis. Varsti ei jälginud ta enam kunstniku käeliigutusi. Skulptuur viis ta endistele mõtetele.

«Siin seisab nüüd kaks Andrust,» mõtles ta erutusega. «Üks on savist, mehise, otsustava ilmega, sarnanedes kangelasega, teine, tõeline Andrus aga on hämmastunud ning masendatud.»

Kumba siis Torn voolib, kelle pärast sõitis ta Suur-Sondasse? Kunstnik on kindel, et ta näeb ehtsat kangelast, tootmisnoveatorit Andrus Laanet, ent seda kangelast pole olemas... Linda sõnade järgi on Metslang selle loonud, välja mõelnud, ja teda abistasid Vaga, too kõõrdsilmne korrespondent ajalehetoimetusest ja fotograafid... Ester Torn aga vististi ei aimagi, et ta ees istub võltskangelane.

«Täna töö kuidagi nagu ei edene mu käes,» nurises Torn. «Te näite väsinud olevat, puhake.»

Andrus raputas pead ja astus ettevaatlikult aluselt maha.

«Te olete tujust ära,» jätkas Torn vidusilmi oma tööd vaadates. «Minu Andrus pole seesugune!»

Ja ta parandas kerge käeliigutusega midagi skulptuuri näos.

See pahandas pisut Andrust, lõppude lõpuks tahtis ta olla omaette.

«Ma ei tea, kuidas teie Andrusega on,» pahvatas ta pisut jõhkralt, «kuid minuga on juhtunud rumal lugu...»

«Mis ma nüüd räägin ja milleks? ...» sai ta kohe sõnasabast kinni.

Kunstnik võttis prillid eest ja temast sai jälle unistavate silmadega veetlev naine.

«Mis teiega on juhtunud, jutustage?»

Siis jutustas Andrus Lindast ning seosetult sellest, kuidas ta on kistud Metslangi ja Kopli vahelisse võitlusse.

Andrus ootas, et Ester Torn imestab, avaldab oma pahameelt, kuid kunstnik kuulas ta vaikides ära ja mudis mõtlikuna savi-

tokki näppude vahel, nagu peaks ta aru, mis sellest võiks voolida.

«Niil...» lausus ta lõpuks. «Aga mulle see teie Metslang isegi meeldib.»

«Mis, Metslang?» ägenes Andrus. «Ma jutustasin ju teile temast! Kas te siis ei saanud aru?»

«Tasem, te ajate mu töö maha! ... Ma sain kõigest aru, — Metslang oskab seista oma loomingu eest.»

«No kas teate ...»

Aipe vihastage. Mulle on kõik selge. Üldiselt tahab Metslang kasutada teid kaitsekilbina Kopli vastu. Pole midagi öelda, kaitsekilp on kindel ...»

Estri silmis süttisid kavalad sädemekesed.

Andrus vaikis.

«Te olete veel noor ... Ärge suhtuge sellesse nii traagiliselt,» manitses Torn asjalikult. «Kõik annab vististi veel parandada. Kuid teil tuleb selles mängus kaasa lüüa ...»

«Mismoodi? Mis olen mina Metslangile?»

«Noh, mismoodi, seda ma ei tea. Ainult et see Andrus peab kanna lööma ja küllap ta juba teab, mida ette võtta.» Ester Torn osutas paljuütleva žestiga mehise tahtejõulise nooruki kujule.

«Te teete nalja,» lausus Andrus tusaselt.

«Mitte sugugi.» Ester vaatas tõsiselt Andrusele otsa.

«Te peate mõistma, ma ei sõitnud ometi selleks siia, et sama tuljalt tagasi minna. Pean selle töö lõpule viima! Täna saan Andruselt ei saa ma aga seda teha. Oma olemuselt pole ta ...»

Andrus vaatas kunstnikku mornil pilgul.

«Minge koju,» lõpetas ta. «Niikuinii teist täna asja ei saa ... Ja pidage meeles, selles asjas tuleb teil võtta kindel seisukoht!»

Ta surus kuuma kuiva peoga tugevasti noormehe kätt ja Andrus lahkus vaimustatuna tolle väikese naise tarmukast asjalikkusest. Andrus jätkas oma teed nüüd juba kergema südamega.

Komsomoli tänava nurgal sattus ta silm silma vastu koju poörduva Metslangiga. Too oli oma halli kulunud kübara peast võtnud ja vehkis sellega hooletult.

«Ohoo!» hüüdis Metslang. «Jalutate?» Ta sirutas Andrusele kile.

Ootamatusest ei saanud Andrus seda surumata jätta, kuigi ta asja alles oli mõelnud Metslangist kõike halba.

«Noh, kuidas ettekandega on? Kas töötate selle kallal?»

«Ei tööta veel...» pomises Andrus. «Tahtsin täna alustada.»

Andrus tabas pahameelega oma hääles süüdlaslikku kõlavarijundit. Mis ta kõik praegu ei annaks selle eest, et pääseda Metslangi puurivast pilgust.

«Tuleb tõsiselt tööle asuda, aega on vähe,» vangutas Metslang etteheitvalt pead. «Noh, head edu! Me kõik oleme teiega rahul ja kindlad, et te alt ei veä... Kui raskusi tekib, konsulteerige Kopliga.»

Metslang noogutas pead ja sammus edasi, ballinev pea uhkelt püsti.

Mõned möödaminejad juhtusid seda kohtumist pealt nägema. Andrus oli alati hinnanud kõrgelt Metslangi tähelepanu ja sellele koguni uhke olnud. Nüüd aga põgenes ta peainseneri juurest tulistjalu, nagu oleks ta pääsenud ootamatust ohust.

Hetke pärast heitis Andrus tagasi vaadates pilgu oma soosija kõrgele kogule. Oleks Metslang praegu noormehe nägu näinud, oleks ta tõsiselt imestanud: nii sünge ning võõrastav oli see.

37

Tehnilise konverentsi päev üha lähenes ja tarvis oli kiire korras asuda ettekande koostamisele. Ent niipea kui Andrus sellele mõtlema hakkas, siirdus ta mõte imelikul kombel Koplipooleliolevale katseahjule, Koplile endale ja oma äsjasele tülile Lindaga.

Mida enam Andrus mõtteid mölgutas, seda selgemaks sai, millist näotut osa etendas ta kogu selles loos. Võtta või tema pagemine insener Koplipooleli katseahju töölt. Hea seegi, et Linda teda ei süüdistanud Koplipooleli juurest äratulemise pärast, aga ta oleks võinud seda teha... Tööpoolest, Koplil oli tookord raske: ei jätkunud töölisi. Ja mis siis nüüd, mil katseahi pärast pikki viivitusi ja raskustega võitlemist on lõpuks valmis? Tuleb välja, et tema, Andrus, on Metslangi enda poolt kutsutud oma ettekandega andma Koplipooleli seekord veel tõsisemat hoopit. Igale töölisele Suur-Sondas on selge, et ettekanne, mis ülistab Metslangi gaasiahjude otstarbekohasust ning võitu, pidurdab Koplipooleli tööd ja lükkab edasi selle lõpuleviimise. Ja Metslangi ebaõnnest kiusatud vastane peab ise sellele veel kaasa aitama! Koppel peab Andrusel aitama koostada omaenda vastu sihitud ettekannet!

Karmil rannal lihtsate kalurite hulgas üles kasvanud Andrus

148

tot lapsepõlvest kaasa range käsituse aususest ja nüüd hakkas talle näha, et tekkinud olukorras saab temast vältimatult lüps. Tulematult kasvas temas kaastunne Koplipooleli vastu, kuigi ta püüdis endale selgeks teha, et siin mingit alatust pole. On see aeg väre, et Metslang on silmapaistev insener, et tema ahjud ja need rajatud tehas on maailmas ainulaadsed, et tema, Andrus, on mõningal määral kaasosaline tehase töö parandamises? Ta ei peaks ta niisugusel juhul esinema konverentsil ettekanne?...

Kuld samal ajal tõstis temas ägedalt pead solvatud uhkustunne. «Ei, seltsimees Metslang, teiega ma ühes paadis sõudma ei hakka!» kordas ta endale nagu mingeid manasõnu kümneid kordi. Ta ei poeta ainustki sõna mehe kasuks, kelles ta nii ränasti on pettunud.

Mõni päev pärast Lindaga kohtumist läks Andrus Koplipooleli juurde.

Ta vaatas uudishimuga ringi suures kahe aknaga toas. Akna all kirjutuslaud, seina ääres kušett, mõned toolid — see oligi kogu sisustus. Ühe seina võttis tervelt enda alla lihtne pruust riul raamatutega. Akna kõrval suur roheka veega akvaarium.

Toas valitses puhtus ning kord, ainult kirjutuslaual olid paberid laiali: nähtavasti oli peremees neid just alles sorinud.

«Poissmehe elamine,» sõnas Koppel. «Mul on kaks tuba, see seal on magamistuba ja selles siin töötan. Ja need on mu sõbrad...» Ta koputas sõrmega akvaariumi klaasile. Kohe ilmusid kaks tillukest kullakarva punakat kalakest, need müksisid toitu andlates ninaga vastu klaasi.

«Tore,» ütles Andrus, «nii ilusaid pole ma veel näinud!»

Koppel ütles midagi kalade kohta, nihutas siis Andrusse tooli, korjas paberid laualt ära ja vaatas küsivalt külastaja otsa.

«Ma kuulan teid... Te tulite oma ettekande asjas?»

«M-mitte just...» kogeles Andrus julgust kogudes. «Olen kõik need päevad mõelnud rohkem teie leiutisest kui ettekandest. Ma tean, et teil on raskevõitu... Nii et, ma mõtlen... Ühesõnaga, võib-olla on teil abi vaja?»

«Vabandust,» kehtas Koppel õlgu. «Abi? Ja teie tahate mind aidata? Mismoodi?»

Koplipooleli nägu tõmbus laiale naerule ja sellesse ilmus midagi poisikeselikult lihtsameelset.

Koplipooleli naeratus rõõmustas Andrust, ta ei tundnud end enam võõrana, isegi mitte süüdlasena.

149

«Oigust öelda, ma ei tea veel isegi...» ütles ta. «Igal viisil!»

«Suur tänu teile!» Koppel vaatas lahkelt külastaja otsa. «Kuid paraku pole sellest nüüd enam kasu.»

«Mispärast siis?» imestas Andrus.

«Mind viiakse üle ministeeriumisse... Sõidan ära.»

«Kuidas nii, kas olete otsustanud siit lahkuda?» küsis Andrus murelikult.

Koppel raputas eitavalt pead.

«Üleviimine on otsustatud minu tahtest hoolimata. Nähtavasti olen õnnetu tähe all sündinud, nagu kõnelesid vanaemad. Mis parata, — asjaolud on minu vastu!» Koppel lahutas käsi.

«Ja te lepite sellega?» hüüdis Andrus. «Nii ei tohi! Kujunegu mäng kui tahes halvaks, aga võidelda tuleb kohtuniku vileni! Ja kui juhtubki mängu kaotama, siis ka pärast seda ei tohi alla anda. Peaasi — mitte alla anda...»

«Kui muredumatu!» lausus Koppel heasüdamliku irooniaga. «Ja kuidas on, kas olete alati niisugune?»

Andrus otsekui komistas Kopli pilgu all.

«Tõtt öelda — mitte alati,» naeratas ta hämmeldunult.

«Kuid te oskate taotleda oma eesmärki,» ütles Koppel mõtlikult. «Ma nägin, kuidas te palli pärast võitlesite.»

Koplile meenus ere päikesepaisteline südapäev, pealtvaatajaid puupüsti täis staadion ja noormehe tuline heitlus palliväljakul kõige ägedamas võitlushoos.

Mine tea, kui Andrus satuks samasugusesse seisukorda nagu tema, Koppel, võib-olla leiaks too visa loomuga noormees välja pääsu?

Kõnelus Kopliga ei toonud Andrusel hingelist rahu, vaid vastuoksa, kruvis ta veel enam üles. Insener jutustas talle oma leiutise olemusest. Andrus ei saanud paljustki aru, kuid seda, mida ta taipas, pidas ta väga tähtsaks. Teda ei üllatanud nii palju tehnilised arvestused kui Koppel ise.

Pealtnäha tavaliselt loiid insener hakkas äkki tooli kõrvale lükates tuba mööda edasi-tagasi kõndima ja kõneles oma katse seadisest nii, nagu ei seisaks see yaeslapsena tehase tagahoovis, vaid annaks juba Metslangi ahjude asemel linnadele tööstusgaasi.

«Raha eest, mis Suur-Sonda tehase maksma läks, ehitame meie kolm tehast, ja need annavad mitu korda rohkem gaasi, kuidas te siis seda ei mõista?» kõneles Koppel ruttamisi ning erutatult, nagu seisaks ta ees Metslang, keda oli vaja veenda.

«Me varustame kõiki odava suitsuta gaasiga, mõistate? Tallinnas ei kõlta elektrijaamu enam põlevkiviga. Kaovad tahmajad huna kohalt... See on ju barbaarsus! Need rohelised lilled meil kastaneil ja vahtrail» — ta osutas peaga avatud akna poole — «ei tarvitse enam lämbuda põlevkivitahmast. Ja selle me arvutame!»

«Vant kes on tõeline novaator,» mõtles Andrus ning vaimustusest käisid tal judinad üle selja. Inseneri erutus kandus temale edasi.

Äärmisest kõnelust Kopliga hakkas Andrus palavikuliselt mõtlema sellest, kuidas tema ja Koppel tekkinud olukorrast auga võiksid pääseda. Ettekandest loobuda? Kuid see kutsus esile ühise arusaamatuse ja hilja on ka. Midagi mõistlikku leidmata otsustas ta järgmisel päeval pidada nõu Kaarel Vagaga, seejärel ootaski Andrus teda tehase hoovis lõunavaheajal, kui vana meister sööklasse läks.

«Kõnelees Vaga, kas saaks teiega rääkida?»

Vaga võttis Andrusel vaikides käsivarrest kinni ja juhtis ta pooli kõrvale. Nad istusid laiale pingile õitsvate begooniate klumbi kõrval.

«Mis siis jälle on juhtunud?» tundis vana meister muret.

Andrus jutustas talle Kopli peatsest lahkumisest.

«Te mõelge ometi, mis tehakse! Minu ettepanekuga jahiti koputult, kisti see otse karvupidi lagedale, aga tõeliselt tähtsasse asjasse suhtutakse täieliku ükskõiksusega. Koppel saadetakse jätta enne oma töö lõpetamist Suur-Sondast ära! Ja Metslangil on kindlasti hea meel, et võistleja ta teelt koristatakse, — ta ei mõtlegi Koplit abistada!»

«Pea, pea,» kõrtsutas Vaga laupa. «Särised nagu takukoonal! Minu ettepanek on tarvilik ja ka Koppel mõtles välja tähtsa asja.»

«Kas siis neid saab kõrvutada!»

«Ütlesin, kannata... Ega sina üksi sellest asjast mõtle,» ütles Vaga tõsiselt. «Siin murrin minagi oma vana pead. Linda on Kopli pärast mind päris ära tüüdanud... Ühe ropsuga ei saa siin midagi ära teha. Tuleb targu talitada. Tee endale mõistlikult selgeks, mille eest sa sõidid?»

«Mille eest? Noh, uue seadise eest...»

«Seda küll. Aga Koppel pole seni veel midagi mõistlikku ära leidnud. Oleks tal midagi juba valmis, siis oleks teine jutt. Lõbi-õnda pole meil aega — riik nõuab meilt gaasi. Selles suhtes on kõnelees Metslangil õigus, pole midagi öelda.»

Vaga võttis prillid välja ja hakkas taskurätiga ruttamata prilliklaase puhastama.

Andrus vaatas vana meistrit segadusse viiduna.

«Mul polnud ju ka midagi veel tehtud, aga teie Metslangiga segasite end kohe asjasse, tegite ise ära...»

«Nonoh!» ohkas Vaga. «Ise alles ütlesid, et neid kaht ei tule kõrvutada. Mis abi suudame meie sinuga pakkuda õpetatud insenerile, kui ta ise ennast aidata ei saa?»

«Aga Metslang? See on ju tõsi, et ta Koplit endast eemal hoiab?»

«Oled alles noor...» ohkas Vaga murelikult. «Mõtled, et elu nagu pallimäng käib alati reeglite järgi. Nii kui midagi on, kohe annab kohtunik vilet... Metslangil on omad kohustused; ka ministeerium ei saa teda sundida Koplit selles asjas abistama. See pole nii-öelda tema funktsioon, mõistad? See asi siin ei käi ametijoont mööda, vaid oleneb inimestest.»

Andrus oli segadusse viiduna veidi aega vait, kuid taipas siis äkki:

«Aga Kopli üleviimine — mis tegu see on? Teie arvates tehakse seda muidugi ametihuvides? Minu arust aga on siin mängus inimeste huvid!»

Vaga puhastas hulk aega prilliklaase, vaatas neid vidusilmi vastu valgust, nühkis uuesti ja lausus lõpuks päri olles:

«Selles küsimuses on sul peaaegu et õigus. Aga meie ei lase Koplit üle viia. Las viib oma töö lõpule.»

«Tuleks võib-olla ehk ministeeriumisse sõita, kõnelda seal?» küsis Andrus erutatult.

«No sind nad nüüd seal kuulavad! Arvad, et nad ei tea, mis nad teevad? Egas nad täna-eile ilma sündinud!»

«Ja mis siis teha? Kõnelda Rannapiga?»

«Kõnelda ju muidugi võib. Aga vaevalt temagi siin otsustada saab.»

«Kes siis niisugusel korral saab?»

«Kes, kes...» kordas Vaga torisedes. «Rahvas, ühiskond — see otsustab. Üheteistkümnendal juulil avatakse tehniline konverents. Eks ole?»

«Seda küll.»

«Sina esined seal kõnega. Nii?»

«Nojah, mis siis?»

«Väga hea,» noogutas Vaga rahulolevalt pead. «Sina jutustad konverentsil kogu sellest loost. Seal me siis koputamegi Metslangi südamele.»

Andrus vaatas vana meistrit: niisugust asja käiku polnud talle pähe tulnud. Teda üllatas, et kunstnik Ester Torni nõuande laenuks sisult ühte vana meistri otsusega.

«Arvate, et see mõjub?» küsis Andrus kahtlevalt.

«Miks mitte... Konverentsile tuleb ministeeriumi inimesi, võib-olla et minister ise ka. Ja seda võetakse arvesse, tingimata võetakse, sest see on ühiskonna arvamus, nii on asi! Rahvas!»

Ja Vaga raputas kätt õhus.

«Sellele pole muidugi nii kerge välja minna,» lõpetas Vaga. «Tah julgust olema. Kes oled siis sina võrreldes Metslangiga? ... ke, muud midagi...»

«Kunagi on keegi poisike öelnud, et kuningas on ju alati...»

«Miks asi?» ei saanud Vaga aru.

«Iga midagi, see niisama tuli meelde... Metslang jutustas mulle muinasjuttu.»

«Oo, selle peale on ta meister!»

Suur-Sonda gaasitehaste direktsioon valmistas konverentsi suurejooneliselt ette: Liidu mitmesugustest linnadest kokkusoitnud külalisi pandi täis mõlemad võõrastemajad, tehase ja linna muu. Suur-Sonda tänavaile ilmusid naabervabariikide numbriplaatidega sõidua autod.

Konverents avati üheteistkümnendal juulil kultuurihoones. Külalistele korraldati näitus, mis illustreeris tehase tööd. Siin olid välja pandud põlevkivi ja selle ümbertöötamisest saadud produktid, gaasiahjude mudelid läbilõikes, suur hulk fotosid, skeme, jooniseid. Näitusel demonstreeriti majapidamisseadiste tootmist gaasiga. Kõik need seadised olid ühendatud gaasitoruga ja iga näitusekülastaja võis keerata emailitud kõõgiplidi või vanni veepaagi kraani, süüdata gaasi ja mõnuga vaadelda selle sinist leeki.

Andrus nägi siin suurt hulka tundmatuid inimesi ja kuulis mitmes keeles kõnelemist. Ta vaatas külalisi samasuguse uudishimuga nagu külalised näitust, ja mõtles, et siin näevad nad kull heledasti põlevat sinist leeki, kuid vaevalt aimab neist keegi, kui palju inimkirgi, suuri ja väikesi, kihab Suur-Sondas, selles hülgaslikus gaasiköögis. Kõik väikesed kired põlevad muidugi ja jooksul läbi ning haihtuvad nagu suits, ja sinna, suurtesse

linnadesse, läheb ainult puhas sinine leek, mille vastu tunnevad huvi kõik need teadlased, insenerid ja majandusjuhid, kes kogu maalt on siia kokku sõitnud.

Metslang liikus inimeste hulgas nagu elav energiakeskus ise. Puhtaks raseeritud näoga, meelekohtadelt hall, tume metalli läikega ülikond seljas, nägi ta välja väga nooruslik, isegi elegantne. Igaühega jõudis ta vahetada mõne lause, surus julgustavalt Andruse kätt ja teatas talle, et Andruse ettekanne toimub homme.

Kui Andrus kuulas Metslangi nooruslikult kõlavat häält ja vaatas talle silma, küsis ta endalt, kas julged sa tõesti välja astuda mehe vastu, kellest sa praegugi veel vaimustuses oled...

«Kapten mis kapten, pole midagi öelda...» muigas Andrus ja vaatas peainsenerile järele, kuidas see energilise, ent aupakliku liigutusega kahel külalisel käe alt kinni võttis.

Ka Koppel oli siin. Käed selja taga, seisis ta tagasihoidlikult akna juures ja vaatas kuhugi kõrvale. Andrus vaatas tema pilgu suunas ja nägi Reeta. Hele suvekostüüm seljas, vestles too sündimatult kahe auväärse vanema mehega, vististi teadlastega.

Siin oli koos Suur-Sonda insenerkonna eliit ja silmapaistvad majandusmehed. Neil oli ilme, nagu oleksid nad tulnud sünnipäevale. Ja teisiti ei võinudki olla, oli see ju esimene suurem põlevkiviala töötajate kokkutulek. Viis-kuus aastat tagasi poleks ükski auto siia pääsenud, kõikjal kasvas tihe lepuvõsa ning ei saanud lärgata mõtetki, et süüdata sinine leegike, ja veel kus — näitusel kultuurihoones, millest tollal ei osanud keegi veel mõeldagi! Need muutused üksi vaarisid juba tunnustust...

Konverentsi teine päev algas Andruse kõnega. Andrus astus tribüünile ja haaras kahe käega tugevasti kõnepuldist kinni, nagu ta kauges lapsepõlves oli haaranud kinni paadi pardast.

Kogu eilse päeva oli Andrus kõnede ajal mõttes ennast selleks hetkeks ette valmistanud. Ehkki ta ei pööranud silmi ega neiljalt, ei suutnud ta ikkagi tungida sellesse, millest nad kõnelesid. Kuulates Moskva Söeinstituudi professori kumedit bassihäält, kui too kõneles teoreetiliselt põlevkivi ümbertöötamise probleemidest, sattus ta tahtmatult teadlase korrektse, mõjukalt karmi väljenduslaadi mõju alla, ning juba tundus talle, et ta ei suuda öelda seda, mida kavatses.

Professor kõneles nii targalt ning kütkestavalt põlevkivi ümbertöötamisest, gaasitootmisest, põlevkivi töötlemise tehnikast

probleemist, nagu oleksid need mingid jõud omaette ning hoopiski koltumatud inimese tahtest.

Andrus vaatas professori paljaks aetud pead ja küsis endalt: miks kull ütleks teadlane, kui ta sellelt kõrgelt tribüünilt rahvusliku ettekande asemel kuuleks äkki elavat jutustust inimeste vahelkordadest, kirgedest ja eksimustest? Ta peaks seda vististi ebakohaseks ja sündmatuks väljaastumiseks...

Äärmast professorit esines kaasettekandega Metslang, ja Andrus tunstis pead vaenulik tunne, kuigi peainsener kõneles asjalohet, mis olid meeldivad kuulda nii Andrusele kui ka Koplile ja kogu Suur-Sonda rahvale:

«... Me võime uhked olla, et meie tehas on mõne aasta jooksul kasvatanud üles kogenud kaadri ja niisugused silmapaistvad tootmisnovaatorid nagu seltsimees Laane ja teised. Kollektiiv paneb erilisi lootusi andekale insenerile Priit Koplile, kes entusiastlikult võitleb tehnilise mõtte arendamise eest tehases...»

«Mis te valetate!» oleks Andrus tahtnud hüüda üle kogu saali. «Ta ei tunne üldse Kopli leiduritööle kaasa. Teil on paremini kui kellelgi teisel teada, et Koppel peab neil päevil tehasest lahkuma, ja te aina rõõmustate selle üle... Võib-olla et teie ise alatasite salaja sellele kaasagi...»

... Ja nüüd seisab Andrus konverentsi tribüünil. Loid kätepligin, valvas vaikus, ja Andrus lõi lahti kõneteksti ning hakkas looma.

Ta kõneles sellest, kuidas pool aastat tagasi parandati töö organiseerimist gaasihjude juures ja milles nimelt seisis see parandamine. Kõne oli väga üksikasjaline, siin leidis äramärgatavust isegi kõnetorude idee ahjukordade vahel. Naivsena näiv kõnetorude idee tõi hiljem põhilisse seosesse seni lahus seisnud operatsioonid...

Sel kohal katkestasid Andrust kiiduavaldused.

«Edu sai võimalikuks ainult selle tõttu, et direktioon asja tõhuselt toetas,» lõpetas Andrus oma kõne. «Kuid kahjuks pole me tehases kaugeltki alati nii...» Ta viivitas mõne hetke ja jätkas: «Eile rääkis peainsener palju häid sõnu meie silmapaistvast leiutajast seltsimees Koplilt, kuid need sõnad meenutavad seltsimees Metslangi enda gaasihjusid...»

Ridadest käis kerge kahin läbi, kostis sosistamist.

«Need ahjud on suurejoonelised ja ilusad, kuid gaasi nad just eriti palju ei anna...»

Kuskilt kostis kerge naerupurse.

«Nõndasamuti on ka seltsimees Metslangi sõnadega,» jätkas

Andrus häält kõrgendades. «Need kõlavad ilusasti, kuid ab pole neist seltsimees Koplil kõige vähematki, ometi töötab ta väga tähtsa leiutise kallal. Kui palju raskusi on tulnud ja tuleb seltsimees Koplil ületada katseahju püstitamisel! Sõnades teda kiidetakse, ennustatakse leiutisele suurt tulevikku, tegelikult aga keeldutakse andmast kõige lihtsamat ehitusmaterjali, ei anta toolisigi...»

Nüüd kostis presiidiumist mitte just valjusti, kuid kogu saali kuuldavalt Metslangi hääl:

«Teie ise ju jooksite Kopli juurest ära.»

«Jah,» pöördus Andrus hääle suunas. «Ma jooksin seltsimees Koplil juurest ära ja tegin sellega vea. Täna parandan ma siin samas selle vea ära.»

Saalis muutus sosistamine juba tasaseks jutusuminaks ja Andrus kiirustas lõpetamisega:

«Seltsimees Koppel palus kahekuulist puhkust, et oma leiutise kallal tööle asuda. Talle öeldi ära... Vähe sellest — alles hiljuti, just enne seda, kui seltsimees Koppel oli lõpetamas katseahju, teatati talle, et ta viiakse üle teisele töökohale väljaspool Suur-Sondat. Küsime, kas seltsimees Metslang vaidles vastu, protesteeris? Mitte midagi sarnast! Nii on lugu peainseneri sõnade ja tegudega... Muidugi, seltsimees Metslangi teened gaasitehase rajamisel on vaieldamatult suured. Kuid insener Koplil leiutis võib põlevkivigaasiasjandusse tuua tõelise murangu, mis vältimatult annaks end tunda Metslangi ahjudele. Tuleb seltsimees Koplil tema leiutustöös kõigest jõust abistada...»

Ning Andrus astus kiirel sammul oma kohale presiidiumi.

Mõni hetk valitses saalis vaikus, siis pääses üha tugevnedes valla kiiduavaldustetorm. Koosoleku juhataja direktor Undusk tahtis püsti tõusta, et teatada, kes esineb järgmisena, kuid ta ei saanud öelda sõnagi. Nii tormilisi kiiduavaldusi polnud konverents veel kuulnud. Kõik Suur-Sonda tehnikud, meistrid, insenerid ja majandusala töötajad tõusid püsti ja plaksutasid käsi, nii et peopesadel valus hakkas. Andrusel nähtavasti õnnestus õrnast kohast puudutada sadasid ja sadasid saalisviibijaid.

Metslang surus huuled karmilt kokku ja ilmselt end sundides plaksutas kaasa.

«Miks nad nii plaksutavad?» mõtles ta. «Kas meeldis neile esinemise skandaalne kallak või kikkahku kallaletungi ägedus?»

Metslang nägi, kuidas ministri asetäitja endale midagi blok nooti märkis ja kaasa plaksutama hakkas. Ning selle järgi.

budda ministri asetäitja heakskiitvalt noogutas ja oma kõrvaltoolale midagi ütles, oli Metslangil selge, et Koplil ei viida ministreeriumi üle.

Undusk kuulutas vaheaja.

Ilmivas valgus saali avatud udest fuajeesse. Andrus astus teate järel; ta polnud veel jõudnud üleelatud toibuda ja liikus nagu undus. Äkki tema kõrvale ilmunud Jaan Teder pilgutas talle lobusalt silma:

«Tõustasid Metslangile tuliseid süsi krae vahele! Pole viga, kõik oli õige...»

Samal hetkel astus Reet, kullakarva juustekrooniga pea püsti, Andrus juurde. Teder läks delikaatselt eemale.

«Soovin teile õnne...» ütles Reet pilkavalt muiates. «Ma poleks uskunud, et te nii efektselt esineda oskate.»

«Teile vist ei meeldinud minu sõnavõtt?»

«Ei, mispärast mitte! Ülemuse kirumine on ju kindel vahend odava menu saavutamiseks.»

Kuni Andrus vastust otsis, vangutas Reet põlastavalt pead ja läks minema.

Andrus nägi enda poole pööratud tuttavaid nägusid, kuskil lähedal vilksatas Rannapi naerul nägu, kuid ta ei pööranud kellegi tähelepanu. Ja äkki nägi ta Lindat. Justkui kuum hoog lõi temast üle; olaga rahvamurrus teed tehes jõudis ta Linda kõrvale ja puudutas teda käsivarrest.

«Linda...»

«Tervist, Andrus...» Linda ulatas kätt ja heitis Andrussele kummaliselt mõtliku pilgu. «Sa kõnelesid hästi. Isegi väga hästi. Ainult et...»

Linda jäi vaik.

«Mis — ainult et?» küsis Andrus kannatamatult.

«Ära pahanda... Aga kas sa päriselt ka nii mõtled?»

«Mis see siis on, kas olete kõik kokku rääkinud või?» hüüdis Andrus pahaselt.

«Kes kõik?»

«Ei midagi, ma niisama...» pomises ta.

«Alles hiljuti kõnelesid sa Koplil hoopis teisiti. Kumb jutt sul siis südamest tuli?»

Andrus lõi silmad maha, vaikis veidi ja ütles:

«Nii tookord kui ka praegu...»

«Ma ei mõista sind. Kuid, nojah... Julgust su esinemine ei nõudnud, sest sa sõidad niikuinii varsti siit ära...»

Andrus ei vastanud midagi. Nad jalutasid vaikides ühe ringi

fuajees, ja kui kell teadustas vaheaja lõppu, läksid teineteisest lahku. Kuskilt ilmus välja Villu ja võttis Andrusel õlgade ümbert kinni.

«Noh, vennas, ma pole sind ammu enam näinud! Kas tead, muust nüüd enam ei räägita kui sinu sõnavõtust. Oled konverentsi lõoknumber! Sel puhul poleks patt pisut napsigi võtta...»

«Napsi? Sel on mõte sees...»

«Mis siis ikka, teeme ära...»

Einelaud oli keldrikorral. Sõbrad peatusid klaasvitriini juures, kuhu oli asetatud iga värvi pudeleid.

«Ega sa ei tea, kas see on kange vein?» küsis Andrus ühele pudelile osutades tasa Villult.

«See roosa liköör pole meeste jook, seda joovad külatüdrukud leeri peol,» kostis leti tagant pisut pudikeelne hääl. «Meie jaoks leidub midagi paremat.»

Andrus vaatas puhvetipidajat: hoolikalt silutud juuksed, näpitsprillid, professorlikult karm nägu, õpetav toon — see kõik tundus talle tuttavana. Ning äkki meenus Andrusel väike pood vaateaknale väljapandud rahataskutega ja too müüja, trobikond täitesulepäid rinnataskust välja tolknemas. Tema Suur-Sonda elu koidik!

«Teie?» imestas Andrus. «Kuidas te siia sattusite?»

«Saatusel mäng,» tõstis puhvetipidaja tähtsalt kulme. «Saatusel eest ei pääse keegi... Teist kirjutatakse sage'i ajalehtedes, ma tundsin teid fotode järgi ära. Näete, tookord ei võtnud te asjata mind kuulda, ostes endale viisakad asjad. Oo, mul on nina! Ja nüüd ei paku ma teile likööri ega starkat, vaid konjakit, ning mitte viie tärniga, vaid «Jubileinõid».

«Ütelge, kas see... laulja ka tarvitas konjakit?» muigas Andrus.

«Tenor Kaldjärv? Te ei eksinud. Kõik kordub siin ilmas: algul rahatasku ja elegantne kübar, siis kuulsus ja naised, sealt aga on kõigest üks samm pettumuseni. Ja siis juba — konjak... Kas valada teile?»

«Valage. Mu sõbrale ka.»

«Viiskümmend grammi?»

«Mulle klaasitäis,» ütles Andrus.

«Klaasitäis? Ma mõistan. Kaldjärvega oli täpselt samuti. Kuulsus, lilled, naised... Mäletan, kevadel ma fotografeerisin teda veel auriku pardal, kui ta sõitis ära Itaaliasse häält koolitama. Pärast aga — apaatia, pettumused ja — konjak! Hääle kaotanud, esines Kaldjärv mõni aeg veel draamas. Lõpuks ei

«... enam ka seal enam mängida. Tiisikus ja — lõpp... Kas teile veel palju?» pöördus ta Villu poole.

«Mulle klaas kagoori.»

«Ma mõistan. Te ei tunnusta tugevaid elamusi, lilli ega kuulust. Te pole kaldjärvede tõugu ja nii on see võib-olla ehk paremgi.»

Andrus võttis pisut areldi pihku klaasi konjakiga, mis meenutas tammelehtede rohkeat keeduvett.

«Kahju, sidruneid ei ole,» ohkas puhvetipidaja murelikult. «Võtate ehk tahvli šokolaadi?»

«Ükspuha,» lõi Andrus käega.

Kui puhvetipidaja selja keeras, tegi Villu suured silmad:

«Kas jood selle kõik ära?»

«Isa jõi ära suure klaasitäie viina ja läks siis merele võrke panema,» ütles Andrus hoolimatult.

«No-noh, vaata ette... Lööme kokku, eks? Täna olen ma sinuga rahul, kapten... See pall sattus otse korvi!»

«Jah, aga vist minu enda poolele.»

Andrus tõstis klaasi huulele ja tühjendas selle hinge kinni pidades mõne lonksuga.

Konjak kõrvetas suulage ja kurku, võttis silmad vett jooksmas. Andrus hammustas ruttu šokolaadi peale, kuid sellest ei läinud tal sugugi kergemaks. Villu vaatas ehmatusega oma sõpra ja tiris ta varrukast pidi laua juurde.

«Istume, istume rutem!»

Andrus pea oli otsekui tuld täis, rinnus kõrvetas, kuid mingit efektsust mõju ta esmakordselt elus joodud konjakist ei tundnud.

«Jõin vist vähe,» mõtles ta kahetsusega.

«Jah, sõber, põrutasin palli iseendale võrku...» kordas ta pehmeks läinud keelega.

«Ei, ei!» tõrjus Villu kätega. «Niisugust palli oleks iga kohunik lugenud!»

Ent Andrus oli lohutamatu, veel kunagi polnud ta ennast nii haltsenud. Ah, kui Linda teda nüüd näeks, — mahajäetuna, joobnuna, hingeliselt rebestatuna!... Lindal hakkaks kahju sellest, mis ta teinud on, ja ta kahetseks kõike, kõike...

Villu kõneles midagi õhinal ja Andrus avastas järsku, et ta kuuleb ning näeb väga halvasti oma sõpra, nagu oleks too matunud uttu. Kuid mingid Villu sõnad tundusid talle nii naljakatena, et ta pahvatas laginal naerma ega suutnud enne pidada, kuni kõik ta silme ees ujuma hakkas.

Andrus ärkas öösel; üksik pealtpoolt kollaseks tõmbunud

ajalehepaberiga kaetud elektripirn valgustas tuba. Meelekohtades torkis, süda tagus metsikult, suu kuidagi kleepus. Vidukil laugude alt nägi ta enda ees valget krohvitud seina ja sellel mingeid kummalisi nahkpalle. Aga need on ju poksikindad ja tema, Andrus, viibib Villu toas ning lamab lahtiriietatult voodis.

Andrus pööras pisut pead ja nägi oma sõpra. Villu istus kägaras tema voodi peatsis ja tukkus; pikad punakad juukse-salgud olid vajunud ta näole.

Villu võpatas voodi naginast ja raputas pead.

«Noh, kuidas on?» küsis ta millegipärast sosinal. «Tahad ehk midagi juua?»

«Jah,» vastas Andrus kähedalt.

Andrus jõi ahnelt ära Villu toodud kopsikutäie külma vett ja laskis pea oiates padjale.

«Pole viga, läheb mööda,» lohutas Villu. «Sa maga, ma kustutan kohe tule ära.»

«Villu...» alustas Andrus. «Sa oled truu sõber, aga mina olin halb sinu vastu...»

«Noh, mis sa nüüd, mis sa nüüd, leidis õige...»

«Ei, tõsijutt. Mäletad, me andsime sõprusetootuse? Ja mina murdsin seda töötust... Kui mu elus avanes uus lehekülg, unustasin ma sind hoopis, Villu... Andesta mulle, sõber!»

«Pole midagi, vana,» lausus Villu tasa. «Kõik läheb hästi, küll näed, — me võidame veel karikagi!... Aga nüüd — magal!»

Ja Villu kohendas kohmaka liigutusega kõvaks vajunud patja Andruse pea all.

Pärast Andruse kõnet tuli Reet konverentsilt ära. Kodus läks ta vaikides mööda talle ukse avanud Salmest, viskas vihaselt ridiküli väikesele lauale esikus, käratas peale ta jalge ümber keerutavale Peetrile, astus oma tuppa, istus kušetile ja jäi mõtlema. Ta mõtles Andrusest ja viimase kummalisest käitumisest. Solvavate üksikasjadeni kerkis Reeda silme ette nende lõbusõit purjepaadiga. Millise jaheda ükskõiksusega suhtus Andrus kõigile tema lähenemiskatseile! Mis on Andrusega juhtunud? Tal-vel, kui nad maale ema juurde sõitsid, oli Andrus tähelepanelik ning südamlilik. Kust ja millest äkki see hajameelne äraolev pilk, kangekaelne vaikimine ja huupi antud vastused?... Selge.

Andruse südames ei ole ruumi Reeda jaoks, Andrus armastab

Ne mis siis, tal on küllaltki uhkust, et unustada ja Andrus oma mälust peletada. Ja nüüd, mil polnud möödunud veel kaht nädalatki nende viimasest kohtumisest, astus Andrus välja tema vastu, inimese vastu, kellele ta ise nii paljuskki tänu võlgus. Kas oleks Andrus saavutanud siisuguse kuulsuse, kui poleks leidnud isa abi? Ei ilmaski! Ja nüüd on ta unustanud kõik ning leidnud võimalikuks pilduda teenimatuid solvanguid inimesele, kes talle nii palju head on teinud. Säärane on ta siis tõeliselt, too Andrus Laane. Reedani ulatusid jutud Andruse inetust käitumisest vana Vaga vastu, kuid Reet ei uskunud neid jutte. Andrusel näis Reeda arvates olevat täiesti omapärane iseloom, millele on võõras väiklus ning kitsarinnaline egoistlik kaalutlus. Kui kibedalt võib inimeses pettuda!

Kuid ka nüüd veel arvas Reet, meenutades Andruse nägu, kui too kõnetoolilt lennutas solvavaid sõnu tema isa aadressil, et Andrus uskus südamest seda, millest ta kõneles. Andruse elmad ju põlesid ja ta hää katkes erutusest.

Oli see kõik siis tõsi, mis ta kõneles? Muidugi, isa ei salli Koplit ega varja seda, ta tunneb alati pahameelt, et Koppel kogu tähelepanu pühendab oma leiutisele. Reet mõistis isa: lõpuks lõpuks kannab isa vastutust suure riikliku ettevõtte eest ja see annab talle õiguse olla nõudlik. Kuid Reet polnud kunagi kuulnud, et isa oleks kõnelnud halvustavalt Kopli andekusest. Vastuoksa, nii kodus kui ka inimeste ees nimetab ta Koplit andekaks inseneriks ja tema katseid paljutöötavaiks. Tõsi küll, isa ei abistanud Koplit tema leiutise väljatöötamisel, kuid kas saab teda sellepärast süüdistada noore inseneri edu tahtlikus takistamises? Kui isa töötas välja oma ahjude ideeprojekti, ei nurisenud ta, et sellele käiku ei anta, et tema idee elluviimist takistatakse. Kas pole õigem otsida Kopli ebaedu põhjust Kopli endas: ande, energia, kogemuste vähesuses...

Ei, Andrusel oli vaja väljaastumist isa vastu ainult selleks, et teha järgmine samm oma karjääriredelil, ebaõnnestumistest kiusatud Kopli kaitsmine aga on vaid juhuslik ettekääne.

Reet oleks tahtnud nüüd kohe näha isa, et öelda talle mõned südamlilikud sõnad, sest ta mõistis, kuidas Andrus Laane jultunud väljaastumine oli solvanud isa enesetunnet. Kuid isa polnud kodus ja Reet astus mingist ebateadlikust tundest ajendatuna kabinetis: siin oli ta ikkagi lähemal isale tema raskel hetkel.

Reet heitis mõtlikuna terase pilgu üle kirjutuslaua; talle mee-

nus, et ta kunagi oli näinud siin pruune pappkaasi pealkirjaga: «P. Koppel. Gaasiutmine põlevkivitolmust.»

Ta soris laual läbi terve virna aktikaasi ning raamatuid ja hakkas siis otsima lauasahtleist. Lõpuks leidis ta otsitava uhe tehnikaalase artikli alt, mille isa läinud aastal kirjutas.

Reet avas kärsitult pappkaaned. Milles seisab Kopli leiutise olemus, mida Andrus nii tuliselt kaitses? Reet võttis laualt isa karbist paberossi ja süütas selle. Üliõpilaste ühiselamus oli ta eksamite ajal õiste pingutuste puhul õppinud suitsetama, kuid varjas seda isa eest.

Kasikirja oli kõigest kakskümmend lehekülge ja Reet luges selle hoolikalt kaks korda läbi. Mõnigi asi selles napisõnaliselt kirjutatud ja hulgaliselt arvestusi sisaldavas toos jai Reedale arusaamatuks, kuid peaasi sai talle üldjoontes selgeks. Esiti- ses kõneldi põhiliselt täiesti uuest põlevkivigaasi tootmise viisist, mis rabavalt julgena erines täielikult Metslangi omast. Ettepanek pakkus tohutuid konstruktiivseid paremusi uute tehaste püstitamisel ja kiirendas kakskümmend viis korda tootmisprotsessi. Ja näis, et see kõik on reaalne, sest iga oma väidet kinnitas ettepaneku autor veenvate argumentidega. Igal juhul oleks tulnud viivitamatult kontrollida suurepäraseid ideed praktikas.

Hiline videvik hiilis vargsi tuppa, Reet aga aina istus ja mõtles, toetudes isa tugitooli seljatoele. Nüüd kostis esikust isa vali hää, Reet lõi kaaned kinni ja tõusis püsti.

Nõrk õhtune tuulepuhang hõljutas kergelt valgeid kardinaid söögitoa akende ees, karvane õõliblikas keerles lakkamatult laua kohal rippuva kroonlühtri ümber.

Metslang valas pokaali valget veini ja jõi ära suure sõõmu.

«Olen täna kuidagi väsinud,» ütles ta. «Lisaks ka veel see rumal poisikeselik väljaastumine...»

Reet vaikis ja vaatas taldrikule enda ees.

«Aga nüed, aplodeeriti!... Kui maias on publik ikkagi sensatsioonile! Mingi atavistlik verejanu...»

«Kiiduavaldused olid siiski üsna üksmeelsed,» tähendas Reet.

«Atavism aga pole just nii väga levinud nähtus.»

Metslang vaatas küsivalt tütre otsa.

«Paistab, et too Laane on ka sind veennud,» lausus ta sõõmist katkestades kuivalt.

«Mitte Laane, vaid Koppel, õigemini Kopli käsikiri.» Reet pani kahvli käest ja vaatas isa otsa. «Vabanda mind, ma otsisin selle su kirjutuslaua sahtlist üles ja lugesin läbi.»

«Või nii!» muigas Metslang. «Noh, ja kuidas on?»

«Minu arvates on see rabav!» ütles Reet. «Koppel on ande-... Kui Kopli idee ellu viia, siis kõik see, millest me... Suur Sonda nii vaimustatud oleme ja mis näib meile... lõpuks viimase sõnana, muutub minevikuks... Kohutab see...»

«Ilubav, ütled sa? Ei, Kopli idees on palju lünki. Tehnilise... ees võtan mütsi maha, kuid sattuda vaimustusse Kopli... on esialgu varane. Igal juhul ei veennud mind tema kirjalikult esitatud ettepanek, nagu ei veennud ka tolle poisikese kokkade kallaesõöst...»

«Kas mitte sellepärast, et Kopli töö pole veel lõpule viidud? Ah, kui minul oleksid sinu teadmised, isa, ja sinu kogemu-...»

«Arvata on, et sa siis lahendaksid Kopli eest kõik lahenda- mata küsimused,» tähendas Metslang irooniliselt.

«Igal juhul abistaksin ma teda,» nähvas Reet järsult.

«Minu teadmised... minu kogemused...» kordas Metslang vahtudes, nagu poleks ta kuulnud tütre viimaseid sõnu. «Kas tead, tütar, milles seisab minu elu mõte? Kaks suurt linna, mitu miljonit nõukogude inimest saavad Suur-Sonda tehastelt iga päev piiramatul hulgal gaasi... See ongi minu elu, minu tead- mised, minu kogemused. Olen rühkinud selleni kakskümne viie aasta jooksul. Mida sa siis nüüd minult tahad? Et ma võtaksin mütsi maha Kopli ees? Las Koppel veenab mind enne, et tal õigus on, siis võtan ta ees mütsi maha ja kummardan maani ka veel! Tööd tema asemel lõpule viia, selleks puuduvad mul või- mused.» Metslang tõusis ja lükkas tooli kolinal eemale. «Olen liiga vana selleks, et see jultunud poisike Laane hakkaks mulle õpetusi jagama. Poisike, kellele mina... kellele mina rajasin tee elule!...»

Ka Reet tõusis püsti, ta ei suutnud ennast enam tagasi hoida.

«Ma arvan, isa, et sinul oli Andrust rohkem vaja kui And- rustel sind,» nähvas ta ägedalt.

«Reet!...» käratas isa. «Et see poisike enam jalga ei tõsta meie majja!»

«Ta niikuinii ei tule enam meile,» libises Reedal üle huulte ja ta kattis näo ruttu kätega.

Metslang nägi, kuidas nututaoline kramplik tõmblus üle tütre näo käis. See kestis vaid hetke.

«Reet, tütar, mis sul viga on?» Metslang astus kohkunult tütre juurde.

«Ei midagi...» vastas Reet rahulikult. «Mis teil on, Salme?»

Salme seisis ukse karmitõsise näoga, telegramm käes.

«Me ei kuulnudki uksekella,» naeratas Reet.

Metslang avas telegrammi ja hakkas lugema. Reet vaatas huviga isa. Kortsud kadusid isa laubalt, ta ajas end sirgu ja paistis nüüd veel pikemana. Telegrammi ära pannud, jalutas ta mõned korrad üle toa, ärritusest ja väsimusest polnud tema juures enam jälgegi järel, liigutustest paistis tagasihoidud rõõmu ja võidutsemist.

«Moskvast...» sõnas ta katkeliselt. «Kutsutakse nõupidamisele. Projekteeritakse uut suurt gaasitehast...»

«Uut gaasitehast?» kordas Reet. «Kuidas siis? Uut tehast Suur-Sonda eeskujul?»

«Teist eeskju praegu ei ole,» lausus Metslang rahulikult.

«Kuidas sa ometi nii võid kõnelda, isa! Kopli tööst mõõda minna? Ja seda lubad endale sina? Ei, ma ei usu, seda ei saa olla, ei tohi olla!»

«Neid küsimusi ei lahenda mina.» — Metslang kehtas õlgu. «Seltsimees Kopli on kõik võimalused enda eest seismiseks. Tehakse nii, nagu see asjale kasuks tuleb, tütreke.»

«Aga Koppel pole oma tööga veel lõpul... Kui teda nüüd abistada...»

«Siin ei saa mina midagi teha.» Metslang osutas käega telegrammile: «Asi ei kannata.»

«Ja seda kõneleb Suur-Sonda looja?...» ütles Reet hääle langedes. «Mees, kelle üle ma kogu elu nii uhke olen olnud!»

Reet pöördus järsult isast ära ja lahkus söögitoast, ust enda järel kinni paugatades.

Metslang kahvatas ja liigutas hääletult huuli, nagu tahaks ta tütrele midagi järele hüüda, kuid vaikis. Tuppa astus Salme ja hakkas lauda koristama.

Peainsener läks oma kabinetti; ta tahtis portjääri ette tõmmata, kuid jäi akna juurde seisma.

Ümberringi laius õhtune linn, särasid rohked tuled, linna veerelt kostis rongi mürinat: tehase territooriumil liikus viis rong põlevkiviga.

Metslang vaatas ängistatud südamega linna tulesid ja mõtles, et igas tuledest valgustatud toas elavad inimesed oma püüdluste,

asuste ja rõõmudega ning et neid tulesid on nüüd palju rohkem kui palkonil Salme kasvatatud lilledel kroonlehti...

Kuid kümme aastat tagasi polnud siin ühtegi tuld, siis oli see maha jäetud kivine põld ning kasvas lepavõsa, ja Metslang võis talle õigusega endale öelda, et tema osa nende tuledes süütamisel polnud väike. Sügisesel teedelagunemise ajal jäi ta sageli suundamendikraavide juures porisse kinni, magas öösiti autos, kihutades Suur-Sondast Tallinna ja tagasi, viibis arvututel nõupidamistel täissuutsetatud ruumides, juhtis suurt hulka inimesi. Nagu püeva kõrval paisati ta kõrge laine harjale, sest tuhanded inimesed ehitasid tema jooniste ja näpunäidete järgi gaasitehaseid.

Ja nüüd, mil ta lõpuks tahtis näha oma elutööd lõpuleviiduna, hakkas toimuma imelikke asju. Rohelised noorukid püüavad avalikkuse ees süüdistada teda milleski taunitavas; tema oma tatar võtab julguse teda hukka mõista. Metslangil oli tunne, nagu viibiks ta põlevas majas ega suuda mõista, kus nimelt tuli tule on läinud.

Ja oli ammust aega harjunud sellega, et inimesed tõrkumata tüüdlavad ta korraldusi, kõike seda, mis ta vajalikuks ning meheks pidas. Enda arvates aga soovis ta inimestele üksnes head. Kuid see gaasitehas, mis on rajatud tema ahjudele, pole heategu, ja kas see pole ehitatud kogu rahva hüveks? Või ei soovitud ta näiteks head tolele Andrus Laanele?

Kuid kas ta soovis head Koplile?

Esmakordselt esitas Metslang endale selle küsimuse ja püüdis selgusele saada. Nojah, isiklikult ei tunne ta sümpaatiat Kopli vastu, peab teda tossikeseks, tahtejõuetuks ilma meheks ja ei usu nii väga, et Koppel on võimeline looma midagi tähtsat. Sellega on vaja annet, — ja kui Kopli seda olekski, siis peab olema ka veel tahtejõudu ja võitleja energiat ning väsimatust. Kuid isegi sellest olenemata talitas Metslang täiesti õieti, sundides Koplit pühendama kogu oma jõu ja aja gaasitehasele.

Ei, südametunnistus ei teinud Metslangile milleski etteheiteid. Nii mõnigi kord oleks ta Kopli solvunud nagu nähes tahtnud öelda talle järsult otse suu sisse: «Milles asi on? Kui te minuga rahul ei ole, — võideldge, taotlege oma eesmärki, nagu mina taotlesin. Ja kui ma teile ei meeldi, — minge ära...»

Jah, teda, Metslangi, ei kurvastaks Kopli lahkumine. Võimalik, et see olekski parim väljapääs tekkinud olukorrast. Eba-meeldiv, isegi solvav on töötada koos inimesega, kes südame põhjas suhtub põlastavalt kõigesse, mis sa oled loonud.

Metslang mäletab, kuidas üks aasta pärast tehase käikulaskmist too noor arglik insener kinnitas talle oma austust tema, Metslangi ning ta tööde vastu ja andis üle õhukese käsikirja koopias, paludes avaldada oma arvamust selle kohta.

Mõne päeva pärast, kui Metslang oli käsikirja läbi lugenud, ütles ta Koplile mõista andvalt: «Kui teie idee ellu viia, siis võib minu ahjud muuseumi anda. Aga mind lobutab asjaolu, et teie idee realiseerimiseni läheb veel palju aega.» Samas kirjutas ta suuremeelselt soodsa hinnangu Kopli idee kohta ja unustas selle. Kuidas saigi see tal meeles seista, kui tal oli vaja edasi arendada oma juba teoksaanud ideed, et õigustada rahva raha, mis on kulutatud gaasiahjudele.

Tema hinnangu tõttu õnnestus Koplil saada mõningane summa katseseadise ehitamiseks. Ja nüüd, poolteise aasta möödudes on too noor arglik insener hankinud endale pooldajaid, tunginud tema, Metslangi majja ja lõhub tema elu...

Koputati kabineti uksele.

«Kes on?» võpatas Metslang ja tegi ägeda liigutuse ukse suunas.

«Kas võib kohvi tuua?» kostis ukse tagant Salme hääl. «Õo on käes, kell juba üks.»

Metslang tõmbas portjääri ette, süütas tule ja avas siis ukse.

Salme tõi kandikul väikese Hiiumaa rahvarõivais nukk-soojendajaga kaetud kohvikannu, tassi ja suhkrutoosi. Kandiku kirjutuslaua nurgale asetanud, pani ta käed põlle alla kokku ja jäi äraootavalt seisma.

Metslang vaatas ta otsa ja ütles kärsitult:

«Jaa, jaa, tänan...»

«Kas te saia ei soovi?»

«Ei, pole vaja.»

«Klaas konjakit ehk?»

«Ei, ei!»

Salme väljus vaikselt nagu vari ja Metslang hakkas kabinetti mööda kõndima.

Ta piüdis tahtejõudu pingutades vabaneda tänase päeva sündmustest, kuid see ei läinud tal korda. Mõtted tormasid kiiresti ja korratult nagu lahtirebenenud pilvesagarad äikeselise taeva all. Ta tundis kohutavat hingelist väsimust, pea huugas, kuid und polnud.

«Mis see siis on, kas vanadus?...» Ta astus raamatukapi juurde ja silmitses oma peegelpilti kapiklaasil. Põskedel teravad

unghelmed varjud, silmis kuri pilk, suu ümber sinakad pahurad kortsad. Halva, solvunud mehe nägu...

Metslang ohkas ja hakkas uuesti jalutama mööda kabinetti.

Ja nigi end Andrusele pärast selle esinemist käsi plaksutades. Ta ei mõelnud üldse kiiduavaldustest ja seepärast näis kõigile, et ta peopesener plaksutab käsi, ega teadnud keegi, et ta ainult sõrmeks laskis peopesal hääletult peopesa vastu käia.

See poördusid ta mõtted tütrele. Ta mäletas nii selgesti tüdrit väikese plikana, nagu oleks see alles eile olnud. Tema istub väikese tagasihoidlikult sisustatud toas kirjutuslaua taga. Tasane koputus uksele ja lapsehääli ütleb:

«Tokin, tokin, tokin!...»

«Kes seal on? Astuge sisse.»

Talluke Reet astub sisse ja tonksib endiselt sõrmekesega õhku:

«Tokin, tokin, tokin!...»

See koputab ta sõrmega nagu linavästri nokaga isa põlvele:

«Tokin, tokin, tokin!...»

Ja ta lubab pisitütrele patserdada kirjutuslaual ning segi ajada kätt, mida too soovib, kuigi see polnud lubatud isegi ta emale.

See oli aastat paarkümmend tagasi, kui tal esmakordselt tõlkan põlevkivigaasiahju idee, sellesama gaasiahju, mille ehitamine sai võimalikuks alles paljude aastate pärast. Selle ajaga oli ullukesest Reedast saanud nägus neiu.

Metslangi mõtted poördusid uuesti Koplile. Tehas polnud jõudnud õieti jalugi alla saada, kui ilmus too pelglik noormees oma õhukeste lihtsate pappkaantega ja langetas otsuse, et Metslangi ahjud on vananenud nagu kantud toatuhvlid. See poleks veel nii hull, aga millest tuli Reedast õrnadesse kättesse jõud, millega ta ukse enda järel kinni paugatas, tõmmates piiri enda ja ta vahele? Kas tõesti Kopli käsikirja lugemisest? Narr kihupea! Jumal teab, mis see romantiliselt häälestatud tüdruk sealt välja luges, milline pitsitada saanud geenius talle sealt vastu vaatas, et ta niisuguse ägedusega selle kaitseks välja astus.

Metslangi pilk peatus kellal: juba kolm läbi. Kohvi oli jahtunud. Mõne sõõmuga jõi ta ära paar tassi kohvi ja laskus raskelt nahktugitooli. Kumiseva peaga, silmad avatud, istus ta siin nii poolunukvel kuni päikesetõusuni. Ta ärkas oma mõtetest alles kell kuus hommikul, kui söögitoast kostis samme ja nõudega koristamist.

Salme, nagu värskest pestud ja juuksed hoolikalt kammitud, koputas ja astus kabinetti.

«Kuidas? Te pole magama heitnudki?» Salme häälest kostis

teesklematut imestust. Nagu pliidi ülekeeva piima juurde rüütes tormas ta akna juurde, tõmbas portjaäri eest ja avas akna.

Eredast valgusest krimsutas Metslang nägu ja hingas ahnelt sisse värsket õhku.

«Töötasin...» ühmas ta ega tundnud ise oma häält ära.

«Aga laual on kõik nii nagu oli...» Salme vaatas peremest terase pilguga. «Teil on lihtsalt halb, olete hoopis näost ära.»

Ning äkki ringutas Salme käsi ja lausus oigega:

«No milleks te nii? ... Mis te endast piinate? ... Nii jääte haigeks...»

«Mis, mis on?» taganes Metslang ehmatusega. «Mis jutt see on?»

Salme kattis näo kätega, ta õlad rappusid.

«Ärge vaielge nendega, nad saavad teist niikuinii võitu! ... Nad on noored, ärge vaielge...» hüüdis ta pisaraist lämbudes. «Peate mind rumalaks, et ma midagi ei mõista ega näe!»

Ja nüüd äkki käis vapustatud Metslangi peast välgusähvatu sena läbi üks mõte. Silmapilkselt said talle selgeks Rannapi viijed läinud talvel ja hiljutine absurdne kõnelus Salmega, imelik ilme Salme silmis, mida ta korduvalt oli märganud. Ja Salme põhjendamatud pisarad ning palju, palju muud...

«Teie... teie... armastate mind?» küsis ta Salme täidlast võbisevaid õlgu vaadates.

Salme võttis käed pisaraist märja näo eest ja noogutas vaikides pead.

Nüüd pöörutas Metslang raevunult jalga vastu maad ja kõnaltas:

«Te ei tohi, kas kuulete? ... Te ei tohi. Võtke aru pähe!»

Salme tornas kabinetist välja, Metslang aga ei pööranud raevuhoos silmi pärani jäänud ukselt ja aina pöörutas toatuhvli jalga vastu põrandat ning karjus:

«Te ei tohi! ... Kas kuulete, ei tohi!»

Üles ärganud, jälgis Reet hulk aega millestki mõtlemata lüües tuppa langevas päikesekiirte vihus helendavate tolmukübemekeste hõljumist. Varjus oleval seinal väreles rõõmus vikerkaarevärvi laik. Reet küsis endalt, mis asi see toas võiks olla, mille päikesekiired murduvad. Vististi klaaskera, mille isa kunagi talle sünnipäevaks oli kinginud.

Isa meenutamisel tõmbus Reeda kulm kortsu, sest eilne päev tekkis kõigi üksikasjadega silme ette: konverents, tülilimine, tepp. Kuigi nad eile lõunalauas nagu tavaliselt istusid kumbki abitahtlaks kindlaks kujunenud kohal, ei saanud Reet lahti tunde, et nad on kuidagi kohad ära vahetanud. Seni oli Reeda hing olnud isale avatud nagu lahtine raamat, kuid nüüd nägi ta end hoopis uuest, talle harjumatu küljest, ei tundnud ära end kurjalt rippuvate kulmude all ärritatult pöörlevaid silmi ja solvunult kokkusurutud kitsaid huuli.

Kui pikalt ning laialt ja enda arvates veenvalt püüdis isa ära mõeldada, milline absurdus oleks nõuda temalt, et ta segaks end Kopli individuaalsetesse — ta rõhutas just seda sõna — eksperimentidesse.

Reet ei suutnud läbiloetud käsikirja mõju all olles kuidagi kujutleda, et Kopli mõtted ei saaks kedagi innustada, kuigi need mõtted isa sõnade järgi on läbi kaalutud vaid algeos. Seda enam peaks süttima iga teadusehuviline! Nii on see alati olnud suurte teadlaste ja inseneridega.

Reet küsis endalt kohkununa: kas ei peitu isa ärritatud meele taga solvatud enesearmastus ja hirm? Ja rahuldustunne, mille Moskva telegramm isas välja kutsus, aina kinnitas Reeda oletust.

Solvununa nuttis Reet öösel kaua, õhetav nägu padja sisse surutud. Ta oleks võinud andestada isale kõik peale väikluse ja õruse.

Reet proovis uuesti silmi sulgeda, kuid ei saanud, — päikesevalgus tungis läbi laugude. Ta silme ees hõljus roosakalt helkivadu, see häiris teda, sundis tõusma, tegutsema.

Reet pani end ruttu riidesse, tegi voodi üles ja lõi akna pärani lahti.

Koos sooja õhulainega tungis tuppa segane sumin, millest kostis läbi palli mängivate laste kilkeid, jaamast lahkuva kauge veduri huilgamist, tänavalt möödasõitva auto mürinat ja tuvide õrna kudrutamist akna all. Kõik värvid paistsid hommikuses pimeses eredamatena: taevaskõõli oli nii säravalt sinine, et seda võis vaid silmi vidutades vaadata; majade seinad helendasid matilt, nagu oleks neid just alles valgendatud. Isegi tumedad asfaltteed omendasid tuhkjashalli värvitooni.

Reeda paljale käsivarrele langes õhus hõljuv must põlevkivituhma kübemeke. Reet äigas selle ära ja käsivarrele jäi must triip.

Seda triipu vaadates mõtles Reet, et põlevkivi gasifitseerimi-

sel Kopli ettepaneku kohaselt ei teki enam tahma. Nii oli öeldud käsikirjas. Milline julge mõttelend on ikkagi Kopli! Kui kummaline see kõik on: üldsuse kujutluses sulas «Suur-Sonda» mõiste ühte isa loodud gaasiahjudega, peamiselt nende ümber keerlesid kõnelused tehnilisel konverentsil, neist kirjutati ajalehtedes. Nende ahjude juures töötades saavutasid Andrus Laane, Richard Luts ja teised populaarsuse, samal ajal aga valmistas mees, keda keegi ainsa sõnagagi meelde ei tuletanud, ette murrangat põlevkivigaasi tootmistehnikas...

Reet meenutas kahetsusega, kuidas ta alles üsna hiljuti Kopli üle ironiseeris.

Oma imestuseks Salmet köögist leidmata einestas Reet tühi korteri vaikus. Ta silmitses hajameelselt laudlina mustrit ja mõtles ainult ühest: mis edasi saab? Konverents möödus üllatusliku skandaaliga, mis Suur-Sondas kindlasti annab kauaks ajaks kõneainet, ja kõigest hoolimata koostatakse uue tehase projekt ikkagi Metslangi ahjude eeskujul, kui ei peaks leiduma inimest, kes veinaks Koplit mitte alistuma ja jätkama võitlust oma idee võidulepääsu eest...

«Võimalik, et isa ajab lihtsalt jonni,» mõtiskles Reet edasi. Muidugi jonnib ja tujutseb, sest mille muuga seletada tema sulatumist Koplisse. Isa on teadlik ja tunnustab Kopli andekust, ta ei saa seda tunnustamata jätta. Tuleb ainult Koplile hoogu anda, vaimustada teda, et ta käsi rüppe ei laseks ja oma tööd jätkaks. Isa peab iga hinna eest Kopliga ära lepitama ja temal, Reedal, tuleb seda teha! Tema kohus on päästa isa varest ja alandusest, millesse ta oma jonni pärast riskib sattuda.

Tegutsemiskihk haaras Reedat. Ta astus isa kabinetti, võttis telefonitoru ja nimetas numbri. Mõne hetke pärast vastas Kopli tasane murelik hääl:

«Ma kuulan.»

«Tervist, Priit!» Reet nimetas Koplit esmakordselt eesnimega. «Ärge imestage, see olen mina, Reet. Ka seda ärge imestage, et ma teile helistan. Lugesin teie käsikirja läbi, Priit! Olen sellest vaimustatud! Ma ei saa seda ütlemata jätta. Pean teiega tingimata kõnelema. Ja nii ruttu kui võimalik.»

«Vabandage. Ma ei saanud algul kohe aru,» kostis vastuseks. «Mida te tahate mulle siis öelda? Kus ma teid näha võin?»

«Kas õhtul olete kodus? Kell kuus või veel parem — kell seitse? Ma astun teie poole sisse. Nägemiseni!»

Reet pani rahul olles ning kergendustundega telefonitoru

lööma trossiga hargile ja vaatas tükk aega telefoni nagu elusolendit, kes talle oli abi osutanud.

Kella seitsme paiku helistas Reet Kopli korteri ukse taga. Lõhe avati otsekohe, nagu oleks Koppel kogu aeg seisnud ukse juures ja helistamist oodanud.

Reet märkas, et Koplil on uus helepruun ülikond seljas; tema tulekuks oli ta nimmé selle selga pannud. Alles raseeritud lõualt paistis sisselõikamise täke, — tähendab, mees oli erutatud.

Koppel tegi hulga ähmitsevaid ning tarbetuid liigutusi. Selle ajaga, kuni Reet peegli ees juukseid kohendas, jõudis ta mitu korda esikust lahkuda ja jälle tagasi tulla.

«Andestage, mul oli eile nii piinlik,» alustas ta süüdlaslikul toonil, kui Reet tuppa oli astunud. «Te võisite jumal teab mida öelda. Kuid uskuge, ma ei osanud aimatagi, et Laane niisugust «ja kõneleb. Väga piinlik oli, väga...»

«Ärge arvake, et ma tuln teie juurde pretensioonidega,» ütles Reet. «Eile ma vihastas, kuid täna olen Laanele tänulik... Kui poleks teda, ei oleks ma tutvunudki teie tähelepanuväärse lepitamisega.»

Koppel lõi kiitust tõrjudes kiiresti käega.

«Ei, see on nii,» ütles Reet energiliselt. «Ei mingit hämmeldust! Tõsi küll, paljustki ei saanud ma aru, kuid tunnen, et see on probleemi oivaline ning julge lahendus.»

«Te liialdate,» ohkas Koppel. «Olen kindel, et tee, mille valisin, on õige, kuid lahendusest on see kahjuks veel kaugel... Mõnikord näib mulle isegi, et olen oma jõudu üle hinnanud. Tänu seltsimees Laanele ei viida mind vist kuhugi üle ja mul oli hea meel sellest, kuid üldiselt Laane muidugi ägedustuhinas ruttas liiga...»

«Laane ei rutanud, vaid teie viivitatel! Te kuulake mind. Ma ei tulnud siia selleks, et teile komplimente öelda!»

«Mis me siis seisame!» märkas Koppel äkki ja nihutas külalasele tooli.

Isa istus ta Reedat vastu, kuid aupaklikku kaugusse. Vesteldes vaatas ta vahetevahel imestunud ilmel Reedat otsa, nagu ei usuks ta, et Reet kõneleb temaga. Nüüd hakkas ta pilk karglema ühelt meelt teisele, fotodelt kirjutuslaua garnituurile, sealt lauanurkale ja peatus siis jälle Reedal.

Mõnel teisel ajal oleks Reet sellele tähelepanu pööranud, kuid nüüd oli tal muu mõttes.

«Te peate ruttama,» ütles Reet. «Umbes kümne päeva pärast

on isa kutsutud nõupidamisele uue tehase projekteerimiseks.»

«Või nii?» sattus Koppel ärevusse.

«Eile tuli telegramm. Nii on teil praegu suurepärase võimalus avalduse esitamiseks. Nii suguseid tehaseid ei rajata ju igal aastal.»

Koppel kehtas kahtlevalt õlgu.

«Kümme päeva! ... Mida saab teha selle kümne päevaga?»

«Te peate!» käis Reet käskival toonil peale. «Häbi o'eks ehitada uus tehas vanal viisil, kui on olemas teie projekt. Kuid me peame suutma veenda isa, muidu kaitsab ta nõupidamisel oma projekti.»

Koppel ohkas, pani sõrmed närvilise liigutusega vaheliti ja ei vastanud kohe.

Reet jälgis teda vaikides. Ta märkas, et Koppelil on sinaka tooniga kaelasid, — kes siis kannab sinist kaelasidet pruuni ülikonna juurde! — mõtles Reet otsusele jõudes, et Koppel tuleb õpetada maitsekalt riietuma, aga ka oma eluliste huvide eest seisma. Kui tema siin perenaine oleks, muudaks ja seaks ta siin toas paljugi ümber: kirjutuslaud peaks seisma põiki nurgas. Siin aga peaks tingimata olema üks pehme tugitool. Raamatu riiul tuleks teha laeni, et mitte raamatuid põrandale laduda. Akvaariumi asjas peaks aru pidama, kas seda üldse vaja on, kas see niiskust tuppa ei anna? Koppel vajab energilist naist, nõpra ja kaaslast, kes ta kuulsusele viiks...

«Vaadake, mis minu töösse puutub, siis seda jätkan ma igal juhul, küsimata sellest, kas nõupidamine toimub või ei toimu,» ütles Koppel. «Ma ei saa teisiti.»

«Väga hea,» rõõmustas Reet. «Mõtlete ööd ja päevad oma seadistest, kuid minu arvates on sellest üksi vähe.»

Koppel vaatas arusaamatuses Reeda otsa.

«Peale selle tuleb ka veel võidelda oma leiutise eest. Noh, kuidas seda nüüd öelda... eluliselt võidelda,» ütles Reet õhkinaga. «Te ärge lootke, et teie tehniline idee nii iseendast võidab teise tehnilise idee, ütleme isa oma. Võitlust peavad inimesed, mitte paljad ideed. Eilse päeva jooksul ei nihutanud te karvavõrdki oma leiutist paigast, kuid võitsite muuseumi lahingu... Mispärast?»

«Mööname, et see nii on...» naeratas Koppel üle näo. «Mida te siis soovitate?»

«Väga tähtis on siin teada, mis seisukohale asub isa. Tuleb teda veenda. Kuid teie peate andma siinsamas lubaduse, et te edaspidi igas asjas kuulate minu sõna... Kas kuulsite, Priit?»

Lahtmatult Reeda energiale alistudes imetles Koppel tema lahkude lõõnud silmi ja süda kiskus tal valusalt kokku.

«Jah,» lubas Koppel hetkegi mõtlemata lühidalt, kuid kindlalt. Ja mida muud võiski ta vastata Reedale!

Kahetkümnenda juulini — eksamipäevani merekoolis — oli jäänud veel üks nädal ja Andrus võttis tehasest puhkuse. Tänni kordamineku pärast muret tundes istus ta juba esimese puhkepäeva varahommikul õpikute taha ja töötas kuni kella üheksa pärast lõunat.

Harvadel vaheaegadel vaatas ta raamatut kõrvale pannes vaadatud silmadega valgeid majesteetlikult mööda ujuvaid pilverünkaid ja mõtles kibedusega, et samasugused pilved ujuvad vististi praegu ka Tallinna sinise reidi kohal ja nende varjud hõljuvad rohekat veidi virdavat veepinda mööda. Valgetiivalised kajakad tiirlevad nukra kisaga laevade kohal, mis on valmis ankrut hiivama...

Juba üsna varsti, päris varsti näeb ta jälle Tallinna reidi ja pronksinglit julgeid meremehi kaugele teekonnale õnnistamas ja merekooli valget vestibüüli... Kes teab, võib-olla kohtab ta seal taas seda vahvat vanameest, erukaptenit või tüürimeest, kui too veel elus ning terve on.

Kella kuue paiku pani Andrus raamatud kõrvale, valmistas endale munarooga, sõi ja riietus. Ta leidis, et poleks halb Villu poole sisse astuda, et siis koos minna staadionile luid-lükmeid vaatama.

Andrus astus mööda tänavat ja küsis endalt: kas see tõesti tõsi on, et ta varsti jätab maha Suur-Sonda koos ta tahma ning elutise gaasihaisuga? Nii imelik kui see ka oli — rõõmu asemel muutus ta meel järsku pisut nukraks.

Ta oli elanud siin ikkagi terve aasta ja mitte päris tavalise aasta. Selles rahvarohkes universaalkaupluses, mille kolm ust viivad peatänavale, lonkis ta kunagi, esimene kuupalk taskus, ringi, kuulas grammofooniplaatide kriiskavat muusikat, laskis endale näidata talle hoopiski mitte vajalikku jahipüssi ja klaaskannu... Nurgapealsest «Gastronoomist», mille vaateaknal seisavad martsipanist tütarlapsed, ostis ta viimase raha eest Mildele tordi tänutäheks talle osutatud headuse ning hoolitsuse eest.

Siin on ajalehevitriin; selles olid mõnigi kord välja pandud tema päevapildid... Ja sealt paremalt majade rea vahelt avaneb vaade valge sammastikuga kultuurimaja fassaadile. Selle majaga seovad teda nii mõnedki mälestused.

Andrus astus kolmekordse maja hoovi — siin elas Villu — ja mis ta siin nägi, see pani teda imestama: keset hoovi seisis Lutsu auto ja selle juures askeldasid autoomanik ise, mureliku näoga Villu ja pool tosinat poisikest.

Luts istus puupakul ja suitsetas sigaretti. Poisikesed jälgisid teraselt ja vaikides, kuidas Villu auto alla ronis, siis seda õõnutas ja jalaga vastu esikumme tagus.

Andrus teretas Villut ja noogutas Lutsule pead. Viimane tõmbas suu laiale naerule ja sirutas Andrusele käe, nagu poleks midagi juhtunud:

«Tervist, kodukandimees, pole ammu enam kohanud! Mina, näed, müün siin oma traktorit...»

Luts osutas autole.

«Miks nii?» tundis Andrus huvi.

«Likvideerin oma asju, kolin muile maile.»

«Sõidad ära?»

«Ja mis mul siin teha on?» Luts lõi käega. «Väike linn, kade dust kuhjaga...»

Ning Luts hakkas pikalt-laialt kiitma paremusi, mis teda Tallinnas ees ootavad: kõrge palk, igakuised preemiad, korter vannitoaga. Autos istuv Villu avas äkki ukse ja nähvas vihaselt:

«Kuule, ja miks sa mulle luiskasid?»

«Mis on?» ei saanud Luts aru.

«Mis on! Ütlesid, et polster on täitsa korras nagu daami uue käekoti vooder, aga tõeliselt on asi hoopis teisiti!»

Villu kergitas eesistme katet, mille keskel oli tubli taldriku suurune auk. Luts tegi imestunud näo.

«Küllap põletasin vist sigaretiga läbi,» lausus ta ohates.

«See tuleb maha arvata,» ütles Villu kindlalt. «Sinul peab igas asjas silma peal hoidma, muidu tüssad otsekohe!»

Luts tegi näo, nagu poleks ta kuulnud.

«Kuidas sa siis nii rumalasti orki lendasid?» pöördus ta pead vangutades Andruse poole. «Kuulsin, kuulsin...»

«Millest sa kõneled?» küsis Andrus.

«Eks konverentsil ikka! Oigupoolest pidin sinu peale päris kadedaks saama. Vaatan, poiss pressib keelatud kiirusega, et hoia piip ja prillid... Ja äkki — prauhti Metslangile otse külje

pealt nase! No seda ei anna Metslang sulle miski hinna eest muuleks! Sa pead siit sääred tegema.»

«Sõidan nagunii ära, mul algavad kahekümndal eksamid.»

«Tuleb ära sõita jah,» kordas Luts. «Ei vedanud meil, sõber, stuupa siin, kummalgi ei vedanud. Tarvis tagaspidi kaik anda.»

Asjaolu, et ka Andrus tema arvates oli sattunud pigisse ja on nüüd sunnitud Suur-Sondast lahkuma, peaaegu lepitab Lutsu Andrusega.

«Tagumised amortisaatorid on nõrgaks jäänud, vasakul poritiival on mõlk,» loendas Villu auto puudusi. «Noh, olgu peale, mis siis ikka, klaarime arved ära.»

Mõlemad pugesis autosse, algul kostis sealt summutatud kõnelemist, siis hakkas Villu raha kätte lugema.

Andrusel oli sõbra autoostust hea meel: lõpuks ometi sai Villu vana ning räbala tsikli asemele endale auto, millest ta kunagi oli unistanud! Ühtlasi oli Andrusel kahju, et ta kunagi enam ei näe Villut oma turtsuva ning paukuva rattalogu seljas. Vana tsikkel oli saanud kuidagi koduseks nagu vanaema vooki, mis lakkamatu vurinaga ning raugalikult jõuetute tujudega.

Lõpuks tuli Luts autost välja, Villu tuututas autopasunaga midagi polka esimeste taktide taolist ja poisikesed pistsid hüp-pama, tervitades kisaga uut autoomanikku, — oli nüüd ju neilgi loota palju lõbu.

Andrusega hüvasti jättes tõstis Luts kaks sõrme mütsinoka juurde:

«Kui sul kuhugi minna pole, siis tule minu juurde, ma panen su paigale. Minu käes on see käkitegu. Mul on kahju sinust, aga mis parata, — oled ise süüdi.»

Luts surus käed taskusse ja läks lustlikult vilistades minema. Talle järele vaadates märkas Andrus, et kodukandimees on minetanud oma enesekindla keigarlikkuse ja muutunud kogu olemuselt kuidagi lõdvaks ning tuhmiks nagu seen kõrvetava puikese käes.

Metslang haigestus teraval kujul seljanärvipõletikku. Ta istus teist päeva kabinetis patjade vahel ja luges. Raamatud ja käsi-kirjad aetas ta enda ette laudpuldikesele, nagu see on orkest-rantidel, sirutas ettevaatlikult kätt ning keeras lehekülgi. Kass Peeter istus ta põlvedel, avas kitsad silmapilud ja ajas tasa surru.

Viimasel ajal oli Metslangi majas toimunud mõningaidki muudatusi.

Ükskord tennisemängult koju tulles leidis Reet söögitoa laualt kirja:

«Seltsimees Metslang! Lõunasöök on praeahjus, salat ja magusroog külmutuskapis. Andestage, ma pean kiiresti ära sõitma. Huvasti ja ärge olge patsane minu peale. Nähtavasti on see mu saatuse, Salme.»

Kui isa õhtul töölt koju tuli, ulatas Reet vaikides talle kirja-kese. Metslang libistas pilgu üle hoolikalt maalitud ridade, vaikis veidi ja ütles siis mornilt:

«Tuleb kiire korras saata telegramm su tädile, et ta siia sõidaks.»

Reeda tädi, mehelik naeruvaene vanapiiga, saabus teisel päeval. Ta kolistas köögis nõudega, seadis kõik oma maitse järgi ja meisterdas sedamaid vanast kalossist kärbsapiitsa.

Juba esimesel päeval andis ta lauale piimasuppi ja hautatud juurvilja mageda kastmega.

Metslang, kes armastas terava maitsega lihatoite, torkis kahvliga vastu tahtmist hautatud porgandit, tahtis nagu midagi öelda, kuid samal hetkel kostis köögist püstolipauku meenutav plaks: seal tegutses kärbsapiits. Metslang võpatas, kuid ei öelnud midagi.

Hommikuks tundis ta teravaid torkeid seljas, mis sundisid teda tugitooli jääma. Kadunud naise öde võttis Metslangi karmi hoolitsuse alla. Ta tõi oma igipõlisesest kohvrast välja rohu-pudeli ja hõõrus õemehe selga mingi halvasti lõhnava vedelikuga. Ohtueineks valmistas ta kaerakõrti, ja kui Metslang nägu krimpsutas, manitses vanapiiga etteheitvalt:

«Julius, te peate ennast hoidma! Terava maitsega toidud keelan ma teile kategooriliselt ära!»

Metslangil oli igav. Kellale pilku heites mõtles ta, et Rannap on vististi juba tehasesest tagasi. Ta tahtis just belistada partei-organisatorile, et kutsuda teda malet mängima, kui kuulis esikust Rannapi häält.

«Noh, kuidas on, pihhiisa?» elavnes Metslang. «Tulid haiget vaatama?»

Ta sirutas end unustades küllastajale kae ja oietas valust.

«Tasem, tasem.» Rannap istus tema vastu tugitooli. «Sinu seisukorras peab istuma vaikselt ja lahendama peast maleülesandeid... Sinu juures on mõnus: väljas on kange kuumus, siin aga jahe nagu templis.»

Rannap kändis lühikeste varrukatega särki. Metslang heitis mõnevõrra kadestava pilgu tema päevitunud käsivartele. Millal küll parteiorganisaator leiab aega päikest võtta?

«Kuidas saab nüüd Moskva nõupidamisega?» küsis Rannap murelikult. «Homme peaks sõitma hakkama.»

Kõrvaltoas kõlas püstolipaugutaoline plaks ja mõlemad mehed võpatasid tahtmatult. Peeter ajas kõrvad kikki.

«Perenaine tapab kärkseid,» seletas Metslang. «Salmet mul enim pole, sõitis ära...»

«Tean. Aitasin tal profülaktooriumisse kokaks saada.»

Metslang heitis pisut langetatud raskete kulmude alt uuriva pilgu külalisele.

«Teeme ühe partii?» pani ta ette.

Rannap lükkas puldikese kõrvale, pani selle asemele ümmarguse lauakese ja puistas malendid lauale. Metslangile sattusid valgud.

«Sinul, nagu alati, tuleb alustada... Istu aga paigal, ma panen nupud peale!»

Metslang tegi ettevaatlikult käigu etturiga kuningatiiva odamehe eest. Veidi aega mängisid nad vaikides.

«Läheb kinniseks partiiks,» tähendas Rannap. «Niisugused partiid meenutavad mulle kinnise loomuga inimesi: sees tal aega keeb, aga väliselt pole midagi märgata... Kuid -- kriis võib tulla iga hetk ja siis saabub lahendus.»

Metslang vaatas malelauale ja vaikis. Kas tõesti parteiorganisaator teab, mis juhtus tema ja Salme vahel ning tema ja tütre vahel, ja üldse, kas ta aimab natukenegi, mis tema hinges toimub?

«Jah, väga, väga kahju, et sa nõupidamisele sõita ei saa... Nii tähtis küsimus: uus kombinaat, uus samm edasi põlevkiviguasitoostuses.»

«Las sõidab Koppel,» muigas Metslang.

Ta oleks tahtnud kergelt nalja heita, kuid kukkus rängalt valja; Metslang sai sellest Rannapi näoilme järgi kohe aru.

Ta kortsutas kulmu ja võttis kätte malenupu.

«Ei või, tuli kuningale!» hoiatas parteiorganisaator. «Muidugi, oleks hea, kui Koppel saaks sõita,» sõnas Rannap pikka-mööda ning mõelikult, rõhutades sellega, et ta on võtnud Metslangi sõnu tõsiselt. «Kuid kahjuks ei põle veel tuli tema katseahjus! Ja pole inimest, kes aitaks tal selle tule süüdata.»

«Miks mitte, aga too noormees Laane näiteks.»

«Noh, Laane andis ainult tiku süütamiseks, rohkem ei saa temalt nõuda.»

Metslang tegi pärast pikka mõtlemist käigu, Rannap vaatas malelauale.

«Nii saad mati kolme käiguga.»

«Täna ei tule mul mängust midagi välja,» urises Metslang ja ajas malendid segi. «Alistun!»

Köögist kostsid mõned raevukad plaksud.

44

Metslang viskas pliiatsi loiu väsinud liigutusega arve täiskritseldatud paberilehtedele, toetus kirjutuslaua tooli leenile ja jäi mõttesse.

Viltused numbriread arvutuslülakil kinnitasid Rannapi, Laane ja Reeda poolt öeldut. Kuidas Metslang ka ei kaalutlenud, kuid Kopli seadise eeldatav tootmisvõimsus viis niisugustele tulemustele, et peainseneril langesid käed tahtmatult rüppe. Üks oli selge: tema, Metslangi ahjud ei küüni igasugusest mõeldavast moderniseerimisest hoolimata Kopli tulevase seadise ligilähedalegi.

Tulevase... Selles seisiski kogu asi. Mõned tõsised noore inseneri poolt lahendamata küsimused nagu valged laigud maa kaardil eraldasid Koplit, ja mitte ainult teda, vaid ka Metslangi sellest tulevasest...

Nendesamade valgete laikudega tegeleski Metslang viimasel päeval otse maniaki visadusega, et tõestada enesele omaenda õigsust. Algul otsis ta kahjurõõmuga, hiljem varjatud ärevusega visalt eksimusi julge tehnilise idee teostamise teel.

Mida kangekaelsemalt ta vigu otsides mõtiskles selle idee üle, seda tunduvamalt hiilisid talle vargsi südamesse halvad aimused. Kõigepealt avastas ta mõned kohad, kus Koppel tema arvates oli läinud vale teed. See tõi Metslangile üürikeseks rahuldustunde: katsed seadisega võivad äparduda! Kuid samal ajal dikteeris ta mõte talle teisi lahenduskäike, ja see asjaolu kohutas teda: tähendab, Kopli idee on ikkagi teostatav!

Peainsener veendus veel ühes tões: Kopli projekt kujutab endast keerukat kompleksi, mille läbitootamine käib ühel inimesel üle jõu, — see nõuab mitme ala spetsialistide koostööd. Noor insener tahab kogemuste puudusel või loominguilise hasardi ohinas võtta oma õlule liiaks ränga koorma!

180

Vaanuse projektiga tegeldes otsis Metslang ühtlasi palavikuhoiust teid oma ahjude täiustamiseks. Üht-teist võis vaidlematult öelda, nagu talle näis, kuid Kopli põhimõttelt uue tehnilise idee kõrval tundusid kõik sellised katsed asjatuina: ei tasunud püüda.

Muidugi ei tähenda see veel, et Suur-Sonda gaasihüglase püüvad on loetud: ei, selle kõrged korstnad paiskavad veel kaua valja pakse musti tahmapilvi, veel kaua tuleb neil anda gaasi suurtele linnadele. Kuid kõik uued põlevkivigaasitehased ehitatakse Kopli projekti järgi. Pole midagi parata, — see on nii... Pakkumised tehnikaajakirjad tellivad Kopli artikleid. Uute tehaste kavavuluste vastu tunnevad huvi miljonid ajalehelugejad. Kogu selle aja tossab Metslangi tehas kohusetruult suitsu nagu vananenud konstruktsiooniga vedur, mis hingitseb edasi uusima elektriveduri kõrval.

Metslangi silmis helkis tusane muie. Ta heitis pilgu tugitoolile, kus, käpad laiali, lamas Peeter. Hetkeks näis peremehele, et kass ei hinga enam. Kuid Peeter avas laisalt ühe silma ja liigutas pisut saba.

«Kuide sa, vanamees,» urises Metslang etteheitvalt. «Miks sa enam hiiri ei püüa?»

Kass sirutas koibi, haigutas, hüppas siis põrandale, ja läks ukse poole. Metslang tõusis pikkamisi ning ettevaatlikult, et kassi toast välja lasta.

Peeter astus enese väärtust tunnetades palkoni paakil ukse juurde. Siit hoovas vastu päeva jooksul kuumenenud asfaldi teravat lõhna; hoolimata oma teravusest ei suutnud see ikkagi ammutada kõikjale tungivat põlevkivigaasi lääget lehka.

Metslang hingas ahnelt väljast sissetungivat õhku. Ta oli harjunud nende lõhnadega, nagu vana kokk harjub köögi omadega. Ega Metslang muidu nimetanud ennast ülemkokaks Suur-Sonda hüglaslikus gaasiköögis, kus põlevkivimäed otsekui üle tema õlgade liikusid praeahjudesse, eristades gaasi ja ojadena tõrva, mis läks asfaldi tegemiseks. Metslangile kõnelesid need lõhnad eelkõige sellest, et Suur-Sondas on kõik kõige paremas korras.

Ta astus toatuhvlite tatsudes vastu tuttavatele lõhnadele ja peatus ukse vahel. Vaatas hetke mõtlikult taeva sügavat sinat, kuni mustad täpid silme ees tantsisklema hakkasid, ja heitis siis pilgu alla õhtuse aja tõttu rahvavaesele tänavale.

Vana Vaga sõitis jalgrattaga väärikalt mööda, õngeritv kaad ja seljakott seljas: küllap läks kalale; möödus vana naine,

181

lühikeste heledate püstikerkivate patsikestega plikake käekõrval. Tehase poolt tuleval kõnniteel sammusid kaks noort inimest. Metslang jäi neid terasemalt vaatama ning tundis ära Kopli ja Reeda. Nad peatusid jalgvärava lähedal ja jätkasid elavat vestlust. Metslang astus rahutult jalalt jalale. Ta püüdis paremini silmitseda allolijaid, kuid need olid pisut kaugel, pealegi segas vana lepp plangu ääres neid hästi nägemast. Siis astus Metslang nii väledasti kui sai tütre tuppa, otsis välja väikese teatri binokli ja ruttas tagasi.

End palkoni võre juures kasis kasvava lillherne puhma taha varjates tõstis Metslang binokli väriseva käega silme ette. Nüüd nägi ta selgesti Koplit ja oma tüdrit. Metslang polnud kunagi varem märganud, et Reet nii särava näoga oleks vestelnud Kopliga, noormees aga vaatas ainiti Reedale silma sisse...

Noored astusid sammu edasi ja kadusid puutüve taha. Metslang pidi valusalt kaela õiendama, et neid uuesti oma vaateväljale saada.

Oleks keegi talle varem öelnud, et tema piinlikus ning koomilises poosis, binokkel silme ees, jälgib oma tüdrit, oleks ta südame põhjast solvunud... Ja nüüd, näed, ta ometigi jälgib ning kardab isegi hingata.

Otseselt tundes, et neid jälgitakse, hakkasid noored kiiresti hüvasti jätma, ja Metslang nägi, kuidas Koppel huultega kohmakalt puudutas Reeda kätt. Suudles nagu nokaga toksates! Ja Reet ei tõmmanud kätt ära, eil Ta isegi naeratas.

Metslang astus rutakalt oma kabinetti. Ereda valguse järel hõljusid ta silme ees kirjud laigud, masinlikult pani ta naisest mälestuseks jäänud pärlnutrist binokli arvuridu täis lehtedele ja istus kirjutuslaua taha. Siin vaatas ta teraselt ning kesken-dunult enda ette, kuid ei näinud midagi.

Kui rumala pöörde see kõik võttis! Kakskümmend aastat oli ta kandnud endas gaasihjude ideed. Ilmus keegi noormees ja tõmbas neile kriipsu peale. Ja kätt, millega tilluke Reet palju aastaid tagasi tema põlvele oli koputanud, suudles toosama noormees takistamatult... See polnud vähem traagiline kui tema ahjude kurb tulevik.

Metslang tundis, kuidas Kopli raskest ning pimesi vihkamisest peen sooneke ta meelekohal ägedasti tukslema hakkas.

Söögitoast kostis taldrikute klöbinat ja Reeda erku lõbusat häält. Metslang pidas hinge kinni. Mõne minuti pärast astus ta kärsitult söögituppa ja istus oma tavalisele kohale.

«Sul on jälle halvem?» küsis Reet isale pilku heites.

«Jah, pole kiita,» kostis Metslang vastu tahtmist ja püüdis tütrele mitte otsa vaadata.

«Tahendab, sa ei sõida homme Moskvasse?» küsis Reet suppi taldrikule tõstes.

Metslang tundis, kuidas sooneke meelekohal uuesti tuksuma läb. Ta tõstis pea ja vaatas teraselt tütrele silma.

«Ma vist kangesti tahad, et ma ei sõidaks nõupidami-
sle?»

Reet kannatas isa pilgu välja ja vastas rahulikult:

«Mulle teeb muret su tervis.»

«Kes on talle õpetanud säärast salatsemist?» mõtles Metslang hirmuga.

«Täna, olen liigutatud,» salvas ta. «Kõik muretsevad nii su tervise pärast, et ma tõepoolest olen sunnitud koju jääma.»

Lakkis vaikus. Enne lõunalauast tõusmist küsis Reet:

«Ega sul midagi selle vastu ole, kui ma autoga paariks päevaks Tartusse sõbratari juurde sõidan? Ta on mind mitu korda kutsunud.»

Reet oli ette võtnud pikki sõite autoga, kuid praegu, arvas Metslang, ei seisa asi sõbratari tungivas kutses.

«Miks mitte,» alustas Metslang sundimatu tooniga. «Küllap tuleme su tädiga siin kahekesi toime. Millal kavatsed sõita?»

«Täna kohe, kui lubad.»

«Väga hea! Ära aga unusta tagavarakumme kaasa võtmast.»

«Ei unusta. Kas sul Tartust midagi vaja ei ole?»

«Ei. Võid tuua maksavorsti Peetrile, kui tahad.»

Umbes tund aega pärast seda kõnelust kuulis Metslang all mootorimürinat. Ta nägi aknast, kuidas auto teele sõitis, siis kiirust lisas ja silmist kadus, otsekui oleks Reedal heameel, et ta vabadusse pääses.

Metslang saatis tüdrit tusase, kuid rahuliku pilguga.

Täna juhtum näis talle viimase tilgana, millest solvamiste mõõt täis sai. Mida halvemat võis veel oodata, kui ta seisis silma vastu kõige halvemaga? Ja äkki ägestununa rahunes Metslang kohe, nagu see temaga alati oli raskete juhtumite puhul elus.

Nüüd oli tal selge: Kopli küsimusest on võimatu mööda minna. Kui eksperimendid katseseadisega enne konverentsi olid mõningal määral Kopli isiklikuks asjaks ja tema, Metslangi suhtumine neisse samuti subjektiivne, järelikult mitte millekski kohustav, siis nüüd, pärast konverentsi, on kõik põhjalikult muutunud.

Mis seisukohale tuleks asuda temal, Metslangil? Visalt vastu seista, endiselt kõrvale hoiduda, Kopli projektist üldse mitte välja teha? Rumalus! «See oleks jaanalinna poliitika,» muigas ta virilalt. Tõepoolest, mis saab siis, kui Koppel lõpuks palub abi mõnelt asjatundlikult kollektiivilt või autoriteetsetelt teadlastelt? Pole raske oletada, et Kopli idee pääseb võidule, — selles peainsener nüüd enam ei kahelnud. Ja siis heidetakse Metslangile ette tema endist seisukohta.

Mis teha? Kas alistuda, jätta oma saatuse asjade loomuliku käigu otsustada? Ja murda oma uhkus, kuna elu ise saatustlikul kombel surub teda põlvile?

Ent siin tõstis Metslangi uhkus võimsalt pead. Hetkel, mil lõpuks on otsustamisel tema elutöö saatuse, ei taha ta sattuda ajast ja arust läinud manöövriveduri vana juhi seisukorda. Olgu mis tahes, ainult seda mitte...

Ent kuidas olla? Mis teha?

Aknast vaatas sisse loojuva päikese kiir ja moonutas tundmatuseni iga eseme toas, tõi nähtavale värvivarjundeid, mille olemasolu poleks osanud aimatagi Metslangi rangelt sisustatud kabinetis, kus kõik harmoneerus soliidses kõites raamatute tumeda tooniga. Tuhm kullatud pildiraam nurgas tungis selgemalt ja eredamalt esile. Tumedal, peaaegu mustal pildil selles raamis, mille taust tavaliselt jäi silmale läbitungimatuks, ilmusid äkki selgesti nähtavale sügisene sügavate rõõbastega tee, kõrged kuused mõlemal pool teed ja talumees vankriga. Pruunile kahhelahjule aga heitis päikeseloojak purpurpunaseid helke, mis peegeldusid sealt voogavatena nagu veest.

Metslang jälgis huviga neid moonutusi ja mõtles, et samm, mis tal astuda tuleb, peab olema julge, rabav ning järsk, ta keerab lõplikult teise lehekülje tema kahjuks kujunenud olukorrale ja saavutab taas oma endise autoriteedi.

Ta kujutles ministri kabinetti, pikka rohelist kaleviga kaetud lauda. Nõupidamine. Kõik on juba avaldanud oma mõtteid selle kohta, et uus kombinaat tuleb rajada Suur-Sonda eeskujul. Sõna antakse talle, Metslangile.

Ja mida ütleb tema? Kas surub maha heameele ning rõõmu ja teatab, et ta üldisi kaalutlusi arvestades nõustub nõupidamisest osavõtjate arvamusega? ... Ei, see oleks ettevaatamatu, isegi juhm talitusviis, sest võib juhtuda, et juba aasta pärast, veel uue kombinaadi ehituse ajal, saab Kopli projekt valmis ja selle võib ellu viia, — mis siis?

Oo, mis pöörduvad inimesed, kes istuvad roheline laua taga, tema temast, Metslangist. Vana kogenud insener tundis neid hästi.

Ta laskis raskeks läinud laud silmadele vajuda ja mõtles: «Mis siis, kui kujutleda nõupidamise kaiku natuke teisiti... Kuidas kas või nii: ta tõuseb püsti ja kõneleb karmil toonil: «Olen kategooriliselt selle vastu, et ehitada uus kombinaat Suur-Sonda eeskujul. See tuleb rajada noore inseneri Kopli ideel...» Imestunud näod, umbusklikud vahelehiüüded: «Kuid miks, see on ju alles lahendamata katsetamiste järgus...» «Lõpliku õnnestunud katsetamiste...»

Ta ütles edasi, et Kopli idee on täiel määral teostatav, ning oletab, et tema, Metslang, on juba avastanud projekti nõrgad kohad ja teab, kuidas neid parandada. Tema ise võtab selle enda vastu ja enda vastutada ning kõige lähemal ajal ilmub parandatud ja viimistletud projekt ministriumide roheline lauale!

Mis saab siis? Siis jõuab tema, Metslang, üheainsa hiiglasammuga sündmustest ette. Ta aitab Rannapi nõuandel «süüdata tuld Kopli katseahjus», suleb suu varaküpsel noorukitel nagu see Laane, roheline laua taga istujate hulgas aga saab ta oma ala kõige suuremaks autoriteediks, kes suuremeelselt näitab teed oma vastasele...

Suur-Sonda kombinaat muutub minevikuks, — üsna kallis lund võidu eest! See-eest jääb tema, Metslang, seisukorra pere-meheks. Ja eks siis näe, mis edasi saab, võib-olla kaotab Reet oma romantilise huvi tolle «ahistatud geenius» vastu...

Ja seda kõike tuleb teha otsustavalt ning kiiresti — enne kui Koppel abi saamiseks pole jõudnud koputada mõnele võõrale uksele või taibanud pöörduda ministriumide poole.

... Sel õhtul kuulatas Reeda tädi kaua kabineti ukse taga. Sest kostsid summutatud sammud ja need olid kiiremad, kui seda peremehe tervise pärast oodata võis.

Vahetevahel jorutas Metslang võika häälega toreadoori kuplesid, tehes seda valesi ning moonutatult.

Tädi ohhetas ja vangutas murelikult pead.

45

Arasõiduks valmistudes hakkas Andrus sorteerima pabereid ja dokumente, mis tal Suur-Sondas elatud aasta jooksul oli kogunenud. Ta soris vanu kutsekaarte, ajaleheväljalõikeid, fotosid, ega teadnud, mida neist hävitada, mida mälestuseks alla hoida.

Siin on pääse unustamatule tehnilisele konverentsile, siin mingi kongressi pilet ja kutsekaart nõupidamisele... Mis neist hoida! Ja siin kokkumurdekohast kulunud ajaleht esimese tema kohta käiva artikliga. Selle peaks vist alles hoidma?

Aga mis teha selle käsikirjaga? Andrus võttis kätte hektograafil trükitud lehtede pakikeste: «Minu töökogemusi.» Kui palju erutust ja askeldusi tõi omal ajal see loeng! Algul keeldus ta kategooriliselt esinemast ja nõustus alles pärast kõnelust Rannapi ja Metslangiga. Vähemalt kaks nädalat kulus loengu ettevalmistamisele, erialase kirjanduse uurimisele, konsultatsioonidele. Siin on neljaks kokkukeeratud teadaanne, millel seisab jämeda kirjaga: «A. Laane loeng.» Niisugused teadaanded olid pandud välja kogu linnas. Naljakas mõelda! Mis ütleks selle kohta eksamineerija, kes talle matemaatikas nelja välja pani? Andrus ei saanud muiet tagasi hoida: ei, nüüd ta enam läbi ei kuku!

Tuleb «Minu töökogemusi» ja teadaanne mõlemad alal hoida, sest need olid ikkagi kaks pingerikast hingelise põlemise nädalat, täis sügavaid erutavaid elamusi, otsekui kokkuvõtte tema aastasest Suur-Sondas viibimisest. Kas tõesti peab see aasta kaduma unustusehõlma nagu äraarebitud kalendrileht?

Andrusel sattus pibku foto hiljuti lõpetatud Ester Torni skulptuurist: «Töölise-gaasitootja Andrus Laane Suur-Sondast.» Kui see skulptuur Tallinnas sügisesel kunstinäitusel välja pannakse, siis pole Suur-Sondas enam töölise-gaasitootjat Andrus Laanet...

Ja siin veel üks foto: tuhanded töölised ja insenerid on kogunenud tehase avarale hoovile. Esiplaanil Metslangi imposantne kogu karmi kõigutamatu näoga, tema kõrval parteiorganisaator Rannap, elurõõmus naeratus näol, ja Koppel. Pisut eemal Kaarel Vaga, pilk suunatud otse objektiivile, ja direktor Unduski tüse kogu.

Siin siis seisavad õlg õla kõrval Suur-Sonda ülemad — tugevad, laiaõlgased, otsusekindlate ja mõjukate nägudega mehed, needsamad, kes julgelt ning väsimatult toovad maapõuest välja pruuni kulda — põlevkivi, kihutavad seda lõpmatute ešelonidena ahjudesse ja suruvad ööd ja päevad läbi põlevgaasi miljonitesse tulekolletesse Leningradis, Tallinnas, Suur-Sondas... Nemad need on, kes haruldase visadusega ning kindlas usus asja edusse istutasid tuhanded vahtrad, kastanid ja pärnad Suur-Sonda viljatusse pinda, kus seni oli kasvanud vaid hävimatu lepavõsa.

Neid mehi vaadates ütles Andrus endale esmakordselt: «Siin on... töölised, paljukogenud, julged kaptenid!»

Fotot terasemalt silmitsedes leidis Andrus ka enda esimestest eludest. Mine tea, kui ta siia jääks, saaks ehk temastki kunagi Suur-Sonda kapteneid...

Koputati uksele.

Andrus pistis fotod ja paberid ruttu laualauasse.

«Sisse!»

Lävel seisis Reet, kerge matkaülikond seljas ja tolmused kingad jalas.

«Teie?!» hüüdis Andrus.

«Andestage, kui ma teid segasin. Kuid tulin tähtsa asja pärast. Kas teil on mõni minut vaba aega?»

Ilammeldusest toibunud, vaatas Andrus teraselt külatajat: Reet oli väga erutatud, põski kattis ere õhetuspuna ja ta näperdas kärsitult kindaid.

«Kõigepealt pean paluma teilt andestust oma sõnade pärast konverentsil...» ütles Reet. «Teil oli õigus, ja mul on nüüd puudulik nende pärast.»

«Kas maksab sellest rääkida!» pomises Andrus pisut segasena.

«Ei, ei, seda tuleb öelda! Kuid tulin teie juurde peamiselt Kopli pärast.»

«Kopli pärast?...»

«Jah. Te olete tema heaks palju ära teinud, kuid see kõik ohvardab luhta minna, kui ei võeta tarvitusele otsustavaid abinõusid. Te vist teate, et projekteeritakse uut suurt põlevkiviotõetlemise kombinati?»

«Ei, ei tea.»

«Ah nii. Isa kutsutakse Moskvasse nõupidamisele, kus tuleb arutusele uue kombinadi küsimus. Seni on olemas vaid üks kombinat — Suur-Sonda oma. Ka uus tahetakse projekteerida selle eeskujul. Kas tohib siis seda teha, kui on juba olemas Kopli leiutis? Mis teie arvate? Ega ei tohi, eks ole õigus?»

Andrus kehtas õlgu.

«Kuulake edasi. Isa haigestus tõsiselt ja ei saanud nõupida...» Reet sõitis, mina aga veetsin viimased kolm päeva Tartus. Tulin täna tagasi — isa pole. Tädi räägib, et isa ei ole kedagi kuulda võtnud ja kihutanud Tallinna lennujaama. Rongiga sõites poleks ta enam jõudnud nõupidamisele... Te mõistate?

Isa ei suutnud vastu pidada ja sõitis kaitsma oma gaasi ahje!...

«Või nii! Koppel ju ei saa praegu veel omaga välja tulla,» ütles Andrus.

«Õigemini, ta ei taha. Ah, teie ei tea, kui tagasihoidlik inimeks mene Koppel on! Sügavalt andekas, kuid võitluseks täiesti võimetu! Kui on jutt põhimõttest, ei tagane Koppel sammu võrragi, kuid isiklikult ennast kaitsta ta ei oska.»

«Ja mida te kavatsete teha?» küsis Andrus.

«Me peame sellele inimesele appi tulema!» hüüdis Reet tuliselt. «Praegu pole niisugune aeg, et tähtsat leiutist vaka all hoida Kopli iseloomu pärast! On olemas partei seisukoht, avalikkus, ajakirjandus... Te olete tuntud tootmisnovaator, teie sõna võetakse arvesse. Tuletage meelde, kuidas teie esinemine konverentsil kõik kihama pani. Mina olen teile igati abiks. Me astume kindlalt välja Kopli eest... Ainult tegutseda tuleb kiiresti, ilma viivitusega.»

«Mina kahjuks ei saa...»

«Miks siis?» Reeda silmis välgatas viha. «Mispärast te ei saa?»

«Peaaegu homme Tallinnas olema. Ülehomme on kahekümnes eksamid... Siin on pilett, rong läheb õhtul.»

«See ei tulnud mulle meelde. Ma siis kohe ei tea...» ütles Reet tasa ning nõutult. «Võin öelda ainult ühte: Kopli saatuse on teie kätes.»

Reet jäi vait. Andrus märkas ta näoilmet, kuidas mõju temasse see äraütlemine.

Andrus langetas pea ja jalutas mööda tuba edasi-tagasi. Ei, tuleb välja, et ta pole kunagi mõistnud seda tütarlast. Reet on lihtne, üllas ning võimeline julgeks hingeliseks purskeks... Praegu seisab ta otsekui elav etteheide Andruse ees. Kas tõesti tema, Andrus, on valmis Koplist eemale jääma ja teda saatuse hooleks jätma? Sellega kinnitab ta Reeda kahtlusi, et Kopli huvid polegi talle nii südamelähedased. Ja ka Linda on õigus. «Julgust see ei nõua,» ütles Linda viimati, «sa sõidad nagu varsti siit ära...» Kust on tulnud need köidikud, mis teda käsist-jalust seovad ega lase katkestada sidemeid Suur-Son daga?...

Andrus astus otsustavalt laua juurde ja, kohkudes isegi sellest, mis ta teeb, rebis sõidupileti tükkideks.

«Mis te tegite?» hüüdis Reet pooleldi ehmunult, pooleldi rõõmsalt.

«Ma vist ei sõida kuhugi,» pomises Andrus tussaselt. «Ja tuleb sellest!... Millest me alustame?»

«Ma arvan, et kõigepealt tuleks nõu pidada Rannapiga: Rannap suhtub Koplisse hästi,» ütles Reet ega varjanud nüüd oma rõõmu.

«Lähme Rannapi juurde!» Andrus astus ukse poole.

Reet peatas teda.

«Rannap kutsuti Tallinna, ta tuleb homme tagasi.»

«No siis kaalume läbi oma tegutsemisplaani seks puhuks, kui Rannap ei peaks meid toetama.»

Käsi puust kõvasti kinni hoides astus Metslang väikest kipakat metallredelit mööda üles lennukisse. Siin oli juba mõni reisija ootamas: keegi paks pahura näoga mees, üks naine umbes viieaastase tütarlapsega ja elatanud mereväehvitser. Metslang astus kõige lähemale tugitoolile ja krimpsutas valuliselt nägu: selg lõhkus valutada, abaluudes torkis. Pealegi polnud ta kunagi veel lennanud ning kartis juba lapsepõlvest saadik kõrgust. Seekord aga polnud valikut.

Kitsast vahekaigust astus aeglaselt meremehesammul läbi lüheldast kasvu laiaõlgne mees, sinine vormimüts peas, — arvatavasti lendur. Mehe suur tugeva lõuaga nägu oli häirimatult rahulik. Tema järel läksid mööda veel mõned lennukimeeskonna liikmed, nende hulgas üks neiu. Neid nähes Metslang veidi rahunes ja vaatas hetkeks kitsast lennukiaknast välja.

Ta nägi lennukitiiva rohelist pinda, see oli neete täis tikitud nagu saapatald naelapäid. Tiiva kohal rippus tüki sombust taevast. Alt paistis niiske maa madala hiljutisest vihmast märja rohuga.

Lennuki juurde tuli vormimütsiga mees, kaks lipukest — punane ja valge — käes. Pakikandja veeretas lennukiukse juurest ära ratastel liikuva redelikese. Lendur vaatas lennuki ninas asuva kabiini uksest välja ja küsis:

«Valmis?»

«Valmis,» vastas noor keigarlike vurrukestega meeskonnaliige ja lõi lennukiukse paukudes kinni.

Mootorimüra pörutas Metslangil kõrvad lukku, siis hakkasid vibisema põrand, käetoed, tugitool ja see võbin kandus valu-

salt kogu kehale edasi. Lennuk liikus paigalt ja veeres aeglaselt mööda lennurada edasi.

Metslangi silme eest möödusid tellisest hooned ja reisilennu kite rivi lennuvälja ääres, vilksatas mööda veoauto. Ning äkki pistis mootor mõirgama, lennuk otsekui rapsas end keti otsast lahti ja tormas edasi. Metslang suruti vastu tooli seljatuge, lennurada sulas märkamatu ühtseks lindiks. Metslang ootas otse piinava erutusega lennuki õhkutõusmise momenti ja kuulis äkki, kuidas tema ees istuv meremees karjus tütarlapselise reisi järele:

«Oleme maa küljest lahtil...»

Metslang vaatas uuesti aknast välja ja nägi, et maa koos telegraafipostide, teede ja hoonetega ujus allapoole ning hakkas vajuma küljeli. Ta klammerdus vaistlikult sõrmedega käetugede külge. Siis polnud aknast enam midagi näha peale sombuse taeva, ent nüüd asus lennuk otsejoonele ja all avanes pilgule suur linn tumehalli ovaalse järvega selle lähedal. Paistsid selgesti tornide teravikud, vabrikukorstnad, terved kvartalid kivi-maju, tänavad, millel saalisid laste mänguasjadena näivad autod. Metslang püüdis silmi teritades näha gaasitorustiku jaoks kaevatavaid kraave tänavail, — gaasivõrgu laiendamise tööd käisid vahetpidamata. Kuid tal ei läinud korda neid näha. «Milline suits matab linna!...» oli ta ebameeldivalt üllatatud, ja mõtles ise mõninga uhkusega, et mõne aasta pärast, kui linna elektrijaam ja tehased lähevad üle gaasiküttele, kaovad linna kohalt need paksud suitsupilved...

Lennuk tegi pöörde ja asus kursile.

All vajusid mööda põllud, metsasalud, niidud, otsekui elav suviste värvidega kaetud kaart, millel ülekaalus on rohelsed ja kollakarva toonid.

Metslangi kiusas kärsitu soov alla maa peale vaadata. Pilku aknast alla heites nägi ta midagi lepatriinutaolist peenikest vitsaraagu mööda ronimas ega taibanud kohe, et see seal on teel kihutav autobuss. Alles nüüd tundis Metslang silmi sulgedes kerget peapööritust ja südame alt laks kuidagi õõnsaks...

Lennuk sukeldus tihedatesse vihmapiilvedesse, akendest voo-gasid mööda valkjashalli udu tombud ja varjasid ära maa. Aknaklaasil siuglesid peenikesed veenired; kabiinis läks hää-raks. Hoogne lend vatina tihedast õhuruumis hakkas Metslangile närvidele käima. Kuid see ei kestnud kaua: tihe udu muutus vähehaaval hõredamaks, täitus kiirgusest, hämarus hajus ja äkki lõi särama silmipimestavalt kirgas päike.

Nüüd lennati kõrgel ülalpool pilvi. Polnud enam lendamise tunnet, kerge oli olla; mõnusest kergusetundest vallatuna surus Metslang jälle näo vastu akent. Niisugust imestamisväärsset vaadet polnud ta oma elus kunagi veel näinud. Kaugele, kaugele, kümnete kilomeetrite ulatusse laotusid kuni silmapiirini kirkalt helendavad valkjastroosad pilverünkad, heites imepuhtaid heledaid varje. Millist kummalist kuju omandasid need! Sealt kaugemalt paistab tinaraske pilv, meenutades väljasirutatud lapuga karu. Ent see ei püsi kaua: kas muudab pilv ise oma parjooi või näeb Metslang teda teises rakursis, kuid nüüd näeb ta kirve hoobiks õlale tõstnud habemiku vanamehega, misuguse heasüdamliku puud raiuva taadiga...

Parema aga ujub pikk rodu väikesi käharpilvi, need surevad endid tihedasti üksteise vastu nagu karjamaale aetavad lambad...

Metslang vaatles neid roosakaid lambaid taevas ja talle meenus, kuidas ta nelikümmend aastat tagasi parunile kuuluvaid lambaid karjamaale ajas ja sõrgade tõstetud tolmu pilvena lambakarja kohal hõljus... Äkki segunes lambakarja trummeldavasse sõrakilõbinasse mingi kummaline pöörin, Karjapoiss vaatas üles ja nägi taevas imelikku elukat — see meenutas lendlohet, mida pastori lapsed pühapäeviti õhku vedasid. Karjapolad olid lambad juba karjamaale aetud, kuid imeelukas aina pöörises nagu kimalane kõrgel pea kohal, ja kadus siis lõpuks metsa taha... Nüüd aga on olemas lennukid, mis lõhestavad taevast kättesaamatus kõrguses ja niisuguse kiirusega, et häälgile neile järele ei jõua...

Ja Metslang mõtles südame värahtades, kui hirmus ammu see oli, mil ta karjapoisina nägi esimest korda lennukit. Pole midagi öelda, ta on tõepoolest juba vana mees. Tema lapsepõlves ja nooruseas logistasid inimesed posthobustega sõites jaamast jaama, siis polnud kellelgi veel aimu põlevkivigaasist. Iga anda üheks päevaks sooja kahele suurele linnale, oleks tulnud maha raiuda põlismets, milles vidistasid linnud ja elutsesid põlrad.

Noil päevil tärkas ta isal, külasepal ja isehakanud leiutajal, mõte meisterdada ümberkaudsetele küladele hiiglaader uudis-maade üleskõndmiseks. Selle vastu tundis huvi isegi mõisa-härra: too oli hiljuti alles saabunud Saksamaalt, kus ta lõpetas kõrgema põllumajandusliku õppeasutuse, ja kavatses nüüd laiendada oma maavaldusi soode arvel. Metslangil polnud enam meeles, missugune see ader välja nägi, — igatahes midagi

kobaklikku ning kohmakat. Ta mäletas vaid eredat päikesepaistelist päeva soisel metsalagendikul, kui kümme hobust, kellel laiad klotsid jalge alla kinnitatud, hakkasid vedama hiiglaatra Talumeeste hulgas tekkis elav sagin, parun ise jooksis hobuse ajajate juurde...

Ader kraapas esimese vao, kuid jäi sügavamale lõikudest kõvasti kinni nagu ankur. Hasarti sattunud parun peksis pihta vastu hobuste laudjaid puruks, komistas mätta otsa ja kukkus. See tegi talumeestele nalja. Raevuhoos sulitas parun isa jalgette, isa aga seisis rahva naerualusena paigal ja ta käed värisesid...

Tollest ajast on möödunud peaaegu pool inimiga. Möödas on sõdade ragin ja revolutsioonid, on muutunud kodumaa päle. Endiselt muutmatuks on jäänud üksnes pilved. Metslang ise on karjapoisist saanud vanaks meheks...

Kogu elu on ta mässanud oma põlevkiviga, ja tal on mõndagi õnnestunud ära teha. Isal ei vedanud, temal aga lask korda. Muidugi! Isal oli paljalt kaks kätt, poega abistasid tuhanded käed ja rahva miljonid. Kuid kas pole imelik, et ka tema, Metslang, riskib nüüd sattuda oma isa seisukorda näha oma vaimusünnitust prügimäel, kus roostetab vana raud?!

Kui vankumatud on, elu, su seadused! Sa ei lase ära pöörduda määratud rajalt, tarvitada kavalust ega peita ennast sinu eest! Ja kui sa teed katset talitada sinu seaduste vastu, astuvad su kaitseks välja Rannapid, Andrused ja isegi su oma tütar veri su verest...

Ülalt avanev vaade muutus taas. Tihedasse pilvkattesse tekkisid üksikud pilud ja läbi nende pilude hakkasid kohutavast sügavikust otsekui ookeani põhjast jälle paistma maa, metsad, põldude ruudud. Varsti laskus lennuk madalamale ja jätkas lendu päikesest kuumaks köetud maa kohal.

Lennuteest vasakul nägi Metslang väikest linna, mis, asetades mõlemal pool laia jõge. See oli Narva.

Kuskilt siit läheb gaasitorustik Leningradi. Metslangile paistis isegi, et ta näeb torustikuliini valvuri väikest valget kivimaja, kuid see majake kadus otsekohe silmist ülalt avaneva vaate hiiglamöötmetsesse sirgete, otsekui joonlaua järgi tõmmatud raud- ja maanteed looklevate lintide, telegraafi- ja telefoniliinide tiheda võrguga, traktorijaamad, masinaparkide, kolhooside, töölisasulate ja linnadega...

Metslang jäigi aknast välja vaatama.

Ülalt, et ülalt paistab maailm palju paremini, avaramalt ja isegi sügavamalt. Vaatad seda ja pähe tärkab mõtteid, mis tulnud maa peal, kunagi ei eruta. Seal väikesel niidul tallab ringi lühikese vaia külge köide pandud lammas. Ring, mille lammas on vaia ümber tallanud, paistab selgesti. Ja Metslangile meenuvad mõtisklused rõõbastest, mis auto tehase väravast tema korterini ja tema korterist tehase väravani sõites sisse on tallanud. Kas tema lõpuks ei sarnane selle juhmi lambaga, kes seal ringi tallab? Tõepoolest, kas ta ei kaldu arvama, et tema abitud jäävad püsima igaveseks ja inimõde — väsimatult otsiv ürg rahunematu inimõde — jääb siin seisma, tardub ega liigu edasi? Jah, temale, Metslangile, on see raske ja valus, kui ta peab veenduma, et tema vaimusünnitus on oma aja ära elanud ning vajab asendamist. Olgu nii, ent maailm on ikkagi karm, hoolimata solvanguist ja valust, hoolimata sellest, et sa oled juba vana...

Metslang vaatas aknast välja ja mõtles, et tema lapsepõlvest ja noorusaastast saadik on maailm muutunud paremaks, tema, Metslang, aga on viimaste aastatega võõrdunud seda nägemast, tundnud, hingelt kalgistunud. Isegi Salme armastuse, selle sügava viimase hilinevad naeratuse lükkas ta julmalt ning tootelt tagasi... Häbi meenutada, kuidas ta, äratallatud toatühvli jalas, vastu pörandat trampis ja nagu aru kaotanud karjus: «Lo ei tohi! Kas kuulete? ... Te ei tohi!»

Ta nägi end kõrvalt ja taunis oma kavalust ning leidlikkust, mis oli sihitud sellele, et egoistlikel kaalutlustel mitte lasta oma elu ja asjaoludel kõrvale heita tema tööd. Ent selle ajaga on elu lainud edasi ja näib, et nüüd on lõpp.

Praegu lendab ta enesearmastusest ja solvatud uhkusetundest ajendatuna Moskvasse, ruttab ennetama sündmusi, aga kui vaatlane ning mannetu see kõik on võrreldes eluga, sest elu tuleb lihtsalt armastada ja pühendada talle ilma igasuguste kaalutlusteta oma vaimujõud, kire ja innustus...

Metslang laskis longu raske hallineva pea.

Vaike tüdruk ema põlvedel, kes kogu aeg teraselt oli Metslangi vaadanud, ütles valjusti:

«Ema, vaata, onu nutab!»

Mootorimürina pärast kuulis ema üksi neid sõnu. Naine heitis pilgu kõrget kasvu elatanud mehele ja märkas selle põsel pisaraid. Ta ütles tütrele kõrva sisse:

«Onu nutab sellepärast, et tal on kodus tütar, kes samuti ei kuula teda, nagu sina mind ei taha kuulata...»

Lennuk tegi pöörde ja hakkas tiiba viltu kallutades kaarendama.

Reisijad surusid näod vastu aknaklaase. Uduvinest välguks lisaku kiriku kullatud kuppel, paistsid sajad vabrikukorstnad ja sadama tõstekraanad. Ja esmakordselt unustas Metslang Leningradi nähes endale ütlemata, et see linn on talle mõningal määral tänu võlgu...

Lennuväljal tuli kabiini vormimütsi kandev mees.

«Leningrad, palun sõidupiletid. Kes Moskvasse sõidavad, sinna stardib lennuk poole tunni pärast.»

«Mina sõidan Moskvasse,» ütles Metslang uhkusega ja näitas oma pileti.

Ta astus lennukist välja ja surus kõvasti kaenlasse portfelli, milles muude paberite hulgas oli ka Priit Kopli õhuke käsikiri.

47

Uhe päeva ära olnud, tuli Rannap kahekümnendal juulil tagasi ja Reet Andrusega ilmusid kohe tema juurde.

Parteioorganisaator vaatas veidi imestunud noorte inimeste erutatud nägusid.

«Me tulime teie juurde Kopli küsimuses,» teatas Reet ilma pikemata.

«Või nii, siis juba on tekkinud Kopli küsimus?» naeratas Rannap. «Ma kuulan.»

«Te muidugi teate, et minu isa sõitis lennukil Moskvasse?»

«Jah, me sõitsime autos temaga koos,» noogutas Rannap. «Ma saatsin teda lennujaamani.»

«Ta läks siiski nõupidamisele, kuigi algul oli otsustanud koju jääda,» jätkas Reet parteioorganisaatorit kuulamata.

«Mina... meie, seltsimees Rannap, teame, milleks ta sõitis. Kuidas teie sellesse suhtute? See on ju...»

«Mina? Täiesti pooldavalt. Kuidas saabki sellesse teisiti suhtuda?»

«Pooldavalt?» imestas Reet vihaga ning vahetas Andrusega pilgu.

«Täheandab ka teie olete Kopli vastu?»

Rannap vaatas mõni aeg sõna lausumata noori inimesi, taipas siis, milles asi seisab, ja pahvatas kogu südamest naerma.

«Ma ei mõista, mis selles naljakat on?» ütles Reet vaarikusega.

194

«Andestage, mulle on kõik selge... Te vististi arvate, et Metslang sõitis nõupidamisele oma ahjusid kaitsma? Eks ole?»

«Jah, nii see on,» ütles Reet.

Suu ei ole te asjaga kursis. Vaadake, teie isa töötas viimastel päevil palju Kopli projekti kallal ja täpsustas seda mõnes suhtes. Ühesõnaga, ta sõitis kaitsma Kopli ideed...»

Tekkis vaikus. Kostis selgesti seinakella tiksumine. Reet tõusis toolilt.

«Siis vabandage,» ütles ta.

Reeda järel tõusis ka Andrus.

«Pole viga,» lausus Rannap, «kõik on hea, mis hästi lõpeb. Eks ole ju?»

Reet ja Andrus astusid parteiorganisaatori kabinetist prospektina laia tehasekoridori.

«No näete...» pomises Andrus Reeda õnnelikku, seesmiselt surama löönud nägu vaadates. «Kõik on korras.»

Reet naeratas vaikivana.

Äkki vaatas ta kohkunult Andruse otsa ja krapsas noormehel käest kinni:

«Kuulge, mis ma siis nüüd tegin! Mis teist nüüd saab? Te jätte siia, aga pidite ära sõitma...»

«Mis seal ikka,» venitas Andrus pikalt ning kumedalt ja vaatas Reedale otsa. «Sellest pole midagi. Küllap see nõnda pidi olema...»

48

Laupäeva, kahekümne esimese juuli õhtupoolik kulus Vaga korteris askeldustele: pere kavatses sõita mereranda. Kaarel Vaga ise oli just alles habeme maha ajanud ja sidus parajasti uut lipsu ette. Linda, kirev hommikumantel seljas, triikis pesu. Kõrgist, kus tegutses Milde, tuli kange kohvi ja kodusküpsetatud kuklite lõhna.

Ennast minekuvalmis seades pidi Vaga juba rebima kalendrist välja eelmise, läbielatud päeva lehe, kui nägi äkki phiatsiga lehele kirjutatud halvasti paistvat märkust: «Andruse eksam.» Vaga luges neid sõnu valjusti ja vaatas üle prillide kahtlusevõlt tütrele otsa:

«Kes selle kirjutas, sina või?»

Linda vastas silmi tõstmata:

195

195

«Ei mäleta... Võib olla, kuid vaevalt...»
 «Ja-jah,» ohkas Vaga. «Kahju, ei suutnud te noormeest tagasi hoida. Sõpru terve kari, aga kinni ei osanud hoida...»
 «Mis sina siis tahad?» süttis Linda. «Et oleksime hakanud teda vägisi tagasi hoidma? Mis veel!»
 «No-noh, sartsud nagu tuli takus. Õelda ka ei või enam midagi.»
 «Ma panen kohe toidu lauale,» kostis köögist Milde hääl.
 «Muidu ei jõua me kuhugi.»

Väljakult kinoteatri «Võit» eest läks iga viie minuti tagant autobuss või tehase istepinkidega veoauto. Kõik sõidukid suundusid mereranda, kus nõukogude võimu taaskehtestamise aastapäeva-puhul korraldati vabaõhukontsert, rahvamängud, spordi võistlused.

Kõikjal linnast voolas väljakule kokku pühapäevasele riietatud inimesi. Kaarel Vaga naise ja tütrega asus pikka järjekorda autobussipeatuse juures. Vagal oli käe otsas punelise kandekott kodust kaasavõetud toidumoonaga, Linda väike kohvrike kontserdikleidiga.

«Ma ju ütlesin, et jääme hiljaks,» hädaldas Milde murelikult ringi vaadates. «Nüchte, kui palju rahvast, kus me nüüd meesuguse trügimisega bussi peale pääseme... Issand, näe, seal on ju Andrus!...»

Uus tumesinine ülikond seljas, jalutas Andrus piki järjekorda, nagu otsiks ta kedagi.

«Kust sina siia said?» müristas Vaga ja võttis Andrusel kätte kinni. «See on tubli! Jäid ikkagi? Ei sõitnud ära?»

«Ei sõitnud...» Andrus kehtas hämmeldunult õlgu. «Kuskus nii välja...»

Vaga pidit edasi pärima, kuid märkas Andrusel vargi Lindaale heidetud pilku ning Linda äkki roosatama lõõnud põske ja tegi mureliku näo.

«Kuule, memm, aga kompvekke me ei võtnudki kaasa! Lähme siiasamasse nurga peale...» Ta võttis Mildel käe uuesti kinni. «Teie, lapsed, ärge meid oodake, küll me tuleme järele.»

Autobuss sõitis ette, algas pealeminek.

«Kas sõidad ka?» küsis Linda Andruselt otsa vaadates taast.

Nad sattusid autobussi viimastena. Vaba oli veel tagumiste istepärisküki sees. Ent Andrus oli valmis sõitma kas või autobussi katusel, et aga tunda enda ligi Linda õlga ja näha loodetud ta põses nagu murelimarjas.

«On sul hea, kitsas ei ole?» küsis Andrus juba kümnendat korda.

«Ei, ei... Ainult sina vist astusid mulle varba peale...» Andrus tõmbas oma pikad jalad konksu. Seejärel vaikisid mõlemad aega. Muide, selles autobussis, mis oli täis kararikast noorusest, oli hea ning kerge vaikida.

Vilksamisi aknast välja vaadates nägi Andrus, kuidas nende taga sõidukist möödusid tsiklid, «Moskvitsid» ning täiskasvanuid ja lapsi täis veoautod. Kogu linn siirdus mereranda.

Ainult korraks peatas Andrus läbilõikavat ning nõudlikku autosignaali kuuldes pikemalt pilgu neist mööduval autol. See oli helehall «Pobeda». Veidi aega sõitis too eesliikuvast veoautost takistatuna autobussi kõrval ja Andrus nägi rooli taga Reeta, tema kõrval aga Koplit. Koppel vahtis lapselikult ehmunud naeratusega otse enda ette.

Reeda elavnenud näost sai Andrus aru, et ta jutustab Koplile oma unistustest — sellest, kuidas ta tahaks praegu äkki sattuda kuhugi kaugale-kaugale senitundmatule maale või kihutada lennukiga taevaalaotuse sinistes avarustes...

Kõik nagu ennegi. Ainult riides oli Reet täna teisiti — ta kandis lihtsat inglise lõikega heledat kostüümi, mida Andrus tal veel polnud näinud.

Nüüd liikus eessõitev veoauto teeveerele ja helehall «Pobeda» kihutas järsul kurvil tuulehoona autobussist mööda. Eks Reet muidugi kõnele Koplile praegu sellest, et ta tahaks alati elada ebatavaliste, ilusate ja julgete inimeste hulgas, ning et ka armastus oleks ebatavaline...

Andrus vangutas pead: «Reet jääb ikka Reedaks.»

Endalegi märkamatuult ühmas ta seda kuuldavalt.

«Mis on?» pöördus Linda tema poole.

«Ei midagi, olen seda kuskilt lugenud...»

Künkanõlvale improviseeritud ning prožektoritest valgustatud muusikala, paljutuhandeline käratsev rahvahulk, naer, lõbus jutuvada — see kõik jäi kaugale maha, üksnes kaugel vahemaa tuntu mahendatud pulkpilliorkestrihelid kostsid veel Andrusel ja Lindani.

Nad astusid aeglaselt piki külavaheteed, mööda pimedatest mugavatest taradest, läbi tiheda lepavõsa ja sattusid lõpuks

niidetud heinamaale, mis viis välja suure kartulipõllu äärde. Siin tee kadus ja nad sammusid edasi kitsukest jalgrada mööda.

Oli kuiv soe heinalõhnadest küllastunud juuliöö. Mida kauemale jäi orkestrimäng, seda selgemini hakkas kostma rohutirtsude katkematu saagimine, mis täitis õhku vaigse heli naga.

«Ei, ei, Andrus,» lausus Linda ja surus end Andruse õla vastu. «Ma ei taha, et sa minu pärast siia jääksid! Mida pakub sulle meie väike Suur-Sonda! Maailmas on suuri linnu, meresid ja laevu... Sa saad kapteniks!»

«Ma ei tea õieti isegi, kuidas see nii juhtus,» vastas Andrus. «Aga kõik sattus kokku: sina ja see lugu Kopluga, Metslang ja sinu isa. Ühesõnaga, ma otsustasin jääda... Muidugi, sina võid mind jälle minema kihutada nagu tookordki...»

«Vaiki, rumalake...»

Põllupeenar lõppes ja nende ette kerkis müürina pimedusest valendav valminud rukis.

«Me oleme eksinud,» arvas Linda. «Kuhu siis nüüd?»

«Ükskõik kuhu. Minu kodu on igal pool, kus oled sina.»

Kuskil kaugel-kaugel hakkas puhkpilliorkester mängima vana valssi «Amuuri lained».

«Kui ilus valss!» ja Linda hakkas tasa kaasa ümisema nukele melodiale.

Nad kõndisid nüüd põlluvahelisel teel kahe rukkimüüri vahel. Lõhnas vilja, köömne ja mulla järele. Lakkamatult prääksus rääk rukkis ikka üht ning sama, nagu oleks keegi tüdimatult kiigutanud käuksuvat lapsehälli. Nõrk tuuleõhk sahistas rukkis vaevaltkuuldavalt ja hõljutas õrnalt viljapäid. Rukki vahel astuvaile Andrusele ja Lindale tundus, et terve ääretu valmiva rukki väli voogab ringi nende ümber ja on iga hetk valmis vaigse sahinaga sulguma. Nemat aga aina astusid ja astusid ning põllul ei paistnud tulevatki lõppu.

«Kui ilus öö!» ütles Linda jahedusest pisut värisedes. «Kas tuleb veel kunagi nii ilusat ööd, Andrus?»

«Tuleb,» kinnitas Andrus. «Veel ilusam tuleb!»

«Minu arvates niisugust ööd enam ei tule. Ta on liiga ilus! Niisugune öö ei saa korduda...» lausus Linda mõtlikult.

Linda peatus järsku ja tõstis hoiatavalt sõrme.

«Seisa, Andrus!»

Andrus jäi nagu kinninae'utatult paigale.

«Hiir jooksis üle tee,» ütles Linda väga tõsiselt. «Hiir... Ma mõtlesin, et tal võib-olla on pojad. Ma nägin ükskord, kui

dan hiir jooksis üle toa ja pillas väikese maha. Nii tillukese, et ei oska kohe öelda...»

«Ool...» ütles Andrus juhmi ilmega.

Viimaks rukkiväli lõppes ja ümberringi läks pimedamaks.

«Kuhu me siis läheme?» küsis Linda. «On juba väga hilja...»

«Sa võid väsida...»

«Ara muretse, kallid. Mul on tulnud ööbida palja maa pealgi ja veel missuguse ilmaga! Praegu on igal pool heinasaod, sealt tuleb, näed, algab juba teine põld.»

Nii kõndisid nad põllult põllule, mõnikord ka labi metsatukade, kuni peatusid lõpuks väikesel niidul, mille teisel pool aares mustendas paks mets. Keset niitu seisis mahajäetud küün. Andrus haaras lähemast saost suure sületäie heinu ja kandis küüni.

«Lähme, sa püsid ju hädavaevalt veel jalul, seal on soe.»

«Aga sa pead andma sõna,» sosistas Linda.

«Annan sõna, Linda!»

Küünis lõhnas pehkinud õlgede ja kobrelehtede järele. Nad laotasid toodud heinad laiali ja heitsid heintele.

«Head ööd, Andrus.»

«Head ööd, Linda.»

Andrus vaatles pilku pööramata Linda nägu, mis pimedusest silmaselt valendas. Kui salapärase ja võõras tundus talle praegu see nägu! Ning kui lõpmata armas ja veetlev!...

Ning taas, nagu tookordki, ei märganud Andrus isegi, kuidas ta juhtus, kuid ta embas Lindat ja surus huuled ta huultele.

Linda võpatas ja pani käed ümber Andruse kaela.

«Arvasin, et sa sõidad ära,» sosistas Linda. «Ma ikka veel ei usu...»

«Ja mina jälle arvasin, et sulle meeldib Riks.»

Nad sosistasid kaua; viimaks jäi Linda vait ja sulges silmad. Andrus istus ta kõrval ja mõtles, mõtles lõputult, et nii lähedal on talle praegu siin pimedas armas neiu nagu... peened kulmu-kaared, unes värelevad ripsmed, hingeõhust elustatud kaunid huuled... Kõik on nii valvsalt ergas, tulvil seesmist elu ja liikumist; ta kartis hingata neile ripsmeile, et mitte häirida neid. Kas väärrib ta, et see neiu siin elaks tema jaoks ja ainult tema pärast?

Ümberringi oli kõik juba vaikinud, ei sahistanud enam tuul ega siristanud rohutirtsud, üksnes rukkirääk prääksus endiselt...

Andrus valvas kaua Linda und ja märkas äkki imestusega,

et ta nägu lõi helendama sinakast valgusest. Ringi vaadates mõistis Andrus: läbipaistvalt sinakas valgus tungis sisse vana küüni pragude vahelt ja helendas lagunenud ukse avas. Hakkas valgeks minema.

Andrus astus kangeks jäänud jalgu ja käsi sirutades küünist välja ning vaatas ringi. Niit sätendas nüskelt hommikusest kaastest. Ka metsatukk, mida nad pimedas olid pidanud paksuks laaneks, lõi helendama sinakast valgusest nagu kahvatu hommikutaevaski. Hõre männisalu moodustas kitsa riba. Andrus astus jahedusest kõssi tõmbudes mändide vahele ja jäi imestunult seisma. Umbes poole kilomeetri kaugusel teisel pool männitukka laskus alla mere äärde jarsk kallas. Karge tuul kandis sealt adru ja merevee mõrkjat hõngu. All tukkus rahulikult tumesinine meri.

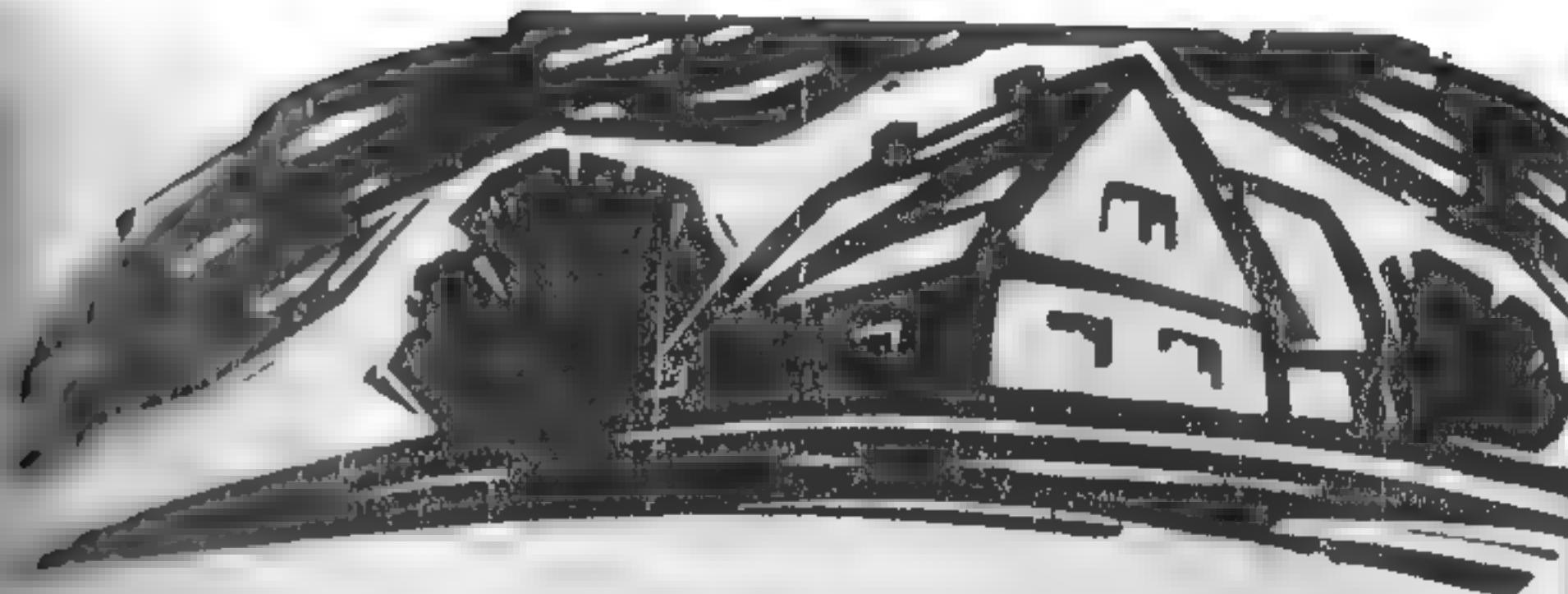
Ja äkki tõusis päike. Kõik ümberringi tulvas valgusest, meri süttis, ärkas ellu ja lõi arvutuist helkidest sädelema. Kaugel, päris silmapiiril, nägi Andrus päikesetõusust roosakat purje. Seal sõitis kahemastiline kaljas. Tõusev päike ja sinine avarus muutsid koguka laeva kergeks, peaaegu läbipaistvaks siluetiks, mida näis ümbritsevat kiirgav oreool...

Andrus jälgis pilguga rahulikult ilma kaotusetundeta tiivulist laeva, kuni see täielikult kadus sinavasse kaugusse.

1954

ÜHES
MAIAS

TUTUSTUS

ESIMENE PEATÜKK

1

Tolmust tuhm «Pobeda» keeras laialt siledalt maanteelt küla-
vahetele. Auklikuks muutunud teel tundsid sõitjad otsekohe
jurske raputusi.

Rajoonikomitee sekretär Seppel, keskmistes aastates naine,
poordus kõrvalistuja poole ja lausus asjalikult:

«Juba olemegi Rimmus, seltsimees Arro. Siit algavad «Kül-
vaja» põllud.»

Kõnetatu võpatas ja tõmbas nagu ujuja enne vettehüpet kahe
peoga raskelt üle ruugete käharjuuste. Helepruune silmi viduta-
des keeras ta end kähku autoakna poole.

Vajusid mööda eredaist karikakardest kirendavad heinamaad
ja pead loova talirukki põllud.

Arro lapsepõlv oli möödunud maal, seepärast ei lasknud ta
ennast petta niitude eredast lilleküllusest ega rohust, mis juuli-
puikese paistel näis rohelisem kui muidu. Ta silm märkas kohe,
et rukis on nigel ja kartul alles muldamata, kuigi see oli juba
tunes kasvuhoo. Ka suviviljad olid viletsad. Tuli ette põlde,
mille kohta raske öelda, mis sinna külvatud on — kas umb-
rohtu või kaera. Neil lokkas äärest ääreni jultunult kollane
harakalav. Terasemal vaatamisel võis märgata, et ka ristik oli
valja minemas: küllap ehk viies aasta juba käes... Taamal
kerkis luhtadel võsasaarekesi otsekui leetseljaku. Veel mõned
nastad, ja lepavõsa võtab heinamail võimust ning lämmatab
rohu, pakkudes peavarju sääseparvedele.

Arro kortsutas laupa ja tahtis midagi öelda, kuid Seppel jõudis temast ette:

«Pean tunnistama, et ma teid sugugi kerge südamega Mari Põdra juurde ei vii,» tähendas ta, avas närviliselt portfelli ja klõpsas selle uuesti kinni. «Neljakümne kuuendal aastal oli Mari Põder külavolinik. Ja kas usute — võttis isegi osa harranguist «metsavendadele». Tema kolhoos oli üks esimestest, mis rajoonis organiseeriti. Kuid Põdra käes see asi hästi ei lähe, vaat mis lugu on.»

Arro jäi teraselt automootorit kuulutama. Tal oli tulnud ka traktoreid ja autosid remontida, seepärast tabas ta harjunud kõrv mootori ühtlases mürinas kohe mingeid võõraid hääli. Lõpuks jõudis ta otsusele, et see tuleb kardaanvõllist. Vististi oli viimane mingi avarii puhul pisut painutada saanud. Autojuhi käest ei sõandanud ta rajoonikomitee sekretäri juuresolekul seda siiski küsima hakata.

Mari Põdra lugu huvitas Arrot vähe. Oma kohtumisse temaga suhtus ta kui mõnevõrra ebameeldivasse, kuid vältimatusse formaalsusse. Seppel ei nimeta kolhoosis täna tema siinsoidu tõelist põhjust, et asja mitte keerukamaks ajada ja võimaldada Arrol rahulikult kohaliku olukorraga tutvuda, asjaga nii-öelda kurssi saada. Ja siis, umbes kuu aja pärast, tulevad ümbervalimised ning lugu Mari Põdraga taandub vististi valutult minevikku. Umbrohist lohkavad põllud ja kidur rukis kutsusid Arros tolle Põdra vastu välja pahameele.

«Seda ei saa öelda, et me poleks Põdraga tegelnud,» alustas Seppel uuesti. «Eriti seltsimees Vassar, minu eelkäija. Mina olen selles rajoonis alles teist aastat. Vassar, peab ütleva, kasvatas teda ja võttis parteisegi vastu. Pidasime Mari Põdra aktivistiks. Temast kirjutati ajalehtedes. Majapidamisaruanded aga samal ajal näitasid, et kolhoos läheb allamäge. Nii et tuligi...»

«No muidugi, seltsimees Seppel,» nõustus Arro hajameelselt. «Kui inimene toime ei tule, mis siis parata.»

Elus mõndagi üle elanud naisena, kelle laubale siginenud kerged kortsud, vaatas Seppel mureliku pilguga Arrot kõrvalt. Viimase ükskõiksus kolhoosiesimehe saatuse vastu ei meeldinud talle.

«Oled alles noor, sellest siis...» mõtles ta mõninga kartusega ja vaatlus Arro energilist profiili — tugevat sirget nina ja toekat lõuga — ning karedat juuksekaarat ta kõrva ääres. Seppelile näis järsku, nagu oleks Arro ta mõtted ära luge-

nud, sest too pöördus akna poole ja ta nägu omandas pingsa ilme.

Kuid nii see siiski polnud. Arro unustas kohe selle jutu, muutus isegi Seppeli juuresoleku. Ta silme ette ilmus kiiresti uka vande teise järel. Auto tõusis laugele künkale ja pilgu ees avardus avar niit, mille kohal liugles kull. Teiselt poolt niitu paistis kaerapõld; keegi naine ajas seal lambaid viljast välja ja vehkis agarasti vemblaga. Põndakul asuva sammaldunud kivi-ääraka tagant tuli nähtavale põllupeenrale jäetud randaaläke. Auto möödus morni näoga mehest, kelle kaabu oli sedavõrd lütnud, et raske oli vahet teha peakatte ja põllukivide värvi vahel. Päikeses välkuv saag võõna ümber, astus mees longates ruttamata oma teed.

Arro mõtles erutusega, et nüüdsest peale tuleb tal kõige sellega vahetult tegemist teha. Aasal hakatakse juba tema ajal heina niitma. Üksildaselt põllule vedelema jäetud randaaläket ei tohi ta nüüd enam meelest lasta. Tusase näoga saamehe aga meeldib ta varsti võib-olla mõnele kolhoosi uusehitusele.

Arro vaatas pilku ära pööramata aknast välja. Nõnda vaatab noor, oma jõus kindel mees tema ees avanevat tundmatut tegevusvälja: ta teab juba ette, et ees seisab võitlus, ning astub sellele julgesti vastu.

Auto sõitis vana, põldudest ümbritsetud talu õue.

Arro astus autost välja ja vaatas kohe ringi. Keset avarat õuet seisis kolmetonnine veoauto. Turske mees, ruudulise särgi ja otsustades vist autojuht, jõi vana kooguga kaevu juures ümbriist vett. Aida seina ääres seisis kahe rattalise kummirehvidega kaariku ette rakendatud hobune ja noogutas kogu aeg pead, nagu kutsuks ta meest ämbriga enda juurde. Kuid mees lütsas selge külma vee vastu kive ja ähkis mõnuga. Paksud põsed pungis nagu rasvaläinud kõutsil, pilgutas ta Arrole sinakalt kilasilma ja ühmas rahulolevalt:

«Käib konnapiirituski küll, kui midagi krõbedamat käepärast pole.»

Arro silmitses huviga tüsedat enesega rahulolevat autojuhti, tema paljast sõõrikest pealael.

Seppel astus trepile, Arro võttis kohvri ja ruttas järele. Talle meeldis, et keegi põikas akna juurest kõrvale: välgatasid korraks blondid juuksed, vilksatas noore neiu naeratav nägu. Seppel

tõukas ukse lahti; ereda valguse käest tulles tundus tuba hämar. Neile tuli vastu täidlasevõitu neljakümne ringis naine, hooletult juustele tõmmatud sitsrätt peas. Juba eemalt hüüdis ta:

«Palun, palun, kallid külalised!»

Seppel surus tal kätt ja osutas peaga oma kaaslasele.

«Saa tuttavaks, Mari. Volinik, tuli teile appi.»

«Peeter Arro,» tutvustas viimane ennast ja silmitses naise päevitanud nägu.

«Väga rõõmustav, väe-ga rõõmustav,» hüüatas naine madala rinnahäälega ülearu valjusti. «Palun istet võtta.»

Toas olid mõned uued toolid ja kantseilelaud, millele asetatud klaas põllulilledega.

Peeter Arro istus, laskis naistel kõnelda ja jäi huviga plakateist, fotodest ning loosungeist kirjut seinu vaatlema. Krohvitud, kuid aja jooksul tuhmunud seinad moodustasid hämmastava kontrasti plakatitel kujutatud naeratavate lüpsjate ja rammusate lehmadega. Peeter tundis äkki, kuidas tal süda rinnus võpatas, sest seintest tulev lõhn oli talle nii tuttav... Vana sein, mille ääres oli kunagi seisnud tema lapsepõlve kitsas voodi õlgkotiga, lõhnas just niisamuti. Sellest tuli röske lubja ja veel millegi soolase hõngu. Küllap rukkileib, pinutagune ja kolde kibe ving olid paljude aastakümnete jooksul maja seinad ning lae oma lõhnadega läbi immutanud.

Kolhoosi esimehe kabinet ei meeldinud Peetrile. «Kõik on nii kroonulik,» mõtiskles Arro halvustavalt. «Isegi lilled laual, kui lohakalt need murtud on: karikakarde hulgas tolkneb pooleldi kuivanud nõgesevars.»

Ta jäi naiste juttu kuulatama.

Seppel jutustas Mari Põdrale lühidalt appisaadetu kavatsustest, kes aitab siin heinatöö ja siis juba ka lõikuse läbi viia.

Arro langetas pilgu, sest tal oli mõnevõrra piinlik elatanud naise pärast, kes oli sunnitud tõtt varjama. Kuid samas õigustas ta kohe rajoonikomitee sekretäri: olukorra sunnil varjavad ju teinekord arstidki õilsamail kaalutlustel haigete ja vanemad laste eest tõtt.

«Nii et jätan teid nüüd siia ja sõidan ise edasi,» lõpetas Seppel ilmse kergendustundega ning tõusis püsti. «Pean täna veel kahes kolhoosis käima.»

Ta jättis hüvasti; hall tolmune auto vilksatas aknast mööda ja kadus küüni nurga taha.

Akna juurest ära pöördudes tabas Arro endalt Mari Põdra ainitise pilgu.

«Abi eest oleme alati tänulikud,» alustas naine pisut robustalt, uuris Arro üleoleva, hoolimatu pilguga ja pidas ilmselt aru, millist tooni temaga tarvitada. «Eriti, kui inimesel on kogemusi, praktikat.»

Arro tundis öeldus varjatud irooniat, vihjet oma noorusele.

«Oh ei, suuremat praktikat mul küll pole,» ühmas ta jahedalt. «Püüan siiski, nagu suudan.»

«No-noh, kogemusteta mehi juba ei saadeta,» muigas Mari valgeid tugevaid hambaid paljastades. Ta väikesed, teraselt puurivad hallid silmad kõnelesid kortsus kulmude alt samal ajal varjamatult: «Sa oled vist alles päris roheline.»

Kuuldavalt lausus ta siiski heatahtliku vastutulelikkuse varjundiga:

«Te muidugi soovite meie inimestega tutvuda, eks ole? Lähme kantseleisse.»

Pöder astus vastust ootamata ees. Nad läksid läbi esiku, kus akna ääres seisis üksik pink.

Suuremas toas, kuhu nad sisse astusid, kummardusid kaks blondi pead usinasti paberite kohale.

«Kumb neist?» mõtles Peeter ning püüdis meelde tuletada aknast vilksatanud nägu.

«Meie zootehnik Helgi Soojärv,» tutvustas Pöder. «Lõpetas lüüdnud aastal tehnikumi.»

Laua tagant tõusis vastu tahtmist püsti ilmetu näoga ja tuhmide silmadega pikk neiu. Peeter Arro tundis oma peos pisut niisket kätt.

«See ta ei ole,» lausus ta endale kindlalt.

«Meie arveametnik Vaike Põld,» jätkas Pöder. «Ka noor, lõpetas mineval aastal.»

Teise neiu põsed näisid Peetrile jumekamad, silmad sinisemad, säravamad. Vaike heitis talle põgusa pilgu ja pomises midagi poolpaokil huulte vahelt.

«Väga rõõmustav,» sõnas Peeter pisut pettunult ning vaatas neiu pikki roosasid sõrmi. «Mis väikesed raamatud need teil laual on?»

Neiu surus sõrmed pihku, et noormees ei märkaks neil lilla- ja tindiplekke, ja vastas tasa:

«Need on hobusepassid.»

Pöder segas vahele:

«Hobused toovad tulu. Müüme just parajasti kümme tükki maha. Lähem homme hommikul neid linna viima. Kuulge, tüd-

rukud, seltsimeest huvitavad vististi nimestikud, arpaned...
Vaike ja Helgi, tooge toimikud välja.»

«Ei, ei, ma praegu ei hakkaks neid vaatama,» keeldus Peeter ruttu. Selle kõigega kavatses ta tegelda pärastpoole, ja peasi — üksinda. Ta kippus kärsitult farmidesse, niitudele, sepi-kotta.

«Väga hea,» haaras Pöder sellest kinni. «Te tahate maja-pidamisega tutvuda. Mul auto parajasti õues. Sõidutan ise teid ringi.»

«Pagana eit, küljes kui pigi,» mõtles Peeter pisut juba ärrituses. Ja ütles resoluutselt:

«Pärast, pärast. Kõigepealt lähen ja pesen ennast kaevu juures, loen lehti...»

«Puhake, puhake,» nõustus Pöder armulikult. «Ülen meie koristajale, et ta teile kehakinnitust tooks. Ohtuks sätin teid öömajale. Meil on ju külaliste jaoks omaette tuba.»

Nüüd astus rautatud saabastega raskelt kompsides sisse keegi mees, kelles Arro tundis ära luitunud kaabuga ja saega vana mehe. Too võttis ruttamata ning väärikalt kaabu peast, paljas tades veel päris paksud hallid juuksed, äigas pleekinud pluusi varrukaga üle pruuni lauba ja teretas.

«Perenaine vist kutsus?» küsis ta peene, pisut käheda häälega ja vaatas Põdrast mööda toa nurka.

Mari Pöder vajutas käed laiadele puusadele.

«A-a... Märt. Mis see siis tähendab, tahad mind enneaegu hauda viia või?»

«Ei sure keegi enne, kui ta tund pole tulnud,» väitis vana mees külma rahuga. «Ainult et seda tundi ei öelda inimesele ette.»

«Targuta sa mul siin veel! Kus on auto küljeraamid? Homme tuleb hobused ära viia. Juba mineval nädalal sai sulle öeldud.»

«Öeldi küll,» oli Märt nõus. «Aga kus lauad on?»

«Kuidas kus? Kas talli juures siis pole?»

«Talli juures? Ammugi läinud.»

«Võtnud siis neistki, mis linnufarmis järel on.»

«Nojah, kui neid seal järel oleks,» urises Märt. «Millest see linnufarmi juhataja siis endale uue käimla üles lõi?»

«Ma ei mõista, mis sa tahad öelda?» kõrgendas Mari häält. «Et hobused jääksid nende lauanärude pärast müümata või?»

Veri kargas Marile pähe, põsenukkidele ta laias näos ilmus tume puna.

Arro lipsas vaidlust kasutades uksest välja.

Peeter otsis kohvrast seebi ning käteräti, pesi end kaevu juures, jõi külma vett ja läks mööda südapäevaselt päikesepaistelist uue luusima.

Veoauto kuumenenud kapoti kohal virvendas see õhk. Roidunud autojuht põõnutas põimtarä ääres pehmel murul; mees oli kingad ära võtnud, et jalad ei pakitaks. Kirjud kanad ja valge kukk tiperdasid põõnaja pea lähedal ringi.

Aida taga avastas Arro ootamatult veel ühe auto. See oli popliteisetonnine veomasin — nõukogude autoehituse veteran. Nahtavasti polnud seda ammu enam kasutatud, sest rohi rataste ümber oli pikaks kasvanud ja tapuväärt radiaatori külge haakunud.

«Oleksid nad ta ometi pukkidelegi pannud!» pahandas Peeter endamisi. «Mis tal viga võiks olla? Kummid päris korras. Vana küll, aga ehk saaks veel asja.» Peetris tärkas kutsealane huvi.

Selja taga kostsid sammud ja Mari Põdra hääli:

«Tutvute meie autopargiga? Meil on peale selle veel kaks autot. Oleme jõukad. Mõlemad lähevad homme hobuseid linna viima.»

«Ja mis sellega siin on?» tundis Arro huvi.

«Tuleks maha kirjutada, logiseb nagu vana vanker,» sõnas Pöder põlastusega ja vaatas Peetrile otsa. «Kas te ehk piima ei soovi? Tagumises toas kaeti teile laud.»

Peeter tänas, ja et naisest lahti saada, astus majja.

Ta lõunatas väikeses, vana mööbliga ülekujutatud toas. Tõmmude kortsus kätega vaikiv vanaeit, kellelt tuli millegipärast kaselehtede lõhna, lõikas värsket leiba ning pani lauale võid ja mett.

Isuga kõhu täis söönud — leib osutus tõesti maitsvaks —, ruttas Peeter uuesti aida juurde. Siin asus ta viivitamata tööle: viskas pintsaku seljast ja puged auto alla, heidutades ära kassipoja, kes nagu nool paksust rohust lippama pistis. Pärast hoolikat järelevaatust veendus Arro, et autol on käändtelje puksid otse võimatult ära kulunud; pole siis ime, et ta sõidul logiseb nagu vana vanker. Kuid see on väike häda — tuleb uued puksid treida. Peab muidugi ka süüdet reguleerima, polte pingutama, pidureid kontrollima.

Selle ajaga, kui ta auto all lamas ning seljaga jahedat rohtu

lidusse muljus, käis siin igasuguseid inimesi. Arro tundis nad jalgade järgi ära.

Kõige enne tuli paks autojuht; mees oli paljajalu ja ta suured, jämedad punakate karvanutsakutega varbad kerkisid ülespoole, liikusid korra ja otsekui tardusid arusaamatuses sellesse asendisse.

«Ei tasu vaeva,» kuulis Arro enda kohal upist, kähedat häält.

«Aga ehk tasub kah,» vastas Arro auto alt ja viskas mutrivõtme mehe jalgade ette. Paljad varbad kadusid kähku.

Seejärel ilmusid tormakalt, justkui tuulehoost kantuna tõmused, trotslikult ülespoole hoiduvate ninadega kalavinskid.

«Nende omanikul on nähtavasti tulnud jalgadele valu anda,» mõtles Arro mõninga austusega, silmitsedes saapasääri, mis olid kuivale punakale läikele kulunud. «Küllap on pikk niidurohi need ära poleerinud ning saapasäärtel rohekaid vööte jättes viimase kui viksiraasu maha hõõrunud. Terasplaadikesed saapainade all aga on rängalt vatti saanud — vististi kevadisel kivil sel künnimaal...» Kuid sellest kõigest hoolimata oli püstihoitudvate ninadega saabastel trotslikult uljas väljanägemine.

Arro ei jõudnud oma mõtet lõpuni viia, sest punakad saapad keerasid äkki krapsti ringi ja kadusid.

Nende asemele ilmusid kolhoosi esimehe Mari Põdra jämedad sääred linna tegumoega pruunide kingadega. Kingadest pungitusid jalanukid välja.

Mari käis mõned korrad ümber auto ja andis siis kärsitu jalapõrutusega endast märku.

«Sõidan praegu brigaadi!» hüüdis ta. «Ärge õhtul ära minge, ma sätin teid öömajale. Kuulsite?»

«Täna,» pomises Peeter.

Varsti kostis eemalduva auto mürinat.

Nüüd nägi Peeter pruunides niitsukkades peenikesi, justkui linnu jalgu ja väike teraste silmadega vanaeidenägu kummar-dus tema juurde alla.

«Kes sa õige oled, uus sohver või lukussepp?» päris vanaeit pisut pudikeelselt.

«Võin olla autojuht kui ka lukussepp,» vastas Peeter lõbusalt. «Kui vaja, toon elektri majja sisse. Millega võiksin teid aidata?»

Vanaeit kükitas maha.

«Nagu näha, oled lõbus poiss. Aga kas sa lukku parandada oskad?»

«Miks mitte. Mis lukk see siis on?»

«Tsaariajast teine, nüüd nihukesi enam ei tehta. Välisukse lukk. Tünaile sain vaevalt toast välja, ei tule lahti, kas või nutu. Ega ma võlgu jää.»

«Vaatame jä-ele,» muigas Peeter. «Aga kust ma teid leian?»

«Roni sealt välja, siis ma näitan,» elavnes vanaeit, ja Peeter tundis, kuidas too kergelt tema varrukat puudutas.

Fit viis ta aida nurga taha, kust avanes vaade kaugusse, ja ütles.

«Vaata, näed, seal kilomeetri maa peal on kaheharaline künk? Pane otse kuuse peale; kui sinna jõuad, näed kura kätt poole kilomeetri taga lepestikku, see kasvab jõe kaldal. Saad jõeni, lähed päri voolu ja jõuad varsti vana veski juurde välja, see ei tööta nüüd enam. Sealsamas ma elangi. Minu nimi on Kni. Kõik kutsuvad mind Veski-Kaieks. Tule siis täna juba.»

«Püüan, kui jõuan. Öhtul võib-olla.»

«Tule öhtul jah. Ega sa öhtusöögita jää — teen munarooga. Filset hernesuppi on mul ka veel.»

Vanaeit vudis kergel tippsammul minema.

Arro läks «Gaziku» juurde tagasi ja laskis erutust tagasi loides pilgul veel kord üle auto käia. Temas küpses lõplikult otsus auto kahe päevaga korda seada. Need paar päeva on tema käsutuses. Põder sõidab homme hommikul ära ja tuleb alles ülehommega tagasi.

Juba auto all lamades pidas Peeter aru, et puksid võib treida tuttavas maaparandusjaamas, kuhu on kilomeetrit paarküm-mend. Kevadel oli ta komandeeringus olles kuu aega seal töö-tanud.

«Gaziku» taastamise mõte köitis Peetrit üha enam. Sellest suub tore kink kolhoosile ja ennastki näitab ta sellega heast kül-jest.

Ta sammus kaevu poole, et käsi pesta, ja nägi Märti trepil istumas. Vanamees imes sigaretti ja lirtsatas tusaselt sülitada. Suag vedeles ta jalge ees.

«Noh, kuidas auto küljeraamidega jäi?» tundis Peeter huvi.

«Küljeraamidega või?» kordas Märt flegmaatilisel. «Kästi valmis teha.»

«Kas laudu leidus?»

«Leidus jah. Meil on siin üks vana heinaküün, kästi selle sein autoraamideks maha kiskuda.»

Vanamees vaatas kõõrdi Peetri poole, tundis ilmselt mõnu

muljest, mille ta viimasele oli jätnud, lirtsatas põlastusega endale jalge alla ja sõnas siis veidi elavamalt:

«Kolhoosil kolm ja pool tuhat hektarit maad, ja saekaatritki pole. Mis sa siin veel oskad öelda?»

«Jah, saekaatrit oleks vaja küll,» nõustus Peeter.

Ta vaatas Mardi käsi, mis meenutasid vana puu juurikaid, ja võpatas äkki, märgates, et vana mehe vasakul käel üks sõrm puudub.

«Kuule, Märt! Sa oled vist kunagi saekaatris töötanud?»

«Mina või?»

«Sina jah.»

«Eks ole tulnud ka saekaatris töötada. Aastat kümme sel tööol. See töö on mulle selge, mis seda rääkida.»

«Aga mis oleks, kui sügiseks siia saeraami üles paneme?»

Märt muigas.

«Naljamees oled, nagu näha.»

«Ei, tõepoolest. Kas tööle tule?»

Märt põrnitses uurivalt Peetrit, peatas pilgu tema määrnud kätel ja kordas väarikusega:

«See töö on mulle klaar.»

«Siis tead mis. Sügiseks on meil saeraam paigal, nüüd aga aita mind homme veidi — vaja see auto, näed seal, pukkidele tõsta.»

«Too seal seina ääres? Aga sellele on juured juba alla kasvanud.»

«Ülehomme lööme talle tuurid sisse.»

Märt mõõtis veel kord Peetrit pika pilguga ja tõmbas vaikides mõned mahvid. Sülitas siis ja vastas:

«Egas mul kahju ole tunnike või paar abiks olla, aga mitte sellepärast, et ma sind oleksin uskuma jäänd. Tahan lihtsalt näha, mis mees sa ka oled. Nüüd aga pole mul enam aega lobiseda, lähen küüni lammutama.»

3

Peeter otsustas kõigepealt tutvuda farmidega, seejärel sepi-kotta sisse astuda, ja edasi — eks seda siis näe.

Põldude ja karjamaade vahel locklevad kitsad rattaroopad tõid ta pika halli lauda juurde, mis juba parunite aega oli põllukividest üles laotud. Sellest kõneles ukse kohale kivisse raiutud aastaarv «1896».

Sellal kui ta, pea seljas, seda numbrit vahtis, lipsas temast äkki mööda paljajalgne naine põhusuletäiega. Peeter jõudis tagata vaid tedretähnilt muigel nagu ja lillelist pearätti. Põhutüükad kraapasid üle ta näo.

«Loidke eest, äkki müksan teile külge,» hüüdis naine trotsevalt.

Peeter astus hämarast laudaväravast sisse. Teda võttis vastu arvutule kärbestee peenike pirin, näkku paiskus läppunud sõnniku lõhn. Laut oli tühi — lehmad nähtavasti karjamaal.

Naine askeldas sahiseva põhuga lüangi langevate päikeselõrte vihus. Näis, nagu leegitseks ta üleni koos põhuga.

«Ja mina ei märganudki teid — pearätt lõi pimedaks,» paljatas Peeter.

«Elu on lilleline, siis olgu ka rätt lilleline,» vastas naine annasuguse trotsiga.

Ilusaks ei saanud naist pidada — tedretähniline ja suuremõtteline. Kuid see suu kiskus nii kangesti trotslikule muigele.

Laudahämarusega harjunud, vaatas Peeter ringi ja märkis endamisi, et nagu näha pole see elu siin nii väga lilleline midagi. Jalge all lirtsus virts. Kuuskümmend looma mahutav laut oli muldpõrandaga. Kõikjal kerkisid sõnnikumäed. Mitte mingit mehhaniseerimist sõnniku väljaveoks ega mingit renni virtsa ärajuhtimiseks. Võib kujutleda, mis siin vihmase ilmaga või talvel toimub! Märgadest laikudest seintel ja lael oli näha, et katust laseb läbi.

Kuidas nad siin küll liiguvad ja töötavad? Kuidas küll lehmad säherduse virtsa sees talve üle elavad?

Tahtmatult meenus Peetrile selle kolhoosi lehmalaud, kus ta praktiliselt oli: sõnnik veeti seal välja vagonettidega, oli olemas lonalisatsioon, kärbestee tõrjeks pritsiti seinu erilise lahusega. Siin aga lendavad kärbsed pilvedena ringi ja nende sumin ei vaki hetkekski.

Peeter puhus huulele lennanud kärbselt minema ja vungutas pead. Eeskujulikku korda ta siit leida küll ei lootnud, kuid see, mis ta nägi, vapustas teda tõsiselt.

«Te vist otsite kedagi?» hüüdis naine akna juurest.

«Olen puusepp,» ütles Peeter. «Tulin vaatama, kuidas teile siia põrandat alla teha.»

Naine pahvatas laginal naerma, nagu oleks Peeter talle mingi travmeelse nalja öelnud.

«Seda juttu kuuleme juba seitsmehndat aastat. Rääkige siis ka midagi uuemat.»

Naine oli näksjas, temaga tuli löögivalmis olla.

«Et ma teid aga ära ei määriks,» hoiatas ta ja tormas nii suguse padinaga vahekäigust läbi, et pritsmed ta poriste jalgade alt laiali lendasid.

Peeter astus kõrvale, kuid komistas hanguvarre otsa ja pidi kätega veidralt vehkides peaaegu pikali lendama.

«Ettevaatust! Meil siin nõuab harjumist,» hüüdis naine nõokavalt.

... Kivikatusega sepikoja leidis Peeter tee äärest tuuliku pooleldi kokkuvarisenud kivikere lähedalt. Sepikoja juures vedeles roostetanud rattaid, rehve, loorehasid.

Ukse mustavast avast kostis vasaralööke ja vilkus ähmaselt tuluke. Peeter astus sisse ja soovis jõudu.

Talle vastas ootamatult peenike, susisev, peaaegu naisehää.

Sepal oli tusane ümar naisenägu, esimesed hambad puudusid. Mees paistis olevat pika toimega.

Peeter tutvustas ennast. Sepp viskas kähku raudlati, mida ta tagunud oli, kõrvale ja kukkus teesklevalt askeldama:

«Kas seltsimees volinik? Ühesõnaga, jõudsite päralt.»

Ta pidi Peetrile oma pika käe pihku pistma, kuid taipas äkki, et see on tahmane, ja tõmbas tagasi, tormas siis ääsi poole ning tegi üldse hulga ülearuseid liigutusi nagu inimene, kelle südametunnistus pole puhas.

Arro vaatas raudlati, mille sepp pelglikult nurka oli visanud. See oli tavalise köögipliidi piirderaud. Delikaatsuse pärast ei lausunud ta sõnagi.

«Noh, mis siis ikka, ääs ja alasi on, kõik, nagu see külasepi kojas peabki olema,» mõtles ta eedamisi. «On ometigi koht, kus hobust rautada või rattale rehvi peale ajada.»

Seinas oli uks. Peeter tõukas selle lahti ja nägi põrandal halli superfosfaadihunnikut.

«Siia võib tööpingi üles panna,» sõnas ta. «Kakski mahub ära — treipink ja puurmasin.»

Sepp kõhatas tahmasesse kämblasse ja tähendas tagasihoidlikult:

«Meil pole elektrit.»

«Aga teil ju siin sovhoos lähedal! Mulle räägiti, et neil on võimas jõujaam.»

«Sovhoosil või? On küll. Aga sovhoosirahvas ei anna. Ei need anna miski hinna eest.»

«Miks nüi?»

«Kriitika pärast,» sõnas sepp häält madaldades. «Seltsimees tuleb neile kõva kriitikat.»

«Mulle pärast ta neid kritiseerib?»

«Eks sellepärast ikka, et nad meid ei abista. Teadagi mille pärast.»

«Ja kas teie neid abistate?»

«Meie või?» imestas sepp ning unustas isegi suu lahti. «Kus näed meie!»

«Kuidas nii? Olete ju naabrid!»

«Noh...» Sepp heitis Peetrile kahetseva pilgu. «Riigi soovimise, mis abi neile vaja?»

Ukse tagant kostis energiline hää:

«Jaagup! Tule aga välja, mul sinuga kana kitkuda.»

Sepp kõgis tusaselt.

Püikesest valgustatud uksele ilmus umbes kolme-neljakümneaastane kuivetu, ilmeka näo ja tugeva kaelaga mees. Ta selged, pimedusega harjumata silmad tõmbusid kissi.

«Kobi aga lagedale!» pörutas pilki hää. «Nagu prussakas peab vahele pugenud. Arvad, et ma sind ei näe?»

«Mis sa kisad?» keelitas Jaagup teda käega vehkides pahasti.

«Keskusest mees siin, ja sina lärmad.»

«Keskusest? Seda parem,» sõnas sisseastuja valju häälega. «Millaks sa mulle niidumasina lubasid ära parandada?»

Peeter silmitses rahuldustundega mehe tugevat kogu pealaest jalgatallani. Äkki tundis ta ära luitunud, punaka läikeni kulunud, traadikult ülespoole hoiduvate ninadega kalavinskid.

Nähtavasti tundis sisseastuja ka Peetri ära. Ta sõnas pisut nagu imestades:

«Juba siin?»

Ja nimetas siis oma nime:

«Helmut Raid, brigadir.»

Mehe surusid teineteise kätt.

«No nüüd ma siit niisama lihtsalt küll ära ei lähe,» sõnas Raid kindlalt. «Säti niidumasin korda.»

Sepa nägu omandas loomuliku ilme.

«Kamandamise peale olete kõik väljas,» pomises ta etteheitvalt. «Egas mul kümme kubjast kukil ole; üksainuke ulemus mul on — Mari Pöder, meie esimees. Mine ja räägi temaga. Kui ta ütleb, et sinu asi on tähtsam, teen sulle väljaspool järjekorda ära. Kuidas seltsimees Pöder ütleb, nii ka teen.»

Brigadir Raid nohises vihaselt.

Peetril hakkas igav.

«Seni kui me siin juttu ajame, kustuvad sõed ääsis ära,» sõnas ta sepa poole pöördudes. «Võib-olla ehk vaatame järele, mis niidumasinaga on? Kui on tühine viga, parandame poole tunniga ära.»

Jaagup vangutas pead.

Raid pahvatas naerma ja tonksas sepale selga:

«Kuulsid, mis keskuse mees ütles?»

4

Arro lonkis sel päeval kaua kolhoosi teedel ja radadel. Alles enne päikeseloojangut jõudis ta väikese jõe äärde, mille kruusast põhja mooda tasase vulinaga voolas selge vesi.

Peeter ei rutanud. Viimase kümne aasta jooksul oli tal harva õnnestunud üksinda heinamaadel luusida. Seda takistasid aina tehase tsehhid, inimestest kihavad linnatänavad ja toaseinad kahekordses majas vaksalilähedasel tänaval. Nüüd vaatles ta rõõmsalt ning mõnusa erutusega üksikuid vanu kaski ja nendelt langevaid pikki varje. Tarvitses hõbedast pajupõõsast vaid käega puudutada, kui sellest rabeles sahinal välja säravate tihedega kiil või tõusis lendu vihaselt sumisev maamesilane. Suured hallid kivid meenutasid Peetrile põõsaste varjus lamavaid lambaid. Ta jalge ette pudenes karikakraõisi, saabaste külge haakus sirelivärvi hiirehernes, tasakesi kõikusid mesilastest sumisevad suured sinised kellukad. Ohku täitis aroomide segu, millele ka häbelikult õisi rohu sisse peitev münt lisas oma kasiinat lõhna.

Arvutul hulgal erisugustel taimedel — Peeter ei teadnud paljude nimesidki — olid õied puhkenud, ühtedel eredad ning lopsakad, teistel tagasihoidlikud, osjanupukeste taolised. Tundus, et need püüdsid inimesele näidata, kui palju on maailmas rõõmu ja kui õnnelikult võib elada, kui aga sellest ilust üksiköikseltselt mööda ei minda.

Eriti liigutas Peetrit rukki seest põllupeenrale hüpanud jänes. Inimest nähes jäi too tagumistele käppadele kükitama, vehkis kentsakalt esimeste käppadega ja lippas siis tagasi rohelisse tihnikusse.

Peetri nägu tõmbus muigele. Ja ebateadlik naeratus näol, nii viisi jõudiski ta vana veski juurde.

Sügavale otsaette nihutatud räät peas, seisis vanaeit ukse juures ja tunnistas teraselt tulijat, hoides kätt loojeneva päikese

varjuka silmade ees. Rebasetaoline punakas koer lamas ta jalge

«Tere õhtust!» hüüdis Peeter, kui oli lähemale jõudnud.

«Ootan sind,» ütles Kai. «Õhtusöökki ammu valmis.»

Koer ajas urisedes hambad irevile ja surus end eide jalgade

«Mis ta sul nii?» imestas Peeter.

«Kardab. Äraaksinud loom, võtsin ta enda juurde. Hambad teisel viletsad — lihastki ei saa jagu, lümbib rohkem vedelat või nasib pehmet leivapudi piimaga.»

«Ühesõnaga dieedil!» naeris Peeter. «Mis te niisugust peate?»

«Noh... ikkagi koerahing majas. Ja mis me's siin seisame?» märkas Kai äkki. «Lähme tuppa.»

«Kus see teie lukk siis on?»

«Seesama, näed.»

Nad peatusid veski suure, kahe poolega ukse ees, millest lenapi olid viljakoormad sisse sõitnud. Peeter siimas maasepa laotud käepidet, mis üht otsa pidi luku välise metallkarbi sisse

«Vaatame kohe järele,» sõnas ta toimekalt. «Kas teil siin mõnd kruvikeerajat või tööriista on?»

Kai juhtis Peetri katusealusesse. Paremal pool oli uks elumumi, vasakult viis kitsas puutrepp üles. Selle tagant paistsid liiglasuure puust ratta piirjooned, massiivsed võllid puust hammetastega ning jahusalved. Läbi vana, ajahambast puretud palkkatuse lõhede langes kõikjale tihedalt eredaid päikese

«Vaata, et sa ei kuku,» hoiatas Kai hoolitsevalt ja kobis ees trepist üles. «Mu mehel, kadunukesel, oli siin üleval tööpink.»

Peetri kõrvust lendas nõrga vihinaga mööda musta peaga

«Pojad, õpivad lendama,» seletas Kai. «Kassiroju panen selles ajaks tunni sisse kinni.»

Katuse alla seina külge oli kinnitatud paks lai laud kruustan-polega. Seinaõnarikus asetsesid tangid, meislid, peitlid ja viilid, kõik paksu tolmukorra all.

Arro asus kähku tööle, et enne päikeseloojangut valmis

Tund hiljem sõi ta katusekambris õhtust.

«Nüüd on siin vaikne, vesi enam ei kohise,» kõneles Kai, nihutades külalisele kord leiba, kord taldrikut lähemale. «Aas-

tat paarkümmend tagasi lasti veskitamm alla — uued, vägevamad veskid surusid meie oma välja. Me hakkasime mehepasmaad harima; elasime kuidagi ikka ära. Siis mees suri, lapsed läksid ilma peale laiali. Rudolfist poeg on Lõuna-Aafrikas. Kapiinnast sa ehk oled kuulnud?»

Peeter kibrutas meelde tuletades laupa.

«Sealt tuli enne sõda ta viimane kiri. Palju sest siis naudtagasi on — neliteisku aastat? Ta otsis seal teemante; ei tea, kas ta leidis ka midagi... Tütar Leida läks ära Rootsi, hakkas seal majateenijaks. Meid, eestlasi, on ju kogu maailma mööda laiali, kus neid pole? ... Kas valan sulle veel piima?»

«Ei, tänan. Noh, aga kuidas siis teie ise nüüd, millest te elate?»

«Nokitsen väikestviisi tööd teha, inimesi ju vaja, meie kolhoosi puha vanem rahvas jäänud. Teen viljakoristuse ajal toitu Aitan kartuleid võtta... Paljuke siis mulle vaja on?»

Toas olid koidest puretud kapp, kummut, nagu neid sajandi algul valmistati, tuhmunud tikatsiga «Junghansi» kell klaasi all. Peetri pilk peatus kivitrükipildil, mis kujutas keskajast pärit habemiku mehe mälestussammast.

«Selle pildi kinkis mulle kindraliproua,» seletas Kai.

«Kindraliproua?» imestas Peeter. «Millal see siis oli?»

«Olin neiupõlves mõisas toatüdrukuks. Seal, kus nüüd sovhoos on. Parun ise oli Peterburis väekindraliks.»

«Kui vana te siis olete?»

«Olgu muuga kuidas on, aga ega vanadusest puudu ole seitsekümmend kaheksa täis. Rudolfki peaks juba viiekümne olema, kui ta ikka elab veel. Olen terve inimene, mul kerpe kont.»

Peeter tõusis lauast ja astus kivitrükipildi juurde. «Martin Luther,» luges ta sellel saksakeelset kirja. Pilt kujutas Martin Lutheri ausammast Wormsis, millele oli kirjutatud: «Siin ma seisn ja teisiti ma ei või...»

«Katus tahab parandada,» tähendas Peeter.

Kai vaatas teda kõrvalt, umbusklikult — nõnda vaatab lind tema jalge ette heidetud läikivat helmest.

«Kes mul teda parandab? Paks Mari või? Ei ilmaski. Andsin talle alumise toa kolhoosi brigaadi jaoks; seal peab tal mees valvet — ka hohusetall on meil siin. Mari ei taha isegi tulekinnituse maksu maksta. Ei, ei, Marist parandajat saa.»

«Aga parandada on vaja.»

Kai hakkas lauda koristama.

Vana jalaka lehed akna taga, mis äsja alles lõõmasid läbi-palavalt erepunases valguses, olid nüüd tuhmunud.

«Kuhu sa ööseks lähed?» küsis Kai.

Peetrile meenusid Mari manitsused ja ta ühmas vastumeelalt, et lähed kontoris.

«Nüüd vastu ööd veel kaks kilomeetrit ära tampida! Jää parun siia, ma teen sohvale aseme,» arvas Kai.

Peeter oli meelsasti nõus ja heitis mõnuga vanale katkiste vedrudega diivanile siruli.

Enne uinumist meenutas ta möödunud päeva muljeid, Kersti elavalt silme ette nipsakas lüpsja hooletusse jäetud, igeriku lausega kivilaudas. Kui palju lähed vaja palke ja laudu, et nõiavirtsast sõnnikumülgast põrandaga katta, kui palju katuse-lauaste, et lagunenuid katuseid parandada?

Siis jäi Peeter Arro mõtlema Mari Põdrast. Enne ärasõitu linnast kujutles Peeter selgesti, kuidas ta uues kohas elama hakkab, kolhoosi töid organiseerib, viljalõikuse läbi viib ja ehitama annab. Selgus aga, et kõigepealt tuleb lahendada oma vahekord Mari Põdraga. Pärast tänast kohtumist jäi talle mulje, et see polegi nii lihtne, sest Põder on «iseloomuga» naine, võimutseja ja armastab kamandada. Kuidas lähed ja mis tulemusi annavad ümbervõlmised? Kõik kolhoosnikud Mari Põdra vastu, nagu näha, siiski ei ole. Igal juhul too täissöönud autojuht, eriti aga sepp Jaagup mitte.

Mõni aeg kuulatas Peeter veel rohutirtsude siristamist, mis kostis, nagu töötaks kuskil kaugel põllul niidumasin. Siis kerkis ta uinuvasse kujutlusse veski katus, mille lõhedest sinas vastu tvevas, ja katuse all vihinal saalivad mustapäised pääsukesed. Lõpuks Peeter uinus.

Mari Põdra äratas unest järsk plekikolin.

Silmi avamata taipas ta, et see tuleb köögist, kus askeldab tema tädi, vana Triinu, seades end lauta minema.

Pooleldi kaetud aknast tungis tuppa päikesevalgus. Mari tõmbas pahaselt teki üle pea, kuid teelt kostev hobuste hirnumine tulistas meelde, et peab tõusma, sest hobused tuli linna viia.

Mari heitis teki järsu liigutusega pealt. Talle meenus, et eile oli siia linnast seltsimees tulnud ja siis kuhugi kadunud. Sai ju kull selgesti kokku lepitud. Hilja õhtul helistas ta mitu korda

kontorisse, päris telefoniga kõigist neljast brigaadist järele, kuid ei leidnud seltsimees Arro kuskilt. See ei meeldinud Marile.

Arro polnud esimene, kes siia «Külvaja» kolhoosi sõitis; ka varem oli neid siin käinud. Seks puhuks oli Mari majas, kus ta elas, eraldanud omaette toa. Selles oli kaks voodit, tarbe korral võis ka veel kolmanda sisse tuua. Vana Triinu pani linna kaetud lauale rõõska piima, leiba ning võid, mõnikord ka muu rooga ja napsi viina, kui perenaine selleks erikorralduse oli teinud. Siiasõitvate igasuguste volinike ja ajalehemeeste hulgas seisis see tuba heas lugupidamises. Mari Pöder võitis nende poolehoidu sellega, et neil polnud vaja õõbimiskoha ja mõnusa õhtusoogi pärast muretseda. Toas säras puhtusest kõik põrand, voodilina, klaasid laual. Karmi loomuga vana Triinu vihkas maailmas kõige enam mustust.

Külalised olid heeldinud, tänasid ning seadsid Mari Põdra kõikjal eeskujuks, heal juhul isegi ajaleheveergudel. Ning keegi ei küsinud kunagi, mis summade arvel seda tehakse — kolhoosi eelarves polnud vastavat kulutuste punkti ette nähtud. See külalislahkus muide ei läinud Mari Põdral kuigi kalliks maksma, sest põrandad, kütüris külaliste järel puhtaks Triinu, pesu pesi Triinu ja lehma, kellelt saadi rammusat sooja piima, söötis ning lupsis ikka seesama Triinu. Aga kellelegi ei tulnud kunagi pähe vaikivat vanainimest tänada, sest Triinul oli kord juba nii eemaletõukav välimus.

Mari võttis igasuguseid asjamehi lahkesti vastu, kuid mitte sellepärast, et ta oleks tahtnud nendega pugejalikult libe olla. Sugugi mitte! Ta pidas oma jalgealust külaltki kindlaks. Talle lihtsalt pakkus mõnu, et temast kõneldakse kui heast ning lahkest perenaisest. Peale selle ei meeldinud talle külalisi järele valveta jätta, nagu see perenaisel üldse meeltmööda pole, kui omapead jäetud külalised omal algatusel hakkavad majas ringi kolama, kappidesse, diivanitagustesse, voodite alla piiluma. Mari leidis, et niisugust asja pole vaja. Tema on perenaine, tema ka vastutab. Seepärast näitab ta neile ise, mida vajalik on peab.

Too kollanokk, kelleks ta Arro eile endamisi oli ristunud, appi lipsas tal kuidagiviisi käest ära. Kuhu ta küll kadus ja mil'eks? Õigupoolest ei küsinud ta tema käest midagi, ei tundnud huvi millegi vastu, käitus kuidagi kentsakalt — asjaliku jutu asemel pugus autologu alla... Pentsik!

«Kui oled kommunist, siis kõnele kõigepealt kommunistiga.»

arutas Mari solvunult. «Päri järele, kuidas lood on, ja pärast lase endale, kui soovid, mööda nurgataguseid kõrva sosistada. Kui sind appi saadeti, siis küsi, kellelt vaja, kus sa saaksid kasulik olla.»

Mari riietus kähku ja astus kööki. Tuli põles pliidi all ühtlase palnaga, arveametnik Vaike Pöld, kes elas köögi kõrval toas, pulbus süsi malmtriikrauas hõõgvele. Vanas pleekinud kleidis kannanes tütarlaps väikese plikaga. Ta vaatas unest roidunud nunnadega Mari poole ja teretas arglikult.

Mari noogutas hooletult vastu ja hakkas kausi sees külma veele nagu pesema. Silus siis pead, üsna pakse kastanpruune juukseid kärsitult kammiga rapsides, ja läks oma tuppa telefoneerima.

Valitud number ei vastanud. See viis Mari lõplikult roopast välja. Ta helistas sidepunkti ja käratas ärritatult telefonineule justkui oma alluvale, et too veel kord ja nõudlikumalt helistaks.

Lõpuks kostis telefonitorust karedavõitu unine mehehää.

«Tõnis või?» pörutas Mari ärritust tagasi hoidmata. «Magad, ei sa?»

«Käisin õues auto juures,» vastas loid hää.

«Ära parem keeruta. Millal me sedasi ükskord linna jõuame? Ei sa veerand tunni pärast siin oled!»

Ning viskas telefonitoru prauhti konksule.

Autot oodates heitis Mari pilgu riietekappi, pidas veidi aega aru ja tõmbas siis pluusi peale pruuni kostüümjaki. Pruuni jaki juurde jäi ta sellepärast, et selle rinnatasku kohale oli kinnitatud medali «Eeskujuliku töö eest» värviline lindike. Täpselt samasugust hooletult kinnitatud lindikest oli ta eile märganud Arro rinnas.

Autojuht Tõnis sõitis autoga ette mitte veerand, vaid poole tunni pärast ja vaatas avatud aknast familiaarselt sisse nagu mees, kellele kõik andestatakse.

«Auto on ees,» teatas ta, õline naeratus näol.

«Näen,» noogutas Mari jahedalt ja astus hoogsal sammul ukse poole.

Enne kabiini istumist libistas Mari pilgu möödamindes üle auto ja kortsutas kulmu.

«Sa oleksid võinud ta puhtakski pesta,» urises ta Tõnise kõrvale jahedale istekohale kobides. «Isegi küljed poriga koos.»

Tõnis kõõritas imestunult Mari poole ja andis tasakesi gaasi.

«See on kuiv pori,» ühmas ta rahustavalt. «Sellest auto rooste ei lähe.»

«Kuiv — tähendab, pole vajagi pesta?» turtsatas Mari Tõni sele otsa vaatamata. «Kas sa's ei tea, et rajooni volinik sin on? Mille järgi need seltsimehed otsustavad? Autod puhtad, meestel habemed aetud — tähendab, kord majas.»

Mari heitis halvustava pilgu peeglisse, millest paistis Tõnise rasvase läikega, habemetüükais nägu.

Tõnis vaatas ka peeglisse ja kissitas solvunud ilmel silmi.

«Pesta ju võib, miks mitte...»

Ta pobises midagi veel endale nina alla. Mari kuulis sellest ainult lõppu: «... pole vist halvem kui teistel» ja vihkastas veel rohkem.

«Pole halvem? Sa vaata, misukesed puhtad autod «Esimese Mai» kolhoosil on.»

««Esimese Mai» kolhoosis?» muigas Tõnis sapiselt. «Nojah, neil on kompressor olemas, aga mis meil? Ladista ämbrist!»

«Mis siis, et ämbrist,» Maril tõusis veri näkku. «Teiseks, kust see kuiv pori auto külge sai? Mineval kolmapäeval, kui vihma valas, me sõidus ei olnud. Oled jälle öösel kuskil käinud?»

«Olgu nüüd ikka, seltsimees Põder! Tühi jutt puha.»

«Su nägu annab sind ära, vahi, misuke õline ta sul on.»

«See on mul higist. Higistan kõvasti. Süda pole päris korras.»

«Küllap tunnen sind, pudeli põhja vist jälle vaadanud. Olen teid käest ära lasknud.»

Nii nad sõitsid ja nägelesid, Mari ägedalt, Tõnis teeseldud alandlikkusega.

Tõnis muide ei võtnud neid noomitusi kuigi tõsiselt, sest tal oli omamoodi selge, millest need tingitud on: Mari lihtsalt teeskleb rajooni voliniku ees, tahab oma majapidamist paremana näidata. Aga kui pole, millega hiilata, siis vähemalt oma armetustiki varjata! Siin aga tuleb tahtmatult teeselda. Nii samuti teeskleb tema, Tõnis, Mari Põdra ees. «Oige mul vaja öösiti «musti otsi» teha,» arutles Tõnis ennast õigustades. «Anna mulle võimalus teenida ja ma ei mõtlegi haltuurat teha, nii on lugu. Muretse kompressor, siis on, millega autot uhta. Leidis õige, mida ninale visata — «Esimest Maid».»

Tõnis tegi solvunud näo ja teeskles, kuigi mõistis, et Mari teda kahtlustab, teda läbi näeb. Kuid ka temale endale paistis, et ta Marit läbi näeb. Veel enam — ta oli peaaegu kindel isegi selles, et Mari aimab, mis ta temast mõtleb. Mari sellepärast ehk ongi tige, et ta oma nõrkust tunneb?

Tõnis rahunes varsti ja vaatas nüüd tavalise ilmega juhatuse hoone juurde viivat teed. Tee ääres kasvavate vanade pajude tagant hakkas hoone juba paistma.

Kuuni kohale jõudes Tõnis pidurdas ja tegi seda õigel ajal, sest nurga tagant lendasid kaagutades välja valged kanad. Auto keeras rattajälgedest küntud õue. Mari Põder märkas juba eemalt Arro brigadir Helmut Raidiga kõnelemas. See ei meeldinud talle. Raidiga oli Mari Põder nugade peal.

Selles, et Arro Raidiga nii varasel tunnil kokku oli saanud, nagi Mari halba.

«Tere hommikust!» hüüdis Mari ja tegi näo, et ta Raidi üldse ei märka. «Kuhu te ometi kadusite? Ma juba arvasin, et teiega midagi juhtunud on. Tahtsin teid taga otsima saata.»

«Poleks maksnud muretseda,» vastas Peeter pisut süüdlaslikul toonil. «Poleks tõepoolest maksnud. Lonkisin veidi kaugemale ja ööbisin tuttavate pool.»

«Kelle pool?» näis Mari terav pilk karmilt küsivat. Kuid Arro tegi näo, et ta seda ei märka.

«Nooruke mis nooruke,» mõtles Mari pisut leebudes. «Aastalt vist kakskümmend kuus, kakskümmend seitse. Päris nägus mees teine. Tüdrukutele kindlasti meeldib. On vististi esimest korda vastutava ülesande saanud — ei oska käituda ega tea, millest alata.»

«Noh, pole viga,» lausus Mari peaaegu sõbralikult. «Aga kuidas siis nüüd saab? Lähem hobuseid peale panema, tagasi tulen alles homme lõunaks... Teate mis: ma sõidutan teid nüüd kohe teie korterisse.»

«Kui see teile ülearust tüli ei tee,» ütles Peeter lahkelt. «Võtan ainult oma kohvri.»

Umbes viie minuti pärast möödus auto lopsakalt laiutavatest sirelipöösastest ja peatus suurema plekk-katusega maja ees.

«Olen siin korteris, meie arveametnik Vaike Põld elab samuti siin,» seletas Põder klaasseintega veranda ust avades. «Siin peame ka tuba küllastajate jaoks. Kunagi on see maja kuulunud kohalikule hallparunile, too läinud ära Rootsi... Palun, astuge siia.»

Ta avas ruumikas värvitud põrandaga esikus ukse, mis viis suurde kahe aknaga tuppa. Toas, mille seinu katsid heledad tapeedid, olid kaks laitmatult ülestehitud voodit ja laud, millel seisis vaas põllulilledega. Peeter pani tähele, et lillebukett oli koostatud maitsega, hoolikalt, mitte nii nagu too räbal tuustak seal Mari Põdra kabinetis.

«Võite endale ükskõik kumma voodi võtta,» jätkas Pöder lahkelt ja hüüdis esikusse: «Triinu!»

Avatud uksele ilmus pikk, tüüakas kondise näo ja aukus silmadega naine.

«Seltsimees Arro jääb siia elama. Annad talle täna süüa,» käskis Pöder.

«Nagu ikka,» vastas Triinu mornilt. «Ega ma nälga jäta.»

Peeter vaatas toas ringi. Talle ei meeldinud põrmugi sellesse külastajatetuppa Mari Põdra silma alla elama asuda. Tuleb ju kuidagi end tulevikuks sisse seada! Kui kõik nii läheb, nagu ta arvanud on, siis sõidab naine ühes lastega kuu aja pärast siia.

«Vaadake...» tokerdus Peeter. «Tuba meeldib mulle küll, aga ma tõesti ei tea, mis teha.»

Mari jäi imestunud talle otsa vaatama.

«Vaevalt te kuskilt paremat leiате. Võtke arvesse, et selles majas on ka telefon.»

«Ma eelistaksin siiski täiesti omaette tuba, kuigi see oleks halvem. Pealegi tuleb naine vististi mulle külla.»

Mari kõrtsutas hetkeks laupa. Siis tärkas tal äkki mingi uus mõte.

«Lähme üles,» kutsus ta. «Ärklikorral on kaks väikest tuba. Meie zootehnik elas seal pool aastat.»

Nad astusid läbi suure köögi esikusse ja sealt üles mansardkorrale. Siin oli kõik kasinam — pisike köök ja kaks väikest tuba. Aga ikkagi omaette väike korter! Köök tahab muidugi valgendada, tuppa tuleb uued tapeedid panna ja nurkadest vana koli välja tassida. Esialgu saab ennast siia siiski elama asutada.

«Hästi,» ütles Peeter. «See siin sobib mulle.»

«Triinu, Triinu!» hüüdis Mari Pöder. «Pese siin puhtaks ja tee seltsimees Arrole voodi üles.»

Karmitõsise näoga vana naine ilmus taas uksele.

«Noh nii.» Mari ulatas käe. «Seadke oma elamine sisse... Homseni siis!»

Uksel viivitas ta pisut minekuga ja pöördus ümber.

«Meil on ühesugused märgid rinnas,» lausus ta paljutähendavalt ja osutas peaga Peetri pintsaku rinna ette kinnitatud lindikesele. «Tähendab, me sobime ühe katuse all elama.»

«Muidugi, muidugi,» oli Peeter viisakuse pärast nõus.

11. juunil kõigesse, isegi kõige täpsematesse arvestustesse oma omadused: nii juhtus ka Peetriga. Kuni ta Märdiga pakkusid kohale sattis, auto pakkudele tõstis ja rattad alt ära võttis, tuli ta kätte. Alles õhtu eel jõudis Peeter juhusliku autoga maa-koostusjaama. Pukside valmistamine tuli hommikuks edasi lükata.

Tingimata jargmisel päeval tõi tuttav mehaanik ta oma üsna vanale «Moskvitšiga» kolhoosi tagasi. Ouel veoauto värsked jälgi mulles mõtles Peeter tusaga: «Hiljaks jäin! Juba tagasi jõudnud.» Ta viskas siiski aega viimata pintsaku seljast, kääris rattakad üles ja asus tööle.

Kuid teda tuldi segama. Tema ette ilmus äkki koristaja-eit ja taotas värisevaid käsi põlle alla peites, et seltsimees Pöder kut- taks teda kontoris.

Pöder oleks muidugi ka ise võinud siia tulla, kuid Peeter ei olnud midagi, pühkis käed kähku rohu vastu puhtaks ja läks.

Peale tütarlaste Vaike ja Helgi ning Mari Põdra viibis kon- toris veel keegi mees, kellele Peeter esialgu tähelepanu ei pöö- ranud.

Mari Pöder seisis teisi varjates imelikult võõraks muutunud mehe keset tuba; ta ülemine huul vöbises.

«Seltsimees Arro, mida see kõik peab tähendama?» alustas ta ärritusest lämbuva häälega.

Mis nimelt?» Peeter vaatas hämmastunud Marile otsa.

Ma polnud õieti veel väravast väljaski, kui te juba kukute min omamoodi korraldusi tegema! Miks te minuga kokku ei rääkinud?»

See kõik oli nii ootamatu ning jõhker, et Peetrile tõusis veri põl- le — kadunud isalt oli ta pärinud ägeda meele. Isa oli ühuvuhoos valmis rusikatega kas või seinale kallale kargama.

Selle asemel et temaga nelja silma all asju klaarida, arvas Mari Pöder heaks kontori teenistujate juuresolekul talle pea- tu anda! Astus temaga lahingusse rahva silme all.

Solvumusest võpatades oli Peeter valmis talle teravalt vastu astuma, kuid sai end pidama. On vist jõudnud kätte hetk, mis võib olla otsustab aastateks nende tulevase vahekorra, ja siin ei pidanud roopast välja minna. Kärkimine ei veena, ei tõesta ega anna midagi.

Peeter asetas käed seljale, haakis sõrmed nii kõvasti vahe- l, et need naksusid, ja sõnas kumedalt:

«Te ärge ägestuge. Kas ei saaks konkreetsemalt?»

«Teie tegite eile sepp Jaagup Partsile korralduse Raidi niidumasin väljaspool järjekorda ära parandada!»

Mari pöördus järsult tema selja taga seisva mehe poole, ja nüüd alles nägi Peeter, et see oli sepp Jaagup.

Mari kiiresti vahelduv ilme kajastus sedamaid Jaagupi näost justkui peeglist vastu. Ilma et ta ise sellest, nagu Mari Põdergi, teadlik oleks olnud, asetas too jala sõjakalt ette, ajas pea püsti ja jäi silmi pilgutamata teraselt Peetrit puurima.

«Nii see just ei olnud. Korraldusi pole ma teinud, vaid palusin lihtsalt seppa niidumasin järele vaadata ja olin talle ise selle juures abiks. See oli meil kõigest tunni töö. Ei maksaks sellest juttu teha.»

«Või ei maksa?» Mari kissitas oma väikesi silmi. «Siis ei maksaks ehk ka sellest juttu teha, et te Märti kui oma alluvat käsutate?»

Ka Jaagup vidutas silmi ja kallutas niisama sapiselt pea viltu.

Peeter vaatas tahtmatult toas ringi, kas ehk Märtki pole siia kutsutud, et neid silm silma vastu seada.

«Ma ei saanud Märti kätte,» urises Mari vihaselt. «Küll ma ta leiain!»

«Meil pole mingit mõtet tülitseada,» kehtas Peeter õlgu. «Palusin Märti endale appi. Vajalik asi, ja midagi halba sellest pole.»

«Kes lubas teil auto koost ära lõhkuda? Kas te minu käest küsisite? See on kolhoosi vara. Kes vastutab, kui midagi peaks juhtuma? Mina vastutan selle auto eest!»

Mari Põder ägestus üha enam. Pearätt libises alla, paljastades ta kaela, ja Peetrile torkas tahtmatult silma õhuke peadligi hoiduv kõrvalest. Niisuguseid lingus kõrvu oli ta näinud tagedatel hobustel, kes hammastega tahavad näksata.

«Auto pärast võite mureta olla — seda asja ma tunnen. Juba enne õhtut panen talle tuurid sisse.»

«Seltsimees Seppel ei esitlenud teid kui autojuhti või mehaanikut! Teie pabereid pole ma näinud ega tahagi näha. Te sõitsite siia selleks, et heinateol ja viljalõikusel abiks olla. Tegelikgi siis teile ülesandeks tehtud tööga.»

«Auto remontimine on heinateoga otseselt seotud,» pistis Peeter vahele ja valas sellega ainult õli tulle.

Põder läks näost punaseks kui vähk ja käratas vihast lümbudes:

«Jutke see esimehe teada, millal auto tuleb remonti anda! Te ei puto end juhatuse sisekorrasse. Abistamise asemel õõnestate minu autoriteeti. Teatan sellest otsekohe rajooni.»

Mari hääli kajatas üle kogu vaikseks jäänud maja.

Peeter erutus tõsiselt. Võtab viimaks kätte ja teatab tõepoolest, temast võib seda uskuda. Kellele niisuguseid sekeldusi juba eluimistel päevadel vaja on?

Lõnnast rahule sundides lausus ta:

«Ägestute tõepoolest asjata. Auto pärast ärge muretsege, ma vastutan selle eest. Mis puutub aga rajooni helistamisse, siis see on teie asi.»

Vististi avaldasid ta sõnad mõju. Jaagup kergitas kulme ja lahutas kuidagi kahevahel olles küsi, matkides vististi ebateadlikult Peetri liigutusi. Jäi siis küsivalt perenaisele otsa vaatama.

Peeter astus ukse poole.

«Seadke auto endisse seisukorda!» hüüdis Mari talle järele. Käsi ukselingil, vaikis Peeter hetke.

«Hea küll, ma taastan ta,» ühmas ta üle läve astudes.

Mõnetunnilise pinga töötamise järel võttis auto hääled sisse, kuigi, tõsi küll, veel tõrgetega. Lõpuks reguleeris Peeter süüdet, kuulatas teraselt mootori töötamist ja võttis tasakesi paigalt. Vroomasin hakkas rohtu maha litsudes kuulekalt liikuma; kanad, kes juba ammu olid auto paigalseismisega harjunud, pistsid ärevalt kaagutama.

Autopasun kõlas virgelt, kuigi pisut kähedalt, otsekui puhastuks ta häält pärast pikka und. Oue kodakondsete hulgas suurenes paanika. Musta languga kutsikas jäi oma naha päästes aia lattide vahele kinni ning ajas urisedes hambad irevile.

Juba oligi kaev. Aknas välgatas Mari Põdra pearätt.

Peeter juhtis auto aeglase käigul teele; kontor kadus küüni ja sirelipõõsaste taha.

Nüüd lisas Peeter gaasi ja keeras sepikoja poole.

Jaagup otsis kärsitult midagi roostetanud traadi- ja vana rauahunnikust sepikojaesisel, mille hobusekabjad olid segi sõnkinud; tõstis rauatüki üles, uuris seda, huuled torris, põlastavalt ja viskas minema, võttis teise ja viskas jällegi pahaselt maha. Lõpped korjavad sedaviisi seeni: ruttab rohus valgatanud riisikat haarama, aga võta näpust — hoopis mürkseen või teinekord koguni haavaleht.

Jaagup pöördus autoukse klõpsatuse peale ümber.

Peeter nautis mõnuga sepa kohmetust.

«Noh, kuidas läheb?»

Jaagup pomises segaselt mingitest obadustest.

«Selge, selge,» noogutas Peeter pead. «Eriti selge aga on mulle, seltsimees Parts, see, et te inetult talitasite. See on, kas teate...»

«Talitasin inetult? Mina?» imestas Jaagup murelikult.

«Teie jah. Tulin üleile teie, kui hea inimese juurde. Mäletate, siis kui te kellelegi pliidiraami tagusite.»

«Kuidas nii, raami tagusin? Seda ei saa olla,» imestas Jaagup veel enam.

«Tagusite küll. No-noh, ega me väiklased ole. Teie isiklik asi. Kuid ka mina palusin teid isiklikult. Ei käskinud, vaid palusin Teie aga läksite ja rääkisite tont teab mida kokku.»

«Kulla mees, kui teie minu asemel oleksite!» hüüdis Jaagup kannataja nägu tehes. «Nägite, misuke eit see on? Niipea kui linnast tagasi sai, kohe saatis oma voorimehe, tähendab Tõni mulle järele. Küsib: «Kas Arro käskis sind?» Taipasin muidugi kohe, kustkandist tal tuuled puhuvad, ja seletasin asja ära. Muidu äkki arvab, et ma teid kaitsen.»

«Aga miks ka mitte kaitsa? Õiges asjas.»

«Ja-a...» muigas Jaagup. «Kui teie siin esimeheks oleksite, siis on teine asi.»

«Tähendab, teie kaitsete ainult esimehi?» küsis Peeter muigamisi. See jutt hakkas talle nalja tegema.

Jaagup vaatas kavala muigega talle otsa.

«Kas ma siis ei pea oma esimehe eest seisma?»

Jaagupi sõna jäigi peale, sest Peeter tuli ära. Vaikuses kostis selgesti töötava mootori pobinat.

Jaagup pöördus rahutult ringi, astus auto juurde, silmitses seda umbusklikult ja kratsis kukalt. Ja hiljemgi, kui Peeter oh juba kaugele sõitnud, seisis sepp, jalad harkis, ikka veel samal kohal, nagu, oleks ta käredavoolulisse jõkke astunud. Kogu tema olemus väljendas arusaamatust — mees ei teadnud, mis tal edasi tuleks teha.

Kontorihoone õue sõitis Peeter täiskäiguga, sest ta oli nüüd juba oma autos kindel.

Siin oli üsna palju rahvast koos: tütarlapsi, kes olid koju minekul, tüse laohoidja Jaan Nõmm ja vana Märt, kes istus kaevu juures pingil ning tossas rahulikult suitsetada. Mari Pöder kõneles ülemuslikul toonil Nõmmega.

Kui auto keset õue seisma jäi, vaikisid hääled ja kõik vaatasid auto poole.

Peeter ronis kabiinist välja ja sammus ruttamata kaevu juurde käsi pesema.

«Ajasid autole ikkagi hinge sisse,» lausus vana Märt üldises vaikuses. «Nii et oli päris asja eest, et ma viimase küünipalgi katki saagisin.»

Mari Pöder vaatas kaevu poole.

«Miks seepe kohal ei ole? Vaike, mine sa too!» käsutas ta aruimatult.

Kui Vaike oli seepe tooma läinud, ütles Mari end naeratama ümbritsejatele Peetrile:

«Tuleb välja, et teist on meil ikka kasu ka. Ei me teid enam aru lase.»

Ta tahtis vist veel midagi lisada, kuid nüüd kääksatas jälle Märdi torkav hääle:

«Aga mind, noormees, päätsid sa täna priskest peapesust, heh-heh-heh...»

Kogu avar õu kajas ta kraaksuvast naerust.

7

Jargnevail päevil luusis Peeter «Külvaja» kolhoosi maadel ürgi — käis ära kõige kaugematel põldudel, vaiksetel karjamadel ja metsaniitudel. Laokile jäetud majapidamise pilt kerjus üha selgemini silme ette. Kultuurheinamaad ja karjamaad olid kängu jäänud, võssa kasvanud, sammal tõrjus põllutaimed välja.

«Millele nad siin küll mõtlevad?» arutas hämmastunud Peeter endamisi. «Kus nende silmad on! Iga talumees teab, et põlluheinamaad on kerge hooletusse jätta, kuid raske uuesti alles harida — ühe aastaga ei tee siin midagi ära.»

Ta tutvus Vaike ja Helgi koolilapselikult hoolika käekirjaga kirjutatud dokumentide ning aruannetega ja veendus oma imetuseks, et juhatuse on normipäevade eest raha, vilja ja kartuli niol üsna rikkalikult tasunud, pidades selles suhtes sammu esirindlike kolhoosidega.

Vaatamata hooletusse jäetud majapidamisele ei saanud siiski öelda, et kuskil poleks loovate käte töötulemusi märgata olnud. Kaks aastat tagasi ehitati valmis kolhoosi linnufarm; Peeter mõõtis sammudega tulevase suure loomalauda vundamenti. Ühel päikesepaistelisel päeval sattus Peeter soost kuivendatud ja ülesküntud suuremale maatükile.

Kuid kõik need tööd jätsid lõpetamatus, hoolimatuse ja mingi juhuslikkuse mulje. Linnufarmi ümber olid teibad püüdnud maa sisse taotud; need olid juba tuultest hatule ja tuhmiks lüüdnud, kuid traatvõrku ei olnud nende vahele millegipärast ikka veel tõmmatud; loomalauda alustatud vundament oli kasvanud rohtu ja nõgestesse, hiiglasuurele soomaalarakale aga polnud ei kaera ega rukist külvatud. Adrad olid uudismaa üles kiskunud ja pahupidi keeratuna, musta turbamulla ning kollaka savikonaraisse oli ta sinna niisama jäänudki. Koos juurikatega üles kistud põõsad tõusid uuesti sirgu, kasvatasid lehti ja ajasid võrsusid, ülesküntud viljakandval uudismaal võttis võimust umbrohi ja see meenutas nüüd mahajäetud põldu, kus inimene olis südametäiega kive laiali tuisanud, võsa välja kiskunud, veel mitte kunagi atra näinud maa üles kündnud, siis aga järsku ei tea mispärast huvi kaotanud ning kõik sinnapaika jätnud oma kätetööd lõpule viimata.

Peeter tegi kord brigadir Raidiga sellest juttu. Juba esimesest kohtumisest peale näis Peetrile, et partei liikmekandidaat Raid on arukamaid mehi siinses kolhoosis.

Nad istusid kolhoosi aida taga palgil mõnuses vilus.

Peeter rääkis oma muljetest ja küsis Raidilt otsemaid, mis pärast juhatus säärase ebamajanduslikkusega lepib.

Raid lennutas paherossiotsa sõrmega nipssti eemale ja kehutas õlgu:

«Mis juhatus siin teha saab? Meil on Mari Pöder, tema on igas asjas a ja o. Rajoon arvestab ainult teda, mitte meid.»

«Ja see tuleb teie majapidamisele kahjuks?»

«Kolhoosi esimehena pole ta suurem asi,» sõnas Raid hoolimatult, «kuid see on väiksem häda. Halvem on see, et ta püüab eeskujulikke perenaist mängida.»

Peeter vaatas brigadirile huviga otsa.

«Pealtnäha on Mari Pöder energiline naine ja armastab vist tööle pihta anda,» tähendas ta, et Raidi avameelsusele õhutada.

«Nojah, tunnen teda ammugi ja päris hästi,» tähendas Raid vastu tahtmist. «Oleks tast ehk asjagi saanud, kui ta poleks end sisse mässinud.»

«Sisse mässinud?»

«Ma arvan nii. Ta on ju minu silma all kerkinud. Mäletan esimese vahariigi kolhoosnike esimesel kongressil. Kõneles hästi, suuvärgil, peab ütlema, pole viga. Süttib, niipea kui tunneb, et on tähelepanu keskpunktis. Siis muidugi juba fotomehed, reporterid... Sellest peale sattuski säherduseks näidisesimeheks. Rajoonis peeti teda eesrindlikuks aktivistik. Pealegi tõsta

kolhoosi rajoonikomitee sekretär Vassar Põtra väga esile, soosis teda. Ühesõnaga, edu... Aga edu nõuab alalist ülalhoidmist, kas ole? See on nagu ablas tulelõke, muudkui aga pillu hagu puurde, ja kui neist puudu tuleb, võta või oma katusest sarikaid laenu. Nii on see ka Põdraga: olgu rajoonis käimas mis tahes kampaania, tema on ikka kõige ees. On juba nii kombeks saanud Rajoon, ütleme, mõtles välja suhkrupeetide kasvatamise, tehti muidugi jälle eesotsas; istutas nii ja nii mitu hektarit. Ajalehed kiidavad, raadios mainitakse tema nime. Selgus aga, et sellest üritusest ei tule suuremat midagi välja: vahetasuv, pealegi pole läheduses ühtegi suhkruvabrikut. Ja tulemus? Au ja kuulsus Mari Põdrale, kolhoos aga kandku kahjud. Jõudis kätte järgmine kevad; rajoonis seatakse jälle Mari Pöder teiste eeskujuks, sest ta on otsustanud viiskümmend hektarit soomada kuivendada. Noh hea küll, saadetakse masinad kohale, nad teevad oma töö ära, maalarakas aga jääb kasutamatuks. Oli tegemist, et endisi maidki üles harida ja täis külvata. Soomaale käed ei küündinud. Maaparandusjaamale aga tuleb maksta, eks ole? Jällegi kuulsus ning au Mari Põdrale, kahjud aga — kolhoosile. Nii võib neid asju lõputult üles hüpata. Ükskõik missuguseid ebareaalset üritusi rajoon ka ei ajutaks, kohe trügib Mari Pöder juhatuses nõi pidamata asja otsustama.»

«Sääraseid asju juhtus jah,» nõustus Peeter. «Aga nüüd arvestab juhatus iseseisvamalt oma tootmisküsimusi. Teiste sõnadega, kolhoosnikud ise otsustavad.»

«Loen ajalehtedest,» noogutas Raid. «Aga ega jõge ühe päevaga saa teisale voolama panna. Ta on pikki aastaid endale ammugi uuristanud, kohati läheb see kaljuste kallaste vahelt läbi, — ma tean seda, olen sel alal töötanud... Nii on see ka inimesega. Mari Põdral on raske end korrapealt muuta, nii arvan ma.»

«Iseloom?»

«Iseloom jah,» kinnitas Raid, valis jalge alt terava kivi ja hakkas seda vastu teist kivi taguma, nii et säde välja tuli. «Mari Pöder on harjunud end igas asjas õigeks pidama.»

*

Kutsuti kokku kolhoosnike üldkoosolek, arutati heinateo plaani.

Peeter kuulis esmakordselt, kuidas Mari Pöder sõna võtab,

ja oli oma sisimas Raidiga nõus, et see naine pole tõepoolest suu peale kukkunud.

Mari Pöder valis asjalikke, kohaseid ja kaalukaid sõnu; ta madal rinnahääl kriipsutas veel enam alla nende tähtsust ja kandis need selgesti kuulajateni.

Vähe sellest, et ta kõnelda oskas, — ka presiidiumi laua taga oskas ta istuda. Kui Peeter Arro, kelle koht oli tema kõrval, teinekord ei teadnud, kuhu käed panna, siis Mari Pöder teadis seda täpselt. Suured kämblad lebasid rahulikult ning kindlalt tema ees laual; kõnelemise ajal toetus ta sõrmedega laua äärest kinni võttes toekalt lauale. Tema käsi vaadates ei saanud vististi kellelgi tekkida kahtlusi selles, et need koosoleku käiku juhtida ei suudaks või sellel laseksid ojakestena mitmesse poole laiali valguda.

Mari Pöder andis harilikult esinejaile sõna, hüüdis puhuti vahele, tihti üsna teravmeelselt, naeru välja kutsudes. Viimaks pidas ta ise hoogsa kõne ja lõpetas selle järgmiselt:

«Kui me nüüd nagu kord ja kohus töötame, ei me siis omaga lagedale jää. Siis on meil uueks aastaks verivorstid laual ega pakata kuivusest õllevaadidki. Kõike saame, kui kari piimaandl suurendab. Selleks aga vajame heina, heina ja veel kord heina!»

Ta teatas samas kohe, millise avansi võib tema arvates kolhoosnikutele pärast heinateo lõppu välja anda.

Peeter teritas kõrvu. No-noh, kui temal siin esimehena tuleb tööle asuda, ei anna ta mingil tingimusel normipäevade eest nii suuri summasid välja. Ligemale kaks korda vähem annab ta, määrab jäägi loomasöödafondi ja aitab otsekohe seafarml majapidamise jalule. See annab kolhoosile kindlat ning kiiret tulu. Aga kuidas kolhoosnikud, sellesse suhtuvad, eriti pärast Põdra lubadusi?

Arro vaatas suures rahvast puupüsti täis toas ringi ja nägi siin mitmeid tuttavaid.

Esimesel pingil istus Helmut Raid ja kuulas osavõtmatult ükskõikse näoga Mari kõnet. Samal pingil nõksutas tukastades kuumusest roidunud laohoidja Nõmm. Nende selja taga istus Jaagup Parts, hapu ilme näol. «Raid kurtis jälle tema pärast,» tuli Peetrile meelde. «Homme algab heinategu. Jaagupil aga pole kõik loorehad veel ära parandatud.»

Kaugemal toas silmas Peeter vana Märdi päevitusest tõmmat nägu. Vanamehe kohal hõljus sinine suitsuvärv, nagu põleks tal pea otsas. Märt imes ilmast ilma oma sigarette. Homme sõidab

niidumasinaga heinamaale. Räägitakse, et vanamees on kollektori parimaid niitjaid. Kõike on ta ka oma pika eluea jooksul õppinud.

Peeter tundis ära kelmika näoga lupsja, keda ta tolles keskkonnas kindlust meenutavas loomalaudas oli näinud. Lupsja nimel oli Milvi Lepp. Peetri pilku kohates hakkas ta naerma ja mainistas oma sõbrannale midagi kõrva. Vist rääkis, kui osavasti Arro teda petnud oli, kui ta end puusepaks nimetas ja laudale ühe pöranda lubas alla teha. Aga Peeter ei mõtelnudki petta.

Lapsumistes ridades istus Kai sealt vaiksest veskest. Hüüed ei meelikut kokku surutud, näperdas ta valge pearäti nurki, sidus oma neid lõua all sõlme ja tegi siis jälle lahti. Vanacidel tuli meenutada toitu šeffidele, keda iga päev oli heinateole appi toodud. Kai tahtis Mari Põdrale meelde tuletada, et ta šeffidele toitu tehes peab oma hagudega pliiti kütma. Mari lubas alati luble käega tagasi anda, aga ei täida kunagi oma lubadust.

Kui pidas Mari Põdra kuulates aru: kuluks veskitagusest põl-
tult, kus kärbistel ristikut kuivatama hakatakse, üks või paar karist oma lehmale ära tuua. Paljaks jäänud redelid võiks kinnistada ristikuga ära viia, muidu brigadirid või Mari Pöder järsku murevad. Peidaks ristiku küüni ära, kataks pealt metsaheide kinni ja redelid ajaks hagude asemel pliidi alla. Rõugutused kraabiks rehaga kõvasti läbi. Nii saaks ka Kai omaga toa, sest ega Mari heaga niikuinii hagu anna...

Ja rätinurki sõlmides ning lahti tehes liikusid Kai näpud üha väledamini ning väledamini.

Arveametnik Vaike vahtis üksisilmi presiidiumilauas istujaid. Nais, nagu viibiks ta kogu meele ja mõtetega selle juures, kuid pihuti üle ta näo libisev kerge naeratus ja raugelt ähmane pilk tõlkisid aimata, kui kaugel ta oma mõtetega siit on.

Homme langevad niidumasinade ees jalalt miljonid karikakand; niidud kattuvad üleni tihedate heinakaartega; loorehad lõpuvad heina hunnikuisse. Hunnikuist kerkivad kuhjad, kümmed päratu suured heinakuhjad. Teedele pudeneb igale poole heinatuustakuid, kogu ümbrus lõhnab värskeist heintest, see lõhn tungib isegi sumbunud kontoriruumi. Vaike käega hoolikalt arvustuslehtedele kantavad lillad numbrid märgivad üles koorimud, kuhje ja heinatonne... Ent praegu ei tegele Vaike mõte hoopiski heinte ega arvudega.

Peeter veendus rahvast vaadates, et vist küll vähesed neist meestest tõsiselt kuulasid, kuigi too kõneles hästi ning ladusalt ja väljendas üldiselt õigeid mõtteid.

Nii see ka oli. Kuulati poole kõrvaga. Raid pidas eelseisva töö üle endamisi aru; praktiliselt tundis ta seda paremini kui Mari Pöder. Ka Märt tundis oma tööd ega vajanud, nagu ta ise tõendas, Mari Põdra nõuandeid. Oma südames vihkas ta Marit sellepärast, et too kõneleb küll hästi, aga auto küljerannadeks käskis siiski küüni seinast laudu kiskuda.

Kaieel läksid sõnad ühest kõrvast sisse, teisest välja, sest tal polnud Marisse üldse usku. Oma eluajal oli ta nii paljude inimestega tegemist teinud ja teadis, et see, kes pisiasjus valetab, ei kohku sellest tagasi ka suuremas asjas.

Noh, ja Vaike?... Kogu see sigin-sagin eelseisva heinatöö ümber lihtsalt ei huvitanud teda.

Peeter mõtles, kas on selliseid sõnu olemas, ja kui on, siis kuidas neid kuuldavale tuua, et nii Raid kui ka vana Märt, Kaieel Vaike kui ka Pöder ise, ühesõnaga kõik nagu üks mees võinuks taksid ja kuulama jääksid? Kas leidub selliseid sõnu? Ja kas leiab tema neid tulevikus?

*

Peeter läks koosolekult Vaikega koos koju. Nad sammustasid ruttamata mööda pehmet külavaheteed, mida palistasid südamekujulised teelehed. Vasemal oli päike kauge metsa taha loojumas, kadus kord teeäärsete pihlakate ja toomingate varju siis uhkas vastu jahedust — ja ilmus eredana uuesti nähtavale. Eemalt kostis lehmade pikaldast ammumist; kauge maa tagant meenutas see karjasarve huikeid. Nii vali kui see oligi, ei sunnud ta siiski summutada rohutirtsude monotoonset siristamist.

«Tore!» sõnas Peeter muheldes.

Vaike vaatas talle otsa.

«Maal on tore,» seletas Peeter. «Kõik elab, hingab...»

Vaike silmist paistis ükskõiksust. Ta tunnistas avameelselt:

«Kadestan teid.»

«Mispärast?»

«Lähete varsti linna tagasi... Mis head meil siin ka on?»

«Minu arvates on maal alati tore olla.»

Vaike oli vait ja astus kergel sammul Peetri kõrval edasi.

«Kevadel lõhnavad paplid pärast vihma nii hästi,» rääkis Peeter. «Olen sündinud maal, Lõuna-Eestis. Meie akende all kasvas pappel, see ei lähe mul kunagi meelest... Või jälle kuidas maa õitseb... kas olete seda näinud?»

«E-ei,» venitas Vaike kõhklevalt.

See sunnib hommikul, maikuus, esimese sooja tulekul. Mäletades, kuidas isa hommikul paljajalu kööki astus, endal jalad mullaga koos, ja ütles: «Täna hakkas maa õitsema, tuleb kartul maha panna.» Mina muidugi lippasin õue — huvitav on ju vaadata, kuidas maa õitseb. Isa näitas õues paljast maad, see puha kubelikke täis — ussikesed maa seest üles ajanud. «Näed,» ütles isa. Hommiku eel oli nähtavasti sooja vihma olnud, sest maa kohal hõljus kerge uduline. Vanad inimesed ütlevadki, et maa õitseb... Ka sügisel on tore.»

«Mis tore nüüd,» tähendas Vaike. «Elektrit meil ei ole. Raadiot ei saa. Igav. Alles sügisel hilja saame kätte teie normipäevade eest. See on meil siin tähtis sündmus.»

«Paljuke siis tütarlastel vaja on?» nokkis Peeter naljatavalt. «Nakkadeks ja riidehilpudeks.»

«Ärge õelge midagi,» tegi Vaike saladusliku näo. «Päris teie asi on. Nagu... Ei, ma ei ütle teile.»

Peeter vaatas Vaikele otsa ja talle meenus aknas vilksatanud päike tol päeval, kui ta siia sõitis.

«Tema,» sõnas ta endamisi.

«Mineval aastal olin peaaegu valmis ära ostma,» tunnistas Vaike. «Kuid siis muretsesin jalgratta ning veel üht-teist, ja raha oligi otsas. Sel sügisel aga tingimata. Seltsimees Pöder lubas head tasu maksta.»

«Tal pole aimugi, et ka tanavu sügisel ta soov või tütarlaste õhk kapriis täitmata jääb,» mõtles Peeter teda kõrvalt vaadates. «Ta vaeseke ei tule selle pealegi, et ta saatus sammub siin tema kõrval ja korraldab asja omamoodi. Esialgu on ta, see saatus, kitsivõitu...»

«Mis raadiosse puutub, siis selles asjas ma õpetan teid,» ütles Peeter. «Tuleb osta kõige odavam aparaat ja auto aku ning neist kokku monteerida... Palju odavam igasugusest «superist»... Ma teen selle teile üks-kaks-kolm ära, kui vaba olnud juhtub olema.»

«Te oskate?» oli Vaikel hea meel.

«Jah, seda asja ma pisut tunnen.»

Nad jõudsid maja esikülge varjavate sirelipõõsasteni, mööda neist ning nägid veranda seina najale asetatud mootortatust ja noormeest, kes kandis keigarlikult lühikest nahk-kuube. Käed hästi õmmeldud kalifeede taskus, jalutas too laotud jäetud viljapuuaias edasi-tagasi ja laskis igavuse pärast mõelda.

Vaike põsed löid õhetama.

«Ootan sind terve tunni, tahtsin juba ära sõita!» hüüdis noormees etteheitvalt.

Vaike tutvustas neid teineteisega.

«Reinhold Arn,» esitles noormees end kombekalt.

Peeter libistas pilgu üle noormehe katmata pea, heledate lainjate juuste, punaste, justkui pisut pundunud huulte ja peennäina.

«Poiss kui pildike tütarlapse albumist,» muigas ta endamisi.

Arn võttis taskust peotäie kompvekke ning pakkus Vaikele ja Peetrile. Viisakuse pärast võttis Peeter ühe vastu, keerutas näppude vahel, pistis tasku, jättis hüvasti ja astus trepist üles oma tuppa.

Kui mootorratas väljas pobisema hakkas, istus Peeter rohmaka männipuust laua taga ja sõi õhtust. Huvi pärast vaatas ta aknast välja. Teel kihutas mootorratas; Reinhold Arn vaatas ära Vaike, kes oli vahepeal jõudnud endale nägusama kleidi selga panna.

«Sest'ap Vaike silmad hommikuti nii unised on,» mõtles Peeter. «Tantsud ja ringiuitamised — unest jääb puudu.»

TEINE PEATÜKK

1

Hommikul lükkas Peeter akna lahti. Sissetungiv värske tuulepuhang kandis tuppa maltsa ja kapsalehtede lõhnu. Alt kostis hakkraua sagedat toksimist — Triinu vist tsagas seal loomadele toitu. Paugatas autouks, mootor pistis mürisema; auto eemaldudes jäi mürin vähehaaval ikka vaiksemaks.

«Mari Pöder sõitis minema,» mõtles Peeter. «Ei kutsu enam millega kaasa. Põlu alla oled sattunud, seltsimees Arro.»

Ta võttis käterätti ja jooksis alla kaevu juurde.

Kuskilt lippas talle jalgu must karvane koerakutsikas ja hakkas lipitsevalt ta jalgade ümber hullama. Triinu pani pingile valge emailitud pesukausi. Peeter pesi end võõst saadik külma veega, seejuures nii ägedasti puristades, et kutsikas kohkus remale ning kukkus kiunuvalt klähvima.

Paokil laudauksest sööstis ärevalt välja kirju kana ja pistis kaugutama. Peeter astus, käterätt üle õla, kavalalt muiates kooki lauta. Ta leidis kastist heinapeprede seest roosakasvalge munna, mis käega katsudes oli veel soe, ja jäi seda terasemalt silmitsema.

Triinu küsis heasüdamlikult:

«Olete linnainimene?»

«Oo, käisin juba kümneaastaselt lehmakarjas, ka niita oskan. Nüüd, peab ütlema, tulin pärast pikemat äraolekut jälle koju tagasi.»

«Nüüdsel ajal juhtub seda harva,» ohkas Triinu. «Praegune noorsugu pühib maatolmu jalgadelt, aga ilmaasjata.»

Ta tõi Peetrile üles kannuga piima ja koduküpsetatud saia.

«Mis see on?» imestas Peeter piima klaasi valades. «See pole piim, vaid puhta koor.»

«Valasin piimanõu pealt. Mari käsib küll segi loksutada, aga kuidas ma hakkan teist loksutama...»

Triinu vangutas pead, ta nägu muutus tusaseks.

«Vanaeit nähtavasti ei sobi Mariga,» märkis Peeter endamisi.

Juba mõne minuti pärast sammus Peeter külavaheteel. Tee ääres kasvavate toomingate varjus oli veel jahe ja pirisesid sääsed, kuid lagedal hoovas näkku kuiva sooja. Vanade kaakede nõtked oksad rippusid laisalt tuulevaikuses. Pilvitu taevastootas kuumat ilma.

Noore männimetsatuka tagant kostis metalset lõginat. Peeter keeras kõrvalisele jalgrajale ja astus sinna poole.

Vantsinud umbes kilomeeter maad mööda põldudele viivat jalgrada, mis kitsalt karjamaa vaheaedade ja lepavõseriku vahelt läbi puged, sattus Peeter uuesti külavaheteele. Tema ees laiusid nüüd heinamaad, mida silmapiiril ääristas põlise kuuse metsa sakiline müür.

Peetril oli juba teada, et seda heinamaad kutsutakse Kõrgniiduks ja et kolhoosnikud peavad heinategu siin väga tähtsaks.

Kaks niidumasina ette rakendatud kimlit astusid aeglaselt Peetri poole. Eemalt metsavcerelt paistis teine paar hobuseid.

Niidetav rohi langes ühtlase kihina maha. Peeter kummardus ja tõstis üles jaheda värske heinatuusti ning jäi seda silmitsema.

«Minugi saatust vist oleneb selle heina saatusest siin,» mõtiskles Arro karikakravart vaadates. «Kui kokku paneme — on võit minu, aga kui ei, noh... siis ma ei tea...»

Lillevarrel askeldas punakaspruun sipelgas, upitas end sõjakalt tagumistele koibadele ja liigutas katsesarvi. Arro silmitses terasemalt ja märkas taimelehtede all tillukesi läbipaistvalt rohelisi lehetäisi. Tuli meelde, et need on sipelgaile lüpsilehmadeks ja sipelgad vist kasvatavad neid.

«Kadu sipelgafarmile,» pomises Peeter.

Sipelgal ei maksaks õitsvale aasale trügida, otsigu parem metsmaasika või kassitapu juurest peavarju. Elu seisab jõudude ja huvide keerukais põiminguis, nagu see kassitapu ja hiireherne haakjate väärtidega köidetud pundargi.

Ka tema, Arro, tuli siia Rimmusse oma huvide ja kavatsustega. Raske öelda, kas tema siiaasumine läheb rahulikult ning libedasti või ärritab see mõnd inimest, kutsub välja solvumise või koguni vihavaenu. Ja võib-olla ehk ongi juba kutsunud.

Läheneva niidumasina võrin äratas Peetri mõtisklustest. Ta tõstis pilgu ja nägi hobuste läikivate laudjate taga Märti, kes oma luitunud kaabu oli laubale nihutanud.

«Tervist, Märt!» hüüdis Peeter rõõmsalt. «Ilmaga meil vedas, eks ole?»

Märt peatas märkamatuks hobused ja tõstis konksus sõrme kaabu ääre juurde.

«Ilm pole laita, haub...» oli Märt flegmaatiliselt nõus ja muutus nagu kibrutades kaabu ääre alt üles taevasse. «Et ta aga vihmale ei kisuks.»

«Vihmale?»

«Hommikul sähvis mul ristluudes. Küllap tuleb ilmamuu-
tus.»

Ka Peeter vaatas kahtlevalt üles taevasse, mis oli tõmbunud kergesse valkjashalli vinessse.

«Minu kondid ei tunne midagi,» tunnistas Peeter peaaegu kahetsusega. «On sul selle vihmaga tõsi taga või?»

«Ära ikka enneaegu muretsema hakka, seltsimees volinik,» rahustas Märt. «Igal asjal oma aeg... Võib-olla läheb mööda, mine seda tea... Nõõh, sõbrad!»

Hobused rapsasid üksmeelselt peadega ja hakkasid korraga astuma.

Märdist meetrit kolmsada tagapool liikus samal joonel teine niidumasin. Peeter läks sellele vastu.

Iligiseid kõrbe juhtis Juhan Mets, elatanud, suure kondi ja rohmaka näoga mees. Metallsadulas kõikudes kergitas ta kortunud, hatuse nokaga soni, mütsi alt tuli nähtavale paljas pealagi.

«Tervist, Mets!» noogutas Peeter talle lahkesti vastu. Raid oli talle Juhan Metsast kõnelnud kui arukast mehest, kes armastavat populaarteaduslikke raamatuid lugeda. Niidumasin näis tal päris hästi töötavat.

Peeter saatis rahuloleva pilguga eemalduvat masinat ja sammus siis kolhoosi juhatusse.

Kitsal teerajal rohelise, pead loova rukki vahel astudes vaatas Peeter kahtlevalt ringi, sest Märdi sõnad ei läinud tal meelest. Ta hakkas nüüd ka ise tundma lämmatavat umbust ja umad justkui soojas piimas ringi. Ohk on liikumatu, ei vārahta ükski viljapea. Kõik ümberringi on otsekui tardunud mingisse rummestavalt rojutavasse ootusse. Mis seda rääkida — sadu oleks nüüd, heinatöö algul, olukorra «Külvajaks» päris keerukaks muutnud.

Juhatusahoone avatud akendest kostis Mari Põdra vali hää.

Kui Peeter sisse astus, pani Põder telefonitoru praubti konksu otsa ning heitis talle kiire ja, nagu Peetrile näis, vaevaliku pilgu.

«Šefid tulevad täna. Kakskümmend viis inimest,» teatas Mari lühidalt. «Praegu just helistati. Lubati alguses küll rohkem, aga suur tänu sellegi eest.»

«Noh, tore on.» Peeter näris tee äärest napsatud rohukõrt ning heitis hajameelse pilgu hoolikalt töö kohale kummarduvaile Vaike Põllule ja Helgi Soojärvele. «Šefid, see on hästi. Et aga vihma ei tooks.»

«Äikesevihm ei sega. Vastuoksa, taliviljadele kuluks ära.»

«Aga kui pikalt sadama jääb?»

«Ärge ikka enneaegu hädatsege, seltsimees volinik,» noomis Mari teda üleoleva armulikkusega. «Kõikide «kui-de» vastu on maaoludes ennast raske kindlustada.»

«Küllap vist,» pomises Peeter.

Mari üleolevalt manitsev toon käis talle pisut hinge peale. Väljast kostis veoauto mürinat.

«Aa, Tõnis ongi siin.» Mari vaatas aknast välja. «Noh, sõdan ülejõe-brigaadi! Teil, seltsimees Arro, on muidugi oma marsruut?»

See oli öeldud ilmselt tõgamisi.

Peetril polnud üldse kavatsust Mariga koos sõita, kuid pärast äärist juttu mõtles ta korrapealt ümber.

«Minge ikka,» naeratas ta sunnitult. «Kui asi puutub heina töösse, siis saab meil mõlemal olla ainult üks marsruut. Kui ma aga teil tülinaks ei ole?»

«Ei, mispärast,» vastas Mari jahedalt. «Sõidame.»

2

Äike ei läinud kõrvalt mööda, nagu Märt Arrot lohutades oli arvanud.

See hakkas registama järgmise päeva pärastlõunal. Seks ajaks oli Kõrgniidul jalale jäänud veel kõigest väike õitsvaist karikakardest valendav heinamaalapp. Taevast kattis nagu eelmiselgi päeval juba hommikust peale kerge valkjashall vihm, kuskil oli süttinud raba, levis kibekat turbavingu, õhk oli lämmatavalt umbne. Keegi vanaeit tõi kitse kahe tallega tee veerde rohtu näsima, kuid kitsed heitsid kuumusest roidunuina kohe pikali.

Kai sidus vanal ägedasti lõõtsutaval lambal jalad kinni ja asus raudadega osavasti ute kasuka kallale. Mustadelt kiilu kujulistelt teradelt pudenes tihedaid räpaseid villatuustakuid

Kai korjas need kohe takusesse kotti. Sellal kui ta nigisevate lambaraudadega agarasti töötas, ilmusid läänepoolsele taevale valged pilved, tõusis tuul ja kihutas madalalt üle pea pruunikalt räpaseid pilveräbalaid nagu Kaie väledalt raudadelt langevaid villatorte.

Kui lõpuks õige pisut veel pügada oli jäänud, tõstis Kai pea ja imestas, sest hiiglasuur ähvardav sinkjaslilla pilv oli poole taeva laotust kinni katnud. Päike valgustas korraks veel maa kohale kerkinud süngeid pilvemürakaid, kuid juba laotus jahe vari kiiresti üle põldude ja heinamaade. Kauge metsa kohal kihvatas välg, veidi aja pärast kostis kõuekäratus ning mürin, nagu oleks vanker pehmelt külavaheteelt järsku suurele kivile jõudnud ja seal kihutama pistnud. Juhatusahoone taga vaitsutas tuulepuhang ägedasti vana raagpaju latva, virutas kinni kantselei akna, nii et klaasikillud klirinal laiali lendasid ja tudrukud kiljatades tühja aknaruutu kartongist tabeliga kinni katma ruttasid. Läks hämaraks; tinaselt tuhm paisuv pilvehiiglane varjas silmapiiri ja liikus Rimmu kohale. Taevast raskatas alla haraline välgusähvatus ja kogu ümbruskond vaprus kõrvulukustavast kärgatusest.

Lammas hakkas kammitsais rabelema. Kai päästis ta jalad lahti ja uteke kukkus meeleheitlikult määgides ringiratast ümber vaia keerutama. Lamba seljal tolknes veidralt pügamata jäänud villatuust.

Päikesest kuivatatud teele langes raskeid külmi piisku, mõne minuti pärast aga juba voolasid teel vahutades kollased ojakeed ja loikudel kidisesid veemullid.

Äsja alles oli kõik paistnud nii rahulik, sinendav ja rõõmus: monotoonselt lõgisesid pügamisrauad Kaie käes, lammas oli pea maha pannud ja tukkus. Kõrgniidul säristasid niidumasinad ja Vaike Põld pani kantseleis valmis puhta plangi eesseisvate kokkuvõtete jaoks.

Nüüd aga mattus kõik hämarusse, lambapügamine jäi pooleli, niitjad tõid lahtirakendatud hobused rutuga teele ja Vaike Põld silmitses murelikult puhast planki, millele akna purunemisel ähmiga ümberaetud potist oli tinti valgunud.

Peeter oli äikese ajaks jõudnud kolhoosi aita, kus ta vestles laohoidja Jaan Nõmmega. Viimane istus männipakul, musta värvi pott käepärast pandud, ja trükkis läbi šablooni tühjadele kottidele «Külvaaja» kolhoosi nime. Laohoidja oli oma töösse nii süvenenud, et ei võtnud isegi vaevaks püüda uste juurde aikest vaatama tulla.

«No küll ikka valab,» urises Peeter ukse vahel murelikult ja astus katuselt valguva veenire eest kõrvale.

Jaan Nõmm laotas nohisedes uue koti enda ette kastile ja kastis pintsli värvipotti.

«Valab oma jao ära ja läheb üle,» tähendas ta heasüdamlikult rahuliku tooniga nagu inimene, kes teab, et ta aega asjata ei lase kaotsi minna.

«Seda'nd küll...» Peeter ohkas ja vaatas suures, peaargu tühjas ruumis ringi. «Mis see sul, Nõmm, seal taganurgas paberist kottides on?»

«Kus kohal?» Nõmm keeras pisut oma massiivset pead, kael näis tal kange olevat, ja heitis hooletu pilgu kaugemasse nurka. «Ah see, hernest jäi kolm kotti järele. Kulub šeffidele supik» ära. Tsipa kaera on ka veel.»

«Njaa...» Peetri pilk peatus tühjade kottide virnal Nõmmi jalge ees. «Ühesõnaga, viimseni kõik läbi?»

«Uus lõikus ukse ees, eks muidugi...» nõustus Nõmm. «Aida põrand pühiti puhtaks.»

Ta tõmbas kõhatades ülearuse värvi pintsli küljest kotirihide vastu ära ja hakkas mõnuga jälle võõpama.

Peeter vaatas uuesti aidauksest välja ja tähendas:

«Äkki sajab homme ka veel?»

Nõmm katkestas hetkeks töö ja vaatas kahtlevalt Peetrile otsa.

«Äike läheb ruttu üle. Mõnikord muidugi juhtub ka teisiti. Nagu tunamullu...»

«Halb lugu... Kõrgniidul on loog maas.»

«Njaa... plaani järgi saame sealt kolmandiku kogu heina saagist. Oijah, kui see ära määndub...»

Nõmm ohkäs sügavalt ja pani pintsli hoolikalt käest.

Mõlemad vaikisid, Peeter jäi kuulatama vihmahäinat, mille hulka vahel harva kostis kõuekärgatus. Vähehaaval jäi sadu taasasemaks.

■

Peeter ärkas öösel paar korda vihmahäinast akna vastu.

Hommik oli vidune, akna all läikis märg rohi.

Arro tõmbas vihmamantli selga ja astus halvas tujus majast välja — niisuguse ilmaga polnud kuhugi vaja rutata.

Veidi järele mõelnud, seadis ta sammud vana veski poole.

Tulu eile oli majutatud üks grupp linnast sõitnud šeffe — tekstiilfabriku naistöölisi.

Veski oli palju rahvast, sitsrättidega naisi saalis mööda õue. Tulu kõõgi kõrval oli täis suitsetatud, seal istusid Märt ja veel mõned mehed Raidi brigaadist. Kostis Juhan Metsa arutlev hääli. Avatud akna laual istus ümara näo ja uniste silmadega noormees ning sülitas vahetevahel aeda.

Peeter teretas ja istus mantlit maha võtmata.

«Onustasid sa küll ilmkest,» heitis ta Märdile ette.

«Jin pole suurt tarkust tarvis. Kui elad minuvanuseks... Kogu mu tarkus on kontides, need tunnevad ära.»

«Sätib vist pikemale,» tähendas Peeter aknast välja vaadates.

«Vihm või? Paistab sedamoodi jah,» oli Märt nõus.

«Kuidas siis heinaga saab?»

«Ah et heinaga...» muutus Märt kohe murelikuks. «Selge, mis saab. Head pole midagi oodata. Vihm ei küsi plaanist.»

«Meie plaan ei lange ilmaga kokku,» segas arutlev Mets end jutusse. «Plaanid on seltsimees Põdral alati head, aga takistusi on palju. Ilma pole veel õpitud tellimise peale tegema. Kunstliku vilma kohta olen lugenud küll. Väga huvitav.»

«Meie ilmastikus pole sellest kasu,» arvas keegi. «Aga kuidas vihmapiilvi kunstlikult laiali ajada, kas sa selle kohta pole lugenud?»

Aknalaual istuv noormees tõstis äkki põrgukisa ja pidi aknast välja aeda kukkuma. Mehed pöördusid pikkamisi sennapoole ja nägid läbi akna, kuidas kaks tütarlast naerdes paljajalu läbi toikude üle õue lippasid.

«Tulevikus saab teadus ka sellest jagu,» lausus Mets tähtsalt.

«Aga enne seda oleks meil kõigepealt vaja Kõrgniidu heina puista,» tähendas Peeter tagasihoidlikult ja libistas pilgu üle toasistujate. «Millega te muidu lehmad ületalve peate?»

Keegi ohkas. Vaikiti.

Väljast kostis rataste löginat ja hobuse hirnatust.

Peeter pöördus kähku akna poole ja jäi vaatama, kuidas presentmantlis mees hobust lahti rakendas. Vana, pikka kasvu, kühmus seljaga tallimees, kuuekrae üles tõstetud, tuli välja ja hakkas talliukse lahti tegema.

«Lugesin veel kuskilt, et on olemas niisuke raadiolukk,» alustas Mets uuesti juttu. «Selle võib panna garaaži ette. Lukk häälestatakse autosignaale ja see avaneb automaatselt... Kui

õige meie tallile ka sihuke ette panna? Ütleme, ma sõidan oma kõrvipaariga talli ette, hobused hirnatavad... ja talliüksed lähevad iseendast lahti.»

Kõik hakkasid naerma, kuid see naer polnud kuigi lõbus.

«Mis raadiolukk,» lõi Märt põlastavalt käega. «Uut talli oleks meil vaja, lehmalaudalegi ei saada põrandat alla...»

«Ega saa saamagi — vihm määndab heina ära nagu tuna mullugi,» nähvas sapine hääl toanurgast.

Peeter vaatas teraselt sinnapoole. Ta ei näinud muud kui allakummardunud sassis pead ja irisevalt torris alumist huult.

Ta heitis pilgu kellale, tõusis püsti ja poetus hüvasti jätmata uksest välja. Sajust märjal teel ettevaatlikult jalg jala ette astudes sammus ta juhatusehoone poole — vahest ehk on sinna juba värsket posti tulnud. Ta surus käed sügavale tasku ja mõlgutas endamisi mõtteid.

Juba eile oli tal heinatööga ühenduses üks mõte peast läbi vilksatanud, kuid siis näis see talle raskesti teostatavana ning ta jättis selle sinnapaika. Pärast tänast jutuaajamist vanas veskis kerkis see mõte uuesti esile ja nagu tavaliselt ei paistnud see teisel päeval sugugi nii võimatu.

Üksvahe hakkas Peeter koguni kiiremini astuma, et rutem Mari Pöder üles otsida ja oma ideest talle rääkida, kuid mõtles siiski ümber ja tasandas sammu.

«Mari seda muidugi ei toeta,» oli ta endamisi kindel. «Ta on kiuste sellele vastu juba lihtsalt sellepärast, et see mõte minult tuleb. Siin peab targu talitama. Kõige parem on vist sellest rääkida juhatuse koosolekul, nii on õigem...»

Esimesed kokkupõrked Mariga manitsesid teda ettevaatusele. Peetrile tundus, et ta on Marist päris selge pildi saanud: oma võimutseva iseloomuga ei luba too üldse mingit tõsisemat segamist tema asjusse. Ta tahab olla siin jagamatu võimuga, pereinaine ega saali kedagi teist enda kõrval. Mari on kartlikult kade, selles seisab asi! Võib-olla on tal hais ninas tema süüa-sõidu tõelise eesmärgi kohta, kuid vaevalt küll... Ta paistab olevat liiaks kindel oma autoriteedis ja eksimatuses, otse pimedusega löödud selles ohtlikus enesekindluses.

«Üldiselt pole muidugi seisukord, millesse Mari Pöder sattunud, kuigi kadestamisväärt, see on lihtsalt räbal,» mõtles Peeter endalegi ootamatult ja imestas ise ka, et ta polnud süümaani küsimusele sellest küljest lähenenud. Pole enam kaugel päev, mil inimesed Marile otse suu sisse ütlevad: «Sa ei tulnud

tooga toime, loovuta koht teisele.» Nuisugust alandust on raske taluda. Kui palju kibedust ja valu Pödril tuleb üle elada, enne kui ta endast jälle jagu saab.

Kuid samas kerkis Peetrile elavalt silme ette sõelapõhjane auklik katus vana Kaie pea kohal, ta nägi Milvi Leppa peaaegu polvist saadik virtsa sees sumamas, ja pahameel Mari peale sai temas võimust haletsuse üle. Mari läheb ära, tema aga võtku tuljad kotid vastu ja toitku lehma heinaga, mis praegu Kõrgmullul liguneb... Mida siin veel õrnutseda; tuleb päästa, mis päästa annab!

Marit polnud kontoris ja Peetril oli sellest õigupoolest hea meelgi. Nad saavad kokku lõunaajal juhatuse koosolekul Jaan Nõmme juures. Heinatöö ajaks lepitati kokku päeva tagant väikoosolekuid pidada.

Ajalehe lahti lõõnud, vaatas Peeter kõigepealt ilmateateid, kortsutas neid lugedes kulmu ja temas küpses kindel otsus oma kavatsus juhatuse koosolekul mis tahes vahenditega läbi viia. Ta vaatab kaalukaid väiteid, võtab tarbe korral appi kavaluse, ja kui miski ei aita, püüab neid rajooni kaudu mõjutada, mis muidugi jäägu äärmiseks abinõuks.

3

Peeter astus Jaan Nõmme kõöki mureliku näoga, olles oma asimas valmis võitluseks, kuigi paistis, et polegi, kellega võidelda, sest juhatuserahvas istus rahulikult ruumikas sooja köögis ja vaatas teda sõbraliku pilguga.

Mari Pöder istus ainukesel toolil keset kõöki ja vedas naeru kihistades suitsukarva kassipoja nina ees viitsaraagu. Ukse juures märkas Peeter ülejõe-brigaadi brigadiri Edgar Seina. Kii-gatslik väikese imestava näoga Sein kibeles pikal rohmakal pingil ja turtsatas kassipoja uperpallitamist jälgides puhuti huldinult. Peremees ise istus tähtsalt nagu puust kuju taburetil suure laua otsas, millel asetsesid raamatud, aruanded ja arved, keskel poolik leivakannikas ja teisel lauaotsal perenaise poolt hoolikalt rätiga kaetud toidunõud.

Nõmm teritas nohisedes pliatsit; mehe keskendunud ilme, isegi vägev liikumatu turi justkui kõnelesid: «Näete, mina ei trügi keskele ega poe ka Sein kombel nurka. Istun siin akna all taburetil ja teen oma tööd. Kellele see ei meeldi, mingu cemalt mööda!»

Peeter surus kordamööda kõigil kätt, istus laua kõrvale ja jäi huviga ühest silmanurgast Nõmme tegevust vaatama. Viimane pani noa ära ja võttis habemeajamistera, et pliiaatsisöele viimast lihvi anda.

«Ootame teisi,» ütles Mari vastsaabunu poole pöördudes.

«Aega veel on,» lisas Nõmm, yaadates akna külge silmade kõrgusele riputatud taskukella.

Nõmmel oli kõik kättmööda seatud, ka kraadiklaas, mis väljastpoolt silmade jaoks parajal kõrgusel aknaraami külge kinnitatud.

«Mis see siis on, ainult kuus kraadi?» imestas Peeter pilku elavhõbedatulbale heites.

«Viisteist,» õiendas Nõmm rahulikult. «Too näitab üheksa kraadi vähem.»

«Olen talle ammugi öelnud, et viska tühi minema,» seletas perenaine pliidi juurest. «Aga kus tema... Harjunud.»

Nõmm kõõritas pisut pahaselt eide poole.

«Mis tasi ära visata? Inimenegi eksib. Peab ainult vahet teadma.»

«Ja iga kord parandama,» täpsustas Peeter.

«Seda ma ütlen...» Mees jätkas pliiaatsisöe silumist, laskmata end häirida.

Uksest astus sisse Helmut Raid ja heitis märja soni tusaselt nagile ukse juures.

«Enam pole täna kedagi oodata,» ütles Mari ja viskas vitsa-rao ära. «Milvi Lepal on lehm poegimas ja vana Härmas sõitis linna arsti juurde.»

Peeter vaatas koosolijad kahtlevalt üle. Tema oleks tahtnud rohkem rahvast näha. Ka Milvi Lepp oleks pidanud tingimata nõupidamisest osa võtma. Temaga koos tuleb tal ju kari üle-talve toita. Härmase-nimelist meest polnud ta oma ihusilmaga veel näinud.

«Noh, kui kedagi enam tulemas pole, mis siis muud, kui hakkame peale,» tegi ta vaikselt ettepaneku.

Mari nihutas tooli kolinal suure laua juurde, toetas küünar-nuki lauale ja küsis ülemuslikult häält kõrgendades:

«Noh, brigadirid, mis teie ütlete?»

«Mis seal öelda...» kostis Raid vastu tahtmist ja vaatas aknast välja.

Ka teiste pilgud pöördusid justkui iseendast akna poole ning jäid peatuma akna all kasvaval õunapuul. Lehed värastasi-d aeg-ajalt, kuigi tuult polnud, ja neilt rabises vihmapiisku.

«Kaks päeva kõva tööd tehtud, nüüd ootame ära...» lisas Raid napilt.

«Ja-jah, täpselt nii,» pistis Sein oma nurgast kehevalt vahele. Kõik jäid tema poole vaatama, oodates, et ta sõna võtab. «Kaks päeva tegime tublit tööd. Pole midagi öelda.»

Muud midagi mõistlikku ta enam ei öelnudki.

Tekkis piinlik vaikus. Et seda lõpetada, alustas Mari ise. Nüüd, mil ilm on neid reetlikult alt vedanud, tuleb neil eriti arvesse võtta heinatöö riiklikult alt vedanud, tuleb neil eriti tundigi; niipea kui päike nina välja pistab, olgu kõik nagu üks mees platsis.

Sein noogutas pead ja pani käed põlve ümber kokku. Nõmm kõõbitses endiselt tasakesi pliiaatsisöet, Peeter vahtis silmi pilgu-tades enda ette pörandale.

Kui Mari küsivalt tema poole vaatas, noogutas ta nõusolevalt pead:

«Täiesti õige. Ilma kohta aga tahaksin veel seda lisada, et mis siis, kui päike lähemal päevil üldse nägu ei näita?»

Kostis tasane, kuid selgesti kuuldav praks. Jaan Nõmm proo-vis teravaks tehtud pliiaatsit paberil ja silmitses seda nüüd suureliku pilguga.

«Ja-jah... ei näita nägugi,» haaras Sein elavalt jutust kinni ja kiskus naeru. «Tea kui kaua...»

Mari karmi pilgu all jäi ta kohe vait ja kohendas jalad lähimärgade saabastega häbelikult pingi alla.

«Mis siis saab? Hein ju mädaneb ära?» küsis Peeter vaikselt häälega.

Vastust ei tulnud nii pea.

«Võimalik, kõik on võimalik,» pomises Mari. «Aga misjaoks enneaegu paanikasse sattuda? Milleks niisugused oletused?»

«Täiesti õige, mis te ütlesite,» haaras Peeter kohe jutust kinni. «Me ei tohi loota oletustele, vaid kindlatele kaalutlustele. Mul on üks ettepanek, seltsimehed juhatuseliikmed, ma ei tea, kuidas te sellele vaatate...»

Kõik jäid huvitatult talle otsa vaatama. Mari pilgutas umbusklikult silmi.

«Teeme selle, mis maha niidetud on, siloks, kuni hilja pole. Mis te arvate?»

Peeter laskis uurival pilgul üle koosolijate käia.

Mari tõi mehe kombel kuuldavale lühikese vile ega püüd-nudki oma pilkavat muuet varjata.

«Siloks? Niisuguse hulga?» Kulnud Nõmme punetavas näos

kerkisid pikkamisi. «Kuidas seda saab? Kõrgniidu heinasaak on meil kõikides plaanides arvestatud koresöödana... Sedasi on see ka igal pool kinnitatud.»

«Mis sellest?» sõnas Peeter hooletult. «Kaua's selle ühest lahtrist teise kandmine aega võtab. Peaasi, et süüta oleks...»

«Silo on neile mookamööda... lehmadele ikka,» tähendas perenaine pliidi juurest. «Meeldib!»

Peeter vaatas tänulikult ütleja suunas; Nõmm kõhatas paljutahendavalt pliidi poole ja tahtis veel midagi öelda, kuid Mari peatas teda käega märku andes.

«Oota... Plaanis võib selle küll ümber paigutada, kuid asi ei seisa selles. Kuhu me niisuguse suure hulga siloks teeme? Seltsimees Arro vist ei tea, et meil on üksainus väike siloauk. Sellesse ei mahu kümnendikku osagi niidetud heinast.»

«Tuleb uus, suurem auk kaevata,» ütles Peeter. «See on vist teie ehitusplaanis ettegi nähtud?»

«Seda küll, ainult sügise poole,» tähendas Nõmm.

«Lubage, seltsimees Arro, ma seletan teile kohe kõik ära,» segas Mari jälle vahele. «Niisuguse suure augu kaevamiseks on vaja ekskavaatorit. Enne kui me maaparandusjaamast selle saame, kulub mitu päeva, võib-olla terve nädalgi. Auk tuleb lõhutud põllukividega ära vooderdada, selleks läheb teine nädal... Kahe nädalaga aga on vihm heina ammugi ära määndanud. Selge?»

«Selge muidugi.» Peeter laskis pea alla, ta pruunid silmad välgatasid tagasihoitud erutusest. «Olen seda arvesse võtnud. Aga kui me uue augu kahe nädala asemel paari ööpäevaga valmis teeme, siis on asjal hoopis teine nägu...»

Edgar Sein trampis end unustades spurte, lohmakaks kantud saabastega vastu põrandat ja pahvatas itsitavalt naerma. Tuleb välja, et too volinik oskab ka naljamees olla!

Seekord Mari Seina tagasi ei hoidnud. Ka Arro ei peatanud teda. Seina vaadates tõmbus ta endagi nägu muhelevale mulgele. «Peaasi — pole vaja ärritada,» lausus ta endamisi.

«Kahe ööpäevaga? Mis imeväel?» küsis Mari külmalt.

«Arvan, et meil õnnestub mõne päeva asemel veel täna õhtuks ekskavaatorit saada. Ma ei ole maaparandusjaamas võhivõõras, töötasin seal, tunnen direktorit. Helistan ja seletan asja ära... Tänase ööga kaevab ekskavaator augu valmis. Homme hakkame hommikust peale seina laduma. Paneme kümme või kaksteist meest tööle, kas need siis tõesti lihtsasti põllukivist seina ööpäevaga üles ei lao?»

«Eks minut,» segas vaikselt suitsu imev Raid end murelikult vahele. «Kui nii kiiresti, siis läheb veoautosid vaja, et välja-kaevatud mulda ära vedada — muidu see jääb jalgu —, kive kohale tuua... Vähemalt neli autot, võib olla, et viiski.»

«Küsi me soovhoosilt. Nad on meie naabrid,» tuli Peeter heale mõttele.

«Need ei anna!» hüüdis Mari juba ärrituma hakates. «Tean küll. Ja siis — kust te lõhutud kive saate? Neid meil ei ole.»

«Neid võiks laudaehituselt vedada,» pomises Raid vaikselt. «Praegu me lauta niikuinii ei ehita, ülemineval aastal veeti neid kumma koormat kolmkümmend kokku.»

«Tsementi on mul laos kõigest kümme kotti,» tuli Nõmmel pursku meelde. «Niisuguse augu jaoks kulub vähemalt neli-kümmend kotti ära. Kust sa seda nii paugupcalt võtad? Iga asi nõuab aega.»

Sein tahtis erutusest ökitades ning kätega vehkides midagi öelda. Näis, et kui talle sõna anda, seletab ta kõik ära ja küsimus ongi lahendatud. Aga mees ei leidnud kuidagi parajat jultust oma sõna sekkapoetamiseks. Mari ja Nõmm ei teinud temast väljagi.

«Aitab!» pörutas Mari teistest üle. «Teie, seltsimees Arro, olete nagu apteeker kõik ära kaalunud, aga kui teie direktor näiteks on ametiasjus kuhugi sõitnud või meile lähedasem ekskavaator rivist välja langenud? Noh, ja siis — on kõik mokas? Veoautosid soovhoos juba ei anna, seda ütlen teile otsekohe. Ka tsementi ei ole... Millele te loodate?»

«Ainult teile, inimestele ja iseendale,» vastas Peeter väledasti. «Mõtlege järele, seltsimehed, mis me üldse sellega kaotame, kui asjast kinni võtame? Uus siloauk tuleb teil niikuinii kaevata. Eks ole? Saju pärast seisavad inimesed aga jõude. On nii? Ja kuigi me kahe ööpäevaga hakkama ei saa, uue siloaugu teeme ikkagi valmis. See on saavutus! Fotomees sõidab kohale. Kui kõigest väest püüame, päästame loomasööda... See on juba suur saavutus. Kui teada tahate, siis selles asjas on ainult ühel inimesel midagi kaotada...» Peeter vaikis veidi, naeratas ja sõnas häält madaldades lihtsamcelt: «Omavahel öelda, üksnes mina võin siin kaotajaks jääda. Kui me ei jõua, ütlevad kõik: «Tuli siia, hooples ja kukkus omadega läbi...» Ühesõnaga, nagu soovite, seltsimehed.»

Ta ei vaadanud Marile otsa, kuid need sõnad parastamisest olid nimmeme temale määratud.

Tekkis paus.

Mari pidas vaikides aru ja ütles siis juba vähem turtsekalt:

«Üldiselt on meil auku muidugi vaja. Selle kohta ei ütle ma midagi.»

«Arvad vist, et ma iseendale auku kaevan,» muigas Peeter oma südames.

«Ekskavaatori ja autod võtan enda mureks,» ütles ta.

«Noh, kuidas siis jääb?» Mari laskis pilgul üle koosolijate käia.

Sein lahutas käsi ja pomises:

«Valmis teha ta ju tuleb... Ja kui see igatekanti tulu toob...»

«Siloauku on meil vaja,» kordas Mari kaalukalt.

«Inimesed ehitavad linnad valmis,» toetas Nõmm. «Saame ehk tsementigi.»

«Müürisseppasid meil leidub,» arutas Raid. «Mina võin aidata, Märt tunneb seda tööd, Juhan Mets on noores eas ehitustel töötanud... Kümme meest saame julgesti kokku.»

«Jaotame siinsamas kohe kohustused ära.»

Peeter võttis taskust märkmiku ja vaatas pliiatsit otsides ringi. Ta pilk peatus Jaan Nõmme jämedatel sõrmedel, ja too ulatas vastumeelselt oma hoolikalt teravaks tehtud pliiatsi.

Tund hiljem sõitis Peeter «Gazikuga» vana mõisa laiaharuliste vahtrate alt läbi ja peatas auto pika ühekordse hoone ees. Ta märkas samas lähedal kolme meest, kes nurisid vana, kannatada saanud kombaini, ja suundus nende poole.

Kaks küünarnukist saadik määrdunud kätega noorukit selendasid õhinal midagi keskealisele tugeva kondiga mehele, kes kandis üsna vana luitunud ülikonda. Mees kuulas neid vaikides ja pilutas lühikeste punakate ripsmetega silmi.

«Tere päevast... Kust ma direktor seltsimees Vahu võiksin leida?» pöördus Peeter luitunud ülikonnaga mehe poole.

«Jah, siin ma olen,» vastas too ruttamata ning ütles saabunu vastu vähimatki huvi tundmata noormeestele sama tasase tooniga: «Ärge te mulle siin udujuttu ajage.»

Noorukid muhelesid endamisi.

«Mul oli asja teie juurde,» sõnas Peeter avameelse naeratusega.

Direktor vaatas endist viisi skeptiliselt silmi pilutades Peet-

rit otsa, pööras siis pilgu «Gazikule» ja hakkas äkki huvi tundma:

«Mis see siis on, naabri autole hing sisse aetud või? Ma juba arvasin, et see on hoopsummas kakskümmend kolm kopikat kilo muha müüdnud.»

«Tuurid sees, nagu näete,» vastas Peeter lõbusalt. «Kas või üüri välja.»

«Ma kohe...» lubas direktor, kuid kõneles noormeestega veel ligemale viis minutit ja astus siis ees madala kivihoone poole.

Mõnest hiljaaegu valgendatud tühjast ruumist läbi astunud, avenesid nad kabinetti, mille seina ääres oli reas mitut liiki tooli ja kirjutuslaua juures uhiuus kunstnaha kaetud tugitool.

Direktor osutas Peetrile istet pakkudes uuele tugitoolile, istus ise teisele poole lauda ja jäi külalisele väikeste teraste silmadega otsa vaatama.

Peeter jutustas lühidalt, et ta on rajooni volinikuna «Kül-vaja» kolhoosile heinaajaks ja viljakoristuseks appi saadetud, ning esitas talle siis oma palve.

Direktor kuulas teda ja vaatas aknast õue, kust paistsid noormehed kombaini juures ja kulunud külgedega «Gazik». Peetri ära kuulnud, küsis ta äkki sina peale üle minnes:

«Kuule, sa vist ise remontisidki selle auto neil ära?»

«Jah, jändasin temaga veidi.»

«Lukussepp vist?»

Peeter märkas, et Vaht silmitses tema käsi, ja noogutas pead:

«Tunnen pisut seda tööd.»

«Ka mulle on see töö tuttav,» sõnas Vaht. «Nii et — ühe töö mehed.»

Ta tõmbas piksitaskest muljutud sigaretipaki ja pani Peetri ette lauale. Too võttis taskusooja, väheke masinamäärdest lõhnava sigareti.

«Tõtt öelda pole meil Põdraga head labisaamist,» tunnistas Vaht tikku põlema tõmmates avameelselt. «Nagu kass ja koor.»

«Olen kuulnud jah... Põder arvab, et teie meid ei abista.»

«Nojah, tema meist suurt lugu just ei pea,» sõnas Vaht nuristavalt lõuaotsa hõõrudes. «Seda on ta nii mõnigi kord mõista andnud. Seltsimees Põder on teistest alati halvemal arvamusel kui iseendast.»

Vaht pani sigareti kiviplaadist kirjapressi äärelle ja kiskus asjalikult:

«Kuidas me siis sinuga, ametivend, edaspidi siin sobima hakkame?»

Peetril kippus kurku sattunud suitsust läkastus peale.

«Tähendab, kuidas edaspidi?»

Vaht vidutas veel rohkem oma väikest terast silma ja tähendas etteheitvalt:

«Mis sa siis mõtled, et ma eile ilma sündisin või?»

«Nojah... võib-olla pole see meil viimane kord kokku saada,» pomises Peeter.

«Hea küll... Ütled, et tahate siloaugu kahe päevaga valmis teha? Tormakas!»

«Mis seal ikka. Võib-olla läheb korda... Ekskavaatori asja» leppisin juba kokku.»

«Ega ma ütlegi midagi. Autod saad. Võin anda kolm kallutajat, ainult autojuhtidega tuleb veel kokku rääkida.»

«Palju tänu.»

«Mis veel vaja on?»

«Tsemendist tuleb puudu.»

«Seda mul praegu ei ole, kuid võin kaasa aidata... Kuidas te segu kavatsete teha, käsitsi või?»

«Käsitsi jah.»

«See võtab palju aega. Meil on siin betoonisegaja olemas, võib selle tööle panna.»

«No see oleks tore...»

Peeter nihutas end koos tugitooliga lauale lähemale. Asjalik jutt jätkus.

4

Mari Pöder sammus videvikus tujutult kodu poole. Taevas ta pea kohal ei selgitud isegi päikeseveeru eel, ainult lühikeseks ajaks tungis läänes kahvatu helk laikudena läbi pilvede ja kustus jälle kohe.

Heinatöoga näis asi kõige halvema pöörde võtvat, taevast vaadates hakkas see Marile selgeks saama.

Paistab, nagu oleks saatust talle selja pööranud. Kas tõesti kordub jälle sama lugu nagu tunamullu, mil nii vähe hennu saadi, et juba veebruaris tuli lehmadele kuuseoksi sööda hulla segada. Kahju, et Peetri ettepanekut raske on teoks teha; õnne

omuse korral võiks see olukorda märksa kergendada, igal juhul Kõrgniidu heinasaagi päästa.

Oma südames ei uskunud Mari voliniku üritusse ei päeval puhatuse koosolekul ega nüüdki veel, kuigi asjas oli juba mõndagi muutunud, sest pärast lõunat helistas Arro kuskilt ja teatas, et autod saab, isegi tsemendile olevat lootust.

Mari riputas arusaamatuses telefonitoru konksule. Vaht on ta neid abistama? Imelik. Kuidas too poisike talle küll augu läbi rääkis? Vististi ei saadud siin läbi ilma partei rajooni komitee vahelesegamiseta.

Kuid autod üksi ei otsusta veel kõike. Liigselt palju otsi tuleb ka kokku tuua, et sellest üritusest nagu kord ja kohus asja saaks.

Selliseid mõtteid mölgutas Mari, kuni eemalt kostev mootori meloomulik ulgumine ta tähelepanu köitis. Algul arvas ta, et kuskil rabeleb kinnijäänud auto, sest ühtlane mootorimürin kord lohenes, kord nõrgenes. Kuid need üleminekud olid liiaks rütmilised...

«Aga see on ju ekskavaator!» taipas Mari äkki ja jäi sonlasambana seisma. «Mürin kostis Kõrgniidu poolt.»

Äkki vallanud vasturääkivatest tunnetest hakkas Maril pea ringi käima.

Algul oli tal hea meel, sest ekskavaatori kiire kohalejõudmine muutis kogu asja. Nüüd võis voliniku üritust juba tõsiselt võtma hakata... Kuid samas meenus Marile päevane vaidlus puhatuse koosolekul ja ta süda muutus rahutuks: mis mulje saab kolhoosnikutele temast pärast seda, kui too poisike nii osavasti oskas raskest olukorrast välja rabelda? Kes seda oleks varem arvata, et Arrool nii head tutvused ja sidemed on.

Kuid siis lõi Mari uuesti kahtlema. Olgu kuidas on, kõigepealt tuleb selgusele saada, kas see tõepoolest on ekskavaator.

Ta keeras ringi ja hakkas otseteed üle karjamaa Kõrgniidu poole sammuma. Nagu äraeksinud lammas rühkis ta rabinat läbi lepapöösaste ega teinud väljagi punlehtedelt krae vahele langevatest veepiiskadest.

Lidrisele külavahetele välja jõudnud, nägi ta eemal ekskavaatori videvikus ähmast siluetti. Otse Mari silme all süütas see tuled, heites enda ette ereda sinaka valgusevihi.

Põlnud kahtlusest - ekskavaator oli juba kohal. Masina ümber uskeldas inimesi. Mari hingeldas pisut kiirest käigust, kui ta nende lahenes. Hämaras silmas ta Arro ja Raidi, kes kõnelesid võõra juhiga.

«No vaat, ongi perenaine isel!» hüüdis Peeter lõbusalt, nagu poleks midagi juhtunud. «Väga hea, me parajasti arutame siin koos üht asja.»

«Miks te nii tee lähedalt alustasite?» kähvas Mari valju häälega. Ilmselt püüdis ta lahmiva kaasalöömisega oma häämetust varjata.

«Paistab nagu paras maa õlevat,» kostis Raid ruttamata ja vaatas koppa, mis sukeldus suitsjalt valendavasse auku.

Mari sai ise ka kohe aru, et kaevamist on tööpoolest alustatud teest küllaltki kaugel. Ta ruttas juttu kohe teisalt viima.

«Mille üle te siis aru pidasite, seltsimees Arro?»

«Tuleb välja, et augus on kruusa. Raid soovitas seda kohe teele vedada.»

Oma mõttes taipas Mari kohe selle ettepaneku otstarbekohasust. Harilikult veeti kruusa teele heinatöö ja viljalõikuse vahel ajal. Siin aga saab nüüd kaks kärbest ühe hoobiga.

Ning taas tegi see Marile tuska. Ta imestas, et tal endal nii sugust mõtet pähe ei tulnud, sest teada oli see tal niisama hästi kui Raidil, et siin maa sees kruusa on. Ürituse ebaõnnestumise juba ette kindel olles ei hakanud Mari lihtsalt üksikasjuse tungima.

«Võib muidugi...» nõustus ta vastumeelselt.

Teelt kostis mootorimürinat. Laternate valgusevihu võnkude keeras raske koormaga veoauto niidule; maa lõi jalge all vapuma. Tõnis pistis pea kabiinist välja.

«Võta, Mari, kaup vastu! Kuhu kivid maha panna?»

«Lase siiasamasse,» näitas Mari laialt käega.

«Siia ei või, paneb käigu kinni,» vaidles Raid vastu. «Ei ole, Juhan?»

Hämarast ilmus sinakasse valgusevööti Metsa kondine kogu. Hoidudes Marile otsa vaatamast, pöördus too Peetri poole ja ühinas põiklevalt:

«Peremehe asi... Ainult et siit oleks parem sega kätte anda. Kivid tuleks panna meetrit kümme vasemale.»

«Tähendab — vasemale,» ütles Peeter Tõnisele.

Tõnis vaatas kõheldes Mari poole — too pöördus ära ja heitis siis kõrvalpilgu Peetrile ja haaras roolist.

Kui auto seisma jäi, hüppasid kabiinist veel kaks meest välja, keda Peeter päeval vanas veskis oli kohanud. Üks oli ümarat põskedega noormees, teine elatanud sapise näoga kolhoosnik. Vanem mees laskis prauhti autokülje maha, küsünäoga noor

mees hüppas koorma otsa ja autolt hakkas kolinal raskeid kive maha prantsatama.

«Kekallutaja, millele kruus peale laaditud, võttis selle ajaga pakkumisi kohalt. Raid lippas väledasti autole järele, kobis kabiini ja sõitis kaasa.»

Mari silme all sõitis teine auto koppa alla koormat peale võtma. Kopp tungis apla urinaga alla auku, vajutas hõbedatüki välkuva nina kruusasegusesse liiva ja mootor pistis pinnet undama.

Arglaselt ülespoole kerkivat koppa vaadates muigas Mari kinnitult ja küsis Peetrilt:

«Kuidas see teil ometi korda läks? Või olete ehk jaama direktori sugulane?»

«Oh ei, tundsin teda töö kaudu,» vastas Peeter lihtsalt. «Ta on kommunist. Ekskavaatorijuht, teate, lubab süvendij hommikuks valmis kaevata.»

Tõnis astus nende juurde ja küsis pahase häälega:

«Kuidas jääb, kas veame edasi? Kuidas sa pimedas peale laadid? Lökkame ehk homseni?»

«Homme hakkame hommikust peale seinu üles laduma,» ütles Peeter.

Tõnis tammus äraootavalt jalalt jalale ja heitis altkulmu kiire pilgu Mari Põdrale. Ka Peeter vaatas Põdrale otsa.

«Tuleb vedada,» kinnitas Mari. «Teeksite seal pealelaadimise juures lõkke üles... Veidi valgem ikkagi.»

Just, just — lõke üles,» toetas Peeter.

Tõnis läks solvunud näoga tagasi.

Ka Peeter ruttas kuhugi ja Mari jäi üksi. Oli juba täiesti pime. Mari käis ringi ümber ekskavaatori, pörgates pimedas kinnestega kokku; tema ümber hullasid kilgates lapsed. Marile oli tuttav koht oli omandanud ebatavalise ilme: pimedust läbisid autotulede kiirtevihud; inimeste jalge ette sigines sügav aak; all läikisid eredas valguses niiskelt ümmargused kivid roostekarva liivas. Kopp puistas seda liiva ja kive väsimatult kekallutajate kastidesse. Autosid näis koppa alla voorivat lõpumatult vooluna, kuigi tegelikult töötas neid vaid neli.

Selgus, et inimesed, kellega Mari pimedas kokku pörkas, ei olnud sugugi niisama. Suitsjas valgusevöödis astus temast kure viisi paindumatul jalul mööda Juhan Mets, uued labidad kimpu seotult õlal. Marile meenus, et alles eile oli ta neid hakkuseotud labidaid Nõmme juures laos näinud ja peale põrutanud kelle korraldusel, miks temale pole räägitud?..

Kuid samas prantsatasid lauad kolinal ta jalge ette. Mari põrkas ehmunud tagasi ja nägi enda kõrval kortsus kaabu alt paistvat Märdi teravat profiili.

«Märt? Milleks need lauad?» küsis ta labidaid unustades karmilt.

«Kuidas milleks?» imestas Märt omasoodu. «Tuleb segu jaoks kast kokku lüüa.»

Mari pidi veel küsima, kust need lauad võeti, sest neid ju polnud, kuid pigistas huuled kokku ja läks eemale. Ta liikus siia-sinna inimeste hulgas, kes püüdsid ekskavaatori mürinast ja raginast üle karjuda; sattus puhuti pimedasse, vahel valguse kätte, milles parvena keerlesid pimestatud kihulased. Mari aina küttis juhust, et kaasa lüüa, otsis töös mõningaid lünki, et otsekohe korraldusi teha, aga nii imelik kui see ka oli — ümber ringi töötavad inimesed ei vajanud ta käske. Nad teadsid, mida teha, ja täitsid kellegi tahtmist. Aga kelle?

Maril oleksid nagu kassid südame kallal kratsinud. Ta ei suutnud mõista, et see valgusesära, askeldamine ja mürin siin lagedal niidul on tekkinud tema tahtest mööda minnes. Talle tundus see solvav.

Üldises saginas pidi ta peaaegu manööverdava auto alla satuma. Pidurid kriiksatasid ja tundmatu autojuht käratas kabiini aknast vihaselt:

«Mis sa mõlutad tee peal?! Ei näe või?»

Mõnel teisel ajal oleks Mari autojuhi südametäiega mehe moodi läbi sõimanud, kuid nüüd sattus ta segadusse ja taandus kähku varju, et keegi teda ei näeks, ära ei tunneks.

Vahetevahel nägi Mari ka Peetrit. Viimane ilmus ikka ja jälle heledasse valgusse, kus elavalt õiendati, jõudis nähtavasti alati parajal ajal kohale.

Seal kummardub ta koos autojuhiga ülestatud kapoti alla. Nad on midagi lahti keeranud, uurivad seda vastu valgust, peavad nõu, Peeter puhub sellest läbi.

Juba mõne minuti pärast nägi Mari Arro juures vana Marti vihaselt kätega vehkimas. Peeter astus Märdi järel mureliku näoga kuhugi ja nad mõlemad kadusid pimedusse. Kuid Arro jäi ära ainult lühikeseks ajaks. Varsti nägi Mari teda augu äärel puust kolmnurgaga mõõtnas, Pikk Mets kõmpis ta kannul.

Mari raske pilk jälgis kogu aeg Arrot. Ta vihkas volinikus kõike, isegi poriseid saapaid, mille alt väikesed kivid veerema pääsesid ja alla augu põhja langesid. Kõik teised inimesed jäid

teraplaanile, otsekui oleks udutava vihma õhuke eesriie nad tema varjanud.

Arros ajas teda vihale kõik: see, et too nii kindlalt ning osavalt augu äärel sammub, see, et ta Arro tõttu oli eksinud ning selle seisukorda sattunud. Kui kõike seda, mis siin toimub, kõrvalt vaadata, võib arvata, et peremeheks on siin Arro, mitte tema...

Mari süda otse värises rängast solvangust, just nagu poleks «vhoosi autojuht, vaid Arro talle haavavalt käratanud: «Mis sa mõlutad tee peal?!» Mari oli valmis autojuhi asemel Arrot läbi söimama.

Kui keegi tema käest praegu oleks küsinud, mida ta rohkem soovib — kas seda, et siloauk õigeaks ajaks valmis saaks ja sellel kindel hein päästetaks, või seda, et Arro üritus häbislikult läbi kukuks —, siis poleks ta ausalt öeldes osanud praegusel momendil nende kahe vahel õieti validagi... Nii täis oli Mari süda.

Mari ei märganudki, kuidas aeg kadus. Kui jalad pakitama hakkasid, istus ta märjale kivile. Siit Peeter ta leidiski, valgustas taskulambiga ja imestas:

«Te pole veel koju läinudki? Hilja juba...»

Mari tõusis hämmeldunult püsti, ja selle asemel et Peetrit meelelt sõnalt katkestada, ta läbi söimata, pomises vaid katkeva häälega:

«Ei, mis siis ikka...»

Seni on kõik libedasti lainud,» teatas Peeter rahuga.

Alles siis, kui Arro eemaldus, oleks Mari tahtnud talle järele kinnitada: «Mis asja sina siin kamandad!» Veel solvavam oli see, et ta ähmi täis läks ja sel poisikesel korrapealt suud kinni pani.

Viha mattis Mari hinge. Ta otsustas Tõnisega koos lauda vandamendi juurde sõita, kust kive veeti. See tõlledamine siin lüks, nagu päha, juba piinlikuks.

Selgus, et kabiinis on kuiv ja umbne. Siin oli kõik nii kodune ja tuttav, isegi ümmargune auk polstris, mille Tõnis kunagi oli põletanud, kui ta tukkuma jäi ja põleva suitsuotsa suust pillas. Mari paotas apteegikapikese ukse. Nii see on — seal seisis pikike piparmündikompvekkidega; Mari armastas neid teel

imeda, eriti suvel palavaga. Tõnis teadis seda tema harjumust ning hoolitses alati nende tagavara eest.

Mari vaatas ühest silmanurgast tänulikult Tõnise poole. Meest vaevas uni, silmad kippusid teisel vägisi kinni. Too oli ikka sama vana, tuttav, heasüdamlikult kavaldav ning abivalmis Tõnis ja tema ümber oli kõik nii koduselt mõnus, nii harjunud. Tõnise kõrval läikima kulunud ning sissevajunud vedrudega istmel oli sõidetud läbi tuhandeid kilomeetreid ümbruskonnas, kolhoosi põldudel, Tallinna teel, ja kui palju läbi sõitmata kilomeetreid veel ees seisab...

Auto jõudis põõsaste vahelt lagedale, ümberringi läks valgemaks. Mari vaatas kabiiniaknast välja ja talle näis, et taevast on idas veidi valendama lõõnud.

Ta ohkas kergendatult ja mõtles, et kuu aega on küll palju pikem tänasest ööst, kuid ka see möödub ja volinik Arro sõidab tagasi sinna, kust tuli.

Tõnis vaatas vilamisi Mari poole ja kõhatas.

«Mis on?» küsis Mari peaaegu rahunenult.

«Too volinik on kentsakas mees.»

«Noh?»

«Poeb lausa nahast välja, nii trügib...»

«Mis siis, see on hea.» Mari hääls kõlas jahedamalt. «Pead temast eeskuju võtma.»

«Seda nüüd küll, aga...»

«Mis siis veel?»

«Eks seda, et minu arust ta ilma isikliku huvita küll sedna nahast välja pugema ei hakkaks.»

«Mis see sul täna ometi on, veejetad nagu kuuma kartuli suus?» küsis Mari pisut pahasena. «Ütle siis lõpuni välja.»

«Ta võib-olla trügib ehk sinu kohale? Püüab nii kõigest väest...»

Mari jäi vaikseks. Kehast käis tal nagu kuum laine üle. Täheandis siis, Arro «püüdlikkust» on ka kõrvalt märgata, kui isegi Tõnis sellest juttu teeb? Kas too Arro püüdlikkuse poolest tema tõe üle on ja võib pretendeerida? ... «Aga äkki ongi see nii?» välgatas tal kuskil sügavamas kartlik mõte, kuid Mari sai endast kohe jälle võitu. Lõpuks kõik, seda ei saa olla... Tema jalga alune on rajoonis kõikumatu.

«Mulle pole tähtis, mida see noormees kütib,» sõnas Mari jahedalt. «Mulle on tähtis see, kuidas partei rajoonikomitee sellesse suhtub. Seal aga pole juba kuus aastat minu eest midagi salajas hoitud. Mõistad?»

Viimaseid sõnu lausis Mari pikka ning rõhuga, nagu paneks ta punkti tühisele kõnelusele.

Kui idas nõrgalt koitma hakkas, käis Peeter veel kord ümber augu ääre ja viipas lõpuks ekskavaatorijuhile käega: «Aitab.»

Juht, pikk kõhn noormees, tuli välja, ringutas, nii et kondid naksusid, ja haigutas pikalt.

Teda vaadates tuli ka Peetril haigutus peale.

«Kui nüüd seinte ladumise ka veel käima saab, siis võib paariks tunniks magama heita,» ütles ta Raidi poole vaadates väsimult.

Nad seisisid sel vidusel hommikul kolmekesi siloangu juures, üle nende peade kihutasid hallid pilveräbalad. Peale autojuhile oli Peeter öösel teised kõik ära lasknud. Mehed vaatasid ümber, mis lõhnas värskest ülestuustitud mullast, ja vahetasid mõneminutilise lühikesi lauseid.

Mehed peaksid juba tulema,» vaatas Raid tagasi. «Nõnda on kokku raagitud. Näh, seal Märt vist juba kõmbibki.»

Metsaverees astus tõepoolest keegi aeglaselt, mõõdukalt samuti. Ka rukkivaheliselt teelt hakkasid kaks meest paistma.

Exkavaatorijuht kägrutas tühja sigaretipaki tuseselt kokku ja viskas süvendisse.

«Andke suitsu,» ütles ta. «Suur auk... paki sigarette jõudsin ära tossata.»

Kõik kolm tegid Raidi karbist suitsu.

«Sa ütled suur?» tähendas Raid suitsu pahvides irooniliselt. «Aastat kümme tagasi oleksid sada pakki ära tõmmanud, aga süvendit poleks ikkagi õigeaks ajaks valmis saanud.»

«Ajad muutuvad,» lisas Peeter napisõnaliselt.

Märt jõudis kohale, varsti tuli ka Mets lühikesel, kuid pika käelise kolhoosnikuga, kes kandis veel vana, möödunud sõja ajast pärit vormikuube.

«Kas jõuate seina õhtuks valmis?» küsis Peeter Märdi ja Metsa poole vaadates.

«Eks nii, kuidas asi käima panna,» kehtas Märt õlgu. «Kui aga seina juurde kaks ladujat panna ja korralikult kätte anda...»

«Segu teeme masinaga,» tuletas Peeter meelde. «Veame kohale.»

«Sellest on muidugi palju abi, käsitsi läheb kaua aega. Ma kardan ainult...»

Märt vaatas kahtlevalt üles taevasse.

«Mis veel?» ohkas Peeter.

«Hakkab ehk sadama, segab. Vihmaga lähevad kivid ja sead liigedaks.»

«Vihm ei tohi segada.»

«Seda'nd küll,» lahutas Märt käsi ja itsitas süüdlaslikult. «Muidugi mõista...»

«Vihmavarju mul teie jaoks küll ei ole,» naljatas Peeter kurbliku näoga. «Mida ei ole, seda ei ole. Saate ehk kuidagi läbi.»

«Kui ladumiskohale katusepapist kate üles panna, on vihmavari pea kohal,» sõnas Raid. «Vajaduse korral aitab hädast välja.»

Märt sügas karvast lõuaotsa ja vaatas mõtlikult endale jalga ette.

«Tühi seda teab, pole ette tulnud...»

«Ma pole selle kohta lugenud ka,» lõi Mets kahtlema. «Kas võib?»

Kuid Peeter juba süttis uuest ideest.

«Miks mitte. Või pole ehk kombeks? Ja kellele me seda ütleme läheme, et nii teeme. Meil pole tähtis, kas see kombeks on või mitte, peaasi, et ööseks valmis saaks.»

«Latte läheb vaja,» kratsis Märt kukalt. «Peaasi aga tõrvapappi, Nõmmel seda laos kindlasti ei ole.»

«Papi võtan enda mureks,» püüdis Peeter väsimust tõrjuda end erksana hoida ning vaatas eemal seisva «Gaziku» poole. Tõtt öelda polnud tal endal sel hetkel aimugi, kust katusepappi saada, kas oma laost, soovhoosi direktori käest, lähemast linnast või tuleb koguni Tallinna sõita. Kuskilt ta ehk ikka hangeb.

Märt vaatas imestunult Peetrile otsa ja hakkas taskust sigarette kobama. Ühe neist kahvatute huulte vahele pistnud, otsustas ta ruttamata tikku, seadis end peopesa varjus sigaretti süütama ja ütles:

«No sedasamast särtsu, seltsimees volinik, on sinus küll mehe moodi...»

Tikk hakkas tal juba näppu põletama. Märt süütas sigareti ja lisas:

«Hakkamist on sul palju, njaa...»

Ta tõmbas terve mahvi alla, vangutas pead ja kordas veendumult:

«Hakkamisest ja visadusest sul puudu ei ole...»

Juhan Metsa käte ilmusid vanad presentkindad, ta tõmbas need tulevate pahklike sõrmede otsa, paugatas peopesad kokku, mis et lubjatolm lendas, heitis pilgu kivihunnikule ja küsis asjalikult:

«Kust nurgast peale hakkame?»

KOLMAS PEATÜKK

I

Kojas kitsal pingil tukkuv autojuht ärkas kära peale. Kõne olekuruumist kostis käteplaginat, hüüdeid, naeru ja trampimist. Mees kohendas mütsi ja tõstis näppude vahelt mahalibisenud ajalehe põrandalt üles. Taibates, et koosolek on lõppenud ja seltsimees Seppel võib ühes rajooni teiste ülemustega iga heh tulla, läks ta välja, ukse lähedal seisva sõiduauto juurde.

Autojuhi imestuseks ei trüginud rahvas uksest välja, vaid üksainus näost lõkendav naine jooksis kiiruga trepist alla ja kadus nurga taha. Mees tundis ruttajas ära kolhoosi esimehe Mari Põdra ning jäi uudishimulikult talle järele vahtima.

Mari Põder möödus haopinust, millele tapuväädid ümber põimunud, keeras juurviljaaeda, pugus aialattide vahelt läbi ning sattus kapjadest ja sõrgadest songitud teele, mis viis põldudele ning heinamaale. Mari pistis teed mööda jooksmas end teadnud ise ka, kuhu ta jookseb.

Ta oli vapustatud. Silmad põlesid õõnsalt, suu kippus kinni vama. Teda oli tabanud midagi kohutavat. Nõnda tajus ta kõike, mis viimaste tundide jooksul temaga oli juhtunud. Naine jääauku vajuval inimesel haruldase selgusega jäävad meele üksikasjad — murdunud jää külma sätendus, kaldal valendav lumi, põõsaste päästvad oksad —, nii püsisid Mari meeles seltsimees Seppeli sõnad, tema toon ja näoilme, kui ta neid sõnu ütles.

Koosolekule saabunud, viis Seppel Mari kohe koristaja-ruut tuppa. Pakkus istet, tõmbas koguni varrukast, vaatas mureliku silmadega talle otsa ja ütles:

«Vaata mis on, Mari. Ma ei tea, kas sa seda aimasid või ei, aga meie otsustasime koosolekule soovitada seltsimees Arno kolhoosi uueks esimeheks valida.»

Mari ei saanud järsku aru. Aga kui taipas, siis jahmus ja puhkes nutma.

«Loodan, et sina kui kommunist suhtud sellesse kainelt,» raskis Seppel. «Kolhoos tuleb jalule aidata. Arro on noor energiline mees. Sina abistad teda. Siin ei tohi esineda väiklast enesearmastust ega solvumist, asjasse peab suhtuma tõsiselt, talle vastutustundega... Sa rahustu.»

Seppel tõi ise kõögist külma vett ja andis Marile oma pisut brasiini järgi lõhnava taskuräti.

Pärast seda rasket kõnelust algas kohe koosolek. Mari istus ja tal oli tunne, et on lähenemas midagi ränka ning vältimatut. Kui koosolekul sõna võeti ja Seppel kõneles, oli Maril kogu aeg tahtmine püsti karata, koosolek katkestada, seltsimees Seppel kõrvaltuppa viia, teda veenda ning tagasi saada see, mis temalt võeti.

Siin põlluvahelisel teel kinnitas Mari endale, et selle kõik oleks saanud ära hoida, kui ta ainult varemalt seda oleks teadnud. Ta oleks Seppelit ja kõiki veennud, et tema kolhoosijuhilt kohalt kõrvaldamine on jäme vigade. Kes on kolhoosi heaks rohkem teinud kui tema, Mari Pöder? Kelle nimega on «Külvaja» kolhoosi elukäik jäädavalt seotud?

Ta mõtles vihaga Peeter Arrole. Tähendab, too pettis teda ligemale kuu aega. Arro teadis seda, tal oli kõik teada. Sellepärast ta siis segaski end nii aktiivselt kolhoosi asjusse! Nagu see lugu autoga ja siloauguga... Seltsimees lihtsalt püüdis endale kohe head kuulsust teenida. Ja mis kõige narmim — tema oli tollesama Arro vastu nii külalislahke, juhtis majja, kus ta ise elab, käskis Triinut talle voodi üles teha. Too poisike aga suhtus temasse juba algusest peale kui minevikuvastaseks.

Veel rohkem hämmastas teda Seppel. Olgu muudega kuidas talles, aga Seppel peaks ometi teadma, et tema, Mari Pöder, on kuus aastat end täielikult kolhoosile pühendanud. Kuus aastat on ta siin esimehena töötanud, temaga on nõu peetud, rajoonis on teda austatud, esile tõstetud, pidulike koosolekute presiidiumi valitud... Kuus aastat on ta rajooni vahet sõitnud, algul hobusega, hiljem autoga, rajoonis oma inimeseks saanud, ja nüüd äkki ei kõlba enam, visatakse minema nagu vana kalts. Otsustati tagaselja ära, saadeti siia linnast keegi poisike. Kui Seppel nõnda talitada temaga, endise rindevõitleja leppa, kogenud kolhoosijuhiga, kes lõpetanud kolhoosisimeeste kooli?

Mari silme ette kerkis elavalt Seppel koosolekulaua taga, ta kuulis isegi tema häält. Seppel kõneles sellest, et rajoonis tuntakse kolhoosi saatuse pärast tõsist muret. Teda, Põtra, on korduvalt hoilatud, on abistatud, aasta tagasi kuulati bürool ära, kuid kõigest hoolimata olukord «Külvajas» ei parane... Sellepärast siis otsustas rajoon üldkoosolekule kolhoosi esimehe kohale teist töötajat soovitada.

«Jah, kõige paremini see asi siin just ei läinud!» oleks Mari tahtnud hüüda. «Aga kas pole mina siin kuus aastat kui hobune rakkes olnud, kas olen ma pillanud või kolhoosi vara kõrvaldanud? Kas ma pole püüdnud täita kõike, mis rajoon ette kirjutas? Mille eest mind siis kiideti? Kaalume selle asja tõsiselt läbi, seltsimehed!»

Südametäiega oleks Mari tahtnud läbipaistvale paberile trükitud ning pitseritega kinnitatud krabisevate dokumentide pausaka lauale visata ja tunnistajate juuresolekul tõestada, et ta on kõik need kümned ja sajad korraldused täitnud, pealegi püüdnud neid esimesena täita.

Mari oli kindel, et kui talle ainult antaks võimalus tõestada, ära seletada, seaks ta oma õiguse rajooni ees, kogu koosoleku ees jalule. Kuid nemad otsustasid teisiti. Nad ei tahtnud tema seletusi kuulata.

Mari ette kerkis mingi müür ja ta jäi ehmunult seisma. Mõni Tee sukeldus noorte kuuskede tiheda kätte alla.

Seda metsa Mari tundis, oma kadunud mehega oli ta kunagi siin käinud. Siin kasvas kohati tihedalt peeni vilajaid kuuski; neist sai häid rehavarssi.

Mari astus kuusikusse, teravaokkaline kuuseoks kraapas valu salt üle ta näo. Aga mis oli see võrreldes valuga, mida tal koosolekul tuli taluda! Tõtt öelda polnud Arro ja Seppel neid, kes talle kõige rohkem valu tekitasid.

Kui Seppel Arro kandidatuuri hääletusele pani, tõstis Mari viimast korda lootusi hellitava pilgu. Autojuht Tõnis, sepp Part ja kümnekond teist ei tõstnud kätt, kuid enamuse kätemele kerkis üksmeelselt. Ja kui hääletuse tulemus teatavaks sai, ruttasid Helmut Raid ja veel mõned mehed Arro juurde. Nende hulgas nägi Mari ka Jaagup Partsi ega uskunud oma silmil. Kostis elavat jutusuminat ning plaksutati käsi.

Mari tormas koosolekuruumist välja.

Just see käteplaksutamine hämmastas teda. Ta on kolhoosi tööle ohverdanud mitmed aastad oma elust, Arro tulekuga aga on see kõik unustatud. Millega Arro küll selle vana tola Mari

oma ära on võlunud - too kisas täiest kõrist ja vana Kaare kes nii südamest naerda itsitas.

Oh neil inimestel siis tõesti halb tema ajal elada? Kas ei püüdnud ta normipäevade eest rohkem tasu anda kui teistes kolhoosides anti, kuigi see teinekord tuli kahjuks kolhoosi häda tööle vajadustele? Kas ei vaadanud ta läbi sõrmede nii mõnele nende pisipatule?

Mari astus teerajalt kõrvale ja lonkis pikkamisi puude vahel. Pehmel samblal polnud astumist kuuldagi. Metsas valitses otse paitav vaikus, millest vahel harva kostis rähni toksimist. Mari märkas äkki, et tal õigupoolest pole vaja kuhugi minna. Ta istus mahalangenud puu tüvele ning jäi mõttesse.

Kui Arro teiste silmi oskas pimestada, aga mis siis teda, Mari ennast, pimedusega lõi? Nojah, mõningaid märke ja tunnuseid ju oli, kuid tema ei pidanud tarvilikuks neile tähelepanu pöörata. Arro kohta andis mõni mees talle mõista, aga tema ei osanud seda. Oleks tulnud selle üle siiski järele mõelda... Tõtt öelda hakkas halbu märke ilmuma anmu, juba Vassari ajal. Viimane tavatses ikka sagedamini talle öelda: «Sa vaata ette, kutsun sind büroole.» Paar korda ilmus rajooni ajalehes abimeeldivaid märkusi. Ja lõpuks tuli tal Seppeli ajal oma tööst bürool aru anda.

Kuid heasüdamlik Vassar torises teiste kallal veel rohkem, ja Mari oli kindel, et Vassar hoiab tema poole. Kriitika ajalehes? Keda siis ei kritiseerita? Ajaleht selleks ongi. Teinekord sai ta veel parajal juhul jälle kiita.

Bürool aruandmisega pidi asi tõsiseks minema, kuid ka seal võttis see mõnevõrra ootamatu pöörde. Kui tema eksisamme kuulama ning nende põhjusi otsima hakati, selgus, et see polegi nii kerge. Mari elukäik näis olevat kujunenud selliselt, et üksnes tema «Külvaja» kolhoosi esimehe kohale sobibki. Energia puudust ei saadud talle ette heita; ka seda mitte, et ta õppida ei taha, sest kooli ta ju lõpetas! Partei ajaloo seminaril oli ta aktiivsemaid kuulajaid. Ja üldse tuli rajooni tavalise mõõdupuu järgi välja, et Mari Pöder on eesrindlik ning aktiivne naine. Keegi tegi bürool koguni nalja: «Seltsimees Põtra võiks teistele abimeestele eeskujuks seada, ainult aastabilanss räägib tema vastu.»

Kolhoosi majapidamises esinevaid raskusi seletas Mari siis sellega, et teda vähe abistatakse; ka ta ise uskus seda kindlasti. Naabruses asuv ning kaasaegse tehnikaga rikkalikult varustatud sovhoos keeldub abi andmast. Vähe ja halvasti abistavad šefid

Tallinna trikotaaživabrikust. Ka traktoriyaama abi on vahene see kündis halvasti... Üksnes rajoonikomitee büroole ei teinud ta väheste tähelepanu pärast etteheiteid, ja see vist meeldis.

Büroo võttis otsuse vastu. Otsuse mõte seisis lühidalt selles, et Mari Põtra kohustati viibimata kolhoosi juhtimist parandama ja kolhoosi mahajäämusest välja viima.

Otsus läks Mari Põdra soovidega täielikult ühte, sest kõik need aastad oli tal ainult see mõttes seisnudki, kuidas kolhoosi eesrindlikuks muuta.

Büroo otsuse alusel kutsus ta mõne päeva pärast kokku juhatajate koosoleku, et arutada küsimust, kuidas kolhoosi majapidamist paremale järjele tõsta.

Juhatus seisis kahetsemisväärse tõsiasja ees: oleks tarvis elu tõsta, kuid kolhoosis puudub raha... Raha saaks, kui karja produktiivsus tõsta kahekordseks. Aga see käib üle jõu, sest loomasööt niitudel ja karjamaadel jääb aina kehvemaks. Nii niitudel ja karjamaadel mitmeaastast kultuurheina kasvatada — see annaks tulemusi alles kahe või kolme-nelja aasta pärast. Kuid elu tormab edasi, tema ei taha ega või oodata, nagu ei taha oodata ka rajoonikomitee. Viimane nõuab töö viivitamatut parandamist.

Nii oli Mari Põder sattunud otsekui suletud ringi. Kuni ta aru pidas, kuidas sellest välja pääseda, läks asi pakiliseks. Rajoonikomitee nõudis järjekordset aruandmist, kuid põdra tervisega raamatupidaja lamas haiglas. Sedamööda jõudis kätte kibekiire viljakoristamine ega olnud üldse enam aega heina maade kultiveerimisele või ehitustöödele mõelda. Siis tuli tähta viljaandmise kohustus... Siin pani Mari Põder oma organi seerimisoskuse mängu ja jõudis esimeste hulka. Rajoonis mõeldeti seda nõnda, et büroo otsused on mõju avaldanud.

Aeg läks, Mari Põder ei jõudnud õieti veel ringigi vaadata, kui aasta juba möödas oli ja uus lõikus ukse ees seisis. Rajooni ilmselt ei tahtnud enam oodata, ja näe nüüd, missuguse pöördumise võttis...

Mari tõmbas hinge ja vaatas üles. Hämardus, ümberruumis saalisid sääsed peene pirinaga; sibulavärvi tüvedega sirgete mändide ladvad särasid loojeneva päikese punas. Vägevate puude nägemine meenutas Marile tema kadunud meest. Alati kui nad siia tulid või sõitsid, oli mees tõsiselt vaimustatud ja hüüdnud:

«Vaata, Mari, kus on alles männid! Missuguse maja niisugustest võiks üles lüüa!»

... see oli ammu, aastat viisteistkümme tagasi. Nad olid siis kolme aastat abielus ja Mari kolis oma kaugest koduvallast sinna üle. Nad asusid vanasse tallu mehe vanemate juurde elama. Kogusid raha, et maja ehitada, kuid elu tõmbas kõigest kriipsu läbi.

Kolhoosijuhiks saades kolis Mari kolhoosi keskusele lähemale ja asus elama majja, mille välismaale pakku pugenud puuristik oli maha jätnud. Pärast mehe surma ei sidunud Mari mehe vanematega enam miski, neil tekkisid koguni tülid. Kahju oli Maril vahest ainult viljapuuaiast, sest selle oli ta ise oma kätega istutanud. Kümne aastaga olid puud usna suureks kasvanud. Aga või sa aeda saad kaasa võtta... Mari meelitas uude kohta endaga kaasa tulema oma vana tädid, kes elasid siin lähedal väikeses linnas, oma ainukese tütre aga, kellel näis olevat muusikaannet, paigutas ta linna muusikakooli.

Loojeneva päikese kiirtes lõomavaid mände vaadates mõtles Mari äkki: ei läinud mu mehel korda neist maja ehitada ega olnest see nähtavasti ka minul, kui asjad juba kord säärased poorde on võtnud...

Mari oli harjunud mõttega, et rajooni kommunistid ühelt töölt ära võttes suunab need kohe jälle teisele, tihti vastutavamalegi tökohale. Vististi on Seppelil ka tema jaoks uus koht valmis vaadatud, võib-olla mõnda teise kolhoosi, mine tea... Kahju on küll lahkuda paikadest, kus peaaegu pool eluiga elatud, aga mis parata...

Alles nüüd märkas Mari, et ta surub pihku kokkukäkerdatud pearätti. Ta tõmbas räti ruttamata sirgeks, pani pähe ja tõusis kogu kehas roidumust tundes püsti.

Äkki kerkinud mälestused mahendasid Mari südant, nagu oleks ta viibinud mehe haual, kuigi ta ei teadnud, kuhu mees maetud on. Ja kas keegi üldse seda teab? Mees langes Vene- maal, ühel arvutuist lumistest kinkudest Velkije Luki all, ja puhkab ühishauas. Ent osakese oma südamest oli mees jätnud oma vanade mändide vahele. See on niisama hea, nagu oleks ta viisamasse maetudki.

Nüüd sai Mari juba päris rahulikult mõelda Seppelist, kes äna talle nii palju südamevalu oli teinud. Marile meenus Seppeli osavõtlilik pilk enne koosolekut seal koristaja toas. Oigupoolest on Seppel aus, hea ning korralik naine. Seda asja ta niisama ei jäta ega saagi jätta, sest Mari on kommunist ja rajoonis peaaegu kaadritöötaja.

Põlluvaheline rada tõi Mari maanteele, mida päike päeva jooksul oli kuumendanud ja mis nüüd videvikus tõrvast lõhnas. Marist kihutas mööda raske jarelkäruga veoauto, kastid peal, paisates talle näkku kuuma leitsakut, tolmu ja bensiinisuitsu. Selle järel teine... See oli Tallinna—Tartu maantee, mis Tartust läheb edasi Läti piiri ja Riia poole. Sel maanteel kihutasid ööd ja päevad rasked koormatega autod, mille kapottidel ilusid sesid metallist karude või pühvlite kujukesed; siin liikusid pimedas tuledest eredasti säravad autobussid. Aasta-aastalt sigines autosid üha rohkem.

Ära oodanud, kuni autodest tekitatud soe puhang vaibub, astus Mari üle tee.

Päeval paistis siia rohelise katusega maja, kus Mari elas. Katus oli juba ammugi värvimata, kohati tungis rooste nähtu vale. Mari vahtis teraselt, et katust silmata, kuid viimane sulas nüüd juba puudega ühte. Samas kippusid Marile pähe halvad mõtted Peeter Arroste, kuid ta tundis kergendust sellest, et Arro pimedas ei näe, kui ta koju tuleb.

2

Maantee ja külavahetee lahkmel seisis vanker. Näis, nagu ootaks vankril istuv taat parajat aega, et suurele teele keerata. Kuid taat laskis ühe auto teise järel mööda ega tülitanud aisade vahel tukkuvat halli ruuna.

Vanamees vedis piipu; see nõudis temalt kenakesti aega, sest tihti tuli piip suust võtta ja selle pits õlekõrrega läbi torgata. Teinekord juhtus tobi asja ees, teist taga kustuma, siis tuli tas kuist tikku kobada. Selle ajaga, kui taat piibutäie ära pahvis, jõudis hobuse vari vaksa võrra pikemaks venida.

Kui taat pärast järjekordset piipu oma tobi vastu vankri kartsast tuhest tühjaks oli koputanud, peatus teelahkmel klaasist ja niklist välkuv autobuss. Bussi uks avanes.

Kuumusest pehmeks muutunud asfaldile hüppas umbes viie aastane poisike, väike õlgmüts peas; siis astus bussist ettevaatlikult välja noor kerges linnariietuses naine, väiksem poiss süles. Pojake võis olla umbes poolteiseaastane.

«Vaata, ema, hobune!» hüüdis vanem poiss erutusega ja hakkas tunnete ülevoolavusest kekslema.

Vanamees võpatas, pistis piibu lotendavate pükste tasku ja kobis vankrilt maha.

«Vist seltsimees Arro abikaasa?» küsis ta nende juurde astudes ja võttis kombekalt peast kortsunud kaabu, mille pael ammugi ära tulnud.

«Seda küll,» vastas naine roidunud naeratusega. «Olen Laine Arro... Ja kus siis Peeter on?»

«Palun vankrile istuda,» kutsus taat lahkelt ja ulatas Lainele oma kõva, kondise kämbla. «Minu nimi on Anton Piilbaum. Olen tallimees. Seltsimees Arro palus teile vastu sõita, temal endal tuli mingi kiire asi ette... Kus teie kraam siis on?»

Bussijuht pani teele mõned suured kohvrid ja tõstis hüvasti-ütteks käe mütsisirmi äärde.

Piilbaum võttis kohvrid kergelt käe otsa ja kandis vankri juurde.

«Ema, kas need on ohjad?» hüüdis vanem poiss juba vankri juurest.

«Ohjad jah, Priit, sa ära nii tormakas ole,» keelas naine poissi. «Küll saad kõik omal ajal teada. Ära ette rutta.»

«Tragi, vist isasse,» muigas Piilbaum kohvreid vankrile tõstes. «Isa ju haaras ka kohe ohjadest... Istuge näe siia heinakotile, see on puhas. Meie väikemehega sõitme endid ette hobust njama... Kuidas on, kas istumisealune on pehme?»

«Pehme... mõnus... Täna,» sõnas Laine pisut areldi.

«Võiks sõitma hakata?»

Piilbaum sakutas ohjadest, ruun siputas kohevat saba ja pistis pehmel teel laisalt sörkima.

Laine vaatas rõõmsa elevusega ringi. Kõik, kõik oli talle uudne, ja kui kunagi varem oligi nähtud, siis oli see ammu mälust kadunud: kuldkollane nisupõld tee ääres, kauge metsa sinine viir, kuldnokaparov, mis musta sərbina helesinise taeva taustal kord pikaks venis, kord sõlme keerdus... Tundus mõnusat — vist hobuserakmete naha, värske heina ja millegipärast linakraasmete — lõhna. Soe tuuleõhk oli siin hoopis teine kui linnas — see ei keerutanud tolmu silma, paitas vaid õrnalt juukseid.

«Kui tore siin on!» ütles Laine rõõmsalt. «Kas usute, ma pole kümme aastat enam hobusega sõitnud. Priit sõidab esimest korda.»

«Hobune läheb moest ära,» sõnas Piilbaum ja ohkas. «Masinad suruvad välja... Kümme aastat tagasi künti igal pool hobustega, aga kus te seda nüüd veel näete? Ja mis hobusedki need meie päevil enam on — metsast hagu tooma veel kõlbavad... Aastat viiskümmend tagasi, oleksite siis pidanud seda

maanteed pühabasel päeval nägema! Rahvas kihutas kirikust koju. Mõisnikkude tõllad, kuus puhastverd hobust ees, mõnel talumehelgi olid täkud nagu lõvid! Meil armastati puhast tõugu hobuseid, kasvatati neid, kuidas muidu... neist saadi tulu.»

Isegi noorim Arro näis sõidust mõnu tundvat: istus rahulikult ema süles ja vaatas oma siniste silmadega ainiti taevalaotusse. Kui niidetud heinamaal aga välgatas imekombel terveks jäänud karikakar, võttis väikemees luti suust ja ütles ümarik pehme käekesega sinnapoole näidates:

«Ill...»

«Lill, lill,» kordas ema. Ja küsis siis Piilbaumilt: «Kas sul on palju maad veel?»

«Kui otseteed, siis kilomeetrit poolteist,» seletas Piilbaum asjalikult. «Aga me sõidame veel juhatusse, peremees käskis... Nii et üks kilomeeter tuleb juurde.»

Lainel polnud midagi selle vastu, kui neid kilomeetreid oleks veelgi rohkem lisaks tulnud. Aina sõita ja sõita; vankrirattad veerevad nahinal, kõõmnete tupsud haakuvad kodaraisse, sootuleõhk paitab nägu.

Hobune keeras teisele teele, eemalt hakkasid paistma talu hooned.

«Isa, isa!» pistis Priit äkki oma istekohal hüpeldes kisama

«Õige,» kinnitas Piilbaum kübara ääre alt kiigates. «Peremees tõttab vastu.»

Peeter astus hoogsal sammul otse üle heinamaa. Vehkis juba eemalt mütsiga ja naeris.

Piilbaum peatas hobuse.

«Võta uued kolhoosnikud vastu,» hüüdis Laine õnnelikuna naeratades ja punastas. «On sul neid vaja või polegi?»

«Vaja, ikka vaja!» hüüdis Peeter, haaras Priidu kätele ja pildus kõrgele õhku. Suudles siis kähku naist Piilbaumi selja taga, paitas Vello pead ja istus vankriservale.

«Nüüd otse koju,» kamandas ta.

Jõuti sirelialleele, mis viis rohelise katusega maja juurde. Sireli jahedad lehed puudutasid mõnusalt Laine nägu.

Vanker peatus trepi ees; hakati kraami maha võtma. Nagu sellisel juhul ikka, tekkis väike segadus: kuskilt sööstis välja must kutsikanäss ja pistis klähvima, hobune rapsas paigalt Piilbaum tormas hobuse juurde, Peeter pillas kohvrit alla võttes Priidu kummipalli maha. Kutsikas hakkas palli taga ajama ja kukkus veel hullemini haukuma. Priit keksles vaimustusest.

Laine hoidis Vellot süles ja naeris seda lõbusat sagimist kõigest südamest. Kuid äkki tundis ta endal kellegi rasket, pööravat pilku. Laine pöördus tahtmatult ümber.

Pisut eemal seisis keskealine jämedate näojoontega naine ja mõitis teda vaenuliku pilguga.

Laine surus instinktiivselt Vellot vastu rinda. Ta naer oli nagu peoga pühitud.

Laine pilku kohates keeras naine minema ja kadus majamurga taha.

«Kes see oli?» küsis Laine mehelt.

«Mari Pöder,» sõnas Peeter hooletult. «Ma vist kirjutasin temast sulle.»

Lainel tuli meelde: Peeter kirjutas, et ta elab kolhoosiesimehega ühes majas. Ja missuguse pilguga too naine teda vaatas! Laine ei saanud üles ärklituppa minnes rõhuvast tundest lahti.

Peeter lükkas tema ees väikese köögi ukse valla. Edasi olid kaks väikest valget tuba; seal paiknes juba nende linnamööbel, mis paar päeva tagasi kohale oli toodud.

Laine pani Vello toolile istuma, nuusutas õhku ja kirtsutas aina.

«Majas on mingi imelik lõhn... Kas sa ei tunne?»

«Sind kiusavad alati igasugu lõhnad,» naeris Peeter. «Isegi niisugused, mida olemaski pole... Lõhnab remondist. Näed, panin uued tappeedid. Põrand ja lagi oleks tulnud ka veel ära värvida, aga polnud aega.»

«Võib olla, et see on remondist,» jäi Laine rahule. «Kuule, ma ei tulnud kuidagi nagu selle pealegi, et too Pöder ka siin elab.»

«Ja mis siis sellest?»

«Küllap ta on vist sinu peale vihane?»

Peeter kehtas õlgu.

«Pöder on kommunist ja peab säärastest tunnetest üle olema. Ja kui ongi vihane, mis siis? Elame siin üleval omaette, tema all omaette. Maja pole tema, vaid kolhoosi oma, taheti veel kontori alla võtta.»

«Pisut kõhe nagu, kui tead, et teisel pool seina elab inimene, kes sind vihkab.»

«See on ajutiselt,» rahustas Peeter. «Ma ei mõtlegi kauemaks siia jääda. Leiame teise korteri. Seni pole ma tõesti mahti saanud... Ja kui ei leia, ehitame ise endile maja.»

Laine rahunes ja asus õhinaga tube korrastama.

«Söögitoe tapeet meeldib mulle,» kiitis ta, «aga magama toas on liiga tume ja selle lilledki on niisugused imelikud.»

«Meie kaupluses siin paremaid ei olnud,» õigustas Peeter ennast. «Kui õige linnast vaadata.»

«See on väike asi — kaua's siia uus kleebitud on. Aga lae pesen lihtsalt ära — värvitud laudlagi. Tuleb ilus ja puhas.»

Siis asetasi nad Laine näpunäidete järgi mööblit paigale. Priit hullas toolide vahel ja hüpatles kõhuli kušetil.

«Annan teile nüüd süüa,» ütles Laine lõpuks. «Mul on küü, juustu, viinereid... Kus sul puud on?»

«Suureparanel!» hüüdis Peeter rõõmsalt. «Istun juba kuu aega ainult piima ja leiva peal. Toon kohe puid.»

Veidi aja pärast hävitas ta toitu otse hundiisuga. Tubade levis kohvilõhna.

«Ega sa täna enam kuhugi lähe?» küsis Laine. «Või käib teid töö ka pühapäeviti? Viljalõikus, rehepeks?»

Peetri näole ilmus süüdlaslik ilme.

«Ma tahtsin, tead, siin lähedal sovhoosis korra ära käia. Nägin seal mootorit. See oleks meile asja eest, kui saarami saame. Võib-olla ehk annavad ära.»

Ning Peeter jutustas, et rajoon saab varsti saaraame. Terve rajooni peale, tõsi küll, kõigest kaks, aga seltsimees Seppel lubanud neid meeles pidada, sest tema oli Seppelile selgeks teinud, et saaraam, see on neil eluküsimus.

Laine askeldas, põll ees ja varrukad üles kääritud, parajasti köögis, kui uksele koputati ja pikka kasvu vanaeit lasele ilmus.

«Mõtlesin, et lähen õige korraks üles nute elanikkude poole,» alustas too lihtsalt, otsekui äsja alles katkenud kõnelust jätkates. «No tere tulemast siis kahl... Mina elan siin all. Triinu Lilander on minu nimi. Nüüd on meil maja rahvast täis. Ilma lasteta oli igav. Nägin aknast, kui te tulite. Sihukesed toredad poisid, iseäranis too vanem.»

«Küll nad teid ära tüütavad,» arvas Laine särama lüües.

«Lapsed ei tüüta kunagi ära,» sõnas Triinu kindlalt. «Olen ise neid kasvatanud, tean. Selle ma siis mõtlesingi, et lähen õige vaatan, ehk on abi vaja.»

«Täna, seadsime mehega endid esialgu kuidagi siin sisse. Palun, võtke ometi istet.»

Triinu istus ja pani oma suured tööga ärayaevatud käed põlvedele.

«Uues kohas on alati tuhat tegemist,» jätkas Triinu mõistvalt. «Tean seda enese käest ära, oijah, mis kõik on tulnud üle elada. Sead ennast nagu kogu eluks sisse, vaatad järele, et plüt tõmbaks, ahjud suitsu ei ajaks, või puhub ehk uste vahelt labi... Aga nii kui saad harjuma hakata, juba pead ära unema. Seadsin näe ennast siin sedaviisi sisse, aga nüüd lähen varsti ära.»

«Miks nii?» huvitus Laine.

«Mis ma siis vanas eas võõras toanurgas kõssutan? Olen Mari Põdral siin majatöölisel abiks. Mari on õigupoolest küll mu sugulane, aga võõraks jääb ta ikka.»

«On ta hea inimene?»

«Raske öelda... Kuidas kellelegi. Võtta või minu poegagi, teie ta võib-olla ei meeldiks, räägitakse, et on uhke, pole sugugi lahke, aga minu arust on ta kõige parem... Tema juurde ma varsti sõidangi, kui ta Tallinnas korteri saab. Ja üsna varsti... Ta on insener, pole enam nooruke; samuti naisemees ja tütar kah juba. Ma hakkan neil majapidamise eest hoolitsema. Teen lounat, keedan moosi, pesen, nõelun — seda ma oskan. Paljude mul ruumi tarvis on? Vanainimesel toanurgakesest küll, peanasi, et omade juures...»

Triinu rääkis ruttu ja soravalt, nähtavasti oli ta oma tulevast elu poja juures tuhandeid kordi kujutlenud ning kõigis üksik-asjus läbi mõelnud, kaaludes isegi seda, kuidas oma kraaminatuke ära paigutada, kuidas toidunõud köögis asetada ja kust odavamini söögikraami muretseda.

Märganud Priitu, kes uudishimulikult pea ukse vahelt sisse pistis, katkestas Triinu jutu ja ta karmitõsistes silmades süttis viira.

«Kes ta siis on? Noorperemees ise või? No tule siia. Kuidas su nimi on?»

«Priit,» vastas poiss madala häälega, vaatas Triinut umbusklikult ja astus vastumeelselt tema juurde.

«Priit... Ilus nimi. Mehe nimi. Minu poja nimi on Julius. Mina kutsun teda lihtsalt Lull. Aga kui ta alles sinusuurune mehike oli, siis hüüti Lulli.»

Triinu puudutas oma sooniste kätega ettevaatlikult Priidu kullakarva käharaid nagu liblikatiibu. Laine pani tähele, kuidas Triinu krobelised sõrmed värisema hakkasid ja silmis mingi õrnusepuhang lihvatas.

«Teie, noorik, jäate siia kauemaks elama, nii et tuleb ennast nagu kord ja kohus sisse seada.» õpetas Triinu. «Pörsas võtta, kanu pidama hakata...»

«Ma olen väikese linna agulis sundinud,» ütles Laine. «Isa teenis postkontoris. Meil olid kanad... ja juurviljaaed...»

«Just-just... Ka juurviljaaed. Ma annan seemneid. Hakake lehma pidama, siin suur laut, on, kuhu panna. Lastele on piima vaja, kuidas te seda siin külast tooma lähete, eriti poriga. Mari, ma arvan, teile piima ei anna...» Triinu madaldas häält. «Ta on teie mehe peale vihane...»

«Milles siis minu mees süüdi on?» sattus Laine uuesti ärevusse. «Ta ju saadeti siia. Isiklikult pole tal Põdra vastu midagi.»

«No muidugi, kallis noorik, sellest kõigest me saame aru, eks see ole üks naisenarrus... Marit ma ju tunnen: ta on ise meelne, ennast täis ja südame poolest halb, kuigi on kommunist. Halva südamega inimesi ma parteisse ei võtakski. Te ei tohi Mari meelevalla alla jääda.»

«Me oleme ajutiselt siin. Kuni mees uue korteri leiab.»

«Selles majas elavad kõik ajutiselt,» oli Triinu nõus. «Nagu all külastajatetoaski... Seal elas enne zootehnik, all aga elab arvepidaja Vaike ajutiselt, kuni mehele läheb. Ka Mari asub siia ajutiselt, kavatses ikka ehitama hakata. Te ometi panite tapeedidki ära, ei meie kleebi tapeete ega värvi katust — oleme iga minut ära minemas... Meie Mariga oleme siiski juba kuus aastat siin ja Vaike elab kolmat aastat. Tea kudas teil see mees läheb.»

«Kes see Vaike on?»

«Üks tütarlaps. Vanema elavad tal kuskil kaugemal. Oleks see minu teha, ma keelaksin lastel vanematest lahus elamise ära. Elab teine siin nagu linnuke oksal: tuba raamas, vahel soolnate, teinekord lippab niisama kas tantsima või kinosse. Poisid kui kihulased ta ümber, pilkus see tüdrukut nii ära ei nautita.» Triinu lõi kibestunud käega. «Ei meeldi niisuke asi mulle. Ja egas Marigi just risti ette löö — tal käib siin keegi südame sõber. Autojuht, sõidab tihti mööda linnasid ringi. Astub korda paar kuus vähekeseks sisse ja — hüvasti jälle. Eks ta ole, lesk naise asi, või ta siis nii vana ka veel on, ainult et mulle see kull ei meeldi. Poeg kirjutas viimases kirjas, et ta oma korteri asja varsti korda saab. Teile, kallis noorik, olen iga minut valmis appi tulema — hõigake aga köögist või õuest. Ja lehma pära rääkige juba täna oma mehele.»

«Ma ei oska ju lehma lüpstagi.»

«Kull õpite, ma näitan teile kõik ära. Triinu oskab kõike. Triinule meeldivad lapsed.»

Triinu! kostis alt kojast naise käskiv hääl. «Kus sa seal oled?»

Triinu jäi vait, ta linavalged kohevil kulmud tõmbusid kortsu ja äkki ähvardas ta rusikaga ukse poole. See tuli nii ootamatult, et Laine turtsatas naerma.

Mari ootas Seppelilt telefonikõnet.

Asjaajamise uuele esimehele üle andnud, ei tulnud ta mõni päev toast väljagi. Kammis hommikul hoolikalt juukseid ja pani end riidesse, nagu hakkaks ta kuhugi sõitma või ootaks külalisi, lonkis siis sihitult mööda tube ringi ja vahtis kaua ühest või teisest aknast välja. Astus vahel harva kööki, kus Triinu kartuleid kooris, ja küsis mureliku näoga, kas sigadele on süüa antud, lehma jaoks rohtu niidetud ja kas kanapojad kõik alles.

Triinu, kes ei saanud, et tema asjusse segatakse, torises vastu, et siamaani on kõik, jumal tänatud, läinud ilma tagantõnkimiseta. Tema teab isegi, mis vaja teha, hoolitsegu teised parem selle eest, et nende omad asjad korras oleksid.

Lõpuks tõstis Mari käe murelikult otsaette ja ütles:

«Tahtsin sulle ikka veel midagi meelde tuletada... Aga nii kui pühkis peast ära!»

Maril ei tulnudki meelde ja ta läks köögist ära.

Ükskõik missuguses toas Mari oli, kogu aeg kuulatas ta teralt, kas telefon ehk ei helise.

Telefon ei helisenud.

Akendest paistsid põldudel töötavad inimesed. Vahetevahel sammus teel võõraid naisi hangude ja rehadega — linnast oli saabunud uus vahetus šeffe. Esimese vahetuse oli tema majadesse ära paigutanud, need pani nähtavasti uus peremees ise kohale.

«Küllap Seppelil on kiire, sellepärast ta ei helista,» mõtles Mari ja vaatas aknast naiste eredaid pearätte ning valgeid, päevitamata nägusid. «Peab kannatama.»

Peale telefonikõne ootas Mari kärsitult ka veel midagi muud. Mis ta muidu uue kleidi selga pani. Ta ootas inimesi, kellega

nii kaua päev päeva kõrval koos oli töötatud, tahtis kuulda nende juttu, arvamisi, imetust ja kaastundeavaldusi.

Oma salajasemas südamesopis lootis ta, et mõni brigadirident temaga nõu pidama tuleb, muidugi ka Jaagup Parts, autojuht Tõnis ja mõni teinegi.

Kaks päeva valas vihma ja šefid ei näidanud põldudel nägugi. Mari püüdis kudumisega aega surnuks lüüa; ta oli ammu juba salli alustanud, kuid see läks kohe käest sassi ja ta pani tuseselt töö kõrvale.

Ja kui viimaks autojuht Tõnise naine, kuivetu ning jutukas eit, tema poole tuli, oli Maril hea meel, nagu oleks see tennise lihane õde.

Jõudmata rättingi sõlmest lahti teha, kukkus Tõnise naine kohe uut peremeest siunama.

«Te mõtelge ometi, isegi niisuguse väikluse on ta jõudnud, et käskinud laohoidjal bensiini oma hoiule võtta ja ainult ordo riga allkirja vastu välja anda... Varem seisid bensiinivaadid alati meie õues auto juures. Egas see viin ole, kellel ta järele nii neelud käivad? Ja autod on kästnud nüüd kontori juures kuuris hoida. Tõnise süda saanud täis ja sähmanud Arrole otsekohe. «Kui te mind ei usalda, mis te's minust peate?»»

«Ah kohe öelnud ära?» muigas Mari. «Noh, ja Arro?»

«Vastanud: «Kord ja distsipliin olgu nagu tehaseski.» Tõnis otsib muidugi nüüd endale teist kohta. Kui usaldust pole, mis siis enam vahtida? Kuidas see sinu ajal oli, Mari? Ei nõutud üksteise käest allkirju ega midagi, aga kas asi selle taha seisma jäi? Usaldati üksteist...»

Kuigi Mari Tõnise naist, kes solvatud enesetunde pärast siin sappi valas, nii väga ei uskunud, meeldis talle siiski kuulda, et Peeter Arroga rahul ei olda.

«Lasksin teid käest ära,» sõnas Mari üleoleva armulikkusega. «Küll Arro teid nüüd pihtide vahele võtab...»

«Ah, ära parem räägi, Mari,» tõrjus külaline käega. «Küll me sind, Mari, mõnigi kord veel meelde tuletame, küllap tuletame.»

Nüüd astus Mari poole sisse linnufarmi juhataja Katrin Org, väike täidlane, meeldiva ümara näoga naine.

Ta kaelustas Marit ukse juures, ohkas millegipärast, vaatas hellalt talle silma ja ulatas matitaie vihmast märgi kirsse.

«Korjasin ise puu otsast... Sa armastad neid, ma tean.»

«Kui ilusad!» vaatas Mari mõnuga kirsse. «Panen nad püritusse tõmbama.»

Katrin pühkis räpasevõitu rätiga vihmast märga nägu ja kukkuma oma häda ohkima. Too uus esimees sorinud kogu hommiku poole tema aruandeid ega jäänud vist sugugi rahule.

«Sul pole kodus korda,» kortsutas Mari kulmu. «Kui palju kordi olen sind noominud, et sul paberid ja kviitungid on alati mööda tuba laiali, laste käes mängida. Unustad sisse märkida.»

«Ega ma mõni kirjutaja ole! Ja kus mina võisin teada, et see asi sedaviisi keerab. Arro küsib minult: mispärast vahe teie missekannete ja laohoidja dokumentide vahel on üle tuhande muina?»

«Üle tuhande?» imestas Mari. «Kuidas see võimalik on?»

«Kust mina tean!» Katrin kattis näo kätega ja hakkas nuukuma. «Meie va koeraraibe on harjunud mune õgima. Oleme teist udinud, kuuma muna talle suhu toppinud — miski ei aita, kas või nuta. Tuhkur ka tassib ära...»

«Egas ometi tuhandet?»

«Poole aastaga võis koguneda küll. Teinekord kopsid ise ka pool tosinat pannile. Minu oma kanad käivad kolhoosi kanade hulgas, pea's siin arvepidamine sassi ei lähe...»

«Jumal teab, mis juttu sa ajad!» ohkas Mari. «Pannakse välja maksuma.»

«Välja maksuma?» Katrin vaatas nutetud silmadega umbusklikult talle otsa. «Mäletad, mullu, kui meil teri ei olnud, söötsin terve kuu aega kogu kanalat oma kaeraga. Ma ju ütlen, olgu kelle kanad tahes, mulle on nad kõik nagu omad kohe.»

«Võtaks sind!» lõi Mari käega. «Küll Arro nüüd sulle näitab... Ja mulle muidugi paneb ka veel süüks.»

Katrin läks murelikult ohates ära.

Kord videviku ajal lippas Partsi naine Mari poole. Jäi vihmamantlit seljast võtmata ukse juurde seisma, tammus kõhklevalt jalalt jalale ja püüdis aina välja nuuskida, mis siis nüüd saab. Kas Mari jääb kolhoosi Arro asetäitjaks või leitakse talle rajoonis mõni teine koht, ja kui nii, siis mis koht? Kas ta ehk ametikõrgendust ei saa?

Naise kibelevast pärimisest mõistis Mari, et Parts on ta siia saatnud: meest pureb kahelus, kas ta oma arvestusega ei eksinud, kui ta niisuguse kiiruga Arro poole üle hüppas. Ise Parts nahtavasti kartis tulla, muidu Arro võib temast teab mis arvata.

Mari katkestas naise jutu jäiselt:

«Sa ütle oma mehele, et minu pärast ärgu muretsegu.»

Sepa naine ohkis veel veidi aega ukse juures ja läks siis minema.

Päike kuivatas pärast vihma tee ära, sellele ilmusid taas kirevate pearättidega linnanaised.

Möödus veel kaks pikka päeva; selle aja sees ei käinud keegi Marit vaatamas. Marile oli selge, et oodata pole enam kedagi; ta võttis uue kleidi ära ja pani koduse selga.

Kui ta kaheksanda päeva õhtul köögis Triinuga juttu ajas, helises toas telefon. Mari tormas tuppa, lõi rutates jala ettesatunud tooli vastu ära ja kahmas ebakindla käega telefonitoru. Ta kartis kangesti, et helisemine enne katkeb, kui ta toru kõrva juurde jõuab panna.

Rämedavõitu mehehäääl küsis Peeter Arro.

Kibedast pettumusest ning meelepahast jäi Mari hetkeks tumaks. Siis aga vastas, et Arro pole veel koju tulnud, kuigi ta alles äsja oli kuulnud tema samme trepik.

Tunni aja pärast helistati uuesti ja Mari luiskas jälle. Sääras meeolelus Arro kohata — see käis tal üle jõu. Pealegi hakkas äralöödud jalg kibedasti valutama.

Järgnevat päevil helises telefon jälle mõnikord ja mitme sugused hääled küsisid Arro taga.

Nüüd vastas Mari juba vähimagi hämmelduseta ning jahedalt, mis parajasti keelele tuli. «Ega ma Arro jooksupoiss ole, et teda otsima lähen!» oleks ta tahtnud telefonitorusse kärn tada.

Ta otsustas veel nädal aega oodata, ja kui Seppel ikkagi ei helista, siis ise tema juurde sõita.

Päev möödus päeva järel, ja igaüks neist tõi midagi uut ka rohelise katusega majja.

Kord pärast lõunat tõi kolhoosi veoauto linnast mööbli kohale. Autojuht — mitte Tõnis, vaid noorem mees, kelle Mari hiljuti oli ametisse võtnud — aitas Arro raskemaid asju üles kanda.

Siis sõitis siia Arro pere, ja Mari kuulis oma pea kohal nüüd alati laste jalgade müdinat.

Ettenägematu juhtumi tõttu lühenes Seppelilt telefonikõnetamise aeg mõnevõrra.

Ükskord astus Peeter hetkeks alumise korra kööki; Mari silmitses akna juures parajasti ajalehte.

«Tere õhtust,» ütles Peeter viisakalt. «Mul oleks teiega, seltsimees Pöder, pisut asja. Ega teil midagi selle vastu ole, kui ma telefoni siit enda poole üles viin? Kardan, et see hakkab teid liiga tihti tüütama...»

«Muidugi.» Mari kehtas rõhutatud ükskõiksusega õlgu. «Mis minuasse puutub, siis palun... Telefon on teile ameti kohaselt tegi ette nähtud.»

Mari püüdis kõnelda naljatoonil, kuid jutt kujunes raskepuraseks. Peeter kortsutas kergelt kulmu.

«Nii et sidemehed viivad neil päevil üle,» sõnas ta.

«Palun,» kordas Mari. «Muuseas teile helistati siia juba mitmeid kordi...»

«Sellega on asi nüüd siis joones. Veel oleks midagi... Me peaksime neil päevil juhatuse kokku kutsuma. Küsimusi on üsna palju kogunenud. Tuleks kõnelda distsipliinist.»

«Sina oled nüüd peremees!» vastasid Mari silmad jäiselt.

Peeter mõistis seda ja tegi jahedalt jutule lõpu:

«Ma arvan, et tuleva nädala algul tuleme kokku.»

Mari noogutas pead, ja kui Peeter läinud oli, jäi ta veidikeks mõtlema.

Järgmisel hommikul tormas ta kõigepealt kohe telefoni juurde. Tal läks korda Seppelit tema töökabinetist kätte saada.

«Tervist, tervist, Mari,» kostis Seppeli tasane hää. «Mõtlen siin juba ammugi sinule, aga ei leidnud kunagi mahti sinna poole sõita. Tead isegi, kibekiire heinaaeg... Noh, mis sinuga on, kuidas sa end tunned?»

«Oleks vaja sinuga rääkida, seltsimees Seppel,» ütles Mari kumedavõitu häälega.

«No muidugi,» oli Seppel kohe nõus. «Räägime. Ma mõtlen järele. Täna on reede... tead mis, teeme seda esmaspäeval, hommikupoole kell üksteist. Jääb nii?»

Kõnetoru käest ära pannud, vaatas Mari rõõmsa naeratusega veel tükk aega telefoniaparaati.

Seppel oli temale mõelnud ja kõneles lahkelt. Ta pole ju teab kes, vaid ikkagi partei rajoonikomitee sekretär, tööga koormatud inimene, tema juba muidu niisama mõtlema ei hakka. Võib-olla pöördub kõik veel paremuse poole...

Triinu jaoks kulgesid päevad tavalist rada, need sarnanesid üksteisega nagu kaksikud, kuid laupäevast tegi ta erandi.

Pärast harilikke hommikusi töid küüris ta laupäeval põrandaid, pühkis õue puhtaks ja viis tekid, rõivad ning kirjud kodukootud põrandariided välja tuulduma. Tassis pärast väiksesse

karjakööki malmpatta vett — sauna puudumisel käisid maja elanikud seal endid pesemas.

Nõnda erines laupäev teistest nädalapäevadest kas või sellegi poolest, et Triinu tegi sel päeval palju rohkem tööd. Kuid ta ei pidanud tööd endale koormaks, sest armastas puhtust ja püüdis ka teisi puhtusele õpetada.

Juba esimesel laupäeval kuulis Laine klopitsa matsuvaid hoope ja nägi õues Triinut; varrukad üles kääritud, askeldas too usinasti mitmevärviliste põrandariiete, tekkide ja vaibakeste vahel.

Triinu tööhoog hakkas ka Lainele külge ja noorik asus põrandaharjaga tööle.

Umbes tunni aja pärast üles tuppa pilku heites leidis Triinu noore naise taburetil püsti seisemas ning seinu üle pühkimas.

«Ma sain all oma tööga valmis,» ütles Triinu pisut hingeldades. «Oot ma pesen siin aknad puhtaks, näe kuidas va kärbserojad need täis tikkinud.»

Hetke pärast küüris ta seebise harjaga kõõgi aknalauda.

«Tädi Triinu, mulle kõik aeg tundub, et selles majas on mingi vastik lõhn,» kaebas Laine. «Ainult ma ei suuda aru saada, mis lehk see on. Mul on koera nina. Killukestki ei pane ma suhu, kui enne pole seda nuusutanud. Lapsepõlves sain selle kombe pärast mõnigi kord sugeda.»

«Tuleb ette. Aga mis lõhn see siin võib olla? Vana maja, ehk endistest elanikkudest siia jäänud? Või on mõni rott põranda alla ära kärvanud? Rotte siin on...»

«Kui jälki!» väristas Laine õlgu.

«Haiseb mõni aeg, küll kaob ära,» lohutas Triinu. «Ma teen veel kadakasuitsu ka, see aitab... Peasi, küürige kõik puhtaks, sest niisukest mustust polegi, mida inimene ei saaks puhtaks pesta. Mis nüüd viga pesta: seep odav ega ole enam nii nagu siis, kui mina tütarlaps olin. Mäletan, kuidas ema manitses: «Tütreste, sa kuluta vähem rasvaseepi, nühi rohkem kondiseebiga.» Nojah, ma siis nühkisin, nii et käed verel. See-eest õppisin pesema. Opetan ka teid, noorik. Inimese tervisele pole midagi paremat kui puhas pesu. Et seebi hais külge ei jääks, loputage pesu kolme vee läbi, veel parem kiire vooluga ojas ja riputage siis päiksepaistele tuule kätte. Niisugusest pesust kaovad kõik haiguseod ja pesu võtab õhju käes hea värske lõhna külge. Aga ega paremat pole kui talvel pesu kuivatada. Ripub nädal aega pakase käes — kui ööd, teate, on nii se'ged, taevast tähti täis ja päike erepunaselt looja läheb — ja imbubki lume-

lohnaga läbi... No niisukest pesu ei saa te pealinna kõige paremates võõrastemajades ka mitte. See on puhtam ning toredam kui hõbe ja kuld.»

Nõnda kõneles Triinu ja ta käte alt aina nõrgusid seebivee-mered. Taevaski näis Lainele läbi pestud akende selgem ning rõõmsam, just nagu oleks Triinu ka selle oma pruunide kuusekoorekarva kätega puhtaks küürinud.

«Kui Lull naise võttis, kinkisin talle tosina padjapüüre, väga peenest lõuendist.» Ning Triinu jutustas oma pojast.

Lull armastanud väiksest peale ilusaid asju ja hoidnud neid. Ta ei hädä muidugi õpetanud. Polnud kerge Juliust algul gümnaasiumis, pärast ülikoolis pidada. Eriti raskeks läinud siis, kui ta — lihtne raudteelane — manalasse varisenud.

Laine küsis, kas pojalt kirja pole tulnud.

«Varsti peaks tulema,» vastas Triinu. «Ta on avaldusele juba kõik allkirjad saanud... Või ma nüüd tühjade kätega tema juurde sõidan. Talveks on mul valmis keedetud maasika-, mustasõstra- ja vaarikamoosi. Lull armastab kõige rohkem tikrimoosi, ja see olgu paks kui marmelaad. Peab veel õunu kuivatama ja riisikaid sisse tegema... Ka teil, noorik, tuleb nende asjadega tegemist teha. Enne ärasõitu õpetan teile kõik kätte, näitan kõik ära...»

Kui koristamine lõpetatud oli ja tubades igal pool niiske puu ning märja kaltsu järele lõhnas, läks Triinu alla ja vaatas koriks Vaike tuppa sisse.

Tütarlaps seisis väikese lauapeegli ees ja keeras unistavalt kenitledes pead. Ta õlgade ümber oli must lambanahk (majas kasutati seda nahka külmetuse puhul kompressi tegemiseks).

«Olgu ikka, mis kraed sellest lambanahast ka saab!» hüüdis Triinu põlastavalt.

«Ma vaatan, kuidas hõberebane mulle passib,» vastas Vaike, unistav pilk silmis, ja tõmbas peoga õrnalt üle pulstunud villa.

«Hõberebane?» lõi Triinu käsi kokku. «Teed nalja, lapsuke?»

«Mispärast? Raamatupidaja naisel ometi on.»

«Tema ostab hõberebase!» Triinu patsutas endale vastu külgi ja vaatas nõrduvalt toa lagedaid seinu, männipuust lauda ja raudvoodit pannkoogina plingiks vajunud madratsiga. «Raamatupidaja naisel? Raamatupidaja naisel on tammepuust magamistuba ja puhvet, igasugu kleite, talvemantel ja peen pesu... Aga mis on sinul?»

«Hõberebast kannavad tuhanded naised,» vaidles tütarlaps

vaikselt vastu. «See on väga ilus. Mille poolest siis mina teistest halvem olen?»

«Ma ei ütle, et sa, lapsuke, halvem oleksid. Muretse ikkagi kõigepealt endale voodi, toolid ja hea mantel. Ja siis juba...»

«Kõigeks ei jätku raha.»

«Siis vähehaaval.»

Vaike laskis vastumeelselt lambanaha õlgadelt alla, ta nagu omandas jonnaka ilme.

«Parem kannan hõberestast nüüd, mitte neljakümneaastaselt nagu raamatupidaja naine,» kähvas ta. «Mööbli — selle ostan hiljem.»

«No vaata siis ometi, kuidas sa elad!» heitis Triinu ette. «Kas siis noorel neilul võib niisuguses armetu mööbliga toas kedagi nagu kord ja kohus vastu võtta?»

«Kes tuleb, tuleb minu, mitte mööbli pärast,» hakkas Triinu juttu Vaikele juba pisut hinge peale käima.

«Aga selle Arniga ei soovitaks ma sul üldse tutvust pidada,» sõnas Triinu otsustavalt. «Temast ei räägita head.»

«Kuulake aga rohkem...»

«Kus suitsu, seal tuld. Räägitakse, et õppinud enne miilitsa koolis, aga visatud välja. Taksojuht ise, aga pillab raha...»

«Aga ta ju teenib.»

«Tean seda teenimist... Sõidutab joobnuid ja petab neid raha välja.»

Vaike ohkas, unistav ilme kadus näolt ja ta viskas tolmuse lambanaha väsinud liigutusega voodile. Isegi ta sõrmed läksid valgeks ja tindiplekid tulid selgemini nähtavale.

«No-no-noh...» pomises Triinu leebudes ja tõi nurgast kokkukükerdatud sukad välja. «Mis need on? Anna, ma pesen puhtaks... Aga kas sa ka tead, mis täna magusroaks on? Mannakreem. Küllap tean, kes meil seda armastab.»

«Sa, Triinu, oled nii hea, nii hea!» hüüdis Vaike ja puhkes äkki nutma.

5

Kui Mari oleks kaks nädalat tagasi pidanud rajooni keskusse sõitma, teinuks ta seda kolhoosi autoga. Nüüd aga tuli tal sõita autobussiga.

Vaikel väljakul, mille ühel pool raekoda ja teisel pool kirik, pani autobuss sõitjad maha.

...part, rajoonikomitee ja tüvõluruumi pool tundi...
...kellaajaga.

...tagasilöödlik unise näoga tütarlaps, teatas, et seltsi-
...Seppel helistas ja tuleb varsti.

Mari istus toolile ja jäi erutusega kuulutama ukse tagant lähedast sammud. Kuid need olid komitee töötajad, kes tõid minipabereid ja heitsid Marile üksikõikse pilgu.

Sis astus uksest sisse mühakavõitu mees, luitunud ülikondlase ja vägevad säärikud jalas. See oli Aleksander Kotsar, rajooni ühe kolhoosi esimees. Too teretas Marit, häirimatult rahulik ilme näol, ja istus ta kõrvale.

Kella üheteistkümnepaiku tuli Seppel ja surus ootajailt kätt.

Sekretär astus Seppeli järel kabinetli ja tuli kohe jälle tagasi. Mari krapsas püsti. Kuid uniste silmadega tütarlaps kutsus Kotsari.

«Temal ei lähe kaua,» sõnas ta rahustavalt, nähes, kuidas Mari nagu pikaks venis.

Mari istus uuesti. See ei ennustanud head.

Taas valdasid teda halvad eelaimused. Seppel kõneles telefonil teel küll lahkesti, kuid mingid muutused on siiski toimunud. Kas või seegi, et Mari sõitis siia tavalise autobussiga, lunastades nõutava pileti. Rajoonikomitee sekretär võttis temast mööda minnes vastu teise jutulesoovija. Nähtavasti pidas ta tolle asja olulisemaks. Ja oleks veel kelle? Kotsari, kolhoosisimehe, kellest rajoonis eriti just lugu ei peetud.

Vassar ei sallinud hästi Kotsarit tema iseseisvuse ning järeleandmatu iseloomu pärast. Ka teised rajooni töötajad ei armastanud Kotsarit, sest viimane tekitas ilmast ilma nende graafikuist tegadust.

Kotsar suhtus rajooni ettekirjutustesse niisuguse näoga, nagu poleks need viivitamatut täitmist nõudvad dokumendid, vaid ainult mustandid, mis vajavad tema, Kotsari, parandusi ja täpsustamist. Rajooni töötajad polnud kunagi kindlad, kas Kotsar hakkab nende poolt kättenäidatud tähtajal kündma või külvama, kas ta külvab rukist või linu maha sel määral, nagu nemad talle ette kirjutasid.

Sel suure, lohakalt põetud peaga mehel tuli tihti taluda rajooni ajalehe kriitikat ja Vassari isalikke manitsusi. Mingi parjekordse kampaania nurjaajamise pärast oli ta saanud parteilise noomituse.

Põdrale näis sageli, et pole enam kaugel tund, mil Kotsar tõlt vallandatakse; ta tundis tolle morni, kangekaelse mehe

vastu mingit soovivat haletsust ja püüdis koosolekuil teda vähem arvustada kui teised.

Aastad möödusid, kuid ebasõbralik ning vastumeelne Kotsar püsis paigal justkui tuulte väntsutatav jändrik mänd tee ääres. Mehega lepitati sellepärast, et ta oskas ots otsaga kokku viia ja lõpetas aasta kasuga. Isegi koelide ekskursioonid saadeti harilikult tema kolhoosi. Mitte just erilise heameelega, kuid tunnistati siiski, et vana Kotsar ebameeldivaile omadustele vaatamata oskab ikkagi majapidamist juhtida.

Ja seesama Kotsar astus nüüd oma raskete sõnnikuste saba taga Seppeli kabineti uksele temast mööda.

Kuid varsti avanes uks, Kotsar tuli välja ja tütarlaps andis Marile märku.

Mari astus väriseva südamega talle tuttavasse tuppa, mille asetses pikk laud koosolekute jaoks. Kui palju kordi oli ta seal istunud selle laua taga istuda!

Seppel tõusis ja astus Marile vastu.

«Vabanda, et ma sind oodata lasksin. Noh, kuidas teil korraldustöö läheb? Jutusta...»

Mari polnud niisuguseid küsimusi oodanud ja tunnistas üles, et ta selle asjaga sugugi kursis pole.

«Tervis logises pisut, pole toast välja saanudki.»

«Kahju... Noh, võta iset. Istu siia.»

Seppel juhtis Mari akna juurde nurka, kus seisid kaks tupe tooli ja ümmargune laud.

Mari teadis sedagi, et sekretärid ajasid siin tavaliselt mõned jutuloolijatega raskemat, südamepuistamise juttu, ise polnud ta kummagi tugitoolil veel istunud. Nüüd siis on seegi käes!

«Tahab mind lohutada,» arvas Mari pehmesse tugitooli vajudes. Tal tärkas jällegi lootus, et asjad sugugi veel nii halvad pole.

Nad istusid. Seppel ei rutanud teda lohutama, jäi rahulikult Mari otsa vaatama.

«Mis siin veel venitada, tuleb kohe juttu teha,» mõtles Mari, vaatas sekretärile otsa ja pigistas välja:

«Mis otsuse sa minu kohta siis teed, seltsimees Seppel? Tule kuulama. Kas käsid sealt ära tulla? Määrad mõnda teise kolhoosi, või kuidas sellega jääb?»

Seppel nõjatus pikkamööda toolileenile, nagu tahaks ta Mari eemalt vaadata.

«Teise kolhoosi? Mispärast?»

Maril kippus äkki hing kinni jääma.

«Nii et — ei? Aga kuidas siis saab?» Mari jäi vait, tal kadus kõik peast...

«Tuleb ikkagi oma kolhoosi tööle jääda,» vastas Seppel rahulikult. «Kas teil seal kommunisti jaoks siis muud kohta polegi kui ainult esimehe oma?»

«Jah, aga ma olen kuus aastat töötanud,» kähistas Mari.

Seppel heitis vestluskaaslasele kiire pilgu ja vaatas maha. Üle ta näo libises rahulolematuse vari; veidi vaikinud, ütles ta sõnu valides leebelt:

«Kuule, Mari... sa oled nähtavasti solvunud... Mõtleme selle asja üle järele. Oleme sinuga ühealised, elus mõndagi kogunud, pole enam noorukesed, peame suutma olukorra endile selgeks teha. Sa tahad teise kolhoosi ja — esimehe kohale? Aga sinule, Mari, ütleme otsekohe välja, polnud see ju jõukohane...»

Mari oleks tahtnud ülekohtu pärast kisendada, niisugune tunne oli tal, kuid rabistas vaid väriseval häälel, ähmiga kõike ümber paisates:

«Miks ta jõukohane pole? Enne olin hea küll, ja nüüd äkki ei kõlba enam. Kui konverentsidel kiideti ja ajalehtedes kirjutati, siis oli küll jõukohane? Kas olen mina tola või eksisid need, kes mind esile tõstsid? Mille eest siis endine sekretär seltsimees Vassar mind parteisse vastu võttis? Ja mispärast nüüd kohalt vallandatakse?»

«Aga su kolhoos, Mari, on rajoonis viimasele kohale langenud...»

«Kas ma pole siis rajooni nõudmisi täitnud? Telefoni helisemise peale kargasin ööselgi voodist. Kotsar viilib teinekord, aga mina olen alati esimese nõudmise peale platsis.»

«Nojah, oleneb sellest, kuidas nõudmist täidetakse, Mari,» Seppel ohkas. «Meie nõudmine, nagu sa tead, on alati olnud üks — kolhoos järjele seada —, see pole kunagi muutunud. Kotsar, ütled sa? Sel mehel on muidugi mitmeid puudusi, kuid üht asja ei saa talle ette heita, nimelt vastutustunde puudumist oma kolhoosnikute ees. Mees on armastusega oma töö juures.»

«Tuleb välja, et minul see armastus puudub? Noh, hea küll,» sõnas Mari raugewa häälega, tundes, kuidas pea ringi käib ja rinnus miski justkui kõrvetab. «Mis siin enam seletada? Las olla teised kõik targad, mina üksi olen see tola. Sa ütle, mis ma siis nüüd pean tegema?»

«Ikka sedasama, Mari, — aita kolhoosi järjele. Abistad Arrot ja juhatust. Juhatusest sa pole ju välja langenud.»

«Seda küll... No aga mis ametis?»

«Selle üle peab aru pidama, sa mõtle ise järele. Sundima sind keegi ei hakka.»

Tekkis vaikus. Seppel süütas paberossi. Sõrmed värisesid tal pisut, kui ta paberossi karbist võttis, üksnes see reetiski ta erust. Seppel polnud oodanud, et Pöder paar nädalat pärast ümbervalimisi sedalaadi jutuga tema juurde tuleb.

Mari istus liikumatult ta ees, käed sules, ja vaatas tõmbilt enda ette.

«Olgu kuidas on, aga see naine on õnnetu,» mõtles Seppel.

Ta lükkas raske tugitooli pisut eemale, astus ümber laua ja kummardus Mari juurde.

«Kohutavat pole midagi juhtunud,» ütles ta katt Mari õlale pannes. «Parteilist karistust sulle selle eest ei maarata. Sul on kõik võimalused edaspidiseks tööks alles. Tuleb sellest õppetunnist oma järeldused teha ja paremini töötada. Edaspidi võid sa jällegi kolhoosi esimehena toole asuda, see tee pole sulle kinni pandud. Kõik on sinu enda teha... Nüüd aga mine rahulikult tagasi kolhoosi ja asu tööle. Annan sõna, et ma kõige lähemal ajal sinna sõidan, ja siis arutame parteigrupis koos Arroga läbi, mis ametisse sa hakkad.»

Nõnda ütles Seppel.

Mari kuulas teda osavõtmatult, ei tõstnud silmu maast ega küsinud isegi seda, millal Seppel kolhoosi sõita kavatseb.

«Ja tead mis veel, Mari... See oma haavumus kihuta kus seda ja teist, see viib sind hoopis suhu ja rappa,» lisas Seppel häält madaldades ja vaatas Marile silma.

Mari oli vaik. Huvasti jättes surus ta lõdvalt Seppeli kätt ja astus ukse poole.

«Ah jaa,» peatas Seppel teda tehtud elavusega. «Tee oma rahvale seal rõõmu — neil päevil saate saeraami.»

«Arro saab selle,» käis Maril valusalt südamest läbi.

«Hea küll,» kostis ta ükskõiksest ja astus tagasi vaatanud uksest välja.

Kui Seppel üksi oli jäänud, hakkas «Külvaja» kolhoosi kujunenud olukord talle tõsist muret tegema.

«Kaks kõva kivi head jahu ei tee,» arutas ta endamisi. Aga mis parata, kui rajooni saadeti nimelt just noor, tulihingeline ja kärsitu Arro, et see iseteadliku, auahne ja kergesti solvava Mari Põdra välja vahetaks. Mõnda teise kolhoosi ei tahtnud Seppel Marit üle viia. Rajoonis polnud praegu vaba kolhoosi esimehe kohta. Ja kui olekski mõni vaba koht, Marit ta sinna

nukuinii ei saadaks. Seppel pidas paremaks, et Mari jääks sellesse «Külvaja» kolhoosi — las maitseb seal ise oma poliitilise vilja. Eks edaspidi näe...

Väljakule jõudnud, nägi Mari Kotsarit salativärvi sõiduauto poole astumas. Ühes käes oli tal portfelli, teises kimp puutoikaid.

«Kirvevarred. Väga head,» ütles ta Marile rahuloleva tooniga. «Nii häid trehvab harva.»

«Sõidad koju või?»

«Jah, kohe, kui raamatupidaja tuleb. Istu peale, viime kohale.»

Autojuht, ilmselt kolhoosi oma, sättis kirvevarte kimbu «Pobeda» pakiruumi. Raamatupidaja, palja pealaega turske mees, tuli ka kohe. Istuti autosse ja hakati sõitma.

«Mina olen töölt lahti. Oled vist kuulnud?» kurtis Pöder, kui nad linnast välja põldude vahele olid jõudnud.

Mari kõrval istuv Kotsar ümahtas midagi.

Nähtavasti ei tundnud too tema elukäigu vastu huvi. Kuid Pöder ei suutnud kõike enam endas hoida, ja kui poleks olnud Kotsarit, oleks ta sellest rääkinud paksule raamatupidajale, kes istus autojuhi kõrval.

Vassari ajal poleks seda muidugi juhtunud. Seppel on uus inimene rajoonis, ei tungi asja sisusse, tahab kõik omaviisi seada. Vassar aga tundis väga hästi rajooni kaadreid, ise ta nad pikkade aastate jooksul välja oli koolitanud. Tema oleks teadnud inimesi hinnata. Lõppude lõpuks pole ju rajoonis kogenud organisatoreid ja spetsialiste ei tea kui palju. Tema, Mari, õppis ometigi terve aasta, riik kulutas selle peale raha...

Kotsar ei lasknud millegagi paista, et ta Marit kuulab, mees istus liikumatult paigal ja hõõrus vahetevahel oma karvast lohuga lõuaotsa.

Kui Mari vaik jäi, hõikas Kotsar äkki raamatupidajale:

«Kuule, Kusta, kas sa poisikestele eile raha andsid?»

Raamatupidaja noogutas saia mugides pead. Kotsari väikesed silmad võtsid jälle ükskõikse ilme.

Marile tuli meelde üks paljudest juttudest, mida rahva hulgas Kotsari kohta räägiti. Ta olevat koolijätsidega kokku leppinud, et need kolhoosi hõberebasefarmi jaoks konni koguk-

sid. Hõberebased on krooksujate peale maiad. Kotsar käskinud poisikestele poolteist rubla konnakilost maksta. Kas neistsama dest poisikestest polnudki praegu jutt? Küsida Mari süiski ei soandanud.

«Kauplen ennast sinu juurde,» ütles ta äkki Kotsarile. «Kas võtad?»

«Sa ei tule,» kostis Kotsar. «Või sa nüüd vähemaga lepid kui esimehe asetäitja või zootehniku kohaga. Need kohad on mul täis. Söökla jaoks oleks hakkajat inimest vaja. Tahan söökla avada.»

«Söökla?» imestas Mari. «Või nii suurelt kohe...»

«Sööklat on hädapärast vaja. Mul juba ehitustöölisi ühe ligemale kakskümmend inimest. Kevadel tulevad praktikandid... šefid, igasugu ekskursioonid. Kui head toitu teeme, hakkavad kolhoosnikudki asja vastu huvi tundma.»

«Toiduvalmistamisest pole mul suuremat aimu,» tunnistas Mari.

«Noh aga mis asja peale sa võiksid hakata? Mul on igale alale inimesi vaja.»

Marile meenus viljapuuaed, mille ta mehe vanemate kodu oli rajanud. Nüüd olid puud juba suureks kasvanud ja andsid kenakest saaki.

«Õunapuude istutamiseks on mul õnnelik käsi. Mu isa oli aednik.»

Kotsari väikesed silmad jäid Marile peatuma.

«Aiandus? Selle asjaga meil kolhoosis just halvasti on. Olen sellele mõelnud, üsna tihti mõelnud. Ja siin, kas tead, poleks jutt ütleme sajast õuna- ja kirsipuust, vaid viljapuuaist, mis võtaks enda alla hektarit künnme. Teha leping konservitehasega ja vedada autodega puuvilja Tallinna, Leningradi. Terve tootmisharu. Miljoniline üritus! Eks ole õige, Kusta?»

«Õige,» nõustus raamatupidaja. «Muidugi, kui seda oskusega teha...»

«Millest ma siis räägin. Muidugi oskusega... Tõepoolest, Mari, kuidas on? See on juba asjalik jutt.»

Kotsar keeras kogu oma toeka kehaga Mari poole, olles valmis pikemalt selle asja üle kõnelema. Mari oli endale pisut pahanegi, et ta üldse oli neist õunapuudest juttu teinud.

Kuid nüüd peatas juht teeristmel auto. Maril tuli maha minna.

Ta tänas ja astus maha.

Kotsar pistis pea välja ja hüüdis talle järele:

Pea süis meeles — see oli meil tõsine jutt!»

Pöder lõi ebamääraselt käega; auto liikus edasi.

«Nüüd seda Kotsarit,» mõtles Mari kibedusega. «Sõidab Pobedaga» ringi. Raamatupidaja teisel kui adjutant kõrval. Hõlavad sööklat. Võivad sindki, Mari, kõrdikeetjaks võtta, kui sul kuhugi mujale minna pole.»

«Olge, et nüüd pole tal enam kellelegi loota. Ainult iseendale. Seppel jättis ta tolle poisikese armu ning helduse hooleks... Arvatult aga pole muidugi midagi head oodata. Ja kui Seppel ei sõidabki, ei muutu sellest midagi. Kõigest paistab, et Arro on otsustanud brigadir Raidi endale asetäitjaks võtta ja viib muidugi oma läbi. Huvitav, mis tööd nad temale pakuvad? Võtta enda hoolde seafarm? Pärast kaugele kostnud kuulsust ja küdulaule sigala sõnnikusse tuhnima minna — hiilgavad väljavaated, pole midagi öelda! Juhtub keegi tuttavaist ajalehe-meestest külastajatetoas peatuma, no mis näoga ta neile otsa vaatab?»

Sääraselt mõtiskledes keeras Mari maanteelt ära külavahele. Oma majale lähenedes nägi ta seina najale pandud rede- lli ja sellel meest juhtmeid sisse tõmbamas. Viiakse telefoni üle!

Mari keeras kõrvale, nagu oleksid need juhtmed tee tõkes- tanud, ja lonkis peaaegu tund aega mööda põlde ringi. Süis hak- kas nälga näpistama ja ta läks koju.

Redel oli ära koristatud, montööri polnud enam näha. Mari astus verandalt läbi ja avas südame põksudes oma toa ukse. Seal, peegli ja raamaturiuli vahel, mustendas suur laik. Mahavõetud telefoniaparaadi taga oli tapeedi esialgne värv säi- tud. Laigu kohal tolknesid peene traadi otsad justkui katki- tud kōõlused. Värvitud põrandale, mille Triinu läikeni puh- tak küürinud, oli jäänud tolmu- saabaste jälgi.

Maril oli tunne, nagu oleks nende saabastega talle lagipähe- astutud.

Ta läks riietekapi juurde ja avas kõheldes kapiukse. Ühel- pool poole riiulil olid tal pudelid koduse kirsinahvka ja viinaga. Mari valas magusat nalivkat kättesattunud kohvitassi ja maitses sellest lonksu. Paks vedelik justkui määris kuivanud suulage. Kaotas kõrvetustunde ja rinnust käis mõnus kuum juga läbi. Ta jõi tassi põhjani.

Järgmisel päeval peeti kolhoosi juhatuse koosolek. Mari läks koosolekule kindla otsusega vahetada Arroga mitte teravaks ajada. Kui olukord juba kord on kujunenud tema vastu, siis tuleb nüüd targu talitada ja püüda uue peremehega ühist keelt leida.

Mari oli pärast eilset kõnelust rajoonikomitees kõik oma võimalused läbi kaalunud. Kas mitte vastu võtta agronoomi kohta, mis kolhoosis praegu vaba on? Diplomit tal küll ei ole, kuid selle eest kauaaegne praktika; pealegi omandas ta kolhoosis meeste koolis mõningaid teoreetilisi teadmisi. Niisugune olukorra lahendus näis Marile enam-vähem vastuvõetav, isegi austav.

Koguneti Mari endisse kabinetti.

Nüüd ei pannud siin keegi enam lilli lauale; plakateid oli seintel vähemaks jäänud, aknalaua vedeleid mingid väikesed hammasrattad, nurgas seisis taimepriit.

Mari kehtas õlgu. Tema ajal oli siin hubasem ja puhtam.

Toolidel võtsid istet juhatuse liikmed: laohoidja Jaan Nõmm, brigadirid Raid ja Sein; Milvi Lepp, uhiuus kirev rüütlipähe seadnud, lehitses akna juures pildiajakirja.

Peeter Arro avas koosoleku Mari jaoks kuidagi harjumatu, ilma tavaks saanud sissejuhatuseta. Ta ei istunud oma laua taha, vaid nõjatus aknalauale ja keerutas käes kulunud hammasrattast.

«Poisike ikka on...» mõtles Mari põlastavalt. «Sa istu oma peremehekohale, pane materjalid andmetega käepärast ja võta väärkas poos, et sind austataks.»

Peeter hakkas kõnelema distsipliinist brigaadides. Töödist sipliin jätab soovida. Eriti Edgar Seina kauges brigaadis.

Seda öeldes vaatas Peeter Seinale näkku. Viimane tõmbus kossi ja jäi tuluselt oma saapaninasid vahutama.

Seina brigaadis jäävad inimesed tööle hiljaks, ei tule mõnikord üldse välja ega täida täpselt korraldusi. Tema, Arro, on Seinalt aru pärinud, kuid too on pehme mees ning lavcerib esimehe ja brigaadi liikmete vahel, ei taha kummagagi vahetada rikkuda...

«Mis mina neile teha saan?» hüüdis Sein vahele. «Pojale, ütleme, annan kere peale, aga mis neile?» Mehe põskedele kis kis tellisekarva puna.

«Just sellest jutt ongi,» jätkas Arro. «Inimesed on lodevaks

lõhnud. Niipea kui pisutki peale käid, toovad kohe ette endist korda. Ütlevad, et see on neil ikka nii olnud.»

Mari Pöder tõmbas pea õlgade vahele ja jäi lause lõppu ootama. Kuid tema nime Peeter ei nimetanud.

«Tuleb distsipliin jalule seada,» sõnas ta pilku üle koosolekute heites. «Milleni säärase lodevus võib viia, seda näitab ilmekalt linnufarmi juhataja Katrin Oru lugu. Tutvusin tema hooletaks usaldatud majapidamisega ja mis ma leidsin? Aruannetest selgub, et iga kana on tal pooles aastast munenud kaksteistkümmend muna! Niisuguse hästi muneva kanatõu kohta, nagu meil siin, on see naeruväärne vähe. Ja sellestki napist munatõugist on tuhat muna ei tea kuhu kadunud. Tegin selle Katrin Oru enda dokumentide järgi kindlaks.»

«Tuhat neid,» vangutas Jaan Nõmm etteheitvalt pead ja puhus punetavad põsed punni.

«Tal peni õgib mune,» hakkas Raid naerma. «Peenelt poputatud kutsu.»

«Minu ettepanek on järgmine: seltsimees Org maksab tuhat muna välja,» ütles Arro. «Linnufarm aga tuleb teise inimese hoolde anda.»

«Saabki koht vabaks,» mõtles Mari endamisi mornina. «Tehakse ehk mulle ettepanek linnutalitajaks hakata?»

Ta ei suutnud ennast enam pidada.

«Puudujääk, kui see on kindlaks tehtud, tuleb muidugi välja maksta,» sõnas ta väärinat hääles alla surudes. «Aga mispärast Katrini asemele peab teise panema, sellest ei saa ma aru. Kas mis muud teed ei ole?»

«Näitlik juhus. Tuleb õpetust võtta,» vastas Peeter. «Selle eest peaks õigupoolest kohtu alla andma. Egas me siin naljale, see on tõsine asi.»

«Noh, võtame kohalt ära ühe, võtame teise, kolmanda... mis sellest siis viimaks välja tuleb?» jätkas Mari õhupuudust tundes. «Inimesed jäävad ju ikka samaks. Kui kaua me neid nii puistame? Nii jääte te lõppude lõpuks täitsa üksikud.»

Kelleltki pääses naeruturtsak. Edgar Sein pani käe ehmunult suu ette. Toas tekkis vaikus nagu enne äikest.

Peeter läks näost kahvatuks, pani hammasratta rahulikult aknalauale ja astus ruttamata laua juurde.

«Esiolgu on see ainult minu ettepanek,» ütles ta laua taha istudes. «Las seltsimehed avaldavad oma arvamist. Arutame lühidelt.»

«Mina ütlen oma arvamise,» Mari tõusis kohalt. «Teie

tulite siia alles hiljuti, aga mina tean Katrini kohta ka midagi muud. Minu ajal töötas ta kogu aeg linnufarmi juhatajana. Mineval kevadel, kui meil söödaga nappus kätte tuli, toitis see sama Katrin, keda te ebaaususes kahtlustate, terve kuu aega kanu omast käest. See, nagu ma näen, teid ei huvita?»

«Millega siin siis kiidelda? See heidab üksnes varju teie kuusimehe tööle. Ei suutnud isegi kanadele sööta kindlustada. Väga näitlik!»

«Ah või heidab varju minule? Lõpuks ometi ütlesite selle õige põhjuse välja!» kisas Mari. «Saan väga hästi aru, millel asi seisab. Te tahate Katrini vallandada mitte sellepärast, et ta halb oli, vaid sellepärast, et mina ta ametisse panin! Eks vallandage siis kõik, keda mina olen kohale pannud. Olen kategooriliselt selle vastu, et Katrin kohalt vallandatakse. Kuulsite? Jah, olen vastu.»

«No saage ometi aru!» kargas Peeter äkki püsti ja ta tumenenud silmad välgatasid. «Saage aru, et see olete teie, kes immesed siin halvale teele on viinud. Olete nad pisikeste meeleheade ja hõlma alt andmisega ära rikkunud. Seda te olete teinud!»

«Kuidas te julgete?!» kisendas Mari. «Kuidas te julgete mulle seda öelda!»

Peeter oli enesevalitsemist kaotamas.

Jaan Nõmm, näost punasem kui tavaliselt, kibeles rahutult toolil. Raid tõusis tooliga kolistades püsti ja astus, kulm kortsus, akna juurde. Ka Edgar Sein tõusis oma kohalt, ei teadnud, kuidas olla, ja mudis nõutult mütsi näppude vahel. Teised jäid ehmunud nägudega istuma. Üksnes Milvi Lepp vaatas Marit rahulikult, nagu muigel.

Peeter sai endast jagu ja pörutas käega vastu lauda.

«Seltsimehed, kutsun teid korrale! Meil on koosolek pooleli, palun kõiki kohale istuda. Seltsimees Pöder, teid palun mitte kisendada. Rääkige rahulikult.»

«Mis asja ma siin veel räägin, kui minu peale rusikaga vastu lauda pörutatakse!» karjus vihast meelestu Mari ja tormas ukse poole. Üle läve astunud, prahvatas ta ukse nii kõvasti kinni, et terve maja vappus.

Raamatupidaja, pikk kõhetu prillidega mees, sööstis toad kotta ja jäi ehmunud pilgul üksisilmi tulivihast Marit vahtima.

Mari jooksis trepist alla. Pikki mehesamme võttes vehkis ta peast krahmatud rätiga, pisarad veeresid põski mööda alla, kuid ta ei pannud neid tähele.

Mari oleks tahtnud kellelegi virutada.

Üle tee kakerdas aeglaselt sitikas. Mari litsus selle suurima mõnuga jala all lõmaks.

Koju jõudes astus ta endiselt ägedal sammul kapi juurde ja avas kapiukse. Tassil oli eilsest nalivkast veel punane rant järel. Mari valas tassi ääreni nalivkat täis ja jõi ühe sõõmuga tilgatuks.

NELJAS PEATÜKK

Septembri algul tulid sajused ilmad. Tinakarva taevas paisus ja vajus madalale, rohelise katuse kohale; korstnasuits nägus segunevat valkjashallide madalalt tormavate pilvedega. Sireli lehtedel püsis kogu aeg märg läige.

Põllutöödel tekkis vaheaeg, šefid olid igavuse pärast kõik vanad ajakirjad läbi lugenud ja põõnutasid lakkades. Mõnuni on uinuda värsketes heintes, kui väljas nahistab vihma sadade! Vahel harva tuldi välja, et vaadata vikerkaart, mis hiiglasirbina kummus üle sinakalt tumeda taevalaotuse.

Pärast sadu tärkas karjamaadel kuuskede all hulganisti kullakarva riisikaid; lehmad nälpisid neid usinalt oma karedate keeltega.

Rahvas ilmus jälle välja päikese kätte ja varsti kees kõikjal vilgas töö. Peeter Arro kiirustas kaotatud aega tasa tegema ja kadus terveteks päevadeks põldudele.

Valminud kaera väli oli muutunud hallikaks, odra varemi trotslikult kikki hoiduvas okaspeades oli iva küps ja pead lõngu langenud. Kõik ootas lõikust, lõikust, lõikust... Rehepeksuplatidel sülitasi undavad viljapeksumasinad põhupahmakaid välja.

Uhel niisugusel kibekiirel septembripäeval tõi Peeter veoautoga kohale kauaoodatud saeraami. See pandi lepiku veerätee lähedale heinaküüni seinale äärde maha.

«Siin on talle paras paik,» arvas Märt, võttis mütsi peast ja pühkis pronksikarva laubalt higi. «Võtame seinale maha, kasvame süvendi, betoneerime ära... Selle saeraami alt saab ehk vana Märcki endale laudu. Mul sauna põrand puha pehkinud.»

«Küllap saame laudu ka sinu sauna põrandaks,» ütles Peeter

«No siis kutsun sind leili võtma,» lubas Märt.

Lookäte puudusel sai Peeter saekaatri ülesseadmise tööle määrata vaid vana Märcki ja sepp Partsi.

Sepp tagus klamberhaake, hiiglasuuri väravahingi ja rihma-rihmu tugesid valmis. Märt kinnitas klamberhaakidega küüni kimpalke ja pani seinale asemele värava paika.

Neil päevil seisis kolhoosi aida laiad ukseid hommikust õhtuni tuletiti lahti. Seal undas tuulamismasin, mida naised korda mööda vändast ringi ajasid. Vili pudenes sahinal alla ja laotaja Jaan Nõmm kühveldas seda hiiglasuure omatehtud lappekõlgu moodi kühvliga. Vahetevahel jutustas Nõmm mesimürgusa näoga midagi, mispeale masina undamisest kostsid läbi naiste naerupursked ja kilked.

Nõmme vanapoolne naine vaatas sel puhul harilikult oma toa aknast välja ja torises:

«Meie va riivatu. Vahi, kuidas silmad teisel kilavad! Ajab pulna suust välja — ja neil hea meel!»

Täie hooga käis töö ka rohelise katusega majas. Siin oli perenaistel sissesoolamine, kuivatamine ja keetmine käsil. Kõike juhtis Triinu. Tünne, astjaid ja pütte valmis seades küüris ja pöördus neid, suitsutas kadakatega, kallast vett sisse ja sumatas vihatu vette kive, mis olid pliidi tulikuuma aetud. Vesi mulises ja vingus, paisates püti külgedele kõrvetavkuuma auru. Priit leksles vaimustusest — küll see oli alles tore!

Triinu äge tööhoog hakkas ka Lainele külge. Noorik pesi kurke ja ta käed lõhnasid tillist. Triinu õpetas teda teisiti kurke minna tegema: mitte mustasõstra-, vaid tammelehtedega, ja rohke kühvlauku.

Ülal ja all köögis toksisid noad — seal lõigati kuivatamiseks õunu; ahjust praepannidelt tuli isuäratavat lõhna.

Askeldava rahmitsemise peale astus ka Mari teinekord kööki. Ta võttis justkui vastu tahtmist juuksenõela ja hakkas kirssidest kive välja torkima.

Ainult Vaike üksi ei puhastanud, lõiganud ega teinud midagi muud. Tal polnud nõu kurkide jaoks, purke keedise ega raha mulkru jaoks. Oli üksnes noore inimese isu — sellest polnud tal puudu. Ja kui Triinu keediselt võetud vahu savikausiga lauale pani, maitses see Vaikele ütle mata hästi. Vahu ära limpsinud, lakkus ta isegi lusika puhtaks.

Kui marjad, kurgid ja seened kodus lõpukorraale jõudsid, võtsid Triinu ja Laine korgid ning läksid metsa uut noosi korjama. Vahel aitas Triinu emal pisikest Vellot kanda.

Metsa minnes astuti vanasse veskisse sisse ja Kai tuli oma punaka koeranässiga ka ühes. Kaiega koos polnud eksimist karta, sest ta tundis hästi ümberkaudseid metsi, rabasid ja varikuid.

Kai viis naised palukametsa, kus samblane pind punetas marjakobaratest. Muudkui kükita maha, pane korv enda ette ja korja see valminud pohli kahe käega lühikese ajaga täis.

Siis läksid Kai, Laine ja Triinu koera kannul tihedasse kuu sikusse. Madalate kuivanud okste all kasvasid siin pesakondadena riisikad, nagu oleks smaragdrohelisele samblale kuldnööpe laiali puistatud. Vello sirutas käekesed välja, et neid noppida, kuid ema ei lasknud; ta pani väikemehe lagedale kohale, et teda mitte silmist kaotada, ja keerles ise küürakil ta ümber. Kui Vello ükskord suureks kasvab, jääb talle kauaks meelde ebatavaline pilt: ema küürutab narmastena allarippuvate okste võlvi all ja paitab kätega pehmet rohelist maad. Umberringi aga helendab mahe roheline valgus.

Tagasiteel mindi raiesmikust läbi, et hiliseid vaarikaid maitsta. Kõrges rohus satuti isegi üksikuile suurtele üleküpsenud maasikatele, mis väiksemagi puudutuse puhul näppude vahel laiali vajusid.

Seppel pidas sõna ja sõitis ühel sajusel päeval kolhoosi. Tulid kokku kolhoosi kommunistid Arro, Raid ja Pöder.

Koosolek peeti nagu juulikuuski esimehe toas.

«Kuulge, seltsimehed,» alustas Seppel, «miks te Marit reservis peate? Katsume kokkuleppele saada. Mis otsusele sa ise, Mari, oled jõudnud?»

Mari sattus algul pisut segadusse, kuid ütles siis, et mispärast ei võiks ta kas või ajutiseltki kolhoosi agronoomi kohale asuda. Koht on täitmata, töötada tuleb, praktilisi kogemusi tal on.

Peeter lõi pilgu maha ja surus huuled tõrksalt kokku.

«Ma ei tea... minu arust ei päästa see välja meid ega ka seltsimees Põtra,» sõnas ta. «Agronoomiks tuleb ikkagi võtta diplomiga inimene. Ühele on juba peatuma jäädud.»

Raid noogutas heakskiitvalt.

Tekkis vaikus. Mari laks näost punaselaiguliseks.

«Mis siis teie ettepanek on?» küsis Seppel Peetrilt.

«Karjamajandus lonkab meil. Miks ei võiks seltsimees Põder kui kommunist eeskujuks olla ja kõige raskemal alal tööle

hakata? Eraldame talle tõulehmad, anname suurendatud soodaportsjonid...»

«Lupsjaks?» nähvas Mari teravalt.

«Jah,» Peeter vaatas talle silma. «Aga miks ka mitte?»

«Sel alal saavad inimesed kuulsaks,» tähendas Raid; sügaval heledais silmis vilksatas sädemeke.

Mari pöördus ära. Sõna võttis Seppel.

Tõepoolest, mispärast ei võiks Mari mõni aeg loomafarmis töötada, kui olukord seal raske on. Ta ärgu arvaku, et seltsimehed tahavad teda karistada või alandada. Vajatakse kogenud energilist inimest. Raid räägib õigust, lüpsjate töö on suures määras. Mari olgu nõus...

Toas tekkis vaikus.

Kostis, kuidas keegi kantseleis kõrge katkeva tenorihäälega telefonitorusse karjus:

«Palun vabandada, kuid mina pole taskukunstnik, vaid ainult raamatupidaja!... Jah, palun vabandust!»

«Noh... kui teist võimalust ei ole. Kuid täna ei ütle ma veel midagi,» lausus Mari tusaselt. «Mõtlen päeva või paar järele.»

Koosolijad vaatasid kergendustundega üksteisele otsa — tõepoolest, las inimene mõtleb järele, enne kui otsustab.

Enne ärasõitu kutsus Seppel Peetri pisut kõrvale.

«Kuulge, Arro... Põdra olukord pole muidugi kiita. Te peate sellest aru saama ja teda abistama. Sellele asjale tuleb läheneda seltsimehelikult.»

«Ega ma olegi midagi, vahest ehk...» kehtas Peeter õlgu.

«Just, just. Ei maksa teda ärritada, ja jõhker käitumine, nagu rusikaga lauale pörutamine, ei anna ka midagi... Sellega ei kasvata kedagi.»

«Millest te seda?» imestas Peeter. «Kust need teated pärinevad?»

«Noh... Mari ise rääkis mulle.»

«Nii see nüüd küll täpselt ei olnud!» süttis Peeter.

Seppel vaatas talle näkku, vaikis ja võttis uue paberossi.

«Noh, hea küll,» nõustus ta rahulikult. «Ma ainult hoiatan teid igaks juhuks.»

Paberossi põlema süüdanud, vaatas Seppel mõtlikult Peetri tusast nägu kõrvalt. Nähtavasti tahtis ta veel midagi öelda.

«Esimeeste kursustel teile vist ei õpetatud, kuidas kangekaelaid iseloomusid kasvatada?» küsis ta suunurkade muigele tõmbudes.

«Ei,» tunnistas Peeter.

«Aga ega sellest ei pääse. Esimehe kohustuseks pole üksnes loomasööda kindlustamine. Tuleb niisuguse raske loomuga inimesi ette, pole parata, peab oskama neile läheneda.»

«Raskevõitu.»

«Aga peab, peab... Ja mis me temaga peale hakkame?»

«Ma mõistan,» pomises Peeter vastu tahtmist.

Oma südames polnud ta Seppeliga sel hetkel sugugi nõus. Mari õpetaja tema tolele tõrksale eidele on? Vähe sellest, et ta temalt mahajäänud majapidamise vastu pidi võtma, mida vististi paar kolm aastat tuleb jalule upitada, nüüd jända siin ka veel tema halva iseloomuga. Ise te, seltsimees Seppel, oleksite pidanud ta õigele teele juhtima.

«Lihtsalt alatu iseloom on sel Maril,» mõtles Peeter pahameelega, kui ta üks oli jäänud. «Keeras kõik omamoodi, karbas ära. Ja nüüd, tuleb välja, pean mina teda mõistma, tema vastu delikaatne olema, teda abistama! Mari ise aga olgu nii häbematu, nagu heaks arvab!»

Päeva kolme pärast nägi Peeter teda õues. Mari riputas musta villase lõnga vihte kuivama.

Peeter küsis, kas ta on juba midagi otsustanud.

«Jah, olen,» vastas Mari väljakutsuvalt, talle otsa vaatamata. «Otsustasin puhkusele minna.»

Peeter jäi murelikult talle otsa vaatama.

«Ma pole kuus aastat puhkust saanud,» jätkas Mari sassilunud lõngavihte harutades. «Aga mul on ometi õigus puhkust saada, eks ole?»

«Seda muidugi,» nõustus Peeter pisut kohtlase ilmega. «Õigus küll jah.»

Üks viht läks lõplikult sassi: Mari rebis kärsitult lõnga, mille viht keskele jooksis ning teised lõngad segi ajas; ja kui ta veel kõvemini rebis, tiris see vihi puntrasse.

Mari tundis Peetri pilku oma kädel, rapsas pahameelset moondunud näoga järsku, ja lõng katkes.

«Küll ma sinuga saan veel päevi näha,» mõtles Peeter endale misi ja ühmas:

«Noh, mis siis ikka, puhake hästi.»

«Täna,» vastas Mari jahedalt ja pööras selja. «Ja teie homme.»

Sellega nende kõnelus lõppeski.

Lauta sigines uus nudipäine Punik.

Laine talutas ta vaheseina taha Mari Põdra valge lauguga lehma lähedale. Punik ohkas sügavasti ja põrnitses umbusklikult ringi, kuid siiski võttis Priidu erutusest värisevate näppude vahelt leiba.

Õhtul tuli Laine lauta, uhiuus lüpsik käe otsas; Triinu oli laugu all talle juba näidanud, kuidas lüpsida.

Valged piimanired langesid sorinal vastu lüpsiku läikivaid külgi. Aga siis jäi piim äkki kinni. Laine püüdis küll kõigest vaest, kuid ei saanud pehmetest nisadest enam tilkagi kätte.

Ta vaatas kohkunult lüpsikusse — kõige rohkem kaks klaasi! Laine ruttas kööki.

«Meid on petetud!» hüüdis ta kibedusega. «Punikul pole piima.»

Triinu pistis lehmale leivatüki suhu, masseeris veidi udarat — ja piim hakkas jälle vabalt lüpsikusse sorisema.

«Punik ei andnud sulle piima kätte, seda juhtub,» seletas Triinu õpetlikult. «Endine perenaine on talle enne lüpsi alati leiba andnud, nüüd on ta sellega harjunud. Piim on hea, paks nagu koor. Näe kui visalt mööda lüpsiku külgi alla valgub. See on hea lehm.»

Kui Peeter koju tuli, jutustas Laine söögilauas talle naeruga sellest, mis temaga oli juhtunud.

Peeter valas ruttamata klaaskannust piima kruusi.

«Oma lehm laudas — see on juba majapidamine,» tähendas ta naljatoonil. «Ja kui maitsev piim — lausa lust juua! Niisugust piima ei saa linnas mitte miski hinna eest. Seal on tuhande lehma piim ühte tsisterni kokku valatud ja pastöriseeritud. Vaata, Laine, juba niisuguse piima pärast üksi maksis maale tulla.»

Laine süütas petrooleumilambi, varjud karglesid nägudel; avatud aknast vaatas sisse pime septembriõhtu. Levis petrooleumi lõhna.

«Seda nüüd küll,» ütles Laine mõtlikult ja keeras lambi kollast sahisevat leeki vähemaks. «Kuid mille poolest meil linnaski halb oli?»

«Aga siin?»

«Ka siin pole viga... Tead, Peeter, kas me ei läheks homme terve perega metsa? Pühapäevane päev.»

Laine elavnes ja vaatas särama lõõnud silmil mehele otsa.

«Homme?» jäi Peeter mõttesse. «Homme peaksin ennast küll tükkideks kiskuma. Tarvis mootor saeraami juurde toimetada, ka rehepeksuplatsile vaja minna. Traktorist, kollanokk, oli täna traktoril lasknud laagrid sisse sulada.»

Peeter vehkis kahvliga, mälus kiruga toitu ning rääkis inimese kohkunud ilmel, et taliviljad pole veel kõik läbi masindatud, aga juba peaks lõpetama suvilja koristamise, sedamööda on kartulivõtminegi käes.

«See kõik poleks veel midagi, aga oktoobri alguseks tahan maksu mis maksab saekaatri käiku lasta, et talveks laudale pöranda alla saaks. Kuid sa ju ei kuulagi mind?»

Laine vaatas käsipõsakil ainiti lambi leeki, tema kulmude vahele oli tekkinud korts.

«Ei, jäin lihtsalt mõttesse,» vastas ta tõsiselt. «Tead, Peeter, varsti saab kuu täis, kui me siia tulime, aga ma pole loodud veel õieti näinudki. Triinuga olen mõned korrad metsas käinud ja sedagi lühikest aega, sest Triinu aina ruttab koju.»

«Lainel on tuline õigus,» mõtles Peeter kahetsusega. «Kogu selle aja on ta siin põõningukambris istunud, pole peaaegu üldse välja saanud ega midagi näinud. Sõpru ja tuttavaid tal siin ka ei ole. Nii see asi ei lahe, tuleb midagi ette võtta.»

«No-noh, Lalla,» sõnas ta naist lohutada püüdes. «Metsa käime tingimata ära ja põldudel ka.»

«Millal? Sa lähed hommikul ära ja tuled pimedaga tagasi. Näen sind ainult söögilauas. Nagu teenija.»

«Kui see kõige kibekiirem aeg mööda saab, Lalla, siis lähed kergemaks. Küll näed.»

«Ja mis siiski oodata on?» Laine tõstis talle karmi pilgu. «Pikad ööd... Istun lastega selle lambi juures siin... Mul tead, pole õieti söögiisugi selle petrooleumihaisu pärast. Olen lapsest saadik elektriga harjunud.»

«Saame, kõik saame — elektri ja raadio,» ütles Peeter rõõmsalt, tõusis lauast ja patsutas naisele heatujuliselt õlale. «Sa oled täna halvas meeleolus.»

Ta võttis magamistoas kähku end riidest lahti. Lapsed magasid juba. Peeter uinus kohe, nii kui pea padjale sai.

Laine vaatas lapsi. Vellol sinendasi silmavalged pisut avahjäänud laugude alt, Priit vähkres unes, ta põsed roosatasid. Laine kohendas lastele tekki peale ja kummardus mehe kohale. Peeter norskas kergelt nagu päeva jooksul rängalt end äravästanud inimene kunagi.

«Mu meesterahvad põõnavad,» mõtles Laine naeratades ja

vaatamata lambi kõrvaltuppa, mis ühtaegu oli söögi-, võõraste- ja lastetoaks. Pani lambi ümmargusele lauale, libistas mõtliku pilgu üle kitsaste seinte ja jäi kuulatama.

Majas valitses niisugune vaikus, et magamistoa lahtijäetud uksest kostis mehe hingamine; laual kahises lamp.

Lainele tundus, et keegi all liigub. Nüüd kolistati midagi, vist nihutati tooli eemale või pandi uks kinni. Ning jälle sammutus... Laine kujutles elavalt, kuidas too ebasõbraliku näoga naine mööda tuba kõnnib, aina millestki mõtleb ja vahetevahel põlglikke pilke lakke heidab.

Neist mõtteist hakkas Lainel kõhe, ta väristas õlgu, istus kusetile ja võttis ajalehe. Kuid leht libises varsti käest maha. Laine ekslev pilk peatus vanal telefoniaparaadil.

Noor naine kujutles juhtmeid, mis maja küljest lähevad pimedasse septembriõösse. Kaks üksildast juhet ühinevad undava magistraaliga, kulgevad üle põldude ja läbi metsade Tallinna telefonikeskjaama pultideni. Valguseküllases saalis nende pultide taga oli Laine kunagi töötanud.

Tollal ei suutnud ta elektrilampide pimestaval valgel ning kiirustavate, kurjade, lõbusate või murelike häälte segus, mis talle vahetpidamata kõrvu kostis, üldse kujutleda, et need juhtmed võivad lõppeda kuskil kaugel pealinnast, majas, mis vajunud ööpimedusse, üksildases toas, kus ei kosta muud kui unist hingamist, petrooleumilambi sahinat ja vahetevahel vargseid summe allkorralt.

Ta oleks võinud praegu toru hargilt võtta, keskjaamaga ühendusse astuda, mõne oma endise töökaaslase või sõbranna häält kuulda, oma nime öelda ja endast jutustada.

Aga mis ta neile jutustab? Kas seda naljakat lugu nudipäise Punikuga? Tema praeguses elus siin katusekambris üksinduses, keset talle tundmatuid võõraid lõhnu paistab isegi säärane tühi asi suursündmusena. Kuid mis huvi pakub see tema endistele sõbrannadele?

«Kui ootamatult see kõik siiski tuli,» mõtles Laine ja mõõtis ebasõbraliku pilguga seinu, millele kleebitud uued odavad tapeedid, mansardkorra madalat lagi ja vana puust telefoniaparaati seinal. Kuidas see juhtus, et tema nüüd siin selle petrooleumilambi juures istub?

Kui ema, kes oskab kaarte panna, aasta tagasi talle seda oleks ennustanud, poleks ta seda uskunud.

Kõiges on süüdi mehe kevadine komandeering. Mehaanikaosakonna saatis tema kui asjatundliku lukussepa šeflusaluse maa-

parandusjaama töökotta appi. Kuu aega töötas ta seal ja tuli aprilli lõpus tagasi, nagu päevitanud, kõhnaks jäänud, kevadiste tuulte pargitud. Peeter oli üle hulga aastate korraks jälle maale sattunud ja just siis, kui kohisesid kevadised veed, kui ärkav maa võimsalt lõhnas ja kõikjal kuldnokad vilistasid. Näis, et ta linnas oli hakanud maa järele igatsust tundma.

Saatust otsekui luuras teda. Esimene, keda ta tsehhi kontoris kohanud, olnud parteiorganisatsiooni sekretär. Viimane jutustanud talle eelmisel päeval toimunud parteikoosolekust. Maale tööle minna soovijad andnud oma nimed üles. Partorg olnud nimestikku rajooni saatmas. Ja siinsamas kontoris siis pörutanudki Peeter rusikaga vastu lauda ja palunud, ilma et oleks naisega nõu pidanud — see oli nii väga tema moodi —, lõk kele löönud pilgul ennast tagantjärele nimekirja võtta.

Hiljem tunnistas ta naisele, et partorg polnud alguul nõus. Ka tsehhiülem protesteerinud, kui ta sellest teada saanud, aga... kui inimene kangust ajab, mis teda siis jõuab tagasi hoida? Nimestik, milles oli ka Peetri nimi, saadeti rajooni.

«Saad aru, mul lihtsalt polnud aega sinuga nõu pidada,» seletas ta süüdlaslikult silmi pilgutades Lainele. «Tuli otsustada paugupealt, kohe sealsamas.»

Tagasi hoidma Laine teda ei hakanud, seda mitte. Peeter maalil kõigest hingest kaasakistuna maaelust nii toreda pildi, oli sellest nii vaimustatud, et Laine ei tulnud mõttesegi teda keelitama hakata. Tal oli selge, et suure kolhoosi esimehe kohale asumine on Peetri kui kahekümne seitsme aastase lihtsa lukusepa elus tähtis ning julge samm. Oma unelmais ta juba nägi, kuidas rajoonis kõik tema meest austavad ja hindavad. Ta nägi ka keset lilli sireleisse uppuvat uut majakest, kujutles endale pühapäevaseid lõbusõite külgkorviga mootorrattal või lahtise autoga. Peeter hakkab saama head palka.

Tookord olid sinetavalt selged aprillipäevad, tema ja Peeter kõndisid erutatuina ringi nagu esimese armastuse uimas, käisid teatris, tegid kahekesi pikki jalutuskäike; Peeter tõi koju urbaanidega pajuoksakimpe ja esimesi lumikellukesid.

Ja nüüd siis on nad siin.

Laine ei tundnud praegu nentle aprillipäevade pärast kahetsust, sest ta oli kindel, et paremad ajad on alles ees. Tal polnud kahju ka Peetri järsust otsusest maale elama asuda. Laine vaid imestas ja oli veidi rahutu.

Ta teadis, et raskusi tuleb, kuid nägi neid heroilises valguses. Seal veavad nad mehega kahekesi palke oma tulevase maja

jaoks, tema istub koos mehega ööd läbi üleval, aidates arundeid ja pabereid korda seada, Peeter haigestub ja temal tuleb meest asendada, põldudele sõita ja korraldusi teha.

Tegehkult aga tuli välja, et Peetril pole hoopiski mitte niisugust abi vaja. Ta vajab lapsehoidjat ja köögitüdrukut.

Kõigega võiks veel leppida, kui poleks all seda naist oma vaimulikkusega. Puhuti näis Lainele, et iiveldama ajav hais ei tule seintest ega petrooleumist, vaid Mari vihavaenust, immitseles üles labi põrandapragude.

Ja ärev kartus tuleviku pärast pugus vargsi Laine südamesse.

3

Mari astus all nimme kõvasti ja nihutas kolinal toole, et vältida kostvaid hääli summutada. Aga mida ägedamalt ta neid summutada püüdis, seda selgemini kostsid rasked mehesammud ja laste jalamüdin.

Nende hääle järgi teadis Mari alati, mis ülal toimub. Millal lapsed ärkavad ja mürama hakkavad, millal Laine kartuleid peseb ja tulehakatuseks pilpaid kisub. Mari teadis, millal Peeter Arro koju tuleb ja millal ta õhtust sööb.

Mahavõetud telefoniaparaadist seinale jäänud tumeda laigu kattis Mari kalendriga kinni, kuid kalender oli väike — alla ja üles jäid tumedad triibud. Minevikku meenutades torkasid need alati valusalt silma.

Kui Peeter telefonil kõneles ning ta kõlav bariton selgesti alla kostis, läks Mari näost tuhakarva. Ta mõtles vihaga: mis mehel viga, poetas enda siia valmis pessa, mille tema, Mari, oli soetanud. Veoauto, mille Arro ära remontis, oli rajooni kolhoosides üks esimesi. Maril maksis tulist vaeva, et see «Kül-vaja» kolhoosile välja võidelda, ja ta oli selle üle uhke. Ning need kaks teist veoautot — või needki kerge vaevaga saadi! Nagu telefongi, mille Arro temalt ära võttis. Mari läks veel tookord rajooni sidekontori ülemaga selle pärast tülli, kuid sundis meest siiski igasse brigaadi ja ka endale koju telefoni üles panema.

Ükskord nägi Mari, et teel liigub auto saeraamiga.

Mari mõtles kibeda meelega, et ka sellega tal ei vedanud, sest saeraam oli ammugi välja tellitud, kohale toodi ta aga nagu kiuste alles nüüd, Arro ajal. Rahvas peab seda muidugi Arro teeneks. Viimane tuli ju siia tema vigu ja hooletust paran-

dama. Tema, Mari jaoks vaatas isegi töökoha karjauldum valmis... Kui lehmadega rajoonis esikohale jõudagi, peetakse seda jällegi Arro teeneks. Et vaadake aga, nüpea kui mees käed külge pani, hakkas asi kohe vedu võtma... Ei, seltsimees Arro, Mari Pöder juba sinu pilli järgi tantsima ei hakka, egas ta mõni kalts ole... Ei hakka tema oma vaevaga sulle kuulsust koju kandma!

Jällegi tundis Mari, kuidas tal kurgus kipitama hakkab. Ta astus kapi juurde ja kolistas klaasidega. Nalivka oli ammu ära jooknud. Mari valas napsiklaasi viina ja kummutas selle nägu krimpsutamata kõrist alla.

Olgu kuidas on, aga ta ütles ikkagi Arrole kõigi juuresolekul suu sisse, mis ta temast arvab. Ja see, et ta puhkusele taipas minna, on ka õige. On aega mõelda, kuidas edasi olla. Aeg annab head nõu. Aeg kõik asjad arutab, küll ta näitab ka ära, milline organisator too Arro õige on. Seegi on veel lahtine küsimus. Kuuldub näe, et mees kavatseb normipäevade tasu vähendada. Kuidas see kolhoosnikutele meeldib? Küllap tulevad veel Mari Põtra meelde.

Puhkusel olles tõusis Mari tavaliselt hilja, tõmbas vana, võidunud kraega hommikumantli selga ja logeles mööda maja ringi. Äkki oli tal nii palju vaba aega, et ta ei teadnud ise ka, mis sellega peale hakata. Istus tundide kaupa köögis, torises Triinuga ja kamandas teda, jõi vahel harva tassi kohvi ja elavnes veidi ainult siis, kui pikakoivaline, päikese põletusest keti tava ninaga tütarlaps tuli ning posti tõi.

Mari jälgis kannatamatult kirjakandja päevitanud käsi ja küsis, kas talle kirja ei ole. Ta ootas teadet tütrelt, kes pärast suvist koolivaheaega jälle linna oli läinud. Peale selle võis ka Seppel kirja saata. Marile näis see mõeldav.

Teada saanud, et kirja ei ole, võttis ta pettunult ajalehe ja luges seda kaua, rida-realt, nii, nagu ta varem oli lugenud käskkirju.

Kui rajooni ajalehes sattus silma mõni tuttav nimi, luges Mari tähelepanelikumalt, aga nüpea kui märkas, et tuttavat kiidetakse, pani tussaselt ajalehe kõrvale.

Lõuna alla jõi Mari ühe või paar napsi viina, see andis isu. Pärastlõunased tunnid veetis ta kõval sohval, kudus või lihtsalt tukkus, ärgates tihti laste trampimisest pea kohal.

Mari oleks tahtnud tüdrit pühendada kõigesse, mis südames pakitses; ta võttis sule.

«Ingrid, mu kallid tütar!» alustas Mari ja jäi mõttesse.

Et ta töölt lahti sai, seda tütar juba teadis, kuid viimasest kokkusaamisest Seppeliga ja tülist Arroga juhatuse koosolekul polnud tal veel aimugi.

Mari kavatses neid sündmusi kirjeldada üldjoontes, mitte liiga teravalt, nagu neist tohib jutustada viieteistkümnenda aastasele tütrele, et teda mitte roopast välja viia. Samal ajal aga oli tal kange tahtmine kellelegi kaevata ning seletada, kui ränka ülekohut talle on tehtud. Mari pigistas sulepead näppude vahel ja püüas aru, kuidas kirja alustada.

Taas tuli tal peensusteni meelde ning ta elas veel kord läbi kohtumise Seppeliga. Uisapäisa oli ta tormanud Seppeli juurde uut kohalemääramist saama, aga teda ei kavatsetudki kuhugi määrata. Millise narrikesena võis ta Seppelile näida! Värsinat kaunid Maril üle keha, kui ta sellele mõtles.

Meenusid tusatujuline tagasisõit Kotsari autos, mahavõetud telefonist jäänud tume laik seinal, tüllimine Arroga ja lõpuks kõnelus parteilaste grupis, kus pärast kõiksuguseid ilusaid ning kõlavaid sõnu tema kogemustest, kohusest ja võimalustest talle ette pandi asuda tööle... lüpsjana.

Mari istus mitu tundi laua taga, kuid paberile ei ilmunud ainustki sõna. Kirjakirjutamine lõppes sellega, et Mari astus jälle kapi juurde ja võttis pudeli välja.

Ühel viimastest septembripäevadest, mil puudelt krabinal langesid lehed ja hakiparved valju kisa kuuldavale lasksid, sai Mari Triinult teada, et Arro kavatseb järgmisel hommikul esimese palgi laudadeks saagida.

See teade pani teda imestama, kuid torkas ühtlasi valusalt südamesse. Nii kade kui ta Peetrile majapidamise asjus ka oli, kuidas ta ka tema võidutsemist vihkas, tuli tal äkki kange tahtmine saekaatri käikulaskmist vaatama minna.

Varavalgel ärgates jäi Peeter kuulutama laste ja naise unist hingamist. Lagi lõi esimestest päikesekiirtest roosatama. Mis siis eile õigupoolest juhtus, miks süda nii rõõmus ning elevil on?

Kui see talle meelde tuli, tõusis ta kähku voodist, püüdis hiljakesi rüetuda, et mitte teisi äratada, ning otsis köögis välja leiva ja kannu piimaga.

Viie minuti pärast oli ta juba teel saekaatri poole.

Rohi oli õisest kahukülmast valge. Peeter mõtles erutusega,

et nad lasevad saekaatri käiku parajasti viimasel hetkel: nüüd jõuavad nad enne lume tulekut laudale veel pöranda alla teha. Nii viisi täidab tema oma esimese lubaduse. Pärastpoole saevad nad siis kogu pika talve laudu ja planke uue lauda jaoks. Võtavad kauges metsas puid maha ja veavad saekaatri juurde. Lumme tallatud teed ning rajad kulgevad saekuuri juurde lepiku ääres. Hakkab pöriseva mootori, hajutades ümberringi valitsevat unist vaikust, pistavad vinguma saed, kostab inimeste hääli, naeru, tundub nafta ja tubakasuitsu lõhna, levib inimeste sooja. Kõik need hääled ja lõhnad — see on elu...

Esiailgu töötavad nad siin ainult kolmekesi: tema, Märt ja Jaagup, aga kui palke kokku vedama hakatakse ja töö tahtuga lahti läheb, siis on siin kenakesti inimesi vaja.

Kärsitu erutusega mõtles Peeter sellele ajale. Siis, arvas ta, saavad kõik kolhoosnikud siin aru, mida tema tahab ning taotleb. Kaatri saagide äge vingumine ütleb igaühele selgemini kui mis tahes sõnad, et ta pole tulnud siia nalja tegema ega ka endise riiaka perenaisega vägikaigast vedama. Ta on tulnud siia ehitama.

Saekuurile lähenedes Peeter imestas: noorukid ja naised vahtisid lahtisest kuuriuksest sisse, kostis valju juttu.

Peetri kulm tõmbus kortsu. Ta tahtis saeraami ilma kärata ning pealtvaatajateta proovida. Mine tea, kuidas see töötama hakkab. Seepärast tegi ta eelmisel päeval korralduse, et Parts ja vana Märt üksi siia tuleksid. Nüüd aga pea siin kas või miltingut. Saekaatri käimapanek oli rahvale kuidagiviisi teatavaks saanud. Polnud parata. Peeter astus kuuri juurde ja teretas kolhoosnikuid. Talle vastasid korraga viis-kuus häält. Vilksatas Milvi Lepa tedretähniline nägu.

«Tulin sul sõnasabast kinni võtma, peremees,» ütles Milvi lõbusalt. «Sa lubasid esimesed lauad meile, lauda jaoks. Nüüd näe kardamegi, et keegi meist ette jõuab.»

«Mis öeldud, saab tehtud,» kinnitas Peeter.

«Hehee, las lunastavad enne välja!» protesteeris Märt kavalalt muheldes. «Neil ju polegi, millega lunastada.»

«Selle taha asi seisma ei jää,» kinnitas Lepp trotslikult. «Kui aga laudu tuleb!»

«Kohe näha, et soliidne tellija,» elavnes Jaagup Parts. «Kas käsiraha ka saaks?»

«Kaubad teeme pärastpoole kindlaks,» katkestas Peeter jutu.

«Kuidas on, Märt, kas paneme käima?»

Märt muutus tõsiseks ja viskas paberossiotsa minema.

«Mis seal enam oodata. Aeg on käes.»

Vaadati veel kord mootor hoolikalt üle, kontrolliti ülekanne, saagide kinnitust ja veeretati männipalk kârule.

«Hääles nagu köstri viiul,» oli Märdi otsus. «Pole muud kui läa käia.»

Peeter jälgis teraselt Märti ja Jaagupit. Talle näis, et mehed varjavad lõbusa lõõpimisega oma erutust, ja see lähendas teda neile. Ka tema ise oli erutatud: saekaatrisse on maetud tükk raha, see on nõudnud hulga tööjõudu, sellega on seotud nii palju lootusi ja lubadusi. Peetril polnud varem juhust olnud saeraami kokku monteerida ja ta oli nii mõneski asjas usaldanud Märti. Aga kui Märt äkki on uisapäisa talitanud?

Pealtvaatajad tunglesid väravate vahel. Peetrile paistis, nagu oleks ta Mari Põdra nagu märganud.

«Lase käima!» hüüdis ta ja hüppas saeraami juurde.

Puusi kuur lõi töötava mootori rütmikalt mürtsuvaist häälestest knjama, levis kanget naftalõhna, kuuriseinad võbisesid pingult.

Saagide teravad hambad tungisid vingudes vaigusesse männitüvesse. Mootori rappumine kandus palgile edasi.

Peeter jälgis murelikult saeraami tööd. Miski oli korrast ära, kuid ta ei saanud aru, mis just.

Äkki pistis Märt kiruma ja tõstis hoiatavalt käe. Parts lülitas mootori välja. Märt napsas maruvihaselt vandudes värskest saepurust sae terava läikiva hamba.

«Nii murrame kõik hambad välja. Sa nägid, Peeter? Palgi etteandmine jääb hiljaks, kui saed juba kolmveerandi peale on alla vajunud. Söögu mind susi, kui see nii pole! Vaat kus madu!»

«Viiul halvasti häälestatud,» tähendas Peeter. «Köster mängib poogna kannaga ja rebib keeled puruks.»

«Ja kogudus ei anneta niisuguse mängu eest punast krossigi,» lisas Jaagup mootori juurest murelikult.

Kuuriväravate juurde oli rahvast juurde tulnud, kostis jutu-uminaat.

«Võta võtmed,» käskis Peeter. «Selle seame üks-kaks-kolm korda.»

Poole tunni pärast hakkas mootor uuesti pöriseva, jällegi lendas raami alt saepuru.

«Paremaks nagu pisut läks, aga palk jääb ikka veel hiljaks,» ütles Peeter ja tõstis käe.

Saed jäid seisma. Jälle klõbistati võtmetega.

«Sattusid oksa peale...: saag seda ei võta,» ilmselt nõrkus keegi pealtvaatajate hulgast.

«Andke neile teine palk ette.»

Märt saatis hävitava pilgu pealtvaatajate poole.

«Noh, veel kord,» kamandas ta.

Peeter, kes saeraami ja palgi vahetusele oli kummardunud tõstis pead, et paremini tabada saagide allalaskumise momenti, kuid tundis äkki valusat hammustust vasakus käes.

Ta tõusis kohe sirgu ja silmitses ehmudes oma kätt. See, mida nägi, tundus talle pentsikuna: esimene sõrm paistis uskumatu lühike, see jooksis verd. Tilgad langesid kollasele saepurule.

Keegi hõikas midagi valjusti, mootor jäi seisma, laksatas korra veel rattarihm ja kõik jäi vaikselt.

Märt askeldas Peetri ümber ehmunud näoga ja tuustas ähmiga oma taskutes.

Uuesti sõrme vaadates tundis Peeter, kuidas tal kõrvus kummaliselt hakkab ja silme ees virvendama lööb. «Ei maksa vaadata,» lausus ta endamisi ja suunas pilgu ukse juures tungivale rahvale. Seal sagiti nõutult ja kõneldi läbisegi.

«Munakilega kinni tõmmata!... Kilega, ütlen ma,» hüüdis keegi vanaeist.

Äkki sattusid Peetri silmad Mari Põdra pilguga kokku.

Näost kahvatuks läinud Mari vaatas üksisilmi talle otsa, kuid kaastunnet Peeter ta pärani silmis ei tabanud. Naise virilale grimassile tõmbunud huuled näisid nagu öelda tahtvat: «Noh, poisike, kas said mängust isu täis? Lõikasid endale sõrme?»

Peeter raputas pead ja pöördus ära.

Lõpuks leidis Märt musta taskuräti ja rebis selle pooleks, kuid nüüd lükkas Milvi Lepp ta kõrvale ja hakkas kähku sõrme marliga kinni siduma.

«Puhas, alles eile keetsin läbi,» pomises ta kannatajalikult nagu krimpsutades. «Pole viga, peremees, juhtub hullematki. Seon esialgu kinni ja jooksen telefoni juurde.»

«Pole vaja,» keelas Peeter resoluutselt. «Tõmba kõvemini kinni, ära karda.»

Pingule tõmmatud sideme all läks esimene terav valu justkui üle, sõrm jäi tuimaks.

«Lase käima, Jaagup!» käskis Peeter. «Proovime veel kord.»

Jaagup vaatas kõhklevalt talle otsa, tammus jalalt jalale, kuid pani mootori siiski käima.

Lõunaks hakkas saeraam nagu kord ja kohus töötama. Teraslehed lõikusid jõudsalt palgi sisse, värske tuulepuhang paiskas

saepuru õhku ja keerutas ringi. Männipalk venis saagide ette tombudes sügavamale ja sügavamale kuuri.

Rahvas liikus palgi järel justkui oheliku otsas kuuri. Keskendunud ilmel jälgiti, kuidas saed kiirete järskude sööstidega palki purevad.

«Aga kas sellel katuselaaste ka saagida saab?» küsis eidekese hülil Peetri selja taga muretselt. Peeter pöördus ümber ja nägi vana Kaie.

«Ka katuselaaste võib saagida,» vastas ta valju häälega. «Ära muretse, Kai, küllap oled mul mees.»

Märdi märguande peale seiskas Jaagup mootori. Kolhoosnikud trügisid palgi ümber. Märt tõmbas kinnitused ära ja palk lagunes laudadeks. Levis vaigu lõhna.

Kostis heakskiitvaid hüüatusi.

Märt süütas sigareti, kõõritas kavala näoga Peetri poole ja ütles:

«Õigupoolest peaks esimest palki niisutama, nii on kombeks. See justkui ikka peremehe kohus.»

Peeter ei jõudnud vastata, sest inimeste selja tagant kerkis Milvi Lepa käsi ja pani pudeli viina värskest kollakale laua küljele.

«Selle taha asi seisma ei jää,» ütles Milvi muigelt näoga. Kui aga laudu saaks.»

«Tellija teeb välja,» teadustas Märt ja lõi osavasti korgi pealt. «Rüüpa, peremees, sulle kulub see praegu marjaks ära.»

Arro rüüpas lonksu ja andis pudeli Märdile tagasi. Too tõstis pudeli väarikalt suule ja andis pärast Partsile edasi.

«Niisuta kõri, Jaagup. Olgu kuidas on, aga täna polnud see enam setuka rautamine, vaid panime terve tehase käima.»

Peeter otsis Mari Põdra, kuid ei leidnud teda enam. Oli vist ära läinud. Ta oleks äkki kangesti tahtnud, et Mari näeks neid vaigust lõhnavaid laudu ja kuuleks kolhoosnikute rõõmsaid hüüatusi ning nalju.

Ägeda erutuse asemel tundis Peeter nüüd väsimust, käsi andas närivalt valutada. Ta astus saekuurst välja värske õhu kätte.

Tema juurde tuli vana tallimees Piilbaum, värskest murtud hobusevits käes.

«Sõidame, peremees,» sõnas tallimees. «Panin täku ette, see kihutab ruttu sinna.»

«Kuhu?» imestas Peeter.

«Kuhu siis mujale? Arsti juurde noh.»

Kõrb täkk oli rakendatud kaherattalise kummirehvidega kan- riku ette. Peeter heitis pilgu marlisse mässitud verisele käele ja ronis kuulekalt kaarikule.

Tuline täkk pistis hoogsalt traavima; meeste pilgu eest libi sesid mööda hallid kõrrepõllud, kolletavad kasesalud ja vanad pooleldi raagus pajud tee ääres.

Jahe tuul lõõtsus näkku. Peeter hingas ahnelt kartulivarte ja mahasadanud lehtede teravatest lõhnadest immutatud sügisest õhku sisse.

«No aga kuidas siis sina, Piilbaum, saeraami juurde sattu- sid?» tuli Peetril äkki meelde küsida.

Tallimees võttis imestusest isegi piibu suust.

«Ise sa ju mind kutsusid, seltsimees Arro.»

«Mina? Kes sulle seda ütles?»

«Kes? Mari Pöder.»

«Aa... Noh, hea küll,» noogutas Peeter pead. «Mul polnud lihtsalt enam meeles.»

Rajooni poliklinikusse jõuti õhtuks. Suurt kasvu naisvelsker, kellel lõuaotsas soolatüügas, harutas külgekleepunud verise marlinartsu lahti, vaatas haava üle ja võttis hargilt telefonitoru.

«Tuleb kirurg välja kutsuda,» ütles ta Peetrile.

Peeter tundis end naisvelskri tõsise pilgu ees süüdlasena, püüdis sõrmele mitte vaadata ja jäi kannatlikult ootama. Lõh- nas eetri ja joodi järele, seinad särasid pimestavalt valgeina. Peeter unustas sisse tulles saepuru saabastelt maha raputada ja tal hakkas nüüd piinlik.

Tont võtaks, sõrmest tuleb vist ilma jääda. Ebausklik inimene oleks selle õnnetuse Mari Põdra kurja silma süüks ajanud. Aga esimese palgi saagisime täna ikkagi ära. Huvitav, kas ka Mari seda nägi?

Tuli kirurg, vimmas turja ja meelekohtadest halliks mine- vate juustega tõsine mees. Tema järel astus sisse kõhnuke õde. Peeter juhiti valgesse puhtusest säravasse kõrvaltuppa.

Kirurg ja õde õiendasid tema kae juures, arstiriistad kõik satasid vastu klaasi, eetrilõhn läks kangemaks. Arst justkui raius mingeid katkendlikke sõnu. Oli väga valus.

Peeter vaatas aknast välja. Kabinet asus teisel korral ja Peeter ei näinud siit Piilbaumi kaarikut väljakul.

«Tea kas Piilbaum hobusele kaeru kaasa võttis?» mõtles ta valu pärast hambaid kokku pigistades.

Viimaks ometi sidus õde mähise ümber, valu andis pisut parele.

«Kuidas see teiega juhtus?» küsis kirurg nüüd juba teist- suguse, tavalise häälega. «Sõrmed, peab ütleva, pole siiski puu- võsud, et muudkui kasvavad uued.»

Peeter jutustas väsinud häälega, kuidas asi oli.

«Ja tegite niisuguse sõrmega veel tööd ka?» imestas kirurg. «No teate, te olete õige naljamees...»

«Tassisin teile siia saepuru sisse,» pomises Peeter ja vaatas pörandale.

«Pole viga.» Arst kõõritas kollasele linoleumile. «Nagu öel- dakse — kes tööd teeb, see mustaks saab.»

5

Kaskedelt polnud lehed jõudnud veel langeda, kuid juba hiilis oktoober ligi ja laotas taevakummile halli marli; kõrre- põldudele ja libedatele teedele piserdas lakkamatult peenikest vihma. Vahel harva tubistasid külma tuule hood ja rebestasid puhevile paisunud taevalaotust; rebenenud pilvede sinavaist vahedest voogas siis maa peale päikesesära. Kuid seda polnud kauaks.

Ühel päeval, kui oli jälle niisugune muutlikult tuuline ilm, mil pilvevarjud päikesepaistevööte kattes mööda maad kihuta- vad ja õhus umbrohuseemnete ebemeid lendab, kuulis Triinu pikaldast kruuksumist. Ta tõstis pead ja nägi lõunasse lenda- vate kurgede kolmnurka. Kureparve juht sõudis pikka ning tähtsalt tiibadega.

Triinu mõtles, et näe ongi talv varsti ukse ees — kes seda siis paremini teavad kui linnud —, aga Julius-pojalt ei tule ikka veel kirja. Viimases kirjas ta küll teatas, et kolib varsti uude korterisse. Aga sellest on ka juba kuu aega tagasi. Mui- dugi, või see kolimine nii lihtne asi on, seda teadis vanainimene oma pika elu kogemustest. Parema on kolida soojal ajal kui talvel — külmaga võivad pudelid ja purgid sissetehtud mar- jade, puuviljade ja marinaadidega lõhkeda.

Triinu ihkas nüüd päevast päeva aina rohkem poja poole elama, sest Mari oli viimasel ajal hoopis õelaks läinud, nii kui sõna ütleb — justkui hammustab. Ja viinast hakanud lugu pidama. Tema, Triinu, lipaku iga jumalapäev viina järele, kuhu niisugune asi nüüd vanas eas talle veel kõlbab? Oma kadunud mehelegi ei käinud ta kunagi viina toomas.

Ainult ülemise korra elanikest on kahju: nii kena rahvas, eriti noorik oma lastega. Ka Vaiket on kahju jätta — kes tal siis veel vahel harvagi kõhu täis söödab?

Laps, täitsa laps alles. Hiljuti anti teisele normipäevade eest rukist. Kõigest kaks kotti saigi ja neistki andis teise Triinule. Ülejäänud puistati lihtsalt koja purka põrandale. Ei saanud see hunnik küll kuigi kõrge.

Mari tuli askeldamise ning kobistamise peale toast välja ja heitis viljahunnikule põlastava pilgu.

«Uus peremees ei paista teid just hellitavat,» ütles ta Vaiketele. «Üks on kindel — sinu hõberebane võib rahulikult farmis edasi kasvada.»

Vaike tuju oli rikunud, ta ei lausunud sõnagi.

Ükskord koputas Peeter Arro ise Vaike uksele ja küsis lõbusalt:

«Noh, kas hakkame raadiot üles panema?»

Vaike ei suutnud rõõmu tagasi hoida.

Ja plekk-katusega majas hakkaski ootamatult kõlama valge muusika.

See oli nii harjumatu, et majas jäid kõik kuulatama: teisel korral vehkis Laine rõõmsalt kätega ja lapsed pistisid tantsuviisi taktis hüppama ning kekslema; Triinu jättis köögis nõudepesemise katki, Mari aga kehtas vaid arusaamatuses õlgu.

Raadio üürgas väsimatult terve öhtu. Anti edasi lõbusaid tantsulugusid ja tundeõrnu laulukesi.

Sellest öhtust peale mängis raadio iga päev. Mida pikemaks ning pimedamaks muutusid oktoobriõhtud, seda ägedamini ja bravuursemalt üürgas raadio.

Videviku hakul sõitis poriseks pritsitud mootorrattal kohale Reinhold Arn. Harilikult tõi ta kaasa oma sõbra, noore militäri, kellelt tuli kõlbi vee ja saapaviksi lõhna. Miilitsamees lagistas tihti naerda, kusjuures ta punapõskses näos välkusid võidukalt terved valged hambad. Tuli zootehnik Helgi, pikk nukker tütarlaps. Jättis kandekoti ja pika säärega porised kummikud kotta rukkihunniku kõrvale, võttis kotist kingad ja pani jalga. Astus sisse veel üks ja teine ning lõbus tantsupidu algas. Kesköö paiku kostis taas mootorratta põrinat. Varsti kadus see kaugusse. Laine tundis voodis lamades veel tükk aega läbi seinte ja akende tuppa imbunud teravat bensiinivõngu.

Sügis kooris paljaks kauged metsasalud ja sirelipõõsad maja ümber. Maja paistis nüüd kaugele maanteele. Busside ja autodega möödakihutavad sõitjad mõtlesid pimedas sügisöös helen-

davaid aknaid vaadates: kui rahulikult ja hubaselt nende akende taga elatakse, kui hea, mõnus ja soe seal on! Sõidust tulpinuina ihkasid nad koduse tule juurde istuda ja puhata.

Ent veel lõbusamana paistis elu siin kulavaheteelt, mis otse maja eest läbi läks: lahtisest õhuaknast kostis muusikat, kinnitatud aknal vilksatlesid tantsijate kogud ja seintel karglevad varjud.

Ja kes oleks võinud arvata, et majaelanike vahel ei valitse mitte kuigi hea vahekord, et Mari Pöder hoidub ülemise korra elanikega kokku puutumast, Triinu Lilander aga muust ei unis- tugi kui sellest, et rutem siit minema saada, kuna see maja on nagu ajutine peatuspaik sissesõitjail.

Ka Peeter nägi kurgede äralendu. Veel samal päeval käskis ta rutata laudade vedamisega lauda juurde, pidas Raidi ja teiste puhutuse liikmetega nõu ning määras remondipäeva kindlaks.

Mari sai Triinu kaudu sellest teada.

«Seal jätkub neil tööd lume tulekuni. Kuhu nad lehmad nii kauaks panevad? Lihtsalt rahvale naeruks oma remondiga!»

«Otsustatud kahe päevaga kõik ära teha,» seletas Triinu. «Tuleb inimest kolmikümmend, puhastavad poole lauda ära ja sellele hakatakse kohe põrandat panema. Lehmad aetakse sellest poolest ajutisse aedikusse. Järgmine päev tehakse sedasama teise poolega. Ühesõnaga, remont käigu pealt.»

Mari turtsatas ja pöördus kõrvale.

Peetri poolt remondiks määratud päeval vaatas Mari hommikul kõigepealt, mis ilm väljas on. Vihma ei sadanud. Mari meel muutus tusaseks — jälle Arrol vedas.

Ta nägi läbi akna, kuidas Peeter, pikad kummikud jalas, majast välja astus ja hommikuhämarusse kadus.

Lõunale Peeter ei tulnud. Uhkus ja enesearmastus ei lubanud Maril vana lauda juurde vaatama minna, muidu inimesed võivad viimaks mõelda, nagu otsiks ta ettekäänet, et Arroga ära leppida. Kuid ta ei suutnud kannatada ja saatis Triinu kuulama, kuidas seal läheb.

Poole tunni pärast tuli Triinu tagasi ja tõi uudise, et ühtegi põrandalauda pole veel maha pandud. Kui sõnnik ära aetud, arutatud maa seest väljaulatuvale kivile. Peetud siis aru ja leitud, et kui põrand alla teha, siis jääb kivi põrand pinnast kõrgemale. Hakatud kivi lahti kaevama. Hiiglasuur müra, egas ta muidu juba parunite ajast sinna jäänud. Arutatud siis nii ja teisiti, lõpuks võtnud Arro kätte ja helistanud traktori jaama. Homme hommikul tulevat traktor kivi välja vinnama.

«Traktor loomalauta?» lõi Mari käsi kokku. «See Arro on peast põrunud... Lehmad lähevad marru, mõni poob veel ennast lõa otsa ära.»

«Pooled lehmad on praegu aedikus lageda taeva all, öö on külm... Arro läks sinna. Tahavad neid tühja küüni ajada.»

«Nüüd pimedaga?» imestas Mari veel rohkem. «Kuidas nad neid kilomeetri taha ajavad? Kometit teeb too linnaseltst-meis... Olgu, las teeb. Temale endale õpetuseks.»

Mari ei heitnud magama, ta otse põles uudishimust, millega see kõik lõpeb. Tal oli kahju lehmadest, kes nüüd külma käes lõdisevad või on pimedas iga ilmakaare poole laiali jooksnud, kui neid teise kohta hakati ajama. Ühtlasi tundis ta ka kahju rõõmu. Pole viga, las Arro jookseb sarved maha. Kolhoosi juh tida — ega see ole sama, mis vana «Gazikut» remontida.

Peeter tuli öösel kell üks tagasi. Mari jäi hinge kinni pida des ülalt kostvaid hääli kuulutama, kuid ei saanud sõnadest aru, sest nad kõnelesid seal tasakesi, et mitte lapsi äratada. Üks oli Marile selge: Peeter rääkis erutatult midagi naisele.

Mis see lõppude lõpuks tema asi on, kuidas Arro olukorras t välja rabeleb? Tööle ta siia niikuinii ei jää, sest Arroga pole läbisaamist.

Nõnda mõtiskles Mari, püüdes endamisi kangekaelselt salata, et ta kõiki Arro asju otse haiglaselt südamesse võtab.

Kui Katrin Org. Partsi eit ja teised naised olid Vaike juures ära käinud, kahanes rukkitagavara kojas veelgi. See-eest ostis Vaike maakauplusest mõned odavad kirjud sitsist kleidiriided, krabisevasse läbipaistvasse ümbrikku pakitud kaproonsukad ja vikerkaarevärvi gaasriidest paaräti.

Pärast iga niisugust ostu sai Triinu pahaseks ja katsus Vai kele aru pähe panna, et need riided kaotavad juba esimeses pesus oma värvi, kaproonsukkade silmi aga ei võta tal siin maal keegi üles. Gaasrätti tegi ta hoopis maha kui täiesti tar betu. Peab oskama osta ja valida, manitses Triinu. Parem ostu vähem, kuid häid asju. Villast ja siidi kannad surmani ega anna need kunagi värvi välja. Tõenduseks näitas ta oma naftaliinist lõhnavaid kleite.

Kuid Vaike vilksas vaid korraks-neid vaadata ja hakkas jälle ostetud kleidiriideid hoolikalt lappama. Mis sellest, et need ruttu ära pleegivad, aga Triinu «igavestest» kleitidest on nad siiski palju paremad. Triinu kleitidel oli nagu vanadel ajalehte del mineviku hõng juures; naftaliini lõhn ei kao neist vististi isegi siis, kui need ümber pöörata. Kleidiriidet lapates unistas

Vaike endamisi, missuguse lõikega kleit teha, mis päeval see riidega panna, kuidas kleiti kaunistada? Ja mis sellest siis on, et see pleegib? Pidagu või üksainus päev värvi, ikkagi rõõmustab ta silma, seal aga tuleb juba müügile uute mustritega sitse. Ei maksa elu võtta nii, nagu oleks see midagi Triinu lukustatud kummuti taolist, mille too avab üksnes poja sünni- või mehe surmapäeval.

Oma mõtteid Vaike siiski kuuldavale ei toonud, et vanaini mest mitte solvata.

«Mis sellest siis ikka on!» lausus ta lepitavalt. «Ostan uue. Ega ma teda eluaeg kannan!»

«Mille eest sa ostad? Koja nurka pole peaaegu midagi enam leidnud. Su rukis puha võõraste kanade kõhus.»

«See oli avanss. Me saame veel.»

«Paljuks te saate? Arro pole nii väga helde käega mees. Vanta, et jääd veel ilma leivata. Ja mina sõidan ka ära.»

Vaike ei kuulanud enam vanainimese torisemist. Ta heitis õrn-õhukese pearäti õlgadele ja vaatas, unistav naeratus näol, ennast peeglist.

Triinugi pidi tunnistama, et Vaike säravate siniste silmade ja punaste põskede tõttu muutus rätt veel ilusamaks.

Vaike sättis mõnuga rätti ning aina naeratas. Pika eluea kestel nii mõndagi kogenuna taipas Triinu vaistuliselt, et tütarlaps ei naerata endale ega ka temale, vanainimesele, vaid mehele, keda toas pole. Tema pärast on Vaike valmis kõik toa nurka puistatud vilja ära andma, et aga talle ilus ning ihalda tav näida.

Koidu eel tundus äkki Triinule, kes võõrastetoas vanainimese linnuunne oli suikunud (kui külalisi polnud, magas ta siin), nagu oleks koja ukse juures krabistatud.

Kass vist tahab välja. Triinu võttis taskulambi ja astus kotta. Rukkiterad krõpsusid jalge all.

Kassi ta ei leidnud. Kuid selgesti kostis veranda välisukse klaksumine. Triinu valgustas läbi ukseklaasi taskulambiga verandat. Valgusesõõris vilksatasid mehe kukal ja nahkkuue laikima hõõrdunud krae. Hetke pärast kadus see välisukse mustavasse avasse. Lukk klõpsatas. Kuigi see kõik kestis vaid hetke, tundis Triinu siiski Reinhold Arni ära.

Jahmunud Triinu jäi mõtlema. Tal oli hästi meeles, et Arni oma müütsamehest sõbraga hilja õhtul ära läks. Tema, Triinu,

kais veel vaatamas, kas nad ukse endi järel kinni panid. Aga naed — Rein Arn on imelikul kombel uuesti majja sattunud.

Triinu jäi kuulatama — mootorratas peaks kohe põrisema hakkama. Möödus mõni minut, kuid tsikkel ei andnud endast mingit märki. Nüüd meenus Triinule ehmumisi, et ka eile polnud mootorratta põrinat kuulda. Ja ega ainult eile, vaid üldse viimaseil päevil.

Tähendab, Arn tuleb jala. Läheb koos kõigiga ära, kuid ainult lühikeseks ajaks, ja tuleb üksinda uksest või läbi akna tagasi. Vaike on talle vist võtme andnud.

Triinu kobis tuikudes tagasi oma tuppa. Süütas petrooleumi lambi, istus segasena voodile, kust ta alles oli tõusnud, ja jäi mõtlema.

Vaat mis lood siin majas lahti on... Kuidas see talle ka enne pähe ei tulnud ja ta Arni minema ei kihutanud! Vaene Vaike! Ja kui olekski tulnud, mõtles vana Triinu nõrdimusega, mis sa ikka teha saad? Vaike pole tema tütar, ja kui ka oleks? Nüüdsel ajal tahavad ju kõik ise targad olla, njaa... Varsti saadakse majas teada, läheb lahti keelepeks. Mine seda tea, millega see armastus veel lõpeb. Arnil ju olevat, nagu räägitakse, uus kallike. Aga Vaike on pime. Halb lugu, väga halb. Kui ütleks õige Peeter Arrole, et ta midagi ette võtaks? Poleks vaja vaese plika meeli segi ajada.

Kell seinal lõi kuus.

Triinu käis laudas, andis lehmale süüa ja lüpsis ära, tuli kööki tagasi, tegi tule pliidi alla ning jäi ootama, millal Vaike ärkab. Triinu oli oma otsuses kindel — enne, kui see hilja pole. Vaikega tõsine jutt maha ajada.

Aga akki ongi juba hilja?

Kui akende taga sinendama lõi, ülal ärgati ja lapsehääled kostma hakkasid, tuli Vaike unisena kööki. Triinu tervitusele vastas ta vaevukuuldavalt.

Vaike pesi nägu ja läks rätiga end kuivatades oma tuppa. Triinu astus vaikides tema järel ja pani ukse hoolega kinni.

Vaike vaatas imestusega eide vihast nägu.

«Kas on midagi juhtunud?»

«Juhtunud! Seda peaksin mina sinu käest küsima,» sisistas Triinu traagilise häälega. «Tema oli öösel siin.»

Vaike ei ehmunud ega puhkenud nutma, nagu Triinu oleks tahtnud. Jätkas vaid hoolega juba kuiva näo hõõrtumist.

«Ta oli öö siin, ma nägin!» kordas Triinu. «Mis sellest nüüd moodi tuleb, Vaike?»

Tütarlaps keeras selja ja riputas käterätid voodi peatsi kohale meela otsa, tehes seda pikka, kiirustamata. Kui ta jälle Triinu poole pöördus, oli ta nagu kergelt sinakas hommikuvalguses rahulik. Olgu kevadel või sügisel, koidukuma on alati õrn ja meeliskas...

«Noh, ja mis siis?» küsis Vaike Triinule näkku vaadates talle. «Me ei tahtnud, et teised seda teaksid, kui sa aga nägid, tähendab, nüüd siis tead.»

«Kuhu see kõlbab? Sa oled üksik tütarlaps.»

«Me abiellume,» lausus Vaike Triinule arusaamatu rahuga.

«Kas tema ütles sulle seda?»

«Veel ei ole öelnud. Aga ma tean.»

«Kust sa seda võid teada?» kohkus Triinu. «Kui ta sulle lubabki, ka siis ei või uskuda!»

«Ma tean, et see nii läheb,» ajas Vaike vastu. «Sina, Triinu, oled ju ka kindel, et poja juurde sõidad, kuigi ta sellest sulle pole kirjutanud.»

«See on oma poeg!» hüüdis Triinu käsi kokku lüües. «Too aga on võõras!»

«Rein pole mulle võõras,» nähvas Vaike uhkelt.

Sellel nende jutuaajamine lõppeski. Vaike läks kontoris. Kuid vana Triinu oli nii tujust ära, et ei suutnud vastu panna ja lippas üles Laine juurde.

Et ta Vaiket kohe reeta ei tahtnud, hakkas Triinu ääri-veeri oma jutuga peale, halises selle üle, et need trallingud muusika ja tantsuga midagi head ei too ja et Laine abikaasa seadis asjata neile raadio sisse. Teine asi, kui ta oleks selle enda juurde pannud ja seal päevauudiseid kuulanud. Too Arn keerab nupu alati tantsude peale. Vaene kogemusteta tüdruk on kõrvuni poisist misse võetud. Niisugused lood pole kunagi hästi lõppenud. Võrgutab plika ära ja jätab maha.

Lainele näis, et vana Triinu teab rohkemgi, kui ta räägib.

Ka Laine tundis rahutust. Vaikega kohtudes olid nad nii mõnigi kord jutule saanud. Vaike tundus talle tubli ja armsa tüdrukuna, kuigi pisut kergemeelsena ning kuidagi saamatuna.

Naised arutasid pikalt-laialt. Lõpuks otsustasid nad Peetriga nõu pidada.

Kuid Peeter tuli hilja koju ning oli rajoonis peetud koosoleku järel väsinud. Laine lükkas kõneluse sobivamaks ajaks edasi.

Ohtust sõonud, heitis Peeter kohe magama ja uinus hetke pärast raskesti. Laine viis nagu tavaliselt lambi teise tuppa.

Ta seisis mõtlikuna veidi aega laua juures ja kuulatas alt

kostvat lõbusat muusikat. Trambiti jalgadega ja kõlas muretu naeru.

Laine lõi kahtlema, kas on vaja Peetrile Triinu kartustest kõnelda. Kas tohib segada inimesi elamast nii, nagu see neil meeldib? Kõigest paistab, et neil on lõbus, et nad on õnnelikud. Nad võib-olla on õnnelikumadki kui tema, ehkki temal on kõik mis Vaikel puudub: mees, lapsed, kleidid, mööbel...

Selja taga helises äkki telefon. Laine võpatas ootamatusest ja haaras toru.

«Teid kutsub Tallinn,» teatas asjalik naisehää. «Raukige...»

«Tervist, kanake!» karjus Lainele lõbusalt kõrva melu ramedavõitu bassihää. «Ära pahanda, et ma nii hilja...»

«Kes on?»

«Hallo! Kas sina, Mari?» pörises bass. «See olen mina Evald! Hallo!... Sa kuuled?»

«Te soovite Mari Põtra?» taipas Laine.

«Ja-jah! Aga kes kõneleb?»

«Seltsimees Põder elab alumisel korral.»

Vihane pomisemine katkes.

Laine riputas toru konksule ja kehtas õlgu.

All oli muusika vaikinud, hääled kostsid kõvemini — nahta vasti hakkasid külalised laiali minema.

VIIES PEATÜKK

1

Ühel novembrihommikul läks tavalisest varem valgeks; see valgus oli kuidagi puhas, selge ja häirimatult rahulik.

«Lumil!» kilkas Priit akna juurde joostes. «Ema, vaata, lumil!»

Laine vaatas aknast välja ja ei näinud enam sügisest konarlikku maapinda — imevalge kohev vaip kattis maad taamal laava metsani. Põõsastele ja õunapuudele olid vajunud sulg-põhmed lumimütsid, nagu oleksid valged pilved taevast alla laskunud ja okste külge kinni jäänud. Maa ja taevas olid oma kohad justkui ära vahetanud: valged rümpilved laotunud maapinnale, mida mööda astusid kõhklevalt mustapäised varesed. mustjaspruunid põllud aga kerkinud üles pea kohale, varjates raske tumeda kattena jäädavalt päikese.

See pilt kutsus Laines esile sügava nukruse. Tal oli tunne, nagu oleks ta mahajäetuna heidetud üksildasele saarekesele keset lumelagendikke.

Üksnes Triinu lääpatallatud kontsadega kummibotikute jäljed tulid lauda juurest mööda puutumata lund. Laine süda läks sellest pisut kergemaks.

Ka Mari Põder astus sel hommikul akna juurde ja nägi jälgi. Kuid tema aken oli teisele poole ja Mari nägi Peetri, mitte Triinu jälgi. Need läksid sirge reana tee poole ja kadusid raagus põõsaste taha.

Kostis mootori mürinat ja teele ilmus auto. Seal vist sõitis Tõnis või mõni teine autojuht saakaatri juurde.

Auto jõudis lähemale ja Mari nägi, et ta oli eksinud, sest see oli suur tundmatu veoauto tühjade vaatide koormaga. Autojuht keeras kiirust vähendades maja poole.

Siis nõksatas Maril miski südames, ta klammerdus sõrme-

dega aknalaua külge ja surus näo vastu klaasi. Kabiinis istus keskealine täidlase näoga autojuht, nudiks vajutatud nahkmüts hooletult kuklasse lükatud. Mari ahhetas, võttis kulunud hommikumantli kiiruga seljast ja tormas riietekapi juurde.

Veidi aja pärast oli autojuht juba veranda trepil ja pörutas saabaste küljest lund maha.

Mari sööstis vaimustusest suuril silmil talle vastu. Verandukse lahti prahvatanud, haakus ta autojuhi paliturevääride külge.

«Evald!» oigas Mari madala häälega.

«Pole mind veel unustanud?» tähendas Evald jämeda, karedavõitu häälega lõbusalt. «Tere siis kah, kanake. Noh, kuidas te vanade oma võõrastemajas siin elate?»

Maril polnud aega ta sõnade mõttesse tungida, ta kuulas vaid mehe pörisevat häält, vaatas ta laia, pilklise rohekate silmade ja suure himura suuga nägu ning aina naeratas rõõmsalt.

Mari tuppa tekkis kange tubaka, bensiini ja värske lund lõhn.

Külaline märkas kohe seinakalendrit, mis mahavõetud telefoniaparaadi kohale kinnitatud, pani näpu sellele ja laskis kuuldavale lühikese vile.

«Kuule, Mari?»

«Sa pole ammu enam siin käinud,» muigas Mari virilalt. «Meil on nüüd uus esimees.»

«Selge,» noogutas Evald. «Sellepärast siis - katsusin sulle hiljuti helistada, kuid sattusin kuhugi lastesõime. Tähendab, su juhitalong on lännu?»

«Läinud,» kinnitas Mari.

«Noh, tühja kah...» Evald kehtas hoolimatult oma laulu. «Võib ka teise talongiga, peaasi, et juhiluba alles on... Ega sellepärast maksa närvil lasta mustaks minna. Leiame uue peremehe.»

Ta võttis Maril naljatades ümbert kinni ja pahvatas laginal naerma.

Kogukana ning raskena istus Evald ümmarguse laua taga ja hoidis oma hiiglasuuri kämblaid justkui roolirattal. Teda vana dates hakkas Mari rõõmsalt naerma.

«Kas jääd kauaks?» küsis ta areldi.

«Jah,» vastas Evald lõbusalt. «Homme hommikuni. Mul on ööpäevane ots.»

«Jää siis homme lõunanigi,» palus Mari.

«Noh, vaatame järele. Peanegu, teel teen tasa. Aga kauemaks mitte — teenistuse asi, mõistad isegi. Kuid nüüd ehk leidub sul midagi hamba alla?»

Mari tormas erutatud näoga kööki.

«Triinu, mis sul seal pliidil podiseb? Hapukapsad? Jäta see praegu. Tee munarooga, ja mitte soolapekiga, vaid suitsusiniga. Ja suupisteks kilu, riisikaid, hapukurki. Vaata hoolega, et pelmeid kurke hulka ei satuks! Ja siis käi enne lõunat sovhoosi poes ära ja too viina.»

«Tunaeile alles käisin!» porises Triinu pottidega kolistades.

«Ega sa oma raha eest osta, ostad minu raha eest,» tähendas Mari veidi madalama tooniga ja ta põsenukid löid õhetama.

«Ja mida lõunaks?» küsis Triinu.

«Täna ajame kuidagi läbi, sööme hapukapsasuppi; sa sega koogitainas sisse. Tee tikri-, maasika- ja kirsikeedise purgid lahti. Evald armastab neid. Aga homme, Triinu, peab lõuna varem valmis tegema, ja... tubli lõuna.»

«Mis praeks teha?»

«Praeks?» Mari kibrutas laupa ja vaatas lakke. «Tead mis, Triinu,» pahvatas ta õhinaga, «kanu oleks vaja. Viis või ümmarguselt kuus tükki. Lõikad sabatükid välja, praed ära ja annad riisiga lauale.»

«Kuus kana?» Triinu oli tõsiselt hämmastatud. «Kust ma pool tosinat kanu võtan?»

«Kuidas kust? Laudast. Või see sul esimene kord on kanal pea otsast maha võtta.»

Triinu ei suutnud ikka veel taibata, vaatas suuril silmil ele vile sattunud Marile otsa ja silitas sooniste kätega oma põlde.

«Need ju munejad kanad!» hüüdis ta lõpuks kohkununa.

«Mis sellest?»

Elevus kadus Mari näolt, ta muutus korrapealt nagu vane-maks.

«Nad ju munevad,» kordas Triinu sosinal.

«Tee, nagu ma ütlen!» sisistas Mari kannatamatult ja vaatas ukse poole.

«Ei tapa!» hüüdis Triinu ahastava häälega. «Pistke nad või elusalt nahka, aga mina neid tapma ei lähe!»

«Oled ogaraks läinud või? Kelle kanad need siis on?»

«Ükspuha, olgugi sinu omad, aga mina ei lähe... Ega ma ennast raha eest sulle ära müünud ole! Hakka vanas eas veel tapatööd tegema!»

Eit tahtis põlle eest ära rebida. Värisevate kätega ei leidnud ta põllepaelu üles.

«Ära lärma!» nähvas Mari tighedalt. «Mis sa lõugad! Sulle ei meeldi vist minu juures? Hea küll, ma teen ise kõik ära. Ainult võta arvesse — ka mulle ei meeldi nii mõnigi asi. Arvad, nagu ma ei teaks, et sa sellele plikale salaja süüa annad? Kui ma veel kord peaksin nägema, et kas või üksainus leivaraan tema suhu satub, siis hoia oma nahk, vanaeit!»

Mari vaatas metsikul pilgul Triinule otsa.

Vanainimene oli täiesti roopast välja viidud, ta raputas rusikaid ja purskas hääletult nutma.

Ukse taga kostsid Evaldi sammud ja vaikne ootav vilistamine.

Mari näoilme muutus silmapilkselt.

«Tulen kohe!» kudrutas ta mesimagusalt, pöördus süüa Triinu poole ja käsutas summutatud häälega:

«Et oleks tehtud!»

Tädi istus pingil ja nuttis vaikselt põlle sisse.

... Poole tunni pärast jälgis Mari kaetud laua taga muheda näoga, kuidas külaline, terve mees, kellel kõht teel tühjaks läinud, aplalt toitu hävitas. Too murdis ning hammustas nii isuäratavalt leiba, lõi hambad nii matsaka krõmpsumisega kõvasse hapukurki, millest soolvett välja pritsis, et Maril endalgi neelud peale tulid.

Ta võttis koos külalisega napsi viina ja tõstis oma taldrikule kilu.

«Vaatan sind ja kadestan,» ohkas Mari südamest. «Lõbus elu on sul: muudkui istud kabiinis ja pöörad rooliratast... Eile olid Viljandis, homme sõidad Tallinna. Jätan õige ka kõik kuu seda ja teist ning hakkan autojuhiks. Arvad, et ei õpi ära või?»

«Miks mittel Meie asi on lihtne,» vastas Evald lihakõrneid krõmpsutades. «Mootorit muidugi peab tundma. Peaasi aga — ei tohi pabinasse minna. Teinekord elad rooli taga sekundi jooksul terve elu läbi.»

«Mul on see vastuoksa — juba mitmendat kuud elan läbi ainult sekundeid,» kaebas Mari.

«Jäta see,» lõi Evald energiliselt käega. «Ei maksa. Järskude kurvideta ei saa ka meie ametis läbi. Pidurdad, vahetad käiku — ja pööratud jälle edasi.»

Selle mehe juuresolek otsekui äratas Mari pikaldasest unest. Nagu endistelgi päevadel, mil ta siin perenaine oli, tuli Evaldist

ta nuud kange tubaka, bensiini ja sula lume lõhnu, niisama tubusalt ning valju häälega rääkis ta oma seiklustest teedel.

Mari nakatus tema energiast, muretust elurõõmust ja jõust. Ta andis Marile uuesti tagasi hingelise tasakaalu, kinnitas tema osku endasse, sundis ärkama taliuinakust, tõi ta tagasi hiljutise minevikku.

Enamkordselt viimase aja jooksul leidis Mari jälle iseenda. Kuidas ta ometi terve kuu maha magas, midagi välja ei nupunud, mitte midagi ette ei võtnud, et ennast kaitsta? Oleks tulnud Arro ja Seppeli ees oma õiguste eest seista. Asjata istub ta siin, käed rüpes, ja ootab passiivselt jumal teab mida. Rajooni ülemus talitas temaga hoolimatult. Aga rajooni ülemusest on ju ometi ka veel kõrgemaid ülemusi. Tuleb enda eest seista.

Kogu majas levis hommikust saadik supijuurte ja prae lõhnu. Nagu pliidikuumusest ohetamas, nagu oleks seda mingi elustava vedelikuga piserdatud, jooksis Mari, varrukad üles kääritud, köögi ja toa vahet; mannakreemigi lõi ta ise vahule.

Triinul tuli veel kord soovhoosi kaupluses ära käia.

Mari kattis laua kella kaheteistkümneks ja tõi välja kõik, mis tal sahvris suupärasemat oli.

Külaline heitis pilgu lauale ja vangutas näo naerule venides pead.

«Ei-noh, Mari...»

Valas siis napsiklaasi viina, hõõrus justkui pakase käest tulles käsi ja kummutas nägu kibrutamata kurgust alla.

«Niisuguseid marineeritud seeni ei leia kuskil mujal kui ainult minu juures,» pomises ta ja torkas ahnelt kahvli üsna kõvasse riiskasse. «Vaata, justkui eile korjatud, täitsa värske alles...»

«Me ei keeda neid enne marineerimist, ainult loputame riitsme vee läbi.»

«Maiuspala!» kiitis Evald ja sihtis kahvliga juba teisele taldrikule. «Suitsusink? Võib...»

Lõpuks kandis Mari, saladuslik ilme näol, lauale taldrikuga kinnikaetud nõu. Evald kergitas imestusest kulme. Mari tõstis hubelikult naeratades taldriku pealt. Evald vaatas nõusse, tal jäi suu lahti, silmad välgatasid aplalt. Mari kihistas õndsast naerust, nagu oleks teda kōdistatud.

Evald laskis raugestunud pilguga oma vägevatel lõualuudel minna minut agarasti töötada ja sõnas siis kahetsevalt:

«Peaksin, kas tead, sinu ära võtma, aga mu vanamoor ei anna lahutust, kuigi elame eraldi.»

Mari vaatas üksisilmi, kuidas ta sööb, ja joobus tema sõnadest.

«Ma panen sulle süa pohlakeedist,» ütles ta õrnalt.

«Võib, aga algul passiksid riisikadki hästi. Sinna vist jäi veel.»

Ta pani taldrikule kana ristluukondi, arvult kolmanda. Kui neid ümbertringi äralutsitud kanakonte kuus täis saab, sõidab Evald minema.

Kui kiiresti lendab aeg, mõtles Mari. Alles eile läksid nad Triinuga riidu kanade pärast, keda prae jaoks tuli tappa. Nüüd on praad valmis, Evald on soojast südamest jõudnud teda kinni ja näritud kondid lehavada leivaga puhtaks riisunud taldrikul.

Kana äralutsitud ristluukondid meenutasid oma ümarate augukestega mõneti prille või kääre. Marile meenus, kuidas ta lapsepõlves vurriluu nõõri otsa ajas ning nõõriaasa kord pigule tõmmates, kord järele lastes kondi vurisema pani. Niisugune luuvurr tegi maamesilase häält... Millist lõbu see lapse südamele pakkus! Nüüd polnud Mari Põdrale ka seda lõbu enam lohutuseks jäänud. Evald pani taldrikule viimase, kõige mahlakama ning maitsvama kanakondi. Vihane nutetud silmadega Triinu viskab kondid mustale kohevil karvaga koerakusikale.

Armas sõber Evald sõidab ära ja tema, Mari, jääb jälle üksi — kogu pikkadeks talveõhtuteks ja öödeks üksinda oma kurjade mõtetega.

Kasin pisar veeres üle Mari põse.

«Ära'nd ikka, kanake...» sattus Evald pisut kehevile. «Pea püsti! Load on meil alles. Anname gaasi, ja spidomeetrile ka gabki jälle oma sada täis! Küll näed.»

Mari naeratas läbi vägisi silma kippuvate pisarate.

2

Mõne päeva pärast tõmbus lumi tuhkjalt halliks. Metsast kostis saladuslikku kohinat, kuigi ilm polnud tuuline. Lapsele sulale.

Laine viis lapsed õue. Riietesse mässitud Vello istus kelgul ja jälgis oma selgete lapsesilmadega, kuidas ema lumepalli veeretab. Priit oli emal abiks.

Pallid tulid toredad. Laine tõstis kolm ilmatu suurt lumekera

okasteise otsa. Nägu muigeti, hakkas ta õhinal ülemise kera juurest võlukunstnikuna tööle: torkas sellesse kaks sütt, suure lilla kartuli, porgandi ja pikki umbrohuvarsi. Ning oi imet, kui tore lumememm alumise korra kõõgi akna alla kerkis!

Priit kilkas vaimustusest, vehkis kätega ja viskus lumme. Must kutsikanäss, kes viimaste kuudega oli märksa suuremaks sirgunud, pistis klähvima. Vello vaatas seda kõike häirimatu rahuga. Vähkemehe vaatevinklist tegeles ema praegu niisama tõsiste asjadega nagu siis, kui ta toitu keetis, kartuleid kooris või tema vanuti juures laulis.

Laine jooksis suurest lustist õhetades Priiduga ümber lumememme.

Uldisest lõbust võttis osa ka Triinu, kes aina lõksis õue vahet kinni. Ta tõi kuurist vana luua ja sättis selle lumememme külge. Kui kiideti kilgates heaks. Lumememm sai järjest mõjukama välimuse. Nüüd ajas ta juba päris hirmu peale, kuid tädi Triinu ei teinud temast suuremat välja. Sügavaist silmakooptaist säraval pilgul vaatas ta Priitu, kes punetas näost nagu mooniõis. Kui Laine väikese Vello poole pöördus, haaras Triinu Priidu kätte ja surus põse tema vastu.

Laine vaatles neid kõrvalt. Triinu nägu, kui ta Priidule otsa vaatas, ilmutas mingit kurblikult haletsevat õhinat.

«Ta kallistab Priitu ja mõtleb oma Juliusale,» arvas Laine eksimatu emavaistuga.

Kui hullamine täies hoos oli, tundis Laine end äkki ahista-
mina — Mari Põder seisis kõõgi akna juures ja vahtis sunnel pilgul teda ja lapsi.

Laine naer tardus huultele, tahtmine lumememme ümber hulkuda kadus korrapealt. Ta tiris kelgu aeda, kus varblased laulvalt maitsvaid pihlakamarju nokkisid. Laine järel tatserdas sinna ka kutsikas. Koera järel kõmpis vastumeelselt Priit. Ta oleks tahtnud lumememme juurde jääda. Laine hakkas siiput mätsuma. Üht lumekamakast teise otsa tõstes heitis ta kahtlustava pilgu aiapoolsetele akendele.

Mari püüdis end kaugemal külastajatetoas varjata, kuid heleda tapeedi taustal oli ta siiski selgesti näha. Ta seisis niisamuti, käed vaheliti rinnal, ja jälgis neid sünge, mossis näoga.

Laine kutsus Priidu ära ja vedas kelgu maja tagaukse juurde. Priit pistis tõnnima. Vello vaatas teda imestunult ega mõistnud, mis tal viga on.

Kolhoosi kirjandja, vilajat kasvu tütarlaps, jõudis tagakülale neile järele. Ajaleht ja kiri olid tal käes. Ajalehe andis

ta Priidule, kirja viis majja. «Kas mitte Triinule poja käest?» vilksas Lainel peast läbi.

Ülal võttis Laine lapsed riidest lahti, istus apaatselt plüüdi juurde, nihutas kartulikorvi lähemale, kuid kartuleid koorima ei hakanud, vaid jäi mõttesse, ta silme vahele ilmus sügav kord.

Kui Laine lastega aiast ära läks, tuiutas Mari veidi aega veel niisama tegevuseta toas ringi, ei leidnud endale õiget paika ja astus kööki.

Triinu luges kirja, hoides seda silmadele päris lähedal. Valge paberileht värises pisut ta kortsus käte vahel.

Mari küsis:

«Kas Juliuselt? Noh, on ta üle kolinud?»

«Üle kolinud jah,» viivitas Triinu kirja edasi lugedes vastu sega.

«Asus ikkagi uude korterisse. Noh, tema on osav mees. Nii et varsti lähed ka sina?»

«Varsti jah,» vastas Triinu jälle viibimisi niisamuti ühesilbiliselt.

Mari vaatas vanaeite kahtlustavalt. Ta teadis, kui kange ta Triinu poja juurde igatseb, ja niisugune lühike loid vastus paistis talle imelik.

«Vanaeit varjab midagi,» mõtles Mari.

Tädi ärasõit tekitas Marile muret, ta ei tahtnud seda. Tal endal tuleks siis majapidamisega askeldama hakata.

Aknast Lainet vaadates vajus Mari sügavasse mõttesse. Mõne pärast ühtedel elus veab, teistel mitte sugugi? Mõnele pakub elu kuhjaga õnne, nagu näiteks sellele noorele rõõmsalt naeruvale, maitsekalt linnamoodi riides naisele. Teised aga, nagu tema, Mari, peavad leppima vaid juhuslike õnneraasukestega. Ta on juba kolmekümne kaheksa aastane, vanadus pole enam kaugel; mehest jäi ta ilma, kui oli kõigest mõned aastad temaga elanud. Ja armas sõber Evald... Võta kinni, kas ta teda ei peta? Võib-olla on tal teistes linnadeski omad sõbrannad? Tütar Ingrid aga on justkui võõras, elab kaugel, tegeleb oma muusikaga, koju saadab harva mõne kirja.

Kuid see noorik seal. Tal võib elus palju veel ees olla, aga kui palju õnne ning rõõmu talle juba osaks on saanud: tal on toredad terved lapsed, mees pole veel kolmekümmendki täis, kuid juba positsiooniga, seisab võimu juures.

Need inimesed tulid ja võtsid temalt ära selle, mis tal oli mille ta suure vaevaga oli kätte võidelnud. Nad pugesis majja, kus tema elab (Mari ei tahtnud seda enam meeldegi tuleada).

«Ja ta Peetri ise siia tõi), viisid üles tema telefoni ja too jonna kaa ning nurgeline poisike sõidab kui peremees ringi autodega, mulle hankimine temal, Maril, kenakest vaeva maksis.

Ja nüüd jätkus neil veel ka südant tema silme alla lõbusalt hullama, tema akende alla elust mõnu maitsema tulla! Mari ei vihanud sel hetkel niipalju Peetrit kui seda noort naist selle pärast, et too on noor, on ilus, on õnnelik.

Mari jälgis Laine iga liigutust ja näis, et sel silmapilgul polnud maailmas inimest, keda ta oleks rohkem vihanud kui teda

Triinu rõõmustas kirja üle, kuid jäi ühtlasi mõttesse, muutus rahutuks. Ta tahtis juba üles minna, kuid Arro noorik oli millegipärast tujust ära ja vanainimene jäi kärsitult Vaiket koju ootama.

Vaike tuli töölt seekord millegipärast varem ja oli kahtlaselt vaikne. Isegi raadiot ei pannud ta mängima.

Triinu tõstis taldrikule rammusat hapukapsasuppi ja viis Vaiket tuppa.

Tütarlaps lamas riidest lahti võtmata voodil, käed pea all, ja vaatas igaval, tuhmunud pilgul lakke.

«Haige või?» ehmus Triinu.

«Jah, pea nagu valutab,» vastas Vaike loiult, vastu tahtmist. «Päeva lõpuks tossutavad kontori täis, binge matab kinni.»

«Ma tõi eilset hapukapsasuppi. See maitseb teisel päeval paremgi veel. Paneme ehk kraadi?»

«Pole vaja,» tõrjus Vaike kärsitult käega.

«Läksite riidü või?» küsis Triinu pärast vähest vaikimist.

«Ei, ei ole läinud,» kehtas Vaike õlgu. «Kust sa seda võtad?»

Vaike hääletoonist sai Triinu aru, et noored olid tülli läinud.

«Ta eile ei käinud siin,» tuletas Triinu meelde.

«Tal oli proov draamaringis. Ka täna on proov.»

«Noh, hea küll, aga sööma hakkad?»

Vaike tõusis vastumeelselt, istus laua juurde ja võttis lusikaga hapukapsasuppi. Triinu vaatas teda käsipõsakil, vaikides.

«Noorte asi — täna riid, homme leppimine,» lausus ta lõpuks. «See kõik annab ennast kergesti parandada. Noores eas on kõik parandatav, sest noorus on sitke ning paindub nagu viirake võsu.»

Triinul oli selge, et tütarlaps ei taha rääkida.

«Julius näe saatis mulle kirja,» ütles ta ja pani käe põlle taskule, kust kirja äär välja paistis.

«Ah saatis? Noh, kuidas tal on?» küsis Vaike.

«Elab juba uues korteris, südalinnas... Kõõgis gaas. Telefon nagu Arrolgi. Kuis siis muidu, temast ju peetakse lugule»

«Ja kuidas sinuga jääb? Kas kirjutab sellest?»

«Nojah, kuidas siis! Täpselt just mitte, aga nii üldiselt. Mina ei taha, inimene alles perrega sisse kolinud, pole endalgi kõik veel selge, et mis ja kuidas. Kõik tahab kohalepaigutamist, ja siis...»

Vaike vaatas teraselt Triinule otsa ja pööras pilgu ära.

«Mineval nädalal õnnistanud uut korterit sisse,» jutustas Triinu rõõmsa uhkusega. «Direktor ise ja peainsener tulnud külla. Raamatupidaja kinkinud puust soolanõu ja puistanud selle šokolaadikompvekke täis. Naljamees!»

Vaike lükkas taldriku eemale.

«Kirjutab, et õhtusöök olnud tore,» pajatas Triinu. «Salatid ja puha...»

«Ükskõik, aga maitsvamat kui sina ei oska keegi teha,» sõnas Vaike veendunult. «Aitäh, Triinu. Heidan nüüd pikali, et sa annab siis peavalu järele.»

«Heida aga, heida,» oli Triinu nõus. «See kõik läheb mööda, nooruse asi. Ma olen kõõgis. Sa hõika, kui midagi vaja on.»

Triinu võttis taldriku ja astus ukse poole.

«Tädi Triinu!» hõikas Vaike teda äkki kõlama löönud häälega. «Kuule!»

Triinu pöördus imestades ümber. Vaike istus voodi äärel. Ta sinised silmad heitsid vanainimesele ebatavaliselt karmi pilgu.

«Mis on, tütreke?» küsis Triinu rahutult.

«Kas sa pojale kirjutad? Küsi temalt otsekohe järele, millal sa sõitma pead,» sõnas Vaike karmitõsiselt. «Ärgu ta sellest vaikigu.»

Triinu jäi imestunult üksisilmi tüdrukule otsa vaatama. Ei noh, midagi iseäralikku on temaga kindlasti juhtunud. Pilk tal kuidagi niisugune imelikult karm ning vali, mitte sugugi tütarlapselik.

Hiljem seisis see pilk Triinul kaua meeles.

«Ütle, mispärast te siis riidu läksite?» küsis ta äkki kähisema löönud häälega. «Ma ju näen.»

«Ei, sa kirjuta tingimata pojale ja küsi järele,» kordas Vaike tõsiselt ja heitis Triinu küsimusele vastamata pikali.

Triinu lahkus toast raske südamega.

Ohtulauas ütles Laine mehele, et ta tahab temaga tõsiselt rääkida.

Peeter vaatas heasüdamlikult naisele otsa ja küsis:

«Kas poisipõngerjate pärast?»

«See puudutab meid kõiki. Kuidas selle meie korteriga ikkagi rääkida?»

«Mis siis on?» imestas Peeter.

«Aga see, et ma ei saa lastega enam õuegi minna!» ütles Laine ja ta huuled hakkasid värisema. «Too Põder jälgib iga meie sammu. Vahib niisuguste silmadega, nagu tahaks meid ära röövida.»

«Las ta vahib,» kortsutas Peeter kulmu. «Kolhoosi maja, ega me tema oma ole. Meil on samasugune õigus selles elada.»

«Sulle on see võib-olla ükskõik,» süttis Laine, «aga mina ei taha küll välja ei kannata. Saa aru, ta ju vihkab meid! Sa peaksid nägema, missuguse pilguga ta vaatab. Ise sa ju lubasid, et jääme siia ajutiselt.»

Peeter tõmbas kahvliga mööda taldrikut, ta nägu kiskus pilve.

«Vaata,» sõnas ta vastumeelselt, «praegu talvel pole see kõik nii lihtne — pole ehitushooaeg. Siin on üks pooleli elumaja, aga seal pole vist plüüti ega ahju sees, ja kus sa talvel neid sinna nüüd teed?»

«Sulle on kõik ainult «vist»,» torkas Laine.

«Tegin muidugi pisut halvasti,» tunnistas Peeter. «Aga aega, näed, pole kunagi. See seal on pooleli, valmishitamata maja, teistest lahus, metsa ääres, teest kõrval. Ei telefoni, lauta ega kuuni. Kui kellelki tuba üürida, ajad teised kitsikusse ja satud me veel halvemasse ruuminappusse. Usu, Laine, et praegu me vist muud paremat midagi ei leia, enne kui kevad käes on.»

«Küll aga ladusid põhjusi ette. Ütleksid siis juba parem kohe välja, et sa ei taha!» Laine õhukesed ninasõõrmed läksid äkki puheville. «Tuled siia ainult ööbima nagu võõrastemajja; meie lastega peame siin selle Põdraga koos elama.»

«Laine...» alustas Peeter etteheitvalt.

«Sulle paistab ükskõik olevat, kuidas me siin elame!» jätkas Laine meest kuulamata, silmad vihaselt välkumas. «Isegi raadiot ei pannud sa algul kohe meile, vaid alumise korra elanikele.»

«No-noh, Laine, ära ole rumal! See on tüdrukule ainsake troostika. Oli ju teine minu peale pahane, et ta vähe palka saab.»

«Aga meil lastega pole igav, sa hoolitseja esimees? Ja anna et me tolle õela nõia ees peame hirmust värisema, on sulle samuti ükskõik?»

Et Laine sõnadevoolu peatada, vaidles Peeter algul nalja toonil, pärastpoole aga juba kumeda häälega vastu. End taltsutada suutmata ütles ta Lainele, teravusi ja nad laksid esmakordselt selle maja katuse all tõsiselt tülli.

Sel ööl magati halvasti. Pahameelest Laine peale ei uinunud isegi Peeter kohe. Kortariküsimust pidas ta kõrvaliseks, nõiakartust aga lihtsalt fantaasiaks ja narruseks.

«Raskevõitu ju on, Laine, see on tõsi,» nõustus ta. «Pole maamajapidamisega harjunud. Lapsed nõuavad hoolt, lehma järele peab vaatama... Talvel on maal igav; pealegi pole mul siin sõbrannasid ega tuttavaid. Ilma elektri, raadio ja kraami veeta on muidugi raskevõitu. Raske jah, aga kui sa armas taja naine oled, lähed mehega igale poole kaasa,» mõtiskles Peeter.

Siiski otsustas ta lähemal päeval ülakorrale samasuguse raadio panna, nagu see all on. Tuleb autojuhile homme öelda, et ta ostaks linnast auto aku. Vastuvõtja võib tuua ka rajooni universaalkauplusest. Laine peaks endale mõne ajakirja tellima. Ja mis veel? Kevadel tuleks osta küljekorviga mootorratas ja kogu perega vahel lusti sõitma minna. Siis ehk läheb Laine paha tuju üle.

Laine ei maganud. Mehe hingamisest sai ta aru, et ka too ei maga, kuid juttu ta temaga ei teinud, sest tülist oli sadestunud hinge raske tunne. Ägedast peast olid nad teineteisele öelnud paljugi ülearust.

Ka all ei magatud.

Vaike lamaski endiselt selili, käed poisikese kombel pea all, ja vahtis silmi pilgutamata veidi helendavat aknaruutu. Tal ei tulnud und, sest tema vahetõde Arniga oli sassi läinud, ja Vaike ei teadnud, mis peale hakata.

Triinu hiilis pimedas kuulmatult nagu vari vahetevahel kööki ja jõi janu kustutamiseks külma vett. Teda püüdis hirm Vaike pärast ja ka see, et poeg kirjas ei nimetanud, millal ta peaks linna tema juurde kolima.

Mari ei teadnud ise ka, miks tal und pole. Võib-olla selle pärast, et ei kostnud enam muusikat ning jalamüdinat? Viimasel ajal oli ta sellega harjunud. Täna aga valitses kõikjal hää vaikus, ja Marile tundus, et majas on mingid muutused teoks saamas. Paljajalul külmal põrandal patserdades astus ta riide-

kapi juurde ja tõmbas tikust tuld. Klaasid kõlksatasid üksteise vastu, kostis tasast vulksumist.

Sula kestis kogu öö. Hommikuks paistsid plekk-katuselt, mis kunagi oli roheliseks värvitud, selgemini kui ennemalt silma roostelaigud.

3

Pärast sula pistis lõõtsuma külm tuul ja lõdiseks ligunenud teed tahenesid; roosteplekid katusel tõmbusid tuhmiks. Siis hakkas nagu kotist lund puistama. See lumi jäi nüüd juba kogu talveks maha.

Järgmisel laupäeval pärast tüli ilmus Peeter varem koju, pani musta akumulaatorikasti ettevaatlikult nurka põrandale ja vaatas rõõmsa näoga naise poole.

Laine kooris pliidi juures kartuleid, tabas endalt Peetri pilgu ja pöördus järsult ära.

«Tore,» kiitis Peeter muheldes, «täna saame ahjukartuleid.»

Peetrile maitsesid väga kollakaspruunide pöskedega ahjukartulid, mis küpsetatud koos krõmpsuvate lihakõrnetega; neid oleks ta tüdimatult võinud iga päev süüa.

Laine ei lausunud sõnagi, ja nüüd alles märkas Peeter niisket läiget ta silmis.

«Mis viga on?» ehmus ta.

«Ei midagi,» ühmas Laine kähku. «See mul niisama... tuli meelde.»

Peeter vaatas naist mure ja hirmuga. «Kas tõesti on see möödunud riidu jätkamine?» küsis ta endalt. «Mis Lainega on viimasel ajal juhtunud?»

Peetril oli mõnus laupäevaõhtune tuju ja ta ei tahtnud seda sugugi rikkuda. Laine pärast oli ta varakult koju tulnud ja auto aku kaasa toonud, et sellest raadiovastuvõtjale voolu saada. Mis siis, et majas pole elektrit, homme õhtul kuulavad nad oma katusekambris pühapäevast saadet.

«Kas mäletad, kuidas sa mulle ükskord apelsini koorisid?» küsis Laine äkki ja naeratas vaikselt läbi pisarate.

«Apelsini koorisin?»

Peeter vaatas hämmeldunult naisele otsa ja püüdis asjata meelde tuletada.

«Näed, sa isegi ei mäleta enam,» tähendas Laine vaikse nurega. «Aga mul on see hästi meeles. Sa kurameerisid siis

minuga ja viisid mind ükskord mere äärde restorani. Muusika veel mängis...»

«Jah, nii see vist oli, tõepoolest,» kinnitas Peeter kõhklevalt.

«See oli täpselt nii. Sina nüsisid nüri lauanoaga apelsini koort. Sa ei osanud koorida, olid nii naljakas ning saamatu. Ma mõtlen tihti sellele ja mulle näib, et siis ma just sind armas tama hakkasingi.»

Peeter kuulas vaikides.

«Ja nüüd koorin mina sulle kartuleid,» ütles Laine helisema lõõnud häälega. «Sina koorisid mulle kunagi apelsini, Peeter, ja mina koorin sulle selle eest kogu eluaeg kartuleid. Kui palju ma neid juba olen koorinud ja kui palju veel tuleb koorida!»

Peeter sirutas käe mütsi järele.

«Kuhu nüüd?» imestas Laine. «Aga lõunasöök?»

«Tulen täpselt selleks ajaks tagasi, kui see valmis saab,» lubas Peeter. «Unustasin ühe asja hoopis.»

Ta jooksis trepist alla, suundus teele ja hakkas kiiresti astuma niisuguse näoga, nagu oleks tal kuhugi tuline rutt taga.

«Lainel on siin tõsiselt halb,» oli ta ebameeldivalt üllatatud. «Sellest siis ka need tujutsemised ja mõtted. Teda ei rahulda siinne elu, selles on asi. Raskusi on mitmekordselt juurde tulnud, rõõmusid aga vähemaks jäänud. Ka linnas kooris ta kartuleid, kuid seal kees all tänaval elu, teater oli paari sammu kaugusel. Siin aga petrooleumihais, lehmasõnnik... Ja mida leiab ta siit vastukaaluks?»

Alles nüüd hakkas Peeter aru saama, et ta polnud sugugi ettenägelik, kui Mari Põdraga nõusse jäi ühes majas elama. Palju parem, kui Laine vaenulikkuse asemel oleks leidnud eest osavõtlikke ja lahkeid inimesi. Ta oleks ennast uues peres rutem tundnud üheväärsena. Nüüd aga peab tema, Peeter, igal õhtul uinudes kuulama, kuidas naine võtmega lukuaugus klõbistab, kuigi siin keset lumiseid välju ja metsi poleks küll õigupoolest vaja kellegi eest uksi lukustada. See kõik on Mari kurja pilgu pärast.

Peeter jõudis maanteele, mille autorattad läikivaks poleerinud, ja suundus eespool sinava madala männimetsa poole. Mõttesse süvenenuna ei pööranud ta isegi möödaskiitvate autode poole pead ega vaadanud neile järele. Tänaise kõneluse mõjul oli ta sattunud mehe seisukorda, kes avastab üha uusi ebameeldivaid üllatusi.

Seni oli ta kindel, et nad teevad koos Lainega üht ning sama tööd, et neil on ühised mõtted, tunded ja rõõmud. Selgus aga,

et see kõik pole sugugi nii. Kust ta selle võttis, et nad ühist tööd teevad? Tema, Peeter, oli see, kes jagas tööd šeffidele, mendas maaparandusjaama direktoriga, ehitas saekaatri ning laskis selle käima, korrastas seafarmi, närvitses, rõõmustas ja kannatas. Laine teadis sellest kõigest üksnes tema enne uinumist poetatud katkendlike lausete järgi.

Peetril möödusid kolm viimast kuud imekiiresti ja ta oli kindel, et ka Lainel lendab aeg niisama ruttu. Lainele aga tundus, nagu oleksid nad siin juba terve igaviku elanud.

«Vaja ta rutem sellest korterist ära viia,» kinnitas Peeter endale. «Hakata omal käel uut maja ehitama. Laine kiindub sellesse ja halvad mõtted lähevad peast.»

Noore männitukani jõudnud, sammus Peeter metsaveerel reejälgi mööda edasi. Heinapepri täispudenenud reejäljed sukeldusid tihedasse lepestikku ja viisid siis välja avarale lumisele niidule, millelt paistsid mõned hallid heinakuhjad.

Niidu ääres seisis pooleldi valmishitatu tühjade mustavate aknaavadega maja. Peeter keeras üle puhta lumevaiba otseteed maja poole. Lumi polnud veel kuigi sügav.

Hoonele lähenedes aeglustas ta sammu ja uuris maja terase pilguga. Seinapalgid ja pilpakatus olid tuhmunud ning omandanud metalse varjundi, nagu see on iseloomulik puule, mis aastaid vihma ja päikese käes seisnud.

Maja oli kavatsatud ehitada tavaline, mitte eriti jõuka pere jaoks. Kolm akent lõunasse, kaks itta, üks korsten ja üksainus uks, mis nüüd oli laudadega kinni lõõdud.

Peeter tiris enda käte abil üles ja ronis aknast sisse. Nagu hallid hiired sagisid räpasel põrandal kokkukeerdunud kuivad puulehed, mida tõmbetuul ringi tuhistas.

Põrandad ja laed olid olemas, kuid ukseid-aknad, pliit ja ahi tuli teha.

Samal kombel majast välja roninud, käis Peeter mõtlikuna korra ümber hoone. Ütleme, et rajooni rahandusosakond müüb selle kui peremeheta maja odavasti ära, kaalutles ta, võib isegi ehituslaenu teha, lauad kolhoosi saekaatriks valmis saagida, sellest kõigest saaks üle, aga... Pliit ja ahi nüüd talvel üles laduda — see on juba keerukam. Kaevu siin ka ei ole. Aga mis sa ilma veeta peale hakkad? Pole siin kuuri ega lauta lehma jaoks. Ja kes selle maja valmis ehitakski? Märti ei saa oma töö juurest ära võtta, sest saekaater tema õlul ongi; teised kolhoosnikud hakkavad lähemal päeval metsa maha võtma ja sae-

kaatri juurde vedama. Jaagup Parts hakkab viljakuivatisse uut ahju laduma. Mõttele kellele tahes, kõik on töös kinni.

Kuid midagi peab ometi ette võtma, sest õhkkond majas on täis äikest. Kuidas ta ometi oma alalise ruttamisega varem seda ei märganud? Lainele ilmselt ei meeldi siin elada. Kõik oleks võinud olla hoopis teisiti, kui poleks seda tülitsemist Mari Põdraga.

Kõige järgi otsustades on see tüli tõsine, sest Mari hoidub temaga kokku puutumast, ei tee parteigrupi koosolekul suudki lahti. Peeter polnud leidnud sellist lähenemisviisi, millest Sepel talle rääkis. Pigemini oli tema ja Mari vahekord veelgi halvenenud. Ja millest see oleks pidanudki paranema? Palju tema ise siamaani selleks oli teinud, et see paraneks, vaen aga aina hõõgus põranda all, millel ta iga päev kõndis, nagu tule tuha all. Ja miks ei peaks see hõõguma, mispärast peaks Mari teda austama ning armastama? Õigustatult näeb ta temas edukat võistlejat, kes tema elu ära rikkus ning seda ise ei märkagi, nagu ei märgata teel kiiruga lõmaks astunud ussikest.

«See on kole, ma pean temaga kõnelema.» Mõte oli nii rabav, et Peeter jäi seisma ning heitis pilgu videvikus hämarduval valgele põllule ja talvisele tinaselt tuimale taevale. «Olin tema vastu hoolimatu, selles on asi,» ütles ta endale kahetsusega.

Peeter kiirendas lumes sumades sammu ega püüdnudki enam oma endistesse jälgedesse sattuda.

Ta kõneleb Mariga tõsiselt, kõneleb temaga avameelselt kui kommunist kommunistiga juba täna. Sellele pikaleveninud vimmakandmisele ja põhjendamatu vihavaenule tuleb ometi ükskord lõpp teha. Peab meeletehetele viidud südant rahustama.

Niisugune samm hajutab vististi ka tema enda perekonna õnne tumestava pilve, sest Laine kannatab nähtavasti kõige rohkem majas kujunenud halva vahekorra pärast.

Peeter rühkis saabastega lund tuisates kiiruga edasi. Nagu alati püüdis ta rutem, otsekohe oma mõtte teoks teha; talle ei paistnud selleks takistusi olevat. Ja kui neid olekski, poleks ta nagu ikka neist hoolinud.

Peeter ei läinud üles, vaid astus kohe alla kööki, kus Triinu toidunõusid kuivatas.

«On Põder kodus?»

Triinu noogutas pead ning pomises vastumeelselt midagi.

Peeter ei saanud aru ja koputas Mari toa uksele.

Ukse tagant kostsid sammud, siis sahin, nagu oleks miski maha vajunud, ja lõpuks Mari erutatud hää:

Kes seal on?»

«See olen mina, Argo.»

Veidi aega kostis toast veel sahistamist, siis avanes üks pikka aega.

Toas tundus umbne, tuulutamata, kõikjal paistis kiire koristamise jälgi. Laud oligi jäänud kraamimata, sellel vedeles mingi tool, millele rutuga ajaleht peale visatud.

Mari seisis lävel ja vaatas sünge pilguga mõistmatult Peeterile otsa.

Tulin asja pärast,» ruttas Peeter seletama. «Kas ma ei «pu?»

Mari astus pikkamisi kõrvale ja koristas pearäti toolilt.

«Astuge sisse.»

Peeter riputas mütsi ning palitu ukse kõrvale naela otsa ja sisse.

«Elame küll ühes majas, aga näeme teineteist harva,» alustas ta ettevaatlikult, püüdes naljatooni võtta.

Kuid Mari ei võtnud naljatooni omaks ja vahtis põrniitsevalt tema saapaid, kuidas nende külge jäänud lumi sulama hakkas.

«Te vist ei olnud eelmisel parteigrupi koosolekul?» küsis Peeter.

«Ma olin ju haige ja teatasin sellest Raidile,» kortsutas Mari laupa.

«Nojah, muide, ega ma sellepärast...» ütles Peeter tusaselt. «Tulin lihtsalt teiega kõnelema, seltsimees Põder, nii-öelda meie ühise töö pärast. Olete vististi selle ajaga juba puhanud ka.»

«Te, nagu näha, ei jõua enam ära oodata päeva, millal mind lehmatalitajana lauta kihutada,» muigas Mari sapiselt.

Peetrile kihvatas see pisut südamesse, kuid ta ei lasknud seda paista.

«Asi ei seisa selles, et lehma- või seatalitajana,» tähendas Peeter tagasihoidlikult. «Meil oleks vaja teineteist mõista.»

Mari jäi jälle üksisilmi põrandale vahtima.

«Meil ei tohiks omavahel vist mingit maajagamist olla, seltsimees Põder, aga siamaani pole me just nagu ühist keelt leidnud...»

«Milleks niisugune jutt?» kehtas Mari õlgu.

«Mul on ausalt öeldes tunne, et te millegipärast minu peale viha kannate. Võib-olla olen mõnes asjas valesti talitanud. Siis utelge seda otsekohe, klaarime selle nagu kord ja kohus seltsimehelikult ära. Mis ikka salatseda? Isiklikult ei ole mul teie vastu midagi.»

«Ja mis te siis tahate, mida ma peaksin teile ütlema?» küsis Mari esmakordselt Arrole silma vaadates. «Et ma olen teile seltsis väga õnnelik ja teile tänulik kõige eest, mis te mulle olete teinud?»

«Ei, seda pole vaja. Katsume algul asjalikult oma vahetõu ära klaarida. Me mõlemad oleme kommunistid, elame ühes majas. Töötagem siis ka koos, seltsimees Pöder. Elu liipuh edasi. Me läheme neil päevil metsa, ehituse jaoks palke maha võtma, teie vististi ei teagi sellest midagi. Ei tohi süüski inimestele halba eeskuju anda. Kõik ju näevad, et te nagu ei taha minuga koos töötada, tulite meie juurest ära, pugesite oma pesse. Mul on südamest kahju, et see nii on läinud.»

«Mis sa ütlesid? Kahju?» Mari, kes seni sünge ilmega oli Peetri juttu kuulanud, justkui võpatas äkki; esmakordselt ütles ta Peetrile sina. «Või sul on siis minust kahju sellepärast, et ma su headust ei hinda?»

Äkki tõmbus Mari suu viltusele muigele ja ta krahmas laualt kohlu hoiduva ajalehe. Selle all nägi Peeter oma imestuseks poolikule joodud viinapudelit.

«Viskad ehk minuga koos kärakagi ära, kui sa juba kord mind haletsema tulid? Puhas napsiklaas on mul olemas.»

«Ei, tänan, pole hoolimist,» keeldus Peeter.

«Selge, mis häda sind endise esimehega koos jooma sunnib? Ei käi sinu auga kokku... Noh, olgu, endale valan ikkagi.»

Peeter jälgis vaikides, kuidas Mari tormakalt endale klaasi valas, nii et muist üle ääre läks, ja samas kohe naiste kombel mõne lonksuga klaasi tühjendas.

Peeter tõusis püsti.

«Nojah, ma siis lähen. Oma juttu võinne mõni teine kord jätkata.»

«Palun,» tõusis ka Mari; ikka sama viril muie näol. «Palun sisse astuda. Aga selle sinu haletsemise kohta ütlen suu sisse et mulle, noormees, pole seda tarvis. Hoia see oma naise jaoks saad aru? Tema tunneb suuremat vajadust sinu haletsemise järele.»

Peetri selja taga kõlksatas järsult uksehaak. Peeter astus, müts käes, masinlikult läbi köögi; Triinu jälgis teda silmanurgast uudishimulikult.

Arro seisis veidi aega paljapäi külmas esikus ja kõmpis sinu pikkamööda trepist üles.

Peeter viis mõne päeva pärast, nagu ta Marile lubanud oli, mimesed metsa. Keset saagide vihinat ja mahalangevate puude taginat kaotasid raske päeva muljed oma teravuse, otsekui oleks päikeses sätendav lumetolm need kinni katnud.

Saagijad lasksid puid maha, vedajad tirisid palke hobustega metsa veerde. Kolhoosi veoautod sõitsid otse üle lumega kaetud mahu, panid palgid peale ja viisid saekaatri juurde.

Metsa alla sigines ühe päevaga risti-rästi kulgevate jalgrattade rägaistik. Peeter kõndis neid mööda ühe saagija juurest teise juurde ja oli rõõmus, sest rahvas töötas heal meelel ning jõudsasti. Pehmel talvapäeval oli metsas kerge hingata. Peeter ahmis täie rinnaga okaste ja värskelt mahavõetud vaiguste palke lõhnadest küllastunud õhku. Ta oleks tahtnud ka ise sae või kirve haarata, kuid kartis endale häbi teha, sest selle töö peale polnud temast suuremat asja.

Ta nägi, et ka teised ümberringi on haaratud tööinnust, mis meenutas otse jahimehe hasarti. Mehed surusid lihaseid pingutades ägedalt saagidele peale; laiaharaliste võradega pruunikult kullakarva männid, otsekui saledad sarvi kandvad põdramännid, langesid oiates lumme.

Kirved laasisid kõlinal jalalt kukutatud metsahiiglas, okstest tõrkisid kõrged haohunnikud.

Peeter jäi vaatama, kuidas Helmut Raid töötab. Jälle oleks ta heameelega kirve haaranud nagu see, kes teist isuga helpimas nähes vägisi ka ise tahaks lusika võtta.

Raid mõõtis asjaliku pilguga mändi maast kuni ladvatipuni, mis kõikus kuskil ülal tuhkjashallis taevas, pidas hetke aru, vist takseeris silma järgi puu kallakut ning arvestas vaikselt uhkava tuule suunda, ja juba tõstiski kirve hoobiks... Raid oli kasuk-foopi maha võtnud ja töötas kampsuniväel.

Puude vahel looklevad reejäljed tõid Peetri metsa veerde. Siin seisis Tõnis veoauto juures, mille küljed maha lastud, ja Piilbaum oma hobusega.

Mõned mehed istusid palkidel ja suitsetasid. Piilbaum pajatas neile midagi. Peeter jäi kuulatama.

«Endistel aegadel oli metsavargus harilik asi, mitte nii nagu nüüd,» jutustas Piilbaum. «Jõukadki peremehed ei pidanud paljaks kroonumetsast puid maha võtta. Ükskord sõitnudki üks meie valla talumees vankriga metsa. Sõidab mees, aga rattad

käuksuvad kartlikult: «Küllap me lähme, ei tea, kas me saame...» Küllap me lähme, ei tea, kas me saame...»

Eespool metsasihil näinudki mees äkki metsavahti. Ega muud kui padavai ringi, hobusele piitsa ja üle kännustiku tagasi. Rattad parastanud: «Eks me üteld, eks me üteld...»

Mees sõitnud õue, pidanud hobuse kinni, ja rattad käuksunud veel: «Lõrris kõik...»

Piilbaumi ümber pahvatati naerma. Tõnis turtsatas kübedalt.

«Ah et lõrris? ... Kahju muidugi.»

Piilbaum koputas piibu palgi vastu tühjaks, nagu oleks ta oma jutule mõttepunktid lõppu pannud, ja sirutas käe ohjade järele.

Pealelaadijad asusid palkide kallale.

Tõnist nähes tuli Peetrile meelde, et ta oli juba ammu tahtnud temaga kõnelda. Ta viis autojuhi pisut kõrvale ja küsis:

«Kuule, sa pidid ikka ära minema? Noh, kas oled endale uue koha leidnud, või jääd?»

Tõnis kratsis kimbatuses kukalt ja pomises:

«Sul on kõigega nii tuline rutt taga, peremees.»

«Eks ma peaksin ikka vist teadma? Tagasi hoidma ma sind ei hakka, see olgu sul teada.»

«See'p see on,» muigas Tõnis hapult. «Kas sa tõrksat kitse oled kunagi näinud? Rebib end käest lahti, aga kui lahti lased, ajab sõrad vastu... Eks minagi ole sihukese kitse moodi... jätsin oma mineku katki.»

«Tee nii, nagu paremaks pead... Kui rahul oled.»

«Mis nüüd rahul või,» tunnistas Tõnis avameelselt. «Sina, peremees, krutid vedru hirmus, pingule. Aga näen, et alustad siin suuri asju. Seal, kus asi liigub, on meil, autojuhtidel, mõtet töötada. Meil on peaasi, et kilomeetrid jookseksid.»

«Nonoh, kuidas arvad,» kordas Peeter.

Peeter ei väljendanud millegagi rõõmu, kuid oma südames oli ta rahul. Tõnise otsus näis talle hea endena. Kui nii edasi läheb, siis vaata et Mari Põdergi koputab ühel ilusal päeval tema uksele ja ütleb: «Tülitsesime mis tülitsesime — jäägu sellega... Ütle, kus sul abi vaja on.»

Koduteel tuli Milvi vastu. Ta oli tühja palgi äärele istunud ja hüppas Peetrit nähes maha.

Nii nagu tavaliselt, vahetasid nad nüüdki Milviga naljatoonil mõned nokkivad laused ja Peeter tõstis juba käe mütsi äärde, et minema hakata, kuid siis tõmbus Milvi äkki näost tõsisemaks.

«Kas Helmut teile midagi ei rääkinud?» küsis ta kõhklevalt.
«Raid või? Ei midagi erilist.» Ta jäi huvitatult noorele naisele otsa vaatama.

«Seda ma arvasin,» pomises Milvi tuseselt. «Enda pärast et mehe ta kunagi midagi küsima.»

«Milles asi seisab?» tundis Peeter huvi, endamisi aga mõttes: «Küllap sina oled vist tema eestkostja?»

«Praegu saetakse palke. Meil oleks kibedasti laudu vaja,» pahvatas Milvi julgelt välja ja vaatas Peetrile otse silma.

«Tähendab teil Raidiga või?»

«Jah...» Milvi jäi jutuga kinni ja punastas kergelt. «Ainult et temale ei tohi sellest rääkida — vihastab. Ta on uhke, ei armasta paluda.»

«Kuhu te siis ehitada tahate?» oli Peeter huvitatud.

«Mõtlesime selle poolelioleva palkmaja seal niidu ääres valmis ehitada.»

«Selle palkmaja seal metsaheinamaal?»

Peetrile meenusid maja haigutavad aknaavad ja kokkukeerunud hallid lehed, mis hiirtena nurgast nurka kõhisesid. Tuli meelde kõik, millest nad Lainega viimati olid kõnelnud.

Ta pööras pilgu ära ja jäi mõtlikult oma jalge ette vaatama.

«Noh, mis siis, saame ehk kuidagi sellest üle,» pomises ta.

«Nii et sa ütlesid, seal metsaniidul?»

«Metsaniidul jah. Ainult et Raidile ei maksa sellest meie jutust välja teha! Ta solvub.»

«Muidugi, muidugi, milleks,» kinnitas Peeter murelikult ja pidas endamisi aru, mis seisukohale ootamatult tekkinud olukorras asuda. Palkmaju on üksainuke!

Ohtul pärast sööki ütles Peeter naisele:

«Tead, Laine,» ja lõi pilgu maha, «sellest pooleliolevast palkmajast ei tule meil vist midagi välja, ma vaatasin järele.»

Laine katkestas toidunõudega kolistamise ja jäi kuulutama.

«Seal on palju tööd,» seletas Peeter. «Enne kevadet ei maksa sellele mõeldagi. Kuid peaaegu ei seisa selles. Selgub, et Raid ja Milvi on juba enne meid nõuks võtnud sinna endile pesa teha. Tublid inimesed mõlemad...»

Laine hakkas jälle kausi sees taldrikutega kolistama, ilma et oleks mehe juttu lõpuni kuulanud.

Peeter jäi äraootavalt naise poole vaatama:

«Mis sa sellest arvad?»

«Mis mul siin veel arvata, kui sina oled otsustanud oma hea-dust näidata.»

«Asi ei seisa headuses. Meil ei kõlba nende teele ette astuda, piinlik, saad isegi aru.»

«Sina oled esimees, tead seda paremini.»

Tekkis paus; Laine hakkas mehe pilgust kõrvale hoidudes taldrikuid kuivatama.

Peeter ohkas ja lausus:

«Kuule, mõtlen viimaseil päevil kõik aeg, kas me kuidagi teisiti sellest olukorrast üle ei saaks? Võtaksime ehk kedagi appi laste juurde? Räägiksime vana Kaiega?»

«Mis sellest abi on?»

«Nnoh... vabaned kodustest askeldustest. Otsid endale meelepärast tööd.»

«Mis tööd? Lehmakarja või pörsaid söötma? Ma ei oska Peeter, ausalt öeldes pole tahtmist ka. Parema vaatan juba ise oma laste järele.»

Järsust ettevaatamatust liigutusest libises taldrik Laine käte vahelt põrandale ja purunes raksatades kildudeks.

«Killud toovad õnne,» lohutas Peeter.

«Mis õnne nüüd,» lausus Laine nukralt. «Nõnda ütlevad inimesed, kes igas asjas püüavad ainult head näha.»

5

Kai tahtis enne uut aastat oma ahtraks jäänud ning rasvatäinud lehma lihaleemaks ära tappa,

Laohoidja Jaan Nõmm täitis osavasti ning asjatundlikult Kaie soovi ja sai vaeva eest pead-jalad endale.

Peetri loal viis Kai tapetud looma kolhoosi veoautoga linna.

Turul valitses pühade-eelne elevus; lõunaks oli loom müüdud. Kai luges sosinal käkrus raha üle, piilus kartlikult ringi ja peitis siis raha oma vang palitu voodri vahele. Ta oleks veel turul ringi luusinud, kuid kogu aeg oli tunne, et kõik teda vaatavad, ja Kai otsustas parem koju sõita. Ainult universaalkauplusse astus veel korraks sisse.

Siin nägi ta Peetrit, kes kimbaka näoga seisis traatvõrgurullide juures. Peetril oli Kaie nähes ütlemata hea meel.

«Kuule, Kai, laena mulle kakssada rubla!» küsis ta paluva tooniga. «Vaata kui hea võrk linnufarmi jaoks! Annan mõne päeva pärast tagasi, kui meie raamatupidaja raha saab.»

Kai oli ilma pikemata nõus laenama.

Peetril läks linnas veel aega ja ta pani vanainimese Reinhold Arni logisevasse taksosse.

Teel imes Arn kompvekke, millest tuli lõhnaseebi hõngu, ja pakkus neid Kaielegi.

Kai vahtis umbusklikult aeg-ajalt plöksatavat taksomeetrit ja oli huvitatud, kas see ette ei käi nagu mõned kellad.

Arn muigas vastuseks ja ütles, et Kaiel ei maksaks niisugusel suurel saamapäeval nagu täna ennast seda laadi kahtlustega vaevata. Nüüd võib ta iga päev linnas käia ja taksoga tagasi sõita.

Kai pigistas huuled kitsalt kokku. Ta ei võinud sallida, et loetakse raha, mis tal taskus on. Rein sõidutas Kaie uhkelt veski ukse ette.

Kai hakkas oma kotikesi ja sekikesi autost maha võtma. Punaka karvaga peni lippas Kaie juurde ja kukkus ta ümber kokslema.

«Kui kentsakas koer!» tähendas Arn heatahtlikult. «Mis ta nimi on?»

«Tal polegi nime.»

«Kuidas nii?» imestas Arn.

«Niisama. Peremeheta peni, võtsin ta enda juurde,» seletas sõnaohter Kai. «Eks tal kunagi ikka nimi ole ka old, aga inimesedki jäävad teinekord nimest ilma, mis siis veel koerast rääkida. Mis tast nüüd ümber ristida.»

Arn kehitas õlgu ja pistis kompveki suhu, teise viskas koerale. Peni kissitas silmi ja hakkas saba liputades kohmakalt kombut järama.

Seni kui Kai palitu voodri vahelt raha kobas, et autojuhile ära maksta, käis Arn ringi ümber veski ja uuris seda hoolega.

«Teie villa vajab remonti,» tähendas Arn raha vastu võttes. «Aga mina sellele küll raiskama ei hakkaks. Milleks mätta raha nisuksesse vanasse lobudikku? Raha võib paremini ära kasutada.»

«No küllap sinusugune oskaks ta paika panna,» urises Kai.

«Va maiasmokk! Millal teil siis Vaikega pulmad on?»

«See on Taaveti lauludes kirja pandud. Te ise loete neid ja peaksite paremini teadma,» pilgutas Rein silma, lõi autoukse kinni ja sõitis minema.

Järgmine päev oli vana-aasta laupäev. Kai küüris ning kraamis hommikust peale tuba, tõi koheva kadakaoksa ja pani savi-kannu.

Õhtul kavatses ta kalmistule minna ja surnute mälestuseks nende haudadel küünlad süüdata. Ühtlasi tahtis ta mälestada ka poeg Rudolfit ja tütar Leidat, kelle kohta ta ei teadnud, kas neid elusaiks või surnuiks pidada.

Veidi enne äraminekut tuli talle raha meelde. Selle pistis ta eile vana villase suka sääرده ja peitis kummuti alumisse sahtlisse. Raha tuli meelde ja tegi talle muret: äkki vargad või juhtub tulekahju? Mis teha, sest ega ta seda ometi kalmistule kaasa hakka vedama!

Kai võttis pingul paberraharullikese ühes ja astus teel Peeter Arro poole sisse.

Arro oli kodus ja luges ajalehte.

«Jätan selle päevakeseks sinu juurde,» sosistas Kai. «Egas see ole mõni kümme rublakest, mõistad isegi. Surnuaiale ei kõlba mul patuste mõtetega minna.»

«Küll hoian,» muigas Peeter. «Ära muretse.»

Ning ärevast murest vabanenud, kõmpis Kai aeglasel vana-inimesesammul kalmistu poole.

Lumi jalge all tõmbus sinakaks. Tumedad põlluvahepuud ja põõsad justkui surusid endid teele lähemale. Sinakasmustas taevast süttisid esimesed suured tähed. Vist tasasest mõtlukust vaikusest häirituna pistis kuskil kaugel koer haukuma.

Kalmistule lähenedes märkas Kai, et mõned olid juba jõudnud siin ära käia, sest puude ja põõsaste tumeda tihniku tagant vilksatasid vahetevahel hõõguvate sütena üksikud tulukesed.

Kai sammus üles madalale kirtgule ja astus edasi mööda umbetuisanud jalgrada tuhmilt mustendavate hauasammaste ja vanade malmristide vahel. Ta ei vaadanud kartlikult ringi, nagu teevad seda need, kes üksinda pimedaga kalmistul viibivad, ega kuulatanud hinge kinni pidades metallpürgade tasast kriiksumist. Kai liikus nende keskel rahuga, sest ta oli kaua ilmas elanud ja paljusid sellele vanale kalmistule maetuid nende eluajal hästi tundnud, sellepärast ei kartnud ta neid ka pärast surma.

Ta otsis välja ainult temale teada olevasse kohta peidetud põhjata pudelid ja seadis neisse nagu laternaisse jämedad küünlad.

Esimese küünla süütas Kai ühe tuttava naise hauale, kes sõja ajal Narva kandist nende külla oli tulnud ja siin surnud. Naise

pojad olid evakueerunud Venemaale, hiljem võidelnud rindel, nende maja ja vara oli tules hävinud. Naine käis päevilisena toot ja punus vahel korve. Ta ei surnud haigusse, vaid kurvas-tuse kätte. Pärast sõda ei tulnud keegi teda taga otsima, millest Kai järeldas, et ka pojad olid surma saanud.

Et kedagi enam polnud, kes naist oleks mälestanud, luges Kai oma kohuseks kord aastas tema hauapeatsis küünal süüdata. «Inimese kohus on teist inimest, tema valu ja õnnetust ikka meeles pidada,» mõtles Kai. «Lapsed peavad hoiduma vanemate vigadest ega tohi unustada sõja julmust ja koledusi.»

Siis otsis Kai üles peaaegu maatas vajunud, ilma risti ja nimeta hauakünka. Üle viiekümne aasta tagasi oli siia üks sulaspõiss maetud. Tema liignime ei teadnud siinkandis enam keegi ja eesnimegi mäletas ainult Kai üksik. Aleksander, Aleks või lihtsalt Leks, nii oli selle pika ning tugeva noormehe nimi, kes hobuseraudu sirgeks painutas, nagu oleksid need vahast. Pere-mehed püüdsid üksteise võidu teda endale sulaseks kaubelda. Tüdrukud hüüdsid teda Pilli-Leksiks, sest ta puhus nii hästi sikusarve, et kes kuulama jäi, sellel kippusid jalad vägisi tantsu lööma.

Poleks ta nii vara surnud, mine tea, kas Kai oleks oma Johannesele läinudki, kuigi too oli perepoeg ja päris talu, Leksil aga polnud peale sikusarve midagi hinge taga.

Muidugi poleks ta Johannesele läinud, sest Leksi pillihääled olid tema meelest kaunimad kui ööbiku laksutused kalmistu sirelipõõsastes kevadisel ööl.

Noormees suri kahetsemisväärset narri surma — tapeti kakluses külanoorte pillerkaaril.

Veel mehe eluajal Leksi hauale küünalt süüdates mõtles Kai alati, et inimesed peaksid elus kõige rohkem endid juhuslike ohtude eest hoidma. Elu ja noorus on liiga kallid selleks, et inimesed võiksid nendega mängides riskida.

Kolmanda küünla süütas Kai mehe hauale.

Võbelev tuluke tõi pimedusest nähtavale juba samblaga kat-tunud hauakivi, kõrvalkrundi aiapulgad ja vana kuivetu, haua-künkale hoolikalt kuuseoksa seadva käe.

Kai tõusis sirgu ega pööranud pilku küünalt.

Võbelev leegikeel mehe haul meenutas talle, et ta kolmküm-mend aastat oli kodukoides tule hoidnud, perele toitu teinud, leiba küpsetanud ja loomadele kartuleid keetnud. Ja mis sellest tulest nüüd veel järel on? Isegi tuhka pole enam järel, kuigi tulel on vägev jõud ja sepad keedavad temas rauda...

Kõik need kolmkümmend aastat oli ta käsi rüppe panemata koos mehega rühmanud tööd teha; neil olid lapsed, maja, oli mõnesugust vara. Imelik, kui üürrike iga sel kõigel oli: mees suri, Rudolf läks teemante, Leida tööd otsima, maja on igerikuks jäänud, kappi ja kummutit uuristab koi...

«Inimesed ei pea asjata tuld põletama,» mõtiskles Kai nukuralt leekivat küünalt vaadates. «Inimese elust peab rohkem järele jääma kui vana mööblikoli, lagunev katus ja mälestuste räbalad... Järele jäägu terved, tugevad lapsed, aeda istutatud õunapuud, kindlad, põlised majad.»

Kai pani käed risti ja tõstis pilgu taeva poole, et kadunud mehe eest palvetada.

«Meie isa, kes sa oled taevas,» sosistas ta ja jäi vait, sest teda üllatas arvutuid tähti täiskülvatud taevalaotus. Öö oli läinud pimedamaks ja tähed sirasid nüüd iseäranis selgesti.

«Tuleb hea vilja-aasta,» käis Kaiel mõte peast läbi. See on kindel tundemärk. Kui taevas uusaasta-ööl tähti tihedasti täis on, annab vili suvel head saaki. Seda on vanarahvas juba ammust aega tähele pannud, tähendab, see on õige.

Ning iga kord, kui Kai uusaasta-ööl oma mehe haua palvet lugema hakkas, tõstis ta silmad taeva poole ja jäi äkki vait. Nii imelik kui see oli, aga taevas juhtis vanainimese mõtted maisetele asjadele.

Ehk küll vana ja vaene, aga oma mõtetega viibis Kai nagu kõik teisedki ikka viljasaagi ja tuleviku juures.

Nõnda ka nüüd. Taeva poole vaadates ei märganudki Kai, kuidas pühalikud palvesõnad huultelt kadusid, kuigi ta ristas käsi endiselt rinnale surus ja suu ikka veel sõnatult liikus.

Pea oli pakil erutavaist mõtetest ja Kai sosistas neist mõtteist üksikuid katkendlikke sõnu palve pähe.

Talle näis, et miljonid kadunud leinavad sugulased on koos temaga süüdanud küünlad, nad tuletavad haleda südamega meelde õnnetut sõjapõgenikku ja Leksi-pillimeest, tema meest Johannest ja nende äpardunud elu. Kas mõni neist küünaldest on süüdatud ka tema teadmata kadunuks jäänud laste mälestuseks? Kai laskis pilgul üle ohtralt teemante täiskülvatud taevalaotuse käia ning mõtles pojale ja tütrele.

Poja nime sosistas ta etteheitvalt. Kai oleks kas või korrakski teda näha tahtnud, et seletada pojale tema kibedat eksimist, kui too võõrsilt läks teemante otsima. Kai oli viimasel ajal sellest aru saanud. Kas poleks pojalt õigem olnud oma külas saekaatri ehitada, nagu Peeter Arro seda teeb? Kui kõik pojad kodu-

tolast ära lähevad, kes siis põllud üles künnab ja täis külvab, kulumajade lagunevad katused ära parandab? Peeter Arro lubas tal seda teha. Nüüd on kõik lootused tema peal, Arro on talle justkui poja eest.

«Peeter Arro teeb ära, tal on hea süda,» mõtles Kai. «Aga kas tal lastakse teha?»

Maja kohta, kus Arro elab, kostab halba. Räägitakse, et Mari Põder vihkab uut esimeest, on tige ja joob. Arro jälle on sellepärast Põdra peale pahane. Peetri enda naisele ei meeldi siin elada, tal on igav. Täna Triinu läinud Mariga tülli ja ootab pakisilmi, millal ta siit minema saab. Ainult Vaike üksi lehvordab õndsas naeratuses ringi nagu kevadine liblikas ja kõrvetab oma õrnu tiibu armastusest tolle lipitseja taksõjuhi vastu.

Aga kui Peeter Arro äkki siit ära läheb?

Selle mõtte juures surus Kai käsi kõvemini oma kuivetu rünga vastu ja hakkas kiiresti huuli liigutades pomisema. Ta palvetas selle eest, et nad seal esimehe majas aru pähe võtaksid, tulitsemise lõpetaksid ega segaks Peeter Arrot metsa maha võtmast ning kokku vedamast, majade ja katuste jaoks laudu ja pilpaid saagimast. Hea oleks, kui keegi kangem isemeelse ning õela Mari majast või isegi kolhoosist minema kihutaks. Lainele, Peetri naisele, peaks meelde tuletama, et kui sa juba kord naine oled, siis tuleb mehega kõiki raskusi jagada ja, kui vaja, temaga koos kas või maailma otsa minna. Tütarlapsel aga peaks Triinu lihtsalt kõrvad kuumaks kütma!

Kaie vagad palvesõnad ununesid, nagu oleks tuul nad peast minema pühkinud. Kui ta jalge ees poleks võbelnud küünalaleek, oleks Kai hoopis unustanud, milleks ta siia tuli.

Väike, oma kõrge ea kohta sirge rühiga, valgete juuste salgud pearäti alt välja kippumas, nii seisis ta justkui küünal ääretu katendava taevakummi all, vehkis ägedasti käega ja pomises: ja-jah, võtku aru pähe, ärgu lasku oma elul närvetava vimmandmise, rumala uhkuse ning tühiste nägeluste nahka minna!

Niisugusel väiklasel nääklemisel ja olematute teemantide juhil ei pane sa tähelegi, kuidas süda tuimaks ning kalgiks muhtub, ja sa unustad inimesed enda ümber, unustad oma emagi...

Kui Kai koju jõudis, pani Piilbaum parajasti talliukse kinni. Vanacite nähes ütles ta rahul olles:

«No vaat, nüüd on kõik kodus. Hobused ka söödetud-joodetud. Valvekord on tänaseks läbi!»

«Sa mine koju,» soovitas Kai. «Kesse täna enam hobuseid tahma tuleb.»

«Lähengi,» kinnitas tallimees. «Kes muu vanale Piilbaumile pühade õllekannu lauale paneb kui ta ise.»

Piilbaum viis laterna varju alla ja Kai sulges raske ukse. Ta pistis suure, keerukate täketega aidavõtme lukuauku, keerutas kaks korda ringi ja sakutas lingist, kas uks on kinni. Ust lukku pannes tuli Kai ele alati Peeter Arro meelde — too oli nii hästi luku ära parandanud. Tubli mees, oskab kõike! Niisuguse mehest on majas kasu.

Kipakast trepist oma tuppa tatserdanud, süütas Kai lamala. Punakas peni ronis pimedast välja ja lakkus Kai käsi. Valge tõi nähtavale toakraami, mille keskel Kai pool eluiga oli elanud ja mis nüüdki truult asusid ta ümber nagu kanad, kui ta neile toitu puistamas käis. Ikka seesama koidest uuristatud nikerdistega kapp ja kummut, kell seinal, Martin Lutheri pilt.

Ahi hõõgas sooja.

Kai võttis ahjust kuumad mustjalt kiiskavad verivorstid ja pani lauale kausikese kuubikuteks lõigatud kõrvitsasalatiga.

Valas siis endale pühade puhul napsiklaasi magusat vett, vaatas kella ja imestas, sest see näitas alles kümnenda tunni algust. Kai ele tundus, nagu oleks ta terve igaviku kalmistul viibinud. Ta ohkas väsinult, jõi väikeste lonksudega napsiklaasi tühjaks ja sõi pisut, sest kauane väljasviibimine oli isu tõstnud.

Kai hakkas juba lauda koristama, kui koer laua all äkki kõrvad kikki ajas ning ukse taga pehmeid samme kostis.

Kai jäi soolasambana seisma ega uskunud oma kõrvu. Ta mäletas selgesti, et ta võtit kaks korda lukus ringi oli keeranud.

Koputati tasakesi uksele.

«Sisse,» hüüdis Kai ärevalt.

Uks avanes pikkamisi ja lävele ilmus tundmatu mees, kuldunud karvaga müts peas, seljas lambanahkne kasukjopp, nagu neid Lõuna-Eestis kantakse. Nahkservadega vildid summutasid ta samme.

Hämmastunud Kai pani tähele, et koer, kes algul laua all puged, hakkas äkki sõbralikult saba liputama.

Tere, Kai,» ütles võõras meeldiva tenorihäälega. «Ära lohku, tulin asja pärast.»

«Kas kaugelt mehi?» küsis Kai suuril silmil võõrast uudistades.

Välimusest polnud mehel väga viga. Ainult suur kongis nina, mille all lühikesed tumedad vurrud, rikkus veidi muljet. Kindlasti polnud Kai teda kunagi varem kohanud, sest ümbruskonnas ja lähedases linnakeses tundis ta peaaegu kõiki.

«Jah,» noogutas võõras häält madaldades, «olen kaugelt.»

«Võtke istet,» tuli Kai el meelde pakkuda.

Mees istus ukse lähedale ja nii, et napp lambivalgus ta näole ei langeks; mütsi ta millegipärast peast ei võtnud.

«Mul oli asja,» kordas võõras. «Ole, Kai, valmis tähtsaid uudiseid kuulama. Tee süda kõvaks.»

«Mis siis on?» sosistas vanainimene ja vaatas kohkunult ringi.

«Ära karda. Tulin su kadunud poja Rudolfi pärast.» Võõras ütles seda madala häälega.

Kai ohhetas ja vajutas käed südamele.

«Tähendab, mu süda aimas õieti?»

«Õieti jah.» Võõras noogutas murelikult pead ja vaatas oma «liste emaililäikeliste silmadega maha.

«Ja kes te's ise ka olete?» küsis Kai väriseva häälega.

Vastuse asemel võttis võõras karvamütsi peast. Mehel olid tihedad mustad kräsus juuksed, kuid juustest paistsid... piskikesed sarvemüksud nagu sokul.

Kai el läksid jalad nõrgaks. Ta pidi peaaegu toolile langema.

Lõua võttis võbisema. Ta ei saanud sõnagi suust.

«Ära karda,» sosistas võõras kiiresti. «Tulin hea pärast. Sinu poja hing on meie juures. Ta on palju pattu teinud ja nüüd ootavad teda piinad.»

«O-oh!» oigas Kai.

«Raskel hetkel tõstab ta oma pilgu ema poole. Teda võib piinadest päästa, aga selle eest tuleb raha maksta.»

«Raha? Kui palju?» sai Kai kohe jahmatusest jagu.

«Kolm tuhat rubla,» sõnas võõras kindlalt.

Esimesel silmapilgul oli Kai el hea meelgi, et seda raha rohkem ei nõutud, kui ta eile turul lehma eest oli saanud. Kuid siis lõi ta kahtlema. Pikk elu oli Kai el õpetanud, et kus rahaga tegemist on, seal tuleb ettevaatlik olla.

Sellal kui Kai niiviisi kõrvalt nagu lind kongis ninaga külalist uudistas, püüdis ta ennast toibutada ning toimuvast endale aru anda.

Too sarviline külaline paistis üldiselt üsna maisena. Kas ta viimati eile turul ringi ei kolanud, kui tema liha müüdas? Lõpuks äratas veel üks asjaolu Kaies kahtlust.

«Aga kas teil seal... Nõukogude rahad maksavad?» küsis ta peenikese häälega.

Kai tokerdus, sest kartis öelda: «Teil pörgus.»

«Meil maksavad igasugu rahad,» vastas võõras. «Dollarid, kroonid, rublad... Raha on raha. Poja piinadest päästmiseks kõlbab igasugune raha. Rutta, Kai, mu tagasitee on pikk.»

Kai tundis, kuidas tal kõigist tänastest elamustest — kalmistul palvetamisest, klaasitäiest veinist, kummalisest võõrast ja selle jutust — pea ringi käib ja ta ühestki asjast enam õiget aru ega otsa kätte ei saa.

Võõras aga istus toolil, tõkestas väljapääsu ja vahtis ainult siniste pungis silmadega talle otsa.

«Silmad teisel nagu vaabatud tassid,» mõtles Kai jälestusega altkulmu võõra poole piiludes. Talle tundus, nagu tuleks talle kasukast või sarvemüksudest kitse haisu.

«Noh, mis siis ikka,» ütles võõras äkki ja tõusis krapsakalt püsti. «Kui ema kõrvad poja oietelegi kurdid on, siis pole midagi siin enam midagi teha.»

Kai kohkus. Kõik üleelatu ja kalmistul nutmata jäänud pisarad hakkasid taas rinnus pitsitama.

«Ei, ei,» ühmas ta. «Kohe.»

Ta ruttas kummuti juurde, kuid siin turgatas tal meelde: raha pole ju enam seal!

«Viisin raha esimehe kätte,» sõnas ta hädise häälega ja vaatas abitult tagasi sarvilise otsa.

«Mis temp see on?» imestas võõras pahaselt. «Meil on teada, et eile oli raha alles sinu käes.»

«Küllap siis teate ka seda, et ma täna kodunt ära minnes rahaseitsimees Arro kätte viisin.»

Vanainimene heitis jälle nagu lind võõrale kõrvalt kiiru pilgu.

Too pahvatas järsku lõbusalt naerma, paljastades ühetasaste tugevate hammaste rea.

«Õige. Kõik on teada. Tahtsin sind ainult proovile panna. Millal sa raha tema käest ära tood?»

«Homme kindlasti.»

Võõras vaatas aru pidades laualt koristamata jäänud punase veini pudelit, võttis selle kätte, valas poole veinist klaasi, tõstis huulte ja jõi ühe sõõmuga ära.

Kai vaatas hirmuga võõra ülespoole upitatud koletut nina ja seda, kuidas vein vulksudes kõrri voolas.

«Hea küll,» sõnas võõras tõsiselt. «Tulen homme öösel tagasi. Me pole nii pahad, nagu meist arvatakse, emaarmastuse pärast oleme valmis ka kannatama. Kuid võta arvesse, Kai, meie jutust ja sellest, et ma homme öösel tulen, ei tohi teada ükski elav hing. Me saame seda niikuinii teada, kui sa kellelegi sellest oled piiksatanud. Ja su poeg saab tunda piinu. Tema kannatusi näed sa unes.»

«Ma toon ju raha,» anus vanainimene ja tõmbus kõssi, nagu oleks tal külm.

«Sinu palvet võetakse kuulda,» tõstis võõras teatraalselt käe. «Ja ära sa mõtle meid tüssata, sest seda kõike antakse tunda su pojale. Niisiis — homseni, ma kaon. Ja ära sa enne uksest välja vaata, kuni oled sajani lugenud, muidu tabab sind needus.»

Võõras pani mütsi pähe, kuulatas korra, astus siis mustavasse ukseavasse ja sulges uke enda järel.

Nii jahmunud kui Kai oligi, sajani ta ometi lugema ei hakanud. Ta hiilis uke juurde, surus kõrva lukuaugule ja jäi hinge kinni pidades kuulatama.

Kuid seda, mida ta oleks pidanud kuulma, ta ei kuulnud, nimelt ukseleku klõpsatust.

Kai ootas minutit viis, võttis siis ühte kätte lambi, teise ahju-roobi ja astus soojast toast veski süngesse katusealusesse. Koer tuli kaasa. Kai läks tepist alla ja katsus ust.

See oli lukus.

Pisut julgust saanud, hakkas Kai sarvilist otsima. Ta komberdas mööda vonkuvaid põrandalaudu, tegi kaane lahti ning heitis pilgu suurtesse veskisalvedesse, kust tuli ikka veel jahu lõhna, kuigi neis polnud juba veerand sajandit enam jahu olnud, uuris kõik nurgad läbi, nihutas paigast tühje tünne ja kaste — ei midagi.

Pilku tõstes nägi Kai läbi katuselõhede pea kohal vilkuvaid tulukesi, otsekui põleksid kuskil ikka veel küünlad õnnetult otsa saanud inimeste ja sõjast tagasi tulemata jäänud või olematuid teemante otsima läinud poegade mälestuseks.

All otsis Kai läbi tühja köögi ja toa, mis oli nüüd ühe bri-paadi komandopunktiks. Selles toas oli telefoni lähedal lai pink. Tallimees Piilbaum laotas teinekord vana kasuka alla ja tukastas sellel vabadel minutitel.

Kai heitis pilgu isegi pingi alla.

Ei midagi, kuskil pole kedagi. Võõras oli justkui ära sulanud. Kai laskus jõuetult pingile. Nüüd polnud enam vähimatki kahtlust, et Rudolfiga tõesti õnnetus on juhtunud. Oma pika eluea jooksul oli Kai harjunud uskuma mitte paljaid sõnu, olgu need kui tahes segased ning saladuslikud, vaid käegakatsutavad fakte. Nii ka seekord: ei veennud teda võõra pateetilised sõnad, lipitsev hääli ega kummaline väljendus, vaid ükselikk. Seda sai avada üksnes keerukalt väljaviilitud võtmega, mida ta alati kandis oma põlles taskus.

Vana Kai komberdas longus päi kipakat treppi mööda uuesti üles. Rebasekarva koer astus truult tema kannul.

7

Roostetama löönud plekk-katusega majja tuli uusaasta õnnisoove.

Laine sai emalt piltpostkaardi, millel kujutatud õnnelik jänkude perekond. Auväärt eale vaatamata oli ema säilitanud huvi idüllilise ainekogu vastu.

Laine keeras vaikselt naeratades eredavärvilist piltpostkaarti näppude vahel ja kujutles elavalt vanemate hubast tuba linnas. Praegu on see soe, isa on muidugi tuhvliid jalga tõmmanud ja loeb ajalehte, ema aga väntab õhetava näoga köögis kohvi masinat, mis meenutab väikest laekaga kummutit; lõhnab mõnusaalt värskelt kohvist.

Ja äkki tahtis Laine kangesti olla kas või hetkekski isa-ema toas, kus igalt vanalt armsaks saanud esemelt hõngus vastu kodusust. Sellest toast oli nii kerge pääseda rahvamurdu Tallinna liiklusrohkeil tänavail, kus helendasid valgusetulvas teatri esised ja särasid kaupluste uusaasta puhuks kaunistatud vaateaknad.

Ta isegi nuusutas postkaarti, et tunda linnakorteri armast lõhna, mis tuli värskelt triigitud pesust ja poonimisvahaga lai keele nühitud põrandast.

Kuid postkaardil olid millegipärast raudteevaguni lõhnad juures, mis vististi teel olid külge hakanud; asjad omandavad uusi lõhnu, — võib olla, et mitte üksnes asjad, vaid ka inimesed. Võib-olla on selle sünge maja seintest tulev imelikult vastik lõhn juba temale külge hakanud ja ta ei tunnegi seda enam.

Ka Triinu sai piltpostkaardi.

Küünla alla, mis rohelisel koheval kuuseoksal eredasti põle-

oli poeg oma käega kirjutanud: «Pikka iga ja palju tervist armale kallile emakesele Lullile!»

Kuigi postkaardil polnud otsest vastust küsimusele, mille Triinu viimases kirjas pojale oli esitanud, luges ta selle välja juba neist vähestest sõnadest, hakkas algul naerma, pärast puhkes rõõmu pärast nutma ja ruttas kohe Vaike poole uudist teatama.

Peeter Arro nimele tuli üksainus õnnitlustelegramm — ettevõtte direktsioon ja ametiühinguorganisatsioon, kus ta varem oli töötanud, soovisid talle edu ning õnne uuel tööpöllul.

Peeter silmitses meeldivald üllatatuna telegrammi ja pidas endamisi aru, kellel küll esimesena pähe tuli talle tervitust saata, kas nahksevõitu direktoril, kes teda ei tahtnud ära lasta, parteiorganisatsiooni sekretäril, sapisel ning närvilisel mehel, kes polnud kaugelki õrnatundeline, või ametiühingukomitee esinajal, kellest ta kõige vähematki ei mäletanud.

Peeter mõlgutas ikka veel selle üle mõtteid, kui Kai raha järele tuli.

Kai võttis rahapakikese erutatud näoga vastu ja küsis kogeldes, kas seltsimees Arro ei saaks ka neid kahtsada rubla ära anda, mis ta universaalkaupluses tema käest oli laenanud.

Peeter kehtas vabandades õlgu.

«Homme või ülehomm, kui raamatupidaja linna sõidab. Ega sul niikuinii praegu seda millekski vaja ole?»

Kai pomises kärsitult midagi, tammus jalalt jalale ja väljus. Peeter hakkas Priiduga lennukit mängima — tõstis poisid kätele ja keerutas teda hoogsalt lae all ringi. Kai oli tal juba meelest läinud, kui kõõki astus Triinu.

Kostis, kuidas jutuaajamine köögis kohe elavamaks läks: Laine alihetas, Triinu sosistas midagi ägedasti ja lõi käsi kokku. Varsti kutsuti Peeter kõõki.

Ta ei saanud tüki ajal öieti aru, mis naised talle räägivad. Vanas veskis käinud mingi vaim. Nõudnud kadunuks jäänud Rudolfi eest raha... Mingi jama!

Kuid naised kukkusid üksteise võidu seletama, et Kai oli pool tundi tagasi Triinu käest paariks-kolmeks päevaks kakssada rubla välja manguanud. Triinu pole tahtnud anda ja nõustunud alles siis, kui Kai oli ära rääkinud, et tal tuleb öösel täpselt kolm tuhat ja mitte kopikadki vähem välja anda. Sundinud siis kohe Triinut töötama, et ta sellest kellelegi ei räägi. Aga kus sa siin suud saad pidada!

Peetrile meenus Kaie erutatud nägu ning ta jäi mõtlema.

«Teate mis, kullakesed,» sõnas ta lõpuks kindlalt. «Et ükski hing sellest enam teada ei saaks. Ei Pöder, Vaike ega keegi. Selge, Triinu? Kui välja lobisete, rikute kõik ära.»

Peeter vaatas karmilt vanaeidele otsa.

«Kus seda võib! Ma ainult teile...» pomises Triinu, tegi hirmunud näo ja surus peo vaikimise märgiks suule.

Ka Mari Pöder sai uusaasta õnnesoovikaarte. Ühe tütar Ingridilt, nagu ta oodanud oli, teist kaarti aga, millel punapõsksed õunad ja kirsid, silmitses Mari arusaamatuses. Alles kaardi teisele küljele peene käekirjaga kritseldatud Aleksander Kotsari nimest sai talle kõik selgeks, ühtlasi tuli meelde sügisene auto sõit.

«Astuksid ehk kunagi meie poole sisse, et kõnelda,» seisis kaardil napolisõnaliselt ja nii väikeste tähtedega, nagu oleks kirjutaja tinti kokku hoidnud.

Kõnelus Kotsariga oli Maril juba meelest läinud, nüüd aga oli tal hea meel. Pärast Evaldi ärasõitu valdas teda jällegi kohutav apaatia, ta ei liigutanud lillegi, jättis koduse majapidamise tervenisti Triinu hoolde ja lahkus majast vahel harva ainult selleks, et oma sõbranna Katrin Oru juures veidi istuda.

Ühel parteigrupi koosolekul küsis Peeter Arro Marilt, kui kaua ta kavatses veel puhata.

Peetri õrritamiseks vastas Mari, et temal olevat pärast kuueaastast tööd õigus pikemat puhkust saada kui Arrol.

Vastu ootusi jättis Peeter selle jutu sinnapaika, Mari märkas isegi rahulolekuilmet ta silmis.

«Mees vist tunneb rõõmu, et mina asjast kõrval olen,» arvas Mari õelalt. «Mind peab ta ainult viiendaks rattaks vankri all.»

Kaarti silmitsedes mõtles Mari võidutsevalt, et näe, on ikkagi inimesi, kes temale hoopis teisiti vaatavad, teda hindavad ning enda juurde tööle kutsuvad. Ja veel kes! Kotsar! Niisugune laia haardega mees.

Mari jalutas elevas meeleolus mööda tuba ja tõstis puhuti pilgu lakke, kust kostsid mehesammud, laste jalamüdin ja muusika.

Keskpäeva paiku lisandus muusikale valjuhääldaja Vaike toast. Mari imestuseks ei kuulatud seal seekord lõbusaid tantsulugusid nagu tavaliselt, vaid keerati kõne, vististi spordireportaaž peale ja nii valjusti, et seda terves majas kuulda oli.

See asjaolu pani ka Triinu imestama. Ta nägi, kui Rein Arn siia tuli. Varsti pärast tema tulekut pandi valjuhääldaja hääldama, ilmselt selleks, et juttu summutada.

Triinu oli Vaike pärast mures, käis mitu korda ukse taga kuulatamas, kuid raadio rõkkamine ei lasknud kuulda muud kui seda, et tüdruk ja noormees millestki omavahel poolvaljult kõnelevad, justkui tülitsevad.

Arn polnud kuigi kaua Vaike juures ja läks vihase näoga minema.

*

Peeter jäi sel õhtul kauemaks kušetile ajakirja lugema ja uinus lõpuks, riides nagu ta oli.

Õösel kella ühe aegu äratas teda telefonihelin. Peeter ruttas aparaadi juurde ja võttis toru.

«Arro, sina või?» küsis Raidi hääl. «Sinu käsk on täidetud — linnuke on lõksus. Õine vaim on praegu üleval Kaie juures. Kas tuled siia?»

«Hoidke teda iga hinna eest kinni,» käskis Peeter. «Kümne minuti pärast olen kohal.»

Ta tormas palitut selga tõmbama.

«Käes!» ütles ta erutatult Lainele, kes ehmunud näoga magamistoa uksest välja vaatas. «Ma ei hakanud telefoni kaudu küsima, kes või mis. Saad pärast teada.»

Kaie toas oli mitu meest koos. Anton Piilbaum ja Helmut Raid tõmbasid laisalt suitsu, ümara näo ja lapselikult naiivsete näiste silmadega noor kolhoosnik Raidi brigaadist vaatas fotosid Kaie albumis.

Kõik istusid rahulikult laua taga, seljad sisseastuva Peetri ja näod Rein Arni poole, kes ei tea mispärast oli ka siia sattunud. Too istus, jalg üle põlve, ja imes midagi, vististi kompvekki.

«No vaat, nüüd on kõik koos,» noogutas ta esimeest nähes pead ja kõigutas liialdatud sundimatusega jalga.

Helmut Raid vaatas tagasi Peetrile otsa ja ütles pilkavalt muirates:

«Imetlege, seltsimees Arro, toosama ongi see pörgukutsikas!»

Ta näitas näpuga põlastavalt Arni poole ja osutas siis lauale:

«Ja siin on asitõendid.»

Arro nägi laual kartongist nina selle külge kleebitud vurrudega ja musta sarvenukkidega parukat. Peale nende oli laual veel rahapakike.

Tekkinud vaikuses kostis valjusti Kaie vihane hääl:

«Ja mina, vana tola, valasin veel tema pärast ülejäänud veini olki, pudeli ja klaasigi lõin puruks.»

«Taitsa asjata!» kahetses Pülbbaum. «Veini kulge kurja võnn ei hakka.»

«Kuidas ta majja sisse sai, korstna kaudu või?» tundis Arro huvi.

«Misjaoks korstna kaudu! Tuli läbi seinaaugu,» seletas Pülbbaum asjalikult. «Sellestamast august, mille kaudu vesi vanasti veskist jõkke voolas. See oli laudadega kinni lõõdud, aga lauad on ära mädanenud. Lehmgi mahub sealt läbi.»

«Sellesamaga ta mind alt vedaski,» sõnas Kai masendatult. «Murdsin pead, kuidas see võimalik on, et keegi sisse pääses. Sina ise, seltsimees Arro, parandasid ju luku ära.»

Peeter vaatas veel kord rahapakikest ja musta parukat laual, laskis pilgu üle toasolijate käia ja sõnas jahedalt:

«Nojah, selge kõik. Mis enam aega viita. Helmut, sa helista miilitsasse.»

«Miilitsasse?» imestas Arn. «Milleks seda? Egas ma mõnu varas ole? Te ei saa uusaasta naljast ka aru!»

«Pole midagi, küll seal klaaritakse,» urahtas Peeter.

Raid läks telefoni juurde.

«Leidis õige, millega hirmutada,» lausus Arn pärast vähest vaikimist. «Tehakse protokoll ja lastakse tulema.»

«Küll nemad seal juba ise näevad,» ütles Peeter. «Aga kui sina, sõber, veel meie majja oma nägu näitad, viskan su uksest välja. Mõistad? Et ma su lõusta enam ei näeks!»

«Õige mul vaja sinna tulla!» urises Arn upsakalt ja kõigutas jalga. «Õgite seal ilma minutagi üksteist.»

Peeter välgutas Arni poole silmi, kuid talitses end ja vaikus.

8

Laine ärkas ühel jaanuariool nuuskpiirituse lõhnast. See oli nii terav, et ta tõusis kohe voodist, süütas lambi ja läks vaata köögikappi, kus tal nuuskpiirituse pudel seisis. Seal oli kõik korras, pudelil kork kõvasti peal.

Imestunud Laine jäi keset kööki seisima ja nuusutas.

Nüüd näis talle, et see lõhn tuleb alt. Ta avas trepikäigu ukse. Seal lõhnas kangemini, nii et isegi ninna kargas.

Laine sulges pikkamisi ukse ja vaatas nõutult ringi. See süda õöl tekkinud terav lõhn viis ta millegipärast ärevusse.

Ei tea miks kerkis Laine mõtteisse Vaike.

Triinu kaudu teadis ta, et tütarlapsel oli Rein Arniga mõne

«Suguseid arusaamatusi, hästi nad enam ei sobinud. Pärast skandaalset lugu vanas veskis, mis igal pool ümberkaudu oli teatavaks saanud, ei tõstnud Arn enam jalga siia majja. Kuid Triinu kinnitas Lainele, et Vaike ikka veel temaga kohtub. Ilmselt ei rõõmustanud need kokkusaamised enam tüdrukut, sest ta küis murtuna ringi.

Ja nüüd äkki see ootamatult tekkinud lõhn.

Laine heitis hommikumantli õlgadele, võttis petrooleumist pisut märke lambi ja astus erutusest põksuva südamega trepist alla. Ta otsustas Triinu üles äratada ja temaga nõu pidada.

Alumise korra elanikud lukustasid harilikult ainult välisukse. Nii pääses Laine takistusest kööki, kus pliit oli juba jahtunud. Ta astus köögist läbi esikusse ja vajutas tasakesi Triinu toa uksele.

Lambi kollane valgus langes toa seintele, paistsid kolm rida-misi asetsevat kitsast voodit. Uksele kõige lähemas voodis kargas Triinu kohkunult istukile.

«Ära karda,» sosistas Laine. «Tead, Triinu, kanget nuuskpiirituse lõhna on kõik kohad täis. Ma tuln vaatama...»

«Nuuskpiirituse?» Triinu jäi arusaamatult Lainele otsa vaatama.

«Jah, ma ei mõista, kust see tuleb. Arvasin, et võib-olla Vaike toast?»

Vana Triinu hüppas jalule ja hakkas värisevate kätega ähmitsevalt riideid kobama.

Hetke pärast seisis erutatud naised Vaike toa ukse taga.

Triinu koputas, kuid keegi ei vastanud. Ta koputas kõvema ja kuulatas — vaikus. Vajutas uksele — uks ei tulnud lahti.

Naised vaatasid ehmunult teineteisele otsa.

Laine pani nina lukuaugu juurde ja nuusutas. Triinu küsiva pilgu peale noogutas ta kinnitavalt pead.

Nüüd kukkus Triinu juba meeleheitlikult ukse metalset käepidet logistama.

Ukse tagant kostsid loitud sammud, haak kõlksas lahti ja naised nägid pooliti riides Vaiket. Tütarlaps oli väga kahvatu, hoidis käega uksest kinni ja oleks vististi maha kukkunud, kui Triinu appi sõostes teda poleks toetanud.

«Mis sul on, lapsuke?» sosistas Triinu ähmiga.

Soonine ja tugeva kondiga nagu Triinu oli, haaras ta Vaike süle ja kandis voodisse.

Tuba lehkas nuuskpiiritusest.

Laine võttis põrandalt üles tühja pudelikese ja vaatas lummuga Vaike kahvatut nägu.

«Ei,» lausus Vaike teda mõistes nõrga häälega. «Ei, ei. Mul lihtsalt käis pea ringi, hakkasin pimedas nuusutama ja pillasin pudeli maha. Muist läks põrandale.»

Laine tonkis raskesti magava mehe unest üles ja hakkas kogeldes teda paluma, et Vaike viibimata haiglasse saadetaks.

Peeter hõõrus uniseid silmi ja ühmas:

«Kus nüüd öisel ajal linna? Hommikul ehk?»

«Kuidas hommikul? On vaja kohel!» sai Laine pahaseks.

«Vaike on vist aborti teinud ja nüüd on tal halb.»

Peeter pilgutas silmi, ei öelnud enam sõnagi ja võttis telefonitoru.

Laine jooksis allkorrale ja tuli umbes kümne minuti pärast veel ärevama näoga tagasi.

«Noh, kuidas on? Kas varsti?»

Tusane Peeter, kes nüüd juba unerammestusest oli jagu saanud, seletas lühidalt:

«Piilbaum sõidab kõige rohkem poole tunni pärast hobusega siia. Autoga suurelt teelt meie juurde ei pääse — paksult umbrtuisanud.»

Ning tõepoolest, täpselt poole tunni pärast hirnaltas all hobune.

Triinu saalis, latern käes, maja ja õue vahet. Riidesse topitud Vaike pandi ettevaatlikult kreslaga rekke, kuhu oli ohtralt kuhjatud kohevat heina.

Laine tundis teravalt mulluse niiduheina, vana naha ja Piilbaumi piibupigi lõhna, kujutlusse kerkis elavalt nende siiasõit selgel augustipäeval, vaner põlluvaheteel, sinises taevas lendav kuldnokaparv, mis meenutas tuules lehvivat musta gaassärpi... Kuid praegu polnud aeg mälestusi heietada. Reejalased hakkasid krigisema ja vaene Vaike viidi haiglasse.

Askeldusmadina peale tuli välja ka Mari. Nägu magamisest tursunud, ei saanud ta õieti aru, milles asi seisab, ja pilgutas pimestatult tule peale silmi. Arrot ja Laine nähes kadus ta oma tupp ja virutas ukse enda järel vihaselt kinni.

KUUES PEATÜKK

Peeter Arro tahtis kolhoosi majapidamises samasuguse korra ja distsipliini maksma panna, nagu ta sellega oli harjunud kombinadi tsehhis, kus ta varem oli töötanud. Talle näis, et paljud pooldavad ning toetavad tema kavatsust, eriti brigadir Helmut Raid ja lüpsja Milvi Lepp.

Peeter mõistis väga hästi, et õilsatest püüdlustest üksi on vähe, sest tema eelkäija Mari Pöder oli kulutanud palju ilusaid sõnu sellesama mõtte propageerimiseks. Tähtsad on teod, mitte sõnad. Sõnadele, nagu teada, ei järgne just igakord teod. Ka Peetril ei läinud see kõik nii libedasti. Teinekord juhtus isegi päris pahandavaid üllatusi.

Jaanuari algupäevil sõitis «Külvaja» kolhoosi ajakirjanik, noor, umbes kolmekümneaastane veidi iseteadlik mees, kes ilmselt oli harjunud liikuma igasuguses seltskonnas. Too surus kõvasti Arro kätt, mõõtis teda veidi jultunult oma hallide pisut pungis silmadega ja teatas, et ta on siin ka varem käinud ning sellest kolhoosist kirjutanud. Tõllal oli siin esimeheks seltsimees Pöder; too paistis olevat energiline naine ja äratas lootusi. Kuid tal vist ei läinud korda neid lootusi täita? Nüüd, nagu kuulda, minevat see seltsimees Arro käes paremini, on saavutatud edu.

Ajakirjanik naeratas labkelt ja jäi huviga Peetrile otsa vaatama, valmis kuulama tema juttu saavutatud edust.

Peeter püüdis varjata pahameelt, mida kutsumata külalise saabumine talle valmistas, ja pomises:

«Mis edu nüüd? Tulite pisut vara.»

Ajakirjanik naeratas napilt.

«Andestage, kuid helistasin enne siiasõitu partei rajoonikomiteesse seltsimees Seppelile.»

Peeter märkas äkki, et ajakirjanik vaatab tema vasaku käe lähemaks jäänud sõrme, mis saekaatri käikulaskmisel vigastada sai.

«Tont võtaks, ka sellest juba jõudnud rääkida,» mõtles ta pahaselt Seppelist, läks ise näost punaseks ja peitis käe ära.

Polnud parata, tuli muud tööd katki jätta ja ajakirjanikuga kaasas käia.

Saakuuris põrises mootor, põldudelt lõõtsuv jahe tuul tuiskas ringi saepuru; mõned rässakad noormehed veeretaskid palke ette ja aina hõikasid uljalt: «Üks, kaks ja korraga!»

Ajakirjanik elavnes, võttis märkmiku välja ja surus oma pärimistega vana Märdi, kellel õlikann käes oli, vastu seinale.

Peeter muigas tahtmatult: heast hakkamisest tollel noormehel igal juhul puudu ei ole.

Nüüd heitis Peeter pilgu palke tassivaile poistele. Töö edenes nende käes. Neil jäi isegi aega kahe tolmuses riides tütarlapselga lõbusat nalja heita. Peeter vaatas Raidi brigaadi kuuluvate tütarlaste poole ja talle meenus, et need pidid täna vist vilja kuivatama, aga mitte siin poistega edvistama.

Ta pidi neilt seda küsima, kuid ajakirjanik jõudis oma märkmikuga vahele.

«See juba on midagi!» noogutas ta heakskiitvalt pead. «Õnnitlen! Mida me siis veel vaataksime?»

Peetri pilk langes justkui iseendast jalgrajale, mis saekaatri juures üle lumise põllu viis uute ehituste juurde umbes poole kilomeetri kaugusel.

«Vaatame ehk kiirkuivatit?» soovitas ta juba sõbralikuma tooniga. «Tegime selle oma jõududega ümber. Meie sepa Jaagup Parts'i idee. Sealsamas kõrval ta ise elabki.»

Minnes jutustas Peeter viljakuivatit ehitamisest:

«Parts tuli mõttele vanast viinapõletamisahjust teha küttekolle. See annab nüüd kuumust nagu kõrgali. Niisuguses kuivatit võib päevas kümme tonni vilja ära kuivatada. Ainuke seda laadi seadeldis kogu rajoonis. Täna just kuivatab Helmut Raidi brigaad siin oma vilja. Seltsimees Raid on väga tubli, toimekas mees.»

Peeter kiitis soojalt kolhoosi parimat brigadiri.

Vahepeal olid nad juba lähenenud pikale sarataolisele hoonetale. Peeter tõstis pead ja jäi poolelt sõnalt vait. Ta pilk peatus katusest kerkival ribiliste külgedega ventilatsioonitorul. Ventilatorist paiskus välja paksu auru. Selles polnud iseenda

veel midagi imestada, kuid üllatav oli see, et aurust helkis vastu mingi ärev pruunikas värvitoon.

Peeter unustas oma teekaaslase ja kiirendas sammu, keeras ümber nurga ning vaatas paakil ukse vahelt sisse. Näkku paiskus kõrbema läinud vilja kibedat hõngu. Ta vaatas ringi. Lähedal polnud inimesehingegi, üksnes mõned regede ette rakendatud hobused tukkusid lasipuude juures. Peetril sähvas peast läbi, et inimesed võivad ehk sepa majas olla. Ta ruttas peaaegu joostes sinna.

Ukse tagant kostis lõbusaid hääli. Peeter vajutas uksele ja sattus ruumikasse täissuutsetatud kööki. Meestekamp, küünarnukid laual, istus suure plekk-kruusi ümber, milles vahutas õlu.

«Lõbus oleng?» tähendas Peeter pahameelest pitsitatud häälega.

«Ujutame siin hällilast,» osutas Raid peaga Jaagup Parts'i poole, kes istus teiste hulgas, õndsalik muhelus higist läikival näol, ja ulatas sisseastujale kruusi. «Maitse kah, esimees... Kadakatel tõmmata lastud.»

Peale nende märkas Peeter laua taga veel kolhoosi karjast, punase ninaga kiilaspäist vanameest, ja ümara näo ning nailivsete silmadega noorukit Raidi brigaadist.

«Või te siis praete sünnipäeva puhul kuivatit kohvi?» Peeter tõukas Raidi käe järsult ära, nii et kruusist vahutu maha lendas.

Tema selja taga kolksatas uksele. See oli muidugi ajakirjanik, kes nüüd ka sisse astus.

Raidi veidi ähmasest pilgust paistis arusaamatust.

«Sul vili ju kõrbe!» käreatas Peeter talle. «Kus inimesed on?»

«Mis jutt see on?» kortsutas Raid kulmu. «Tüdrukud on mul seal.»

«Su tüdrukud kudrutavad saagijatega, seal on nad... Ja sina pinnid siin õlut juua ning ei tea maast ega ilmast!»

Tekkis segadus. Noormees lipsas ehmunud näoga uksest välja. Selle märgiks, et asi temasse ei puutu, võttis kiilaspäine papi tähtsalt kustunud paberossi, mille ta oli kõrva taha pistnud, ja hakkas üleolevalt sellele tuld otsa panema.

Helmut Raid pidi noormehet järele tormama, kuid sai ukse juures pidama, heitis kiire pilgu tulivihasele Peetrile ja tundmatule mehele, kes kandis hinnalisest pruunist karusnahast talvemütsi, ning tõmbus näost vaskpunaseks.

«Alles just kiitsin sind siin seltsimehele,» nahvas Peeter

rooniliselt. «Tema aga, ole lahke, lasch sadade rublade eest vilja ära kõrbeda.»

Ajakirjanik sügas väikese sõrmega silmakulmu ja et mitte selle stseeni pealtvaatajaks olla, kadus märkamatu toast.

Veresooned Raidi näos paisusid märgatavalt.

«Kas ei saaks ilma manitsuseta läbi,» ühmas ta mornilt. «Kui olen süüdi, võta mu palgast need sajad maha, nagu õigu nõuab.»

Jaagup Parts, kelle naiselikus näos leidsid elavat vastupeegeldust kõik selle jutuajamise pöördepunktid, laksatas äkki suure kämbлага endale vastu põlve ja toetas tarmukalt Raidi.

«Täitsa õige, Helmut! Las võtavad maha, mõni raha nüüd. Ahi, ütlen ma sulle, näitab ise, mis ta võib: põletab pilgu ajaga tuhande eestki vilja ära. Nihukest ahju ei leia sa ühestki rajoonist.»

Peeter heitis talle kõõrdi karmi pilgu ja Partsi hasart kustus silmapilkselt.

«Ja ise paned veel pahaks ka?» imestas Arro ning vaatas Raidile silma. «Kelle käest ma pean siis nõudma, nendelt tüdrukutelt või? Ei, ei... sina oled brigadir ja ka vastutad.»

«Oled noor alles, seltsimees Arro, et mulle kintsu karata, nii on lugu,» kähvas äkki Raid summutatud häälega. «Mis sa sellest brigadiriametist mulle nina alla hõõrud? Kui teada tahad, siis enne sind näris Mari Pöder kuus aastat minu kallal, tahtis brigadirist välja süüa. Just tema kiuste jäin ametisse, kuigi mulle sovhoosis head kohta pakuti. Egas kõike saa rahaga mõõta. Viissada, ütled sa. Palun!»

«Meil pole mõtet vaielda,» läks Peeter ametlikule toonile üle. «Kannan lähemal koosolekul juhatusele ette. Näeb, kuidas juhatust otsustab.»

«Juhatusele?» Veresooned Raidi näos paisusid taas. «Mõtled õige, et tulid linnast ja oled nüüd siin see kõige targem? Vähe veel koos soola söönud, nii on lugu. Kanna juhatusele ette. Kui nii, siis kaon kõrtsi.»

Raid lükkas kortsunud mütsi kõrvale ja astus kindlal sammul ukse poole.

«Seltsimees Raid!» hüüdis Peeter ähvardavalt talle järele. «Tõstan üles küsimuse sinust kui brigadirist, hoiatan!»

Raid väljus ning virutas ukse paukudes kinni.

Peeter vaatas rahutult tühjaks jäänud köögis ringi ja kohatas Jaagup Partsi kaastundlikku pilku.

«Tulid ja tossutasid siin kõik kohad suitsu täis,» pahandas

too südametäiega. «Ütlesin neile, et teil on ju töö. Seltsimees Arro andis teile töö kätte. Kus seda — too aga neile õlut! Käänisid siin kui hobused poole vaati nahka. Issand hoidku sihu-keste sõprade eest!»

Peeter silmitses mornilt sepp Partsi õhetavat nägu. See meenutas talle ääsitules pehmeks krumenenud rauda, mis võib omandada millise tahes kuju.

«Oled ka üks tuulelipp, Jaagup,» nähvas Peeter etteheitvalt. «Mitte Jaagup Parts, vaid Jaagup Tuulelipp.»

Peeter lahkus köögist ja jäi veidikeseks esikusse. Ta nägi lah-tisest uksest, kuidas mõlemad loos süüdi olevad tüdrukud vilja-kuivati juures labidatega sagisid. Tüdruid sõitles ümarate põs-kede ning siniste süütute silmadega noormees. Peeter kuulis esmakordselt, et poisil on bassihääl, ja päris põrisev. Helmut Raid pildus suure labidaga kõrbenud vilja välja; mees oli näh-tavasti ümber mõelnud ja kõrtsi minemata jätnud. See pisut lohutas Peetrit, kuid südamesse jäi tal ikkagi sant tunne.

*

Kui Peeter köögis õhtust söi, tuli neile Milvi Lepp, tõsine ilme näol, mis tema juures oli ebatavaline.

Peeter kutsus ta tuppa.

Milvi pani sõna lausumata väikese pakikese lauale ja alles pärast seda võttis istet.

«Mis see on?» küsis Peeter üllatunult.

«Raha. Viissada rubla, tolle vilja eest.»

Peeter kratsis mõtteid kogudes lõuga, vaikis veidi aega ja küsis:

«Kas Raid saatis sind siia?»

«Olge ikka, seltsimees Arro,» ehmus Milvi ja tedretähed ta kahvatus näos tungisid teravalt esile. «Tema ei tea sellest midagi; kui ta teaks, küllap oleks selle raha puruks rebinud.»

«Mispärast sa siis töid?»

«Kui vili tema süü läbi ära kõrbes, süin on raha selle eest. Juhatusse ei maksa seda asja viia.»

«Mispärast?»

«Ei maksa,» palus Milvi tungivalt. «Helmut ei suuda seda häbi välja kannatada ja läheb ära sovhoosi. Teda kutsutakse juba ammu sinna ja pakutakse head palka.»

«No aga mis sinul kogu selle looga asja on?» küsis Peeter kulmu kortsutades.

Milvi ei vastanud, surus huuled kokku ja jäi üksisilmi endale vahtima.

«Vaata...» alustas Peeter leebemalt. «Sa ei tea kõike. Ma pean sulle seletama. Linnast sõitis siia ajakirjanik meie edusamme otsima. Kiitsin Helmut Raidi sellele nii üles, et pane võt pilt lehte. Ja mis välja tuli?»

Ta vaatas tungivalt Milvile otsa, kuid too vaikis.

«Tuli välja, et tegin ennast võõra inimese ees narriks,» jatkas Peeter. «Ka mina olen uhke ja enesearmastaja. Mis me sellest räägime, aga vilja ei tohi ometi ära kõrvetada.»

«See kõik on õige,» Milvi noogutas murelikult pead. «Selle pärast ma raha tõingi. Mõtlesin, et eks me ole siin ikka justkui üks pere. Kas me tõesti üksteist ei mõista, kui ilma uhkuse ja vihameeleta asi vastastikku ära klaarida. Mis siis kohe nüüd juhatusse?»

«Laskis viljal ära kõrbeda. See pole naljaasi, saad isegi aru — vili!»

«Siin see vili ongi,» sõnas Milvi lihtsalt, sirutas käe ja kattis rahapakikese kämbлага. «Siin ta on.»

Peeter heitis silmanurgast pilgu Milvi tugevale käele, millelt suvine päevitus polnud veel kadunud, tema karedaile kuivetonud, kuid sitketele sõrmedele, mis alalisest rassimisest põhkude, heinte, rohmakate hangude ja lehmakettidega karedaks läinud.

«Jäägu siis sedaviisi,» nõustus Peeter.

«Siin see vili on,» kordas Milvi. «Juhatusse aga pole vaja Raidi asja viia. Tema võtab seda väga südamesse. Astus lehmalauta minu juurde ja ütles: «Tead, Milvi, sain täna vist suure rumalusega hakkama.»»

«M-jah...» pomises Peeter: «Sa ütle mulle üht, ainult ausalt: kui Raid siit ära läheb, kas siis lähed sina ka?»

«Pean ise ka selle üle aru,» ohkas Milvi ja ta nägu muutus jälle inetuks, tedretähed löid tihedalt välja. «Ainult et — kui das ma lähen, lehmadest on kahju. Need jäävad nälga.»

«Nälga?»

«Kevade poole, jah... Heinu kevadeni ei jätku, tead seda isegi, seltsimees Arro.»

«See on tõsi,» nõustus Peeter. «Ei jätku jah.»

«Mina pigistaksin nendega kuidagi kevadeni välja, teine sellega küll toime ei tule. Arvan, et ma ei tohi koos Helmutiga ära minna.»

Milvi kätte ilmus kortsunud taskurätt. Ta kuivatas vargsi sellega silmi.

Peeter jäi mõtlema. Tekkinud vaikuses oli kuulda, kuidas tema taga väike Vello pärast kissellisöömist heatujulisena emale õrnu sõnu lallitas.

«Millal te siis Raidiga abiellute?» küsis Peeter ja tõstis äkki pea.

Milvi ahhetas ehmunult, kuid sai endast kohe jagu ja kattis naerule veninud suu ruttu peoga.

«Tea kuidas selle majaga saaks, seltsimees Arro? Laudu ju ei ole.»

«Ma mäletan, sa rääkisid, et tahate selle palkmaja seal metsaveerel valmis ehitada?» küsis Peeter häält tasandades ja vaatas kõõgiukse poole.

«Tõsi ta on. Tahtsime jah.»

«Siis, tead mis.» Peeter nihutas laual lebava rahapakikese Milvi poole. «Võta see raha esialgu tagasi. Pean targemate peadega selles asjas nõu. Ma mõtlen, et me jõuame Raidiga enne juhatuse koosolekut kokkuleppele. Noh ja... mis laudadesse puutub, siis andke avaldus sisse, saame kolhoosi saekaatriis nii palju, kui teil vaja läheb. Korraldame need asjad südametunnistuse järgi ära. Said aru?»

«Sain,» hakkas Milvi õnnelikult naerma. Tulid nähtavale ta suured ühetasased hambad. Kummalised olid need hambad ta näos: igal võimalikul juhul kippusid need nähtavale, valguse kätte, otsekui tihe rida valminud herneid lõhenenud kaunast.

Milvi nägu lõi üleni õhetama tervisepunast, millesse kadus viimane kui tedretäheke, ja otse ime, kui kena ta nüüd oli!

Milvit vaadates hakkas ka Peeter Arro naerma ja süda läks tal nii kergeks, nagu ta seda ammu polnud enam tundnud.

Kui Mari Triinu käest kuulis, et kolhoosi on sõitnud tuttav ajakirjanik, küpses temas korrapealt otsus viimasele mitte ennast näole anda. Ajakirjaniku siiasõit kutsus Mari hinges uuesti esile veel mitte lahtuda jõudnud sapi, rebis lahti alles üsna värsked haavad.

Kahtlemata oleks Mari oma otsuses kindlaks jäänud, kui ta poleks aknast juhtumisi näinud, kuidas Peeter koos ajakirjanikuga sammud saekaatri poole seadis.

Peeter vaatas ajakirjanikule näkku ja seletas talle õhinal midagi. Mari mõtles, et küllap Arro püüab nüüd saabunule

ennast paremas valguses näidata ja sellega ühtlasi mustab teda, Marit. Eks ta näita külalisele muidugi saekaatri, värskelt ümberehitatud viljakuivatit ja loomalauda uut põrandat. Ajalehemees kirjutab kõik need saavutused kindlasti uue esimehe arvele, tema, Mari, aga ei tule üldse enam meeldegi.

Kes seda nüüd enam meelde tuletab, et saeraami oli kunagi tellinud tema, Mari? Lehmalaudale uus põrand alla panna ja uus viljakuivatit ehitada — ka seda oleks võinud teha tema; selles pole midagi võimatut. Peetril on nüüd hea lehemehes ennast üles kiita, kuna see kõiki asjaolusid ei tea. Ei, peab tingimata ise temaga kokku saama ja kõnelema!

Maril andis oodata õhtut, mil ajakirjanik tagasi tuli ja külastajatetoas end sisse sättis.

Mees istus, pabeross suus, laua taga ja lehitses oma märkmikku, kui Mari uksele koputas ja tuppa astus.

Üldjoontes ta teadis Mari lugu, kuid ei lasknud seda välja paista ja tervitas Marit lahkesti.

«Olen rõõmus, et näen teid tervise juures! Pole ammu enam siin käinud. Millist edu teil siin on saavutatud!»

«Mis nüüd nii just,» lausus Mari tulpinud näoga ja istus.

Kirjasaatja hakkas õhinaga rääkima, et edusamme siiski on. Ta oli just tulnud saekaatri juurest, kus kerkib nagu mägi värskelt saetud laudade virn.

Mari kehtas õlgu.

«Nojah, saeraami, selle tellisime ammu juba.»

Ta tuletas samas kohe meelde ja ütles külalisele täpse kuupäeva, millal saeraam tellitud oli. Kuid küsimus ei seisa üksnes saeraamis. Normipäevade eest, vaadake, anti tänavu kahjuks enneolematult vähe ja paljudele siinsetele kolhoosnikutele see ei meeldi.

Ajakirjanik püüdis juttu teisale viia. Teda huvitas eeskätt esimees ise. Mis mees ta on, kuidas ta inimestega ühist keelt leiab, on tal autoriteeti?

Mari nõjatus küünarnukiga raskelt lauaservale ja vastas vastumeelselt, pilk suunatud põrandale. Ta tunnistas morni näoga, et Arro on energiline kui ka julge pealehakkamisega. Kuid Mari edasistest sõnadest, nii imelik kui see oli, selgus, et Arro puhul ei saa niivõrd juttu olla energiast kui järsust ning toorest käitumisest. Mees pörutavat koosolekuil teinekord rusikaga lauale. Arro energia taga tulevat rohkem näha auahnust, sest ta püüab teisi töö juurest eemale tõrjuda, et kõik loorberid endale lõigata.

«Pöder ei salli Arrot silma otsas ja on äärmiselt solvunud,» mõistis ajakirjanik, kui ta Marit kuulas, ilma et oleks tema juttu katkestanud. «Ta tuli siia kaebama ja südant puistama.»

Mari pidi algul ikka küsima, kas külalisel ehk kõht tühi pole, ja laskma Trünul talle süüa anda, kuid ta süda oli nii valu täis, et unustas selle hoopis.

«Uus esimees on noor, tulihingeline ja ettevõtlik,» rääkis Mari. «Kuid esialgu ei saa veel öelda, et ta kolhoosis oleks midagi niisugust ära teinud, millega mõni teine, vanem ning kogenum, poleks hakkama saanud.»

Ebameeldivalt üllatatud külaline närvis kustunud paberossi tohlu ja kahetses, et ta seda juttu oli alustanud.

Talle meenus vaimustatud iseloomustus, mis tema ise kuus aastat tagasi esimese vabariikliku kolhoosnikute kongressi puhul ajalehes sellest naisest oli kirjutanud. Tookord näis Mari Pöder talle otsusekindla ning haruldase iseloomuga naisena, kes julgelt katkestanud sidemed enda kui talutütre minevikuga ja vanade vaadetega. Mis temaga siis nüüd on juhtunud? Või eksis ta ise tookord? Aga hiljem käis ta ometi siin kolhoosis ja kujutus Põdrast kui tahtejõulisest ning otsusekindlast naisest ei haihtunud, vaid süvenes veelgi.

Talle kerkis elavalt silme ette, kuidas Mari Pöder tollal hoogsalt sammul juhatusetoas edasi-tagasi kõndis ja kõva häälega oma plaanidest jutustas. «Meie rahvas mõistab ja toetab mind,» rääkis ta ja aina vilksas kõrvikmütsi kandva vanamehe poole vaadata, kes tookord parajasti ahju küdema pani. «Meil siin asi edeneb. Nagu ma seltsimees Vassarile lubaduse andsin kolhoosiga rajoonis esikohale jõuda, nii see ka läheb.»

Tema noogutas tookord heakskiitvalt pead ja tegi märkmikku kiiruga ülestähendusi. Ainult et vanamehe seal ahju ees jättis Mari õhin täiesti külmaks — lambanahkne jopp seljas, süütas too tuld ja vahtis ahju, selg Põdra poole.

Ajakirjanik, kes oli kirjanduslike kalduvustega ning piltliku mõtlemislaadiga inimene, arvas tol õhtul, et seltsimees Põdral pole nii kerge oma sõnadega läbi tungida sellest kangekaelsest vaikivast turjast, mida katab vana, võidunud kasukas.

Oma suureks imestuseks tundis ajakirjanik täna saekaatris ära tookordse ahjukütjast vanamehe. Arro kutsus teda Märdiks. Ta ütles veel, et Märt on saekaatris juhtiv jõud. Tookord tühjas juhatusetoas oleks vist raske olnud kujutleda, et Märdist mõne aasta pärast saab juhtiv jõud, seltsimees Pöder aga mur-

rab endal kaela. Imelik, kuidas see kõik juhtus. Tuleb välja, et oma olukirjelduses oli ta olnud halb ennustaja...

«Aga mis siis, kui ka mina Mari Põdra saatuses süüdi olen?» käis tal äkki mõte peast läbi. Vastumeelselt meenutas ta oma tookordset vaimustusest nõretavat kirjutust. «Väga võimalik. Eks olnud mina see, kes talle võltsdiplomi välja andis, millega ta kõik need aastad elas.»

Mari jäi vait. Külalise süngest näost luges ta, et sellelt pole loota kaastunnet. Küllap Seppel ja Arro on jõudnud mehe tema vastu üles kruvida; rääkigu tema mis tahes, see kõik on asjata.

«Kui muutlikud ning truudusetud inimesed oma sümpaatia tes ikkagi on!» mõtles Mari kibedusega. «Niipea kui teada saadi, et partei rajoonikomitee sekretär ja rajooni ülemus minu vastu külmaks on jäänud, hakkasid kõik minust eemale hoiduma, isegi too ajalehe reporter. Kas tal tõesti enam meele pole, kuidas ta mind kunagi oma artiklites üles kiitis? Kui võtta õige kapist nüüd juba koltunud ajalehenumbri ja talle minu alla pista.»

Mari tõusis tusase näoga, soovis talle head puhkamist ja väljus.

3

Peeter ärkas hommikul vara naise ahastava hädakisa peale. Palitu seljas ja laudalatern käes, tormas Laine trepist üles ning karjus meeleheitlikult üht ja sama:

«Triinu on seal... põrandal maas!»

Peeter kargas voodist, krabas saapad kuidagi jalga ja ruttas trepist alla.

Üks külastajatetuppa, kus Triinu harilikult magas, oli lahti, toast vilkus võbelevat kollast valgust.

Mari Põder, võidunud hommikukuub seljas, seisis ukse lähedal, põlev tikk värisevas käes, ja püüdis kaugemale tuppa vadata.

Kui Peeter sisse astus, kustus tikk.

Taskulambi ere kiir langes otsekohe voodile, mis nüüd oli tühi. Akna all, mõni samm voodist eemal, lamas Triinu selili põrandal, pikk õösärk seljas. Ka villane tekk oli põrandale vajunud.

Peeter haaras ruttu Triinu kae, see oli juba kangestunud. Ta laskis kae lahti, sest abi polnud enam vaja. Vapustatuna

tõusis Peeter sirgu ja valgustas tuba taskulambiga. Siin nais kõik korras olevat nagu Triinul alati.

Peetri selja taga kraabiti kiiresti tikke põlema. Mari püüdis tikku tõmmata, kuid ükski ei võtnud tuld. Lõpuks särtsatas üks tikk põlema ja Mari sirutas selle juhmi näoga kaugemale tuppa.

Laine seisis ukse vahel ega julgenud sisse astuda.

«Pange lamp põlema,» ütles Peeter naistele. «Esialgu ärge siin toas midagi puudutage.»

Selle ajaga, kui Peeter linna helistas, tuli ka Laine alt üles. Krutatud laste eest pisaraid varjates hädaldas ta tasahääli:

«See on kohutav, kes seda oleks võinud arvata! Ta nägi nii terve välja! Oleks palju-palju aastaid veel võinud elada. Onnetu juhtum või ütlesid tal närvid üles? Vaike pärast ehk?»

«Ei usu,» kehtas Peeter õlgu. «Arstid ütlesid, et Vaike jääb ellu, ta on juba paranemas. Triinu teadis seda. Ei, ei, Vaike pärast mitte.»

«Võib-olla Mari pärast? Mari ju sõi vaesel vanainimesel viimasel ajal hinge seest ära.»

«Kust seda nüüd veel teada saab?» ohkas Peeter. «Triinust endast pole enam ütlejat.»

Kui valgeks läks ja harilik ähmane jaanuaripäev kätte jõudis, tuli arst, elatanud, talumehe väljanägemisega mees; temaga oli kaasas majaelanikele hästi tuttav elurõõmus militsionäär, Reinhold Arni sõber.

Tuppa tekkis kohe kõlbi vee ja saapaviksi lõhnu. Laine hakkas vängetest lõhnadest süda iiveldama; pisarate pärast suutis ta hädavaevu seletada, kuidas ta oli Triinut vaatama läinud, kuna teda täna polnud laudas lehma söötmas ja lüpsmas nagu igal hommikul.

Pärast seda tuli Laine üles ja jäi köögi aknast õue vaatama.

All liikus inimesi: vana Kai puistas kiilasjääd libedale õuele hoolikalt tuhka, lõkendas Katrin Oru kirev pearätt, põrises Piilbaumi tuttav bass.

Kui arst ja militsionäär olid ära sõitnud, suurem osa inimesi laiali läks ja maja ümber vaikseks jäi, tuli Peeter üles.

Laine vaatas sõnatult mehele otsa.

Peeter istus ruttamata kööki taburetile ja lausus naise küsiva pilgu peale tusaselt:

«Arst ütles, et süda. Muuseas, Triinu põlle taskust leiti kiri.»

«Triinu järele jätnud?» hüüdis Laine.

«Ei, poja kiri. Väga armsalt kirjutatud; teatab, et ta ei saa mitmetel väga mõjuvatel põhjustel Triinut enda juurde võtta,

kuid on sokutanud talle koha ühte väga heasse vanadekodunna. Kirjutab: «Armas, kallid emake, sinna saan sulle õnnu ja kompvekke saata, lased need endale hea maitsta ja mõtled kogu argminule.» Vaat siis, kui hea poeg see Julius, Lull või Lulli on!»

«Ütles oma emale ära!» Laine lõi kohkudes haledast meelekäsi kokku. «Tema ütles ära, ja see tappis Triinu. Vanainimene ju muust ei unistanudki kui poja juurde asumisest.»

«Nähtavasti tundis ta oma ema halvasti,» pomises Peeter.

Laine silmist purskasid uuesti pisarad. Ta krahmas Priidu tormakalt süle ja surus tugevasti oma rinnale.

Poisi silmad läksid ärevusest suureks. Lapsed tajuvad alati teraselt, kui midagi rasket on olnud. Priit sai aru, et Triinuga midagi kohutavat on juhtunud, kuid aimas ühtlasi, et see õnnetus mingil viisil puudutab ka ema ja isa.

«Sina, Priit, ei tee kunagi sedaviisi?» Laine vaatas nukralt lapse allikaveena selgetesse silmadesse. «Eks ole, Priit, sina ei tõuka mind kunagi endast ära?»

Priit häbenes, pööras näo kõrvale ja hakkas lõpuks tõinama.

Peeter tegi kärsitu liigutuse. Laine toibus ja laskis poja põrandale.

Alles enne lõunat pääses Peeter kodunt välja tööle.

Mari ei teinud sel päeval pliidi alla tuld ega valmistanud toitu, unustas lehma laudas söötmata. Miski nagu ängistas hinge. Ta hulkus tühjades, vaikseks jäänud tubades ringi ja et pisutki end toibutada, jõi südamekinnituseks harjumuspäraselt nappi viina.

Viina klaasi valades meenus talle, et ta alles eile oli Triinu kauplusesse viina järele saatnud. Tädi istus mõttesse vajununa kooigis laua juures ega pööranud end üldse Mari sõnade peale tema poole. Kui Mari siis ärritatult Triinut hõikas, tõstis too sügaval aukuvajunud silmad, vaatas teda tühjal pilgul ja kibutas laupa, nagu püüaks ta kangesti midagi meelde tuletada. Triinu pilgust paistis niisugune tuim ükskõiksus lähedal seisva Mari vastu, et viimasel hakkas äkki kõhe. Ta arvas, et vanaeit on haige, ja läks ise poodi.

Mari ei kõnelnud sellest kellelegi, — milleks seda? Kuid see meenus talle kohe, kui ta Triinut surnuna nägi. Algul ehmus Mari hirmsasti — kas vanaeit ehk ise endale kätt külge ei pannud?! Arvatakse viimaks veel, et Triinul tema juures halb elada oli.

Pärast, kui Juliuse kiri leiti, Mari hirm kadus, jäi ainult mure, mis edasi saab. Lähedase inimese surma hakkas Mari

pidama saatuse järjekordseks lõögiks. Siisamaani oli ta kõigi oma meelte ja mõtetega viibinud talle osaks saanud ülekohtu juures, kannatanud selle pärast ja haudunud plaane, kuidas olukorrast välja tulla. Nüüd äkki aga langesid ta õlule ka veel majapidamise mured ja askeldused.

Jah, Maril tõesti ei vedanud!

Laine jäi öösel riidest lahti võtmata liikumatult kõõgi akna juurde seisma, lükkas siiskardina eest ja vaatas talveöösse. Vaade aknast köitis Lainet vist sedavõrd, et ta ei kuulnudki mehe samme.

Peeter astus naise juurde ja hõikas teda tasakesi.

Laine võpatas, laskis kardina käest ja pöördus ümber; turunenud silmad kõnelesid sellest, et ta nüüdsama oli nutnud.

«Sina? Ma nii ehmusin!»

Peeter tõmbas arusaamatuses kardinaääre ettevaatlikult kõrvale ja vaatas ka välja.

Esimesel hetkel ei näinud ta midagi peale ähmaselt sinava lume. Siis hakkasid silmad pimedas seletama tulesid maanteel. Need liikusid kuhugi põhja poole, Tallinna. Tuledega autod kihutasid teel, mis viis kaugetesse suurtesse linnadesse. Ööd kui päevad vuras neid mööda.

Peeter vaatas uuesti naisele otsa ja mõistis teda.

«Sõidame siit ära, Peeter!» ütles Laine anuvalt, õhinaga. «Siin on halb. Sõidame ära.»

Peeter pani vaikides käe ta õlale ja tundis, et Laine väriseb kogu kehast.

«Mul on siin kõigest isu otsas, tahan linna. Lähen oma endisele tööle,» paiskas Laine nuuksudes välja. «Kui ma seda oleksin teadnud, poleks ma miski hinna eest... Mis ma siin enam peale hakkam? Ainuke hea hing siin majas, ka seda pole enam. Sõidame ära, Peeter. Mina pole vist ikka maaidüllil jaoks loodud.» Laine muigas virilalt. «Kahju, et see nii hilja selgus.»

«Ebameeldivusi siin muidugi on,» Laine. Aga selle eest ka rohkem au. Raskustest saame üle, need on ajutised, usu mind.»

«Ajutised? Terve meie elu on ajutine.»

«Lalla,» kutsus Peeter teda õrnalt nagu armastuse algupäevil. «Tead, mis vanad eestlased ütlesid? Üks õige naine läheb mehega kas või põrgusse kaasa.»

Ja kahetses kohe, et ta nii ütles. Laine süttis:

«Ah naine? Aga mees ei pea naisega koos minema? Ei? Kas sa minule oleksid järele sõitnud?»

«See ei tule kõne allagi, Lalla.» Peeter vaatas naisele süüdlaslikult silma. «Ma olen ju nagu too Martin Luteruski, mis vanal Kaiel seinal klaasi all ripub. Nägid seda seal? «Siin ma seisan ja teisiti ma ei või...» Mina, tõsi küll, pole Luterus, vaid kommunist, kuid ka kommunistid oskavad oma veendumuste eest seista. Mis ma siis üldse siia tuln, ise ma ju palustan? Kuidas võin ma siit ära minna, sa mõtle ikka järele! Mulle on see au ja kohuse küsimus. Lubasin asja siin joonde ajada ja ajangi.»

«Tean seda, et sa ära ei sõida.» Laine noogutas sügava kurbusega pead. «Aga mis mina siis pean tegema?»

Peeter püüdis teda õhinal veenda, et meeleheiteks pole kõigi vähematki põhjust. Viimased sündmused majas on teda lihtsalt kohutanud, aga mida need üldises asja käigus muudavad? Need õpetavad ainult seda, et inimesed peavad lahti saama egoismist ja kadedusest, üldse kõigest, mis kuulub vanasse maailma, peavad muutuma üksteisele lähedasemaks. Triinu rääkis, et kui see tema teha oleks, ei usaldaks ta õelate inimeste hoolde ühtegi asja. Aga halbu inimesi tuleb ikkagi ette. Neid peab ümber kasvatama. Peeter saab väga hästi aru, et Laineil on siin raske, kuid varsti läheb paremaks. Ta on sovhoosi direktoriga kokku leppinud, juba nüüd talvel hakatakse sovhoosi jõujaama elektriliini loomafarmi juurde tooma; liin läheb läbi ka juhatusehoone ja sepikoja juurest. Suvel pannakse pealiin, siis saavad kõik voolu. Ka korteriküsimuse lahendab ta kevadel. See on tal hinge peal.

«Paistab, et kangesti hinge peal,» ei suutnud Laine end pidada ja vaatas mehele otse näkku. «Ise ju loovutasid poolelioleva palkmaja seal metsaveeres Raidile ja Lepale.»

«No vaata...» Peetri nägu tõmbus pilve. «Neile on seda maja ammugi vaja, meie tulime siia alles hiljuti. Ei maksa väiklane olla, Lalla.»

«Ah või mina veel väiklane ka?» ahhetas Laine ja läks näost kaameks. «Kas sul häbi ei ole? Sa otsustasid siia sõita ega küsinud üldse, mis mina sellest arvan. Kas ma takistasin sind? Ja nüüd olen veel väiklane kah? Sina oled oma au eest väljas, aga mina? Tuleb välja, et mina pean sinu au jaoks ohverdama iseenda, oma nooruse, kõik, mis mulle kallis on!»

«Olé mõistlik,» sõnas Peeter kumedalt ja surus rusikas käsi vastu rinda. «Ma ei saa aru, mis ohvrist sa räägid?»

«Ei saa aru? Olgu sul siis teada, et sa oled samasugune nagu kõik!» kisendas Laine ja ta suured sinised silmad pildusid viha-äädemeid. «Mille poolest sa tollest Arnist parem oled? Oled samasugune egoist nagu Mari Põdergi, et aga sind austatakse, ent kuidas minuga on, see sind ei huvita.»

«Vaiki! Ma ei luba ennast solvata.»

Priit ja Vello ärkasid üles. Isa-ema ärritatud hääli kuuldes hakkasid lapsed nutma. Laine ei kuulnud enam midagi ja aina pildus Peetrile solvavaid sõnu näkku. Peeter surus raevu taltutades rusikaid vastu rinda ja kordas kumeda häälega:

«Vaiki... Kas sa jääd juba vait?»

Nõnda lõppes see kurb päev.

4

Triinu matusteks sõitis siia tema minia, pikk kõhn närvilise, võimutseja näoga blond naine. Too teatas tasase, kuid terava, kõikjale tungiva häälega, et kadunukese poeg on komandeeritud ega saa matusele sõita. Kogu nende pere, pisike Bubi kaasa arvatud, olvad armsa vanaema surma pärast meeleheitel. Juliu-... maksis palju vaeva, et emale eluaset ning peavarju muret-... meda, see oligi juba muretsetud, kuid paraku...

Minia oli nobe ja toimekas, praktilise taibuga naine.

Külatajatetoast kanti voodid välja ja pandi lauad sisse. Need kaeti Triinu kummutist võetud linadega. Selgus, et peielaua juoks pole vaja peale viina muud midagi osta, sest Triinu tagavarades leidis kõike: sinki ja suitsupekki, igasugu marinaade ja isegi paarikümneliitrine pudel punasesõstraveini.

Peielauda istus üsna palju rahvast, suuremalt jaolt elatanud inimesed. Laine vaatas neid ja imestas. Seni oli ta näinud peamiselt ainult Mari Põtra, Pülbauri ja Kaie, talle näis koguni, nagu ei elakski keset siinseid talviseid metsatukki ja lumega kaetud põlde peale nende kedagi muud.

Laine tabas uudishimulikke pilke ka endalt, kuid üldise tähelepanu keskpunkti jäi ikkagi kadunud Triinu minia; eided piidlesid lauanurgast tema poole ja sosistasid süngelt omavahel.

Minia just nagu ei märganudki naiste vaenulikke pilke; ta istus sirgelt nagu tikk ja vaatas üle peade, kohendades vaid vahetevahel oma pikkade peente näppudega õrnalt klaaskannu pistetud uhke õiekobaraga valge sireli oksa.

Vaiksest jutusuminast kostis kogu aeg läbi tema peenike, ebameeldivalt metalse kõlaga hää. Ta kamandas vana Kaie ja

veel mõnd peietele appi tulnud eite, vahepeal aga jõudis paigutada sellest, kuidas Julius oli oma kadunud ema armastanud ja tema eest hoolitsenud. Oma positsiooni ja sidemete tõttu läinud Juliusel korda saada ema jaoks koht ühes väga heas vanadekodus, aga raskusi olnud sellega palju, peaaegu niisama palju nagu nüüd jaanuaris lillekauplustest valge sireli hankimisega. Kõigest hoolimata on ta uhke valge sirelibuketi kallil emakodumajas jaoks ikkagi muretsenud ja suurte raskustega siia toonud.

Lauas sattus Laine Mari kõrvale; kui ta seda märkas, oli juba hilja teise kohta istuda.

Mari jättis kogu asja korraldamise Juliuse naise hooleks, istus ise unise, ükskõikse näoga ja valas vahetevahel endale viina.

Peielised maitseid isuga sissetehtud roogasid ja marinaade, mida Triinu kunagi oli valmistanud. Nugade-kahvlite klõbina ja kombekalt vaikse jutu sekka kostis sageli Triinu nimi. Hääletsumin muutus vähehaaval valjemaks.

Laine vaatas toitu mugivaid inimesi, seda, kuidas kahvlid taldrikuilt hoolega kullakarva riisikaid napsavad, ning talle meenus, kuidas nad Triinu ja Kaiega sügisel metsas neid korjasid. Tuli meelde hämar päikesehelendus paksus kuusikus, paljaid jalgu sametpehmelt puudutav ereroheline sammal, kuivanud kuuseokkaid askeldavad sipelgad, meenus elavalt isegi seente mõrkjas lõhn. Seljad kummardamisest kanged ja suud erutusist kuivamas, korjasid nad kollaseid seeni, mis samblal kullana kollendasid. Triinul oli raske korvi kanda, kuid vanainimese silmist helkis vastu päike, sest ta kogus riisikaid armsa poja jaoks...

Ja nüüd hävitasid neid ahnelt võõrad suud.

Lainel kippusid pisarad silma — nii kahju oli tal riisikaist, millel nagu oleksid veel alles päikesehelgid ja vanainimese näpujäljed.

Nüüd kuulis ta Mari Põtra ütlevat:

«Miks teil siis klaas tühi seisab? Nii ei lähe. Ma valan teile punasesõstraveini. See on Triinul kolm aastat välja peetud Magus ega ole kange.»

Mari valas nõusolekut ootamata Laine klaasi erepunast veini.

Laine piidles umbusklikult lauanaabri poole.

«Mis teiega on, te justkui kardate mind?» alustas Mari veidi solvunult. «Ei ole vaja. Elame juba varsti pool aastat ühes majas. Meil, naistel, ei maksaks üksteise vastu suurelised olla.»

«Oh ei, ega ma suureline olegi,» sattus Laine pisut segadusse ja maitstes kõhklevalt veini.

Vein meeldis talle, see oli selge, polnud kange, ja Laine võttis mõnuga veel teisegi lonksu.

«Algul, kas teate, ma kadestasin teid,» tunnistas Mari ühe kõikselt, «aga nüüd mitte enam. Olete noor, ilus, abielus, teil on lapsed. Mehel hea teenistusjärg käes. Mis siis ikka talita? Pärastpoole nägin, et teil on veel halvem kui minul — keerutate nagu orav rattas kõõgi ja lauda vahet, solistate jooksu pealt lastele pesu pesta, ruttate mehele lõunategemisega, temal aga on oma töö ja teie rakitsemine ei loe midagi. Keegi ei märka teie usinust. Mees ehk märkaks, aga tal pole aega; kui tuli koht just taga ajab, no siis ta pistaks saapatallagi kinni. Ja tulebki välja, et aitäh ei ütle teile keegi. Jooge siis ometi! Arge kartke, ega see mürgitatud ole.»

Laine punastas ja tõstis kuulekalt klaasi huultele.

«Inimesed on tänamatud,» jätkas Mari. «Võite nende pärast kõigest ära öelda, — leitakse, et see nii peab olemagi, ja keegi ei tule teile aitäh ütleva, olen seda omal nahal tunda saanud. Kūsin mõnikord endalt, mis vahet meil on, ehkki teie olete noor, ilus ja abielus, mina aga elatanud ning üksik. Vahet pole mingisugust, mõlemad oleme erus.»

«Tõepoolest, Mari räägib õigust,» mõtles Laine pead langes. «Mis ma muud siin olengi kui errulastu.»

«Mis mõtet meil on vimma kanda?» kostis lauanaabri monotoonne hää. «Olete teie siis õnnelik? Näen, et ei ole. Tuleb välja, et meil mõlemal on rohkem ühist kui erinevat. Las ma õige valan teile sel puhul veel. Meie, naised, oleme mõnikord rumalad, usaldame liiga ja jääme tihti omaga vahele. Vaike oli kindel, et Arn temaga abiellub; minu tädi-kadunuke uskus poja armastusse. Teile näib, nagu oleks teid siia vaja. Mina uskusin kunagi rumalast peast Vassarit, kui ta mulle ütles, et minust saab hea kolhoosiesimees.»

«Ütelge, kas te siin kunagi õnnelik ka olete olnud?» tõstis Laine järsku pea.

«Nnõh, ka head on olnud,» noogutas Mari mõtlikult. «Mäletan, kuidas me juba ammu enne kollektiviseerimist metsas bandiidile jahti pidasime, mees tulistas ägedasti vastu. Ma ei hoolinud oma elust, kippusin otse laskude ette ega kartnud üldse; oleksin bandiidi kinni nabinud ja iseoma kätega ära kägistanud, ja mul oli hea olla. Siis mäletan veel päeva, kui ekskavaator ja traktorid soos tööle hakkasid. Terve päeva vaatasin neid ega

suutnud pilku ära pöörata, ja kas usute — nutsin... Oli nii sugune tunne, nagu oleksid tiivad kulge kasvanud. Noh, ja pärast...»

Mari langetas pea ja vajus mõttesse.

«Ja mis siis pärast?» küsis Laine õhinal.

«Niisama, ei midagi erilist,» kostis Mari vastu tahtmatult. «Tuleb aritmeetikat hästi õsata, see ei vea alt, ja kangekaelsem olla, nagu Kotsar. Te tunnete teda?»

«Ei.»

«Kahju. Mina ei saanud temast kaua aega aru. Naljamees kutsus mind enda juurde aeda asutama. Aga mina võtan kätt ja lähen autojuhiks. Ja ka teie lahete sellest majast mineva. Mis te siin teete? Ma valan teile veel.»

Ta valas lauanaabrile punast veini, endale viina.

Laine surus käed põskedele ja tundis, et need õhetavad, jalad võttis kuidagi imelikult raskeks, pähe aga tekkis see-eril mõnus, muretu kergus.

«Ta pole sugugi halb,» mõtles Laine Marist hämmastusega. «Imelik, miks Triinu teda vihkas?»

Nägu lodevale naerule veninud, pööritas Katrin Org teesla laua otsas silmi ja kukkus äkki kriiskava häälega laulma:

«Noorus ei tule liial tagasi...»

Pahased hääled sisistasid talle kuss, ja Katrin katkestas pooli pealt.

Tekkinud vaikuses kostis selgesti, kuidas kellegi peenike, kalju metallikõlaga hää laskis ütles:

«Ma palun teid sirel teise tuppä viia, siin on liiga kuum, ta võib ära närtsida. Valge sirel on väga õrn.»

5

Pärast peaaegu kuu aega kestnud ravi laskisid arstid Vaike veebruari algul koju.

Hallipäine haigla peaarst, kes kõneles vene keelt, võttis ta enne väljakirjutamist oma väikeses kabinetis vastu. Kui Vaike sisse astus, osutas arst pikkade sõrmede närviliselt värisedes toolile.

Arsti tumedad silmad kumera sileda lauba all välkusid, kui ta pilguga hämmeldunud Vaiket puuris ja tasase kumeda häälega kõnelema hakkas, pöördudes tihtilugu õe poole, kes tema poolt öeldut tõlkis.

378

Tema, vana inimene ja täiskasvanud laste isa, tahab Vaikele kui kogemusteta tütarlapsel hüvastijätuks mõne sõna öelda. Homme läheb Vaike jälle koju oma sõprade ja töö juurde. Pöördub tagasi ellu. Kas ta mõistab, kui kaunis on elu? Miski pole elust tugevam. Kõige nõrgemaski võrses peitub suur, alitumatu jõud. Arstile meenub, kuidas ta väga ammu üliõpilasena ühiselamus elas ja akna all anatoomiat tuupis. Aken oli vaikse asfalt-trotuaariga tänava poole. Pikki tunde vahtis ta sedu kõnniteed ja tundis sellel iga kriimukest. Pärast sooja vihma-kabinat tekkis ühel hommikul kõnnitee äärde asfaldisse ümar vaevumärgatav mügarik. Järgmiseks päevaks oli mügarik veel rohkem pungi tõusnud. Ta vaatas seda arusaamatuses hulk aega, ei suutnud lõpuks uudishimule vastu panna, hüppas aknast välja ja rebis murenenud asfaldi mügariku pealt ettevaatlikult lahti: asfaldikoorukese alt tuli nähtavale tavalise võilille idu. Sellest on möödunud kümneid aastaid, kuid see võilillenupuke ei lähe tal peast, ikka ning jälle armastab ta seda meelde tuletda.

Naisele on antud püha õigus emaks saada, naine kingib inimekonnale uusi elusid, esimese värelev-õrna eluhinguse. Milline kuritegu see on, kui ta sellest oma õigusest lahti ütleb!

Kitsaste õlgade ja peente püsimatute kätega hallipäine arst vaatas Vaikele nooruslikult välkuvate silmadega karmitõsiselt otsa, ei pöördunud üldse enam tõlgi poole ja sattus aina enam hoogu.

Ode oli ammugi järje kaotanud ning vait jaanud. Raskesti mõistetavat kõnet argse aupaklikkusega kuulates sai Vaike arsti vihaselt välkuvate silmade ning ägedate liigutuste järgi väga hästi aru, millest ta kõneles.

See oli etteheide Vaikele.

Vaike tõmbus oma kitsas, palju kordi pestud haiglakitlis kohmetult kõssi; lühikestest varrukatest väljakippuvad käed paistsid talle ülemäära suurte ning punetavatena; ta ei teadnud, kuhu neid panna, eriti vasakut kätt, mille seljal kasvas väike soolatüügas. Nii käed kui soolatüügas näisid Vaikele inetuina; tal oli tunne, et ta on viimase võimaluseni vastik, otse tülgastav.

«Mis mõtet on siis meie, arstide jõupingutustel, nõukogude rahva ja inimekonna kõigi parimate inimeste töö!»

Arst jäi vait, nagu ootaks ta vastust, ja vaatas küsivalt Vaikele silma.

Vaike arvas teda küsivat, kas ta kahetseb seda, mis oli juhtunud, ja noogutas kergelt pead:

379

«Jah...»

Vaike nina ja silmalaud olid tursunud ning punased.

Arst ohkas, vaikis veidi aega ja sõnas siis juba leebema tooniga:

«Pole viga, pea püsti, ja kõik laheb veel hästi. Te olete noor.»

Tõusis siis ja pani oma kuiva, pisut väriseva kuuma kaela hellalt Vaike pea peale.

Vaike õlad vappusid kramplikust nuuksumisest. Endalegi aru andmata haaras ta tormakalt arsti käe ja suudles seda, enne kui arst jõudis teda takistada.

Siis lasti ta haiglast välja. Laos seismisest kortsunud mantel seljas, astus Vaike vaigse linnaväljaku poole, mille keskel asus väike iluplats ja ajalehekioski lähedal taksode seisukoht. Enne põiktänavalalt väljakule astumist piilus ta tükk aega kartlikult taksode seisukoha poole, kas Arn viimati oma autoga seal ei ole. Kohtumist Arniga kartis ta väga, kartis kõike, mis juhtunud võiks meelde tuletada. Kui saaks selle kõik ometi mälust välja kiskuda!

Arni polnud näha; taksode seisukohal oli uhjuus helesinine auto võõra elatanud juhiga. Nähtavasti oli see tundmatu juhiga auto tema haiguse ajal siia siginenud. Küll oli ta aga kaua haiglas lamanud!

Vaike vaatas mõnuga uut taksot. Väljaku rämpse lume ja tuhmunud majaseinte taustal näis selle värv talle haruldaselt ere ning rõõmus.

Siis jäi ta kioski väljapandud ajakirju silmitsema ja ostis endale ühe neist — mitte sellegärast, et see oleks teda nii väga huvitanud; talle lihtsalt meeldis ajalehemüüjaga juttu teha, taskust raha otsida ja naisele ajakirja eest maksta. Vaike vaatas naist koguni salajase hirmuga — mis näoga see raha vastu võtab? Võib-olla on ka raha nagu ta riided ja tema isegi kauaest haiglas lamamisest kortsunud ning võõraid lõhnu juurde võtnud?

Kuid naine võttis raha vähemagi kahtluseta vastu, ja Vaike rahunes.

Ta astus toiduainete kauplusse. Seal lõhnas nii isuäratavalt teevorstist, et Vaikel suu koguni vett jooksmas hakkas. Ta ostis vorsti ning värsket mooniga saia ja hakkas aeglaselt, jalg jala ette Tallinna tänavat mööda astuma. Sellenimeline tänav on meil igas väiksemaski linnas, kust välja jõudes see läheb üle maanteeks ja viib pealinna, vanasse Tallinna.

Kui Vaike linna viimastest majadest möödas oli ning põldude vahele jõudis, selgis tuhkhall taevas, külmsinisest pilveliblust vaatas päike korraks välja ja lumi lõi nõelateravalt sätendama.

Vana kaseallee juures, mis maanteelt viis üles kalmistukünkale, jäi Vaike äkki seisma, mõtles veidi ja sammus siis surnuaia poole.

Talle tuli meelde Triinu Lilander. Vanainimese surmast oli ta haiglas juhuslikult kuulnud. Pikil unetuil ööl kinnisilmi haiglakoikul lamades tundis ta Triinu surma pärast sügavat kurbust ja nägi end palju kordi tema värskel haual nutmas.

Pikema otsimiseta leidis ta kalmistu uuest otsast kerge lumekorraga kaetud hauakünka ja jäi kohkunult mustade leinatühtedega pärjalindi otsi silmitsema. Vaikel oli tunne, et ta kohe valju häälega nutma puhkeb.

Aga nii imelik kui see oli — ta silmist ei tulnud ühtegi pisarat, nagu oleksid need juba tühjaks nutetud. Võib-olla oli see külm tuhajas lumi või helesiniseist pilveaknaist vaatav kirgas päike, mis pisarad ära kuivatas?

Vaike vaatas süüdlaslikult ringi ja istus kõrvalkrundi pingile. Nälg hakkas näpistama. Ta võttis saia välja, hammustas ahnelt selle küljest ja vaatas kogu aeg üksisilmi leinalinti.

Äkki äratas miski Vaike tähelepanu. Ta kummardus ning võttis maast oksakese, mis millegi poolest meenutas viinamarjakobara rootsu, raputas lume ära ja silmitses seda arusaamatumhes tükk aega. Ta ei tulnud kohe selle peale, et see pudev, pruuniks külmanud õitega oksake on kunagi murtud valge õitsva sireli küljest. Imelik, kust see talvisel ajal siia sai?

Vaikel hakkas külm. Ta tõusis pingilt, raputas saiapuru riidetelt maha, ütles oma mõttes Triinule hüvasti ning sammus kalmistu värava poole.

Künkalt alla jõudnud, vaatas Vaike rahutult tagasi. Millegipärast tundis ta end Triinu ees süüdlasena ja tahtis endale sisen-dada olukorrale vastavat pidulik-kurba meeoleolu. Ent kurbus hajus. Hauakünka juures, kust Vaike alles oli lahkunud, käis vilgas siblimine — varblased olid jaole lennanud ning ahnelt saiaarasukeste kallale asunud. Üks kentsakalt sassis sulgedega lind napsas terve koorukese noka vahele ja tahtis lendu pista, kuid teine asus kurjalt talle kallale ja tõi kooriku ringisibavale värvuparvele tagasi.

Vaike nägu tõmbus tahtmatult muigele. Värvukeste sädistamine, silmipimestavalt sätendav lumi ja kirkad sinised varjud

ei andnud asu kurbusele, vaid sigitasid ähmaseid unistusi ning argu soove.

Mida lähemale Vaike jõudis majale, kus ta elas, seda aeglasemaks muutusid ta sammud. Oma mõttes avas ta külma, ilma Triinuta tühjaks jäänud esiku ukse ning jäi kõheldes seisma. Ta kujutles selgesti toa kõledat üksindust, Mari ükskõikset põlastavat pilku, ülemise korra elanike vaikivat haletsemist ja naabrite õelat uudishimu.

Tuttava lumise katuse alla tagasipöördumise pilt, mida ta juba ette nägi, tundus talle sedavõrd rusuv ning alandav, et Vaike lõi kõhklema ja ta meel läks nukraks. Ei jätkunud jõudu siretavast talvepäevast, mis oli täis puhta lume valevust ja maha daid siniseid varje, astuda külma, kõledasse toapugerikku, millega teda seovad kibedad mälestused.

Ta oleks mõne tuttava poole läinud või koguni vanemate juurde sõitnud, kuid tal polnud siin sõbrannasid, kelle pool ajutiselt oleks võinud peatuda, vanematekodus aga ootasid teda pärimised ja kibedad etteheited.

Selge veebruaripäev hõõgas külma. Niipea kui Vaike seisma jäi, hakkasid ta jalad kohe külmetama, sest tol äreval, temajaoks ohtlikul ööl unustati suure rutuga talle villased sukad jalga panemata.

Tuli otsustada, kuhu minna.

Siin meenus Vaikele raudahi juhatusetoas, mille lähedal sis tema töölaud. Pakastel päevadel köeti ahi kuumaks, sest raamatupidaja kaebas alati külma. Too hoidis ahjus kohvikannu, millest ta aeg-ajalt tassikese ära jõi; kohv olevat ta südamele hea. Tavaliselt nokkis Peeter Arro sel puhul raamatupidajat. Kumbki neist, ei Arro ega raamatupidaja, pole halb inimene; temasse suhtusid nad igal juhul heatahtlikult, olid viisakad. Vaevalt hakkaksid nad teda oma uudishimu ja ebameeldivate pärimistega tüütama.

Odav laud kontoris, seesama laud, mis Vaiket kunagi polnud ahvatlenud, tundus talle nüüd sopikesena kindlusemüüriks, mille taga võib end täiesti ohutuna tunda.

Ja kui keegi talle pärimistega peale käima hakkab, võib varjata end aruandelehega, pugeeda pabereisse... Aruanded ja paberid on nüüd vist küll hooletusse jäänud; kas keegi on neid tema äraolekul üldse puudutanud?

*

Vaike avas tasakesi kontori ukse. Talle paiskus vastu kibeda sinaka tubakasuitsuga imbunud sooja õhku; ägedasti vaidlevad mehed jäid vait.

Hämmeldusest ei märganud Vaike kohe raamatupidajat, Peeter Arro ega traktorijaama agronoomi, alles üsna noort, üliõpilast-praktikanti meenutavat meest, kes istusid lava ümber.

«Tervist!» ütles Vaike, püüdes häälele naljatooni anda. «Noh, kuidas te ilma minuta siin toime tulete?»

Vaike tahtis lustakalt naeratada, kuid naeratus tuli sunnitud, nagu paluks ta andestust.

Agronoom heitis Vaikele imestunud pilgu ja pöördus kohe jälle ükskõiksest Peetri poole, et kõnelust jätkata. Kui ta aga märkas, et too on äkki kaotanud igasuguse huvi vaidluse vastu, imestas ta veel rohkem.

Peeter õiendas kärsitult üle vaidluskaaslase pea vaadata ja hüüdis liialdatud rõõmuga:

«Vaike, sa küsid veel! Ilma sinuta oleme siin päris pigis! Eks ma räägi õigust?»

Arro pöördus järsult kogu tooliga raamatupidaja poole ja vaatas talle teraselt silma. Raamatupidaja luges esimehe pilgust ilmselt midagi välja, tegi haleda näo ja kinnitas takka:

«Ja kuidas veel! Söödaaruanded näiteks tahavad täita, no mis ma ilma temata peale hakkam? Hobusepasse vaja kontrollida, kirjadele vastata... Ilma sinuta oleme justkui käteta, pidime juba haiglasse kirjutama.»

«Tõesti?» rõõmustas Vaike. «Ma kohe...»

Vaike poetas end otsekui töötatud maale, rutates kuuma ahju ja kirjutuslaua vahelt läbi, riputas mantli nurka naela otsa ja tõmbas kiiresti laualaeka lahti. Paberid kähku enda ette lauale laotanud, kattis ta need kätega, justkui kartes, et need temalt ära võetakse.

Peeter jälgis teda salamahti. Agronoom, kelle kõik olid unustanud, klõpsas tusaselt portfelli kinni, tõmbas mütsi laubale ja väljus. Raamatupidaja kummardus arvete kohale ning klõbistas arvelaua kettakestega. Telefon helises, Peeter võttis toru ja hakkas valjusti vist kellegagi rajoonist kõnelema. Pärast pikemat vaheaega sattus Vaike päev jälle harilikku roopasse ja ta tundis suurt kergendust. Ta oleks tahtnud, et telefon sagedamini heliseks, arvelaua kettakesed raamatupidaja käes kiiremini klõpsuksid ja kontoris rohkem inimesi tuleks. Asjatalituste saginas ja askeldamises on hingeliselt nii mõnus puhata, oma nurgas märkamatuks jääda, nii hea on end jälle ametis tunda! Töösse

süvenenud inimene ei ärata kunagi teiste tühist uudishimu, keegi ei söanda teda tülitada.

Ent siiski. Kui Katrin Org sisse astus, krimpsutas Vaike nagu ja langetas pea sügavamale paberite kohale.

«Issand, see on ju meie Vaike!» hüüdis Katrin. «Vaeseke...»

Peetri nägu tõmbus pilve, ja vaatas sisseastujale kurjalt otsa, kuid too ei teinud sellest väljagi.

«Ma ju nägin uneski, et sinu pärast nutsin,» vadistas Katrin. «Mis parata, roosidel on teravad okkad, ja-jah... Meile, naistele, tuleb see liiga hilja meelde. On lurjuseid, kes oma kohust ei taha mõista...»

Peeter kõhatas ja tegi kärsitu liigutuse, kuid ei jõudnud midagi öelda. Näost kahvatu Vaike tõstis pilgu ja ütles pisut väriseva häälega:

«Muuseas, Katrin, kuidas sinu võlaga on? Näen, et sa minu haiguse ajal pole oma linnufarmi puudujäägi katteks raha enam sisse maksnud. Nüüd olen ma siis jälle töö...»

Katrin Org vaatas jahmunult Vaikele otsa, liigutas huuli ja lahkus sõna lausumata toast.

6

Uhel külmal küünlakuu päeval kutsus Märt mõnusalt muhel-des Peetrit sauna, mille nad Jaagupiga olid ära remontinud. Ka Jaagup toetas teda tehtult-ükskõiksele toonil.

Peeter teadis, et nad juba paar kuud Märdi saunakesega jahivad. Kuulduste järgi oli sepp sauna mingi erilise asjanduse üles pannud.

Peeter, kellel alati nii palju tegemist, tahtis ära öelda, kuid Jaagupi ja Märdi näod venisid pettunult pikaks; Peeter mõistis, et siin pole tegemist lihtsa lahkusega või hariliku pesemakutsu-misega. Ilmselt tahtis vana Märt Peetrile sellega uues saekaat-ri saetud laudade eest oma tänu üles näidata, Jaagup kibeles jälle soovist esimeest mingi järjekordse leiutisega üllatada.

Pärast seda kui Peeter vilja kiirkuivati ehitamise ideesse tõsi-selt oli suhtunud ja selle teostamine õnnestus, sai sepa kihk iga-sugusteks katsetamiseks uut hoogu; viimasel ajal ei andnud ta esimehele lihtsalt enam hingerahu.

Ja nüüd laupäeval sammuski Peeter Märdi poole, kes elas oja kaldal.

Kell käel näitas küll alles viienda tunni algust, aga juba kis-

tus videvikuks. Külma viinge tuul puhus näkku ja tuhistas rabi-nal pudevat lund üle kitsa teeraja. Madalate kinkude harjadelt ja lagedatelt kohtadelt keerutas suitsuna üles lumetolmu.

Tõstis veebruarituisku.

Videvik võitles saabuva pimedusega; majades olid tuled veel süütamata. Ümberkaudsed põllud tundusid seetõttu inimtühja-dena, mahajäetuina. Sinine mets eespool meenutas paksu müüri, mis kerkinud vingetest tuultest vintsutatud Rimmu ja kaugete valgusest säravate linnade vahele.

Peeter vajutas nahkmütsi sügavamale pähe.

Videvik tekitas üksildusetunnet; tuule vihin laskis järeldada, et hommikuks tuiskab teed umbe; kuidas küll koidu aegu Tal-linna sõitnud auto tagasi pääseb.

Peeter vaatas jalge alla ja imestas, kui kiiresti tuisuvihurid teekonarused ära tasandavad ja inimese jäljed kinni matavad.

Hommikul ei leia enam jalgradagi üles, ei oska arvata, kus on sügisel ülesküntud põllud; ka saekaatri lähedale üleslaotud lauavirnade juurde pole enam kerge pääseda — kõik tuiskab kinni.

Peeter pilutas näkku lõõtsuva tuule pärast silmi, rühkis ras-kelt edasi ja mõlgutas murelikke mõtteid. Varsti saab juba pool aastat, kui ta kõnnib mööda siinseid avarusi, koostab plaane, saadab traktoreid põldudele, saab meestega palke ja ehitab, avarused, metsatukad ja nende vahele laialipillatud majad aga püsivad endist viisi tuledeta, liikumatult ning muut-matult paigal nagu Mari Põdra ajalgi. «Mis siis selle poole aasta jooksul, mis ma siin olen elanud ja töötanud, muutunud on?» küsis ta endalt äkki erutusega. Näis, et tuisud ähvardavad endiselt teid ja vastastikused arusaamatused — inimesi...

Peeter vaatas kahtlevalt ähmast ahenevat silmapiiri. Ta süda kiskus kokku, ei tea, kas nukrusest või hetkelisest üksindusest.

Kitsuke rada keeras talviselt raagus puude all tuhmilt paist-vate hoonete poole; kaugemal õues tara taga valgatas kollakas valgusesõõr, tuul kandis ninna odava sigareti suitsuhõngu — vana Märt imes neid alati.

Nende sigarettide suits lõhnas küll vastikult, kuid praegu oli Peetril sellest ütleмата hea meel. See tõendas, et heasüdamlikult torisev ning igale tööle alati valmis Märt on kuskil siin lähedal.

Keegi tõstis justkui tervituseks laterna üles. Peeter mõistis, et teda oodatakse.

Vanu jändrikke õunapuid eraldava vaheaja äärest minevat kitsast rada mööda lähenes ta saunale. Paarkümmend sammu

allpool vulises vesi, sest ojake ei külmanud kinni isegi kõige pakasemal talvel.

«Tulid just parajal ajal,» kähistas Märt. «Puud on põlenud, vingu lasin välja. Saunas on kuum et kärtsab.»

«Kuumust on,» kiitis Jaagup takka. Sauna lävelt paistis ähmaselt Partsi tume kogu. «Särtsub nii, et karva kisub krussi.»

Ta laskis aupaklikult Peetril ees minna.

Ukse vahelt paiskus näkku kuumenenud palkide ja kaselehtede kuiva hõngu.

Märt tõi Peetri järel laterna sisse ning pani riulile.

Peeter vaatas huviga sauna eesruumi, mille seina ääres oli mõnus lai pink ja akna all väike laud. Hakkas silma minigi lameda raudahju nurk, mis telliste vahele müüritud. Nähtavasti oli sepp vana keskküttekatla ära kasutanud. Nad olid selle vist sovhoosi utiliibaasist siia tirinud.

«Originaalne,» tähendas Peeter elavnedes. «Täitsa tore idee... Keerad kraani ja kuum vesi muudkui voolab.»

«Egas see üksi,» sattus Jaagup elevile ja lükkas saunaukse lahti. «Vaata lavale!»

Uuest kollastest laudadest lava kohalt paistis dušitoru.

«Sul ju siin terve veevärk!» oli Peeter huvitatud. «Duš ja... Mis sa kostad. Linnasaun, ega midagi.»

Jaagupi nägu venis rõõmsale naerule.

«Mis nüüd seel» sõnas Jaagup meelitatuna. «Siin võib ehtsa veevärgi sisse seada, kui ojust vesi üles juhtida. Tuleb ojasse vesioinas panna. See on niisuke riistapuu, mis töötab veevoolu survele nagu inimese südagi. Vool on siin kiire.»

«Noh, hakkame peale, mis siin enam oodata!» tuletas Märt kärsitult meelde.

Ta oli juba jõudnud ennast riidest lahti koorida ja valis nüüd krabisevate kasevihtade hulgast endale parajat.

Jaagup ja Peeter talitasid tema eeskujul.

Hetke pärast kobisid mehed hanercas madala ukse vahelt kummargil sauna. Ohk oli täis mahkjal mõnusat suitsulõhna. Vahetevahel surises, podises ja paukus miski nagu praeahju. Nähtavasti kostis see katla malmkõhust.

«Kõigepealt kulub tsipa aega kuumas istuda,» tähendas Märt asjalikult. «Et higi lahti võtaks ja suu kuivama hakkaks.»

Ta näitas Peetrile hoolitsevalt koha laval kätte ja võttis ka ise mõnuga ähkides istet... Kuivetuna ning soonisena koosnes ta justkui kahest osast — päevitanud nägu ja saapasääre-karva kael olid pandud võõra, täitsa valge kere otsa. Sepp Jaagup ta

korval oli nagu ihualasti lambavillas püherdanud — nii paksult oli mehe keha karva kasvanud.

«Lava — ole sa meheks — on puha uutest laudadest,» lausub Märt ähkides. «Näe, põrandagi panime uue, pingid, akna raamid ja... Noh, kuidas leil on?»

«Mis seda rääkida,» pomises Peeter ähkides. «Ma päris sulan kohe.»

«Ehtne leil — see on siis, kui tunned, et külm kõrvu näpistab,» seletas Märt. «Ega ma täna puudele armu and — põletasin vana õunapuujumika ahjus ära; see saatan põleb nagu kivisüsi.»

«Kärtsu on küllalt,» ähatas Jaagup kuskil madala tahmunud lae all. «Ja sina, Märt, ei uskunud veel mind, tahtsid vana viisi ahju üles laduda. Siin on sul nüüd ahi, veevärk, dušš ja kõik.»

«Jah, tehnika...» muheles Märt malbelt.

«Ja kui ojust mehaaniliselt veel vett ka anda,» ühmas Jaagup tähtsalt. «Mis häält sa siis teed? Pole muud, kui keera kraane. Siis võib siin terve kolhoosi jaoks sauna avada.»

«Siin, minu omas?» kohkus Märt.

«Miks ka mitte? Kuhu su kuulsus jääb, kui keegi ei teagi, et sul siin tehnika viimase sõna järgi saun üles on loodud?»

«Küllap sul on oma kuulsus rohkem meeles,» nõokas Märt kaaslast. «Kui hea meel sul oli, et kuivatist lehes kirjutati.»

«Eks Märdil ole õigus jah!» Peeter hakkas naerma ja patutas sepa vägevale märjale turjale: «Auahne oled, sõber, jaa.»

«Või veel,» pomises Jaagup tusaselt ja kiskus suu haigutusseks pärani.

«Nüüd vist kuluks õige juua kah?» küsis Märt Peetrilt.

«Kurk kuivab jah,» noogutas Peeter. «Kui saaks sõõmu külma vett.»

Jaagup ja Märt vaatasid muheldes teineteisele otsa.

«Seks puhuks leidub midagi parematki kui vesi!» ütles Märt uhkelt. «Noh, Jaagup, sa nagu noorem, mine ja too.»

Jaagup ei lasknud ennast teist korda paluda, kobis kähku lavalt alla ja kadus sauna eesruumi. Tuli sealt varsti tagasi ning ulatas imestunud Peetrile plekist piimanõu. Selle külg tõmbus kohe justkui härmaga kattudes röskeks. Nõus kobrutas valkjaspruun, kullakarva õllevaht. Peeter vaatas imestusega kaaslaste otsa, need puhkesid rahul olles naerma.

Peeter tõstis külma plekknõu huultele ja asus ahnelt janu kustutama. Paks, tume, magusavõitu linnasemaitsega jook vultsus kõrist alla.

«Küll on mõnus!» võttis Peeter nõu suult, tõmbas sügavalt hinge ja ulatas Märdile.

«Ollepruulimises ei saa keegi Märdi vastu,» ütles Jaagup, punetaval näol peaaegu palvetaja ilme.

Ollenõu käis üldises hardas vaikuses ringi ära.

Hetkeks kostis, kuidas tuisķ seinapalkidele surudes vingub ja hooti vastu kitsast aknaruutu rabinal sõmerjat lund puistab. Ka auru sisisemist ja paukumist malmahju sisemuses oli korrald selgemini kuulda.

«Oleks nagu juba aeg peale hakata,» kähistas Märt õndsaliķu häälega. «Sa, Jaagup, uha õige vihad tulise veega üle.»

Jaagup hakkas kohe kräbedasti mingite katla alt tulevate torude kallal askeldama. Ta keeras tükk aega kraani seda- ja teistpidi. Lõpuks ilmus ta näole otse ahastava nõutuse ilme, sest allapandud kapp nõrgus ainult mõni piisk tulist vett, toru vuhatas õhk ja vett ei tulnud enam tilkagi.

Märt ajas selja lae all sirgu, vaatas alla ja küsis, lõug õieli «Mis on?»

«Ma ei saa aru,» halises Jaagup peene naisehäälega. «Mitte ei mõista, mis see on. Kas pani aur vee kinni või on toru umbe läinud. Vett ei tule.»

Märt kobis ähkides lavalt alla, pani oma suured mustad kämblad kõhnadele puusadele ja jäi kraanikeste kohale kum marduva sepa juurde seisma.

«Võib-olla on konn torusse kinni jäänud?» küsis ta kääksuva häälega.

Vastust ootamata tõstis ta siis pettunud ilmel nurgast tünnist vett ja hakkas tuseselt nuustikule seepi hõõruda.

Tekkinud vaikuses kostis taas, kuidas katlas miski peenelt ning kaeblikult kiunub ja oigab.

«Kas ta lõhki ei löö?» küsis Peeter ja osutas silmadega sisse müüritud katlale.

Jaagup ja Märt vaatasid tagasi. Nende näoilme oli sedavõrd hale, et Peeter pöördus ära — talle kippus hirmsasti naer peale. Et ennast mitte reeta, vajutas ta hambad alümisse huulde.

«Jah, aga dušš,» tuli Jaagupil meelde ja mees kukkus teisi kraanikesi kruttima.

Kuid dušitorust padises kaela jääkülma vett. Peeter hüppas kähku kõrvale. Märdi uhas pritsmetesadu üle.

«Mu jooksvale oli see küll paras park, aitüma,» lausus Märt «Kui ma siia maani veel pole teise ilma kobinud, siis nüüd aitab sinu ahi sellele kõvasti kaasa.»

«Peaks lakka minema ja paaki vaatama,» oigas Jaagup ahastava häälega.

Mees haaras aknalt laterna ja sööstis, ihualasti nagu ta oli uksest välja. Märt ja Peeter jäid pilkasse pimedasse.

Pimedas polnud midagi teha ja Peeter heitis lavale pikali. Märt nohises all vihaselt ning nühhis ennast nuustikuga. Pea kohalt kostsid kumedit sepa sammud.

Äkki käratas Märt tulivihaselt:

«Jaagup, kurat, too valgust! Mis sa seal kolad?»

Viimaks tuli Jaagup laternaga saunalakast alla, aga missugune ta välja nägi! Üleni tahmane, savi ja tolmuga koos; mööda keha allanõrguvad higinired olid ta üleni kirjuks maalinud.

Jaagup tormas uuesti duši juurde, kuid tulemus oli sama.

«Teate mis, ei maksa ähmi täis minna,» lausus Peeter rahus- tavalt. «Vanad eestlased jõid selle peale, kui miski asi pisut viltu kiskus. Kuhu see õllenõu jäi? Saun, peab ütleva, on suure- pärane; võib ju ennast ka külma veega ära loputada.»

Need sõnad läksid märki.

Jaagup rahunes mõnevõrra, istus ja äigas käeseljaga laubalt higi.

«Väike viperus,» pomises ta hämmeldunult. «Omateada kont- rollisin küll.»

«Pole viga, pole viga,» lohutas Peeter. «Tootmiskaod... Ühestki suurest leiutusest pole paugupealt asja saanud. Idee on aus; olen kindel, et homme sätid kõik korda.»

Jaagup vaatas kahtlevalt Peetrile otsa, rahunes ja sirutas käe õllenõu järele. Janu kustutanud, jäi ta mõttesse ning küsis kõhklemisi, mis Peeter siiski sellest arvab, kui vesioina abil sauna vett andma hakata.

Märt hakkas ägedasti nohisema ja sülitas vihatsi nurka, kuid Peeter vaatas mõistaandvalt talle otsa, ja vanamees jäi vaik.

«Täiesti teostatav mõte,» tähendas Peeter arutlevalt. «Kaht- lemata saab Märdi saun siis juba kuulsaks. Aga selle ojaga ühenduses on minul, sõbrad, veel üks huvitavam idee. Ojake voo- lab kolhoosi karjamaade juurest läbi, suvel hakkame seal ööpäev ringi loomi väljas pidama. Tore, kui saaks ojast vee karjamaale juhtida! Eks ole? Kui panna oja kohale postide otsa suur tõrs ja sellest veetorud karjamaale viia.»

«Ja tõrde vesioinaga vett pumbata!» lõi Jaagup õhinal kaasa.

«Just, just, seda ma praegu mõtlesingi,» noogutas Peeter.

«Või tuuleturbiini abil... Kah hea.»

Jaagupi silmad löid särama, ta jäi kärsitult ainiti Peetrile

otsa vaatama ja kratsis ägedasti kukalt. Paistis, et mees oli vipe ruse selle katlaga juba unustanud ja ta peas tärkasid uued ideed.

Peeter ja Märt pesid külma veega endid kuidagi puhtaks; alles sauna eesruumi minnes märkasid nad Jaagupile öelda:

«Jaagup, kas sa's ennast ei pesegi? Vahi, misuke sa oled.»

«Ah jaa!» lausus too hajatneelselt. «Tööpoolest...»

Selle ajaga, mis neil saunas ära kulus, oli tee peaaegu umbla tuisanud, tuul keerutas lumetolmu ja puistas seda õelalt kraa vahele, suhu ja silma, kuigi sellest hoolimata astus Peeter hoogsal sammul edasi.

Nüüd oli ta tuju hoopis teine, sest Märdi ja Jaagupiga kohtumine ning kõnelus nendega tõstsid ta meeleolu.

Peeter nägi siin-seal läbi tuisu vilgatamas majade kollakaid tulukesi, ja talle ei tundunud enam, et selle poole aasta jook sul, mis ta Rimmus oli elanud, siin midagi muutunud pole.

Tänane õhtu kõneles nii mõnestki muutusest. Kui tuletada meelde oma esimest kohtumist Jaagupiga ja tänast kõnelust temaga, siis on siin ikkagi suur vahe. Kuidas see muutus täpselt toimus, seda on raske jälgida, niisamuti nagu veevoolu ojas, kuid tema, Peeter, on Jaagupit mõistnud, leidnud võtme tema hinge, ja nüüd on Jaagup tema poolt. Temast on saanud oma inimene, nagu seda on vana Märki. Ja Milvi Lepp, kas tema peale ei või alati kindel olla nagu iseenda peale? Miski ütles Peetri südamele, et ka Vaike Põlluga on mingid muutused toimunud. Kas temagi nende poole ei tule? Ainult et Vaiket tuleb abistada. Ja vana Kai? Vististi hoiab ka tema oma südames nende poole. Ning kui otsima hakata, võib nimetada veel mõnda teistki.

Need muutused Rimmus on ometi midagi väärt! Tõsi küll, neist on raske rääkida siiasõitnud lehemehel, sest too tunneb huvi rohkem künnihektarite ja piimakilogrammide vastu. Kuid teda, Peetrit, erutasid need esimesed nähtamatud muutused. Need tegid talle rõõmu, andsid uut jõudu.

SEITSMES PEATÜKK

Ühel koosolekul jaanuarikuus küsis Peeter, mis seltsimees l'öder edasi kavatses teha. Pulikus peaks kõikide arvestuste kohaselt juba lõppema. Tuleb millegagi tegelema hakata, muidu võib kolhoosi ja parteiorganisatsiooni ees narri olukorda sattuda.

Mari silmalaud pundusid ja läksid punaseks, nagu tahaks ta nutma puhkeda. Ta ühmas mornilt, et võtab seda arvesse, ja andis samas uduselt mõista, et tema asi on kuskil otsustamisel; kus, seda ta ei öelnud, kuid see otsustatavat varsti. Ka siin ei suutnud ta keelduda lõbust virila muigega tähendada, et kui siia maani ilma temata läbi saadi, siis kannatatakse ehk veel veidi.

Keegi ei võtnud seda naljana, Arro ja Raid kortsutasid kulmu.

Pärast seda oli Mari mõned päevad närviline. Ta võttis hoogu, et Tallinna kõrgematesse instantsidesse kirjutada. Just seda oli ta silmas pidanud, rääkides, et tema asi on otsustamisel. Ta tegi isegi kirjaga algust, mõtles uuesti järele, kas ei peaks veel kord rajooni Seppelile helistama või tööpoolest Kot-sari juurde aianduse alale tööle minema.

Kuid see energiapuhang oli üürrike, varsti valdas teda taas täielik apaatia. Kirjast ei tulnud midagi välja, ja mis sellega nii rutatagi, enne tuleb põhjalikult järele mõelda. Koosolekult kaasatoodud erutus oli kaotanud oma teravuse.

Mari istus toas akna all, vajutas lauba vastu külma ruutu ja vahtis tõmbi pilguga raagus sirelipõõsast aia ääres.

Põõsas häämmastas teda oma jäikusega — tuhmi koore all ei liikunud mahlad; peened painduvad oksad olid otsekui mingisse nõiaunne suikunud, tuul ei kõigutanud neid, isegi lumemütsakad püsisid okstel juba mitmendat päeva.

Ka aia taga põllul, mida kattis talvepäeva naps valgusest tuhkjashall lumi, oli kõik liikumatu; vares rehe katusel oli viinud, või polnud see üldse vares, vaid narts, mida kellelegi enam vaja ei lähe, mis kaotanud vormi, värvi ja kogu olemasolu mõtte.

Kui ometi jahimeeski suuskadel üle põllu sõidaks... Mitte kuskil ainustki hinge.

Mari toimetas vastumeelselt üht-teist oma majapidamises, andis lehmale süüa, unustas teinekord lüpsmata, ka endale ei keetnud ta peaaegu kunagi. Selleks polnud ka erilist vajadust, sest sahvrisse oli jäänud külluses purke igasugu keediste ja muu sissetehtud toidupoolisega, mis kunagi olid määratud Julius Lilanderile.

Pärast tädi surma jäi Mari mõneks ajaks üksi alumisele korrale elama. Ta pani üsna vara kõik ukсед lukku, oma toa võti keeras koguni kaks korda, mida ta varem kunagi ei teinud.

Ta ei talitanud niiviisi kartusest või ebausust, sest argusest ei saanud Mari juures juttugi olla, kuid kadunud Triinuga ühenduses olid talle jäänud mingid segased mõtted ja tunded. Mari ei tahtnud neisse süveneda ja põgenes oma tuppa, kuna kõik teised ruumid, eriti külastajatetuba, kadunud elavalt meelde tuletasid. Külastajatetuppa pandi jälle voodid, kuid nii see tuba kui ka köök ja esik seisid nüüd kraamimata, olid rannas ja räpased. See tuletas veel rohkem Triinut meelde, kuna tema ajal oli kõik teisiti, sest Triinu armastas üle kõige puhtust.

Ukse enda järel sulgenud, vaatas Mari norutujulisena tüütuka muutunud seinu ja astus ebalevalt kapi juurde, kus tal viin seis.

Sealsamas avatud kapiukse juures jõi ta nagu krimpsumata ära napsi viina ja pani pudeli lauale, kuivanud leivaga kärpasa noa kõrvale.

Lauda istunud, hakkas Mari laisalt kuiva leiba mugima ja nihutas endale lähemale purgi marineeritud riisikatega või pohlakeedisega. Triinu oli purkidele sildid peale kleepinud ja märkinud neile aasta, kuupäeva ning purgi sisu.

Mari maitses kättejuhtunud lusika või kahvliga purgi seest, luges hoolikalt maalitud kirja siltidel ja mõtles pahameelega, kui nurjatu mees too Triinu poeg ikkagi on — ei tahtnud oma ema vanas eas enda juurde võtta. Või see tema nainegi parem on — kukkus enne ärasõitu Triinust jäänud tagavarade kohta korraldusi tegema; just kiuste ei andnud tema, Mari, talle ain

uski purki. Nagu näha, oma mehega paras paar. Üldse on inimestes palju alatust.

Esimesest napsist ülessoojendatud mõtted omandasid kiire lennu. Mari pidas oma olukorra üle aru ja koostas mõttes kõrgematele instantsidele kirju. Oma arust tulid need väga kaalukad, liigutavad ning veenvad ja tõestasid täielikult, et rajoonis on eksitud ning tema esimehe kohalt tagandamisega rutatud.

Siis näis Marile äkki, et pole vaja kirjutada mingit kirja, las laheb kõik niisama, nagu on, kuni Seppel ja teised rajoonis, sealhulgas ka Peeter Arro, aru saavad, milleni nad tema on viinud. Arro vist hakkabki juba aru saama ning muret tundma, sest mille muuga tema viimaseid meeldetuletusi seletada. Ta on pinnuks Seppeli ja Arro silmis, kuid olgu! Nad ei saa temale midagi teha, neil pole alust tema vastutusele võtmiseks. Ja kui võtaksidki vastutusele, mine tea, mis sellest veel välja tuleb.

Mari juba kujutles, kuidas Tallinnas tema asja vastu on huvi tundma hakatud, kuidas komisjon kohale sõidab ja Seppeli kõvasti käsile võtab selle eest, et tema, Mari Pöder, kui üks vähestest rajoonis juhtival kohal töötavatest naistest nii südametult üle parda heideti.

Milleni nad tema ikkagi on viinud! Hävitasid tema autoriteedi kolhoosnike ees, viisid nii kaugemale, et ta on sunnitud end inimeste eest luku taga hoidma ja viina võtma.

Nõndaviisi end kibestumusest üles piitsutades veetis Mari pikki talveõhtuid.

2

Pärast Triinu matuseid muutus Laine arvamine Marist põhjalikult.

Sellest jutuajamisest püsisid Lainele kõige selgemini meeles Mari sõnad ja nõuanne: «Ka teie lähete siit ära, mis teil siin teha on.»

Need sõnad tungisid Lainele ootamatult hinge, nad väljendasid mõnevõrra ka tema enda salajasi ning ähmaseid, kuid küpsivaid mõtteid ja soove.

Uha sagedamini ning sagedamini pöördus Laine mõte maha jäetud linnaelu ja isa-ema ütle mata armsa toa juurde. Ta oli tõsiselt kade sõbrannadele, kes telefonikeskjaamas töötasid, nuttis mõnigi kord ja sattus meeleheitesse mõtte puhul, et kõike seda enam pole ega tule kunagi.

Nüüd said Laine ja Mari sagedamini kokku, enamalt jaolt õues või laudas, kui nad käisid lehma söötmas. Iga kord meenus Lainele kõnelus peielauas ja ta oleks tahtnud selle juurde tagasi tulla.

Ükskord kutsus Mari ta enda poole kohvile. See oli pärast lõunat; Vello magas ja Laine laks meelsasti alla.

Mari oli vaevaks võtnud teda kohviga võõrustada, milleks ta pidi pliidi alla tule tegema, tuba koristama ja lina laual panema.

«Sööge,» ütles Mari. «Te peate rohkem inimeste hulgas käima. Olete viimasel ajal kuidagi tujust ära, ma näen seda Istume ja ajame juttu; meil, naistel, pole vaja teineteist häbeneda. Teie mees ei salli mind, näen seda, kuid see ei puutu asjasse, — temal on omad tegemised, meil omad. Lubage, ma valan teile veel tassi.»

«Igaühel omad raskused,» lõi Laine pea püsti. «Ka Peetri pole kerge.»

«Muidugi, muidugi!» kinnitas Mari. «Meie maatoosse tundgid tervenisti nagu adravannas mulla sisse. Juhtival kohal seda enam veel. Teie mees on energiline inimene, selle kohta ei ütle ma midagi; ainult üht asja ta ei arvestanud...»

Mari vaatas noorikule otsa ja pidas vahet.

Laine süttis ja pigistas huuled kokku.

«Te ärge haavuge,» jätkas Mari ükskõiksest. «Ma räägin õigust, ja te saate hiljem sellest ise ka aru. Andke andeks, kuid te ei oska ju lehmanisastki veel õieti kinni võtta. Hoiate seda nagu kahvlit näppude vahel, väike sõrm püsti, aga nistast tuleb kinni võtta nii...»

Mari tõstis oma suure tugeva käe, painutas sõrmi ja need tegid lainetaolisi liigutusi ülalt alla nii kergelt, nagu oleks neil omaette hing sees.

«Vaata sedaviisi,» kordas Mari rahulikult. «Iga asi tahab muidugi õppimist, selleks peab olema tahtmist. Aga kas teil on tahtmist?»

Laine ei vastanud.

«See'p see on,» noogutas Mari. «Ma ei näe teie jaoks sunningit kohta. Arveametnikuks kontorisse? Hakkate heinaajal endale normipäevi välja teenima? Vaevalt küll, sest teil on väikesed lapsed, mees, pealegi ei kisu teie süda maa poole. Arvatavasti oli teil olemas oma elu, ilma selleta on teil igav. Te töötasite varrõm?»

«Jah, telefonijaamas.»

«Ja olite heas lugupidamises?»

«Sain tänukirju,» ütles Laine tasa.

«Meeldiv kuulda,» ohkas Mari. «Inimene ei saa ilma ergutusest läbi. Ka mind kiideti algul, aga pärast — nagu näete...»

Laine uuris altkulmu oma vestluskaaslast. Meenus kõik, mis Peeter oma eelkäijast talle oli rääkinud. Mida Peeter Mari Põderas peamiselt taunis, see oli tema raske iseloom, väiklus ja hingelise selguse puudus. «Millestki jääb tal nagu vajaka... vist inimestega läbisaamisest, sest Mari on suur egoist. Sellest siis ka tema ülemäärane haavumine ja naiselik auahnus.»

«Aga kas see on auahnus?» arutles Laine.

«Vahest ehk lihtsalt soov enda eest seista?»

Mari püüdis tema pilgu kinni ja muigas virilalt.

«Küllap arvate, et Põder seda õeluse pärast räägib? Teie mees vististi kirub mind? Tal on hea rääkida, sest ta on õnne- seen, meie kahekesi aga oleme sattunud hädavarese seisukorda. Meil pole põhjust teineteise vastu upsakad olla või midagi varjata. Teile on vähemalt jäänud veel köök ja lapselapid, mul pole sedagi.»

«Mis siis teha?» küsis Laine vaikselt.

«Kuidas mis? Teil on kõik teed lahti,» vastas Mari niisamuti vaikselt ja vaatas Lainele silma.

«Olen oma valiku juba teinud — mineval kevadel,» ütles Laine pilku langetades. «Peeter maalis mulle kõik nii ilusana ette!»

«Mis valiku te olete teinud?» imestas Mari. «See oli teie mees, kes valis ja teie saatuse ära määras.»

«Nüüd on juba hilja kahetseda.»

«Kuidas hilja? Mis jutt see on — hilja!» nähvas Mari kõlama löönud häälega ja lükkas küünarnukiga kõlinal sööginõud eemale. «Olen aastates naine, aga pole ka veel lootust kaotanud. Kes saab teid sundida, kui teil siin halb on? Mees? Enda suhtes seltsimees Arro muidugi ei eksinud, kuigi valis üsna raske tee, aga selle eest saab ta ka kõik au töö ning vaeva eest endale. Aga mis teie sellest saate? Kes teid hukka mõistab, kui te tagasi lähete? Mispärast peab kõik minema nii, nagu teie mees seda vajalikuks peab, mis õigus on tal teiste elukäiku määrata, nende elu ahelasse panna? Mina ei lepiks sellega kunagi, elu ilmaski!»

Kootud villane sall, mida Mari armastas ümber võtta, libises ta ümaratelt õlgadelt ja vajus põrandale; esmakordselt viimaste nädalate jooksul omandas Mari hääle täie jõu, kõlas val

justi, kirglikult. Tundus, et ta ei kõnele praegu hoopiski mitte Lainest, vaid iseenesest.

Ülespiitsutatuna, täis segadust ning vasturääkivaid mõtteid astus Laine seekord trepist üles. Olgu kuidas on, ehkki ta Mari täielikult veel ei usaldanud, aga paljugi sellest, mis Mari kõneles, leidis tema hinges elavat vastukõla. Kas ei vaevanud need samad mõtted, millest Mari rääkis, viimastel kuudel tedagi? Las olla Maril omad puudused, ütleme, et Peeter neid isegi suuremaks pole puhunud, aga kas pole Mari ikkagi siiras, kas ei vääri ta mõistmist?

Kitsast nagisevast trepist üles mansardkorrale astudes tundis Laine vist esmakordselt imelikku kopitanud kanasõnniku haisu; laudadel silmade kõrgusel olid valgunud laiali mingi roostese vee laigud, isegi härm laua jätkukohtadel oli punakat värvi. Vististi jooksis roostetanud katus läbi, kuid Lainele oli see ükskõik. Neid laiike vaadates tuli tal kange tahtmine sellest vastikuks muutunud majast tagasi vaatamata põgeneda. Ta vihkas seda maja ka sellepärast, et see ei toonud õnne kellelegi, kes siin elasid. Üksnes Peetri kohta see ei käinud. Roostelaigud, kopitanud lõhnad kui ka mõnikord selles majas juhtuvad õnnetused ei suutnud häirida Peetri hingelist tasakaalu ega võtta temalt ahnet elutahet. Laine kadestas teda ja kannatas. Kuid endiselt muutmatuks jäi üks asi: mis siin majas iganes ka ei juhtuks, temal, Lainel, tuleb täna nagu eilegi kartuleid koorida ja keeta, nõusid pesta ja lehma talitada, lõppu sellele kõigele aga pole ette näha.

3

Peeter jõudis rajooni kolhoosiesimeeste nõupidamiselt õhtul varem tagasi, kui ta arvanud oli, sest kell polnud veel kümme. Tavaliselt pani Laine sel ajal lapsi magama.

See, mis Peetri silmadele täna avanes, kui ta ukse lahti tegi, oli nii kummaline, et ta esimesel silmapilgul milleski aru ei saanud.

Tuba oli maani paksu musta suitsu täis. Läbi tahmunud lambiklaasi vilkus üksik tuluks nagu soesilm. Priit magas, pea kätele vajunud, lambi juures ja nõrskas valjusti. Poisi hele käharpea oli niisamuti üleni must. Toas hõljusid tahmahelbed.

Peeter tormas lambi juurde, keeras tahti, haaras Priidu sulle ja kandis magamistuppa. Õnneks oli uks kinni; Vello magas rahulikult, nagu puhas, roosatav.

Peeter tuli tagasi ja lõi akna pärani lahti; külma õhku hooas tuppa, suits hakkas hõrenema, kuid viimane kui asi toas oli kaetud tahmakorraga.

Hämmastunud ning vihane Peeter otsis oma väikeses korteris kõik nurgad läbi. Mis see siis lõppude lõpuks peab tähendama? Kus Laine on?

Priit oli üles ärganud. Must nagu korstnapühkija, seisis poisse ukse vahel ja jõllitas unisest peast midagi taipamata silmavalgeid isa poole.

«Kus ema on?» küsis Peeter karmilt.

«All, tädi Mari juures,» pomises Priit ja hakkas nuuksuma.

Peeter vaatas uurivalt pojale otsa ja muutus rahutuks — Laine, ja Mari juures? Milleks, mis ajast saadik?

Ta hakkas sooja vee ja seebiga murelikult Priitu küürima. Kui ta poissi juba voodisse panemas oli, kostsid trepilt naise aeglased sammud.

Laine astus tuppa, süüdlase ilme näol, pomises midagi, jäi seisma ja vaatas hämmastunult toas ringi.

Naise näoilme paistis Peetrile imelik, kuid ta tegi, nagu ei märkakski ta Laine segast pilku.

«Lamp oli suitsema läinud,» tähendas ta lühidalt. «Panin Priidu magama. Tuleb kõik puhtaks pesta. Kus sa siis olid?»

«Mari juures,» kostis Laine vastu tahtmist.

«Milleks?» küsis Peeter järsult.

«Niisama... ajasime juttu. Kas siis ei tohi või?»

Laine vaikes, kuidagi loius hääles kõlas siiski väljakutse.

Peeter vaatas teraselt naisele näkku ja märkas nüüd alles, et ta põsed õhetavad ja silmavalgedki on punakad.

«Kuule, sa oled ju purjus!» hüüdis Peeter hämmastunult, mõninga vastikusega. «Mis palagan see siis on?»

«Jah, jõin pisut, aga purjus ma ei ole,» seletas Laine. «Mis siis on, kas ei tohi teise inimesega veidi istuda ja natuke veini maitsta?»

Nüüd vaatas Laine juba lausa väljakutsuvalt mehele otsa, ka ta hää muutus.

«Nojah, aga nii, et see elukorterit ohtu ei paneks,» lausus Peeter tusase huumoriga. «Pealegi, mis ajast saadik on seltsimees Pöder sulle nii sõbraks saanud? See on lausa üllatav.»

«Mis siis? Sinu arust Mari vist polegi inimene.»

«Jäta see demagoogia. Kas maksab sõbrustada inimesega, kes kuidagi aru pähe ei võta?»

«Sa ära sõbrustagi!» kõrgendas Laine mingi õela rõõmuga häält. «Minul aga luba teha, mis ma tahan ja vajalikuks pean. Oled harjunud kamandama!»

«Laine!» hoiatas Peeter teda kumedit.

«Jäta mind rahule!» kätartas Laine. «Oma arust oled sina üksipäini see tark, teisi ei pea sa millekski. Jäta see naine rahule. Ta on ka inimene ja pole sinust põrmugi halvem. Teis tele teed hea näo ette, aga oma perele ei mõtle üldse!»

Laine ei lõpetanud nii pea, otsekui joobuks ta solvavaist sõnust, mida ta mehele näkku paiskas.

Lõpuks astus Peeter vaikides sammu naise poole. Nägu oli tal seevõrra moondunud, et Laine hakkas hirm. Ta kiljatas, kahmas köögilaualt esimese kättesattuva asja — see osutus klaaskannu kaaneks — ja virutas sellega mehele.

Peeter jõudis kõrvale põigata, klaas kriimustas ainult nägu ja purunes vastu seina kildudeks.

Peeter katsus käega masinlikult põske — peopesa sai veriseks; see kõik oli niivõrd üllatav, et mees toibus.

Ta astus vaikides Lainest mööda nagi juurde, viskas palitu õlgadele, kahmas mütsi ja läks sõna lausumata uksest välja.

Äkki lõi trepp valgeks.

All seisis, kael õieli, Mari Pöder oma tavalises võidunud hommikumantlis ja hoidis lampi kõrgele ülestõstetud käes.

Hetkeks sattusid Peetri ja Mari pilgud kokku. Peeter märkas Mari ahenenud silmis kibelevat uudishimu; lõug oli tal välja kutsuvalt ette sirutatud, põsenukid fungisid teravalt esile.

Peeter peatus hetkeks, sest talle näis, et Mari tahab midagi öelda.

Kuid too ei lausunud sõnagi, laskis lambi pettunult alla, pööras ära ja astus raskel aeglasel sammul oma tuppa tagasi.

Mari lohakalt kinnitatud juuste all märkas Peeter pikka õhukest pea ligi hoiduvat kõrvalesta nagu tigelal hobusel; kui see piitsahoopi ootab.

Peetri peast vilksatas läbi kaugel mälestusekild: kuskil teistsuguses olukorras oli ta seda hämmastama panevat kõrva juba näinud, aga kus ja kunas, see ei tulnud tal nüüd enam meelde.

Ta jõudis kuupaistest sinavale teele. Viha ärateenimata solvamise pärast mattis tal hinge. Kõike oleks võinud ta oodata, kuid kallaletungi sealtpoolt mingi juhul mitte. Momendil, mil

inimesed ilmse poolehoiduga tema umber kogunema hakkasid, tõstis tema oma perekonnas äkki pead midagi näotut, midagi mõttetut ning totrat ja jõllitas kurje silmi... Laine sõbrustab Mari Põdraga, joob tema juures veini ja paiskab selle õhutusel oma mehele solvavaid sõnu näkku... Otse uskumatu!

Peeter tormas rusikatega vehkides üha kiiremini edasi. Vastutulijad oleksid tema raevukat, tahma ja verega määrdunud nägu nähes tõsiselt ära ehmunud.

Kuid nii hilisel tunnil polnud kedagi enam vastu tulemas. Kuu rahulikult sinakal paistel oli kõik ümberringi suikunud: mustavad kuused metsaveerel, lainjate lumehangedega kaetud põllud ja üksildased härmas kased.

Lume ärev kriuksumine ruttava inimese jalge all tundus äraeksinuna ning üürikesena selles tumesinise taevas, sinavate lagendike ja mustendavate puude häirimatus rahu.

Kummaliselt ebatavaline tundus keset ümbritsevas looduses valitsevat vaikust inimsüdame vali põksumine. Jäätanud maa jalge all võis seista tardununa pikki kuid, mahlad puukoore all suikuda kevadeni, erutatud süda aga ei leidnud kuidagi rahu päeval ega ööl.

Peeter jäi hetkeks seisma ja kuulatas — põksumist kostis ka veel mujalt.

Ta ootas veidi ja imestas — see ei lakanud! Selge: kaugel saekaatrist kostis töötava mootori pöörin. Montöörid tõmbasid kuu algul sovhoosi jõujaamast juhtmed siia, ja Märt kasutas selle asjaolu nüüd täiel määral ära.

Selgesti kostev mootorimürin aitas Peetril endast jagu saada. Ta kummardus maha, võttis kohevast lund pihku ja vajutas kirvendavale põsele.

4

Kui Mari hommikul silmad avas, oli tal tavatult mõnus tunne, et ümberringi on midagi muutunud.

Esmakordselt pärast kauaseid halle talvapäevi nägi ta aknast, mida kaunistasid läbipaistvad jäälilled, selget kahvatusinist taevast: tuppä tulvas talviselt punakas päikesevalgus. Eredas valguses torkasid Marile äkki silma asjad, mida ta varem päev päeva kõrval polnud tähele pannud: lae all kõlkuv pikk ämblikuvõrgu niit, söögilaua kohalt lahtirebenenud tapeet ja raama jäänud laud.

Toidujäänused, kuivanud leivakäntsakas ja pesemata soogi nõud koristamata laual paistsid sätendavas valgusevihus inetud.

Maril kippus suu kuivama; end süüdlasena tundes tõusis ta kähku ja hakkas kraamima.

Tõi kõigepealt kööki värsket jääkülma vett ja pesi ennast tükk aega. Vaatas siis peeglisse ja ehmus: nagu kahvatu, mullakarva, pilk tuhm, ükskõikne, silmade all kotid.

«Päris joodik,» ühmas ta peaaegu kuuldavalt ja väristas üle selja jooksnud kõhedast judinast õlgu.

Mari kammis kuidagi juukseid, pillates äkki lõdvaks jäänud näppude vahelt kord kammi, kord juuksenõela, kuid endal oli kogu aeg tunne, et on vaja otsekohe kuhugi joosta või kiiresti midagi ette võtta, sest muidu on hilja. Tuleb lõpuks juba täna minutitki viivitamata kiri valmis kirjutada, mida ta nii kaua ühtelugu edasi on lükanud.

Mari pani pliidi alla kõva tule, soojendas vett ja pesi kõõgi puhtaks. Tegi endale siis kanget kohvi, jõi mõned tassitäied ära, istus kärmelt laua taha ja võttis puhta paberilehe.

Kuid millegipärast ei tulnud kirjutamisest midagi välja. Mitmesugused argumendid, mis alles eile näisid nii vaieldamatud, selged ning kaalukad, kahvatasid nüüd päevavalgel. Need sattusid justkui talvise päikese eredasse valgusse, nagu pleekinud tapeet hämaras nurgaski, kust hakkasid paistma liimijutid, kitsad praod, hiirtest jäänud jäljed ja allpool rottide näritud auk.

Mari istus hulk aega, morn pilk valgel paberilehel; peast vilksas läbi igasuguseid mõtteid ja ainult üks neist, täiesti ootamatu, mis algul näis absurdne, jäi pikemalt püsima.

«Aga mis siis, kui Seppelil on õigus?» mõtles Mari esiotsa nii muuseas, kuid ehmus pärast isegi. «Võib-olla on õigus nii Seppelil kui ka Arrol; see olen mina, ja üksnes mina, kes on süüdi kõiges, mis kolhoosis on juhtunud. Võib-olla pole ma tööpoolest võimeline juhtima, pole suuteline inimesi käsutama ja neid õpetama? Mul ehk puuduvad tõega mõningad eeldused ja teadmised selleks?»

Ütleme, et selle kirja peale sõidab komisjon siia, komisjoni liikmed on tema poolt ja panevad ta uuesti kohale, võib-olla mõnda teise majandisse. Kuid kas tema, Mari, peab teistkordse proovi välja? Ja kui ei, mis siis?

Kas seda kirja üldse vaja on, kas ei too see talle uusi hädasid kaela? Kas ta on oma edus kindel?

Mari võpatas näppude vahelt lauale kukkunud sule kopsatusest. Sulg oli kuiv.

Ta tõusis laua tagant ja jalutas kahtlustest puretuna mõned korrad üle toa. Majas valitses vaikus. Ka maja taga põldudel oli vaikne. Talvine päike vajus loojangule, lumi akna taga muutus roosaks, täis sinakate varjude võöte.

Roosa lumi kutsus Mari mälestuses esile ühe teise talvepäeva aastat kaheksa või kümme tagasi. Partei rajoonikomitee sekretär Vassar sõitis tookord Rimmusse vaatama, kuidas metsavarumine edeneb. Vallal polnud siis veel oma autot, Mari võttis talumehe hobuse ja nad sõitsid kahekesi metsa.

Marile jäi see lumi hästi meelde, sest ta juhtis ise hobust ja jälgis teed.

Viimaste aastate jooksul on vallas paljugi muutunud: metsa veetakse võimsate veoautode ja eriliste palgiveokitega, ka Vassar on uuel kohal, küllap kihutab nüüd sõiduautoga ringi...

Aga mis oleks, kui õige Vassar nüüd üles otsida ja talle meelde tuletada, kuidas nad metsavarumisele sõitsid, kord koguni bandiidile korraldatud haarangust osa võtsid? Ja lõpuks, kas ei tuleks Vassari poole pöörduda nõu ja abi saamiseks? Mis sellest, et ta kuskil hoopis teises rajoonis töötab; tema ju andis talle soovitusel parteisse vastuvõtmiseks, partei aga on üks ja sama mis tahes rajoonis. Vassar tõstis teda kogu aeg esile — tähendab, võttis endale vastutuse tema edaspidise saatuse eest. Kes muu kui Vassar peab teda nüüd abistama, temal kaitseks välja astuma. Pole vaja kuhugi kirju saata, vaid Vassar kohe üles otsida ning talle kõik ära rääkida.

Maril läksid ülevoolavaist tunnetest koguni silmad niiskeks. Imelik, et tal varem pähe ei tulnud Vassari poole pöörduda? Juba hommepäev tuleb seda teha. Minna lähemasse linnakesse, istuda rongile ja paar või kolm jaamavahet ära sõita.

Mari meel muutus elevalt rõõmsaks, ülejäänud osa päevast kulus kraamimisele ja askeldamisele: ta solistas pesta, triikis endale üht-teist ja pesi pead.

5

Vassari kabinet oli üsna kasinasti sisustatud: pikk laud koos-olekute jaoks, nurgas tulekindel kapp, mööblialgadel ja pildiraamid metallplaadikesed inventarinumbriga. Mari astus siiski südame värisedes üle kabineti läve.

Vassar, tugev keskmist kasvu mees, kelle juuksed olid kumera lauba juurest pealaeni hõredaks minemas, surus otse

valusalt ning raputas tükk aega Mari kätt ja osutas siis toolile kirjutuslaua lähedal.

«Vanad sõbrad ikka meeles veel!» müristas ta heasüdamlikult, «See on kiiduväärt! Istu siia. No jutusta. Oma kaks aastat juba pole vist teineteist näinud? Kuidas teil seal Rimmus lood on?»

Samas märkas ta, kui väsinud Mari välja näeb, ja hakkas teda noomima:

«Kuule, noorik, puhkama peab, nii ei tohi! Oleme sinuga vist üheeaalised, kuigi naistele, nagu öeldakse, pole delikaatne seda meelde tuletada. Pean tunnistama, et tunnen juba ise ka vahel, kuidas kord siin, kord seal pistab või torkab. Puhata, puhata on vaja!»

«Selles see asi seisabki, seltsimees Vassar, et ma olen nüüd puhkusel,» alustas Mari värisema löönud häälega ega saanudki kaugemale, sest hää lüles üles.

Vassar heitis Marile kiire pilgu ja muutus tõsiseks; nüüd tuli talle äkki meelde, et Mariga kuuldavasti olid mõnesugused pahandused olnud.

Ta istus kähku teisele toolile, Mari vastu ja toetus kätega põlvedele.

«Lao välja,» käskis ta lühidalt. «Pole see mul esimene kord sind söimata. Halastust ära oota.»

Mari tundis Vassari ära. Tema toon sarnanes nii väga endisega: käratseb oma jao ära, ütleb teravusi näkku, vaatab siis heasüdamlikult silma ja ütleb: «Sa ära pahanda, see on mul ägedast meelest, arutame nüüd siis selle asja läbi.»

Mari naeratas kasinalt läbi vägisi silma kippuvate pisarate ja hakkas endaga yöideldes jutustama. Sedamööda, kuidas üha selgemini kerkis silme ette ülekohus, mida tal on tulnud taluda, muutus ta hää teravamaks, ta ruttas nii, et sõnad ei jõudnud mõtetega sammu pidada.

«Nii, nii,» sai Vassar puhuti vahele poetada. «Ja-jah, jah... Vaat kus lugu.»

Mari oli ennast ettepoole kallutanud, ta pigistas sõrmi nii kõvasti kokku, et need valgeks laksid, ja kõneles hääle värisedes, kuidas Arro ühelt poolt teda tööle kutsub, teiselt poolt aga asja nii peenelt ringi keerab, et õiget tööd talle ei pakuta, vaid niisama lüpsjaks või linnufarmi. Kas see on siis aus? Juhatuses on Arro tema autoriteedi täielikult alla viinud, tema senist tööd ei pea ta milliekski. Seltsimees Seppel aga on asunud kaksipidi sele seisukohale.

«Aitab!» Vassar krapsas püsti, lõi käega ja hakkas kiiresti mööda tuba edasi-tagasi käima. «Niisuguse pudru valmis keetnud, et ükski tont sellest enam jagu ei saa. No sa ise oled ka ikka kena!»

«Mis mina teha saan?» nuuksus Mari.

«Kuidas mis?» müristas Vassar näost punaseks minnes. «Panakse lüpsjaks või linnutalitajaks? Siis mine! Saadetakse seakarja — mine, kui see vajalik on. Ja õigus jääb sajakordselt sulle, mitte neile. Aga sina soojendad endas närust enesearmastust! Kisud ise oma autoriteedi alla.»

Mari tõstis räti suule ja vajutas hambad rätisse; ta läks näost kahvatuks, põsed vajusid auku.

«Jah, parem oleks vist küll lehmakarja minna,» pomises ta väsinult. «Olen palju selle üle mõelnud; missugused mõtted kõik üksinduses pähe ei poel! Mõtlesingi siis, seltsimees Vassar, et kas see polnud siiski minu poolt viga, kui nõustusin kolhoosi-esimehe kohal töötama?»

«Mis, mis?» jäi Vassar järsku seisma ja haakis oma tugevad käed jõuliselt selja taha vaheliti. «Mis jutud need sul on?»

«Mõtlesin üksvahe, et mul võib-olla pole põhjust solvuda, ma ei kõlba ehk niisuguse koha peale?»

«Ära niisugust juttu mulle aja!» sai Vassar veel vihasemaks.

«Kellele ma seda siis veel ütlen? Kellega ma räägin? Sina tundsid mind, abistasid... Mõtlesingi siis, et lähen Vassari juurde, ta ehk ei viska mind välja.»

Mari istus toolil liikumatult, nukrana nagu inimene, kes ei tea, millal ta tõusma peab; ta suured käed, millelt suvine päevitus juba ära oli läinud, lebasid samuti nukralt, liikumatutena tooli käetugedel.

Vassar libistas kiire pilgu üle Mari, vaikis veidi, istus laua taha ja ütles juba rahulikult:

«Ära sa mul siin vaest Laatsarust mängi — see ei sobi sulle. Mäletan sind teistsugusena.»

«Oli, kuid nüüd nähtavasti pole endist Marit enam.»

«Nonoh, aitab,» tõstis Vassar kae. «Milleks säärane halisimine? Tähtis on, et vigu ei korrataks. Võid jälle esimehe kohale asuda. Ja töö läheb su käes, olen kindel.»

«Täna, seltsimees Vassar, saan sinust aru,» lausus Mari mornilt. «Ka Seppel rääkis mulle sedasama, kuid praegu polevat vabu kohti.»

«Vabu kohti, ütled sa?» Vassar surus laia rinna vastu lauaäärt, vaatas oma peade, pisut pungis silmadega ainiti Marile

otsa ja sõnas häält madaldades: «Tead mis, Mari, kõneleme nagu kaks vana lahingusõpra. Mul on vaba koht, ligemal ajal läheb meil ühte kolhoosi arukat inimest vaja. Kuid hoiatan — see on mahajäänud kolhoos. Muidu ei hakatakski ümber valida. Nii et töö peab siin minema ainult ühes suunas — edasi. Mõistad?»

Mari näppudesse justkui tuli elu, need hakkasid väledasti rätti näperdama.

«Mõistan,» noogutas ta masinlikult pead.

«Ei, täielikult sa veel ei mõista,» seletas Vassar leebelt. «Tulid siia minu juurde ja tegid õieti, sest mina võtsin sind bürool parteisse vastu, mina ka vastutan sinu eest. Ja nüüd küsin ma sinult, kas suudad sa täie kohusetundega sellele kohale asuda, et me mõlemad häbisse ei jääks? Kui nõus oled, siis ütle, ja me saadame sind oma kolhoosi. Näitad uues kohas, mis sa võid, kolhoosnikud hindavad seda ja valivadki sind ametisse. Ütle nüüd olukorda arvestades ise — kas asuksid tööle?»

Mari vaatas pinevil näoga Vassarile otsa ja vaikis.

«Ütleksin «jah», aga kardan,» pigistas ta lõpuks tasakesi välja.

«Varem sa arg küll ei olnud,» muigas Vassar. «Olid tragi igast asjast kinni võtma ja otsusekindel. Ma mäletan seda väga hästi. Ja nüüd äkki — kardad?»

«Valikuvõimalused on minu jaoks kitsamaks jäänud, seltsi mees Vassar. Teist korda ei tohi enam eksida, ma mõistan seda.»

«Ka õige... Siis kaalu, mõtle järele. Mis minusse puutub, siis mul on sinusse usku. Mõistad?»

6

Vassar jälgis, kuidas Mari eesuksest välja läks. Too peatus kahevahel olles keset tühjavõitu tänavat. Raudteejaama poolt kostis veduri pikaldane huilgamine, see otsekui äratas Mari; ta keeras vasakule, kuid peatus uuesti ja suundus endiselt kõheldes teisele poole.

Vassar polnud varem kunagi märganud, et Mari käimise juures kühmu vajub. Või näis see talle ainult siit ülevalt nii?

«Ta kaotab usu endasse, seda ei tohi lubada,» lausus Vassar endamisi. Ta jälgis Marit, kuni see silmist kadus.

Vassari mehine, pisut jämedajooneline nagu polnud nuud enam sugugi nii rahulik ning lihtsameelselt heasüdamlik nagu siis, kui ta Mariga kõneles.

Esimesel silmapilgul oli Vassaril Mari tuleku üle tõsiselt hea meel, nagu see tavaliselt ikka on, kui kohatakse vanu töökaaslast ja sõpru. Enne kui Vassar siia raudteesõlme lähedale suuremasse tööstusasulasse üle toodi, töötas ta samal ametikohal väikeses põllumajandusrajoonis, kuhu ta, sõdurisinel seljas, kohe pärast sõda oli läinud.

Rajoonist lahkudes oli Vassaril tunne, et ta jätab sinna osakese iseendast, oma elust. Ta teadis, et siin veedetud tööaastad polnud maha visatud, jõudumööda oli ta aidanud rajooni rahval oma elu rajada. Tema viis siin läbi kollektiviseerimise. Ka see oli omast kohast lahing, mis nõudis kogu füüsilise ja vaimse jõu pingutamist. Vassarit köitsid rajooni ja ta rahvaga niisama õrnad tunded nagu polgugagi, mille ridades ta sõjast osa võttis.

Ka Mari Põdras nägi Vassar tõendit, et tema tööst rajoonis kasu on olnud; ta luges Marit nende ehitajate hulka, kellele ta oli andnud esimesi õppetunde võitluses uue eest. Ta uskus Marisse, tollal igatahes kindlalt.

Noores eas külasepp, sõja ajal pataljoni partorg, oli Vassar oma sisimas jäänud lihtsaks ning sirgjooneliseks meheks. Raudsordi tegi ta kindlaks silma järgi, olenevalt sellest, mis värvi raud kuumutamisel omandas; inimese hingeomadused aga selle järgi, kuidas need lahingus avalduvad. Mari ustavuses ühisele üritusele oli Vassaril korduvalt juhus olnud veenduda.

Kõik muu — oskus, teadmised ja kogemused — omandatakse, nii mõtles Vassar ja abistas Marit kuidas sai, õpetas ning manitses teda ja saatis kooli või seminaridele.

Tõsi küll, mõni asi Mari käes seal just kõige paremini ei edenenud, kuid Vassar ei võtnud seda traagiliselt. «Ta pole veel küps,» arvas Vassar endamisi, «kuid Mari ind ja toimekus kõnelevad sellest, et see kõik tuleb.»

Hiljem kuulis Vassar poole kõrvaga mingeist Mariga juhtunud pahandustest, imestas ega uskunud seda.

Pärast kõnelust Põdraga tõmbus mehe nägu pilve.

Vassar suhtus Mariga juhtunud äpardustesse palju tõsisemalt, kui viimane seda arvata võis.

Peamine, mis Vassaril tuju rikkus, oli see, et ta Mari vigu pidas osalt ka oma vigadeks. Ta oli selles naisel kindel olnud, oli teda kasvatanud, kuid tuleb välja, et Mari ei õigustanud seda.

Isiklikult ei ähvardanud see temale endale mingeid pahandusi kaasa tuua, kuna ta juba ammu enam Rimmus ei töötanud. Kuid Vassarile pakkus see vähe lohutust, sest kogu asi seisis selles, et oma südames pidas ta Marit oma õpilaseks ning kas vandikuks. Mari otsis ta üles ja tuli nõu küsima — tähendab, ka tema arvas sedasama.

«Jätsin ta liiga vara omapead,» mõtles Vassar kibedusega. «Ei teinud endale nagu kord ja kohus selgeks, mis Maris tolmub, ei osanud ohtu ette näha ja õigel ajal abi anda. Ma ei tohi ega ole mul õigust teda niisuguses olukorras iseenda hooleks jätta. Maril pole endal vist kõik veel päris selgegi, mis juhtunud on. Ja kui halb ta välja näeb: vanaks koguni jäänud, kannatab vist rängalt.»

Vassar läks nagu tavaliselt õhtul kell kuus koju ja võttis esikus palitu seljast.

Väikeses elutoas, mis ühtlasi oli ka söögitoaks, põles laual varjuga lamp, heites mahedat valgust. Laua ühel otsal kerkis õpilasvihikute virn; Vassari abikaasa, mitte enam noor, kõhna võitu, targa, kuid pisut närtsinud näoga naine, parandas vihi kuid. Teisele, linaga kaetud lauaotsale olid sööginõud mehe jaoks valmis seatud.

Sellal kui mees köögis käsi pesi, võttis naine praehjusi lõunasöögi ja pani lauale.

Vassar sõi vaikides ja heitis vahel harva naisele mõtliku pilgu. Pärast sööki astus ta hajameelsena naise juurde ja vaatas üle tema õla vihikuid.

«Mis harjutuse te täna kirjufasite?» küsis ta ilmse huviga. «Ahaa, viiekümne kuuenda.»

Kooselu-aastate kestel polnud ta sugugi halvemini, küllap ehk pareminigi veel kui naise õpilased kõiki ta õpikuid tundma õppinud.

Kui Vassar kinnisilmi võis punkt-punktilt jutustada naisele õpikute sisu, siis naine see-eest mõistis teda hästi isegi tema vaikimise järgi.

«Mis sul on, Jaan?» küsis naine, pani punase pliiatsi rahulikult käest ja toetus toolileenile. «Kotletti ainult maitseid, kom potti pole puudutanudki... Räägi, mis sul seal juhtus?»

Mees istus uuesti laua juurde ja ohkas sügavalt:

«Tead, keda ma kohtasin? Mari Pöder käis täna minu juures, sa mäletad teda?»

«Niisugune vapper naine? Mäletan küll. No ja mis siis?»

«Tal on suuri pahandusi. Jätanud kolhoosi töö laokile, nüüd on ta ilma tööta. Ühesõnaga, tuli nõu küsima.»

Mees jäi vait, nihutas hajameelselt ühe siniste kaantega vihiku endale lähemale ja hakkas näppudega selle kaanel trummeldama.

«No ja mis nõu sa talle andsid?» küsis naine ja avas ruttu mata järgmise vihiku.

«Mina?» Mees nagu ärkas äkki. «Vaata, ma ei tea, kuidas sina sellesse suhtud, kuid ma pakkusin talle kohta oma rajoonis. Ühte kolhoosi valime varsti uue esimehe.»

Naise kulmud kerkisid pisut.

«Mispärast just sina pead talle selle koha võimaldama?» küsis ta endist viisi rahulikult. «Nagu ma mäletan, elab seltsi mees Pöder hoopis teises rajoonis.»

«Ja mis siis sellest?» küsis mees vaiksemalt. «Mina ju olin see, kes ta esile tõstis, ei keegi muu.»

Tekkis vaikus. Naine tõstis ebateadlikult hoolega teritatud pliiatsi, nagu hakkaks ta hinnet välja panema, kuid jäi mõttesse. Mees võttis laualt samuti ebateadlikult vihiku ja keeras kokku.

«Vaata,» alustas naine uuesti, «kui ta ühes kolhoosis töö laokile jättis, siis võib ta sedasama ka teises teha. Kas oled seda arvestanud? Ja kes vastutab?»

«Iseenesestki mõista,» noogutas mees pead. «Kuid seekord, ma arvan, ta ei lähe enam libedale.»

«Huvitav...» ütles naine nagu pisut nokkides.

«Minu arust oli see lugu Mari Põdrale siiski heaks kooliks. Mõnikord õpetab kaotatud lahing meile rohkem kui võit.»

«Nii ütles Suvorov?» muigas naine.

«Vist jah, ja kuigi see polnud tema, arvan mina ikkagi nii. Pealegi on see lugu ka mulle õpetuseks. Mul pole õigust Põdrast lahti öelda.»

Vassar hakkas masinlikult vihikut torusse keerama.

Naine võttis vaikides vihiku õrnalt ta käest ära.

«Andesta,» märkas ta alles nüüd. «Mis sa mulle selle kohta siiski ütled?»

«Arvan, et sa kannad tema eest vastutust,» nõustus naine pärast hetkelist kõhklemist. «Niisama teda jätta vist küll ei või.»

«Sedasama arvan minagi,» pomises Vassar ilmse kergendus tundega. «Ei tohi jätta.»

KAHEKSAS PEATÜKK

Ühel selgel märtsiõhtul tuli Peeter Arro rajoonikeskuses kaks päeva kestnud seminarilt tagasi. Ta laskis auto kontori juures ära ja astus jala edasi. Päikesepaistest veidi sulama löönud tee kahutas nüüd uuesti, kattudes justkui õhukese klaaskilega, mis jalge all pröksudes purunes.

Päike loojus erepunaselt. Alt lõi kas loojangupuna ära sinava metsa viir, ülalt surus peale pikk erelilla pilveparras — nii meenutas see kuumusest ergavat raudlatti, pehmet kui vaha. Kus neid uksehingi ja obadusi, mis Parts sellest kõik oleks võinud valmis taguda!

Talv püsis veel, kuid täna tundus õhus juba kerget kevadehingust. Mis selle välja kutsus, seda oli raske täpselt kindlaks teha: kas teel pisut sulama hakanud hobusesõnnik, mis hõngas ramnusa kaeraseguse õlikoogi järele, soojenenud palkseina mahe hingus või päikesepaiste mõnulev roheline nõiasilmadega must kass, aga võib-olla tuletas katuseräästa tilkumine meelde, et pole enam kaugel aeg, mil kevadveed voolama pääsevad.

Peeter vaatas märtsipäeva helendusest silmi vidutades kaupluse vaateakna taga ja valis kodustele kinke. Ta ostis lastele mänguasju ja naisele kireva pearäti.

«Oleme nüüd maainimesed,» naeratas ta endamisi. «Pearätt sobib hästi.»

Ühel letil äratasid Peetri tähelepanu toredad valge raamiga päikesepillid, mida tsiklisõidul mõnus kanda. Ta otsustas need kohe ära osta ja valis välja kolmed pillid — endale, Lainele ja Priidule. Kui kevadel tsikliostmiseks laheb, pole vähemalt vaja enam prille taga ajada.

Peetrile tegi juba ette nalja räti ja prillide ostmine, et sõita nendega tsiklil, mida veel olemaski pole. Lõbus naeratus näol,

astus ta kööki. Priit istus Kaiega köögilaua taga ja näitas vii masele aabitsapilte.

«Tere õhtust,» ütles Peeter, vaatas korraks nagu otsivalt ringi ja riputas mütsi peremehelikult varna. «Oppimine küsil?»

«Egas või aega raisata,» lausus Kai ja pöördus kähku ära. Priit hüppas toolilt, tormas isa juurde ja hüüdis õhinaga:

«Ema sõitis ära, me oleme üksil! Vello sõitis ka.»

«Pea ikka pea, ma ei saa järsku millestki aru,» katkestas Peeter teda ja vaatas arusaamatuses Kaiele otsa.

«Lase isal ikka riidest lahti võtta, siis räägime kõik ühtejärke ära,» ütles Kai kähku ja pööras pilgu Peetrilt kõrvale. «Ema! oli vaja asjatalituse pärast linna sõita ja ta jättis isale maga mistuppa tualettlauale kirja.»

Edasi Peeter enam ei kuulnud, vaid tormas magamistuppa: tualettlaua oli kinnises ümbrikus kiri.

Peeter vaatas kohkunult Vello tühjaks jäänud voodit ja rebis kärsitult ümbriku lahti.

«Kallis Peeter,» kirjutas naine ebaühtlase käekirjaga reaotsa viiltu alla vedades. «Sõidan ära linna vanemate juurde ja võtan Vello kaasa, meie pärast ole mureta.»

Ära, palun, ehmu, ma ei mõtle sellega midagi halba. Tundsin lihtsalt, et pean ära sõitma ega saa teisiti, nagu ei saanud teisiti ka too Martin Luterus, kes seal Kaie toas seinal on...

Ma ei sõida ära üheks päevaks ega nädalaks, vaid lähen jälle tööle. Ega sa seda võimalust minult ometi ära võtta taha? Sina armastad oma tööd ja saad sellest aru.

Mina ei saa Rimmus elada, andesta mulle, kuid ma ei saa. Selles majas siin on lõpmata igav. Ja kui palju on siin õelust, Peeter! Leppisin ära Mariga, kes meid vihkab, kuid see tõi asja veel halvemaks, sest läksin tülli sinuga. Kui raske ja masendav see kõik on! Mulle tundub, et ma sind nüüd isegi vähem armastan.

Varem oli majas ometi ükski hea hing — Triinu. Kõnelesid temaga ja süda läks kergemaks. Nüüd pole ka teda enam, jään nagu vaesekslapseks. Sind nägin ma väga vähe, elasime just kui teine teises majas, teine teise katuse all. Mõtled ehk, et ma sulle ette heidan? Ei, seda mitte. Sa oled hea inimene, Peeter, aga sul on omad raskused ja pole lihtsalt aega minu väikeste muredega tegemist teha. Nagu näed, ma mõistan sind. Püüa sina ka mind mõista. Olen ikkagi noor alles, tahan näha sõbrannasid, isa-ema, teatrís käia...

Sa võib-olla heidad mulle ette, miks ma sulle sellest ei rääki-

nud. Kartsin, et mul otsustavusest puudu tuleb ja sina mind siis jääma veenad, sul on tugev tahe. Sind aga ei tulnud mul mõttesegi Rimmusse sõitmiseks keelama hakata.

Nii ma siis põgenesingi.

Mis edasi saab, seda ei tea ma ausalt öeldes veel isegi, kuid loodan, et elu ise näitab. Sa ehk arvad, et ma lahutust tahan? Ei, seda ma ei mõtle. Igatsen ainult üht — Rimmust lahkuda ja tööle minna. Priidu jätsin esialgu sinu juurde, sest tean, kuidas sa teda armastad. Kai ehk aitab teid, ta on hea ja tore inimene. Aga kui sul raskeks läheb, võtan Priidu kohe enda juurde.

Ühesõnaga, nagu sa soovid.

Ära ole Kaie peale pahane sellepärast, et ta meil aitas asju pakkida ja Velloga autobussile saada. Kai on arusaaja inimene, ta tahab, et kõigil hea oleks. Usun, et sa ei hakka teda süüdistama, sina pole niisugune.

Andesta oma halvale naisele Lainele!

Peetril oli tunne, nagu mataks tal hinge, kui ta pilgu veel teist korda üle ridade libistas. Ta viskas kirja tualettlauale ja hakkas toas kiiresti edasi-tagasi kõndima, ise kogu aeg mehaaniliselt palitu nõõpe lahti tehes ning kinni pannes.

Peeter tahtis juba teise tuppä telefoni juurde tormata, et lähemast linnakesest takso välja tellida. Tema silmapilkseks sooviks oli kohe Lainele järele kihutada, teda mõistlikkusele manitseda, talle reetmist ette heita ja naine viivitamatult tagasi tuua.

Kui Peeter juba telefonitoru kõrva juurde oli tõstmas, jooksis Priit köögist millegipärast tuppä, tema järel tuli ka Kai.

Peeter riputas telefonitoru konksule ja kadus tulijate poole vaatamata magamistuppä. Ta ei suutnud nende juuresolekul kõnelda.

Vaat siis, missuguse pöörde asi võttis! Kuidas ta ometi ette ei näinud, et see nii võib minna? Nüüd oli Peetrile selge, et naisel ei tulnud see otsus eile, vaid küpses pikka aega, ja tema, tohman, lootis veel kevadele. Nähtavasti oleks ta pidanud... Mis ta siis õieti oleks pidanud tegema? Sellele küsimusele polnud nii kerge vastust leida.

Peeter lamas, silmad parani, ja jälgis, kuidas aknast paistva kuu valgusevihk pikkamisi nagu kella tunniosuti toas edasi nihkub.

Tal oli see esimene unetu öö Rimmus.

Oli nii vaikne, et ta kuulis vere kohisemist kõrvus, hurte piksumist ning sagimist kuskil põranda all ja poja ühetasast hingamist enda kõrval. Priidu juuksed helendasid kuupaistel, pikkade ripsmete varjud langesid sinakas valguses kahvatule näole, pojakese suu oli poolavakil.

Peeter kergitas end küünarnukile ja jäi pilku ära poörmata neid ripsmeid vaatama, püüdes oma hingeõhuga nende rahu mitte häirida.

Väike nägu oli nii tähtis ja karm, et Peeter tundis tahtmatult hämmastust. Pruntis huuled näisid nagu midagi öelda tahtvat. Aga mida?

Isa vaatles magavat poega. Talle meenus, kuidas Laine pärast Triinu surma Priidu rinna vastu surus ja murelikuna küsis: «Ega sina oma ema maha jäta? Ei lahku temast? Ega?»

See oli üsna hiljuti alles, ja nüüd jättis Laine ise nad maha.

Peeter nihutas ettevaatlikult teki äärt, et kuu pojale silma ei paistaks, ja heitis äreva meelega uuesti pikali.

Kui ta esimesel hetkel pärast kirja läbilugemist valmis oli otsekohe Lainele järele kihutama ja teda tagasi tooma, siis nüüd, mida rohkem ta toiminusse süvenes, seda selgemaks talle sai, et see asja ainult halvemaks teeks. Las Laine rahuneb vähehaaval, puhkab vanemate juures ja kogub ennast. Võimalik, et ta just päevapealt tööle ei lähe, mõtleb veel järele ja tuleb tagasi.

Tõtt öelda polnud tal, vaesekesel, siin sugugi kerge. Kavarem, kui nad paremates tingimustes elasid, ei meeldinud Lainele köök ja kodune majapidamine, siin, maal, aga tuli sellele kõigele juurde veel lisaraskusi.

Ka tema ise on paljuskü süüdi: oleks pidanud Laine iseloomu ja kalduvusi arvestama, tema aga otsustas alati ja igal pool, nagu tol kevadelgi, kõik enda ja tema eest ära. Oma töösse matununa jättis ta naise iseenese hooleks. Nüüd läks naine ära, ja kui Peeter oleks tahtnud naise vastu õiglane olla, pidanuks ta ka mõningaid tema õigusi tunnustama.

Ei, temale järele sõita ei või. Tuleb lihtsalt mõistlik kiri kirjutada ja püüda selgeks teha, kui halvasti Laine siiski talitas.

Peeter vähkres ettevaatlikult, et mitte Priitu äratada, ohkis ja aina mõtles ning mõtles, kuid ei jõudnud mingile otsusele.

Naise äraminek toob ta ellu muidugi suuri raskusi. Kelle hoolde jääb Priit? Saata poiss ka linna Laine juurde? Peeter pidi selle mõtte juures peaaegu oigama hakkama ja puudutas kuuma käega argelt poja pehmet jahedat põlve teki all.

Ta püüdis ennast hingeliselt püsti hoida. «Võtame asja loo-

giliselt, pole ju midagi kohutavat juhtunud,» arutas ta enda misi. «Laine lihtsalt sõitis vanemate juurde puhkama. Ka teised ometi sõidavad, mispärast siis temagi ei või? Juhtub, et elatakse aastate kaupa lahus, aga vahekord jääb ikkagi kõige paremaks. Ja mis siis sellestki on, kui Laine jälle telefonijaama tööle asub? Mul pole mingit õigust talle seda keelata! Kodus läheb mul küll pisut raskeks, aga tuleb midagi välja mõelda. Kai, näe, lubas abistada: hakkab hommikuti ja õhtuti siin käima, teeb ära, mis vaja. Mina pole nõudlik, aga kuidas Priiduga saab? Aega veel on selle üle mõelda ja otsustada. Priit juba suur poiss, kuus aastat sai täis, mina käisin temavanuselt juba hanekarjas. Nii et kõigest saab üle...»

Peeter püüdis küll ennast lohutada, kuid taganematult kerkis ta ette üks küsimus: kuidas see juhtus, et selles majas, kus ta elas, polnud korda ega õnne? Rimmusse ta selleks sõitiski, et kohalikul rahval aidata kolhoosi majapidamises korda luua, milleks ta vist küll aega ega jõudu ei säästnud.

Kas tüli põhjusi tuli näha üksnes Mari jonnakas iseloomus? Läks Laine ainult sellepärast ära, et ta ei suutnud siinsete tingimustega kohaneda? Ons tema, Peeter, teinud kõik selleks, et luua majas mõistlik rahu ja head suhted? Kas ta pärast äpardunud lepituskatset siiski liiga vara ei taganenud Marist? Mis mõte on heal saekaatril, kui kodus puudub armastus ja kooskõla!

Tõsi küll, ta püüdis inimestesse tähelepanelikult suhtuda ja ruttas kiiremini korraldama elu Rimmus: soetas karja, saagis palke, ehitas saekaatrit, et taastada katus vana Kaie pea kohal, parandada Märdi saun, anda Helmut Raidile ja Milvi Lepale võimalus metsaveerde mahajäetud palkmajja endile pesa punuda. Ta isegi loobus nende kasuks tollest majast. Vaike olukorda mõistes püüdis ta teda abistada uuesti Rimmu ellu sisse elada, rakedas ta tööle, virgutas ning jagas talle kiitust, teinekord isegi liiaks heldel käel. No aga oma naist — kas ta teda abistas? Nagu näha, vajas Laine seda väga. Ei, nii rumal kui see ka on — oma naise oli ta millegipärast silmapaari vahele jätnud, olles kindel, et nad suurepäraselt teineteist mõistavad.

Nüüd alles hakkas Peeter taipama, et nad olid lakanud teineteist mõistmast. Nad elasid küll ühes majas, kuid nähtavasti teine teises pooles.

Peeter uinus alles hommiku eel.

Linnas märkas Laine selgemini kevade lähenemist, sest täna vail polnud enam lund, katuste lõunakallakuil mõnulesid päikesepaistel ning kudrutasid õrnalt tuvid, hoovides tundus sulava maa ja pehkiva puu lõhna.

Juba seisiski Laine trepiseal oma kodukorteri ukse taga ja nägi läve ees tuttavat vaibakest, mis nii puhas, et kuidagi ei tahtnud poriseid jalgu selle vastu pühkida. Ta oli kahevahel ega teadnud, kas öelda vanematele tõtt või ei? Südames tundis ta hirmu, tuleks seista siin ja järele mõelda, kuid käsi sirutus iseenesest justkui nõiduse väel kellanupule.

Laine tulek kutsus välja segaduse.

Ema kiljatas ja kaelustas teda ehmunult-röömsa näoga; Laine surus näo ema põlle sisse, millest nagu alati tuli kuivatatud apelsinikoorte või kirsikivide lõhna. Ka isa juhtus parajasti köögis olema, tal oli kootud vest seljas ja millegipärast haamer käes. Isa haaras Vello ja hüpatas üles kõrgele.

Kõigil oli korraga ja lähiseigi nii palju üksteisele öelda.

Kõigest sel päeval nähtust — märtsipäikesest, tuvide kudratamisest, isa-ema röömsatest nägudest ja nii koduselt harjunud lõhnadest, mis teda ümbritsesid, — tundis Laine õndsalikku roidumust. Tal polnud üldse enam soovi liikuda. Oleks tahtnud niisama istuda siin kõrvavõitu diivanil ema väljaõmmeldud patjade keskel ja aina vaadata röömsa elevusega askeldavaid vanaemaid. «Ema, su prillid... prillid kukuvad maha. Näed, ainult ühte haru pidi ripuvad veel juustes.»

Et õrna helluse tunne edasi kestaks, teatas Laine hilinenud lõunasöögi ajal pikemalt mõtlemata, et ta on nädalaks ajaks puhkama ja Vello pärast arstiga nõu pidama tulnud, sest poiss magavat mõnikord rahutult. Maale jäänud meeste eest hoolitsevat Rimmus tuttav vanainimene.

Ütles ja peaaegu uskus ise ka, et sellega ongi kõik korras.

Lõunalauas sattus isa nii heasse tujju, et võttis isegi napsi viina, kuigi seda talle aastate ja südame pärast soovitavaks ei peetud.

Ta aina päris tütrelt, kas Rimmus metsa ka on, kus seeni kasvab ja mis seeni seal on; kas jõge on, milles vähke leidub, — noores eas on ta augustiöödel armastanud vähil käia.

Tütrel vastustega ei jäänud ta põrmugi rahule, sest too ei teadnud midagi kindlamat öelda. Vana lubas suvel ise sinna sõita ja kõik välja uurida. Pööningul tal püügiriistad praegugi

veel korras, ka Peetri võtab kalale kaasa. Mis siis elus veel paremat on kui noor olla ja öösel kalal käia!

«Peeter ei näe üldse enam muud kui oma saekaatrit,» uraltas Laine ja langetas pilgu.

Lauas ei pööranud keegi ta hetkelisele tusatujule tähelepanu, varsti naeratas ta juba jälle ja ajas elavalt juttu.

Sõidust ja päevaseist muljeist väsinud Laine heitis vara voodisse ja magas raskelt, und nägemata.

Kell üheksa hommikul oli ta juba jalul ja keetis Vellole tusaas näoga putru. Ema märkas Laine halba tuju ja päris, kas ta hästi magas ja ikka terve on.

Laine tõi põhjuseks peavalu.

Tegelikult pea ei valutanudki, teda hakkas lihtsalt vaevama mure, kas koju Priidule hommikuse pudru jaoks mannat jäi? Rutuga oli tal meelest läinud sahvris järele vaadata. Küllap Kai sellest kuidagi üle saab. Kas Priidul igav pole, ja üldse — kuidas seal eile kõik läks? Laine süda kiskus valusalt kokku.

Kuid ema lõbus jutuvada, tass kuuma kohvi ja aknast sissevaatav märtsipäike hajutasid tusatuju.

Laine hakkas ilma igasuguse vajaduseta oma toakeses asju sorima. Need seisid alles samas korras nagu enne maalesõitugi, isegi tolmust olid nad puhtad. Tualettlaua sahtlist leidis ta õhukesse paberisse keeratud fajansskoerakese killud — Priit oli koerakese kunagi katki teinud. Sealsamas oli ka alustatud näputöö — väljaõmblus diivanipadjale. Ka näputöö ja kildudeks purunenud koer justkui ootasid, millal ta tagasi tuleb, killud kokku liimib ja väljaõmblust jätkab. Mingis punktis katkestatud elu jätkub taas, nagu poleks üksildasi nukraid öid Rimmus üldse olnudki.

Läbi õhukese seina kostis teisest toast isa kõhatamist; juba enne Laine ärasõitu oli isa pensionile jäänud ja viilis ning mejaterdas nüüd aega olles üht-teist oma lõbuks.

Lainele sattus kätte pakike fotosid. Neilt vaatasid vastu sõbrannade ja töökaaslaste tuttavad lõbusad näod; pildid olid võetud pühapäevastel väljasõitudel mere äärde või metsa. Kui palju lõbu ja lusti need väljasõidud pakkusid!

Oma asju vaadates tärkas Laines lootus: kui need kord juba olid lõbusa ning huvitava elu tunnistajateks, mispärast ei võiks see elu endiste sõbrannade ja kaastööliste üksmeelses peres uuesti jätkuda?

Kolmandal päeval astus ta telefonikeskjaama sisse ja nägi seal südame värahtades jälle seali, kus pultidel süttisid signaal-

lambikesed. Endine ülemus võttis ta jutule, suhtus temasse sõbralikult ja lubas kohe uuesti tööle võtta.

Laine tuli kõigest tunniks ajaks, kuid viibis seal pool päeva, sest kohtas nii palju tuttavaid. Endised sõbrannad viisid ta pärast vahetust samasse lähedale väikesse «Pärli» kohvikusse ja tellisid kohvi ning kreemiga saiu.

Neid teenindas uhke, puhvitud peaga ettekandja. Lainet nähes läksid tolle pisikesed pruunid rosinasilmad suureks: «Issand, kuhu te küll kadusite? Näen teid nüüd jälle ja mu süda läks kohe kergemaks.»

Lainel pidid heldimusest peaaegu pisarad silma tulema.

Lauale pandi portveini. Sõbrannad jõid tagasisaabumise teriseks ja soovisid uut õnne. Ka Laine jõi kaasa. Selgus, et uuel õnnel on halb järelemaik ja see lõhnab millegipärast pipra järele. Kuid sellel kõigel polnud Laine silmis tähtsust. Peaasi — ta võetakse tagasi! Ülem lubas.

Kui ta videviku eel koju läks, käis tal järsku mõte peast läbi — ehk on kiri tulnud? Äkki on ta rööm enneaegne, Peeter võib-olla ei taha sellest kuuldagi ja kutsub tagasi, ähvardab ning manab teda?

Lainel kiskus halva aimusest süda kokku, ta aeglustas sammu. Praegu ta peaaegu vihkas Peetrit. Kuidas julgeb ta teda sundida?

Nägu vist reetis teda, kui ta kirja küsis, sest ema jäi teraselt talle otsa vaatama.

Kirja Rimmust polnud.

See tuli järgmisel päeval, kui Laine kodus oli ja kirjakandjat valvas.

Ta kuulis, kuidas kiri ukse taga kasti kukkus. Niipea kui sammud eemaldusid, lippas ta trepipealsele. Kas ruttas ta liialt või andis nagu taas ära, kuid ema vaatas jälle imelikult talle otsa.

Laine läks kirjaga oma tuppa, rebis kiiresti ümbriku lahti ja hakkas kohe kuskilt keskkohast lugema.

Ärgu ta tema ja Priidu pärast muretsegu, kirjutas mees, sest Kai käib iga päev neil ja teeb kõik ära, mis majapidamises vaja. Kõhud on neil täis, ka lehm ja kanad on toidetud. Võib-olla on see tööpoolest parem, kui Laine tööle läheb. Paljud ju elavad teineteisest eemal, peaasi, et oma südames kokku jäädakse. Laine võib puhkepäevadel Rimmusse sõita või siis tema sõidab puhkuse ajaks Tallinna. Puhaku ta hästi ja ärgu muretsegu, sest alati võib leida sobiva, mõlemaid rahuldava lahenduse.

Laine luges kergendustundega kirja lõpuni ja istus vastust kirjutama.

Kiiruga kukkus ta vastus vaimustatud, kuid tühine välja.

Peeter on hea, nii hea! Nüüd veendus ta selles veel kord. Tõepoolest, milleks peab inimene endale ülearuseid raskusi teel veeretama ja oma elu keeruliseks tegema, kui alati võib olukor- rast väljapääsu leida. Ema ja isa on tema kojusõidu üle pöö- raselt rõõmsad, sõbrannad tirisid ta kohvikusse, sinna nurga- pealsesse majja telefonijaama lähedal. Peeter peaks seda kohvi kut mäletama... Telefonijaama ülem võttis teda lahkesti vastu. Lihtsalt ei suuda uskuda oma õnne, et ta varsti jälle oma endi sele tööle läheb. Kardab ainult, et on tööst mõnevõrra võõrdu- nud, vilumuse kaotanud, pole enam endises vormis. Kuid selle saab ta varsti tagasi. Vello tunneb ennast suurepäraselt, memm- ja taat hoolitsevad poisi eest teineteise võidu. Kas ei võiks Priitu vahel siia vennaga mängima tuua? Neil päevil püüab ta õhtul neile helistada.

Tuul keeras teisale ja löötsus nüüd lahe poolt, tuhistas lund sadada; kõigi tunnuste järgi oli see viimane lumi sel aastal.

Nädal aega oli linnas olnud, tuli otsusele jõuda...

Ühel niisugusel kõledal õhtul, mil isegi toas tuule tuhistamist tunda oli ja väljast selgesti katusepleki kolistamist kostis, andis Laine Vellole varem süüa, pani poisi magama ja istus laua taha, et oma endisele ülemusele avaldust kirjutada. Juba ammu oli ta erutuse ning kartusega selleks hetkeks valmistunud, kuid aval- duse kirjutamine läks imekiiresti. Viie minutiga oli see valmis, sest kirjutada tuli õigupoolest ainult mõned read.

Pea segastest mõtetest kirju, seisis Laine kõhklevalt keset tuba, paberileht käes, nagu peaks ta aru, kuhu see panna. Tai- pas siis nagu äkki, pistis avalduse käekotti ja astus ruttamata akna juurde.

Ruutu mööda valgus hooti alla kohevat sulava lume lobja- kat, jättes enda järele looklevad veenired. Hoovist paistsid akna- tuledest valgustatud puukuuride katused, hämar hoovivärv ja selle kõrval avatud jalgvärv. Kaugemal põles elektrilamp, selle valgelt tantsisklesid lumehelbed; avatud jalgvärvade heledasti val- gustatud nelinurgal vilksatasid nagu ekraanil möödaminejate varjud.

Inimesed ruttasid koju.

Ja äkki kujutles Laine otse käegakatsutava selgusega, kuidas kuskil seal kaugel mansardkorrage majas keset põlde ning tume- daid metsatukki kellegi väike nagu nina ja huultega end vastu aknaruutu surub. Priit puurib pilku pimedusse, kas isa ei tule. Kai on arvatavasti juba koju läinud, käskides Priidul isa oodata, isa aga, nagu alati, jääb hilja peale, Rimmus nende õuel ei põle elektrilampi nagu siin ja mustavast aknast pole midagi näha peale märja, nõksukaupa mööda aknaruutu alla- vajuva lumelobjaka. Vesi püüdleb alati oma hälli — maa poole; inimesed ruttavad koju.

Siis nägi Laine, kuidas Peeter pimedas pooleldi lumme tuisa- nud jalgrajal astub, kuidas ta silmi kinnimätsiva lumesaju eest pead pöörab, ja — ehmus. Mis ta ikkagi tegi? Jättis oma mees- pere saatuse hooleks ja jooksis ära? Jättis nad maha ja põge- nes.

Laine pöördus ukse kääksatuse peale järsku ümber. Ukeest tuli ema, vana hommikukuub seljas.

«Miks sa siin nii vaikseks jäid?» küsis ema tasa ja vidutaa lühinägelikke silmi.

«Ema, ma tulin päriseks ära,» pahvatas Laine välja, vaatas hirmunult emale otsa ja hakkas tagasihoitavast nuuksumisest üle keha vabisevama.

Ema ohkas ja embas vaikides tütarit.

Õõsel ei saanud Laine und; õhukese seina tagant kostsid isa ja ema summutatud hääled. Laine jälgis, silmad pärani, võbe- levaid valguselaike võrkkardinal ja mõttes murega sellest, mis homme küll saab. Millest isa ja ema sosistavad? Tema oli nende kooskõlalise elu rütmi toonud segadust ning hämmeldust. Ei tea, kas nad saavad temast aru või mõistavad hukka? Isa hakkab ehk rääkima oma poole sajandi pikkusest laimatus teenistu- sest, haigest südamest ja tütre tänamatusest...

Otsekui vastuseks tema mõtteile ei tulnud isa hommikul kööki, kus nad tavaliselt koos einetasid, ema pillas aina asju maha, ohkis ja tegi teist juttu.

Kohe pärast kohvijoomist ruttas ema Velloga välja jalu- tama; kui Laine ka nendega kaasa tahtis minna, oli ema kind- lalt selle vastu. Laine mõistis nüüd, et isa vist tahab temaga nelja silma all kõnelda, ja surus ohke maha.

Tund hiljem koputas isa tema toa uksele ja astus kontsadega

väljakutsuvalt kompsides sisse. Laine vaatas viltu tema poole ja pani oma imestuseks tähele, et isa on tavalisest hoolikamalt lõua puhtaks ajanud ja riietunud, nagu hakkaks ta ametisse minema.

Praegu ei sarnanenud ta põrmugi heasüdamliku kalastaja-taadiga, kelle arvamist koduses elus ei tarvitsenud arvesse võtta. Terve ta pingule tõmmatud välimus, isegi kõvasti ning hoolikalt seotud lips näis kõnelevat sellest, et ta on tulvil energiat ning valmis lõdvaks läinud sõlme uuesti kinni siduma. Nagu näha, tundis Laine isa halvasti, kui ta arvas, et viimane piirdub üksnes ohkimise ja torisemisega.

Isa tõmbas tooli laua alt välja, istus keset tuba, toetas küünarnukid põlvedele ja sõnas otsusekindlalt:

«No vaata... Ema rääkis mulle siin seda asja. Me sõidame teie poole, sinuga koos muidugi.»

Laine vaatas ehmunult isale otsa. Olgu kõike muud, aga seda polnud ta oodanud. Ta tundis tõepoolest vist isa halvasti.

«Teie — ja meie juurde? Milleks?» pomises Laine.

«Aitame teid. Ema seab seal kõik joonde. Ma saan aru — noore inimese asi, sa ei taha kõõgis konutada.»

«Jah, aga egas küsimus üksi kõõgis seisa, isa. Ma ei kõlba maale elama.»

«Ja mis seal maal viga on?» vihastas isa. «Sinu arust pole seal muud teha kui seakarjas käia? Endal toas telefon. Kuhu see lülitatud on?»

«Kuidas kuhu? Teadagi, telefonivõrku.»

«Võr-ku... Seda tean ilma sinutagi. Rajooni kommutaatorisse on see lülitatud. Kommutaator aga on sul otse nina all vist, kilomeetrit kolm eemal, ja seal töötavad telefonistid. Kas on see nii või ei ole?»

«Töötavad küll.»

«Aga miks sina ei võiks seal töötada? Küllap teil on igale alale inimesi vaja, tuleb ainult ringi vaadata, endale töö valida. Sinul aga pea laiali otsas... Isegi seda ei tea, kas seal jõge ja selles kala on.»

Segadusse viidud Laine jäi ainiti isale otsa vaatama.

«Läks kord juba sedaviisi... ma ei tea isegi, kuidas see juhtus,» ohkas Laine. «Sattusin vist niisugusesse majja.»

«Oot-oot, las sõidan ise sinna, klaarime kõik ära ja seame jutti,» ähvardas isa. «Ja su Peeter on tubli mees.»

«Nojah, tema pole süüdi.»

«Hea seegi, et sa vähemalt ei nurise,» turtsatas isa. «Seda ma ei või sallida! Jooksid mehe juurest ära... Jätsid mehe ja

poja sinna lumehangede vahele ja ise mõtled siin rahu leida! Kui sinu ema oleks minuga nii talitanud, no siis ma...»

Ta ajas oma kondise lõua sõjakalt püsti.

Laine hakkas vaikselt tihkuma.

«Pole siin vaja tõnnida midagi,» ühmas isa. «Kõik läheb hästi. Suvel hakkame kõik koos teil seal jõest kala püüdma, küll näed.»

Vassariga kokkusaamine kruvis Mari närvid pingule. Tõtt öelda polnud ta niisugust osavõtlikkust Vassari poolt oodanud. Teadmine, et ta lähemal ajal Seppeli ja Arro soovi kiuste võib väarikalt asuda tema jaoks sobivale kohale, täitis teda võidurõõmuga. Mari ei kärsinud minutitki enam vaikida, vaid tahtis, et kõik ümberringi sellest rutem teada saaksid.

Ta ei suutnud seda enam ainult enda teada hoida, ja nüpea kui Vaiket kõõgis nägi, tegi temaga kohe juttu:

«Keedad kapsasuppi? Keeda aga, keeda... Varsti jääd alumisele korrale täiesti üksi.»

«Sõidate ära või?» küsis Vaike viisakuse pärast.

«Mind viiakse üle,» lausus Mari hooletult.

Vaiket ei huvitanud, kuhu nimelt ja kes ta üle viib. Marile aga käis see hinge peale.

Kui Mari soovhoosi kauplusest leiba tooma läks, kohtas ta seal sepa naist. Viimane oli selle ajaga, mis nad teineteist polnud näinud, tulisest kadedusest teiste inimeste peale justkui veel kõhnemaks jäänud.

Partsi naise peened huuled venisid magushapule naeratusale. Ta küsis Mari tervise järele.

«Täna, tervisel pole viga,» ruttas Mari vastama. «Varsti läheb see veel paremaks, kui mind teise rajooni üle viiakse. Räägitakse, et sealne kliima on mu tervisele parem.»

«Ah viiakse üle teise rajooni?» teritas sepa naine kõrvu. «Ja mina pole sellest veel midagi kuulnud. Mis sa kostad... Ja mis kohale sind seal pannakse, kui see saladus pole?»

«Mis saladus nüüd!» Mari kehitas õlgu. «Mul tuleb uus kolhoos vastu võtta, töö seal nagu kord ja kohus käima panna.»

«Oi, oi, misuke uudis!» hüüdis Partsi naine härdudes.

Ta otse kleepus oma niiske pilguga Mari näo külge, aitas tal

ostud kokku panna, tuli saatma ja püüdis teel aina välja nuuskida, missugusesse kolhoosi ning rajooni Mari üle viiakse.

Kuid Mari ei soovinud rohkemat midagi öelda.

Üks asi tegi talle tuska — kuidagi ei tulnud juhust oma uudist Peeter Arrole teatada. Seda aga soovis Mari kõige enam — Arrole otse suu sisse öelda: «Näete, te ei uskunud, aga inimesed hindavad mind!»

Rimmus aga käis vahepeal tasapisi ringi kuuldus, et Mari pöördunud abisaamiseks Tallinna kõrgema ülemuse poole, ja seal on otsuseks tehtud Mari üle viia teise rajooni ühte suuremasse kolhoosi, kus talle suurepärased tingimused loodud. Ja Mari teinud juba sepp Partsile ettepaneku temaga koos uude kohta tulla, pakkunud paremat palka. Aga Arro ei tahtvat seppa ära lasta.

Selle pisut segase ning ebatäpse kuulduse kannul levis teine, palju rabavam — esimehe naine pistnud plehku!

Kuigi talvised põllud ja metsasalud Rimmus tundusid inimestest tühjadena, leidis äkki neid, kes näinud, kuidas Kai aidanud Lainel kohvrit kanda ja koos lapsega bussi peale saada. Oli ka neid, kes kinnitasid, et nad oma silmaga näinud Peetri poolt väljakutsutud taksot, et naist taga ajama minna.

Pärast pikemat vaheaega lippas Katrin Org, nagu oleks talle tuul alla tehtud, jälle Mari poole. Näost õhetades ulatas ta Marile korvikese kanamunadega, pööritas silmi ja lausus liigutatuna:

«Seda ma arvasin! Olin kindel, et võit sulle jääb. Aga näed, mis Arroga juhtus!»

«Kelle kama munad need on?» küsis Mari korvi vastu võttes kahtlustavalt.

«Minu kanade muidugi. Kelleks sa mind pead?» viibutas Katrin Mari ees oma väikesi täidlasti käsi.

Lauale ilmus kohv nagu endistelgi aegadel.

«No nüüd kõrvetas näpud ära,» kukkus Katrin õhinaga vadistama. «Viha ma Arro peale ei kanna, aga ütlen otsekohe ära — see olgu talle karistuseks uhkuse eest. Kuidas see kõik juhtus? Külas räägitakse mitut moodi, kes kuidas... Sinul peaks kõik teada olema.»

Katrin pööritas jälle silmi, nagu see temaga tugevate elamuste puhul alati juhtus.

«Naine lihtsalt läks tema juurest ära, muud midagi. Nad elasid halvasti, tülitsevad. Arro nõudis naiselt ainult tööd nagu ümmardajalt, müüst ei teinud väljagi. Peksis koguni.»

«Ära räägi!» lõi Katrin käsi kokku. «Peksis? Naist?»

«Ma ei mõtle tühja juttu teha, aga nii see oli,» noogutas Mari. «Üsna hiljuti alles kuulsin üleval metsikut kisa, see oli Laine, kes seal karjus, jooksin esikusse ja mis ma nägin? ...»

«Noh?» Katrin krahmas Maril käest kinni.

«Peeter tormas välja trepile, endal nagu üleni must.»

«Must?»

«Ja käsi verine.»

«Verine...» kordas Katrin raugewa sosinaga.

Järgnevail päevil võttis keelepeks Peetri ümber üha enam hoogu. Räägiti, et naine on esimehe peksmise pärast kohtusse kaevanud ja nõuab lahutust. Peeter võtnud naise käest teise lapse vägisi ära ega andvat enam tagasi. Arro minevat ise ka varsti siit minema, sest pole, kes ta majapidamist korraldaks ning talle toitu valmistaks.

«Paras talle,» mõtles Mari rahuldatult. «Tuli siia korda looma, inimesi organiseerima ning õpetama, aga oma majas, iseenda perekonnas ei osanud korda maksmata panna. Tuleb välja, et poisike ikka on — tormas ähmi ja õhinaga ühe asja kallale, aga teise jättis laokile. Mis ta nüüd peale hakkab? Kelle käest abi saama läheb?»

Mari laskis küll lendu kuulduse oma peatsest ärasõidust, kuid täit selgust polnud selles küsimuses veel temal endalgi. Vähe sellest, ta kartis koguni seda asja tõsiselt kaaluma hakata, lükas aina edasi, kuna aega veel oli, ise aga imestas seejuures, kust küll see argus tal pärit on.

Mari ei andnud endale veel täielikult aru muutustest, mis temas viimaste raskete kuude jooksul olid toimunud. Kunagi, ja see polnudki nii väga ammu, pidas ta seda täiesti loomulikuks, et ülemus tema kolhoosi keerukat majapidamist juhtima pani, inimeste kamandamise, korralduste tegemise ja tööle-rakendamise tema hooleks usaldas, nii nagu tema ise seda paremaks peab. Tollal ei hämmastanud teda põrmugi see, et neid inimesi on sajad, et mõned neist on temast poole vanemad ning neil on igaühel oma elukogemused ja teadmised, mis mõnikord ületasid tema teadmisi ja kogemusi.

Ühesõnaga, Maril puudus kõrguse tajus, millele ta oli asunud. Alles pärast langust hakkas tal selle endise kõrguse tajus vähehaaval tekkima.

Ta mõtles süra imestuse ja mõninga kartusega tollest Marist, kes omal ajal julgelt ning otsustavalt asju ajas, kolhoosi elu ja inimesi juhtis. Aga kas tal igakord ka õigus oli? Kas tema

äpardumistes olid alati süüdi üksnes välised asjaolud ja teised inimesed? Kotsar ometi ajas oma kolhoosis asja joonde ja kuidas veel!

Nüüd suhtuks tema, Mari, vist küll ettevaatlikult ellu ja inimestesse. Ettevaatlikumalt ja hoidlikumalt. Ta hakkas mõistma, et elu on palju keerulisem, kui ta seni oli arvanud. Talle sai selgeks ka teine väga lihtne tõde, et elus tuleb kõige eest vastutada. Kunagi oli ta oma kõnedes sellest palju rääkinud ja teisi õpetanud, ent aru sai ta sellest alles nüüd, oma isiklike kogemuste kaudu.

Jah, elus tuleb kõige eest vastust kanda ja kallist hinda maksta — olgu see raiskuläinud külv või vanale Kaiele andmata jäänud haokubu, tegu, mida ärritus ja uhkus tagant tõukasid, või isegi toores ning julm sõna, mis ta südametäiega kadunud Triinule näkku oli paisanud.

Kui Mari nüüd Vassari ettepaneku üle järele mõtlema hakkas, jõudis ta oma suureks imestuseks otsusele, et tal pole sugugi nii kerge seda vastu võtta. Uus töö nõuab tohutut vaimse jõu pingutamist. Kas ta on selleks valmis? Muidu ei maksa asjast kinni võtta — kukud äkki teist korda läbi! Teistkordne läbikukkumine usalduse juures, mida Jaan Vassar talle osutas, oleks kohutav. Ta lihtsalt ei elaks seda üle.

4

Juhatuse koosolek lõppes hilja. Koosolijad lükkasid kolinal toolid eemale, sirutasid mõnuga tuimaks jäänud ja'gu ja lahkusid umbest, täissuutsetatud kontoriruumist.

Peeter läks poega taga otsima. Koosoleku algul mängis Priit ahju taga nurgas, kus Vaike istus; ta joonistas jämeda sinise pliiatsijupiga, mille Vaike talle oli kinkinud, paberilipakaile. Siis rammestas soojus poisi ära ja mehikesele hakkas uni peale kippuma. Vaike viis ta Peetri väikesesse poolpimedasse kabinetti, pani lohkuistunud diivanile pikali ja laotas isa paltu peale. Ise paitas argelt poisikese lainjaid, tibusulgedena kohevaid juukseid.

Siit diivanilt leidiski Peeter poja.

Ta pani lambi lauale ja tahtis Priitu üles äratada, kuid keegi tuli tuppa ja segas teda.

See oli Raid. Brigadir mudis hämme'dunult mütsi näppude vahel ja vaatas pinevil näoga Peetrile otsa.

«Nii et jälle isu täis räägitud,» ühmas ta teeseldud hooletu sega. «Aga kui kauaks? Ütlemist on inimestel alati, sõnu jät-kub nagu lehti puudel. Elu nõuab, pole midagi parata.»

Peeter kuulas mõninga imestusega Raidi ebatavalist sõnajuhatust ja vaatas teraselt talle otsa. Egas Helmut ometi nende abstraktsete arutluste pärast oma juttu alustanud!

«Ainult et sõnu on mitmesuguseid: ühed lendavad nagu suled keelelt, teised tulevad raskemalt,» jätkas Raid.

«Hea küll, lao oma rasked sõnad lageda'e,» tähendas Peeter lühidalt. «Meil Priiduga vaja koju putru sööma minna. Mis sul siis hinge peal on?»

Kuid Raid ei vastanud kohe, toppis mütsi tasku, võttis sigaretid välja ja pakkus Peetrile.

Peeter keeldus; Raid tegi ise suitsu, silmitses 'sigareti otsa kogunevat tuhka ja sõnas:

«Kuule, Peeter, tahtsin ammugi küsida, aga kunagi ei saa sinuga isekeskis olla: ega sa minu peale vihane ole?»

«Mispärast?» Peeter kehtas õlgu.

«Noh, mäletad, tookord seal viljakuivatis? ... Läksime minu süü pärast pisut nääklema.»

«Tühja kah, mul see juba meelest läinud,» lõi Peeter käega.

«Seda nüüd küll, aga tookord oli see inetu asi. Nii et tahtsingi teada, kas sa ehk minu peale viha ei kannu. Mis minusse puutub, siis võtan süü täiesti omaks.»

«See ammu möödas. Kahju maksid kassasse. Ja mis ära kõrbes, see on nüüd tuha all.»

«Võib-olla on see nii,» valis Raid ruttamata sõnu. «Aga tuli on tuli, see niisama ei jäta! Tookord, peab ütlema, põles minu narrus selles ära, ja mul oli vaja seda sulle nüüd öelda.»

Viimased sõnad lausus Raid rõhuga.

Peeter vaatas teraselt talle otsa, mõtles veidi ja küsis tasa:

«Aga miks sa sellest täna üldse juttu tegid?»

Helmut tokerdus; imestunud Peetrile näis koguni, et tal higi-pisarad laubale ilmusid.

«Arvasin, et selle peab ära ütlema,» pomises Helmut. «Lihtsalt, et sa, Peeter, teaksid, kellele võib kindel olla, kui midagi peaks juhtuma. Kui kelleltki kolhoosis järsku tahetakse midagi küsida. Noh, hea küll, hilja juba, aja oma poiss üles.»

Raid kustutas kähku laual malmitorujupis sigaretti, raputas Peetri kätt ja lipsas uksest välja.

«Mis temaga on?» mõtles Peeter imestunult talle järele vaadates. «Harilikult tiri Helmutil või tangidega sõna suust, ja nüüd äkki mehel keelepaelad nii lahti... Töötas trundust...»

Kuid oma südames oli ta siiski liigutatud.

«Tõuse üles, vanamees,» ütles ta erutust maha surudes ja sakutas tasakesi Priitu jalast, mis palitu alt välja ulatus. «Tõuse üles ja lähme koju. Seal on soe. Kaie-tädi on juba oma veskisse läinud ja pudru meie jaoks praeahju jätnud. Puder seal lihakõrnetega. Kuidas sina sellele vaatad? Hapupiim peale selle.»

«Karpi jäi halvaad ka veel,» ütles peenike hääl palitu alt ja unised ümarad silmad, mis lambivalgel meenutasid valminud kirsse, jäid Peetrile otsa vaatama.

«Tõepoolest,» rõõmustas Peeter. «Halvaadki vist jäi veel järele. Ma ei saa aru, kuidas see mul ometi meelest ära läks.»

Tuul oli vastu ja isa astus tuulevarjuks ees.

Oli nii pime, nagu oleks keegi kuu ja tähed kotti pistnud.

Pimedusest hoolimata kerkis Peetri ette selgesti paljunähtud maastikupilt: lumega kaetud põllud vaheldumisi männitukkade ja lepavõsaga, üksikud vägevad, isaisade-aegsed kased tee ääres; kord siin, kord seal kerkib lume alt magava lehmaga sarnanev kivimürakas...

Eemal vilkus aknas tuluke — nähtavasti oli Vaike juba koju jõudnud ja tegi nüüd tuld pliidi alla.

Peeter oli kodu poole keeramas, kui teisel pool kõrval vilgatas teine, sellest heledam tuluke. Sealkandis ei saanud see muud olla kui saekaatri tuli. Peeter, imestas, kas vana Märt tõesti ikka veel seal askeldab?

Päeval vahetasid nad mootori laagreid; hiljem läks Peeter koosolekule ja Märt jäi veel sinna puhastama ning määrima.

«Sa, mehike, ehk oled väsinud?» pöördus Peeter poja poole. «Kui läheksime õige möödaminnes saekaatrist läbi?»

«Lähme jah,» kostis peenike poisikesehääl kohe nõusolevalt. «Võtame sealt puuklotse ja saepuru.»

Mindigi siis klotse tooma.

Teel kadus tuluke vahetevahel silmist, vististi jäi see küüni või puude varju.

Siis kerkis järsku nende ette sein — ähmaselt valendav lauvirn, tungis ninna saepuru lõhna. Paakil uksest langes lumele valgusevõõr.

Peeter laskis Priidul ees minna ja astus poisi järel saakuuri. Märt seisis nurka sobitatud tööpingi juures ja pühkis nartsuga õliseid käsi.

«Miks sa koju ei lähe?» küsis Peeter imestunult. «Tahad siia öömajale jääda või?»

Märt tunnistas sisseastujaid ruttamata, peatas pilgu Priidul, pühkis veel kord nartsuga käsi ja lausus siis:

«Selle ma eemalt samme kuulsin. Mõtlesin, kesse niisuke on, et magada ei märka? Tuleb välja, see oled sina, Peeter, pojukesega. Kuidas te's oma kodust mööda eksisite?»

«Tahtsime veidi värsket õhku hingata, sai nõupidamisel suitsu sees istunud. Nägime tulukest,» seletas Peeter.

Priit asus õhinal saepuruhunniku kallale.

Peeter proovis käega rattale tõmmatud ribma pinget ja küsis rahul olles:

«Noh, kuidas on, puhastasite ja pingutasite, nii et võib jälle käima panna?»

«Hommikul võib käima panna jah,» noogutas Märt.

«Ja-jah... Ammuks see oli, kui süvendit kaevasime, aga näe, missugused lauavirnad meil kevadeks juba valmis saetud on,» ütles Peeter ning libistas pilgu üle ruumi ja saeraami nurgeliste kontuuride.

Salajasemas südamisopis oli Peeter oma saekaatri üle uhke, sest väliseltki oli see teistmoodi kui need, mida ta varem oli näinud. See oli jällegi Märdi teene. Viimane tegi kuuri seina sisse kapid saagijate riiete jaoks, asetas tagavarasaed ja tööriistad korralikult oma kohtadele, seadis parajasse paika üles esmaabikapikese.

Märdi väikesel tööpingil valitses nagu alati range kord: pihid saepurust puhtaks pühitud, õlikann kuivaks nühitud, jäätmed heidetud vastavasse kasti.

Kohe näha, et inimesed on endid siin keset lagedaid talviseid põlde ja lepavõserikku koduselt ning pikemaks ajaks sisse seadnud.

«Niipea kui lumi ära sulab, võib ehitustöö kohe käima panna,» ümahtas Märt tagasihoitud uhkusega. «Kaua's need lauad saetud on, kui tõsiselt ning ühel nõul asjast kinni võtta! Saagimine ei võta palju aega, kui aga inimeste vahel üksmeel valitseks...»

Ta tahtis nagu veel midagi lisada, kuid jättis ütleмата. Alles siis, kui Peeter poega kutsus, et minema hakata, lausus Märt pilves näoga:

«Saagida ju võib, aga räägitakse, et seda ei tee enam meie kahekesi, peremees.»

Peeter jäi hämmastunud vanale Märdile otsa vaatama.

«Mis jutt see on?»

«Rahvas räägib, nagu tahaksid sa siit ära minna, Peeter?» küsis Märt peaaegu sosinal, kuigi kedagi kuulamas polnud.

Peeter vaatas Märti jahmunult. Ta nägi vanamehe silmis etteheidet. Nüüd hakkas miski talle ääri-veeri se'guma. Nähtavasti oli Helmut Raidi imelik jutt otseses seoses Märdi asjaste vihjetega.

«Kes seda siis räägib?» küsis Peeter niisama tasa.

«Leidub mõningaid,» vastas Märt põiklevalt. «Mina muidugi poleks hakanud neid kuulamagi, aga ma näen iseoma silmaga, et sinul on seesamane... raskevõitu, noormees. Anna mulle andeks, et ma kohe nii lausa, aga eks sa ole aastate poolest mulle pojaks. Nii ma siis mõtlesin, et vahest ehk on see tõsi.»

Märt seisis Peetriga silm silma vastu ja ootas selgust. Ta nägu oli morn, tumedad soonised sõrmed liikusid pisut justkui sipelga katsesarved, kui too ohtu haistab.

Peeter vaatas sõnatult neid sõrmi ning äkki kiskus ta süda kokku õrnusepuhangust Märdi vanade sõrmede kui ka elektrilambi vastu juhtmenööri otsas, mis kaugelt toodud siia vahestele teada olevasse saekuuri. Ta nägi otsaku kõrvalt pöösaste padrikut, mis üksildast saekuuri keset Rimmu vaikivaid põlde igast küljest ümbritsesid. Näis, et küünlakuu tuiskudel o'eks olnud naljaasi saekuuri katuseharjani lumme matta. Aga siiski, kuidas need ka ei määtsenud, milliseid hangesid ka kokku ei kuhjanud, hommikuks ilmus sügavasse lumme taas Märdi jalgajälgede rada, nagu teetähiste järgi rühkis neid mööda edasi järjekordne saagijate vahetus, sama rada astusid ka tema, Peeter, ja Raid, kõmpisid kõik need, kes valmistusid suurteks ehitustöödeks Rimmus, kui pääsevad valla kevadised veed.

«Kuidas sa võisid seda uskuda?» küsis Peeter kumedit.

«Tähendab — lori?» võpatas Märt ja tõstis pilgu aeglaselt Peetrile.

«Puhta lori! Rääkigu kes või mida tahes, küll me saame sinuga veel laudu ja ehitame...»

«Ning Jaagup Parts koos meiega,» lisas Märt hääle kahtlaselt värahtades ja nuuskas valjusti ruudulisse taskurätti. «Egas ta muidu oma naisele öelnud, et käänab tollel kaela kahekorra, kui see sinu kohta halba räägib.»

«Ah nii ütles kohe?»

«Võin mürki võtta, kui need täpselt tema sõnad pole.»

«Mulle näib, Märt, et kui ta nõnda ütles, siis pole meie asjad sugugi nii halvad,» pomises Peeter ja ta belepruunid silmad välgatasid mahedalt. «Tõsijutt, meie asjad pole sugugi nii halvad, vaid vastuoksa!»

Kõnelus Märdiga tõi Peetri mõtted tagasi hiljutiste sünda muste juurde, millest ta oli püüdnud mitte mõelda. Nii et tema perekonnaasjad on Rimmus kõigil teada. Uhkuse pärast ei pidanud ta vajalikuks kellelki midagi pärida, kuid Helmut Raidi ja Märdi jutust oli selge, et teda tagaselja mehemoodi sarjatakse.

Jutud koguni lahti lastud, nagu lahkuks ta peatselt kolhoosist. See viimane imestas ja solvas Peetrit eriti. Partsi naine, tont võtaks, tunneb teda halvasti! Kolhoosist lahkumise mõtet polnud tal kunagi pähe tulnud, ka tol õhtul mitte, mil ta naise kirja luges.

Varsti võis Peeter veenduda, et kuuldus pahandustest tema perekonnavalus on ulatunud koguni väljapoole Rimmu piire.

Märtsi lõpul sõitis ta parteiaktiivi konverentsile. Kohalike kokkutulekute ja konverentside päevil elavnes rajoonikeskus märksa: puust teatrihoone esiküljele ilmus punane kangas loosungiga, rajooni täitevkomitee ette väljakule kogunes rida ümberkaudsete kolhooside ja sovhooside sõiduautosid, autojuhid astusid sööklasse, mille aknad väljaku poole, ja tellisid enamasti paar portsu viinereid ning pudeli õlut mehe peale, et nende juures ootamisega surnuks lüüa.

Neil päevil käis kolhoosi esimees Kotsar koosolekute vaheajal mureliku näoga mööda kauplusi ringi ja ilmus ikka ning jälle oma «Pobeda» juurde igasugu pakkidega, millest tuli rohu- ja värvikaupluse vängeid lõhnu; autojuht pühkis kähku käeseljaga suud ja kirus oma südames, kuna ta juba mitmendat korda pidi mõnusa jutupuhumise katkestama ning väljakule jooksuma.

Üksnes Peetrit ei oodanud seal keegi, sest sõiduautot polnud kolhoos veel jõudnud muretseda ja veomasinad vedasid materjale ehitustele.

Seepärast ei läinud Peeter vaheajal väljakule, vaid võttis einelaua leti juures kehakinnitust ja lonkis siis mööda kitsast täissuutetatud jalutusruumi.

Siin kohtaski Seppel teda.

«Tahtsin sinult ikka midagi küsida,» kõnetas ta laupa kibrutades Peetrit. «Kuule, sul on seal pahandusi või?»

«Mis pahandusi?» muutus Peeter tähelepanelikuks. «Ei tea, justkui korras kõik.»

«Kuidas nii?» madaldas Seppel häält. «Läksid naisega tülli? Naine sõitis ära?»

Peeter punastas ja kortsutas kulmu.

«Naine sõitis lihtsalt nädalaks-paariks vanemate poole. Midagi erilist pole olnud.»

«Tähendab, kuulujutt?»

Peeter noogutas mornilt pead.

Seppel heitis kõrvalt talle mõtliku pilgu, vaikis veidi ja küsis:

«Mariga sa ühist keelt siiski ei leidnud?»

See, et jutt tema naiselt sinna pöördus, ei meeldinud Peetrile põrmugi. «Helmüt Raid, kena mees, on talle vist kõik ära lobi-senud,» mõtles ta tusaga ja tunnistas avameelselt:

«Ei, see pätkel käib mul üle jõu.»

«Proovisid teda tööle kaasa tõmmata?»

«Proovisin heaga. Tõrgub.»

Seppel ohkas tasakesi.

«Muuseas, Põder tahab ära Vassari juurde minna.»

«Parem see oleks,» lipsas Peetril kogemata keelelt.

Seppel raputas taunivalt pead.

Nad jalutasid vaikides ühe ringi; eespool akna juures ilmus teiste hulka sovhoosi direktori Vahu tüse kogu; viimane vaatas oma pisikeste pilkumatute silmadega korra nende poole ja noogutas heasüdamlikult. Seppel peatus veidikeseks, nagu tahaks ta Vahtu kutsuda, kuid mõtles ümber.

«Kuidas sa oma naabriga läbi saad?» küsis ta.

«Oleme sõbrad. Vaht on taibukas peremees ja tubli naaber,» kiitis Peeter.

«Väliselt pisut jõhkravõitu, aga hea inimene,» nõustus Seppel.

«Muide, kus ta töötas? Telegraafis või?»

«Kes?» jäi Peeter suuril silmil Seppelile otsa vaatama.

«Mari muidugi mitte. Su naine.»

«Telefonijaamas.»

«No näed! Telefonistid on oma töös harjunud ruttamise, askelduste ja inimestega, aga sina panid ta põõningukambrisse kinni.»

Seppel ütles seda muigamisi, justkui naljaks, kuid Peeter

tundis neis sõnades etteheidet, tal ei tulnud mõttesegi naljaga vastata.

«Üldiselt, muidugi...» pomises ta süüdlaslikult. «Peab midagi ette võtma.»

«Tingimata,» noogutas Seppel ja ruttas saali poole.

Peeter jäi kuidagi kahevahele, kuidas seda kõnelust võtta. Kas polnud see kaudne noomitus talle?

6

Vaike seadis oma toas end uuesti sisse.

Kõigepealt ostis ta uued tapeedid ja vana Piilbaum kleepis need seintele. Vaike palvel värvis ta ka põranda ja tõmbas ühtlasi vana puuvoodigi pruuni värviga üle.

Esikusse viiva ukse, mille kaudu Rein Arn oli oma võtmega kunagi salaja sees käinud, pani Vaike hoopis kinni ja riputas kodukootud villase eesriide ette. Tal oli üldse tekkinud soov majas ära värvida, kinni kleepida ja eesriidega katta kõik, mis inetu välja nägi.

Pärast haiglast tulekut silmitses ta inimesi esialgu argelt, kartes, et need hakkavad pärima, ette heitma ja õpetusi jagama. Sest ka sääraseid palumata õpetajaid leidis.

Mari oli esimene, kes pidas vajalikuks Vaikele elutarkust jagada.

«Sa usaldad liiga, aga inimesi ei või uskuda,» seletas ta. «Alatuid on palju, eriti meeste hulgas. Ei hooli oma lihasest emastki nagu too Triinu hea pojake. Mis seda rääkida! Võtame kas või minu sõbra Vesteri. Iga kord, kui ta on kere täis viisutanud ja vaimult vedelaks jäänud, kinnitab mulle: «Ära võtan su, Mari, tõesõna, võtan ära.» Arvad, et teda usun? Ma ei mõtlegi uskuda. Tean, et ta igas linnas seelikute sabas sörgib. Aga sina uskusid Arni! Taksojuhid — need on ju kõige ehtsamad petised. Päevast päeva nad muule ei mõtlegi, kuidas aga kilomeetreid juurde kruttida ja sõitjaid pügada. Sinu Rein — no see on päris suli, näe mis tembu ta Kaiele mängis. Alatu, kulake, on inimestes väga palju.»

Vaike kahvatas ja tõmbus kägarasse nagu puuleht tules. Ta polnud siiani suutnud vabaneda argusest selle võimuka naise ning endise kolhoosijahi ees ja kartis talle vastu vaielda.

Mari iga sõna langes tema alasti südamesse ja põletas seda.

Vaike oleks tahtnud Marile näkku karjuda: «See pole tõsi, inimesed pole niisugused, sa valetad!» Kuid ei julgenud.

Vaike kannatas, kuid see ei võtnud temalt usku inimestesse, vaid kinnitas seda veelgi. Enne oma katsumusi ei mõistnud ta tõeliselt Triinut. Ta ei teadnud midagi hallinevate meelekohtadega ning nooruslikult põlevate silmadega kummalisest arstist linnahaiglas. Ta peaaegu ei tundnud või vähemalt ei mõistnud Peeter Arrot, kuna polnud varem talle tähelepanu pööranud. Nüüd aga mõtiskles ta öötundidel nende inimeste üle ja hommi-kuks oli ta padi märg.

Tüdrukut vaevas teadmine, et ta Triinut tema hoolitsuse eest kunagi nagu kord ja kohus polnud tänanud. Veel nüüdki tundis ta end ergutatuna tolle haruldase arsti sooja käe õrnast puudutusest, kelle hellus ja inimlikkus talle nii sügavale südamesse olid tunginud.

Kõige rohkem mõtles Vaike viimasel ajal siiski Peeter Arrole. Viimane oli üks vähestest, kes juhtunud ainsa sõnagagi meelde ei tuletanud. Arro oli temaga ikka ühesugune, tähelepanelik ja lõbus. Vaike märkas, kuidas ta tema igapäevast tööd püüab mitmekesistada. Ja niisugust tähelepanu osutas Arro talle ajal, mil ta ise vististi elas üle midagi Vaike hiljutiste katsumuste taolist. Millist mehisust ja avarat südant see siiski nõuab, et end vaos hoida ja veel teiste eest hoolitseda!

Vaike vaatles harda vaimustusega Peetrit selja tagant, kui viimane kontoris inimesi vastu võttis; küllap ta pilk oli niisugune, et Peeter mõnikord oli sunnitud arusaamatuses tagasi vaatama.

Et Peetrile mõnevõrra tema headust tasuda, kraamis Vaike põhjalikult ära kontori kapi, kus tavaliselt vedeles korratult iga-sugu vanu pabereid. Vaikel kulus mitu öhtut, et need kõik korralikult ära sorteerida, ülearused minema visata ja vajalikud kausta õmmelda.

Kui Peeter kunagi koosolekul kõigi ees teda kiitis, tulid tüdrukul pisarad silma — nii härdaks oli ta muutunud.

Vaike püüdis Peetrit abistada veel sellega, et võttis Priidu oma hoole alla, kui isa poja kontorisse tõi. Priit lippas juba lävelt Vaike laua juurde — poiss oli kindel, et saab kohe pehme kummi, kirjaklambreist ketikese või tühja knopkakarbi. Teinekord lipsas ta salaja koguni alla Vaike tuppa.

Ükskord, kui Priit isa äraolekul jälle Vaike tuppa oli tulnud, vaatas ta kuidagi eriti tõsise näoga uurivalt Vaikele silma ja küsis:

«Tädi Vaike, sa oled lesk?»

«Mis sa ütlesid?» küsis Vaike ehmunult. «Kust sa selle võtad?»

Tal valgusid tahtmatult pisarad silma.

«Oled jah lesk,» ohkas Priit kurvalt.

«Kes sulle seda ütles?»

«Tädi Kai. Ta räägib, et nüüd on kõik meie majas lesed.»

«Tädi Kai tegi nalja,» püüdis Vaike naeratada.

«Miks sa siis nutad?» imestas Priit. «Kas tädi Triinu pärast?»

«Jah,» ütles Vaike. «Ka tema pärast. Kõigi heade inimeste pärast.»

Ta pidi peaaegu ütlema: «Ka sinu isa pärast,» kuid sai veel sõnasabast kinni.

Priit vaatas teda umbuskliku pilguga ega olnud nõus:

«Nutetakse ju halbade inimeste pärast.»

«Kust sa seda tead?»

«Triinu nuttis meil mõnikord tädi Mari pärast.»

Vaike ruttas jämeda punase pliiatsiga Priidule kukke joonistama, et ohtliku pöörde võtnud jutule lõppu teha.

UHEKSAS PEATÜKK

1

Aprilli algul kattis tihe udu lumest paljad põllud ja raagus metsatukad. Udu oli nii paks, et Priit ei näinud isegi vana laiaharulist õunapuud aias, kuigi ta nina ja huuled vastu akna ruutu surus. Ähmaselt mustendasid vaid lähemad põõsad ja lati otsa kinnitatud võristi.

Priit pani isa kingitud päikesepillid ette. Nüüd paistis, nagu immitseks kuskilt kaugelt läbi udu nõrka rohelist valgust.

Lahtisest õhuaknast kostis tuppa kahtlasi kahinaid ja krabinaid; mingi linnuke vidistas lakkamatult: «Kuule... kuule... kuule...» Katuselt langes silinal alla veenire.

Rohekas udus ei näinud Priit lindu ega veeniret. Väikemees pettus varsti oma püüdlustes rohelse udu saladusse tungida, pani pillid kõrvale ja hakkas valgest kitsenahast, ärakalserdatud karupojaga mängima.

Ta pani ühe kõrvaga jäänud karupoja toolile istuma ja kinnitas sellele karmilt:

«Mõmm, sa oled juba suur küllalt ja võid üksi istuda. Tädi Kai ei tule täna, ta jalad valutavad. Varsti jõuab Vaike koju ja hakkab putru keetma. Ta paneb ka meie poti pliidile. Kui ta koju tuleb, lähen alla ja vaatan järele, sina, Mõmm, aga istu ilusti üksi ja ära karda. Ma toon sulle pudru siia.»

Nende sõnade juures kuulatas ta teraselt, kas all uks juba ei käuksata ja Vaike hääl ei kosta.

Kuid häält polnud kuulda.

Siis võttis Priit oma kannatuse kokku ja alustas kestmamat mängu — kuidas Mõmm lund sõi ja enese ära külmetas. Ta meisterdas telefoni — pani nõõri otsa seotud kettakese kõrva juurde ja helistas vanaisa Piilbaumile. Viimane sõitis ruttu kohale. Hobune oli rakendatud korvi ette, millega nad sügisel

metsas seenel käisid. Priit seadis haige ettevaatlikult saani ja mähkis pealt Vaike kingitud taskurätiga kinni.

Haiglas pani arst Mõmmile külje peale tinapaberist sinepiplaastrit ja süstis pirnikujulise kummipritsiga arstimit.

Kuid miski ei aidanud — Mõmm suri nagu tädi Triinugi. Priit asetaskadunu peatsisse luua küljest rebitud kadakaoksa — see oli valge sirel.

Kui kõik juba niikaugel oli, et Mõmmi hauda — kušeti taha pimedasse nurka — lasta, kostis alt Vaike omaette laulu ümisesv hääl.

Priit pani Mõmmi sedamaid toolile istuma, ütles: «Sa ära karda,» ning lippas ruttu uksest välja.

Peale Vaike oli ka tädi Mari köögis. Too vaatas pahaselt tagasi Priidu poole ja nähvas irisevalt:

«Noh, mis sa uksele vahtima jäid? Tule siis sisse või mine minema! Pane uks kinni!»

Sellest häälest käisid Priidul värinad üle keha, kuid samas tabas ta Vaike salamisi heidetud hella pilgu ning mõistis, et Vaike on temaga ühel nõul. Poiss astus sisse, vaatas kartlikult Mari poole ja surus end vaikides akna juures oleva köögilaua vastu.

Ta oli juba ammu tähele pannud, et kumbki naine käitub pliidi juures hoopis erinevalt. Mari õiendas köögis kui täielik perenaine, nagu polekski peale tema siin kedagi teist. Malm-pajas seale kartuleid pestes segas ta toikaga neid nii energiliselt, et vett igale poole laiali paiskus ja pritsmed Vaike kleidile satustid. Mari pada võttis poole pliiti enda alla ja sai kogu sooja endale. Tädi Vaike pani oma väikese kastruli ja teise, pisut suurema — Priidu ja isa jaoks — pliidi äärele, kus need nii pea keema ei läinud.

Tädi Vaike vaatas alati kartlikult Mari poole, et mitte tema nõudele ja mis veel kohutavam — temale endale külge puutuda.

Neid kaht vaadates hakkas Priit aru saama, et tädi Vaike kardab suurt ning tigated Marit. Väikemehe südamesse tulvas kuum kaastunne oma armsa sõbra vastu ja soov teda kaitsta. Morni näoga jälgis ta altkulmu Mari liigutusi ja murdis pead, mida ette võtta, et too õige tunneks. Mari õel, irisev hääl helises tal kõrvus.

Lõpuks tuli tal hea mõte.

Priidu pilk langes seebialusele pikal pingil ämbri ja pesukausi kõrval. Sellel läikisid nagu kivikesed hallid libedad seebi-

killud. Priidule tuli meelde, kuidas ema kõvasti oli keelanud seebikilde põrandale pillata, et kogemata nende otsa mitte libastuda.

Poisi süda hakkas ägedasti põksuma. Ta hiilis märkamatu pingi juurde, millel seisid panged ja pesukauss, ning napsas aluselt mõned seebikillud. Jäi siis teraselt jälgima Mari poriste kalossidega jalgu, ja kui too kopsikuga ämbrist vett võtma läks, poetas maha algul ühe, pärast veel teise seebikillu. Kuid Mari astus rahulikult ühele seebikillule peale ega libisenud üldse. Teisest läks mööda, ilma et ta seda oleks märganudki. Nüüd valvas Priit parajat hetke ning poetas, endal hing kinni jäämas ja keeleots suust väljas, kolmanda killu põrandale.

Tädi Mari astus vett täis kopsikuga tähtsalt pliidi poole. Äkki libastus ta, pidi kukkuma ja kiunatas. Kätega ägedasti vehkides suutis ta vaevu end jalul hoida, kuid vesi paiskus kopsikust välja, pritsis Mari üle ja plärtsatas põrandale.

Äkilisest ehmatusest punetades vaatas Mari maha, nägi seebikildu ja pööras pilgu hirmust kaamele Priidule. Naise silmad välgatasid kurjalt. Ta kahmas pihku sattunud jämedama nõöri ja astus Priidu poole. Poiss kiljatas ning pages akna ja laua vahele nurka.

Nüüd toimus Priidu hirmust pärani silmade ees midagi niisugust, mis talle eluajaks meelde jäi.

Vaike vaatas tagasi, ta silmis välgatas hirm. Sedamaid haaras ta põrandalt puuhalu, tõstis selle ähvardavalt kõrgele pea kohale ning tormas Mari ja Priidu vahele.

«Ei tohi!» käratas ta kriiskavalt. «Sa ei tohi teda lüüa!»

Mari jahmus, põrnitses Vaike poole ja urises ähvardavalt:

«Mis sinul sellega asja? Eest ära!»

«Ei tohi lüüa!» kisendas Vaike näost lõkendades. «Sa nurjatu! ... Triinu viisid sa hauda. Ma ei lase lüüa! Enne tapän sinu enda, kas kuuled?»

Mõne hetke vaatas Mari millestki aru saamata häbrast ning saledat Vaiket, kelle ta ilmselt ainsa hoobiga oleks võinud vastu seinale paisata. Kuid Vaike ei löönud tema sünge pilgu all silmi maha.

Mari läks näost halliks, silmadesse tekkis tõmbi ükskõiksuse ilme. Ta viskas nõöri lauale ja lahkus sõna lausumata köögist, virutades ukse enda järel kinni, nii et kogu maja värises.

Kui Mari läinud oli, laskis Vaike puuhalu jõuetult põrandale, tormas Priidu juurde ja haaras poisi heleda käharpea oma käte

vahele. Ta ei nutnud, surus vaid sõnatult õhetavat põske poisi pea vastu ja hingeldas ägedasti.

Selles hetkes oli midagi niisugust, mida Priit kunagi kellelegi ei julgenud rääkida, ka isale-emale mitte.

Mari läks oma tuppa ja keeras ukse millegipärast lukku. Ta istus ettevaatlikult toolile ja jäi üksisilmi seinale vahtima.

Et tal köögis pajas kartulid keevad, selle unustas Mari hoopis. Isegi seda ei tulnud tal hästi enam meelde, millest tüli õieti tekkis.

Vaike, sellesama Vaike vihapurse, kes alati teda oli kartnud ja talle teed andnud, hämmastas ning kohutas Marit. Mis see siis on — isegi too kollanokk-kanapojuke, kes nii rumalalt oma tiivad ära kõrvetas, tõstab tema vastu käti? Ja mis ta temale näkku karjus? Tema, Mari, viinud Triinu hauda? Vanaeit surunud tema pärast? Missugune laim! Rimmus teab igaüks, et Triinu suri südamerabandusse, vanaduse kätte. Ja kui just süüdlas tahetakse otsida, siis on seda Triinu poeg Lull. Tema kiri oli see, mis Triinu roopast välja viis. Mis puutub see temasse, Marisse?

Nõnda mõtiskles Mari ja raputas vahetevahel ebateadlikult pead nagu hobune, kellele kiinid kallale kipuvad.

Milleks, mispärast peab tema seda kõike taluma, küsis Mari endalt nõrdimusega. Kõiki neid ülekohtusi etteheiteid, rumalaid kahtlustusi, kõõrdi pilke. Milleks? Ja mida ta siin ootab? Kui nii edasi läheb, muutub ta naeruväärseks mitte üksnes Sep-peli, Arro, Raidi ja teiste, vaid ka tolle kollanoka Vaike, võib-olla koguni vana Kaie silmis...

Mida tema, Mari, siin veel ootab? Seda, et ta minema kihutataks? Mispärast pole ta siiani Vassarile ettepanekule vastanud, kuigi juba kolm nädalat möödab on? Vassar võib seda viisi mõne teise kohale panna.

See mõte kohutas Marit. Ta krapsas püsti ja hakkas kiiresti mööda tuba edasi-tagasi kõndima, seisatas nõutult kord akna all, millest paistsid uttu mähkunud sirelipöösad, kord riidekapi ees.

Tõepoolest, viimasel ajal oli ta rahunenud, nagu oleks kõik juba kindel. Juba üksi võimalus tööle asuda tõstis teda tema enda silmis. Kuid varem või hiljem tuleb Vassarile vastata, see on ikkagi au küsimus. Ent hakkamisest tuli puudu.

Ta polnud enam kindel, et kolhoosi keerukaid asju ja inimeste vastastikuseid suhteid ning saatusi juhtida on lihtne ja kerge. Alles viimasel ajal oli ta arusaamisele jõudnud, kui keeruline see on, alles nüüd nägi ta, millisest suurest järvest oli ta kerge südamega nagu ojakesest lootnud läbi kahlata.

Nüüd siis seisis Mari heitunud südamega selle järve kaldal...

«Lähem parem Kotsari juurde,» ütles ta endale ning kõndis nüüd juba rahulikumalt mööda tuba. Kui asja kainelt kaaluda, siis polegi see nii halb ettepanek. Mari tunneb aiatööd üsna hästi. Kotsar on laia haardega mees, seega pole võimalused ja väljavaated tema juures piiratud. Ning lõpuks peaasi: Mari harutab selle umbsõlme lahti, asub oma kohale ja saab tagasi hingerahu.

«Lähem Kotsari juurde!» pigistas Mari endast otsuse välja. «Lähem — ja lool lõpp. Elu läheb roopasse. Nii ka ei tule seltest midagi.»

Justkui kartes oma otsusest taganeda, otsis ta ruttu paberi ja tindi ning viskas Kotsarile hoogsalt tõmbega mõned read.

«Ja ongi kõik!» kinnitas Mari endale teeseldud südidusega ning kleepis ümbriku kinni, kuid süda pakitses millegipärast valutada.

2

Udune ilm püsis mõned päevad.

Kui päike jälle välja ilmus, nägi Priit imestusega, et hanged on madalaks vajunud, lumi veega läbi imbunud ja tuhmiks läinud; põldudel mustendasid siin-seal lumest vabanenud künkakuklid.

Päike säntendas loikudes ja peentelt kaseokstelt langevates veetilkades, soojendas kraadiklaasi akna küljes, nii et selle sinine tuldake ülespoole sööstis. Katustelt kerkis auru.

Peeter avas oma tööriistade kasti ja hakkas toimekalt selles tuustima. Ta otsis üles vindla ning valis välja suurema puuri.

«Isa, mis sa tegema hakkad?» küsis Priit huvitatult.

«Küll näed,» vastas isa lühidalt.

Mõne päeva pärast tõi Peeter koju alumiiniumist rennikese.

«Misjaoks see on?» päris Priit.

«Küll siis näed,» kordas isa saladuslikult ja vaatas kärsitult loojenevat päikest.

Päike soojendas päevast päeva üha kuumemini, koera- ja linnujälgedest kirju urbne lumi sulas päikesepaistel justkui määrdunud seebivaht.

Kõigepealt läksid paljaks teed ja kinkude lõunapoolsed nõlvad, siis juba põllud. Metsa varjus lumi veel püsis, muutudes vähehaaval jääkoorikuiks, mida altpoolt uuristasid kevadveed. Põllul jalutas siin-seal musti künnivareseid, aga kui metsalagendikul keset mullust tuhmunud leherisu ülase kahvatu õieke puhkes, no siis toimus tõeline ime — taeva sinav avarus lõi kõlama lõokese lõõritusest.

Uhel niisugusel päeval tuli Peeter tavalisest varem koju ja ütles märgatavalt elevana:

«Noh, pojuke, pane ennast valmis, aeg on käes! Just paras aeg.»

Priit hakkas riideid kokku korjates mööda tuba tuuseldama. Kes niisuguse ilmaga suudab kodus istuda! Aga istuda tuli, sest Kaie äge reuma polnud veel möödas.

«Pane kummikud jalga!» käskis isa. «Kõik kohad veel vett täis.»

«Kuhu me läheme?» küsis Priit.

«Metsa, pojuke. Vaatame, kuidas jänkud seal talve on mööda saatnud, võib-olla näeme oravaonugi.»

«Ja korjame sammalt. Ma võtan korvi kaasa.»

«Võta jah. Mingi väiksema nõu võtame ka ühes.»

Isa ja poeg suundusid lähima metsatuka poole. Tuli astuda mööda põllupeenraid ja teeradade veeri, sest põllul vajus jalg luupestest saadik sisse.

Peeter oli sunnitud sageli seisatama ning poega ootama. Poiss jäi kord seisma pajupõõsaste juurde, mida katsid kohevil hõbedased tibud, ja murdis oksa, teinekord sumas lepavõserikku, kus teda meelitas esimese sinilille hele silmake. Müts oli mehilikesel kõrva peale nihkunud ja otsaesine kriimustatud.

«Tulen kohe!» vastas ta nobedasti isa kutsele.

Kuid tarvitses Peetril uuesti peatuda, kui ta nägi, kuidas Priit, pea kuklas, taevasse vahib ning sealt lõokest otsib; korv, pajuoksad ja lilled aga vedelevad märjal kõntsasel maal ta jalge ees.

Nii jõudsid nad suurte viivituste ning pikkade peatustega viimaks metsatukani. Noorte kuuskede tiheda okastiku taga välgatasid valged kasetiived. Nende juurde polnud nii kerge pääseda, sest kõik kohad ümberringi aina ujusid. Tuli painduvatest pajuokstest kinni võttes ühelt mättalt teisele hüpata.

Peeter peatus vana vägeva kase juures, mille paks krobeline koor oli täis musti lõhesid.

Isa edasine tegevus huvitas Priitu ülimalt. Too võttis taskust vindla, pani puuri otsa, vajutas üsna maapinna lähedalt kasekoosesse ja hakkas puurima. Paiskus laiali kollakat puupuru; kui puur sügavamale puu sisse tungis, läks see niiskeks ja kasekoort mööda valgus laiali märg laik.

Peeter tõmbas märja puuri välja ja katsus seda keeleotsaga; pilgutatas siis Priidule silma, võttis metallrennikese ja lõi selle teravamalt otsa pidi augu alla puu sisse.

Rennikeselt nõrgus alla läbipaistev tilk, siis teine ja nüüd hakkas selle otsast jooksuma peenike nire.

Peeter riputas kaasavõetud mannergu kähku rennikese alla. Nire langes peene silinaga nõu põhjale.

«Nüüd istume siin veerandtunnikese ja siis rüüname kase-mahla,» ütles isa Priidule. «See juba tasub vaeva istuda ning oodata.»

Peeter süütas paberossi, tubakasuits köditas ninasõõrmeid. Siin metsas, keset veega imbunud kevadise sambla mahkjaid lõhnu, tundus see eriti aromaadne, mitte põrmugi nii nagu kolhoosi kontoris pärast pikki nõupidamisi ja vaidlusi.

Mannergu kohal keerles tillukesi, silmaga vaevu märgatavaid kihulasi. Üks neist kukkus rennikesse ja kaks paari silmi jälgisid, kuidas mahlanire selle mannergusse kandis. Ei liigutanud isa ega poeg kumbki sõrme selleks, et kihulast rohukõrrega mannergust välja õngitseda.

Kevadise taeva kirkas helenduses, rohelise samblaga ääristatud veeloikude sätenduses, metsalindude vidistamises, mannergusse langeva mahlanire peenikeses silinas ja isegi ümberingi nagu nõiaringis sagivate kihulaste keerlemises oli midagi niisugust, mis tõi kehasse õndsaliiku roidumuse.

Priit ei teadnud, kas oli palju või vähe aega mööda läinud, kui isa, kes vastas pahkliku kännu otsas istus, pillas paberossi-otsa käest ja nõksatas ninaga.

«Tukastus tuli peale,» pomises isa magusalt suud matsutades.

Poeg uuris teraselt isa nägu; see paistis talle väsinuna.

«Isa, sa oled vanaks jäänud,» ütles Priit teda silmitsedes.

«Nonoh, kas tõesti ikka?» imestas Peeter ja tõmbas käega hämmeldunult üle karvase lõua. «Vaata kui ajan täna habeme maha... Jooma siin kasemahla ka veel — ja olengi jälle noor. Oo, siia juba küllalt jooksnud! Proovi.»

Ta andis mannergu Priidu kätte.

Priit silmas üllatunult, kuidas läbipaistva vedeliku põhjast justkui järvest peegeldusid vastu puude ladvad ja tükike sinist taevast. Keegi punetava näoga poiss, kirsspruunid silmad uudishimust pärani, vaatas sealt nagu kaevu põhjast vastu ja õiendas ahnelt huuli läbipaistva vedeliku poole, mille elavad juured maapõuest välja imenud.

Priit rüüpas pikkamisi külma magusavõitu, pisut metsalõhnalist mahla.

«Ära korraga palju joo, see on külm,» ütles isa. «Ja kange, temas on palju jõudu. Näed, mässugune vägev mets selle mahla varal üles on kasvanud. See on maamahl; nüüd sa siis tead, mis maitse tal on. Kes seda mahla kordki elus maitseb, see hakkab jäädavalt maad armastama ning jääb talle truuks; mis ka ei juhtuks. Joo seda ja sinagi kasvad suureks.»

Poja järel tõstis Peeter mannergu suule ja jõi põhjani. Riputas selle siis uuesti rennikese otsa ja ütles:

«Nüüd hakkame tihti siin käima.»

Siis astusid nad piki metsatukka edasi ja sattusid suurele sipelgapesale murdunud ladvaga laiaoksalise kuuse all.

Isa ja poeg kummardusid pesakuhila juurde ja jälgisid punakate sipelgate elavat sagimist.

«Vaata, kus on alles tööühmajad!» ütles Peeter pojale. «Näe, üks haaranud männioks ja lohistab teist. Seda on sipelgal niisama raske tassida kui inimesel männipalki. Okas pääses lahti ja kukkus maha, aga mis sellest — juba ruttavad kaks teist sipelgat appi ja koos lohistatakse oma kandamit edasi. Üks sipelgas ei suudaks midagi teha, aga üheskoos on nad püstitanud päris suure ning vägeva palee. Ei tee sellele vihmad ega torm midagi. Eks ole, Priit, kui tore see on?»

Koju läksid nad kaugelt ringi mööda heinamaaradu ja sammaldunud kiviaedade vahel looklevaid karjamaateid.

Nagu alati astus Peeter ees ja valis kuivemat teed. Kuid siingi jätsid ta jalad kevadiselt pehmesse maapinda sügavaid jälgi. Priit püüdis isa jälgedes astuda. Selleks tuli tal nii mõnigi kord jõudu pingutada ja hüppeid teha, kuid poiss oli kindlameelne ega jäänud isast maha. Priit tahtis, et tagatuli jääd arvasid, nagu oleks siit üksainus suur inimene läbi läinud.

Kui nad põlluvahelise teeristme juurde lagedale kohale olid jõudnud, märkas Priit äkki Mari Põtra. Viimane seisis vana kivirehe varemete juures ja vaatas liikumatult tulijate poole.

Priit ruttas õhinal isale seda ütlema.

Isa vilksas kord Mari poole vaadata. Ta pani tähele, et Mari näol on kuidagi imelik ehmunud ning nõutu ilme nagu inimesel, keda ootamatult tema mõtetelt tabati.

«Isa, miks ta nägu nii punane on?» küsis Priit.

«See on kevadisest tuulest,» seletas isa ja lisas tõsiselt: «Sa ära vahi, see pole ilus.»

Priit ei suutnud end siiski tagasi hoida ja vaatas veel koraks, kui nad Marist juba tükk maad eemal olid.

Too naine aga vahtis ikka veel neile järele, käed lõdvalt külgedel ja ise kuidagi norgu vajunud.

Ning äkki viipas ta Priidule kõhklemisi käega.

Priit pidi talle vastu viipama, kuid poisile meenus hiljutine tüli köögis, ta tegi südame kõvaks ja pöördus ära ega vaadanud kordagi enam tagasi.

Aga kui Priit koju jõudis ja õhtul magama heitis, ei läinud tal see meelest, kuidas Mari talle kergelt käega viipas ja tema selle peale ära pöördus. Priidul seisis see meeles, ta tundis millegipärast häbi ja kahetsusepiina.

Nii siginesid Priidule viimasel ajal oma väikesed saladused, millest oli võimatu jutustada omaenda isalegi, teistest inimestest rääkimata.

3

Kirja Kotsarile ära saatnud, rahunes Mari mõnevõrra ning hakkas oma mõttes end uuele töökohale ja uute inimeste hulka minekuks valmis seadma. Vastuse ootel alustas ta ka tegelikult juba mõningaid ettevalmistusi — tegi suure pesupäeva, viis riided tuulduma ja pani ülearused asjad ära.

Olid käes viimased aprillipäevad; soojamõõtja näitas varjus viisteist pügalat üle nulli; ühe lühikese nädala jooksul oli kevad täielikult oma õigustesse astunud; metsavahelisel heinamaal tärkasid esimesed võililled.

Tuul kandis lahtisest köögiaknast sisse niiske mulla ja muluste pehkinud lehtede lõhnu. Mari ei püsinud enam toas olla ja läks välja, et niisama veidi ringi luusida.

Kunagi oli Mari alustanud oma ringkäike tavaliselt loomafarmist; küllap sellepärast seadis ta nüüdki sammud sinnapoole.

Juba enne karjalaudani jõudmist märkas ta rohust paljal karjamaal raagus lepa- ja pihlakapõõsaste vahel lehma. Mari astus lähemale ja jäi kohkunult seisma — otsajäänud loomadel

tungisid laudjakondid teravalt esile, peaaegu paljastel roietel tolknesid talvise karva tuustakud.

Ahnelt noolisid lehmad hallilt, luitunud heinamaalt üksikuid harvu rohuliblesid. Maril oli loomadest otse valusalt hale, nagu oleks talle südamesse torgatud. Maainimesena mõistis ta ainsast pilgust, millise raske talve loomad olid üle elanud.

Kui väljas vingusid veebruarituisud ja paukus märtsipakane, põles Maril pea justkui tules rasketest, kurnavatest mõtetest. Puhuti näis talle, et ta enam ei suuda seda taluda ja variseb kokku, kuid lehma ei tulnud tal ainuski kord meelde. Tal lihtsalt ei olnud aega neile mõelda; hea, kui ta isegi suutis vastu pidada. Ja nüüd nägi Mari, et ka neil vaesekestel polnud möödunud talv kerge olnud.

Maril tulid tahtmatult pisarad silma. Niisugusena nägi teda Milvi Lepp, kes parajasti karja laudast välja laskis.

Kõrged kummisäärrikud jalas ning punane kootud kampsun sitskleidi peal, astus Milvi hoogsal sammul ja vehkis värskelt murtud vitsaga. Särav naeratus tedretähtlilisel näol, kärkis ta lõbusa ja valju häälega:

«Kas sa kuulad!...»

Marit kohates jäi ta imestunult talle otsa vahtima.

«Mida's sina siin — justkui palvetad?»

«Kui otsas nad on...» suutis Mari ainult öelda.

«Mis nüüd enam!» hüüdis Milvi võidutsevalt. «Kõik juba möödas. Pingutasin nendega kevadeks mättale. Mitte ühtegi ei lõpnud. Ainustki! Mis nüüd enam viga, lähevad karjamaale. Noh aga tulevaks aastaks juba...»

Marile pilku heites jäi Milvi poole sõna pealt vait.

Mari Pöder mõistis väga hästi, mis Milvi ütlemata jättis. Ta tahtis muidugi öelda, et küllap uus esimees tulevaks aastaks juba loomasööta varub ja karja eest hoolitseb.

Mari oli veidi aega vait, pöördus siis ära ja jätkas oma teed. Ta ei tahtnud enam farme vaatama minna ja keeras oja poole, mis juba hõirekõrvul toomingapõõsad oli kaugelt üle ujutanud.

Oja kallast mööda jõudis Mari vana, katkise katusega veski juurde.

Siin märkas ta seina äärde hunnikusse laotud värskaid katuse-laastukimpe, imestas väga, astus ligemale ja katsus isegi näpuga laastu kollakat vaigust serva.

Selja taga kostis tasast klähvimist.

Mari pöördus ümber ja nägi punakat peni koos perenaisega, kellel oli seljas hall villane jakk.

«Tere, Mari, päike ka sind välja meelitanud,» tegi lobiseda armastav Kai juttu. «Vaata katuseelaste? Kõik vaatavad neid ja kiidavad. Vaata siis, nüüd saan minagi katuse pea peale. Tulgu taevast või pussnuge alla, niisuksele katusele ei tee see midagi.»

«Saekaatriis lõigati või?» küsis Mari.

«Meie oma saekaatriis jah. Peeter lubas kohe, nii kui siia sõitis. Ikka sõnakas mees see Peeter. Sõna ees, tegu taga. Pere-meis, pole midagi öelda.»

Mari ruttas jutukast Kaiest lahti saama ja astus sügava kraavi kallast mööda ojust eemale männituka poole. Peetri kohta kiidulaulu kuulata — see meeldis talle praegu kõige vähem. Nii-sugusel kaunil aprillipäeval polnud tal vähematki tahtmist minevikku meelde tuletada. Kolhoosnikud on Peetriga rahul. No ja olgu! Tema, Mari, ei mõtle enam Peetrile. Ta pidas kõike, mis tal Peetri siiatulekuga ühenduses oli tulnud läbi elada, nüüd juba minevikuks.

Mari Pöder astus noorte rässakate mändide tiheda okaskatte alla ja kuulis selgesti haamrilööke — kuskil kaugemal taoti naelu laua sisse.

See imestas Marit väga, sest siinkandis polnud ühtegi elamut peale peremeheta jäänud palkmaja, mida keegi, vist metsavaht, sõja ajal oli ehitama hakanud, kuid asja katki jätnud.

Uudishimu tõi Mari metsa veerde. Siia paistis talle kätte ehitusel olev maja metsalagendikul. Keegi tagus sindleid vanade, sadude käes seismisest tuhmunud roovlattice külge.

Mari tõstis lapiti kae silmade varjuks, tunnistas teraselt ja tundis ära brigadir Helmut Raidi. Et teda ennast ära ei tun-taks, astus ta kähku mändide varju ja liikus edasi, kuhu jalad kandsid.

Looklev külavahetee tõi Mari lõpuks kivirehe varemete juurde, mille müüripragude vahele noor vilajas kask oli juured kinnitanud. Ta astus ringi ümber varemete ja tahtis juba kodu poole keerata, kuid jäi äkki soolasambana seisma. Rehest mööduval ristteel sammus Peeter Arro ise, tema kannul poeg, kes püüdis isa jälgedes astuda.

Arro käis täna aina tema kannul nagu saatust, mille eest sa kuhugi ei pääse.

Peeter astus mõttesse vajununa ega märganud vist üldse teda.

Mari polnud ammu enam Peeter Arrot ereda päikesepaistel kohanud ja jäi nüüd teda uudistama. Möödunud talvega oli mees märgatavalt muutunud: kõhnaks jäänud, suu ümber sigi-

nenud voldid, silmavaade läinud karmimaks ja kalgimaks. Isegi kõnnak oli teine. Polnud selles enam noormehe vallatavat ker-gust nagu tookord, mil ta Mari ees trepist üles mansardkorrale oma uut korterit vaatama lippas, mis nüüd juba nii kauge mine-vikuna tundus. Praegu astus Peeter ühtlase ja kindla sammuga nagu mees, kes täpselt arvestab aega ja eesmärgile viivat vahe-maad.

Mari Pöder, keda siin ootamatult kohati, ei tundnud see-kord millegipärast nagu tavaliselt oma südames Peetri vastu vimma, just nagu oleks see tunne, mis nii kaua oli ta meeli vallanud, kevadise päeva kirkas valguses sootumaks ära sula-nud. Vastuoksa, Peetri karmitõsist nagu silmates Mari otse jah-mus, nagu ta äsja Milvi Leppa koos tema karjaga kohates oli jahmunud. Nähtavasti polnud viimased rasked kuud oma tuis-kude ja pakasega jälgi jätmata möödunud ka Peetrist.

Sellal kui tema, Mari, hädavaevalt omaenda murekoormaga hakkama sai, tuli Peetril kanda muret ka teiste eest. Peale saekaatri ja kevadel algavate ehitustööde tuli Peetril hoolitseda veel paljugi muu eest. Peeter ei unustanud lagunenud katust Kaie pea kohal ega Helmut Raidi ja Milvi Lepa tulevast elu-aset. Tal on oma inimesed hästi meeles. Ilmselt on nad kõik talle südamelähedased.

Peeter eemaldus, kuid Mari vaatas veel tükk aega talle järele. Ta oleks tahtnud Peetri juurde joosta ja pahanduste pärast andeks paluda. Mari süda kiskus valuliselt kokku kahetsusest, et ta nii rängalt Peetrit oli vihanud ja ta hinge kallal närinud.

Mari oli valmis kahetsema isegi seda, milles ta süüdi polnud. Talle näis, et tema pärast tabasidki õnnetused inimesi tolles roostetanud katusega majas, ja et ka Triinu suri tema pärast.

Priit vaatas korraks tagasi; heldinuna viipas Mari talle arg-selt käega. Poiss pöördus ära, kuid Mari ei haavunud, nagu ta ennist ei haavunud ka Milvi Lepa vihjetest.

Isa ja poeg kadusid teekäänakul pihlakapõõsaste varju.

Kui Mari kirkalt päikesepaistelistest avarustest oma tupp-a astus, ei seletanud ta algul midagi — silme ees hõljusid viker-kaarevärvi ringikesed. Pärast, kui silmad ära harjusid, märkas ta kõigepealt millegipärast oma hommikumantlit ja tundis vas-tikust, sest nii kulunud ja räpane paistis see talle nüüd. Vana kalts, mille peaks minema viskama! Ja toatuhvlidki — kuidas

ta ometi siamaani ei märganud, et need õmblusest lahti ja lääpa tallatud on.

Kogu tuba tundus talle võõras ning kõle, mööbel tuhm, armetu. Ta oleks tagasi vaatamata tahtnud põgeneda siit päikesekätte, rehevaremete juurde, kus müüriprao vahelt kerkis noor kask. Veel mõni päev ja noor kaseke pistab välja teravad, hiirekõrvu meenutavad lehetipud, tunneb rõõmu päikesest. Mari tuli oma mõtetega ikka ning jälle tagasi selle kasekese juurde. Kui vähe eluks vaja on — ainult peotäis mulda, mille tuul siia kandnud! Aga kui palju mulda on kõikjal ümberringi, kuhu võiks istutada tuhandeid õunapuid. Kuid tema, Mari, ei sobi siin teistega, otsekui mingi õel ussike urgitseb ta südame kallal. Ta kavatses lahkuda neist paigust, kus ta oli mehele läinud, pea-aegu poole oma elust mööda saatnud ja kuhu jääb maha tema poolt rajatud viljapuuaed. Kuidas võis see juhtuda, et tema kodukoha vihaga maha jätab, Peeter Arro aga kui uustulnukas rasketest katsumustest hoolimata üha kindlamini Rimmuga kokku kasvab, nagu see noor kask rehevaremeis, mis võiks vististi juured isegi kivi sisse ajada?

Ainult karjaga ei tahaks Mari enam selle kase juures kokku puutuda. Pisarad valgusid tal silma, niipea kui ta lehmadele mõtles, sest nii otsa olid need jäänud.

Mari oli sunnitud tunnistama kibedat tõde, et ta pika talve jooksul kordagi laudas loomi vaatamas ei käinud, nende saatuse pärast üldse muret ei tundnud. Ja kui enda vastu täiesti avameelne olla — kas polnud küllalt hetki, mil ta oma südame põhjas Arrole igasugu äpardusi soovis?

Alles nüüd, täna, mil ta sissevajunud külgede ja näljaste silmadega loomi nägi, tundis Mari härmuga, kui ohtlik tema vihakandmine oli.

Siis meenus Marile taas Peeter sellisena, nagu ta teda äsja alles kohtas — vanaks jäänuna, habemesse kasvanuna. Peetri välimus rabas teda millegipärast äkki valusalt. Peeter ilmselt kannatas. Kõik need kuud oli Mari kindel, et temale on ülekohut tehtud, et Peeter on teda petnud, temast hoolimatult mööda läinud. See veendumus oli talle oma kibestumuses toeks, aitas tal Peetrit põlata. Ta oli siit ära minemas sellepärast, et Peeter oma auahnetes kavatsustes ei arvestanud teda, tõukas ta teelt kõrvale, tallas porri.

Ja äkki torkasid tänase kirka aprillipäeva muljed talle teravalt ning valusalt hinge, kutsudes selles välja segaduse. Eriti just Arro nägu. Kas Peeter siiski liiaks kallist hinda ei maksa

selle eest, et kõigest hoolimata kahevõitlusest temaga võitjana välja tulla? Mari mõtles väsinult, et nüüd on nad mõlemad pea-aegu ühte viisi õnnetud, kumbki on oma toas tegelikult üksikuks jäänud. Võib-olla on neil nüüd rohkem eeldusi teineteise mõistmiseks?

Oma tänasel käigul avastas Mari üllatavaid asju. Sellal kui tema kogu meele ning mõtetega oma solvumustes siples ning temale osaks saanud ülekohtust mõtles, oli Peeter üht-teist jõudnud ära teha. Külas valendasid siin-seal uues saekaatriis saetud voodrilauad ja torkasid otse valusalt silma oma värsket vaelevusega.

Kas Peeter üldse mingit kasu taga ajas ja tema vastu halba haudus?

See lihtne mõte rabas äkki Marit hingepõhjani, nii et tal käed jõuetult rippu langesid. Sel juhul tuleb välja, et õigus on Peetril, mitte temal. Tema uhke äraminek Rimmust kujuneb pagemiseks, aga pageja lahkub alati täitmata lubaduste ja tasumata võlgadega.

Marile tungis veri näkku. Ta kavatses siit lahkuda uhkelt, pea püsti, hoopiski mitte väiklase kasuhimu tõukel. Nii vähemalt arvas ta ise oma südames.

Mari viimastel päevadel nii suure vaevaga saavutatud rahu oli taas rikutud.

4

Vana Kaie vaevatas äge jooksva, nii et mansardkorra meestel tuli ise endi eest hoolitseda.

Peeter tuli varem koju, tegi tule pliidi alla ja pani herne-supi keema. Määratud suuga Priit askeldas siinsamas. Ta lõi toore kartuli küljest liistakuid, küpsetas neid kuumal pliidil ja sõi siis pooltoorelt.

«Ära sa, mehike, neid liiga palju söö,» keelas isa. «Meil tuleb täna vägev lõuna — hernesupp suitsuribiga.»

See oleks võinud ka ütlema jääda, sest supikeedulõhn kōditas niikuinii ninasõõrmeid.

Peeter pidi laua juurde istuma, et ajalehte vaadata, kui alt kostis äkki automürin. Ta jäi kuulatama.

«Ema!» hõikas Priit ja lippas ukse poole.

Ukse avanud, pettus mehike ja tuli tagasi.

Trepilt kostsid aeglased mehesammud.

Peeter vaatas küsivalt pojale otsa.

«Sovhoosionu,» lausus Priit tusaselt.

Tulija oli tõepoolest sovhoosi direktor Vaht. Mees astus sisse, presentmantel seljas ja porised saapad jalas; ta nägu oli jõudnud kevadises päikeses pruuniks põleda.

«Tervist,» hüüdis Vaht muheda häälega juba ukse vahelt ja pilgutas oma lühikeste ripsmetega silmi. «Vabanda, et tülitän, aga mul on kiire asi.»

Vaht võttis palitu maha, seljas oli tal tavaline luitunud tööülikond. Ta vaatas Peetrit, kellel varrukad olid üles kääritud, ja pliidi juures askeldavat Priitu, ei ilmutanud erilist uudishimu millegi vastu, heitis vaid silmanurgast pilgu häbenevalt nurka lükatud pesemata taldrikutele ja leivast kärpas noale.

«Sa vabanda,» pomises ta veel kord. «Olen püstihädas. Jaama tulid meie jaoks vagunid tellistega, õnnetuseks aga saatsin kaks autot just täna linna. Trahv kasvab iga seisutunniga. Ole hea mees ja laena mulle autot.»

«Seda võib,» oli Peeter abivalmilt nõus. «Võid koguni kaks saada, kui soovid.»

«Seda parem. Pidasin aru, kellelt küsida, et lähen õige naabri palvele.»

«Aga iseenesestki mõista... Ma helistan kohe.»

Peetri imestuseks ei rutanud Vaht äraminekuga, vaid istus edasi. Ta silmis välgatas midagi uudishimu taolist, kui pere-mehe kulbi võttis ja pajas suppi liigutama hakkas.

«Herned ei lähe kuidagi pehmeks,» kaebas Peeter hämmeldunult. «Keevad juba hulk aega.»

«Aga kas sa neid ehmatasid?»

«Kuidas nii?» imestas Peeter.

«Herneid peab ehmatama. Vala kopsikutäis külma vett keeva supi sisse. Siis lähevad ruttu pehmeks. Seda, vennas, ei tea iga perenaine. Muide, malmpotis ei soovitata hernesuppi keeta — tõmbub tumedaks.»

Peeter jäi teraselt Vahtu vaatama, too aga istus häirimatuna edasi.

«Mulle on see asi tuttav,» tähendas ta Peetri imestunud pilku märgates. «Mida kõik elus ei juhtu... Ükskord sõja ajal tuli koguni ühele naisele sünnitusabi anda. Teised ei osanud äkki midagi peale hakata, aga või selle asjaga siis aega on...»

Ta võttis taskust paberossipaki, vaatas seda mõtlikult, pistis tasku tagasi ja ütles:

«Muuseas, me seame endile raadiosõlme sisse. Sinu naine vist tunneb seda asjandust?»

«Laine?» Peeter teritas kõrvu. «Ei, ta on telefonist.»

«Hm... Aga kui ära õppida? Või siis sedaviisi, et võtan rajooni kommutaatorist ühe inimese enda juurde — ühele ongi juba peatuma jäädud —, sinu naine aga võib tema asemele astuda. Võimalusi on mitmeid.»

Peeter jäi üksisilmi külalisele otsa vaatama, kuid ei suutnud selle häirimatult rahulikust pilgust midagi välja lugeda.

«Üldiselt sobiks niisugune asi meile päris hästi,» lausus ta pikkanisi.

«Nii et sa räägigi naisele sellest, pidage aru,» sõnas Vaht tungivalt ja tõusis. «Lõppude lõpuks on see kõik, nagu öeldakse, meie endi teha. Egas meie teeni tehnikat, tehnika teenigu meid.»

Vaht tõmbas oma kohlu hoiduva mantli selga ja läks hõlma-dega astmeid pühkides trepist alla.

«Milleks ta siiski siia tuli?» mõtles Peeter pliidi ja ukse vahet kõndides erutusega. «Kas pole tema tänane käik ja Seppeli viimane jutt teineteisega seotud? Muidugi on. Teisiti ei saa see olla.»

Pärast lõunasööki istus Peeter kirja kirjutama, kuid jälle koputati uksele.

«Sisse!» hüüdis ta laua tagant tõusmata.

Uks käaksatas, aga tuppa ei astunud keegi. Peeter tõusis arusaamatuses ja vaatas ukse vahelt kööki.

Ukse juures seisis Mari.

«Kas ma ei sega?» küsis Mari kõrvale vaadates tasa. «Ma võin ka pärastpoole.»

«Oh ei, palun,» taipas Peeter ja taganes lävelt tuppa. «Astu sisse.»

Mari astus Peetri järel ettevaatlikult tuppa.

«Kui ilusat selget ilma peab...» alustas ta juttu. «Eile nägin metsa ääres üraseid.»

«Kevad on varajane,» nõustus Peeter.

«Kui nii edasi läheb, võib yana veski taga varsti kündi alustada. Seal kuivab maa kevaditi kõige enne ära.»

«Me juba pidasime traktoristidega siin nõu... Istu.»

Mari istus kõhklemisi ja laskis pilgul Priitu otsides ringi käia. Poiss oli enda isa selja taha peitnud. Mari kõõritas ühest silmanurgast tindipoti ja kirja poole.

«Ega sa minuga ilmast rääkima tulnud,» mõtles Peeter enda-

misi, kuid ei näidanud millegagi oma nudishimu välja. «Kas mitte äramineku pärast?» Oma sisimas oli ta valmis igasugusteks üllatusteks.

Mari justkui ainas tema mõtteid ja hakkas kiirustama.

«Ma võib-olla tulin halval ajal, aga mul ei lähe pikalt.»

«Pole viga, pole viga,» ütles Peeter kähku, «ega me teineteisega nii väga tihti kõnelegi.»

«Pean tunnistama, et kavatsesin siit ära minna, seltsimees Arro. Mind kutsutakse aianduse alale.»

Ta vilksas Arro poole vaadata. Viimane kuulas, käed põlvedele toetatud, tähelepanelikult ja trummeldas närviliselt sõrmedega.

«Siis aga mõtlesin järele, et ka meil siin Rimmus pole viljapuuaeda. Mina ei jõudnud veel rajada. Aga sinul tuleb seda niikuinii teha. Võib-olla polegi mul vaja siit ära minna?»

Peeter vaatas umbusklikult talle otsa. Mari erutatud näo järgi mõistis ta, et tal on selle jutuga tõsi taga. Esimesel silmapilgul ei osanud ta Marile midagi vastata.

«Küll tuli aga kaua neid su sõnu oodata,» mõtles ta imestusega. «Saekaatrit oli vist küll kergem ehitada kui sinu järeleandmist ära oodata.»

«Viljapuuaiale ei ole ma ausalt öeldes veel mõelnud,» tunnistas Peeter. «Selle me muidugi rajame. Uht asja võin sulle kindlalt öelda — ära minna pole sul vaja.»

«Parem oleks, kui see nii jääks,» tuli Maril kergendusohkega üle huulte.

Kuid samas ilmus ta silmi taas pinge. Mõnigi asi vaevab teda, nii paljusti oleks tahtnud kõnelda, aga ta ei julgenud ega suutnud ka.

«Eks ta ole, või sul midagi muud mulle öelda jääbki,» lausus Mari raugenud häälega. «Käid põhikirja järgi, seltsimees Arro. Ja kuidas siis muidu saabki.»

«Milleks sa seda? ...» küsis Peeter karmilt.

«Tead isegi, et asjad selles majas pole kaugeltki hästi,» lausus Mari häält madaldades. «Isiklikud tunded põhikirjasse ei puutu. Tahan teada, kuidas sa oma südames... kas oled valmis minuga koos töötama?»

Üle Peetri näo libises vari.

«Jah, mida seal, Mari, nii arutada, mis põhikirjas, mis südame järgi käib, sest lõppude lõpuks tuleb sellest üks ning sama välja, ühte patta läheb kõik. Aga mis olnud, selle küname üles ja istutame viljapuuaia peale. Eks ole õige?»

Mari naeratas napilt.

Kui Mari läinud oli, ei pöördunud Peeter tagasi laua äärde, vaid seisis veidi aega õhtusest päikesest valgustatud akna juures. All aias, mida kattis veel mulluste juurviljapealsete ja kõdunenud lehtede hall kõnts, askeldasid toimekalt kuldnokad. Puhkevate pungadega uibuksal istus varblane, udusuletustak noka vahel. Värvuke lendas kähku minema, kuid Peeter vaatas raugel pilgul veel kaua eredas õhtupunas elavnenud laiaharulist õunapuud — ta kujutles oma mõttes, kuidas see peagi end toreda valge õieheitega katab.

«Kevad, kevad...» pomises Peeter lepitatult ja istus uuesti kirja kirjutama.

Priit seadis ennast teisele poole ümmargust lauda. Poiss ladus saekaatrist korjatud klotsid ja lauajupid enda ette ning hakkas maja ehitama, ise endale midagi nina alla pobisedes. Vahetevahel vaatas ta huvitatult isa poole ja küsis lõpuks:

«Kuhu sa kirjutad, kas Tallinna?»

«Tallinna... ikka Tallinna,» vastas isa viivitamisi.

«Kas ema sõidab varsti siia?»

«Kuhu ta siis jääb? Sõidab kindlasti.»

«Ma ehitan talle maja.»

«Õige mõte.»

Päikesekiir valgustas lauda ja selle ääres istujaid. Ning kõik, mida ta puudutas, muutus silmapilkselt — löid helendama Peetri käed ja Priidu pea, isegi kollakad vaigused männiklotsid paistsid nüüd justkui puhtast kullast valatuina. Peeter vaatas neid ja imestas — kas tõesti Märt oma vanade kõntis kätega need välja saagis?

1956—1957

SISUKORD:

1. Kaptenid (Autoriseeritud tõlge J. Tamm) 5
2. Ühes majas (Autoriseeritud tõlge J. Tamm) 201

Ганс Леберехт

Произведения II

КАПИТАНЫ, В ОДНОМ ДОМЕ

На эстонском языке

Оформление: **С. Лийберг**

Иллюстрации: **Н. Торн**

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Парнуское шоссе, 10

Тоimetaja: **E. Lehiste**

Kunstiline toimetaja: **J. Palm**

Tehniline toimetaja: **A. Tõnisson**

Korrektorid: **R. Tänavaja ja M. Topman**

Ladumisele antud 28. XII 1963. Trükkimisele antud 1. IV 1964.
Paber 54 X 84, 1/16. Trükipoognaid 28.25 + 1 kleebis.
Tingtrükipoognaid 23.21. Arvestuspoognaid 27.13.
Trükiarv 18 000. MB-00941. Tellimise nr. 5319.
Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 54/58.

Hind rubl. 1.—